Kiøbenhavnske
Efterretninger
om
lærde Sager
for
Aar 1772.

Med tvende Registere.

Første Hæfte.

Kiøbenhavn,
trykt hos Brødrene J. C. og G. C. Berling,
boende i Pilestrædet.

Fortsættelse
af
Ovids
Forvandlingers
Anden Bog.

— — — Hun kan ey tale længere
For Damp, og dybere sin Mund til sig inddrager.
Almægtig Fader da til Vidner Guder tager,
Selv ham, der Vognen gav, at Alt nu maa forgaae
Bedrøvelig, hvis ey han raader Bøed derpaa;
Saa stiger rank høyst op, hvorfra med Skyer Jorden
Han overtrækker, hvor han brumler med sin Torden
Og Lynild svinger ned. Da Skyer han ey har
At lade trække op. Paa Regn og Mangel var.
Han tordner, lyner, og med Lyn vor Kudsk berørte
Fra høyre Øre, slog ham død med eet, og førte
Paa Hals af Vognen ud. Saa Ild med Ild han tvang.
Af Skræk da Hesterne, ud og tilbage sprang,
Rev Seelerne i tu, og Aaget, som dem hængte
Om Halsene, slog af. Der Tømmerne laae slængte,
Og der en Axel løs fra Stangen reven laae.
Af sønderbrudte Hiul her Egene man saae,
Og Spor af splittet Vogn var vidt og bredt at skue.
Vor Kudsk med lysrød Haar, antændt af Ildens Lue,

Da Hovedkulds og langt nedfaldt, som Stierne-Skud,
Naar det, som Stierner faldt, skiøndt ingen faldt, seer ud.
Po ham i anden Egn langt bort fra Fædrelandet
Modtog, hvor Røgen af hans Haar blev slukt i Vandet.
Veſtlandſke Naider tog hans lynſlagne Krop,
Begrove den, og ham det Gravſkrift ſatte op:
Her ligger Phaethon, ſom kiørte Faders Heſter
Og vovede dog ſtort, ſkiøndt ey derfor var Meſter.
Sit ſorgfuld Aaſyn da bedrøvet Fader ſtak
I Skiul, og, hvis man kun vil ſætte Lid til Snak,
Da ſiges, at en Dag er uden Soel bortdreven,
Og er i Sted derfor af Ildebranden bleven
Oplyſt: Saa noget Godt dog i det Onde var.
Da først Clymene, hvad at ſige været har
I denne Nød, har ſagt; Hun raſende af Jammer
Foer hele Verden om med Bryſtet kraſt i Skrammer.
Hans Been, da hun ey først fandt hans livløſe Krop,
Ved fremmed Aabred dog begravne har ſøgt op.
Hun favner Graven, og hans Navn, i Marmor hugget,
Har med ſit Bryſt opvarmt, og med ſin Graad bedugget.
Og af Soeldøttres Graad, ey mindre, Døden faaer
Et frugtløs Offer. De ſig ſelv for Bryſtet ſlaaer,
Paaraabe, liggende ved Graven Nætter, Dage,
Phaethons Navn, ſom dog ey hører ynkſom Klage.
De fire Maaneder bort med at græde drev;
Thi Graad ved daglig Brug dem til en Vane blev.
Først Phaethuſa ſig, den ældſte Søſter klager,
At Fødderne, i det hun ſig vil lægge, tager
I Stivhed til, og da Lampetie vil gaae
Til hende, pludslig ſelv hun maa rodfæſtet ſtaae.
Een Haar afrive vil, men Lov for Haar afriver,
Een klager, mine Been af Bul indtagne bliver;

En anden, lange Green jeg seer af Armene.
De undrer sig, og Bark dem Livet fattede
For neden om, gradviis om Bug, Bryst, Skuldre,
Hænder.
Nu Munden raabende, ach Moder! blot man kiender.
Men hvad skal Moder? Hun fra en til anden gaae,
Som Hende falder ind, kun kan, og mens hun maae,
Dem kysse: Dog ey nok: Hun Kropperne vil trække
Af Bullen; spæde Green af deres Hænder brække.
Deraf Blods Draaber, som af Saar, og flydet har,
Og hvilken saaret blev, den raabte, Moder spar!
Jeg beder, spar mig dog! Vor Krop i Træe du river!
Farvel! de sagde sidst: nu Bark for Munden bliver.
Deraf udrinder Graad, som stiv ved Solen gav
Af nye Grene ned den klare Flod det Rav,
Den sender bort til Pryd for de latinske Qvinder.
Ved det Vidunder sig og Sthenels Søn befinder,
Cycnus, dig, Phaethon, vel nær paarørende
Paa Moders Side, men paa Sindets nærmere.
Ligurers Konge han fra Folk og Byer drager,
De grønne Bredder og selv Po med bittre Klager
Og Skoven fylder, nys formeert med Søstrene.
Da Mandens Røst blev spæd og Haar forvandlede
Til Duun graahvide: da sig Halsen rank opstrækker
Fra Brystet, og en Sok bandt røde Fingres Sprækker:
Mund blev uspidset Næb, hver Side klædt med Fiær,
Cycnus ny Fugl, som sig ey Himlen vover nær.
Den huskер Morder-Lyn og derfor Ilden hader,
Og kun i aaben Bæk, Flod, Søe, sig finde lader,
Hvor den ildstridigt Vand har valgt til Opholds-Sted.
Phaethons Fader, skilt ved al sin Deylighed,
Seer hæslig ud, som naar hans Lys formørket lader.
Sit eget Lys han selv, sig selv og Dagen hader,

Sit Sind til Sorrig ſlaaer, ſog dertil vred han vil
Ey Verden tiene meer. Nok, ſiger han, hidtil
Uroe fra første Tid jeg har, og nok maa være
Af evigt Arbeyd keed, ſom gir mig ingen Ære:
En anden ſee hvor han Lys-Vognen kiøre kan:
Hvis ingen og hver Gud den Magt ſig nægter, Han
Da kiøre Selv, at han, naar ſelv han Tommen prøver,
Han Lyn dog lægge maa, ſom Fædre Børn berøver:
Han da med Hesternes Ild-Styrke ſelv bekiendt,
Skal ſee, den ey ſin Død, der ſtyrte ſlet, har tient.
Af alle Guder han ſaa talende da bliver
Omringet. Gode Ord med Bønner de ham giver,
At Verden han ſit Lys ey ſlet unddrage vil.
Forlad mig! Jupiter ſelv bad, men lagde til
Sin Konge-Trudſels Ord. Strax Hesterne, ſom bæver
Af Sky og Skræk endnu, tilſammen Phœbus hæver,
Med Svøben tvinger dem, forbittret ſkiænder, ſlaaer,
For Sønnens Død, de voldt. Nu Himlens Herre gaaer
I Himmel-Slottet om, ſeer til, om ey brøſtfældig
Af Ilden noget blev, og da det faſt og vældig
Han ſaae, ſom før, han ſeer, hvad Nød og Mennesker
Paa Jorden lide: For Arcadien i ſær
Han er omhyggelig: han Kilder lod frembryde
Og Floderne paa nye, ſom før ey turde, flyde;
Forbrændte Skove, Træ'r og Jorden grønnes lod.
Saa ſkyndte han ſig Hiem, men midt i Farten ſtod
I Nonacriniſk Møe forgabt. Ham Ild i Marven
Strax brænder. Hendes Værk ey været har Ulds-Karven
Og ey Haarpuſſerie. Hun Haaret kun opbandt,
Med Hægted Kiortel Spyd og Bue ſig indfandt
Ved Phœbes Jæger-Corps, hvor hun ſtod høyſt opſkreven.
Men ingen Magt man veed, ſom er langvarig bleven.

Alt over Middag høyt da Solen ſteget har,
Hun i en Skov gik ind, hvor aldrig hugget var;
Aflagde Koggret der og ſlapped-Seye Bue;
Et Sted ſig lagde, ſom var fuldt med Græs at ſkue.
Paa malet Kogger der hun med ſit Hoved laae.
Da Jupiter, at hun var træt og eene, ſaae;
Den Liſt min Kone dog ey mærke ſkal, han ſiger:
Hvis ſaa, Hun ſkiæmde kun, hvad? O! hvad Magt paaligger?
Strax han Diana's Dragt ſig og Geſtalt iſør
Og ſiger, Jomfru! ſom mit Jæger-Corps tilhør,
Hvor førte Jagten dig paa Biergefulde Veye?
Da lætter Jomfrueu ſig op fra grønne Leye.
Velkommen, større Gud, hun ſiger, ſynes mig,
End Jupiter, om han end hør det lydelig.
Han hører det og leer, glad og fornøyet bliver
Ved Fortrin for ſig ſelv. Han Kys og hende giver
Men ey ærbare nok, ey ſom han Jomfru var.
Hun vilde ſagt, i hvad for Skov hun jaget har:
Hans Favn det hindrer: hun, ey mere Møe, ham kiender.
Hun vel, ſom Qvinder kan, modſtaaer med begge Hænder,
(Gid Juno du det ſaae, du mindre var opbragt!)
Og ſtrider: men hvad Møe? hvad Karl mod Jovis Magt?
Til Himlen han da foer igien ſom Seyervinder.
Med Skoven ſelv, ſom den det vidſte, hun ſig finder
Misnøyet, gaaer derfra, og nær hun Koggret har
Med Spydene forglemt, og Buen, ſom der var
Ophængt. See! med ſit Chor Dictynna, ſom ſig glæder
Ved dræbte Dyr, hiſt frem ad høye Mænal træder;
Seer hende; kalder. Hun paaraabt bortflyede
Af Frygt for Jupiter i Hendes Skikkelſe.
Men da hun Nympherne tillige vaer og bliver,
Ey Fare! tænker hun, og ſig blandt dem begiver.

Men

Men Anſigt, o hvor læt vor Synds Forræderſke!
Hun ſkuler; knap ſeer op; ey, ſom hun pleyede,
Gudindens Side nær vil for i Spidſen være;
Men taus hun rødmer og ſaa røber krænket Ære.
Diana, hvis ey Møe, det havde kundet ſee
Af tuſind Kiendetegn; det ſkal dog Nympherne.
I niende Omløb Luna nyt Lys undfanger,
Da Jagt-Gudinden mat af Broder-Lue langer
Til kølig Lund, hvorfra med ſmaat og knuſet Sand
En Bæk faldt ſurrende. Det Sted hun lide kan;
Med Foden rører først ved Vandets Overflade,
Det roſer, og, vel an! her ville vi os bade,
Hun ſiger: Ingen os kan ſee. Hver blotter ſig.
Calliſto kun blev rød og er langſommelig.
Man hende Klæderne, da hun ey vil, fratager,
Og Skyld med Legeme tilfælles Skiul afdrager.
Beſtyrtet hun ſin Skam med Hænder dække vil.
Bort! ſiger Cynthia, mit Chor kom aldrig til!
Og ſmit ey helligt Vand! Det Juno allerede
Har vidſt, men kun opſat til rette Tid ſin Vrede.
Den Tid nu var, og det, ſom hende meeſt fortrød,
Af ſin Medhuſtrue Arcas, en Søn, alt fød.
Saaſnart hun ſaae det og paa biſtert Hierte lagde,
Ret ſaa! du Skisge! det tilbage ſtod, hun ſagde,
At kun min Jovis Skam, hvormed han ſviger mig,
Blev med Livs-Frugten ſelv og Fødſel vitterlig.
Du Tæve bøde ſkal! thi ſee! jeg dig fratager
Den Skabning, hvormed du dig og min Mand behager.

(Beſlutningen følger i næſte Hæfte.)

No. I.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 2den Januar. 1772.

Kiøbenhavn. Raadmand Chriſtian Braunman Tullins ſamtlige Skrifter. Andet Bind. 1771. 376 S. i ſtor 8vo. Med M. Møllers Skrifter. — Dette Bind indbefatter afbrudte Tanker om adſkillige Materier. Udgiverne kalder dem ſaaledes og ligner dem med en Samling af Kalk og Steene til en Bygning, hvoraf end ikke Grundvolden er lagt. Vi har befundet, at Indholdet af dette Bind ey alene fuldkommen svarer til dette Begreb, men endog i øvrigt til den Critik, de derover selv i Fortalen har fældet, hvilken vi med en god Samvittighed kan og vil gjøre til vor egen. Forfatteren er her ikke Poet, men maa betragtes som en Mand af Lærdom og Indsigt, der tillige som god Borger ſtræber at gjøre ſig nyttig for Staten. Han maa i den Henseende have foresat ſig en ſær vidtløftig Plan. Snart undersøger han Livets og Indsigternes almindelige Fordeele, snart Dyder og Laster af deres Oprindelse og Virkninger. Snart bestrider han Menneskenes Fordomme og Overtroe, snart forsvarer han Religionen mod deres Ondskab og Vantroe. Snart har han haft Sædernes Forbedring og Smagens Befordring til Øyemaal, og ved den Leylighed forekomme tillige en Deel flygtige Tanker, som sigte mere til at fornøye, end til at underviſe. Som ofteſt har han og taget Fædrenelandets Fordeele eller Mangeler i Betragtning. Men alle disse hans Betragtninger findes her ikke nær

fuldførte. Man har derfor just kaldet dem afbrudte Tanker, saasom Forfatteren endnu ikke var bleven betænkt paa at bringe dem i Orden eller til nogen Sammenhæng. Man tilstaaer altsaa, at her mangler Fuldstændighed, og den Paalidelighed, som man kunde vente af veyede og prøvede Afhandlinger, der have en berømt Mand til Forfatter. Man har endelig og oprigtig tilstaaet, at Stilen er paa mange Steder ikke nær saa reen og pyntet, som den kunde have bleven, naar en **Tullin** havde lagt den sidste Haand derpaa. Men desuagtet skal der findes, det vi og har befundet, meget nyttigt og fornøyeligt i disse samme afbrudte Tanker eller første Concepter, hvoriblandt man og skal finde mange muntre og stærke Tanker og Udtryk, skiøndt ogsaa nogle locos communes, der i vor Tid saaledes kan ansees, da de dog endnu til hans bar Nyhedens Lys og Mærke. Man har ikke bedre vist at hitte rede i Materiernes Adskillighed, end ved at føre dem an i Alphabetisk Orden, og man har troet dermed tillige at give en Plan i Hænderne, hvorefter enhver oplyst Mand kan blive en god Skribent uden at giøre sig synderlig Umage derfor, da han behøvede kun at optegne sine Tanker, som de faldt ham ind, at bestyrke dem med saa mange Beviser, som han har ved Haanden, og overlade til sin øvrige Levetid at forbedre dem og til Efterkommerne at sætte Priis derpaa. Dette er, hvad Udgiverne har haft at sige, og hvad der med Sandhed kan siges om disse afbrudte Tanker, uden endten at rose dem for meget, eller at kiende dem deres Forfatters øvrige Roes og Ære uværdige. Vi haaber ikke det skal mishage vore Læsere, at vi smykke og berige dette vort Blad med nogle af Forfatterens Tanker, der tillige maae tiene til Prøve for Resten. Under den første Artikel Aand, handles om **Spøgelser, Giengangere, Biergtrolde, Underjordiske, Geister, Nisser, Nøkken.** Disse Tanker, som tildeels ere blandede med muntre Indfald, sigte til at vise Middelveyen imellem Overtroe og Vantroe. S. 12.: „I et vist Sogn i Norge opholdt sig for nogle Aar „ siden en stor mængde **Nisser.** Paa de Gaarde, hvor „ **Nisserne** havde deres Tilhold, var Qvæget, særdeles „ Hestene trivelige, glatte og fede, og paa de andre Steder „ tynde og mavre. Eller rettere, hvor der vare fede og „ vel trivelige Heste, der kunde det ikke ander være, end at

„ Nis-

„ Nisserne foerede dem, og hvor man saae dem usle og mav-
„ re, var det Bevis nok paa, at der boede orthodoxe Bøn-
„ der, som ingen Maskapie havde med Fanden. Fogden,
„ som var en fornuftig Mand, og tillige holdt det for ufor-
„ svarligt, at Fanden eller Nissen skulde have Roes for
„ det, som alene kom af visse Bønders Omhyggelighed for
„ deres Creature frem for de andre, lod bekiendtgiøre i Sog-
„ net, at Kongen behøvede et Par Nisser til Staldkarle i
„ sin Stald, at siden der i Sognet var saadan Overflødig-
„ hed deraf, saa at man paa visse Gaarde idelig saae dem,
„ vilde det vel ikke være saa vanskeligt at faae fat paa nogle
„ af dem; og at hvo som leverede saadan Nisse, kunde giøre
„ sig Regning paa en anseelig Belønning. Siden den Tid
„ fik man ikke Øye paa nogle Nisser der i Egnen." Forfat-
teren holder dog Pøbelen saadan Phantasie og Indbildning
tilgode, men man maa tilstaae ham, at det er latterligt, naar
man endogsaa seer, at lærde og fornuftige Mænd har an-
stillet alvorlige Undersøgninger derom, blandt hvilke her næv-
nes en **Arnold** og **Ole Worm** og **Westhov**. Forfatte-
rens Munterhed er ellers i den Artikel saa kiendelig og be-
hagelig, og Resultatet af hans Betragtninger bliver, „ at
„ at man ikke maa falde fra en Yderlighed til en anden, og
„ i det man vil rense Verden fra Fabler, udrydde al Frygt
„ baade for Diævel og Helvede." — I den Artikel om **Agerdyrkning** vises at **Jordmarven** eller **Mergelen** skal paa sine Steder have været Aarsag til den **Jordskrid** i Nor-
ge, som man ellers har erkiendt for en Virkning af Elvene,
der skiær sig under Jorden. Uden at nægte dette, som Erfa-
renhed og virkelig har viist at forholde sig saa i Sandhed,
har man her i en underføyet Anmærkning dog tillige anført
unægtelige Exempler af Jordskrid, som foraarsages af Elvene
og af Bække, som ere samlede af Sneevand. — Under den
Artikel **Alder** handles om Patriarchernes høye Alder, som
forsvares efter Skriften imod de Fortolkninger, der vil re-
ducere den til Maaned-Aar, for at jævne den med de nu væ-
rende Menneskers Alder. Forfatteren meener, at alle de
Aarsager, hvorfor Menneskene nu ey engang blive saa gamle,
som for 200 Aar siden, kan indbefattes under den ene: At
siden Kunster og Videnskaber ere blevne dyrkede med større
Iver, end nogensinde tilforn, saa har ogsaa Nødvendigheder,

Pragt og Forfængelighed tiltaget, da enhver udtømmer ſig og forkorter ſit Liv for at blive klogere og mere velhavende, end andre. Skulde kun ikke denne Tanke for meget favoriſere dem, der endogſaa holde Videnſkaberne for ſkadelige. Thi om man end vilde indſkrænke Skadeligheden til den blotte Misbrug, ſaa vilde de dog ſige, at det var ligemeget, naar dog Misbrugen ikke kan forebygges og er næſten almindelig. Vi holde for, at man giorte vel i, om man ganſke ſkaanede Kunſter og Videnſkaber for denne Bebreydelſe, og ſkrev al Ulykken paa den menneſkelige Umaadelighedś Regning. Thi den baade kan og bør indſkrænkes, og her kan man maaſkee udrette noget med Formaninger, Moraler, Prædikener, gode Sæder og Love. Men den Tid kommer aldrig, da nogen af os tør eller kan med Sandhed ſige, at Kunſter og Videnſkaber, ſom den menneſkelige Forſtand har opfundet til Verdens unægtelige Nytte, ikke burde dyrkes. — Den Artikel om Allegorier viſer, hvor urimeligen de handle, der allevegne ville forklare Bibelen paa en allegoriſk eller myſtiſk Maade, og hvor vammelig en Skribent kan blive, ved at bedynge ſin Stiil og Tale med Lignelſer, Figurer og Troper. — Under den Artikel Autores taler Forfatteren ſaaledes: „Det er forunderligt, at man holder endnu ved i Skolerne, „at ſpilde Ungdommens beſte Aar med ſaa meget kiedſommeligt, unyttigt og ſkadeligt Arbeyde, paa en Tid, da Videnſkaber, Vid og Smag ere ſtegne ſaa høyt. Det lader, „ſom Ungdommens timelige og ævige Velfærd beroede paa „at ſkrive, ſom man ſkrev i Keyſer Auguſti Tid. Grove „Sæder, ubehøvlet Opførſel, ulæſeligt Skrift, og en „ilde ſammenhængende Stiil i ſit Moders Maal kan man „taale, men en Phraſe, ſom har haft den Uhæld at være „født i en ſaa kaldet Kobber Alder, er uiykkelig. Denne „Høyagtelſe for Latin og Græſk, ſom er forplantet paa ſaa „mange Slægter, har næppe anden Grund, end at man „fra Ungdommen af hører præke om diſſe Sprogs Ypperlighed, og at en Deel Lærere af Vankundighed i Modermaalet forſikkre, at de ſmukke Steder hos Cicero, Tacitus og Curtius ꝛc., vilde tabe al deres Sødhed og „Nathed, hvis man overſatte dem paa Danſk." Han taler her meget i Faveur af vort Sprog, og vil ikke, at det maa vige for noget andet dødt eller levende Sprog i Sødhed,

Nat-

Nærhed og Fuldkommenhed, naar det kun bliver vel og flittig dyrket. I øvrigt har han viist, hvor meget man maatte slaae af i den alt for store blinde Høyagtelse, man har skiænket de Gamle. Forfatteren er overalt i dette Stykke ligesaa lystig og munter, som grundig. Men hvad skal man tænke, naar en Mand af hans Alder, Forstand og Indsigt, og Oprigtighed, finder sig forpligtet til offentlig at drive Spot med sin Ungdoms Underviisning og sin Skolegang? — Under den fortræffelige Artikel om **Banden** handles om **Eeder**, **Meeneed** og **Vidner**, og vi ville kun anføre et Stykke til Beviis paa hvor lærerig den overalt er: „ S. 47. Embeds Eeder skulde snart synes at være unyttige, „ for saa vidt som de oftest ere umuelige at holde, og naar „ en Betient først en Gang har brudt sin Eed, bryder han „ den oftere med mere Koldsindighed. En ærlig Mand for„ retter sit Embede redelig uden Eed, og en Skielm kan ikke „ forbindes med tusinde Eeder. For Resten seer jeg ikke, „ hvad Nytte disse Eeder giøre. Loven sætter vel en særdeles Straf for Meeneedere, men det lader, som der er en „ Undtagelse for Regelen, naar det er en Embedsmand, „ som bryder sin Eed, qva Embedsmand, om endog hans „ Forseelse er saa grov, at han afsættes fra Embedet. Alt„ saa ere nu de Slags Eeder saa gemeene, at de fleste holde „ dem kun for et simpel Løfte eller Haandskrift, man er for„ bunden til efter Sædvane at give fra sig. Det lader og, „ som man ofte giør sig Umage for saaledes at opskrue Eeds „ Formulareyne, at det skal være piat umueligt at kunne „ holde dem, hvorover en Deel ofte tager i Betænkning „ at underskrive dem, andre derimod, hos hvilke dette store „ Palladium ansees som Gøglerie, tænke saaledes: Hvad „ skal man giøre? Vil man have Brød maa man sværge, „ skiøndt Gud og al Verden kan see, det er umueligt at „ holde det. Af den Aarsag bliver Meeneed en Vane, da „ mange maaskee tænker, at Gud kan ligesaa let forlade „ 10 Meeneeder, som en. Ja der ere vel de, som tør mee„ ne, at Gud ikke saa meget vil tilregne de Sværgende en „ falsk Eed, som dem, af hvilke de paalægges at sværge. „ Hvor meget bør man ikke da vogte sig for at æske Eed for „ Ting, som ere efter al Anseelse endten umuelige eller me„ get vanskelige at holde.“ Det øvrige er overalt ikke min-

dre fortræffeligt og lærerigt, da det sigter til at vise, hvor skadeligt det er for en Stat, at der drives offentlig og aaben-bar Spildsægterie med Eder, hvoraf den Enfoldige tager Anledning til at anse Eden for en blot Formalitet, der ikke er nogen Part af Religionen. Fra den Side betragter han de Eder, som Soldater maa aflægge, og anser dem for ganske unyttige, da de lægger slet ingen Vægt til Soldatens Forbindtlighed. Iblandt Eders Misbruge regner han og overalt dette, at man lader Folk befrie sig ved Eder, de det var langt bedre, at man friekiendte dem blot paa Mangel af tilstrækkelig Bevis. Det var nok at ønske, at hvad Forfatteren har sagt i denne Artikel maatte finde den Opmærksomhed det fortiener. — Under den Artikel Bæster, betragtes Mennesker og Dyr i Sammenligning med hinanden i Hensende til Fornuft og Sprog, og her handles tilliget om, hvad Ret Mennesket kan tilegne sig over Dyrene. Forfatteren viser sig her en grundig og moderat Philosoph, der gierne vil unde Dyrene bedre Vilkaar under det menneskelige Herredømme, og har derfor søgt at indprænte Mennesket mere Agt for Dyrene, uden dog at nægte eller fortie Menneskenes unægtelige Fortrin. Vi troe, at han i Hensende til Fornuften meget vel har troffet Middelveyen i disse Ord:

„Vi maa agte, at Fornuften viser sig hos Mennesket i alle „Livets Omstændigheder, da derimod denne høye Gave ikke „viser sig hos de ufornuftige Dyr uden i det, som ligefrem „sigter til at vedligeholde dem selv og forplante deres Art. „Man kan sige, at Dyrene ere klogere end Mennesket i „deres Slægt. Men deres Klogskab er indskrænket til me„get faa Ting og ligger i en snæver og liden Cirkel. Tag „fra de fleste Slags deres Drift til Artens Forplantelse, „saa skal man finde, at man har berøvet dem al deres For„nuft." Han vil aldeles ikke nægte Dyrene endten Fornuft eller Sprog, men giver Menneskene Fortrin i begge Hensende. Det er altsaa en mindre Grad af en mere indskrænket Tænkekraft, han tilstaaer dem. Nu kommer det her aldeles an paa, hvad man vil kalde den. Vil man kalde den Fornuft, da bliver det en ringere Grad af Fornuft, og i andre Tilfælde veed man, at forskiellige Grader af en og samme Eyne har fælles Navn for Ex. Dyd hos Mennesker og Engler, Visdom hos Gud, hos Engler og hos Menne-

sker.

ſker. Vilde man ikke værdige dem Navn af **Fornuft**, fordi det var bleven til en Mode faſt i alle Sprog at kalde dem **ufornuftige**, ſaa var det nok, at man dog maatte tilſtaae dem en Tænkekraft, ſom nærmer ſig meget til den menneſkelige. Følgelig bliver Sagen den ſamme, og Forſkiællen kom alene til at beſtaae i Sprogets Talebrug, da den Gamle kan baade beholdes og med Grund forkaſtes, om man vil. Man kan altſaa nægte og bekræfte Dyrenes Fornuft, uden at man derfor kan fortiene at kaldes endten **orthodox** eller **heterodox**, og alle Controverſer derom er blot Ordſtrid, med mindre nogen ſkulde ville tilegne dem endten lige Rang med eller Fortrin for Menneſker. — Under den Artikel **Berømmelſe, Eftermæle, ævigt Navn** gives en kort og læt lille Beviis for Siælens Udødelighed af dens medfødte Attraae efter Udødelighed. En Artig og næſten for os nye Anmærkning er denne, ſom den beſluttes med: „Diſſe ere „ de første eenfoldige og utvungne Slutninger, ſom Siælen „ giør ſig. Vil man tænke anderledes maa man have Tid „ til at gruble. Det koſter Hovedbrud at giøre ſig ſelv ulyk„ ſalig. (Det havde været bequemmere ſagt: til Inter.) „ Men Salighed er kun for Pøbel. Det er alene ſtore „ Hoveder, ſom ere ſaa lykkelige at kunne opdage, at de „ blive til intet i Døden.“ — Nogle følgende Artikler handle om **Beſættelſe**, om **Bibelen**, om **Brændeviin** og **Drukkenſkab**, ſom alle ere muntre og lærerige. — Den næſtfølgende om **Børnemord**, giør Forſlag til den Foranſtaltning, ſom allerede nu er ſat i Værk her i Kiøbenhavn, og beſluttes med ſaadan Apologie: „Ingen maa tænke, at „ jeg her vil paatage mig at være Skiøgers Forſvar, og „ roſe dem, ſom dem, der har forſkyldt Godt af Publikum „ (nemlig ved at formere Verden med Borgere) Men jeg „ vil alene viſe en fornøden Anſtalt til at hindre ſaa mange „ himmelraabende Mord. Hvad er et Land tient med, at „ en Moder dræbes, fordi hun har dræbt ſit Barn? Miſter „ det ikke derved 4 Hænder? Var det ikke bedre, at de begge „ havde levet? Hvo ſkulde vel troe, at nogen Moder dræber „ ſit uſkyldige Barn af blot Ondſkab uden andre Henſigter? „ Mon ikke Frygt for Verdens Skam og offentlig Vanære „ er alene det, der forvirrer Sandſerne, og kommer hende „ til at glemme det, at hun er Moder? — Maatte ikke

„ enhver med Glæde give sin Andeel, og finde sin Erstat-
„ ning i den Tanke at have reddet for sin Deel et eller et
„ Par af sine Medmenneskers Liv.“ Hvor ædelmodig er ikke denne Tanke! Hvor fuld af Menneske-Kierlighed og en sand Patriotisme! — Herefter handles om Calculation, om Canonisation, om adskillige Nationers Characteer, om den Catholske Religion, betragtet som en halv hedensk Kræmmer-Religion, om Colonier, om Comeeter, om Complimenter og Høflighed, om Credit, om Critik, om sympathetiske Cuurer. — Vi komme derpaa til en Artikel om Daarlighed, Mode, Anstændighed, hvori vises os, hvor daarligt det er, at ville ved Moraler præke Folk Moder af Hovedet, „ dersom man vil prædike
„ med ligesaa stor Hæftighed mod en krøllet Nakke, et Fiske-
„ beens Skiørt, et nyt Snit paa en Kiole o. s. v. som mod
„ andre aabenbare Synder; saa viser det kun, at man ikke
„ kiender Verden, og ikke betænker, at det, som nu synes
„ latterligt, vil inden kort Tid blive en Anstændighed, og
„ jeg nødes selv til at giøre det samme for ikke at holdes
„ for særsindet. Det er langt fra, at jeg vil være Advocat
„ for saadanne i sig selv vist daarlige Ting, som jeg maa
„ tilstaae fortiener at giøres latterlige; men jeg holder det
„ alene for et forgiæves Arbeyde, at spilde megen Tid paa
„ at ærgre sig derover. Jeg ønskede derfor at man i Stedet
„ for at udrydde alle nye Moder, hvilket jeg paa Troe og
„ Love forsikkrer ey at gaae an, anvendte den Tid paa at
„ udfinde Midler til at giøre alle Daarligheder skatskyldige
„ til Fædernelandet, og ikke til Fremmede. Naar vi ende-
„ lig skal være daarlige, kan det være ligemeget, i hvad
„ Skikkelse vi ere det, thi endten vi ere Narre, med smaa
„ eller store Hatte, giør lidet til Sagen, men naar saa-
„ danne Hatte kan ikke bue, uden de hentes fra Paris, saa
„ er det beklageligt. For saavidt ere Moder at tale imod,
„ som en slem Vane indføres derved, som har Indflydelse
„ paa Sæderne eller Sundheden. Men at holde sig op over
„ Klædens Model og Dannelse er ikke Umagen værd. Vi
„ anseer det for en Uanstændighed at sidde i Kirken med be-
„ dækket Hoved. Kommer man derimod i en Synagoge og
„ spørger en Jøde, hvorfor han har sin Hat paa Hovedet,
„ svarer han: Man maa vise Ærbødighed for Gud.“

Un-

— Under den Artikel Disputatzer og Stridsskrifter, gives følgende mærkværdige Regel: „Man kan aldrig lættere bringe „en til at tilstaae sine Feyl, end ved at overbevise ham paa „en Slags Maade, hvor han seer det er ham anstændigt, „at give sig tabt, og hvor han mærker, at det er ikke egen „Indbildning eller Ondskab, men alene Sandhed, som er „Aarsag til Striden, nemlig naar man med Koldsindighed „anfører sine Grunde, hvorfor man ikke synes at kunne væ„re af hans Meening, undskyldende sig, at man kan ikke „begribe Sagen anderledes, og tillige tilstaae, at eens egen „Meening kan behøve Rettelse. Saadanne Disputatzer „eller Stridsskrifter, vil være ligesaa fornøyelige at høre og „læse, som at høre to gode Venner i Selskab at disputere „om deres Meeninger og dog tillige opføre sig som Venner; „thi det bør aldrig regnes nogen til Onde, at han troer en „Ting, som han begriber den, og derfor har jeg og Frihed „til at aabne mine Tanker om en Sag, naar det alene skeer „paa en anstændig Maade." Vi tør ikke nægte, det burde jo være, som Forf. siger, men vi tør ikke forsikre nogen om, der vilde tage det i Agt, at han altid derfor af sin Vederpart skal blive agtet, at have ført sig op som en ærlig og god Mand. Det er kun meget Faa, der holde det for anstændigt, at give sig tabt, og lade sig overbevise om deres Feyl, fordi det er meget Faa meer om Sandheden at gisre, end om den Ære, at have troffet og indseet den rette. De blive vrede paa enhver, som har vovet at ville igiendrive dem, endnu mere, om han virkelig har giort det, og allermeest, om han har giort det paa den Maade og med den Grundighed og Moderation, at han fortiente i Alt de Billiges og Skiønsommes Biefald. Thi man kalder ham nu ey alene en stridig, trodsig og paastaaende Mand, der har svedet for at beholde Ret og vil ikke give efter, det han dog sagte kunde, men end mere for en slu, en snu og snedig Mand, der har vidst saa vel at snoe og vende sig, at han har ikke givet Hevngiærrighed noget at holde ved, saa den ingen aabenbar Sag kan faae med ham, og troer sig derfor berettiget til at bruge List imod List. Der ere derfor mange, som holde for, at man skal ikke indlade sig i Dispyt med nogen, og intet foretage sig endten at sige eller gisre mod nogen, uden flittig at passe paa Modens herskende Meeninger, og disse kan have god Grund for sig,

for ey engang at indlade os i Dispyte med dem. —— De følgende Artikler, hvorover herefter anstilles Betragtninger, ere: Diævelen: Duel og Tvekamp: Dyd, Fuldkommenhed, Fortieneſter: Døden, Dødens Erindring, Dødes-Lister: Elſkov, Eiſkere, Forliebelſe, Kiærlighed: Embede, Embedsmænd: Epicuræer, Etymologie: Exercitz: Folkerighed: Formodninger: Fornuft: Forſtand: Forſyn: Fraadſerie, Fylderie, Drukkenſkab: Frankerige: Fritænker: Fruentimmer, Frygt, Frygtagtighed: Gemyt: Giftermaal: Ægteſkab: Giærrighed: Guld: Haab: Haandværker: Profeſſioner: Handel: Kiøbmandſkab: Comerce: Negoce: Heimweh: Helt: Helvede: den ævige Ild. Endnu her af ville vi anføre et Par Tanker: „Lad være at man holder det for rimeligt, at Guld en„gang vil forbarme ſig over de fordømte, kan vel derfor „denne Tanke give mere Frihed til at ſynde? Kan et maa„ſkee være nok til at vove vor Ævighed paa, og mon ikke „Frygt for 10 Aars Pine bør ligeſaa vel afholde en for„nuftig fra Synd, ſom en utænkelig Ævighed? —— Nog„le holde for, at de Fordømtes Plager i Helvede ſkal juſt „blive de Samme, hvormed de har plaget andre i Livet. „En Hofmand vil maaſkee derfor blive plaget i Helvede med „Complimenter og falſke Løfter.“ Hexn: Hexerie: Troldom: Spaamænd, Nativitetſtillere: Himmel: Salighed: Tilſtand efter Døden: Homerus: „Jeg bekiender for min „Part, at der ſkulde ikke være andre Bøger til, naar jeg „ſkulde give mig til at lære Morale og Politik af Home„rus, thi ſaa vilde jeg ligeſaa læt uddrage Lærdom af „Uglenſpil, Finkeridderen og alle Bøger i Verden.“ Hyklerie: Jalouſie: Jernbyrd: Jordſkielv, Jordkloden: Konge, Monark, Regent: Kulde, Kys, Haandkys: Laſter, Ugudelighed, Synder: Latin og latinſke Sprog: Latter: Livet: Lovkyndighed Lovkyndig, Procurator, Proceſſer: Lykke, Lykſalighed, Ulykke, Ulykſalighed: Mæbne: Lyſet: Lægedom, Læge: Lærdom, Kundſkab, Erfaringer, Kunſter, Videnſkaber: Løgn. I den Artikel om Lærdom hedder det: „Det er mærkeligt, at man begynder da først at blive „vis ſſe om alting, naar man har ſtræbet meeſt efter at er„hverve ſig Kundſkab og Indſigt, og ventet derved at blive „mere vis om alting. Man ſkulde derfor ſnart troe, at „den, der ikkun vidſte lidt, var lykkeligere end den Lærdeſte.

„Den

„ Den Tid jeg var Ruß, tænkte jeg, Sokrates maat„ te endten have været en ſtor Hykler eller en ſtor Dosmer, „ da han ſagde, at han vidſte intet. For min Part ſynes „ jeg, at de Udtoge, jeg havde læſt i Skolen af adſkillige „ Videnſkaber, kunde nok gjøre mig berettiget til Navn af „ Philoſoph, og da en Philoſoph, er efter Wolfens Diſ„ nition den, der kan give Raiſon for alle virkelige og mue„ lige Ting, forekom mig intet ubegribeligt endten i Him„ melen eller paa Jorden. Imidlertid var jeg i al min „ Vankundighed mere fornøyet, end den ſtørſte Philoſoph, „ der har ſlæbt ſin hele Tid for at miſte den ſøde Indbild„ ning, at han er lærd, og derimod med al ſin Lærdom at „ blive forviſſet om, at han veed intet.“ Overalt ere diſſe Artikler mere og mindre udarbeydede, mere og mindre betydelige, men dog overalt læſeværdige. Ja Stilen ſelv, ſom end ikke af Forfatteren har faaet de ſidſte Strøg, er dog ſom oftest ulaſtelig, munter og behagelig. Foran findes: Sørge-Tanker over Tullins Død ved Niels Krog Bredal. Aar 1765.

Paris. Traite des bêtes a laine, ou Méthode d'élever & de gouverner les troupeaux aux champs & a la Campagne, par M. Carlier. 1770. 2 B. i 4to. Dette practiſke Værk beſtaaer af tvende Deele. Den første indbefatter i 8 Kapitler de Regler, hvorledes man ſkal holde Faar og omgaaes med dem. I den anden beſkrives de fornemſte Faare-Arter, ſom man har i Frankerige, deres Ulds forſkiellige Godhed og Beſkaffenhed, og hvad Brug man gior deraf ved Manufacturerne. Da Forfatteren har raadført ſig med ſine egne, ſaa vel ſom andre erfarne Mænds Bemærkninger, og deraf giort en tilſtrækkelig Samling, ſaa vil denne Bog være nyttig og behagelig for Landhuusholdere, endogſaa uden for Frankerige.

Paris. Inſtitutions Mathematiques ſervant d'introduction a un Cours de Philoſophie, a l'uſage des Univerſites de France &c. 1770. 8vo. Hr. Abb. Sauri, Lærer i Philoſophien til Montpellier, giver hermed Maalekunſtens ſaa vel Lærere ſom Lærlinger en god Haandbog i Hænderne. Han har bemøyet ſig for at ſkrive tydeligere og fatteli-

teligere end Clairault i ſine bekiendte Elementer, hvorover der ikke engang bliver læſt i Frankerige. Thi til Paris bruger man de la Chapelle, de la Caille, Mazeas og Rivard.

Angers. Tableau du Globe ou nouveau Cours de Geographie, enrichi de l'hiſtoire naturelle & politique des divers peuples de la terre, a l'uſage de l'inſtitution de la Jeuneſſe dans la Ville d'Angers, par M. Serane. 1770. Derſom Landes og Folks, deres Sæders og Loves, ſaa vel ſom og naturlige Producters Beſkrivning, ſkaffer Læſeren kun liden Fornøyelſe og Opmuntring, ſaa troer Forfatteren ey uden Grund, at Skylden falder paa Skribenterne, ſom blot opholde ſig ved den yderſte Skal, beſkrive mere Menneſkenes end Skaberens Værker, og fortælle vankundige Reyſendes latterlige Fabler. Man bør altſaa vente, at han ſelv har vogtet ſig for de Feyl, han har kiendt.

London. Outlines of the natural Hiſtory of Great Britain and Ireland, Containing a ſyſtematical Arrangement, and entire Deſcription of alls the Animals, Vegetables and Foſſils. By John Berkenhout. 1770. 2 Alph. i 4to. Dette vigtige Værk er en Natur-Hiſtorie over Engeland og Irland, hvormed Hr. Doct. Berkenhout har giort alle denne Videnſkabs Venner og Kiendere en nyttig og angenem Tieneſte.

Amſterdam. Hiſtoire & Deſcription du Kamtchatka, contenant 1) les Mœurs & les Coutumes des habitans du Kamtchatka, 2) la Geographie du Kamtchatka & des pays circonvoiſins. 1770. Denne Hiſtorie og Beſkrivelſe over Kamtchatka er forfattet i det Ruſſiſke Sprog af Hr. Krachninnikow, Profeſſor ved Academiet til Petersborg, ſom af Keiſerinden i Aaret 1766. blev tilligemed andre Lærde ſkikket til Kamtchatka. Den er nu overſat i det Franſke, og med Overſættelſen følger, foruden et nøyagtig Kort over Landet, andre tilføyede Kobbere.

Riga og Leipzig. M. Joh. Joſeph Haygold, Beylagen zum neuveränderten Rußland. Zweiter Theil. 1770. 1 Alph. 7 Ark i 8vo. Denne Deel af dette Hr. Haygolds

golds eller meget mere Hr. Schlossers Værk, skal i sine 15 Beylagen meget overgaae den første i Henseende til deres Indholds Mærkværdighed. Hr. Stählin, Secretair ved Videnskabernes Akademie til Petersburg, giver Efterretning om Dandsekunsten i Rusland og om Musiken, og Hr. Müller om de gamle Begravelser i Siberien. Hr. Schlösser giver Efterretninger om Levninger af Liver i Livland og Curland, og holder Slaver, Letter og Finner for trende i Henseende til deres Oprindelse ganske forskiellige Folk, der ikke har laant deres Sprog af hinanden. (Den første Deel af dette i Henseende til de nyeste Forandringer i Rusland sær mærkværdige Skrift er anmældt 1770. I. H. No. 4. S. 64.)

Greifswald. Af Lehrbegriff der gesamten Mathematik des Herrn Vencesl. Joh. Gust. Karsten, Prof. Math. til Bützow, er 1770. paa 2 Alph. 3 Ark med Kobbere, udkommen den 8de Deel, som er alene opofret Hydrauliken. Værket skal bestaae af 12 Deele. Belidor, Bernoulli og Euler ere Forfatterens fornemmeste Anførere og tillige de bedste. For Resten kan man overalt see, at det er en flittig og duelig Haand, der fører Pennen.

Halle. De Ritu veterum Germaniæ Populorum Jurandi per Gladium. 1770. 28 S. Dette Akademiske Prøveskrift har til Forfatter Hr. Carl Ehregott Mangelsdorph af Dresden, som har forsvaret samme for Magister-Graden under Hr. Klotzes Forsæde. Han viser af gamle Vidnesbyrd, at Tydskerne, har, ligesom andre Nordiske Folk, dyrket deres Vaaben, som bestiælede Guder. Deraf kom den Skik, som de meget længe har vedligeholdt, endogsaa under Christendommen. Den Svenske Kong Gustav Vasa lod endnu ved sin Regierings Tiltrædelse Troeskabs Eed aflægge ved et Sværd. Skulde man ellers og vel kunne tiltroe vore Nordiske Forfædre saa stor en Dumhed, at de skulde have anseet deres Vaaben for virkelig levende Guder? Mon ikke deres Vaaben alene har været deilige de deres Krigs-Guder, for hvilke de har aflagt ved deres Vaaben en hellig Eed, ligesom naar Een sværger med den Skik, at lægge sin Haand paa et til Gudstieneesten indviet Altar, eller nogen anden saadan hellig Ting?

Lem-

Lemgo. Joh. Andr. Hofmanns, D. und ord. Lehr. der Rechte, auch Beysitzers der Juristen-Facultät zu Marburg, Abhandlung von dem vormaligen und heutigen Kriegsstaate, der Aufgeboten, so wohl der Ritterschaft, und Lehnleute, als auch der Unterthanen, der Musterung der Wasallen, Errichtung der Landmiliz und beständiger Regimenter, Einführung der gleichförmigen Kleidung bey dem Kriegsvolk, so in Deutschland als in Hessen besonders aus der Geschichte, Urkunden, den Reichs- und Landes-Gesetzen, auch besonderen Verordnungen und Lebensbeschreibungen abgeschildert und bestärkt. 1770. 1 Alph. 12 Ark i 8va. Forfatteren havde vel kundet udtrykke sig bedre og kortere paa tydsk, men for Resten er han riig paa gode Anmærkninger og Efterretninger til den tydske Stats-Kundskab henhørende.

Nürnberg. Antiqvitates Etruscæ ab Antonio Franc. Gorio in Florentino Lyceo olim historiarum Professore Concinnatæ, nunc vero in Commodum Antiqvitatis litterarumqve Cultorum in Compendium redactæ, schematibusqve minori forma exornatæ, ita qvidem, ut Montfauconii Operis Supplementa haberi possit a M. Nic. Schwebelio, ill. Carolini Onoldini P. P. & Rectore 1770. 34 Ark i Fol. med 57 Kobber-Tavler. Kobberne ere stukne af Hr. Lichtensteger. De Etruriske Oldsager ere bragte under 5 Classer: om Guderne: om Mythologien: om Religionen: om Krigs-Væsenet, Spil, Høytids-Ceremonier, Giæsterier o. a. m.: og endelig om Etruriernes Bogstaver og Kunster.

Leipzig. Commentationes Juris publici, Auctore Christ. Gottfr. Dan. Wagnero. 1770. 199 S. i 4to. Det er tvende Afhandlinger om Biskoppernes Valg og om Appellations-Processen ved Kammer-Retten. I den første viser han, fra Constant. den Stores Tid af, Oprindelsen og Fortgangen af Regenternes Patronats-Ret til at udnævne Biskopper. Dette maa vi herved erindre, at den Romerske Kirkes Regentere, har først efter Keyserdommets Undergang meget sildig bekommet denne Ret, at saadant er skeet ved Pavens

Hielp,

Hielp, og at Pave Adrian allerførst gav Carl V. i Spanien Ret til, at udnævne Prælater, hvilke Paven siden confirmerede.

Erlangen. Vollständige Samlung erbaulicher Canzel-Reden der berühmtesten Gottesgelehrten unserer Zeit, über die Evangelien und Episteln des ganzen Jahres 1771. 3 Alph. i 4to. Samlingen skal bestaae af 3 Deele, og er lovet færdig til indeværende Aars Paaske-Messe. Den skal indbefatte deels trykte deels utrykte Prædikener, hvilke D. Prof. og Pastor Rudolph Riesling ledsager med en Fortale.

Regensburg. Hr. Doct. Schæffer har udgivet med Forsegelse: Erstere und fernere Versuche mit Schnecken, nebst einem Nachtrag. Zwote Auflage. 1770. 9 Ark i 4to, med 7 malede Kobbere. Man finder her Hr. Abb. Spalanzani Forsøg stadfæstede og satte i mere Lys. Tillægget er til Nytte for Eyerne af det første Oplag ogsaa trykt for sig selv.

Bekiendtgiørelse.

Afvigte Aar foretog jeg mig efter gunstige Velynderes Raad at udgive, under Navn af Tyconiana, Sal. Mag. Christen Lasson Tyconii Danske Manuscript: om Jydernes Omvendelse inden Dommedag, forfattet efter Sal. Prints Carls Ordre 1715. — I dette Aar har jeg og givet til Trykken Forsættelse af Tyconiana, saa og Forsættelse af Sal. Hr. Treschovs historiske Skrift, om Danske og Norske Jubel-Lærere. Tyconiana 2det Bind indeholder, foruden Sal. Stifts-Provst Tyconii Levnets Historie og en Fortegnelse paa alle hans trykte og utrykte Skrifter, følgende Stykker: 1) Tyconii Forslag 1729. om et Academies Oprettelse i Wiborg. 2) Hans Bibliotheks Indretteise, som Model til store Bibliotheker. 3) Hans Censur over en Deel gode Bøger, som en Præst (skriver han) meest behøver og mindst kan undvære. 4) Hans Tale i Wiborg Lande-Mode Aar 1712., kaldet: Idea Consummati Episcopi, holdet da Biskop Deichmann blev derfra forflyttet. 5) Hans Jubel-

Tale

Tale i Wiborg Lande-Mode 1717. 6) Hans Noctis præ die prærogativa ɔ: Nattens Fortrin for Dagen, hvoraf nogle faa Exemplarer bleve trykte 1722. Diſſe Stykker udgiøre et Bind i Octavo af omtrent 24 Ark. Jubel-Lærernes hiſtoriſke Skrift er indrettet efter Hr. Treſchovs Maade, inddeelt i 3de Claſſer. I den 1ſte Claſſe ere de afdøde Jubel-Lære, ſom man har fuldſtændig Underretning om; den 2den Claſſe indeholder de endnu levende Jubel-Lærere; i den 3die Claſſe findes de afdøde Jubel-Lærere, om hvilke ingen ſynderlig Underretning haves, uden hvor og hvor længe de have tient. Af Hr. Treſchovs ubekiendte Jubel-Lærere har jeg bekommet over 30, hvis Hiſtorie jeg kan give fuldſtændig. Foruden diſſe haves i min Samling henimod 200 Jubel-Lærere, og ved de fleſtes Hiſtorie har jeg ſøgt at hosføye en Stam-Tavle, haabende, det uden Tvivl vil behage Læſeren at ſee ſaa mange mærkværdige geiſtlige Familiers Stam-Tavler, ſaaſom de Sal. afdøde Biſkoppers Egede, Dorph, Kragelund, Ramus, Randulph, Theſtrup og Woldike deres Hiſtorie og Stam-Tavler: De endnu levende Biſkopper Brorſon og Mannestad med deres Stam-Tavler: Foruden Familierne af Ancherſen, Baden, Bagge, Bagger, Cold, Colſtrup, Fog, Frimann, Garmann, Glud, Holmboe, Horrebow, Krabe, Monrad, Pontoppidan, Rieſe, Seidelin, Wedel, Windekilde og flere Familiers Stam-Tavler. I Fortalen erindres dette indeværende Aar, ſom Jubel-Aar for den Grønlandſke Miſſion, da det nu er 50 Aar ſiden Sal. Biſkop Egede holdte ſin første Prædiken paa Grønland; jeg har derfor allerførſt iblandt mine Jubel-Lærere anført Sal. Hr. Egedes Hiſtorie. —— Fortalen hosføyes ogſaa Sal. Hr. Treſchovs Levnets Hiſtorie, tilligemed hans Kobber-Stykke; (han var den første, der gav os Danſke og Norſke Jubel-Læreres Hiſtorie.) Skriftet trykkes i 4to, og baade dette og Tyconiana paa godt Papiir og med nye Bogſtaver. Min underdanige og ydmyge Anſøgning og Begiering ſkeer herved til De Høy- og Velædle, Høy- og Velærværdige, Høyagtbare og Velfornemme Liebhabere, ſom behagelig ville ſubſcribere med 2 Sk. Arket paa Tryk- og 3 Sk. Arket paa Poſt-Papiir. Hr. Treſchovs Kobber-Stykke betales à parte, og Pengene betales imod Exemplarernes Levering. Roeskilde. 1771.

Chriſtopher Gieſsing.

No. 2.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 9de Januar. 1772.

Kiøbenhavn. Guds Villie efter det Siette Bud i en Prædiken forklaret ved Adam Struenſe, af det tydſke Sprog oversat. 1771. 52 S. i 8vo. — Om Hensigten med denne Prædikens Oversættelse taler Oversætteren selv saaledes: „Saasom de udvortes Anstalter, der skulde „ tilbringe Ureenheds Elskere Skade og Vanære, tildeels „ ere ophævede, saa var det at ønske, at der i Hierterne „ kunde giores desto kraftigere Anstalter mod Ukydskhed og „ andre i Svang gaaende Uqudeligheder. Og kunde nær„ værende Oversættelse dertil bibringe noget, saa opnaaede „ Oversætteren sin Hensigt.“ Indgangen til denne smukke Prædiken er taget af 1 Thess. IV. 3. 4. 5. Det er Guds Villie Eders Helliggiørelse, og at I skulle flye Horerie, og enhver skal vide at bevare sit Kar i Helliggiørelse og Ære, ikke i Begierligheds onde Lyster, som Hedningene, der ikke kiende Gud. Texten selv er det Siette Bud, Du skal ikke bedrive Hoer, i hvis Henseende betragtes Guds Villie, I) at vi skal flye Horerie, II) at enhver skal bevare sit Kar i Helliggiørelse og Ære. I den Første Deel viser Forfatteren hvad der forstaaes ved Horerie saa vel i Almindelighed, som i en mere indskrænket Meening. Dernæst viser han, paa hvor mange Maader man kan begaae denne Synd saa vel i som uden Ægteskab: 1) I Ægteskab kan den udøves; a) naar Ægte-

folk af Ondskab forlade hinanden eller den ene forskyder den anden; b) naar de vel blive hos hinanden, men Manden eller Qvinden bedriver Utugt med andre Personer; c) naar man alene af Løsagtighed indtræder i Ægtestanden eller fører den Samme i en fæisk Ureenlighed; d) naar Ægtefolks Hierter ere adskilte og de leve med hinanden i indbyrdes Strid og Ueenighed; e) naar man begaaer det som Gud 3 M. B. XX. 18. meget alvorlig har forbudet og truet at straffe. 2) Kan Horerie og begaaes uden Ægteskab, hvortil henhører foruden ugifte Personers Beblandelse med hinanden, de saa kaldte stumme Synder, de Rom. I. 24. o. f. beskrevne Uterligheder, samt Sodomiterie, og i Almindelighed alle de Synder, som af Mennesker kan begaaes mod dette Bud med Tanker, Ord, Gebærder, Gierninger, Klædedragt o. s. v. I den anden Deel viser han, hvad der udfordres til at giøre Guds Villie efter det siette Bud ved at bevare sit Legeme i Helliggiørelse og Ære. Dertil udfordres 1) at Hiertet virkelig maa forandres og fra Grunden af renses i JEsu Christi Blod: 2) at man stedse maa have Guds allestedsnærværelse for Øyne, og have en bestandig Ærbødighed for Hans Hellige Majestæt: 3) at man maa flye Leylighed og saadanne Personers Omgang, som kan friste til Ukyskhed: 4) at man maa beflitte sig paa Maadelighed i Mad og Drikke: 5) at man flittigen maa tage sit Kalds Forretninger i Agt og flye Ledliggang. Afhandlingen selv er besluttet med en meget opbyggelig Anvendelse til Formaning, Advarsel og Opbyggelse. Det er næsten bedrøveligt at høre Forfatterens bittre Klager over Kydskheds og Blusærdigheds Aftagelse: „ Jeg beraaber mig (siger han til sine Tilhørere) paa eders „ eenstemmige Vidnesbyrd. Lader det ikke, ligesom Horerie iblandt os har faget frit Privilegium. Ere der ikke „ mange i denne Stad, som uden ringeste Straf i Utugt „ avle mange Børn? Ere der ikke de, som, naar de blive „ kiede af et Fruentimmer, udvælge sig et andet og saaledes „ lægge Synd til Synd, og opvække Guds retfærdige Vre„ de? Bliver ikke denne Synd anseet for en ringe og ubetydelig Sag? Ere der ikke mange af vore Indvaanere, baade Mænd og Qvinder, der skammeligen bryde deres Ægteskabs Løfte? Ja findes der ikke hos os saadanne Huse, „ hvor ugudelige Koblere og Koblerske føre unge Gemytter

„ til-

„ tilsammen og for en skammelig Hore-Løn opofre Siælene
„ til Satan? Og hvad skal jeg sige om vores arme Ungdom?
„ Mange af vore Borgeres og Indvaaneres Døttre bliver
„ under Ægteskabs Løfte giorte til Horer. Og vore unge
„ Karle meene, at de uden Undseelse kunde gisre deres Kiøds
„ Villie. Naar deres Lærere faderlig og troelig advarer dem
„ og søger at bringe dem fra Lasternes Vey, da bliver saa-
„ dant foragtet og slaaet hen i Veyret. O hvor forfalden
„ viser dette, at den sande Christendom er iblandt os!
„ Hvilken beklagelig Tilstand maa saadant endelig bringe Sta-
„ ten i! HErren opvække dog Øvrigheden, som har Magt
„ til at hemme saadan Uorden, til at sætte sig derimod af
„ alle Kræfter! Han ifore dem en hellig og retfærdig Iver,
„ at de efter deres Embede og Samvitttighed ligesom en
„ Pinehas, maa være nidkiære for Guds Villie og derved
„ afvende den hellige Guds Vrede fra vores Stad og Land.“
Oversætteren har erklæret, at han med denne Over ættelse
har ikke søgt nogen Gevinst: „Thi (siger han) i Alminde-
„ lighed søger man kun de Skrifter, som Trykkefriheden har
„ givet Anledning til.“ Vi ønske dog, at denne Prædiken
ogsaa maatte blive søgt, som en af Trykkefrihedens bedste og
værdigste Frugter. Og da Regieringen af vise Aarsager har
fundet for godt at ophæve Straffen for de Personer, som avle
Børn uden for Ægteskab, at ikke samme skulde forlede dem
til langt grovere Synder, end den kan være at avle Børn
uden for ordentlig Ægteskab efter de borgerlige Love, saa
er det ey alene roesværdigt, men endog fornødent, at Præ di-
kantere og Moralister søger at erstatte, saavidt mueligt er,
hiin Straffs Øyemærke, som skulde være at afholde ugifte Per-
soner fra ulovlig Omgang med hinanden, men som alt for
ofte, desværre! er falden ud til de uskyldige Børns Mord
og Mødrenes egen derpaa følgende Ulykkalighed. I den
Henseende var det og at ønske, at nogen vilde paatage sig
et grundig baade af Fornuften og Skriften at forestille,
hvor høyst nyttig og nødvendig en Sag det er med den bor-
gerlige Orden i Henseende til Ægteskaber, hvor meget man
synder imod sin Øvrighed, sine Medborgere og følgelig imod
Gud selv med at afvige derfra. Ved saadan Afhandling
maatte man tillige søge at betage dem alle Udflugter, som
endten klage over Ægtestandens Besværligheder (i hvor vel

det ſtaaer til Øvrigheden at lindre dem hvor de med nogen Grund kan klages over) eller og ſom ville beraabe ſig paa den Omhue for deres uden for Ægteſkab avlede Børn, ſom de baade har Villie og Evne til at bære. Thi naar de har Evne dertil, ſaa maa de og have Evne til at bære Ægteſtands Byrder, og de bør ſom gode Borgere ikke taale, at deres enkelte Exempel, om det end i en eller anden Heenſeende i ſig ſelv var at undſkylde eller forſvare, ſkal geraade deres andre Medborgere til Forargelſe og forføre dem til Ulydighed mod den almindelige og høyſinsdvendige Orden i Staten.

Kiøbenhavn. Om Islands Huusholdning og Handel med Feede Vahre, ſamt om Hamborgs Kiød-Røgning, med videre. En Afhandling kroned af det Kongel. Landhuusholdnings Sælſkab, ved Chriſtian Martfelt, Medlem i bemelte Sælſkab. 1771. 132 S. i ſtor 8vo. —— Forfatteren har lagt Mærke til førend han tiltraadde ſin Udenlands Reyſe; at den Maade, paa hvilken man her i Landet bevarede baade Korn og feede Vahre, ſom ſkulde gaae ud til Fremmede, var ikke en af de ringeſte Mangeler i den Danſke Handel og Huusholdning. Han anfører ſom en bekiendt Sag, at Meel og Gryn paa lange Reyſer bedærvedes om Bord, og at hele Ladninger af ſaltet Kiød, ſom endog paa Kongel. Regning gik til vore Veſtindiſke Øer, bleve ſtyrtede i Havet, ſaa ſnart man var kommen til Landene. Ja naar Dannemark i Krigstider ſaltede Kiød for Fremmede, ſkal det have behøvet Fremmedes Hielp for at ſalte ret. Saaledes ſkal en Fabri her af Fornødenhed være bleven lønnet med 1500 Rdlr. aarligen for at holde Øye med en Forretning, ſom enhver Dagleyer forſtaaer i Irland. I den Heenſeende har han troet, at denne Huusholdnings-Maade fortiente i ſær hans opmærkſomme Underſøgelſe paa hans Reyſe til Fædrenelandets Beſte, i ſær da den ſtaaer i nær Sammenhæng og Forbindelſe med Agerdyrkningen, med den betydelige Læder-Handel, ſom man regner iblandt Storbritanniens trende Hoved-Guldminer og med adſkillige Fabriker. Man ſkal ingenſteds bedre forſtaae den Kunſt at bevare Korn-Vahre end i Engeland, og intet ſkal dog være lættere lært, naar man kun veed den rette Omgang dermed, de hele Hemmeligheden, det Forfatteren i Fortalen kortelig har

viiſt,

viist, bestaaer kun i at tørre Kornet vel før det males og indpakkes. Hvad Forfatteren ellers i Afhandlingen selv har optegnet om Huusholdningen med Qvægets Opklækning og Fedning, og de feede Vahres Behandling i Irland, er grundet for den største Deel paa manges Erfarenhed, som han har talet med derom, og hvis Tanke og Handlinger han har sammenlignet, og en Deel deraf paa hans egen baade i Sønder og Nord af Irland. Desuden har han anført det fornødne af mange Aars Parlements-Acter, som derom i Følge lang Prøve og Erfarenhed ere udgange, med Anmærkning over, hvorvidt samme følges, eller undertiden sættes til Side, eller hvori de overtrædes og af hvad Aarsag, med Følgerne deraf, samt i hvad for Omstændigheder Fornødenhed har foreskrevet sig selv Love, hvor ingen var. De Kreaturer, hvoraf Irland bekommer sine feede Vahre ere **Horn-Qvæget** og **Svinene**, da der af Faare-Kiød intet udføres i Handelen. Afhandlingen er derfor deelt i tvende **Parter**, af hvilke den **første** handler **om Horn-Qvæget** og Kap. 1) om Kalve-Fedning: 2) om de voxne Qvægs Fedning, 3) om Markedet, 4) om Slagtningen, 5) om Tønden, 6) om Nedhugningen, 7) om Saltningen, 8) om Kiødets Ompakning, Presning og Indpakning, 9) om Resten af Nødet, saasom Blodet, Huden, Hornene, Haarene, Hovedet, Fødderne, Talgen, Marven, Kallunet, Hiertet, Nyrene, Leveren, Galden, Blæren, Tarmene, Lungen, 10) om Smøret. Den **anden Part** handler i 3 Kapitler om Svine-Fedningen, om Slagtningen og den øvrige Behandling, om disse Kreaturers Levninger. Afhandlingen er baade physisk, oeconomisk og politisk, og Forfatteren har ikke ladet noget undgaae sin Opmærksomhed, som kunde være Danmark til Nytte. Han forsikrer os, at man af Irlands Tænkemaade i sin Næring med bemelte Vahre skal lære Grunden til mange Nærings Undergang, og andres slette Tilstand i Dannemark, saavelsom og Aarsagen til manges Uvæsen hos os, som baade kun de have været til og bygt de skiønneste Kiøbstæder. At give Oplysning derom er Øyemærket af denne Afhandling, og i sær ønsker Forfatteren at dens politiske Deel maa drage Læserens Opmærksomhed til sig.

Kiøbenhavn. **Emilia** eller **Elſkovs og Venſkabs Virkninger**, et nyt Stykke i 3 Acter. 1771. 52 S. i 8vo. Med J. R. Thiels Skrifter. — Forfatteren J. C. Bie har ikke givet dette Stykke noget andet vis Navn end Synaeſpil, ſkiøndt det dog vel ſkal være et Sørgeſpil, han har havt i Sinde. Vi kan ikke nægte, at jo Hiſtorien ſynes os ſær velſkikket dertil. Tvende unge Sicilianer **Melintes** og **Palamedes** blive af Keyſer **Nero** ſatte efter Livet og engang om Natten overrumplede og næſten ſaarede til Døde, men reddede af tvende Damer, ſom vare Søſtre og nylig ſatte i Enkeſtand. Den ene af dem ved Navn **Emilia** forelſker ſig i **Melintes**, men ſom hans Hierte var bunden til **Arianna**, **Palamedis** Søſter, ſaa kunde han ikke, ſkiøndt han gierne vilde være taknemlig for ſit Livs Frelſe, overtale ſig til at viſe hende nogen Gienkiærlighed. Da hun ſaae, at alle Forſøg paa at vinde ſamme vare forgiæves anvendte, blev hendes Kiærlighed forvandlet til en raſende Hevngiærrighed, og foreenede ſig med **Dicearcus**, hans Fiende, om at befordre hans Undergang. Til den Ende begiver hun ſig til **Trebacius**, ſom var Oberſt over Keyſerens Liv-Vagt, og havde Befaling at opſøge og dræbe **Melintes** og **Palamedes**, ſom tvende Fiender af den Romerſke Regiering. Samme **Trebacius** havde tilforn anholdt om hendes Kiærlighed, hvilken hun tilſagde ham nu, derſom han kunde ſkaffe hende **Melintes**. De ſeyle til den Ende til Syracuſa, hvor de meente at finde ham. Han blev der og tillige med **Palamedes** funden, fængſlet og fordømt til at døe. **Emilia** ſelv gaaer ind i Fængſlet for med egen Haand at dræbe ham. Men hun ſkal af hans Veltalenhed være bleven rørt til den yderſte Fortrydelſe og Medlidenhed, ſaa hun tvertimod ſtræbte for at faae dem begge i Frihed igien. Dette ſkeede og i det **Arminius** i det ſamme forkynder, at **Nero** er død, og foreviſer den nye Keyſers Ordre om at ſætte dem igien paa fri Fod og i forrige Stand. Øyemærket ſkal være at foreſtille Elſkovs og Venſkabs Virkninger, men os tykkes ikke, at Forfatterens endten Sprog eller Genie er ſtærk nok til at ſkildre de ſtærke Paſſioner, ſom Hiſtorien giver rig Anledning til. Hvor ſtærk for Ex. burde ikke den Veltalenhed have været, der ſkulde forandre den meeſt raſende Hevngiærrighed til en ligeſaa hæftig Medlidenhed?

Men

Men Melintes hele Veltalenhed beſtaaer her i denne ſimple Aria:

Emilia! Ak! om jeg vidſte
Før jeg ſkal døe og Hiertet briſte;
At, naar du ſaae, jeg daanede
Det Syn dig da bevægede
Til tvende Taarer kun at græde
Saa døde jeg med Glæde.

Derover ſkulde hun blive ſaa hierterørt, at hun tabte Dolken, ſatte ſig ned ved Melintes, og braſt udi en bitter Graad. Det meeſt rørende i det hele Stykke er næſten den Samtale imellem Palamedes og Melintes, da de tager Afſkeed fra hinanden i Fængſlet.

Palam. Jeg da nødes til at vandre
Skiæbnen vil ſig ey forandre:
Dyre Ven! Farvel! jeg gaaer.
Melint. Gaaer du! ſkal jeg dig da miſte!
Hiertet færdigt er at briſte
Siælen alt paa Læben ſtaaer.
Palam. Du mig kunde meeſt behage
Melint. Uden dig jeg ey var Glad
Begge. Himmel, hvilken bitter Plage!
At vi ſaa ſkal ſkilles ad.
Men endſkiøndt vort Liv ſaaer Ende
Skal dog vores Venſkab brænde.
Kan ſaa faſt et Venſkabs Baand
Løſes op ved Dødens Haand?

Forfatteren har fremdeles udgivet Phyllis eller den belønnede Kiærlighed et Original Hyrdeſtykke i tvende Acter, dediceret til den Danſke Skueplads, og trykt under fortløbende Paginer med ovenanførte Syngeſpil. Dets Indhold er en Kiærligheds Erklæring, ſom den unge Hyrde Damon er bange for at giøre Phyllis, af Frygt, at hun maatte ſige ham Ney, endſkiøndt hun elſker ham ligeſaa høyt, ſom han hende, og var færdig at beyle ſelv, om det ſtod hende an. Hans Kiærlighed bliver da belønnet med Ja, naar derimod en anden giærrig og troeløs Hyrde Celadon gaaer glip af et Hierte, fordi han vakler imellem to. Forf. ſimple Sprog paſſer ſig her bedre paa Hyrdernes Enfoldighed, end hiſſet paa Emilia's Raſerie, og Melintes og Palamedis Ædelmodighed og heroiſke Foragt for Døden.

Kiøbenhavn. **Nogle Tanker fra en gammel berømt Hedning til Overbeviisning for vore Tiders hedenſke Gierninger.** Omnes virtutes jacere neceſſe eſt Voluptate dominante. *Cicero.* 1771. 36 S. i 8vo. — Diſſe Tanker ſigte fornemmelig til at overbeviſe os om de bekiendte gamle Sandheder, at vi bør lade os lede og ſtyre af Fornuften i alle vore Gierninger, at det er Dyden og dens Udøvelſe efter Fornuftens Forſkrift, der udgiør vor ſande Lyksalighed, og at vor Ulyksalighed beſtaaer derudi, at vi ere Slaver af vore Sinds-Bevægelſer og de ſandſelige Begiærligheder. Den berømte Hedning, hvis Tanker diſſe ſkulle være, er Cicero, af hvilken Forfatteren har laant de fleſte, ſom han ſelv tilſtaaer. Hvortil ellers denne Blanding af Tanker egentlig ſkal ſigte, vide vi ikke, da vi ere ikke ſaa nøye bekiendte med de hedenſke Gierninger i vor Tid, for hvilke de ſkal tiene til Overbeviisning. Vi kan altſaa ikke dømme om hans egentlige og beſynderlige Henſigt med denne Blanding af hans egne og Ciceronis Tanker, hvilke Sidſte ere laante fornemmelig af hans Paradoxer. Om Forfatterens Smag og Skiønſomhed i deres Anbringelſe vil Læſeren ſelv lættelig kunne dømme. Vi finder, at han endog der, hvor han ſkriver ligeſom i ſit eget Navn, har laant ſine Tanker af Cicero ſor Ex. S. 6: „Den (Fornuften) er „ det, der giør Forſkiæl imellem os og de Umælende, thi „ diſſe ſeer alene til det, ſom er nærværende og ſandſeligt „ og fornemmer Lidet eller Intet til det Forbigangne og „ Tilkommende. Men et Menneſke fordi han er declagtig „ i Fornuft ſeer det Tilkommende, han ſeer Tingenes Aar„ ſag, deres Fremgang, og veed ligeſom forud, hvad der „ vil ſkee, han giør Sammenligninger, holder det Tilkom„ mende imod det Nærværende, og ſeer ſaaledes lættelig for„ ud det hele Livets Løb, og derfor er betænkt paa at ſkaffe „ ſig det Nødvendige.“ Cic. de Off. L. I. C. 4. Sed inter hominem & belluam hoc maxime intereſt, qvod hæc tantum, qvantum ſenſu movetur, ad id ſolum, qvod adeſt, qvodqve præſens eſt, ſe accommodat, paullulum admodum ſentiens præteritum aut futurum. Homo autem, qvod rationis eſt particeps, per qvam Conſeqventia cernit, cauſas rerum videt, earumqve progreſſus & qvaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat

&

& rebus præſentibus adjungit atqve annectit futuras: facile totius vitæ Curſum videt ad eamqve degendam præparat res neceſſarias.

Halle. **Biographie der Deutſchen von** Gottl. Bened. Schirach. Erſt. Th. 1770. 308 S. i 8vo. Denne Biographie har fundet adſkillige Journaliſters Biefald. Man roſer derudi, Begivenhedernes gode Ordning, de ſande og med Kunſt indſtrøede Reflexioner, det muntre Foredrag og den flydende Stil, den intereſſante og til Opmærkſomhedens Vedligeholdelſe bqvemme Fortælling. Begyndelſen ſkeer med Henrich den **Stormodiges** (ſaaledes vil Forfatteren have Superbus den Stolte forſtaaet og overſat) Hertug af Beyern og Sachſen hans Liv og Levnet. Han troer, at den Herre fortiente det Tilnavn af **Stormodig** i Betragtning af den Reſolution og det høye Mod, hvormed han trodſede ſin Skiebnes Uretfærdighed. Forfatteren erindrer, at hans Fiender kaldte dette hans høye Mod Stolthed, og virkelig beſad Hertugen den ædle Stolthed, der er de ſtore Siæle ſaa egen, og et Grundlag til den ophøyede Tænkemaade. Den Bøhmiſke Konge **Johannes** hvis Levnet følger næſt efter, udgiør en god Contraſt imod **Henrich**. Dennes ſatte Mod, der trodſer ſin ſtrækſomme Skiæbne, og hiins Vildhed, der ſøger ſig immer nye Skiæbner, giør dem begge til overordentlige Menneſker i Hiſtorien. **Henrich** var ſtandhaftig med et uforfærdet Mod. Politiken og ofte blot en udſvævende Forvovenhed beqvæmede **Johannes** til lutter Forandringer. Begge vare Helte og ſtrede med Tapperhed. Men **Henrich** fegtede for Keyſerens og ſine egne Rettigheder, **Johannes** var ſtræng mod ſine Underſaatter i Bøhmen, ødſel, og ſine Lidenſkaber hengiven. **Henrich** elſkede ſit Folk, og var elſket af det igien. Begge Fyrſter beſadde den Stolthed, der beſtaaer i Følelſe af ſin egen Værd, men hos Kongen var den Forvovenhed, hos Hertugen et høyt Mod, for Reſten er Kongens Levnet ſaa fuld af Kandlinger, Afverlinger og ſaa uſædvanlige Begivenheder, at man ikke vil blive keed af at læſe det igiennem. Beſlutningen ſkeer med **Ludvig den Ældre**, Churfyrſt af Brandenburg, hans Levnet, hvoraf man kan ſee Tydſklands Tilſtand i de ældſte Tider, Fyrſternes mangfoldige Forbindelſer

mellem hinanden, og de liſtigſte Patriqver. I ſin Fortælling har Forfatteren fulgt den chronologiſke Orden: „I „ Tilfældenes Kiæde ſiger han, danner ſig Menneſkets Cha„racteer, og man kan ikke ſee den naturligere at opkomme „ og rigtigere bedømme den, end naar man i ſin Kundſkab „ følger Tidsordenen.“ Fortalen ſom er 36 S. lang, er læſeværdig, og indbefatter fortræffelige Anmærkninger over en Hiſtorieſkrivers Philoſophie, og Forfatteren viſer derudi, hvorledes man ſkal giøre Begivenheders Fortælling lærerig og intereſſant.

Berlin. Plan du nouveaux Droit Controverſé, ou ſont reſolves des Queſtions litigieuſes notables du Droit de la Nature & des Gens, public, feudal, canonique, civil & criminel avec un Relevé de Deciſions émanées du Tribunal ſupreme de Berlin, du College des Reviſions & d'autres Cours de Juſtice, par F. Behmer. 1770. 30 S. i 4to. Man kan af denne Titel allerede ſee, hvorledes det Værk, den lover, vil blive beſkaffen, og den dobbelte Nytte det vil ſtifte. Først ſkal derudi underſøges de vigtigſte juridiſke Strids-Spørsmaale. Cocceji Jus Controverſum angaaer alene den borgerlige Privat-Ret, og er ikke ſaa fuldſtændig, da der ſiden hans Tid ere opkomne mange nyere Stridigheder iblandt Juriſterne. De, der har udgivet hele Samlinger af Obſervationer, har derfor haft dem i ſær for Øyne. Dertil kommer den anden Nytte, at de ſtridige Spørsmaales Bedømmelſe ſkal for den ſtørſte Deel ſtadfæſtes med den Kongel. Preuſſ. Høyeſte-Rettes Domme. Herved blive de Perſoner, ſom ſidde i Retterne, ſatte i Stand til at beſtemme, hvorledes de i Lovene ubeſtemte Tilfælde blive beſtemte i de Kongelige Landes Høyeſte Retter. Samlingen vil komme til at indbefatte mange vigtige og beſynderlige Tilfælde. Værket ſelv ſkal komme for Lyſet i det Latinſke Sprog, kun at Dømmene blive affattede paa Tydſk. I nærværende Plan har Forfatteren ladet aftrykke Fortalen, den første Obſervation og Indholdet af alle de andre i det Franſke Sprog. I Fortalen giør han Læſeren bekiendt med forſkiællige ſit Livs Omſtændigheder, hvoriblandt forekomme en Deel Anecdoter angaaende Cocceji og hans Juſtitz-Reformation, ſom Forf. har haft nogen Deel i. Den første Obſervation, ſom hen-

hører

hører til den Europæiſke Folke-Ret, betræffer det Spørsmaal: Hvorvidt neutrale Skibe og Vahre kan i Krig bortstages og tilbageholdes? De øvrige Observationer, hvis Indhold her er anført, beløbe ſig til 151, og angaaer de meeſt udſøgte og betydeligſte Tilfælde.

Leipzig. Glaubwürdige Nachrichten von dem Türkiſchen Reiche nach ſeiner neueſten Religions- und Staats-Verfaſſung, nebſt der Beſchreibung eines zu Smyrna errichteten Ewangeliſchen Kirchenweſens. 360 S. i 8vo. Forf. Hr. Chriſtoph. Wilhelm Lüdeke, har, ſom Præſt opholdt ſig 7 Aar til Smyrna, kom tilbage 1768. igiennem Frankerige og Schweitz, og befinder ſig nu ſom Paſtor i Magdeburg. Havde han forſtaaet det Arabiſke og Tyrkiſke Sprog, og havde bragt en ſtærkere philoſophiſk Bemærknings-Geiſt med ſig til Smyrna, ſkulde diſſe hans Efterretninger have falden bedre ud. Nu fortæller han os bekiendte og ofte kun ubetydelige Ting. En Deel af diſſe Efterretninger betræffe hans Reyſe fra Halle til Smyrna, og nogle derfra til Conſtantinopel giorte Reyſer, og hans Tilbage-Reyſe til Europa. En anden Deel angaaer Tyrkerne, om hvis Religion han ikke er eenig med Relands fordeelagtige Meening, og endelig Kirke-Anſtalterne til Smyrna, hvilke ſidſte Efterretninger ere de betydeligſte. Indvaanernes Antal angiver han over 100000. Den ſtærkeſte iblandt de chriſtlige Religions-Partier er den Græſke. Armenierne have vel og en Biſkop og Ober-Præſt, men ere ikke ſaa ſtærke. Catholikerne beſidde 3 Kloſtere, og ſtaaer under en Biſkoppelig Vicarius. Proteſtanterne beſidde 3 Capeller hos Conſulerne, det Hollandſke, Engelſke og Tydſke. Gudstienеſtens Øvelſe er temmelig fri og Ingen bliver tvungen til den Mahomedanſke Religion. Den indførte Kirke- og Skole-Ordning, er her heel indrykket. Her forekommer og Efterretninger i Almindelighed om den chriſtelige Religions Tilſtand i Tyrkiet. Forfatteren beklager, at der herſker ſaa ſtor Uvidenhed og Barbarie iblandt de chriſtelige Religions-Partier. Mere fordeelagtig er den Beſkrivelſe, han giver om Armenierne, hvis Troes Bekiendelſe han og har indrykket af Schröders Thesauro Lingvæ Armen. Siden 1767. har de begyndt at optage de ældſte Haandſkrifter af deres Bibel, at forſamle

de

de Lærdeſte af deres Geiſtlige, og at foranſtalte et Bogtrykkerie, for til Echtmiazin at udgive en forbedret Bibel. Undertiden vil Forfatteren og forklare et og andet Sted i den Hell. Skrift, men har juſt ikke dertil haft nogen beſynderlig Lykke.

Göttingen. Uberioris Commentationis de Claudiani Carmine *de Raptu Proſerpinæ* inſcripto, Specimen. 1770. 8 Ark i 4to. Man anſeer **Claudianus** for ſin Tids **Virgil.** De Domme, ſom ere fældede om ham, ere for Reſten meget modſtridige. Nogle giøre ham til deres Afgud; andre afmale ham ſom en uregelmæſſig og ſoulſtig Verſemager og Sprog-Forderver. Men gemeenlig gaaer ſaadanne Domme for vidt ud til begge Sider. Simplicitet er vel overalt ikke hans Character, og hans Stiil er ikke ſielden ſminket og oppuſſet med overflødige Biorde, og hans Plan er ſielden regelmæſſig og overlagt. Men han var et af de Genier, der ikke binde ſig til Regler, og hans Sprog er indrettet efter hans Tids herſkende Smag. Sielden lykkes det ham at opſøge Naturens hemmeligſte Spor, uden man mærker, at han har ſøgt den, og han har ikke de fine Vendinger, ſom **Horaz**, naar han er **Panegyriſt**, men han er deſto ſtærkere i Affecternes Sprog, hvor han har ſkabt ſig ſelv nye og ſtærke Billeder. Han viſer ſig overalt ſom en Kiender baade af ſit eget Folks og fremmede Nationers Hiſtorie, undertiden ſom en Statsmand, der undertiden med et Blink overſeer den fineſte Væv af Intriguer og Cabaler, deels og ſom Philoſoph uden Sect. Undertiden har han vidſt med et Par Ord at afteegne ganſke characteriſtiſk de gamle Philoſophers hele Syſtemer. Derfor maatte den, der vilde commentere over ham, beſidde en udbredet Kundſkab i Hiſtorien, om de juridiſke og kirkelige Oldſager, en nøye Bekiendtſkab med **Virgil** og andre Digtere, ſom han har efterlignet, og med de Tiders Sæder. Den alene kan da beſtemme hans ſande Værd, og vil viſt fælde mildere Domme over ham, end ellers. **Caſpar Barth.** der har ſkrevet en ſær vidtloftig Commentar over ham, giør vel undertiden for meget af ham, men man kan dog ikke nægte ham al den Roes, hvilken vel de Skribentere der levede paa hans Tid, ſaaſom Kirkefædrene **Auguſtinus**, **Oroſius**, **Proſper**, **Sidonius**, dem man ellers ikke maa troe alt for vel, naar de domme om hedenſke

Skri-

Skribentere, ſom og andre Skribentere af nyere Tider, ſaaſom Sabellicus, Bocaz, Contaren, Friſchlin, Muretus, Scaliger, Caſaubonus, Lipſius, Salmaſius, Gesner og andre har tilegnet ham. Men hvor meget der end er ſkrevet over denne Digter, ſaa er der dog endnu det tilovers, ſom var Hr. Mag. Walchs Bemøyelſer værd. Hans Afhandling er deelt i 3 Kapitler. I det første fortæller han, med hvad Bifald Claudians Digter ere blevne optagne i ethvert Aarhundrede, meddeeler os udførlig de Lærdes Domme over ham, og ſiger med Beſkeedenhed, hvad han troer med Ret at have haft at indvende derimod. I det andet Kapitel, kommer han til Poetens Hoved-Digt de Raptu Proſerpinæ, hvoraf man lærer at kiende ham i hans ſtørſte Styrke. Han har ikke leveret derover nogen vidtløftig Commentar, men har ſøgt ved en tydſk Overſættelſe at ſætte dets Skiønheder i mere Lys, og har han derfor taget ſig den (vi tør ikke ſige roesværdige) Frihed at udelukke hiſt og her hele Steder af Digteren, ſom han anſaae endten for unødvendige eller til liden Ære for Digteren. Men har han dermed leveret os Claudian overſat, og har han ikke dermed meget mere for en Deel begaaet den ſamme Feyl, ſom han laſter hos den Franſke Overſætter Merian, at han ikke har leveret os Claudian, ſom han er i ſig ſelv. Man vil kiende en Skribent lige ſaa vel i ſine Feyl ſom ſine Dyder, for at efterfølge de ſidſte, og deſto bedre at vogte ſig for de første, naar de tillige ved Anmærkninger bliver udmærkede ſom Feyl, man maa vogte ſig for, da ellers ikke enhver Læſer af ſig ſelv ſkulde lægge Mærke dertil. Med Overſættelſen ſelv er man i Almindelighed vel tilfreds, men har dog haft et eller andet hiſt og her at erindre derimod, og ønſker, at Hr. Walch en anden Gang vilde meddeele de udeladte Steder. I det 3die Kap. handler Forfatteren om dette Digts egentlige Værd, betragtet efter Epopeens Regler. Han vil finde meget falſk i Jovians, Vadians, Savarons, og Bresmanns Domme derover, og ſelv afdeeler han ſin Critik derover i diſſe 3 Spørsmaale: 1) Kommer ſamme overeens med Epopeens Værdighed? 2) Er dets Stof bequem nok for et epiſk Digt? 3) Har han fuldkommen udtømmet ſit Sujet. Den er et Beviis paa ſin Forfatters ugemeene Indſigt i Digtekunſten, og man ønſker, at Forfatt. vilde fare fort i ſine Bemøyelſer.

Bre-

Bremen. Die Verbindung der natürlichen Religion mit der chriſtlichen Offenbarung, in einer Reihe geiſtlicher Reden: Aus dem Engliſchen. Erſter und zweyter Theil. 392 S. i 8vo. Da mange har giort den Indvending ſaa vel mod den naturlige, ſom chriſtelige Aabenbaring, at der er ſaa meget Ondt i Verden, og at Chriſtendommen udretter ſaa lidet at raade Bod derpaa, ſaa har Forfatteren paataget ſig at beſtride ſamme. Han har giort det til ſit Hoved-Øyemærke at beviſe, at i Henſeende til Tingenes almindelige Indretning og det ævige Forſyns hele Øyemærke, intet Ondt eller nogen Ufuldkommenhed finder Sted, og, om endſkiønt nogle Arter af Skabninger ere ſkabte ſær ſvage og ufuldkomne, og i Henſeende til deres Natur kan giøre og lide meget Ondt, at diſſe dog ere ſkabte til et godt Øyemærke, indtage deres behørige Sted, og udgiøre en nødvendig Deel af et uendeligt og fuldkommen Ganſke. Dette ſkeer i følgende Afhandlinger, hvis Indhold er: 1) den guddommelige Viisdoms ſynbare Absigter ved Verdens Indretning i den menneſkelige Natur: 2) de guddommelige Absigters Overeenſtemmelſe og Forbindelſe: 3) den ſynbare Skabnings Orden og Skiønhed: 4) Spor af en moralſk og dommerlig Regiering: 5) de moralſke Phænomena i den nærværende Tilſtand giver en indlyſende Viished om en tilkommende, og leder os til at troe Evangelium: 6) Bevis for en tilkommende Tilſtands Troeværdighed af naturlige og aabenbarede Overbeviisnings Grunde: 7) Evangelii Aabenbarelſe om en tilkommende Tilſtand: 8) den Lære om vor Forløſers Ophøyelſe, Herſkab og Dommerlige Magt, beſtaaer med den guddommelige Viisdoms Orden og Absigter, ſom vise ſig i Naturen: 9) philoſophiſke og chriſtelige Betragtninger over Verdens Syſteme og Menneſkenes tilkommende Tilſtand: 10) Beſvarelſe paa de Hoved-Indvendinger imod Evangelium: 11) Den Evangeliſke Lære om de tilkommende Straffer: 12) om Guds Forſyn for ſine levende Skabningers Vedligeholdelſe: 13) om det guddommelige Forſyns Retfærdighed: 14) om de almindelige Ulykkers Tilfælde: 15) om Forſtandens rette Brug i Religionen: 16) om Chriſti Embede og Værdighed. Diſſe Afhandlinger bære Titel af geiſtlige Taler, men deres Form have de ikke, endſkiøndt der ſtaaer for hver et Sprog af Bibelen. Overſættelſen er forfattet af en Mand, der har

det

det tydſke Sprog i ſin Magt. Skriftet ſelv roſes for ſin levende og muntre Stiil, tydelige Foredrag, ſunde og ſtærke Tankemaade. Dog indbefatter det hiſt og her, med al den Opbyggelſe og Underviisning det ellers kan ſkaffe, Meeninger, ſom man ikke kan biefalde. Han paaſtaaer, at der i det Gamle Teſtamentes Bøger ſkal være ſagt lidet eller intet om et tilkommende Livs Tilſtand. Naar Chriſtus kalder ſig Guds Søn, ſkal han dermed ikke betegne noget, ſom angaaer hans Væſen, men blot hans moraliſke Characteer, hans Værdighed, hans høye Lære, og den høye Naade han ſtod udi hos Gud. Ved det Ord Død ſkal i Biblen ikke forſtaaes et i en elændig Tilſtand ævigvarende Liv, men Legems og Siæls fuldkomne Undergang. Enhver veed, hvad vi bør tænke om diſſe Meeninger.

Paris. Le Pere avare ou les malheureuſes de l'Education, contenant une idée de ceux de la Colonie de l'Isle C. 1770. 3 Vol. 12mo. Helten i denne Roman voxer ganſke raae og vild op, fordi hans gierrige Fader, der beſidder ſtor Rigdom, vil intet anvende paa hans Opdragelſe. Følgen deraf bliver, at han opvoxer ſin Familie til Skam og Skiændſel, bliver en Erke-Skielm, og geraader tilſidſt i den ſtørſte Elendighed og yderſte Armod.

Bourdeaux. Naufrage & Avantures de Pierre Viaud, Capitaine de Navire. 340 S. i 8vo. Denne Søemands ulykkelige Begivenheder, ſom ere ſkildrede med en ſmuk Skrivemaade, fortiener mange Læſere.

Hamburg og Güſtrow. Die eigentliche Schriftmäſſige Lehre der Ewangeliſch Lutheriſchen Kirchen von heiligen Abendmahl, dargeſtelt von Matth. Joh. Flor. 1771. 6 Ark. En Ven ſkal have aabnet ſig for Forfatteren med adſkillige Indvendinger og Vanſkeligheder. Samme have her paa en roesværdig Maade venligen beſvarede.

Kiel. D. Wilhelm Chriſtian Juſt Chryſanders, Conſiſt. Raths und Prof Prim. S. S. Theol., Betrachtungen über die größten Wohlthaten im Reich der Gnaden. Erſter Theil. 1770. 210 S. i 4to. Denne

første Deel af disse Betragtninger indbefatter 3de følgende: 1) Om Grunden til vor Salighed, ved det, at Guds Søn er bleven Menneske: 2) om Menneskenes Forvandtskab med Gud ved Christum: 3) om JEsu Død, som Grunden til de Troendes ævige Jubel-Aar. Der skal endnu følge 9 Betragtninger. Vel ere de forfattede i Form af Prædikener, men underskille sig dog derfra ved de hyppigen under Texten anbragte lærde philologiske Anmærkninger.

London. Les Loisirs du Chevalier d'Eou en Angleterre, sur diverses Sujets importans. Tom. I. II. 1770. Begge disse Bind indbefatter en Beskrivelse over Republiken Pohlen, og Anmærkniger over Kongeriget Sicilien og Neapolis. Efter Forfatterens Løfte skal endnu følge 10 Bind. Hans Skrivemaade skal være mere angenem, let og flygtig, end grundig og nøyagtig.

Amsterdam. Histoire de la Guerre des Bataves & des Romains, d'après Cæser, Corn Tacite, &c. 1770. Stor Fol. Med Ott. Vonii af den 1630. afdøde A. Tempesta stukne Kobbere. Forfatteren af Historien er Marquis af St. Simon, som og har tilføyet nye Planer og Charter. Den handler om de gamle Bataver, er forfattet med megen Grundighed, samlet af Kilderne selv, og har bekommet ved den smukke Tryk og de mange og skiønne Kobbere en besynderlig Pragt.

Nürnberg. Abhandlungen und Erfahrungen der Fränkisch-physicalisch oeconomischen Bienen-Gesellschaft auf das Jahr 1770. 312 S. i 8vo. Det Oberlausitziske Sælskab har ved sin Fortgang foranlediget det Frankiske. Anmældte Afhandlinger giver tilstrækkelig Leylighed til at skaffe sig Kundskab om denne nyttige Insects Avling og Hushollning.

Mannheim. Bemerkungen der physicalisch oekonomischen und Bienen Gesellschaft zu Lautern. 1770. 251 S. i 8vo. Til Rotha i Sachsen skal endnu være et ligedan Sælskab.

No. 3.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 16de Januar. 1772.

Kiøbenhavn. Nødtørftig Oplysning over de Forvandtſkabs Led i hvilke Ægteſkab efter Guds Lov er forbuden. Ved D. Nicolay Nannestad. 1771. 196 S. i 8vo. Med Hof-Bogtrykker N. Møllers Skrifter. — Forfatteren har udført denne fortræffelige Afhandling i 5 Kapitler. — I det Første Kapitel undersøges, hvilke de Forvandtſkabs-Led ere, i hvilke Ægteſkab er i Guds Lov udtrykkeligen forbuden. Ved Guds Lov forſtaaes her den Mosaiſke Lovs Forſkrifter angaaende den her omhandlede Materie. Disse forekomme 3 M. B. XVIII. 6-18. XX. 11-21, hvor Personer af begge Kiøn, der paa visse Maader ere hinanden formedelſt Slægtſkab eller Svogerſkab paarørende forbydes at have legemlig Omgiængelse, og altsaa og at indgaae Ægteſkab. Det første Sted har Forfatteren fornemmelig lagt til Grund, og dermed ſammenlignet, hvad ſom paa andre Steder om ſamme Materie forekommer. Ordene ere disse: Ingen af Eder maa holde ſig til nogen af ſine nærmeſte Paarørende, og blotte dens Bluſel. De Talemaader: at holde ſig til en Perſon: at blotte dens Bluſel: at ligge hos en Perſon af det andet Kiøn: ere i det Hebræiſke Sprog ærbare Foreſtillinger paa begge Kiønne legemlige Omgiængelſe med hinanden, hvad endten den ſkeer i Ægteſkab eller uden ſor. Forfatteren giør en ſikker Slutning fra forbuden legemlig Omgiængelſe til

forbuden Ægteſkab, og endnu mere fra forbuden legemlig Omgiængelſe. Imod den første Slutning kunde man indvende, at ved den forbudne legemlige Omgiængelſe forſtaaes den Beblandelſe uden for Ægteſkab, ſom egentlig kaldes Horerie, hvorfra kan ikke ſluttes til den ægteſkabelige Beblandelſe. Men Forfatteren har viiſt, at de her brugte Talemaader, der betegne kun almindelig legemlig Beblandelſe, blive paa andre Steder (3 M. B. XX. 14. 17. 21.) omvexlede med den Talemaade at tage en Qvinde — ſin Søſter, — ſin Broders Huſtrue. Dernæſt erindrer han og, at hvis her alene ſigtedes til legemlig Beblandelſe uden for Ægteſkab med viſſe Nærpaarørende, ſaa maatte det ſynes, ſom Horerie i andre Tilfælde var ikke ſaa aldeles forbudet. De Perſoner, hvormed Ægteſkab her forbydes, betegnes i Almindelighed ved nærmeſte Paarørende eller næſte Slægt. Hvor kun af dette Danſke eller det Hebræiſke almindelige Udtryk, man kan vide nøye og beſtemt, hvorvidt Forvandtſkabet ſkal regnes, og hvor det egentlig hører op, da flere kan kaldes nærmeſte Paarørende, og den ene dog være nærmere end den anden. Men i det fra v. 7. til 18. nævnes ſaadanne Forvandtſkabs-Led, hvori det forbydes Perſoner af begge Kiøn ved legemlig Omgiængelſe og altſaa ogſaa ved Ægteſkab at foreene ſig med hinanden. Diſſe ere: 1) mellem Søn og Moder: 2) mellem Stiv-Søn og Stiv-Moder: 3) mellem Broder og Søſter: 4) mellem Farfader og Sønne-Dottre og mellem Morfader og Dottre-Dotter: 5) mellem Broder-Søn og Faſter: 6) mellem Søſter-Søn og Faſter: 7) mellem Mands Broder-Søn og Farbroders Huſtrue: 8) imellem Sviger-Fader og Sviger-Dotter: 9) imellem Mands Broder og Broders Huſtrue: 10) imellem Sviger-Søn og Sviger-Moder: Stiv-Fader og Stiv-Dotter; Faders Stiv-Fader og Stivs-Søns Dotter; Moders Stiv-Faders og Stiv-Dotters Dotter: 11) mellem Søſtersmand og Huſtrues Søſter. De lærde kritiſke Betragtninger Forfatteren har anſtillet over et hvert i ſær af diſſe forbudne Ledder. — Andet Kapitel handler om de Forvandtſkabs Ledder, der ere lige med de udtrykkelig forbudne. Her møder det Spørsmaal: Om Ægteſkab er ikke utilladeligt i flere, end blot i de udtrykkeligere forbudne Forvandtſkabs-Led og Maader? eller om det ikke meget mere, i alle de Forvandtſkabs Led og

Maa-

Maader, der endten ere fuldkommen og umiddelbar lige med de udtrykkeligen forbudne, eller dog af andre Grunde og middelbar kan agtes derfor er ligesaa fuldkommen utilladeligt og forbudet, som i de udtrykkeligen benævnte? De Forvandtskabs Led, der egentlig og umiddelbar ere lige med de forbudne, udfindes ved at beholde Forholdet, og ikkun omverle Kiønnet for Ex. som Søn forholder sig til Moder, saa forholder Dotter sig til Fader; altsaa er Ægteskab imellem Fader og Dotter fuldkommen lige med Ægteskab imellem Søn og Moder. Ligeledes, som Broder-Søn forholder sig til Faster, eller Søster-Søn til Moster, saa forholder Broder-Dotter sig til Farbroder og Søster-Dotter til Morbroder. Heraf udkommer altsaa og saadanne Ægteskaber, der ere fuldkommen lige med de udtrykkeligen forbudne. Forfatteren vil ikke, regne Ægteskab imellem Fader og Dotter iblandt de udtrykkelig forbudne 3 M. B. XVIII. 7. eller 17. men formedelst det ovenmeldte lige Forhold erkiender det for ligesaa utilladeligt, som imellem Søn og Moder, og formedelst en Følge og Slutning, som kan uddrages af Mosis Lov. Slutningen er denne: „Har Moses udtrykke„ligen forbudet Ægteskab imellem en Mand og hans Søn„ne-Dotter eller Dotters Dotter, hvorledes skulde han „da ville have Ægteskab forbudet imellem en Mand og hans „egen kiødelige Dotter, agtet for uforbudet eller tilladeligt?" Iligemaade, naar Ægteskab er forbudet imellem Farfader og Sønne-Datter, Morfader og Datter Datter saa maa det, skiøndt ikke udtrykkelig forbudet, dog være ligesaa utilladeligt imellem Sønne-Søn og Farmoder, og imellem Dotter-Søn og Mormoder. Forfatteren meener, at der behøvedes ingen udtrykkelig Forbud imod disse Ægteskaber. Deels kunde det (siger han) snarere skee, at hos en Bestefader kunde optændes Elskovs-Lyst til sin Sønne-Dotter eller Dotter-Dotter, end hos en Sønne-Søn eller Datter-Søn, til sin Bestemoder, eller hos en Bestemoder, til sin Sønne-Søn eller Dotter-Søn. Deels behøvedes ikke saadant Forbud hos Israeliterne, saasom det hos dem var ingen Skik, at indgaae noget Ægteskab, uden der paa Qvindes-Personens Side kunde være Haab til Frugtbarhed. Paa samme Maade udfinder Forfatteren Ægteskaber der kan agtes lige utilladelige med dem i de udtrykkelig forbudne Led. De an-

dre Ægteſkaber, ſom middelbar kan agtes lige med de udtrykkelig forbudne, udfindes ved at gaae i op og nedſtigende Linie, ſaavidt man kan, for Ex. man maa ikke have ſin Moder til Ægte, altſaa heller ikke ſin Mormoder eller Farmoder o. ſ. v. Man maa ikke have ſin Sønne-Dotter eller Dotter-Dotter til Ægte, altſaa heller ikke ſin Søns eller Dotters Sønne-Dotter eller Dotter-Dotter. Dog er ved en ſær ſkarpſindig Anmærkning viiſt, at man ikke efter denne Regel maa giøre Slutning op eller ned, uden hvor eller for ſaavidt den ved noget af de udtrykkelig forbudne Forvandtſkabs-Led viſes udtrykkelig op eller ned ad for Ex. man maa ikke have ſin Stivmoder altſaa heller ikke Faders eller Moders Stivmoder, men deraf kan ikke ſluttes, at man ey heller maatte have ſin Stivmoders Moder. Ligemaade: Man maa ikke have ſin Søns Huſtrue, altſaa heller ikke Sønne Søns eller Dotter Søns Huſtrue, men deraf følger ikke at en Mand ey heller maa have ſin Sviger-Dotters eller Sviger-Søns Datter, naar den ſamme kun ikke er hans egen Sønne-Dotter eller Dotter-Dotter o. ſ. v. Han anfører nok en anden Maade at udfinde Ægteſkaber, der middelbar kan agtes for lige med de udtrykkelig forbudne, nemlig ved allevegne, hvor det er muligt, i Stedet for Slægtſkabs Led at ſætte lige og dertil ſvarende Svogerſkabs Led, eller ved at ſætte Huſtrues og Mands Paarørende i Stedet for hinanden, ſaaſom i Stedet for Faſter eller Moſter at ſætte Huſtrues Faſter eller Moſter, og i Stedet for Broder-Søn eller Søſter-Søn at ſætte Mands Broder Søn eller Søſter-Søn. Dog har denne Regel ſine Beſtemmelſer og Indſkrænkelſer, ſom her er viiſt. En Tabelle foreſtiller til Slutning af dette Kapitel ved Siden af de udtrykkelig forbudne Forvandtſkabs Led, alle dem ſom efter foranførte trende Regler eller Slutningsmaader kan henføres dertil. —— Tredie Kapitel underſøger, hvorvidt de Moſaiſke Love angaaende Ægteſkab imellem nær Paarørende ere af en almindelig forbindende Kraft og Gyldighed eller ere de blot Iſraelitiſke Love, ſom alene forpligtede det Iſraelitiſke Folk? Dette Spørsmaal er af ſtor Betydenhed i Henſeende til det næſt foregaaende angaaende de Forvandtſkabs Led, ſom ere lige med de udtrykkelig forbudne. Har de berørte Love en almindelig forbindende Kraft, ſaa er hiint

Spørs-

Spørsmaal af største Betydenhed, men forbinder de Israeliterne alene, saa er det første Spørsmaal om Forvandtskabs Ledene af mindre Betydenhed. At en Lov der gives ved Mosen gior den ikke til en almindelig Lov. Endogsaa de Bud og Forskrifter om de almindelige Retskaffenheds, Dyds og Gudsfrygtigheds Pligter, der paaligger alle Mennesker, vare dog egentlig og umiddelbar givne for Israeliterne og deres almindelige forbindende Kraft grunder sig ikke derpaa, at de ere givne ved Mosen og for Israeliterne, men paa deres eget Indhold og væsentlige Grund. Der er og ingen som nægter at jo mange blandt de Mosaiske Love egentlig og alene forbinde Israeliterne. Dette gielder altsaa og om de her omhandlede, der egentlig og umiddelbar ere givne for Israeliterne, at om og saa vidt som de have nogen almindelig forbindende Kraft, saa maatte denne have nogen anden Grund. Her møder endelig og det Spørsmaal: om der ikke ved de her omhandlede Love findes, saadanne Bestemmelser og Tillæg, hvoraf der endten klarligen kan sluttes, eller i det mindste kan være at spore, at Forbudene i dem selv, efter deres Indhold og væsentlige Grund gielde for det hele menneskelige Kiøn? Man har meent at finde saadan Bestemmelse 3 M. B. XVIII. 24-27. hvor de forberørte Ægteskaber imellem nær Paarørende synes at regnes iblandt de Vederstyggeligheder, formedelst hvilke Gud fordrev Cananiterne, og at de altsaa maatte stride mod Naturens Lov. Forfatteren har derimod vist, at de kan ikke regnes deriblandt, og en iblandt hans vigtigste Grunde er denne, at de samme Ægteskaber gik ogsaa i Svang hos Ægypterne, men man finder ikke, at de derfor har haft samme Skiæbne som Cananiterne, iblandt hvis Vederstyggeligheder de vel opregnes, dog ikke saa, at man kan ansee dem for en Aarsag til deres Udryddelse. Han er vel langt fra at nægte, at jo nogle Ægteskaber formedelst nær Forvandtskab ere i sig selv utilladelige og syndige, og en virkelig naturlig Blodskam, men han troer dog ikke at alle de ved Mosen forbudne Ægteskaber saaledes kan eller bør ansees, da nogle af besynderlige Aarsager vare Israeliterne forbudne. Den ulige Straf gior og en mærkelig Forskiæl imellem dem, da der for nogle saadanne Ægteskaber var sat Livs Straf, hvorved der altsaa bliver giort Ende derpaa, men andre bleve ved Straffen dog ikke ophævede.

End ydermere viser Forfatteren, at det har hverken været Guds eller Mosis Meening, at alle de forbudne Ægteskaber skulde i sig selv ansees for utilladelige og syndige. Iblandt andre er det en vigtig Grund derfor, at det Ægteskab, som 3 M. B. XVIII. 16. XX 21. forbydes er dog i et vist Tilfælde 5 M. B. XXV. 5-10. ey alene bleven tilladt men endog i visse Maader befalet. Ogsaa denne Anmærkning er iblandt andre af stor Vægt, „ at efter Mosis Beretning det ganske „ menneskelige Kiøn nødvendig Viis maa have haft sin Her„ komst fra Ægteskaber imellem Sødskende og det efter „ Guds egen Foranstaltning, da Gud allerførst har ikkun „ skabt et eeneste Par Mennesker. Hvorfore dersom Sød„ skendes Ægteskab og legemlige Beblandelse med hinanden „ var saa absolut vederstyggelig for Gud, saa maatte Gud „ have forekommet saadan nødvendig Blodskam ved at skabe „ flere Par Mennesker." Her bliver og erindret, at der iblandt Israeliternes egne Forfædre, der forestilles som særdeles kiære og tækkelige for Gud, findes Exempler paa saadanne Ægteskaber, som siden ere blevne forbudne. Abraham havde sin Halv-Søster Sara til Ægte tvertimod det, som siden blev anordnet, og han nød i dette Ægteskab de udtrykkeligste Forsikkringer om Guds Yndest. Jacob havde tvende Søstre til ægte, hvilket og siden blev forbudet, og Moses selv var født af et saadant Ægteskab, som Gud siden ved ham forbød Israeliterne. 3 M. B. XVIII. 12. XX. 19. Endelig er der og en sær vigtig og grundig Anmærkning, hvormed til Slutning vises, at ved det Ord πορνεία A. G. XV. 28-29. forstaaes de ved Mosen forbudne Ægteskaber, der altsaa der med det samme bliver regnet iblandt de saa kaldte ἀδιαφορα. — Fierde Kapitel undersøger det Spørsmaal, om de Forvandtskabs Led eller Maader, der ere lige med de udtrykkeligen benævnte, ere ligesaa vel forbudne i Moses Lov, som hine? Man pleyer og saaledes at udtrykke dette Spørsmaal: om i Mosis Lov hele Grader af Forvandtskab forbydes eller ikke? Grunden til Spørsmaalet er den almindelige Regel: ubi eadem est ratio ibi eadem est Legis Dispositio. Spørsmaalets Undersøgelse og Besvarelse er ey alene nyttig i Lovkyndigheden, men Forfatteren har endogsaa dermed i Besynderlighed haft Hen-

Hensigt paa de 2de Kongel. allernaadigste Forordninger af 27de Decbr. 1770. og 3die April 1771. der tillade alle de Ægteskaber imellem Blods og Svogerskabs-Forvandte der ikke i Guds Lov ere **udtrykkeligen forbudne.** Da **udtrykkelig** som oftest og egentligst betegner det samme som **bogstavelig** saa kunde man herved falde paa de Tanker, at for Ex. en **Faders Ægteskab med sin Dotter** o. a. fl. der i Mosis Lov er ikke **udtrykkelig** forbudet, var efter høystbemældte Kongel. allernaadigste Forordning tilladt. Men Forfatteren har erindret, at paa samme Grund, som **Moses** har gaaet saadanne Ægteskaber forbie, kan og en anden Lovgiver have fortiet dem uden at de derfor kan ansees som tilladte. Deels kan ogsaa **udtrykkelig forbudet** være det samme, som hvad der efter Lovens rette Sind og Meening aabenbar erkiendes at være forbudet, og derfor kan og bør forberørte Ægteskaber og andre flere lad være de ikke **bogstavelig** ere forbudne i Mosis Lov, dog ansees forbudne efter den høystbemeldte Kongel. Forordning. Hvad ellers det her omhandlede Spørsmaal angaaer, da bliver det af Forfatteren efter adskillige Grunde benægtet, og lad være der ere Ægteskaber, som efter den Mosaiske Lovs Sind og Meening kan agtes lige med de udtrykkelig forbudne, saasom Faders Ægteskab med kiødelige Dotter, eller Sønne-Søns og Dotter-Søns med sin Bestemoder, saa maa de dog ikke ansees som forbudne paa Grund af Lovenes Forklaring efter Grader. De Indvendinger, som herimod kunde giøres bliver af Forfatteren til Slutning besvarede. —— **Femte Kapitel** undersøger, hvilke Ægteskaber imellem Paarørende efter Naturens Lov ere utilbørlige og altsaa syndige og utilladelige. Det er ved denne Undersøgelse, det skal afgiøres, hvilke af de Mosaiske Ægteskabs-Forbud efter deres Indhold og væsentlige Grund ere af en almindelig forbindende Kraft og Gyldighed, eller ikke, og med samme har Forfatteren og haft Hensigt paa forbemældte Kongel. Forordning. Her spørges da, hvad Ondt der naturligviis og i sig selv maatte være i de Ægteskaber mellem nær Paarørende? Forfatteren viser først at man derudi ikke maa tænke at ville finde noget legemligt eller physisk Onde i nær beslægtede Personers Beblandelse. Men det kan dog ikke være uden Grund, at legemlig Beblandelse mellem nærmest Paarørende har fast over-

alt og hos alle Nationer fra de ældste Tider af været anseet som skændigt og utilbørlig, under Navn af Blodskam. I Almindelighed foregiver man Pligters og Rettigheders Collision som en Aarsag dertil. Forfatteren tilstaaer, at denne Grund er tilstrækkelig nok til at giøre en Søns Ægteskab med sin Moder utilladeligt, og forekommer med Besvarelse hvad som kunde indvendes derimod. Samme Grund gielder og, skiøndt med mindre Styrke i Henseende til Stiv-Søns Ægteskab med Stiv-Moder, eller Sviger-Søns med Sviger-Moder, men synes ey at gielde i Henseende til Hustrues Stivmoder. Iligemaade gielder den og mod Ægteskab mellem Sønne-Søn eller Dotter-Søn og Bestemoder eller Faders og Moders Stiv-Moder, eller Hustrues Bestemoder o. s. v. Men den gielder ikke i Henseende til omvexlet Kiøn, og altsaa ikke mod Ægteskab mellem Fader og Dotter, Stiv-Fader og Stiv-Dotter, Sviger-Fader og Sviger-Dotter, da den Ærbødighed og Underdanighed, som her finder Sted, synes ey at stride mod Ægteskabets Natur. Den kan heller ikke gielde mod Ægteskab mellem Sødskende, og i andre flere Tilfælde. Her maa altsaa søges en anden Grund til den Utilbørlighed, som der er i disse Ægteskaber, og Forf. finder en, som er vigtig i den Anledning, saadanne Ægteskaber maatte give Anledning til de tilige Forførelser og Besmittelser, og den skændigste og afskyeligste Utugts Bedrift i Familier, hvorimod kan ingen stærkere Dæmning sættes end en almindelig indprentet og indgroet Forestilling om den legemlige Beblandelses Utilbørlighed imellem hinanden saa nær paarørende Personer. Det er herved vel anmærket, at saadanne Følger kunde i Henseende til de første Menneskers Forplantelse ved Ægteskab mellem Sødskende ikke finde Sted, og kunde samme derfor skee uden nogen Naturens Lovs Overtrædelse. Forfatteren føyer nok en Grund til, nemlig den Sikkerhed unge Mennesker bør have for deres Dyd og Kydskhed i deres Forældres Huus og blandt deres nærmeste Paarørende, hvilken de ikke kunde have, naar Ægteskab var tilladt imellem dem, som altid vilde give Leylighed til deres Forførelse. Denne Grund er ellers en aabenbar Følge af den forrige og staaer i nær Forbindelse dermed. Forfatteren opregner og bestemmer alle de Ægteskaber, i Henseende til hvilke denne Grund kan og bør gielde, eller ikke gielde.

Fle-

Flere Grunde, siger Forfatteren, finder jeg ikke, der kan have noget i sig. Her indfalder os dog tvende sær vigtige Grunde, der og kan ansees for naturlige; deels den Forvirring og Uorden saadanne Ægteskaber ved Børne-Avlingen selv, om man end satte Horerie og Utugt til Side, nødvendig maatte foraarsage i Familierne selv indbyrdes mellem deres egne Lemmer; deels den Skilsmisse og Adskillelse de vilde foraarsage mellem Familierne, der er lige stridig mod den naturlige sælskabelige Forbindelse, som Mennesker ere skabte til at leve med hinanden udi. Ved indbyrdes Ægteskaber imellem hver Families Lemmer, vilde hver Familie blive til en Faction mod enhver anden, og den ene satte mod den anden et lige saadant krigsk Antipathie, som ofte finder Sted imellem Nation og Nation. Men ved Ægteskaber imellem Familier og Familier forbindes flere Familer, og altsaa hele Folk ved indbyrdes Kiærlighed med hinanden, og det er just den Kiærlighed, der tiener til det sælskabelige Livs Vedligeholdelse, som Mennesker af Naturen ere skabte til. Skulde denne Grund ikke ogsaa ligefrem og umiddelbar forestille os det unaturlige eller den naturlige Utilbørlighed i Ægteskaber mellem nær Paarørende. Det man da herved vel mærkes, at om nogen vilde paastaae, at disse Ægteskaber har en borgerlig, sælskabelig eller politisk Grund, den skulde og kunde derfor ikke nægte, at jo samme Grund er naturlig, saasom Mennesket af Naturen er dannet til Sælskab. Man skal for Resten ikke kunne beslutte denne Afhandlings Læsning uden med den Erkiendelse, at Forfatteren med stor Skarpsindighed og Grundighed har efterforsket og udført sin Materie, som man visselig ikke maa regne iblandt de lætteste eller mindst indviklede, men meget mere iblandt dem, der fordre den mysommeligste Undersøgning baade i Skriften og efter Fornuftens [illegible]ed, som maa blande sig derudi for at finde den [illegible] Grund og Meening i Skriftens Ord. [illegible]oel i nogle Ting have fattet sig kortere, [illegible], at Afhandlingen er tilvoxen ham under over hans første Forsæt og Forestilling. tilovers er dog ikke forgiæves men meget saa indviklet Materies tydelige Forestilling.

Halle. Freye Unterſuchung über einige Bücher des Alten Teſtaments vom Verfaſſer der chriſtlichen freyen Unterſuchung über die ſogenannte Offenbarung Johannis: mit Zugaben und Anmerkungen herausgegeben von Georg Joh. Ludevig Vögeln, B yſitzer der philoſophiſchen Facultät zu Halle. 388 S. i 8vo. Denne frie Undersøgning betræffer først Esthers Bog. Forfatteren troer, at hvad de Læresatzer angaaer, som kunde eller behøvedes at beviſes af denne Bog, ligger der liden eller ingen Magt paa, om man kalder den canoniſk eller ikke, da ingen efter hans Meening har søgt at beviſe nogen Troes-Lære af denne Bog. Han nægter end mere, at det er en canoniſk Bog, efter det beſtemte Begreb han har givet om en kononiſk Bog, hvorved han tillige har igiendrevet de Begreber og Satzer, som Carpzow har foredraget om en canoniſk Bogs Natur og Egenſkaber. I Esthers Bog vil han ikke finde en Gniſt af nogen end ſige ſand Religion og Gudsfrygt, og bringer tillige hiſtoriſke Urigtigheder i Henſeende til Tidsregningen og urimelige Omſtændigheder i Fortællingen. Dernæſt følger hans Undersøgning over Chrøniker-nes Bøger, ſom han heller ikke vil tilegne nogen guddommelig Oprindelſe. Joſephus Lib. I. cotra Appion p. 1036. ſom er det ældſte Vidne om de Bøger, Jøderne erkiendte for guddommelige, udelukker dem af deres Tal. Om Esras er deres Forfatter, det gior intet til Sagen, ſaaſom han var dog ingen Prophet. For Reſten ſkal den Meening ikke have nogen ſkinbar Grund. Forfatteren paaſtaaer, at de gamle Kirkelærere har ikke haft nogen den chriſtelige Kirkes Canon for ſig og i Henſeende til de ſidſt ſkrevne Bøger har ikke vidſt at ſætte nogen faſt Fod, men i Beſynderlighed har viiſt ſig alt for villige til at antage denne eller hiin Bog i deres Fortegnelſe. Derfor meener han man vel kan troe dem i Henſeende til de Bøger de udelukke, men ikke ſaavel i Henſeende til dem de har indſluttet deri. Han paaſtaaer fremdeles at Slægt-Regiſterne i Chrønikerne og hos Evangeliſterne ikke ſtikke ſig tilſammen. Ved denne Undersøgning har Hr. Mag. Vogel giort et Tillæg, hvori han anfører en tredie Grund imod diſſe Bøger af deres Indhold og Beſkaffenhed. Den første Bogs Indhold er kun et Udtog af alle de gaaende det gamle Teſtamentes hiſtoriſke Bøger fra Ge

af indtil anden Samuels Bog. Det samme skal gielde om den anden Bog, endskiønt den i en vis Henseende mere kan ansees for Original, og guddommelige Bøger maatte dog indbefatte noget besynderligt og meer end allerede almindelig bekiendtgiorte Ting. Den tredie Undersøgning om Esræ Bog gaaer ud paa det samme, og den skal ligesaa lidet være guddommelig som Nehemiæ Bog. Herved igiendrives med temmelig Strænghed den Meening Hiller i sit Arcano har foredraget om Esras Forandringer. Iblandt andet siger Forfatteren, at om Esras var Forfatter til de fire sidste Kapitler, saa maatte man holde ham for den største Praler der kan tænkes. Esras Slægt-Register skal være ganske falsk. Ogsaa herved har Udgiveren giort sit Tillæg. Han troer, at om man kun saa kortelig sammenligner Esræ og Nehemiæ Bøger med Kronikernes, skulle hine langt mindre fortiene at kaldes guddommelige og canoniske Bøger. Han troer nok at Esra har skrevet Bogen, men finder intet, som beviser nogen Inspiration. Den fierde Undersøgning angaaer de 9 sidste Kapitler af Ezechiel. Hans Dom derover er denne, at samme kan slet ikke forstaaes, og altsaa heller ikke bruges. Han antager, at der vel ere skrevne tvende Bøger under Ezechiels Navn, men ikkun en regnes til den Hellige Skrifts Bøger, og at alle Ezechiels Værker ikke ere udarbeydede af ham selv, men efter Foregivende af et Antal Jødiske Forstandere, som med og under Esra skal have arbeydet paa de hellige Bøgers Samling. Nu er det øyensynligt, at de sidste Kapitler er et ganske andet Arbeyde, end de foregaaende 39 Kapitler, ved hvis Ende der ere tydelige Kiendemærker, hvoraf en Bog sees at være sluttet. Resultatet bliver, at just disse 9 Kapitler maa være den anden med Ezechiels Navn betegnede Bog, der er bleven føyet til den Ezechiels ægte Værk (ligesom Baruch og det saa kaldte Jeremiæ Brev er ofte bleven lagt til Jeremiæ Bog) dog saa, at det er bleven adskilt derfra. I Tilgiften søger Udgiveren at bestyrke Forfatterens Beviis. De 9 Kapitler udgiøre et ganske for sig selv. De ere forskiællige fra de foregaaende. Derpaa søger han at bevise, det han nægter, at disse Kapitler ikke ere ægte og canoniske. De kan slet ikke forstaaes eller forklares. Forestillingen i dem ligner ikke de andre Prophéters sædvanlige Forestilling. Den hele Fortælling kommer

ham

ham miſtænkelig for, og de 9 Kapitler kunde aldrig anvendes til nogen Brug. For Reſten holder han det for rimeligt at Samariterne maa være deres Forfattere, eller have ladet dem ſkrive.

Leipzig. I Anledning af Magiſter-Promotionen har Hr. Hofraad **Bel** udgivet tvende Afhandlinger tilligemed et heroiſk Digt. Den første handler de Barbarie fanaticismi filia, den anden de optimis contra Fanatiscismum in litteras graſſantem remediis, og Digtet har til Opſkrift: Tireſiæ de Poetis futuris Divinatio. Man ſeer end mere af diſſe Skrifter Forfatterens høyſtpriſelige Iver for den ægte og grundige Lærdom, hvorved han allerede for længe ſiden har udmærket ſig. Man anſeer denne Nidkiærhed i Tydſkland, ſiger den Tydſke Recenſent (Hall. Gel. Zeit. 16 St. 1771.) for mere nødvendig, end nogen Tid tilforn, da Stolthed, Ondſkab, Vanvittighed og Uvidenhed, under Hykleriets Maſque, forbunden med Sværmerie, daglig meer og meer at tiltage, og at true Videnſkaberne med Undergang. Dette forudſat, vil man ikke undre ſig over, om man i diſſe Afhandlinger finder denne vort Aarhundredes Skamflikke tegnet og udmærket med ſaadanne Farver, at vi med Afſkye afvende vore Øyne fra dette fæle Billede. En ſaadan Cuur er nødvendig i desperate Sygdomme. Man vil finde Styrke i Tanker og Udtryk, der fylder os med Forundring. Med Ret ſiger Forfatteren: Qvi ferarum in modum agros melioris doctrinæ vaſtant, num blando Cantu, velut aviculæ captandi ſunt? Faces qvædam Orationis ad movenda illis videntur, ut ubi verſentur, aut verſari eos deceat, diſcere & experiri poſſint. I den første Afhandling blive de characteriſtiſke Tegn af Fanaticismus ſaa nøye angivne, at man umuelig kan miskiende dem. For at viſe dens ſkadelige Virkninger, fortælles ganſke kort Lærdommens vigtigſte Skiæbner, til **Auguſti**, **Conſtantini**, **Juliani** og **Theodoſii** Tider; hvor meget den forfaldt i det 5te og 6te Aarhundrede; at den kom igien nogenledes paa Fode til **Carl den Stores** Tid; bekom en nye Glands ved Saracenerne i Occidenten; og hvad for Forandringer der ſiden ere paafulgte. Forfatteren regner Fanaticismus for en Hoved-Aarſag til Videnſkabernes Forfaldelſe. Fanatica lues, ſpecioſa ſane, & velut cælo edita incedit, ceterum mox ob-

obſcuris telis, mox vi aperta, inimicas ſibi Litteras petit, &, qvantum in ſe eſt, proſternit. Hanc *belluam* propius inſpicere placet, inprimisqve oſtendere, monſtrum ex illa gigni, ſerius ocyus, qvod barbariem ingeniorum abominantes vocamus. —— Agitat ſe & conſumit, Andabatarum more, volitando inter phantasmata ex ſe ipſo orta, & poſtqvam præterita omnia & præſentia *nubibus involvit*, de futuris non tam *vaticinatur*, qvam velut ante oculos poſitis ediſſerit. Herpaa efterſporer Forfatteren meget omhyggelig denne almindelige Fordervelſe, trækker ſom Maſqven af Anſigtet, opdager de forſkiællige Geſtalter, hvilke en **Fanaticus**, ſom en **Proteus**, alle Øyeblik veed at omdanne ſig i. Han viſer hvor i ſammes forſtilte Helligheed beſtaaer, cujus Ardor, & ſi omnia circum exurere videatur, cito exſtingvitur, qvod nullis animi flammis interioribus nutritur, ſed ſtipulis, cito & cum frigore qvodam concremandis. Man troer vel, at Tilhængerne af Fanaticismus ikke ere offentlige Fiender af de ſkiønne Videnſkaber, men, hvor ſom dog denne Beſkyldning er, bliver her grundig beviiſt. Vel veed den at ſkiule ſin Gift, men den er deſto farligere. Dens Sammenligning med Pave **Gregorius**, ſom ſkal engang have ſagt: Indignum vehementer exiſtimo, ut verba cœleſtis oraculi reſtringam ſub regulis Donati, er fuldkommen rigtig. Den anden Afhandling angiver Midlerne imod denne fanatiſke Peſt, der griber ſaa vidt om ſig, efter at den forſt har blottet alle dens Sider og Skiul-Kroge. Det ſikkerſte Middel derimod er Ungdommens tidlige og grundige Underviisning i de nødvendige Videnſkaber, ſom er den egentlige Vey til en grundig, ægte og luttret Lærdom. Skeer denne paa den rette Maade, ſaa tør man ikke befrygte, at denne Peſt ſkal i Efterliden anſtikke flere Gemytter. Thi da Uvidenhed er dens eeneſte Næring, ſaa maa den fortæres af ſig ſelv, ſaaſnart man undrager den ſamme. Hvor ſtor Tak ſkylder man ikke Forfatteren for dette hans ivrige Angreb paa dette Sværmerie, der ikke kryber i Mørket, men rækker Hovedet høyt i Veyret mod Dagens Lys, fordømmer med Frækhed, Kritikens, Litteraturens, og Sprogenes Studering, ſom Levninger af en hedenſk Overtroe, ſkriger mod ægte og ſande Lærde, ſom mod vanhellige Menneſker, og ernærer ſig med en apocalyptiſk

Viis-

Viisdom, til Skade for Lærdommen og det menneſkelige Sæl-ſkab. Man ønſker, at begge diſſe Afhandlinger maatte bli-ve omdeelte i Skolerne, paa det Ungdommen i Tide maatte fatte Afſkye derfor, og paa Univerſiteterne ikke lade ſig for-føre deraf.

Berlin. Johan Chriſtoph. Stockhauſens **critiſcher Entwurf einer auſerleſener Bibliothek für die Lieb-haber der Philoſophie und ſchönen Wiſſenſchaften zum Gebrauch Akademiſcher vorleſungen. Vierte verbeſſerte und viel vermehrte Auflage.** 1770. 672 S. i 8vo. Bogens Indretning er bekiendt af de forrige Op-lage, og man veed, at dette Bibliothek i 9 Breve handler om Philoſophie, de ſkiønne Videnſkaber, de hiſtoriſke Viden-ſkaber, Romaner, Digtekunſten, Veltalenheden, forſkiællige Smagens Værker, Muſik, Malerie og Kobberſtik. Her an-føres de Skribentere, ſom endten har afhandlet diſſe Deeles Theorie, eller og ved Geniets Værker har viiſt ſig i nogen af dem. Gemeenlig ſkeer dette med en tilføyet kort Kritik. End mere er tilføyet en Fortegnelſe over de i dette Bibliothek anføre Skrifter og deres Forfattere. Man finder overalt vigtige Tillæg, og Tallet paa de anførte Bøger er meget større end forhen. De kritiſke Betænkninger ere forfattede med ſtor Beſkeedenhed, og ved ſin Upartieſkhed, en rar og ſielden Egenſkab hos en Kritikus, har Forfatteren vidſt at ſkaffe ſig Tillid og Bifald. Han har ikke af Misundelſe fordulgt hvad godt han hiſt og her har fundet hos hvem det er, og har ikke frygtet ſig for critiſke Cabaler.

Genf. Dieu, Reponſe au Syſteme de la Nature. 1770. 40 S. Dette Hr. **von Voltaire's** Skrift indbefat-ter en Igiendrivelſe af den berygtede Atheiſtiſke Bog Syſteme de la Nature, der har **Maribaud** til Forfatter. Det er da en **Voltaire** ſelv, der her paatager ſig at forſvare Reli-gionens Sag. Han erklærer, at ſaa ſkadelig han og finder Overtroen at være, ſaa nødvendigt er det for det menneſke-liae Kiøns Velfærdt, at vedligeholde en Guds og Dommers Erkiendelſe og Dyrkelſe. En Regent, uden dette Religionens og Samvittighedens Baand, er ham ſkrækkelig. Han vil have **Antoniner** og **Aureler**. Den Orden der i Naturen

er

er ligesaa beundringsværdig, som unægtelig, vidner om et ævigt, almægtig, alviis og algod Væsen, som dens Aarsag, og som en GUd. Geistlige holder han for umistelige og Geistlige af en Menneskekiærlig Toleranze ere ham dyrebare.

Minden. J. M. Hassencamps, Lehrer der Morgenländische Sprachen und Meßkunst zu Rinteln, Erinnerungen wieder die gezwungene Auslegung des Herrn Kennicott, in den Observations on the first Book of Samuel. 1770. 5½ Ark i 8vo. Det Sted 2 Sam. VI. 19. oversætter han saaledes: Percussit autem ex viris Bethsemiticis, quia inspexerant Arcam Jehovæ, & percussit ex populo septuaginta viros, quintum ex familia viri. Altsaa døde den 5te af enhver af de 70 Familier. Denne Oversættelse haver alle Vanskeligheder, uden at forandre det mindste i Texten.

Leipzig. Des Herrn Prof. Ernst Christian Westphals Versuch einer systematischen Erläuterung der sämtlichen Römischen Gesetze vom Pfandrecht. 1770. 1 Alph. 6 Ark i 8vo. Forfatteren har søgt at foreene begge Methoder, den systematiske og den commentatoriske med hinanden. Vel kalder han det egentlig et Systeme, dog skal det tillige gielde for en Commentar. Alt hvad der i Justinians Lovbog hører til Pante-Retten, er bragt i en systematisk Orden, og i Anmærkningerne forekomme de didhenhørende Love, hvilke blive oplyste og forklarede, hvor det var nødvendigt.

Regensburg. Hr. Doct. Schäffer har ladet trykke: Empfehlung, Beschreibung, und erweiterter Gebrauch des sogenannten und zur Ersparung des Holzes höchst vortheilhaften Bachofens, 1770. Med 5 Kobbere. Det er den forbedrede Boerhaviske Ovn, der allerede bliver brugt med Fordeel til Regensburg.

Dessau. Irthümer, Warnungen und Lehren, welche das Publikum in Ansehung der practischen Arzneykunst betreffen. Zweytes Buch von D. F. S. K. 1770. 367 S. i 8vo. Denne Anden Deel af dette Skrift vil

vil ikke fortiene mindre Biefald end den første, og er af en ligeſaa almindelig Nytte.

Paris. Dictionnaire de Litterature dans le quel on traité de tout ce, qui à Rapport à l'Eloquence, à la Poeſie, & aux Belles-Lettres &c., par M. l'Abbé Sabatier de Caſtres. 1770. 3 B. i 8vo. Ordbøgger ere i Frankerige for nærværende Tid ret for Alvor komne i Mode, hvi ſkulde da og ikke Veltalenheden, Digtekunſten og de ſkiønne Videnſkaber beqvemme ſig dertil.

Paris. Cours de Mathématiques a l'uſage du Corps Royal de l'Artillerie, par Mr. Bezout, de l'Académie Royale des Sciences & de celle de Marine, Examinateur des Eleves. 1770. 2 Vol. 8vo. Den første Deel af dette Værk indbefatter Arithmetik, Geometrie og Trigonometrie; den Anden indbefatter Algebra, og dens Anvendelſe paa Geometrien. Af en saa ſtor Meſters Arbeyde bør man vel vente noget meer end almindeligt.

Coburg. Erh. Andr. Frommanni Theol. D. &c. Opuſculorum philologici atqve hiſtorici Argumenti, antea ſigillatim editorum, nunc in unum collectorum. Tomi duo. 1770. 2 Alph. i 8vo. I denne Samling ſkal mange vigtige Materier være afhandlede med megen Grundighed.

Brunsvig. Gilbert Burnets **Reformations-Geſchichte der Kirche von England. Zweyter Band.** 1770. 8vo. Det første Bind er trykt for 5 Aar ſiden. Hof-Præſten Hr. **Mittelſtadt** fortiener Tak for en saa vel geraaden Overſættelſe af en saa lærerig Hiſtorie.

Hannover. Frid. Eſaiæ a Pufendorf Obſervationes Juris Univerſi, qvibus præcipue res judicatæ ſummi tribunalis Regii & Electoralis continentur. Tom. IV. 8 Alph. 17 Ark i 4to. Denne er den ſidſte Deel af et koſtbar Værk, om Churfyrſtendømmet Hannovers Land-Ret, ſom er ledſaget med et fuldſtændigt Regiſter.

No. 4.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 23de Januar. 1772.

Kiøbenhavn. Samlung zur Däniſchen Geſchichte, Münzkenntniß, Oeconomie und Sprache, durch Johann Henrich Schlegel, Prof. und Königl. Däniſchen Hiſtoriograph. Erſten Band. Erſtes Stück. 179. i ſtor 8vo. Med Hofbogtrykker Møllers Skrifter. — Hvad Titel-Bladet mælder om den Danſke Hiſtorie, ſom Øyemaalet for diſſe Samlingers Udgivelſe, er ſagt for Kortheds Skyld, men ſkal efter Udgiverens Øyemærke forſtaaes tillige om den Norſke og Holſteenſke. Ja end ikke Naboe-Rigerne, Tydſkland, Sverrig og Rusland, ſkal være udelukte fra denne Samling, naar der undertiden maatte forekomme en Leylighed til at bemærke noget Nyt over deres Hiſtorie, eller at igiendrive indgroede Fordomme. Ved denne Leylighed forſtaae vi de Forhold til den Danſke Hiſtorie, ſom ſamme Rigers Hiſtorie i en eller anden Henſeende kunde have. Thi ellers kunde diſſe Samlingers Indhold komme til at ſtrække ſig langt videre, end Opſkriften mælder. Hr. Prof. Schl. mælder ſig deels ſom Forfatter, deels ſom Udgiver deraf. Ved den Adgang, han har haft til Archiverne, og det Venſkab, ſom de fornemmeſte Kiendere af den danſke Hiſtorie har bæret ham med, ſaa vel ſom og ved hans egne Bemøyelſer for at ſamle og eftertænke derover, ere mange hidindtil ubrugte Stykker komne ham til Hænde, ſom bidrager en ſtor Deel til en nøyere Kundſkab om dette

Lands Begivenheder og Tilſtand. Det ſkal tildeels være der paa han har grundet ſin Hiſtorie om Kongerne af det Oldenburgiſke Huus. I ſær haver han deraf laant en ſtor Deel Anmærkninger og Tilſatzer i Kong Chriſt. IV. udførlige Hiſtorie. Men han har ved nærværende Samlinger vildet gjøre Elſkere af Hiſtorien bekiendte med Originalerne ſelv: „ Beraabelſer paa Haandſkrifter (føyer han til ſom en Aarſag) „ ere ofte blevne misbrugte, og ſaadanne Beviſer bekomme „ først deres fulde Kraft, naar Haandſkrifterne i det mindſte for en Deel komme for Lyſet, og naar alle Slags Læſere ſættes i Stand til at bedømme deres Troeværdighed, „ og derhos at ſee, om de og virkelig ſige det, ſom Hiſtorieſkriveren lader dem ſige. Desuden bliver den Nytte, „ ſom man kan drage af ſaadanne Materialier, ikke ſaa lær „ udtømmet af en Skribent. Andre benytte ſig af andre „ Steder, ſom hiin overſaae, eller ſom ikke høre til hans „ Øyemærke, og hvad Hiſtorieſkriveren gaaer forbi, det kommer Biographen til Nytte, eller er maaſkee nyttig for „ Kiendere af Statshusholdningen.“ Originalerne, ſom her gives for Lyſet, ere forfattede deels i det Danſke, deels i det Tydſke og Latinſke Sprog, og Udgiveren lader dem aftrykke hver i ſit eget Sprog for endogſaa med denne Blanding at behage de fleſte Læſere, der elſker Originaler meer end nok ſaa troe Overſættelſer. Hvad i ſær det Danſke angaaer, da har han holdt for, at en Samling, ſom for den danſke Hiſtorie ſkrives og trykkes i Dannemark, endelig maatte have noget derudi at opviſe, hvilket han og ønſker maatte tiene til det danſke Sprogs almindeligere Bekiendtſkab i Tydſkland, ſom det fortiener for ſin ey nokſom erkiendte Rigdom, ſin fyndige Kortheed, ſin tydelige og kraftige Ordfølgelſe, og de ſkiønne Skrifter, ſom det hvert Aar frembringer. Alt hvad han giver i Trykken, har han ſelv egenhændig afſkrevet efter Originalen og lader det derefter Ord til andet ſkiønt ikke bogſtavelig aftrykke, da han derhos betiener ſig af en overalt ensformig Orthographie, for at være deſto mere fattelig og behagelig for alle Læſere, og haver han i Forkalen tilſtrækkelig forſvaret dette ſit Forhold imod alt hvad man med nogen Grund kunde have at indvende derimod. Til alt hvad han i denne Samling ſelv er Forfatter af, endogſaa til ſine Anmærkninger over danſke og latinſke Skrifter,

vil

vil han efter nogle Danske Lærdes Raad betiene sig af det tydske Sprog, hvor ved tydske Læsere vinder, uden at de Danske, som fast alle forstaae Tydsk, tabe noget derved. Begyndelsen af ethvert Stykke skal skee med en Oplysning over en Dansk Medaille, som ikke finder Sted i Museo Regio og andre deslige Værker, og mod Enden af samme skal forekomme Anmærkninger over Sproget, der skal interessere saavel tydske som danske Læsere. For Resten skal disse Samlinger og indbefatte Afhandlinger af anden Art, saasom historiske, oeconomiske, geographiske, biographiske og genealogiske, fremdeles Recensioner af gamle og sieldene, og maaskee og af nyere Bøger, som kan henhøre til Indholdet af Samlingerne. Under oeconomiske Afhandlinger skal forstaaes i Besynderlighed saadanne, som angaaer Myntvæsenet, Handelen, Kunstiernes Tilstand, saavel som og forrige Tiders Sæder, Levnetsmidlernes og Fabrikvahrenes Priis, og til disse, saavel som til de historiske Afhandlinger vil Udgiveren for den største Deel vælge saadanne Materier, som i Henseende til deres væsentligste Omstændigheder forekomme i den Oldenborgiske Stammes Historie, og forkiene nogen videre Oplysning. Dermed har han fornemmelig vildet fyldestgiøre deres Forlangende, som i Besynderlighed fordre Bevis, hvor de bemærke nogen kiendelig Afvigelse fra anseelige Skribenter. I øvrigt skal hvert Stykke af Samlingen indbefatte 12 Ark tilligemed et Kobberstik og 4 Stykker udgiøre et heelt Bind, forsynet tillige med et Register over de derudi forekommende Materier. Det er da den almindelige Plan, hvorefter denne Samling skal indrettes. Nærværende Første Binds, Første Stykke indbefatter. I) Erklärung einer Medaille auf Seiner Majest. des Königs von Dänemark Reise nach Engeland 1768. Samme indbefatter tillige en Fortælling om de mærkværdigste Omstændigheder ved Kongens Ophold i Engeland, hvorved Forfatteren har lagt til Grund ey alene den danske Stats-Journal, men endog forskiellige Artikler i Engelske Maanedsskrifter, i sær Gentlemans Magazine af 1768. og som paa andre Maader er bleven ham bekiendt ved de Lærde, der har været med i Kongens Følge. — II) Kort Overslag paa alt Rigens Indtægt og Udgift, som er giort og tilsammendragen den 24de Decembr. 1602. Denne

vigtige Beregning har Forfatteren paa det omhyggeligſte afſkrevet efter en i en privat Samling ſig befindende Original, ſom Kong Chriſt. IV. har haft til eget Brug, og ladet forfærdige af ſin Rentemeſter i den Abſigt ved et Øyekaſt at kunne overſee ſine Staters Tilſtand. Bogen er indbunden i blot Pergament, hvorpaa det fulde danſke Vaaben er ſtemplet med Guld. Foruden andre Zirather er og Kongens Navn C. 4. R. D. med Aarſtallet 1603. og hans Valgſprog R. F. P. trykt derpaa. Den er den fuldſtændigſte af et Par andre ſaadanne Beregninger, ſom denne ſtore Konge i andre Aar af ſin Regiering har ladet forfærdige, og ſom Forfatteren og har i Hænde. Det er mærkværdigt hvad Forfatteren har mældet om Nytten af denne Beregning: „Dens Nytte „ viſer ſig for det første i den geographiſke Kundſkab om „ Dannemark, Norge og Fyrſtendommerne, ligeſom og „ Skaane, Bahus og Øerne Gothland og Øeſel. Thi man „ ſeer heraf med Tilforladelighed, hvorledes diſſe Lande har „ været inddeelte i Aaret 1602., og man finder hiſt og her „ Navne af Steder, ſom ſiden den Tid ere indgangne og „ har bekommet andre Navne. Fremdeles giver den Kund„ſkab om da værende Lehnsmænds Navne, ſom næſten alle „ vare af Danſk Adel, og ellers om mange andre hiſtoriſke „ Omſtændigheder, ſom jeg tildeels og har benyttet mig af „ i Kong Chriſt. IV. udførlige Hiſtorie. Men den aller„vigtigſte Nytte af denne Bog er den udbredede Indſigt, „ ſom den giver i de Tiders Stats- og Huusholdning og „ Sæder. Denne Nytte er i Henſeende til Tydſkland kun lidt „ ringere, end i Henſeende til Dannemark ſelv. Thi Sæ„der, Indretninger, Paalægge, Tingenes Priis og andre „ ſaadanne politiſke og oeconomiſke Mærkværdigheder, har „ fra lang Tid af her i begge Lande haft en ſtor Overeen„ſtemmelſe. Og naar man veed, hvorledes det har været „ beſkaffen med deſlige Ting her i Dannemark ved Begyn„delſen af det forrige Aarhundrede, ſaa vil man bekomme „ et ſtort Lys over deſlige Materier i Tydſkland. Jeg tviiler „ paa, at der hidindtil i nogen tydſk Stat er kommen no„gen ſaadan ſaa Authentiſk Beregning og Efterretning for „ Lyſet. Maaſkee Beſiddere eller Bevarere af deſlige Haand„ſkrifter kunde opmuntres til paa lige Maade at berige „ en eller anden Tydſk Stat. Elſkere af Hiſtorien ville ſaa

„ me-

„ meget mere fornøye ſig ved at kunne holde Danſke Efter-
„ retninger tilſammen med Tydſke næſten af ſamme Tid.
„ Thi naar man forbinder ſaadanne Kundſkaber med Be-
„ givenhedernes Kundſkab, ſaa bekommer først Hiſtorien
„ derved Liv og Frugtbarhed, og ſaa er man ret i Stand
„ til at forſætte ſig med ſin Forſtand i de forgangne Tider.
„ Og da vel ingen nægter den fornemmelige Nytte af en
„ nøye Kundſkab om det forrige Aarhundrede, ſaa er ufeyl-
„ barlig Kundſkaben om det forrrige Aarhundredes Sæder
„ og Tilſtand ligeſaa vigtig for os, ſom at kiende de Græ-
„ kers og Romeres, og de gamle Tydſkes Sæder.“ Hvad han ydermere anmærker om Originalens Characteer, Skrive-maade, Bogſtavering gg Mynt-Sorter, overlade vi til Læ-ſeren. Beregningen er beſluttet med nogle derover anſtillede korte Oplysninger, ſom ved Tal henviſe til behørige Steder derudi. — III) Johann Elias Schlegels, **unvollendeter Aufſatz über die Abſtammung des Oldenburgiſchen Hauſes von den alten Däniſchen Königen.** Denne Afhandling havde Forfatterens Broder **J. E. Schlegel**, der var Profeſſor i Sørøe, beſtemt for den Oldenborgiſke Stammes Jubelfæſt i Octobr. 1749., men ikke fuldført, ſaaſom han døde næſt foregaaende Auguſt. Ikke deſto mindre udgiør den dog ſaa godt ſom en heel Commentar over de Ord in Vita Mathildis Script. rer. germ. Leibnitii T. I. p. 194. hvor der ſiges om **Reinhildis** Grøve **Dietrichs** Gemahlinde: Danorum Freſonumqve Germine procreata: hvoraf med ſtørſte Rimelighed er giort den Opdagelſe, at under de der ommældte Danſke ey er at forſtaae nogen anden, end den i Aaret 826. døbte Printz **Harald** og hans Efterkommere, der vare blevne boſatte i Friesland og efter høyſt rimelig Formodning vare traadne i Ægteſkabs Forbindelſe med Friesiandſke Slægter. Grøve **Dietrichs** Efterkommer ſkal altſaa ved denne **Reinhildis** nedſtamme fra forbemelte Danſke Printz. Kun dette er at erindre for det første herved, at **Dietrich** vel har været retmæſſig Grøve i den Egn, hvor **Oldenburg** ſiden er bleven anlagt, men at det er en hiſtoriſk Prolepſis, naar man allerede kalder ham **Grøve af Oldenborg**, dernæſt, at ey alle Genealogiſter ere eenige om at aflede alle Grøver i Ammerland og Ryſtringen fra denne **Dietrich**; endelig at denne Grøves mandelige Slægt

er afgaaet i Begyndelse af det 12 Aarhundrede, og at en Elimarus er den egentlige Stamherre til den i alle Nordiske Riger saavidt udbredte Oldenborgiske Slægt; hvilken samme Elimarus for vist paa Moderens og uden Tvil ogsaa paa Faderens Side skal være af denne Grøve Dietrichs og følgelig og af Wittenkind den Stores Forvandskab. Disse ere (siger Forfatteren) de Erindringer, som min Broder tildeels skulde have giort, hvis Afhandlingen var bleven fuldendt, men tildeels ikke kunde giøre, fordi de vigtige Efterretninger om denne Sag først ere komne for Lyset efter hans Død i det store Værk kaldet Origenes Guelficæ. Man seer heraf saavel Hoved-Indholdet af denne den Sal. Schlegels Afhandling, som og hvad der mangler i dens Udførelse. Det er og dette dens Hoved-Indhold, som Forfatteren selv blot har lagt til Grund og videre udført i hans Einleitung von der Abkunft und Ausbreitung des Oldenburgischen Stammes. — IV) Etymologische Untersuchungen. Disse betræffe først de Ord: Danemand, Danished. Det er nokſom bekiendt, at man i Almindelighed forstaaer ved Dannemand og Danneqvinde det samme som en god ærlig Dansk Mand eller Qvinde, og man skulde tænke, at Ordene derfra havde deres Oprindelse, hvis ikke Dannemand i det Svendske Sprog og var brugelig. Thi det er ganske vist, hvad Forfatteren herved erindrer, at det næsten er imod et Menneskes Natur, at den ene Nation skulde bruge den andens Navn som en Æretitel i det Almindelige Liv. Dog ligger det ikke den mindste Styrke til denne Grund, hvad han føyer til, at dette lader sig allermindst formode om Sverrig i Henseende til Dannemark, da begge Riger fast immer har været i Misforstaaelse med hinanden, end og til den Tid, da de vare forenede under en fælles Konge. Locc enius har søgt af Snorro Sturleson at bevise, at Dannis i det ældste Nordiske Sprog betyder God og Gavmild og vil deraf udlede Danneman. Spegel afleder det fra det Saxiske Thanis eller Danes, som betyder en ædret Mand. Hr. von Ihre, som anfører begge disse Lærdes Meeninger vil hellere selv have Danneman forklaret ved det gamle dogande Man, det er en duelig Mand, saa at dogande skulde med Tiden være bleven forandret til doende, dande, danne, dane, hvoraf Dannemand. Forfatteren hol-

holder denne Meening for den bedſt grundede. Men mon ey Loccenii og Spegels Derivation ſkulde ſynes nogen nok ſaa rimelig at være. Hvad Dannished anbelanger, da er Forfatteren ey uvillig til at troe, at det kunde være dannet for at betegne danſk Ærlighed, ſaa længe han ikke finder det at være brugt i det Svendſke, ſom han end ikke hidindtil har fundet. Men mon han da ikke og ſkulde være at formaae til at troe, at Dannemand kunde være dannet for at betegne en ærlig Danſk Mand, naar han blot betænker, at det ſkeer ey altid med Overlæg, at et Ord bliver antaget eller forkaſtet i et Sprog, da dette gierne blot af en Hændelſe kan være bleven anbragt i det Svendſke og brugt af ſaadanne Skribentere, der ingen Betænkning har giort ſig over dets Etymologie, men alene ſeet paa dets ved Talebrug antagne Bemærkning. Dette bliver endnu mindre urimeligt, naar man billige tager Nationernes endten fælles Oprindelſe eller Sammenblanding i Betragtning, og at det Antipathie, der kan være mellem dem, ſtrækker ſig ey altid til at forviſe uſkyldige Ord, der engang ere vedtagne, i en ævig Landflygtighed, lad være deres Brug derved kan blive mindre almindelig. Den anden Underſøgning betræffer det Ord Dyd, ſom Forfatteren vil have deriveret fra det Danſke Due, det Svendſke doja eller duge, det Tydſke taugen, hvoraf ſkulde være kommen Duhed, Dughed, Doghed, Dygd, Dyd, Tugend. Den Tredie og Sidſte betræffer det Danſke Skiøde, der bemærker efter en gammel Skik at overgive en Deel af det ubevægelige Gods, man vilde afhænde, i den Kiøbendes Skiød. — V) Briefſchaften zur Geſchichte König Chriſtian II. die in der Cottoniſchen Bibliothek zu London aufbewahrt werden. Diſſe Breve har man vor berømte Hr. Conference-Raad Clevenfeldt at takke for, der paa ſin Lærde Reyſe egenhændig har afſkrevet og medbragt dem, foruden mange andre, til Dannemark. — VI) Des Däniſchen Prinzen Herzog Johans Renunciation bey ſeyner Abreyſe nach Rußland. Forfatteren har handlet om denne Prindſens Reyſe og tidlige Død i ſin Hiſtorie om Kong Chriſtian IV. Her anfører han nogle dens Hoved-Omſtændigheder af en liden tydſk Reyſe-Beſkrivelſe, hvis Forfatter har været med i Prinzens Følge. — VII) Excerpta ex Archivo Vaticano

de priſtino Statu Grönlandiæ. Dette Udtog, ſom lærer os nøyere at kiende det gamle Grønlands Tilſtand, har Hr. Mallet medbragt fra Rom. —— Elſkere af Hiſtorien ville viſt være Forfatteren ſtor Tak ſkyldige for diſſe betydelige Samlinger, og i ſær for hans tilføyede forberedende Oplysning over de derudi indbefattede enkelte Stykker.

Rochelle. Eſſai ſur l'hiſtoire naturelle de la Taupe & ſur les differens moyens, que l'on peut employer pour la detruire: avec figures, par M. de la Faille. 1770. Forfatterens Øyemærke er at viſe, hvad for ſikre Midler man kan anvende for at udrydde de for Enge, Marker og Hauger ſaa ſkadelige Muldvarper, og hvad han anfører om dette Dyrs Natur-Hiſtorie, er nyttig til dette hans Øyemærke. En eeneſte Muldvarp ſkal i et Rum af 24 Fod i Længden og 10 i Bredden inden 3 Dage have opkaſtet 25 Skud. Det forſtaaer ſig ſelv, at de ødelægge de ſpæde Rødder, og ſætter man en Million Muldvarper i et heelt Rige, hvad Skade kan de da ikke anrette? Varro og efter ham Plin. VIII. B. 29 Kap. beretter, at en Stad i Theſſalien ſkal af diſſe Dyr være bleven undergraven. Efterat Forf. har anført, hvad de gamle Naturkiendere har ſagt om deres forſkiellige Arter, opregner han ſelv 5, ſom man for nærværende Tid kiender. Han igiendriver den gamle Fordom, at de ſkulde være blinde. Stikker man Muldvarpen paa Næſen med en Naal, ſaa at deraf flyder nogle Draaber Blod, ſaa aabner den tilſidſt Øynene ved dette dødelige Saar, ſaa man tydelig kon ſee dem. Dens Skind er ſaa haard og liden, ſaa det kun lidet kan nytte Menneſkene. Dog ſkal man efter Agricola's Vidnesbyrd fordum af dens Haar have forfærdiget de fineſte Hætter. Caſtors Opdagelſe i Nord-Amerika, ſkal, efter Forf. Meening, have foraarſaget dette Manufacturs Undergang. Skindet bliver ikke mere brugt til Pelzer. Plin. VIII. B. 58 K. fortæller, at han har ſeet Senge-Tæpper deraf. Een af de 5 opregnede Arter har hvide Haar, og man finder den hyppig i Holland, men ſielden i Frankerige. Den berømte Reaumur beſad forſkiellige, ſom vare fangne i Provinzen Orleanois, og nu ere at ſee i det Kongel. Cabinet, ligeſom den hele Reaumuriſke Natural-Samling. Den 4de Art, ſom har et ſmukt Citronfarvet Skind, falder i Egnen af Alais i

Neder-

Neder-Langvedoc. Jord-Egnens Beſkaffenhed ſkal giøre meget til denne Farve. Dette bliver derved rimeligt, at det hele Strøg, hvor denne Art opholder ſig, har kun nogle 100de Favne-Maai i Omkreds. Der gives og ſpættede Muldvarper, med hvide, ſorte, gule og andre Pletter. Ved Gode Haabs Forbierg finder man en Art, ſom ſkal være 3 gange ſtørre end de Europæiſke, og derfor saa meget deſto mere ſkadelig, ja vel og farlig. Muldvarperne i Canada ere en ganſke anden, og hidindtil ikke nok ſom bekiendt Art. Det beſynderligſte ved denne Art er Snuden, om hvis Rand ſidde 25 Muſkler rundt omkring, der ſeer ud ſom ſmaa Naale, og lade ſig bevæge efter Dyrets Godtbefindende.

Leipzig. Edmund Laws, der heiligen Schrift Doctors, Lehrers der St. Peters Schule zu Cambridge und Erzdechants von Staffordſhire, Betrachtungen über die Geſchichte der Religion, nebſt zwo Abhandlungen von dem Leben und Characteer Chriſti und von der Natur und dem Endzwecke des Todes unter dem chriſtlichem Bunde, desgleichen einem Anhange von dem Gebrauche des Worts Seele in der heil. Schrift, und die darinnen beſchriebenen Zuſtande der Todten: nach der fünften Ausgabe aus dem Engliſchen überſetzt von M. C. F. J. 1 Alph. 17 Ark i 8vo. Forfatterens Hyemærke er at retfærdiggiøre Guds Veye med Menneſkene. Han viſer i den første Afhandling, at Mangel af Almindelighed kan ikke bruges ſom en grundet Indvending endten mod den naturlige eller aabenbarede Religions Guddommelighed. S. 26 o. f. undersøger han Forfatterens Systeme af det Skrift: Chriſtianity not founded on Argument. I den anden Afhandling søger han at udvikle og retfærdiggiøre det guddommelige Forsyns Plan i Henseende til Tiden og Maaden, paa hvilken den aabenbarede Religion forſkiælligen er bleven meddeelt. At den Tidspunkt, til hvilken Chriſtus kom til Verden, var den rette og bequemmeſte Tids Fylde, viſer han af følgende Grunde: Først var det i Henseende til Sædelæren og Religionen den Tidspunkt, ſom meeſt behøvede ſaadan nye Anordning: For det andet var det den bequemmeſte til Evangelii Forplantelse: For det tredie var den forſynet med de bedſte Egenſkaber til at prøve

dets tydelige Beviis, at bekræfte dets Sandhed og overlevere det til de tilkommende Tids-Aldre. Den tredie Afhandling handler om den naturlige Religions Fremgang og Videnſkab, eller i Almindelighed om Verdens immer fortvarende Forbedring. Mandewille bliver her ofte igiendreven. I den Betragtning over JEſu Levnet er Joh. XX. 30. 31. Chriſtus giorde endnu mange andre Tegn ꝛc. lagt til Grund. Forfatteren tager diſſe JEſu Tegn i den vidtloftigſte Omfang, ſom ſaadanne, der indbefatter i ſig hans Levnets forſkiællige Omſtændigheder, hvorved han beviſer om ſig ſelv, at han er den rette Chriſtus, og har Fuldmagt at paatage ſig vor Forløsnings-Værk, hvilket han og virkelig fuldendte. Vidtloftig bliver Chubb S. 396 o. f. igiendreven i Henſeende til hans Indvendinger mod Chriſti Mirakel ved Brylluppet til Cana. I den anden Betragtning antager Forfatteren den Meening, at den Død, hvormed vore første Forældre bleve truede, var ſaa vel Siælens ſom Legemets fuldkomne Tilintetgiørelſe, hvori Menneſket evig ſkulde have forbleyne, hvis ikke Chriſtus det havde forløſt. I et Anhang vil han bilde os ind, at Menneſket døer tillige med Legem og Siæl, og i Henſeende til begge bliver i Døden indtil Opſtandelſen, ja hans Meening ſynes ikke langt derfra, at Siælene udgiør ikke noget fra Legemet forſkiælligt Væſen. Han ſøger at anføre en Mængde Steder i Skriften for denne ſin Meening, hvis Forklaring er meget tvungen. Overſætteren har hiſt og her tilføyet ſine korte Anmærkninger, og for Reſten anvendt en udmærket Flid paa Arbeydet.

Halle. Godofredi Ludovici Menkenii JCti & Anteceſſoris Academiæ Juliæ Carolinæ, dum viveret, primarii opuſcula, qvibus multa maxime Juris civilis Capita ad uſum Fori ſpectantia proponuntur, ob eorum & præſtantiam & utilitatem nonnullorumqve raritatem in unum nunc volumen collecta. 756 S. i 8vo. Foran ſtaaer den Sal. Menkens Liv og Levnet, hvilket Hr. Prof. Wernsdorf, ſom Prof. i Veltalenheden til Helmſtad har opſat i Univerſitetets Navn. Samlingen indbefatter følgende Skrifter: 1) De pœna privationis feudi in vaſallum, dolo vel negligentia inveſtituræ renovationem non petentem, legibus ſtatuta: 2) Expoſitio legis VI. Cod. de in

offic.

offic. teſtam.: 3) de Jure ſepulchrorum familiarum atqve hæreditariorum, eorumqve illicita, non omnibus conſentientibus, diviſione aliave alienatione: 4) de indole cauſſarum minimarum: 5) de proceſſu cauſarum minimarum: 6) de cauſſa ob præſtitum Juramentum judiciale deciſa, probato perjurio redintegranda; 7) de ſtatutis Civitatum provincialium in ſucceſſione ab inteſtato ad bona etiam alibi ſita, ſecundum Jus civile extendendis: 8) nullum exceſſum uſurarum in pacto antichretico eſſe tolerandum: 9) de Jure accreſcendi, vendita hæreditate, ad Emtorem pertinente: 10) de Actione Pauliana: 11) de Præſumtionibus Juris & de Jure Contrarii probationem admittentibus: 12) Commentatio legis XVIII. Cod. de teſtibus, junct. Novella XC. Cap. 2.: 13) de vera indole litterarum obligationis & exceptionis non numeratæ pecuniæ: 14) merum imperium jurisdictionem non eſſe criminalem: 15) de Jure expellendi colonum ob ſupervenientem neceſſitatem; 16) de factorum indole in tacitis renuntiationibus: 17) de Donatione mortis cauſa valida, licet expreſſe in caſum mortis non differatur: 18) de donationibus inter virum & uxorem non ipſo Jure nullis: 19) de teſtamento parentum inter liberos privilegiato Jure civili ſine Scriptura invalido ad Novell. CVII. Cap. 1.: 20) de probatione per duos teſtes in Caſu L. ult. Cod. de Fidei comm. non admittenda: 21) levem culpam a Negotiorum geſtore ordinarie præſtari: 22) de Mandato Conſilii ad Statutorum Juris Lubecenſis Libr. III. tit. X. Art. unic.

Gera. De Conſtantia Mucii Scævolæ, dextram urentis, defenſa, handler et Programma, ſom Hr. Prof. Zeibich har udgivet. Iblandt de Efterretninger af de gamle Romerſke Skribentere, ſom man ey uden Grund har kaldet i Tvil, hører og den bekiendte Hiſtorie om Mucius Scævola, ſom Livius vidtloftig har fortalt. Man har kaldet ſamme i Tvil, ey alene fordi man derudi fandt ingen Spor af menneſkelig Følelſe, men og fordi Dionyſius af Halicarnas ikk fortæller ſamme, men har udeladt den beſynderlige Omſtændighed om Haandens Forbrændelſe. Derfor har adſkillige Lærde, hvoriblandt Rupertus, Begerus, og for

kort

kort ſiden Hr. Prof. Schirach udgivet ſamme for en ægte Tilſatz af Livius, der desuden allevegne søger Leylighed til paa det prægtigſte at afmale ſine Romere. Forfatteren søger at forſvare den mobſatte Meening, dog ſaaledes, at Mucius vel virkelig ſkal have holdt ſin Haand i Ilden, men uden ganſke at brænde den af, da Porſenna ſtrax ſkal have hindret ham deri. Sit første Beviis derfor har han taget af Livii Overeenſtemmelſe med Valerius Maximus, Florus, Aurelius Victor, Plutarchus, Seneca, Auguſtinus, Lactantius, og Minucis Felix i Henſeende til denne Fortælling. Det andet af Scævola's Navn, og det 3die af en gammel Gemme, ſom man finder hos Begerus. Herpaa søger han at beviſe, at Livius og Florus fortiener mere at troes, end Dionyſius. Ved ſamme Leylighed ſiger han om d'Argens, at han er en Philoſoph, der troer ſlet Intet. For Reſten kiender man vel de ſtormodige Romeres Hovmod, og de Skribentere Forfatteren anfører foruden Livius ere af en yngre Alder, og mindre troeværdige.

Gera. De Manna, admirabili Abrahami poſterorum in Solitudine Nutrimento handler et andet Skrift af Hr. Prof. Zeibich i tvende Afdeelinger. I den første gienemgaaer han de Lærdes forſkiællige Meeninger om dette Manna's egentlige Beſkaffenhed. Han anfører, hvad Joſephus, efter ham Voſſius, Valeſius, Salmuth, Lamy og von der Hardt derom har ſkrevet. Dem søger han at igiendrive, i det han tillige bemøyer ſig for at ſætte denne overordentlige Spiſes egentlige Beſkaffenhed og myſtiſke Betydning i et klart Lys. I det andet Afſnit handler han om de forſkiællige Arter af Manna, Grækernes δροσομελι og αερομελι. Han gaaer ſamme nøye igiennem, for deſto viſſere at kunde forſvare ſin Satz, at Iſraelitternes Manna bør regnes iblandt Guds overordentlige Vunderværker.

Halle. Vorſchläge, wie der Religions-Unterricht den nachdenkenden Jugend einzurichten iſt, für eine Berliniſche Geſchellſchaft von Frid. Wilh. Maſcho, Rector der Schule zu Bergedorf. 56 S. i 8vo. Forfatteren har tilforn inblagt ſig Ære med ſin kurzen Entwurf

wurf der christlichen Religion zum Unterricht der nachdenkenden Jugend. Nærværende Skrift fortiener ikke mindre Bifald, viser Følelse af Dyd og Religion, mange Slags Indsigter, og roser en ved Erfaring vel øvet Ungdommens Lærer. Han har derudi afhandlet følgende trende Satzer: 1) man maa tidlig underviise Ungdommen i den bibelske Historie, længe fortsætte denne Undervisning, og giøre den Aar efter anden mere fuldstændig: 2) man maa selv ret affatte Undervisningen i Religion: 3) man maa desuden i visse besynderlige Læretimer søge at overbevise Ungdommen om den christelige Religions og den Hellige Skrifts Sandhed og Guddommelighed. S. 16. vil Forfatteren, man skal sige Ungdommen, at den Onde Aand, der plagede Saul, var ikke Diævelen, men Tungsindighed, Angest og Melancholie. S. 17. oversætter han med Heumann, 1 Ersøn. XVII. 4. 6. ikke ved Ravne, med ved Borgere og Indvaanere af Egnen Oreb. S. 19. vil han have de mystiske og allegoriske Fortolkninger over den bibelske Historie ganske tilsidesatte. S. 21. oversætter han Gen. I. 2. en stærk Vind blæste og foer hen over Vandet. Forfatteren har og kortelig angivet de nyttigste Bøger, hvoraf en Informator kan betiene sig til sin og sine Lærlingers Underviisning.

*** Friderich Warners vollstændige und deutliche Beschreibung der Gicht, aus dem Englischen. 1770. 343 S. i 8vo. Forfatteren er en Engelsk Præst, som ved hæftige Anfald af Gichten har raadført sig med de beste Skribentere over denne skrækkelige Syge. Virkelig har han ved at lægge mærke til sin Sygdom og ved flittig Læsning bragt sine Begreber til en høy Grad af Tydelighed. Hans Bemærkning over Gichten er temmelig Sydenhamisk, og han har dermed sammenlignet de fornemmeste Skribentere. Ved den hemmelige Gicht synes i sær Musgrave at have været hans Fører, da Forfatteren derover er i sær udførlig og fuldkommen overeenstemmende med benævnte Skribent. Alene dette, hvad Forfatteren skriver om Gichtmaterien synes ikke rigtig og nøye nok bestemt. Han bliver ikke staaende alene ved Aarsagernes og Tilfældenes Bemærkning og Forklaring, men har endog indladt sig i det practiske og ved Leylighed hist og her anmærket andre Skribenteres Feyl.

Over-

Overſættelſen ſynes at være med Flid og Troelig udarbeydet, men om Overſætterens Fortale, ſiger man, at den er forfattet i en fuldkommen Hamanniſk allegoriſk Stiil og turde i den Henſeende ikke love ſig megen Biefald.

Frankfurt am Mayn. Der Einwohner in Frankfurt am Mayn in Abſicht auf ſeine Fruchtbarkeit, Mortalität und Geſundheit, geſchildert von Joh. Adolph Behrends, der Arzneykunſt Doctor, mit zweyen Kupfern. 1771. 248 S. i 8vo. Süßmilchs Regnekunſt udbreder ſig alt meer og meer. Hr. D. Behrends har med megen Flid ſamlet Tabelværket over Liv og Død til Frankfurt, og philoſopheret derover efter Süßmilchs Methode. Han calculerer ikke alene, men ſom Læge har han betragtet ſin Calcul af flere Syns-Punkter, og ſom Læge udviklet Aarſagerne til Frugtbarhed, Liv og Død. Den Maade at philoſophere paa, har ſtor Indflydelſe i Statskunſten, og er der af Nytte. Baade Statsmanden og Lægen finder her lærerige Anmærkninger, ſom ſtaaer i den nøyeſte og uadſkillelige Forbindelſe imellem hele Landes, Stæders og enkelte Menneſkers Velfærd.

Paris. Quel fut l'état des perſonnes en France ſous la prémiere & ſeconde Race de nos Rois? Ouvrage couronné par l'Academie royale des Inſcriptions & Belles-Lettres &c., par M. l'Abbé de Gourcy, de la Societe Royale des Sciences & Belles-Lettres de Nancy. 1770. 8vo. Forfatteren gaaer tilbage indtil Galliernes, Romernes og Frankernes Tider, viſer de Forandringer, ſom Tid efter anden ere ſkeete i Statsforfatningen, ſætter den egentlige Oprindelſe til Lehns-Regieringen under Carolus Calvus, og leverer dens Hiſtorie indtil Hugo Capetus. Skriftet ſkal være forfattet med ſtor Flid og en ſkarp Prøvelſe.

Oxford. Πλουταρχου Χαιρωνέως Αποφθεγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν. Id eſt, Plutarchi Chæronenſis Liber de Regum atqve Imperatorum ſcite dictis, qvæ Apophthegmata nuncupantur. Recenſuit & ornavit Stephanus Pemberton, A. M. Col. Oxon. Socius. Oxonii, e Typographeo Clarendoniano. 1770. 8vo. Tryk-

ningen

ningen er meget ſmuk, og Texten oplyſt med lærerige Anmærkninger.

Leipzig og Lübeck. **Verſuch einer Ueberſetzung der 12 erſten Oden vom Horaz. nach eben dem Sylbenmaaſſe, deſſen er ſich bedienet hat.** 1771. 4 Ark i 8vo. Forfatteren ſkal med al ſin anvendte Moye paa denne Overſættelſe ikke have været lykkelig. **Ramler** har ikke bunden ſig ſaa ſlaviſk til ſin Original, ſom dog i Overſættelſen er kiendelig, og det er Hoved-Sagen.

Leipzig. **Die Kunſt zu Predigen, oder Einſchränkung der Homiletiſchen Regeln auf einen einzigen Grundſatz, von Joh. Fr. Teller, Paſt. an der Capituls-Kirche in Zeitz.** 1770. 8vo. Hr. Schlegel kalder Veltalenheden Sandheds ſandſelige Udtryk, og giør en Taler dette til en væſentlig Pligt, at han maa tale ſandſelig. Paa denne Grundſætning er ovenmældte hellige Talekunſt bygget. Lidt mindre Indbildning, ſiger man, og Hævelſe, men meer ſkarpſindig Bedømmelſe, ſkulde have forøget Bogens Værd.

Leipzig. **Land-Bibliothek zu einem angenehmen und lehrreichen Zeitvertreib, aus verſchiedener Sprachen zuſammen getragen. Sechszehnter Band.** 1770. 1 Alph. 4 Ark i 8vo. Denne Deel indbefatter: 1) **Eine Ruſſiſche Geſchichte:** 2) **Die beyden Sultaninnen,** en tyrkiſk Anecdote; begge Opſatzer ere af **Contaul d'Orvilles** franſk Original: 3) Hr. Brookens **vornehmen Thor** eller **Heinrich Grafen von Moreland, Geſchichte,** af det Engelſke.

Halle. **D. J. S. Semlers Abhandlung über die rechtmäßige Freyheit der akademiſchen theologiſchen Lehr-Art, in beſcheidener Antwort auf Herrn Prof. Danovs Sendſchreiben, auch Beantwortung über Rom. IX. 5.** 1770. 266 S. i 8vo. Hr. D. S. forſvarer herudi ſin Rettroenhed.

Leipzig.

Leipzig og Breslau. Briefe zur Bildung des Geſchmacks an einem jungen Herrn vom Stande. Vierter Theil. 1770. 324 S. i 8vo. Diſſe Breve giør Forfatteren Ære, og betræffe det Maal, hvortil de ere beſtemte.

Halle. Journal für Prediger. Erſtes Stück. 1770. 8 Ark i 8vo. Forfatterne ville deels levere Afhandlinger over en Prædikants geiſtlige Veltalenhed, Embeds-Pligter og Forretninger, deels Recenſioner og Efterretninger.

Leipzig. Die Kunſt zeichnen zu lernen in dreyzehn Kupfertafeln, nach den Muſtern des Carl le Brun und Roberts, zum Selbſtunterricht. Tegning og Stik ſkal til dette Øyemærke være ſær bequem.

Paris. Penſées Antiphiloſophiques. 1770. 88 S. 12mo. Diſſe Tanker betræffe Guds Tilværelſe, Religionens Sandhed, Beviis for Miraklernes Sandhed og Falſkhed. Forfatteren ſøger at efterabe den berømte Paſchal.

London. St. Paul of Athen. By R. Preſcot. 1770. 8vo., er Titlen paa en mærkværdig og ſærdeles ſmuk Afhandling, hvor i denne ſtore Apoſtels Characteer bliver ſat i et klart Lys af hans Forhold til Athenen.

Brunsvig. Theorie der moraliſchen Empfindungen von Adam Smith, nach der dritten Ausgabe aus dem Engliſchen überſetzt. 1770. 1½ Alph. i 8vo. Overſætteren af dette fortræffelige Værk er den duelige Hr. Paſtor Rautemberg.

Rom. Inſtituzione Antiqvaria lapidaria &c. 1770. Dette Værk giver i 3 Bøger Anviisning til at forſtaae gamle Romerſke Indſkrifter.

Berlin. Mannigfaltigkeiten. Eine Wochenſchrift mit Kupfern. Erſter Jahrgang. 1770. 812 S. i 8vo. Skriftet underholder ſine Læſere med nyttige moralſke og phyſiſke Stykker.

No. 5.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 30te Januar. 1772.

Kiøbenhavn. Den Forfængelighed, der er i Verden foreſtillet i en Høymæſſe Prædiken over det ſædvanlige Evangelium paa 24 Søndag efter Trinitatis, holden i Kiøbenhavn 1771. og paa en Velynders Bekoſtning til Trykken overladt af Ferdinand Ulrich Friderich Treu S. Sti Miniſt. Candidat. — Faderen til diſſe Tanker, ligger end for Haabets Anker. — 1772. 32 S. i 8vo. Med Steins Skrifter. — Indgangen til denne lille nydelige Prædiken er diſſe Salomons Ord: Det er idel Forfængelighed, ſagde Prædikeren, idel Forfængelighed, det er altſammen Forfængelighed. Hvad han her ſiger om den ſtore Verden i Almindelighed, det ſamme ſiger han og i Beſynderlighed i ſelvſamme Bog, om den liden Verden, nemlig Menneſket, og det endda om den faureſte Alder i det menneſkelige Liv, Barndom og Ungdom, nemlig, at den er Forfængelighed. Forfatteren anvender Jairi Dotters Exempel til Beviis derpaa, hvilken foreſtillet ſom et Billede paa foromtalte Forfængelighed har givet ham Anledning til at handle om den Forfængelighed, der er i Verden, og at beſvare diſſe tvende vigtige Spørsmaale. I) Hvoraf den kiendes, nemlig af den liden og den ſtore Verdens Forfængelighed. Maaſkee det havde været bequemmere at betragte den først ſom en Forfængelighed i den ſtore Ver-

den, og dernæſt ſom en Forfængelighed i den liden Verden, eller ſom den, der viſer ſig baade i den ſtore og liden Verden. II) Hvad den kan lære os, nemlig ideelig at omgaaes med Tanker om ſin viſſe Forfængelighed? og derved ideligen at erindre os: A) Livets Kortheed, B) Dødens Haſtighed, C) Dødens Vished, D) Døds Tidens Uvished. Vi ville til Prøve anføre nogle ſmukke Steder i denne lille lærerige og opbyggelige Tale. S. 9.: „ Paa den liden Verdens nemlig Menneſkets Forfængelighed „ har vi et tilſtrækkeligt Beviis i Texten. Jairi Dotter „ prædiker for os over denne Salomons Text: Barndom „ og Ungdom er Forfængelighed. Forfængelighed nu i „ den Henſeende, at man ſielden i den Alder giør ſig alvorlige og rette Tanker om de alvorlige og ſidſte Ting. Forfængelighed og i den Henſeende, at en Ung kan lige ſaa ſnart, ja ofte imod Formodning, ſnarere lade af at leve, „ end en Gammel. Naturligviis falder det en Gammel til „ at døe for en Ung. Alderdommen ſynes mere moden, „ men Ungdommen endnu noget for grøn til at indhøſtes i „ Laden. Dog ſeer man ſædvanligſt, at unge Mennesker, „ bortrykkes, ſom gierne vilde leve, og, ſom ſynes, endten „ allerede at være, eller i ſin Tid at vilde blive Verden til „ virkelig Tieneſte, derimod blive Oldgamle gaaende tilbage, „ ſom, nikkende ad Døden, med den gamle Jacob ville „ meget gierne døe, hvilke desuden ſynes at være Verden „ ſnarere til Byrde, end til Tieneſte, men det ſynes alene „ ſaa for os, og i vore Tanker, vi, ſom bleve til i Gaar, „ og vide Intet. Job. VIII. 9. Men! Du alene viſe „ Gud! Vi maa tie i din Raadſtue. Dine Tanker ere „ heller ikke i dette Stykke, ſom vore Tanker Eſ. LV. 8. „ Tillad Alvise! Tillad alene, at vi forundrer os over, at „ Du, O! Høſtens HErre! ſamler flere Unge end Gamle i „ din Himmel-Lade. Vi vide, Du har her med dine viſe, „ dine hellige, dine naadefulde Henſigter. Vi giætter os „ til nogle, maaſkee diſſe: Du kalder de Unge tidlig, thi „ du ſeer Alvidende, hvad vi ikke indſeer, Du ſeer nemlig „ at de ere nu bedſt beredte til at døe, Du ſeer, at derſom „ de levede længere, ſaa vare deres Siæle i Fare, i ſaadan „ Fare, at de ville næppe føre dem, ſom et Bytte herfra „ Jerem. XLV. 5. Og da deres unge Siæle behage dig, ſaa

„ har

„ haſter du med dem, ſom med hiint unge Menneſke, hvor-
„ om Viismanden taler, midt ud fra Ondſkab.“ Nok et
andet Sted S. 15.: „Nu saa forfængelig hvert Menneſke
„ er, saa forfængelig er ogſaa hver en Alder i det menneſkelige
„ Liv. **Barndommen er forfængelig.** Den gaaer bort i
„ Leeg og Spøg. **Ungdommen er forfængelig.** Den
„ ſpiller og ſpilder de fleſte paa Daarligheder. **Mandom-**
„ **men er forfængelig.** Den henſlides ſædvanligſt i nød-
„ vendige Sorger for anſtændigt Udkomme i Verden. **Al-**
„ **derdommen er forfængelig.** Den plager ſig gemeenlig
„ med unødvendige Bekymringer for den Dag den ſielden ſeer.
„ Vore Livs Dage maa da nok kaldes Forfængeligheds Dage
„ Job. VII 16. Pr. B. IX. 9. Og, saa forfængeligt vort
„ Liv, saa forfængelig er og vor Lykke i Livet. Vi ligne
„ livagtigen Skibet, der løftes nu op, ſom mod Himme-
„ len, der ſtyrtes nu ned, ſom mod Afgrunden. Snart
„ ere vi til Bryllup, ſnart til Ligfærd. En Slægt gaaer,
„ en anden kommer Pr. B. I. 4. Men! Lad Dagene tale
„ Job. XXXII. 7. Maa da ikke de Bedagede i denne For-
„ ſamling ſande, at de leve nu, ſom i en nye Verden, blandt
„ nye og andre Mennesker end i Ungdommen! See! saa for-
„ andres Tiderne, Menneſket i Tiderne og Skiæbnen for
„ Menneſket.“ Fra den **lille Verdens** Forfængelighed kommer Forfatteren til den ſtore, og viſer kort og ſyndig, at al dens Rigdom, dens Ære, dens Vellyſt og Glæde er idel Forfængelighed: „**Verdens Glæde er forfængelig.**
„ Endog den Glæde, der er upaatvivlelig den ſtørſte, nem-
„ lig **Forældres Glæde over velartede Børn**, ſom Fa-
„ derens Glæde i Texten over hans eeneſte haabefulde Datter,
„ hans Huſes Ziir og Hiørne-Steen. Pſal. 144. 12. Lige-
„ saa forfængelig er og al anden Glæde i Verden. Naar
„ man tænker ret at glæde ſig i det eller det, Forældre i Børn
„ og Børn i Forældre, en **David** i ſin **Jonathan**, en
„ Faderløs i ſin Velynder, saa gaaer det os, ſom **Jairus**
„ her ꝛc.“ Endelig er dette en bequem Afbildning paa **Dø-**
dens Uvished: „Det gaaer med os i dette Fald, ſom
„ med Søefarende, hvilke ſtundom maa gaae under Segl
„ med beſeglet **Ordre**, ſom de ikke maa brække, førend de
„ ere komne under en vis Høyde, eller til et viſt Sted, hvor
„ de først faaer at vide, hvorhen Reyſen gielder. Ligeledes

„ har og vi, ſom aandelig Søefarende, paa vor Reyſe igiennem
„ Tiden til Evigheden, ligeſom en forſeglet Ordre med os,
„ der ikke brækkes og aabnes, før det kommer til vor Dods-
„ ſtund, da den ſelv ſamme Haand, ſom har beſeglet, og-
„ ſaa ſelv brækker denne Ordre af dette Indhold: Beſkik
„ dit Huus, thi du ſkal døe og ikke leve. Eſ. XXXVIII.
„ 1." Prædiken er beſluttet med en Anvendelſe til Op-muntring efter Textens Indhold, og en Bøn. Paa det første og ſidſte Blad har Forfatteren anbragt diſſe tvende meget ſmukke og lærerige Vers. Paa det første:

Gud kommer dog, ja før jeg troer,
Min Hielp er i Guds Hænder;
Mit Brød, maaſkee, paa det Sted groer,
Som jeg endnu ey kiender.
Jeg derfor paa Guds Forſyn vil
Henkaſte al min Lykke,
Og ſtedſe ſætte Hiertet til
Hans Raad og Himmel-Tykke,
Saa veed jeg vidſt i hvor det gaaer,
At hvad jeg faaer
Og nu attraaer
Blir et velſignet Stykke!

Og paa det ſidſte:

Endog det ſeer forvirred ud,
Saa er der Viisdom nok i Gud,
At rede op et uredt Garn
For hvert et yndeligt Guds Barn;
Hans Forſyns Raad er altid godt
Hans Haand af en indviklet Tott
Kan ſpinde jævnt den beſte Traad;
Hos Gud er Raad imod Uraad.

Frankfurt an der Oder. Af Johann Gottlieb Töllners kurze vermiſchte Aufſätze har man bekommet alle følgende Binds Samlinger. — Erſte Bandes. Erſte Sammlung 1766. Zweyte Sammlung 1766. Dritte Sammlung 1766. — Zweyten Bandes Erſte Sammlung 1769. Zweyte Sammlung 1770. — Des erſten Bandes. Erſte Sammlung indbefatter I) Von dem Vorurtheile des Alterthums und der Neuigkeit

Feit einer Erkenntniß. Man kiender allerede Forfatteren ſom en Mand af dyb Indſigt, og derfor et paa nye Tanker frugtbar Genie. Nærværende Afhandling kan anſees ſom en foregaaende Apologie for dem, han her efter vil meddeele i de følgende. Folk er, i Henſeende til gamle og nye Meeninger, af ulige Tænkemaade, ligeſom i anden Henſeende af ganſke ulige Smag. Een bieſalder en Meening, fordi den er gammel, en anden fordi den er nye. En Skribent der ikke gaaer ſine Formænds Vey, kan ſige ſig lykkelig, om han ikke bliver forkiættet, og den, der følger ſamme, om han bliver læſt. Nogle anſeer den for en ſtærk Aand, der river ſig løs fra gamle Meeninger. I andres Øyne er der en Forfængelighed, der bilder ſig ind at ſee videre, end andre oplyſte Lærde. Men der hører ligeſaa vel Styrke til at ſtaae faſt paa gamle, ſom til at forlade nye Meeninger, ligeſom og begge Deele kan være Virkninger af Forfængelighed og Svaghed, naar nogen endten ikke kan eller i ke tør tænke anderledes end ſine Forfædre, eller en anden ſtoler alt for meget paa ſine egne Kræfter. Alderdoms Fordomme har ſine ſkinbare Grunde! 1) ofte ere de ældſte og første Domme om Tingene de rigtigſte: 2) man bør ikke vel formode, at ſaa mange oplyſte og velſindede Mænd for os har vildfaret: 3) en gammel Meening er endten bleven modſagt eller ikke: I første Fald ſynes den uimodſigelig, i den anden uryggelig. Men diſſe Grunde bør indſkrænkes. De Ting, ſom ligge næſten blotte for den menneſkelige Forſtand, kan i de ældſte Domme holdes for de rigtigſte og naturligſte, men ikke om Ting der ligge forborgne, hvis Indſigt udkræver mange Hielpemidler og dybe Underſøgelſer. Deriblandt hører mange philoſophiſke Læreſatzer og Skriftfortolkninger. Mange Lærdes Bieſald er vigtig, men ikke for de Meeningers Sandhed, ſom ſcrp'antes kun efter andres Mund, af Folk, der har endten ikke Dueligbed eller Luſt eller Mod til ſelv at tænke. Der har været den Tid da Philoſopherne blot har ſnakket en Ariſtoteles, ligeſom Theologerne en Auguſtin efter Munden. I ſaa Fald er en eeneſte ſkarpſindig og ſelvtænkende Mands Bieſald af større Vægt. Hvad den 3die Grund angaaer, da kan en Meening endten ikke have opvakt nogen Opmærkſomhed, eller ingen har været i Stand til at modſige den, eller Modſigelſen kan have været farlig. Det er kun

Erfarings Satzer, i hvis Henseende Mangel af Modsigelse kan bevise noget, da den ikke skulde have mangler, i Fald de ved sildere Erfaringer vare blevne igiendrevne. Hippocrats Bemærkninger ere i Anseelse hos alle Læger, dog ikke saa meget for deres Alderdoms Skyld, som formedelst deres Overeenstemmelse med bestandige indtil de nyeste Erfaringer. Endelig er den sildeste Alderdoms Biefald alene vigtig i Henseende til Meeninger, hvormed Partieskhed, Egennyttighed, Stolthed, foruden andre Bie-Absigter endnu ikke den Gang kunde virke. Nyeheds Fordommen har og sine Grunde: 1) Man har i de nyere Tider baade flere og bedre Hielpe-Midler til Sandheds Indsigt: 2) Man er mere øver i en rigtig og regelmæssig Tænkemaade: 3) Man har større Frihed til at tænke, skiøndt den er, siger Forfatteren, end ikke saa fuldkommen, at man intet skulde vove ved at afvige fra Forfædrenes Meeninger. Men Overtroens Bandstraaler skrækker os dog ikke mere. Altsaa er det rimeligt, at vor Tid maa være rigere paa sande Indsigter. Men med alt dette ere vi dog ikke sikkre for nye Vildfarelser. Hiælpemidlerne bruges ikke af alle, og den methodiske Tænkemaade er ikke almindelig. Hvor endelig hine bruges, og denne finder Sted, der er det og baade hine og denne, og ikke Nyheden, der kaffer en Meening Biefald. Frihed er Moder til Sandheder, men og til nye Vildfarelser. Vel tilstaaer Forfatteren, at Nyheds-Fordommen har stærkere Grunde for sig, end Alderdoms-Fordommen, men i sig selv er Nyhed og Elde en blot historisk Omstændighed ved en Satz eller Meening, som ikke vedkommer Sagen selv. Slutningen bliver, at en Meenings Sandhed beroer alene paa dens Grunde, og at det er alene dem vi bør bygge paa. Med denne smukke Forberedelse er vel intet Nyt sagt, men det Gamle er dog vel udført i en fyndig Korthed, og tiener til at stoppe Munden til paa dem, som med Alderdoms Anseelse vil stoppe den til paa andre. II) Prüfung des Baumgartenschen Beweises für den Satz des nicht zu unterscheidenden. (Princ. Ident. Indiscern.) Det er bekiendt, at Leibnitz har grundet denne Satz saa vel som Principium rat. suff. fornemmelig paa Erfaring. Men i et Brev til Clark har han dog vildet bevise hin Satz af denne. Wolf har efterfulgt ham derudi. Vare tvende Ting, hedder det,

det, fuldkommen lige, saa var der ingen Grund, hvorfor ikke den ene var til paa samme Tid og Sted, som den anden. Men der er denne, at det er umueligt, at to Ting kan være til paa samme Tid og Sted. Forfatteren erindrer rigtig nok, at fra saadan udvortes Forskiællighed, maa man ikke slutte til den indvortes. Men ovenanførte Slutning siger i Grunden virkelig ikke andet, end dette: Vare tvende Ting fuldkommen lige, saa maatte de og være til paa en Tid og Sted: Nu er det sidste umueligt; altsaa og det første. Kort sagt: To Ting maa nødvendig være forskiællige i Henseende til Tid og Sted og Tal. Men man maa deraf ikke slutte til indvortes Forskiællighed. Overalt kan Wolfs Argument gjøres urimeligt paa mere end een Maade. 1) Vare tvende Ting fuldkommen lige, saa maatte de jo nødvendig have Tid og Sted tilfælles, og altsaa burde der ingen Grund være til det Modsatte, hvilken Mangel blev altsaa ikke nogen Urimelighed. 2) Bliver dog altid Umuelighed selv Grund nok til, at de har ikke Tid og Sted tilfælles, og man havde kun at slutte fra denne Umueliahed til Umuelighed i den fuldkomne Lighed. Vi har lagt denne Anmærkning til, som vi savne her hos Forf. Men det er ham egentlig om det Baumgarteniske Beviis at gjøre. To Ting, siger B. maa jo dog være flere Ting, og altsaa forskiællige. Forf. nægter Følgen i Henseende til det Indvortes. Prof. Mejer har vildet hielpe paa dette Beviis med et andet saa lydende: Forskiællige Ting maa have forskiællige Forhold (Relationer) disse ere grundede i de indvortes Beskaffenheder. (Dette nægter vor Forfatter, og han har Ret. Er Tid og Sted, Orden og Tal grundet i Tingenes indvortes Beskaffenhed? dog nægter han det ikke om alle). Altsaa maa disse og være forskiællige. Men B. har givet nok et andet Beviis saa lydende: Af tvende Ting har hver sin egen Virkelighed, altsaa enhver sin egen indvortes forskiællige Beskaffenhed. Forf. nægter Følgen. Hvad forskiælligt er der i Tingenes Virkelighed, uden det blotte Tal? og det er en udvortes Bestemmelse o. s. v. Vi føye den Anmærkning til, at Satzen kan uden Modsigelse bevises i Henseende til Tingenes udvortes Forhold, saasom Tid og Sted, men vi tør frit sige, at den i Henseende til deres indvortes Beskaffenheder er plat

ubeviislig. Tør nogen, som erkiender Guds Almagt, nægte, at han jo kunde skabe tvende i det indvortes fuldkommen lige Ting? Forfatteren synes os i den Henseende alt for frygtsom. Han meener et Bevis for Sætten kunde maaskee endnu lade sig opdage, og at man ikke saa let burde nægte den. — III) Versuch eines neuen strengen Beweises von der Einheit GOttes. Det er en sær vigtig Anmærkning Forf. giør i Begyndelsen, at naar ikke Fornuften med fuldkommen og tydelig Vished overbeviser os om den Sandhed, at der er kun en eeneste Gud til, saa vilde Sandheden og Retfærdigheden i de Domme Skriften fælder over Polytheismus, tabe derved, da de, der alene havde Fornuftens Lys, fortiente i saa Fald hellere Medlidenhed end Fordømmelse. Han forkaster med god Grund det Bevis, man pleyer føre af Almagten. Vare, saa slutter man, tvende uendelige Substantzer mueligе, saa maatte det eene kunde hindre Virkningen af det anders Magt, men betænker ikke det Forfatteren erindrer, at begges uendelige Magt maatte formedelst den allerfuldkommeneste Overeenstemmelse i Villie og andre Egenskaber bestandig virke til et Maal, og aldrig mod hinanden, ey heller, det vi her vil føye til, at en uendelig Magtes Svækkelse eller Forhindring var i sig selv en plat Umueligbed, om hvilken man siger og lærer, at den giør intet til at indskrænke en Guds Almagt; men vi maa tilstaae, at Forfatterens Erindring falder meer synsynlig til Argumentets Svækkelse. Selv har han vovet et nyt Forsøg. Det er ellers herved falden os ind, at, naar den fuldkommeste Overbeviisning skal beroe paa saadanne ontologiske Subtiliter, som endten nu eller herefter kan udtænkes, saa gielder den samme Erindring, som Forfatteren giorde i Begyndelsen, at Polytheisterne fortiene mere Medlidenhed, end Fordømmelse. Vi skulde derfore snart turde sige, at det er en Sandhed, der falder langt lættere og tydeligere i Øynene, end man forestiller sig, og maa ikke til den Overbeviisning, som kan være nok til dens Antagelse, behøves mange metaphysiske Spidsfindigheder. Det ander bekiendte Argument, som grundes paa Princip. Ident. Indiscern., finder og ikke Forfatterens Biefald, som man af næst foregaaende Undersøgning selv kan slutte. Hans eget Argument, som han har fremsat under Navn af Forsøg, bestaaer af 4 følgende Hoved-Sætzer: 1) Gud tilkommer

den

den høyeſte Muelighed: 2) Ham tilkommer og den høyeſte udvortes Muelighed: 3) Denne kan kun tilkomme en eeneſte: 4) Følgelig er GUD den eeneſte GUD. Den første Sats grunder Forf. derpaa, at alle muelige Realiteter tilkomme GUD, og det i høyeſte Grad. Læſeren vil uden Tvil beundre Forfatterens Skarpſindighed i den hele Underſøgning, dog med den Erkiendelſe, at den vel i et og andet kunde fortiene nøyere Prøvelſe. — IV.) Beweis, daß die göttlichen Schriften des Alten Teſtaments nicht eher, als in den Zeiten des Neuen, ein Grund des Glaubens für alle Menſchen haben ſeyn ſollen. Forf. nægter ikke, at jo enhver altid har haft Frihed til at tage Deel i den Jødiſke Kirkes Fortrin, og følgelig og i den guddommelige Undervisning, ſom deres hellige Bøger indbefatter. Men han paaſtaaer, at det har ikke været Guds Villie, at ſamme for Chriſti Tid ſkulde forbredes og overleveres ſom en Troes Regel for alle Folk. Denne ſin Paaſtand ſtadfæſter han med følgende Grunde: 1) GUD har ingenſteds befalet diſſe Skrifters almindelige Bekiendtgiørelſe for Chriſti Tid: 2) Guds Forſyn har ikke føyet nogen besynderlig Anſtalt dertil for Chriſti Tid ved at lade dem oversætte i andre Folkes Sprog, da de vare forfattede i et alene for Canaans Indvaanere bekiendt Sprog: 3) De ere alene overleverede det jødiſke Folk, og overalt udtrykkelig og umiddelbar ſtilet til ſamme: 4) Gives der Steder i Skriften, ſom umiddelbar ſtadfæſte denne Paaſtand. Pſal. CXLVII. 19. 20. Han viſer Jacob ſit Ord og Iſrael ſine Sæder og Retter: ſaa giør han ikke mod nogen Hedning, og lader dem ikke vide ſine Retter. Act. XIV. 16. Han har i de forbigangne Tider ladet alle Hedninger vandre deres Veye. Vel føyer Apoſtelen til, at GUD har ikke efterladt ſig for dem uden Vidnesbyrd, men forklarer diſſe Vidnesbyrd alene om Aabenbaringen i Naturen, og viſer, at tilforn har den overnaturlige Aabenbaring ikke været dem meddeelt. Dernæſt anfører han og ſaadanne Sprog, hvori denne Aabenbarings Meddeelelſe fra Jøder til Hedninger bliver foreſtillet, ſom en til Chriſti Tid foreſtaaende Begivenhed. Hidhenhøre Eſ. LX. 1. 6. II. 2. 3. XI. 10. XLII. 6. XLIX. 6. Hagg. II. 8. Vil nogen indvende, at det ſtred mod Guds Barmhiertighed og almindelige Menneſke-Kiærlighed, at have forholdt alle andre

Nationer i ſaa lang Tid en Aabenbaring, der dog ſkulde være dem et Saligheds Middel; dem ſvarer Forfatt., at det ikke mere ſtrider derimod, end at Gud ikke beſtandig gior alt hvad der i ſig ſelv var mueligt, for at giøre hans Aabenbaring almindelig, og han tilſtaaer, at det er en Indvending, der altid maa ſætte dem i Forlegenhed, der betragte den ſkriftlige Aabenbaring, ſom den eeneſte guddommelige Underviisning for Menneſkene til Salighed. Men han er ſelv, ſom man veed, af en langt anden Meening, hvilken han har udſørt i det bekiendte Skrift: Wahre Gründe warum GOtt die Offenbahrung nicht mit augenſch. Bew. verſehen hat. Hvem der ikke derudi kan bifalde Forfatteren, dem giver han ydermere at betænke, at i halvtredie Tuſende Aar indtil Moſes har der ſlet ikke været nogen ſkriftlig Aabenbaring for Haanden. Af foranførte ſlutter endelig Forf., at det Gamle Teſtamentes hellige Skrifter vare efter Guds Henſigt beſtemte til at indbeſatte den jødiſke Kirkes Lærebegreb og Gudstieneſte indtil Chriſti Tid, og ſiden egentlig ikke til at bilde den chriſtelige Troes Lærebegreb, uden til at giøre det fuldkomnere. Derfor ere de og til Chriſti Tid og ſiden efter, blevne en almindelig Troes Grund for alle Menneſker, da de tilforn vare kun beſtemte for det jødiſke Folk. — V.)

Iſt die heilige Schrift vor oder rückwärts zu leſen? Hr. D. Teller har foranlediget dette Spørsmaal. Han paaſtaaer, at man maa begynde for fra paa det Gamle Teſtamente, for ret at fatte Begrebet og Grændſerne af Troen i ethvert Aarhundrede fra Verdens første Begyndelſe, og at man ved det Gamle Teſtamentes Læsning næſten maa forglemme hvad man har lært tilforn af det Nye. Forfatteren har vel fundet meget rigtigt, nyttigt, og mærkværdigt i denne Regel, men han viſer, at det har ikke været Hr. Tellers Meening, at man ſlet ikke maatte have læſt det Nye Teſtamente, førend man læſte det Gamle, og at den maa indſtrænkes alene til dem, der læſe Bibelen, ſom Lærde og ſom Theologer, og det endda kun i en vis Henſeende. Som den da ikke med Sandhed kan beſtaae ſaa ſlet hen og i Almindelighed, ſaa har Forfatteren, for i alle Henſeender at give denne Satz ſin behørige Beſtemmelſe, foretaget ſig at underſøge, i hvad Orden den Hellige Skrift bedſt kan og bør læſes? og det ſaa vel i Henſeende til Chriſtne i Almindelighed, ſom Theologer

loger i Besynderlighed. Han viser meget grundig, i hvor mange Henseender det Gamle Testamentes Læsning forudsætter Kundskaben om det Nye, saa vel hos eenfoldige, som lærde Christne eller Theologer. Kun i den Henseende, naar en Theolog læser det Gamle Testamente for deraf at kiende og bevise det aabenbarede Lærebegrebs Sandheder, gielder det, hvad T. paastaaer, at han næsten maa forgiætte hvad han veed af det Nye, for ey at optage noget i det Gamle Testamentes Forstand, som overstiger det Begreb Ud til den Tid har forundt Kirken. Denne Undersøgning indbefatter mange for Bibelens Læsere særdeles nyttige, vigtige og lærerige Anmærkninger. Fortræffeligt er iblandt andet det Ønske, at man engang vilde forunde de eenfoldige Christne en retskaffen god Anviisning til Bibelens Læsning.

— VI.) Prüfung des Ausspruchs des Herrn. von Voltaire: L'Atheisme ne s'oppose pas aux crimes, mais le fanatisme les fait commettre. Forfatteren viser, at saa stort et Skin af Rimelighed dette Udtryk giver fra sig ved første Anfeelse, saa vaklende og ubestemt er det. Om en Atheismus og Vantroe i Almindelighed ikke gav Bevægnings-Grunde til Laster, men alene satte sig ikke derimod, saa giver den dog heller ikke Bevægnings-Grunde til gode Handlinger. Men i og med Overtroen erkiender man dog mange Bevægnings-Grunde til gode Handlinger. Til disse skulde man i Mangel af al Religion ingen Bevægnings-Grund have, da derimod det onde, som Overtroen frembringer, skulde dog uden samme alligevel ikke mangle. Man kan og ikke nægte, at jo Forfatteren med Ret og Sandhed paastaaer imod Hr. von Voltaire, at Vantroen, i det den ikke sætter sig mod Lasterne, virkelig foraarsager dem, og dette bifalde vi hellere, formedelst den almindelig bekiendte Regel, at man virkelig kan ansees som Aarsag til det Onde man ikke hindrer, end formedelst denne Forfatterens philosophiske Raisonnement: „endten undlader jeg en Handling eller jeg „ udøver den, og saa snart jeg har ingen bevægende Grund „ til at lade den, saa har jeg bevægende Grund til at giøre „ den." Thi fordi jeg endten maa skrive eller ikke skrive, følger deraf at naar intet holder mig derfra, saa er der noget, som holder mig dertil? og er der samme umiddelbare Modsætelse imellem de bevægende Grunde paa begge modsatte Sider,

som

ſom imellem at gjøre eller lade? Uden Tvil behøvede denne Subtilitet nøyere Betragtning. For Reſten maa man bifalde det Forfatteren grundig har beviiſt, at endoaſaa en falſk og overtroiſk Religion er bedre end ſlet ingen. Iblandt mange Læſeværdige Betragtninger er og enne mærkværdig, at mange onde Handlinger, ſom man ſkriver paa Overtroens Regning, fordi de virkelig ere Feeter under Skin af Religion, have dog haft en langt anden Grund, og at Vantroen ſkulde have udrettet ligeaa meget Ondt og end meget mere Ondt i Verden, om den havde været underſtøttet med den Magt og Anſeelſe, ſom Overtroen, hvilke man ikke kan nægte derved at have udrettet Ondt, naar man betragter Sagen blot paa dens naturlige Side. Det er fra denne Side og i Henſeende til begges Natur, Forfatteren har beſtridet Hr. Voltaire og beviiſt Overtroens Fortrin for Vantroen. — VII) Die Lehre von der beſten Welt als die Lehre Chriſti in der Gleichniß rede Math. XIII. 24-30. Det er nok ſom bekiendt, at mange Forſvarere af den Lære om den beſte Verden, har foredraget Samme paa en meget anſtødelig Maade, ret ligeſom Synder og det moraliſke Onde i Verden var et nødvendigt Middel for Gud til hans Æres og Fuldkommenheders Aabenbarelſe, ligeſom nogle nødvendig maatte ſynde, paa det han kunde faae Leylighed til at viſe ſaavel ſin Retfærdighdd, ſom forbarmende Naade. Den ſtore Reinbeck, ſkal ſelv ikke have hyttet ſig for denne Foreſtilling. Saa ſandt ſom det er, at Synder virkelig giver Anledning til diſſe Fuldkommenheders Aabenbarelſe, ſaa anſtødeligt ſkulde det være, om man derudi vilde ſøge den egentlige og rette Grund, hvorfor Gud tillader dem. Ogſaa dette ſkal være langt fra Leibnitzes Lægebegreb, der beſtaaer af 4 følgende Satzer. 1) Gud er paa ingen Maade Aarſag til det Onde i Verden. 2) Men han tillader, eller hindrer ikke alt det Onde i ſamme ved en naturlig Modſtand. 3) Fordi han ikke det kunde uden tillige at hindre meget og et ſtørre Gode. 4) Hvilket han altſaa tillader for at bevirke den beſte Verden. Denne reene Leibnitziſke Lære finder Forfatteren overalt i Henſeende til alle diſſe 4 Satzer tydelig foredraget og ſtadfæſtet i Chriſti Lignelſe om Sædemanden. Hans Forklaring derover og den Leibnitziſke Læres Sammenligning dermed er ſaa fortræffelig og tydelig, at man med Fornøyelſe be-

undrer

undrer Mandens Indſigt og Grundighed. Men med alt hvad vi har lært om denne Sag ſaavel af ham, ſom af andre Skribenterne, kan vi ikke fatte Sagen anderledes, end at der i det Udtryk beſte Verden ſtikker en Tvetydighed, og at naar denne forklares derhen, at der i den 4de Satz, ſom er en Følgeſatz af de forrige, maa og ſkal forſtaaes den beſte af alle muelige Verdener, der da bliver mere i Følgeſatzen, end der kan følge af Forſatzerne. Agamus pingvi Minerva. Gud ſkabte ganſke viſt den beſte Verden. Andet var af hans Viisdom og Godhed ey at vente. Men den har uden nogen Guds Skyld ſelv frivillig fordervet ſig ved Synder og Laſter og det er ikke den vi nu lever i, ſom var den allerbedſte, ſom den først kom fra Guds Haand. Nu en af Deelene. Endten ſkulde Gud tillade diſſe Laſter og Synder i Verden, ſaa den ikke blev den fuldkomneſte og beſte, ſom den ellers ſkulde have været. Denne var da viſt en ſlet Verden. Eller og han ſkulde hindre det Onde paa alle muelige Maader. Men ſom han derved efter Leibnitzes Lærebegreb, og Lignelſen om Sædemanden ſkulde udrydde meget og mere Godt, ſaa maatte den endnu blive ſlettere, end naar han tillod det Onde. Følgelig har han af 2 ſlette Verdener valgt den mindre ſlette, det er den beſte. Altſaa har Gud i al Henſeende baade ſkabt og valgt den bedſte Verden. Men med alt dette bliver dog ikke den, vi nu lever i, den beſte; thi den havde ganſke viſt været bedre, hvori ingen havde misbrugt ſin Frihed. Da Forfatteren ſelv S. 183 har ſagt, at ſaa ſtort et Genie ſom Leibnitz aldrig kunde paaſtaae, at en Verden uden Synder ſkulde i ſig ſelv være mindre fuldkommen, end en Verden med Synder, ſaa tør vi troe, at det ſamme ſtore Genie ſkulde end mere tilſtaae, at en Verden uden Synder var endogſaa langt bedre end en Verden med Synder. End mere: Vi tage Forfatteren paa hans Ord S. 185.: „Den Lære om den beſte Verden er ikke ſaa meget „den Lære, at denne er den beſte Verden, ſom meget mere „en Forklaring over det Ondes Tilladelſe i Verden.“ Som ſaadan Forklaring er den i Sandhed fortræffelig. Men hvor kan han da S. 186. ville have den dreven ſaavidt og til det Reſultat, at Gud, i det han tillader det Onde i Verden, har med det ſamme valgt den beſte af alle muelige Verdener, da det dog ikke kan blive uden den beſte af

tven-

tvende ufuldkomne, han havde beſluttet at vælge, naar den Allerbedſte, ſom han ſkabte og ſom den efter hans Villies Intention burde have forblevet beſtandig, fordervede ſig ſelv? Det Leibnitziſke Lærebegreb er da vel reen og puur, men det ſlutter uden Tvil for meget, om vi ſkiønne ret! Den fuldkomneſte Verden og den fuldkomneſte Kirke (ſee S. 189.) kan dog her ikke være nogen anden, end den beſte Ager med Hvede og Ukrud i Forhold mod en anden, hvor man oprykker Hveden for at bortrydde Ukrudet, men i ſig ſelv ikke den allerbedſte; thi det var dog den, ſom havde reent Hvede og intet Ukrud. — Den VIIIde Afhandling forſtiller adſkillige formeente Mangler ved Exegetiſke Collegiers Indretning paa Univerſiteter, og den IXde, ſom i ſær fortiener Prædikanteres Opmærkſomhed, viſer at en Prædiken maa ikke ſaa meget være en lærd udarbeydet Tale, ſom et opbyggelig Foredrag af en og anden Lære. Fremdeles ſkal følge Indholdet af den anden Samling og ſaa videre.

Leipzig. Der Arzt der Frauenzimmer, er Titelen paa et Ugeblad, hvoraf alt 9 Stykker ere komne for Lyſet. Forfatteren beviſer, at Fruentimmerne ere flere Sygdomme underkaſtede, end Mandfolkene, og de endelig bør ſørge for en reen og ſund Luft i de Værelſer, de opholde ſig i, anviſer dem Midler til at forbedre den uſunde Luft; advarer dem imod Kuldamp, og ſkriver ſtærk imod Brugen af Ild-Kiverter. Overalt maa man efter Forfatterens Plan vente i dette Skrift mange nyttige Regler angaaende Fruentimmernes diæteriſke Forhold, og Døttrenes phyſiſke Opdragelſe. Man ønſker og, at Skriftet maa blive fortſat ſaavel ſom det er begyndt, da man tør love Forfatteren Publici Biefald og mange Læſerinder, iblandt Fruentimmerne, ſom i vor Tid viſer ſor en Deel en beſynderlig Lyſt til gode Bøgers Læsning.

Hamburg. Der Chriſt auf dem Rathhauſe, in einer im Jahr 1752 den 6ten Januar. zu Hildesheim gehaltenen Raths-Wahlpredigt, vorgeſtellet von D. Joh. Diets Winklern. Dritte Auflage. 1771. 2½ Ark i 4to. Texten af 2 Chrøn. XIX. 5. 6. 7. er ſærdeles vel valgt, og en Chriſten i Raadhuſet bliver ſær vel afſkildret under ſine betydeligſte Omſtændigheder i 3 Deele: 1) Han trænger ſig

ſig ikke til Embede, men venter paa det guddommelige Kald dertil: 2) Han frygter GUD og ſtræber at bevare en god Samvittighed i ſit Embede: 3) Han ſporer i ſit Embede den Høyeſtes Velſignelſe, ſom valter derover. Den Høyærværdige Forfatter har desuden ledſaget denne Prædiken med ſine Anmærkninger. De trende Oplage viſe nok med hvad Biefald den er bleven optagen.

Zürich. Herrn Michael Sarcone, M. D., oberſten Spital-Arztes bey dem Schweitzeriſchen Regiment von Jauch in Neapel, Geſchichte der Krankheiten, die durch das ganze Jahr 1764. in Neapel ſind beobachtet worden. Erſter Theil aus dem Italiäniſchen überſetzet durch D. J. Th. Schmid von Bellikon. Erſt. Th. 1770. 268 S. i 8vo. Man giver Forfatteren den Lov, at han ey alene er vel bevandret i de berømteſte Lægers Skrifter, men har endog vidſt med ſtor Skiønſomhed at føre ſig ſamme til Nytte. Udruſtet med al behørig Kundſkab, Skarpſindighed, Opmærkſomhed og Erfaring har han paataget ſig at beſkrive Sygdommenes Hiſtorie. Man kan endog anſee Bogen ſom et Værk af dette hele Facultet til Neapel, thi de erfarneſte Læger og Vund-Læger i denne Stad, har været ham behiælpelige til at befordre dets Fuldkommenhed, og har troeligen meddeelt ham deres Erfaringer og Bemærkninger. Desuden har Forfatteren beſtrebet ſig paa at ſkrive ſaaledes, at han og kan læſes af dem, der ikke egentlig ere Læger. Det ganſke Værk ſkal beſtaae af 3 Deele. Efter en foregaaende Beſkrivelſe over Beliggenheden, Vinden og de almindelige Sygdomme handler den første Deel om dem i Beſynderlighed, ſom den største Deel af Folket har været underkaſtet fra Januar. 1764. til April-Maaned ſamme Aar. I den anden Deel vil han beſkrive de ſtore og dødelige Epidemiſke Syger, ſom raſede blandt denne Stads Indvaanere fra April-Maaned indtil Begynde en af Septembr. I den tredie Deel ſkal handles om Høſt- og Vinter-Sygdommene.

Kiel. Betrachtungen über die Heroiſchen Tugenden von C. C. L. Hirſchfelt. 1770. 77 S. i 8vo. De Heroiſke Dyder blive af Hr. Prof. H. ikke blot indſkrænkede til Krigs-Helten. Den krigſke Heroismus ſkulde endog

det

det menneſkelige Kiøn have Aarſag at frygte for, da den kun alt for ofte har været en Pidſk for ſamme. Heroiſk kalder Forfatteren hvad ſom er ophøyet, og overgaaer Menneſkenes ordentlige og ſædvanlige Sphære. Heroiſke Gemyts-Beſkaffenheder, Beſlutninger og Bedrifter ere de Grader Forfatteren underſkiller i denne Dyd, og i den ſamme Orden foredrager han ſine Tanker derover. De hyppige oplyſende Exempler af Hiſtorien giøre denne Afhandlings Læsning ſær behagelig.

Halle. **Erklärende Umſchreibung des Evangelii Johannes.** 1770. 30 Ark i 8vo. Den lærde Hr. Gr. L. ſom for nogle Aar ſiden udgav de Apoſtoliſke Breve i en forklarende Omſkrivning, er og Forfatter af denne Omſkrivning, der kan love ſig et lige Bifald. En af de ſtørſte Lærde, ſkal, ſom han ſelv mælder, have giennemſeet hans Arbeyde. Under Omſkrivningen ſtaaer Luthers Overſættelse til Læserens Bequemmelighed. Til en Prøve fremſætter man Omſkrivningen af K. I. 12. 13. ſaa lydende: „So viele „ Ihn aber, bey der faſt algemeinen Verachtung an ihrem „ Theile, für das angenommen haben, was er iſt, die an „ ihn, als den Meſſias, glauben, und ihre Seligkeit von „ ihm erwarten; die ihre göttliche Kindſchaft nicht auf ihre „ Abſtammung aus Jüdiſchem Geblüt, nicht auf ihre fleiſchliche Kräfte und natürliches Vermögen, noch auf angenommene willkührliche Sätze, dieſes oder jenes Menſchen, „ ſondern darauf gründen, daß GOttes Gnade ihnen die „ Augen geöfnet, und einen andern Sinn in ihnen hervorgebracht, die ſo dachten, denen gab er das Vorrecht, Kinder GOttes zu ſein, und an aller damit verknüften Glückſeligkeit Theil zu nehmen.“

Göttingen. Af Hr. Geheime-Raad Segners **Einleitung in die Natur-Lehre**, er kommen for Lyſet det 3die forbedrede Oplag. 1770. 1 Alph. 14 Ark i 8vo med Kobbere.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og C. C. Berling.

No. 6.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 6te Februar. 1772.

Kiøbenhavn. Phyſiſk Beſkrivelſe over Jordkloden paa det Cosmographiſke Sælſkabs Vegne, forfattet af Torbern Bergmann, Profeſſor i Chymien ved Academiet i Upſal, Medlem af det Keyſerlige Naturforſker-Akademie, det Kongel. Videnſkabers Academie i Stockholm, og det Kongel. Societet i London. Overſat, og med nogle nye Tillæg og Anmærkninger af Forfatteren ſelv tilſendte, forbedret og forøget af Joh. Didlev Breckling Brandt, S. S. Min. Cand. 1771. 648 S. i 8vo, foruden 2 Kobbere. Med J. R. Thiels Skrifter. — Man veed, at det Cosmographiſke Sælſkab til Upſal, efterat det var bleven færdig med ſine Glober, faktede den Beſlutning, i Anledning af ſamme, at beſørge en tredobbelt Beſkrivelſe over Verden, nemlig en aſtronomiſk, en phyſiſk, og en hiſtoriſk. Hr. Prof. Bergman paatog ſig den phyſiſke, ſom han udgav i Aaret 1766. Den aſtronomiſke og hiſtoriſke har man endnu ikke bekommet, og heller ikke nogen vis Forhaabning om. Forfatteren ſelv udgav den ſom en anden Deel af det hele Beſkrivelſes-Værk, ſom man havde foreſat ſig, og Hr. Prof. Rohl i Greifswald har i Aaret 1769. udgivet den overſat i det tydſke Sprog, ſom den førſte Deel. Men i Betragtning af den uviſſe Forhaabning har denne vor Danſke Overſætter alene udgivet den under Titel af Phyſiſk Beſkrivelſe over Jordkloden,

ſom dens Indhold virkelig ſvarer til. Han har ey alene haft den tydſke Overſættelſe, men og den Svenſke Original ved Haanden, for med deſto ſtørre Flid og Nøyagtighed, at udtrykke Forfatterens Meening, ſom og ſkal have haft den Godhed, efter hans Begiering, at meddeele en Deel Forbedringer, Tillæg og Anmærkninger, hvorved Værket er bleven end mere forøget og rettet. Han har fornemmelig betient ſig af de Danſke Navne paa Dyr og Inſecter, ſom findes i Hr. Prof. von Aphelens Overſættelſe af Valmont de Bomares almindelige Natur-Hiſtorie. Hvad Originalen kalder Nederbörd og den tydſke Overſættelſe Niederſchlag, har han ikke vidſt at give ved noget bequemmere Danſk Ord end Nedſlag. Skriftet i ſig ſelv taaler ingen Udtog, og behøver det heller ikke, ſom et med Berømmelſe allerede bekiendt Skrift. Vi nøyes derfor med at anføre den blotte Fortegnelſe paa de 6 Afdeelingers Indhold, ſom det er forfattet udi. Første Afdeeling handler om Jordfladen i Almindelighed. Anden Afdeeling om Landet, handler 1 Kap.) om det bekiendte faſte Land, 2) om Øer, 3) om de lidet bekiendte Lande, 4) om Ujævnhederne paa Overfladen, 5) om Jordlagene, 6) om Forſteeninger, 7) om underjordiſke Huuler. Tredie Afdeeling om Vandet, handler 1) om Kilder, 2) om Floder, 3) om Sumper, 4) om Søer, 5) om Verdens Hav. Fierde Afdeeling om Luftkredſen, handler 1) om Luftkredſens Beſkaffenhed, 2) om Nedſlaget, 3) om Luftſkin, 4) om Luft-Ilde, 5) om Vinde. Femte Afdeeling om Forandringerne paa Jordkloden, 1) om regelrette Forandringer, 2) om tilfældige Forandringer, 3) om Vandets Aftagelſe, 4) Meeninger om Jordens Opkomſt. Siette Afdeeling om de organiſke Legemer paa Jordkloden, handler 1) om Planter i Almindelighed, 2) om Planters Næring og Vært, 3) om Planters Forplantning, 4) om Dyr i Almindelighed, 5) om Dyrenes Næring og Vært, 6) om Dyrenes Forplantelſe.

Kiøbenhavn. M. *Th. Brünnichii*, Zoologiæ Fundamenta Prælectionibus Academicis accommodata. Grunde i Dyre-Læren. 1771. Med Godiches Skrifter. 253 S. i 8vo. Denne Læſebog er ſkrevet baade paa Danſk og Latin, ſaa at den latinſke Text ſtaaer altid lige over for paa

Danſk

Dansk overſat. Efter en foregaaende Indledning om Natur-Hiſtorien i Almindelighed, handles om Dyrene i Almindelighed, og dernæſt om følgende Claſſer, Patte-Dyrene, Fuglene, Krybdyrene, Fiſkene, Inſecterne, Slimdyrene (Molluſca). Forfatteren har først givet en almindelig Beſkrivelſe over enhver Claſſe og anført de meeſt berømte Skribentere over enhver i ſær, af hvilke han og har taget den almindelige Beſkrivelſe, ſom gaaer foran enhver Claſſe. Man inddeeler Naturen i Riger, diſſe i Claſſer, Claſſerne i Ordener, Ordenerne i Slægter, og Slægterne i Arter, ſom indbefatter kun de enkelte Ting. Efter denne Inddeeling har han nu først leveret Dyre-Riget, afdeelt i ſine Claſſer, med en efter almindelig Beſkrivelſe hosføyet Fortegnelſe over enhver Ordens Kiendemærker og ſynoptiſke Tabeller over Slægterne, hvor i han ved almindelig Sammenligning har ſat de almindeligſte Kiendetegn mod hinanden, og har troet, at hans Tilhørere dermed ſkulde finde ſig mere hiulpne, end om de efter Syſtemer ſkulde gaae frem Slægt for Slægt. I diſſe Tabeller finder man ved Forſkiæls-Mærkerne af enhver Slægt, deres Navne anførte paa Latin og Dansk. Af Arterne har han alene anført de meeſt mærkværdige, ſom dem, han har agtet fornødne for Begyndere. Han lover, at Steen-Riget ſkal med det første følge efter tilligemed de chymiſke Grunde.

Kiøbenhavn. Mag. Peturs Herslebs, fordum Biſkup yfer Sælande, Sio Prædikaner ut af heim Sio Liiſſens Ordum a Dandaſtunduñe a Islendſku utlagdur og i ſtyttra Mael ſamandregnar af Petre Þorſteinsſyne, Syßlumañe i Nordur-Parte Mula-Syſslu. 1770. Med de Berlingſke Skrifter 218 S. i 8vo. Diſſe den Sal. Hr. Biſkop Herslebs Prædikener ere nokſom bekiendte. Den Islandſke Overſættelſe er for Islændere, og for dem maa Oversætteren ſelv ſvare til dens Rigtighed og Godhed, ſom vi ikke bør kalde i Tvil, ſaa længe vi ikke kan domme derom.

Frankfurt an der Oder. Den anden Samling af Hr. Joh. Gottl. Tölners, kurze vermiſchte Aufſätze indbefatter følgende Afhandlinger. —— 1) Von GOtt End-

zwecke haben, die er nicht erreicht? Dette Spørsmaals Afgiørelse har ſtor Indflydelſe paa den hele theologiſke ſaavel naturlige ſom aabenbarede Lære. Forfatteren beſtemmer det nøyere ſaaledes: Kan Gud have Øyemærker og virkelig anvende Midler dertil, endſkiønt han ſeer forud, at han ikke ſkal erholde dem? De ſom nægte dette Spørsmaal, ſynes derudi at finde en Modſigelſe ſaavel mod den almindelige Regel, hvorefter enhver Aand naturligviis maatte handle, ſaavel ſom og mod den alvidende Aands høyeſte Viisdom. Men af dets Benægtelſe følger tillige, at Gud ikke kan have haft mere Godt i Verden til Øyemærke, end det, der virkelig ſkeer; at han ikke kan have vildet flere Menneſkers Salighed, end deres, der virkelig blive Salige, og overalt at han ikke kan have haft noget fortræffeligt Øyemærke, uden dem, der virkelig blive opfyldte. Tvertimod viſer Forfatteren, at vi maa erkiende alt mueligt Gode i Verden for Guds Øyemærke, og ikke blot indſkrænke ſamme til det virkelige Gode alene, ſom af Gud er beſluttet. Det udfordres ſlet ikke til et Øyemærke, at dets Virkelighed ſkal være beſluttet. En Prædikant kan have det Øyemærke at forbedre, en Skribent at overbeviſe, en Digter at fornøye, de kan beſlutte Midlers Anvendelſe dertil, men Øyemærkerne ſelv kan af dem ikke ſiges at være beſluttede. De kan kun ønſke dem. Feldtherren og Spilleren kan ikke beſlutte at vinde. Altſaa er det og nok til et guddommeligt Øyemærke, at han vil dets Virkelighed, og anvender Midler dertil. Alle Guds Øyemærker høre ikke til hans efterfølgende og endelig beſluttende Villie. Nogle høre til den ſaa kaldte foregaaende, hvilke han vil, men dog ikke har beſluttet. Alt hvad han har beſluttet, ſkeer virkelig, ſaa hans Raadſlutninger bliver ufeylbare, men ikke alt det ſkeer, ſom han alene kraftig ſaaledes vil, at han til den Ende handler. Saa meget ſeer man, at Beſlutning hører ikke nødvendig til Begrebet om et Øyemærke. Men her ſpørges dog, hvorledes Gud kan ſiges at ville noget, og ville det kraftig med dertil anvendte Midler og Handlinger, naar han forudſeer, at det ikke ſkeer? Forfatteren ſvarer, at Gud formedelſt ſin fuldkomneſte Godhed og Hellighed maa ville alt mueligt Gode, hvortil Tingene i Verden ere nyttige, og følgelig maa han ville dem ſelv ſom Midler dertil, om ellers hans Villie ſkal være en

kraftig

kraftig Villie, ſom den virkelig er. Nu ſætter Forfatteren dette ſom en afgiort Sag, at meget Godt var mueligt i Verden, ſom dog ikke virkelig ſkeer. Og følgelig maa og kan Gud kraftig ville det, ſom dog ikke ſkeer. Men naar ſpørger man, giør noget fornuftigt Menneſke ſig Umage for det, hvorpaa han ſeer forud, at hans Umage vil blive forgiæves anvendt? Forfatt. ſvarer, at man dog finder Exempler i Verden derpaa, at for Ex. en retſkaffen Fader kan eragte ſig forpligtet til at anvende Midler paa ſin Søns Forbedring, ſkiønd han ſeer forud, at de vil intet frugte. En Læge kan finde ſig forpligter til at fortſætte ſin Underviisning, endſkiønd han ſeer forud, at hans Lærlinger ville ikke fatte noget deraf. Men om end ikke diſſe Exempler vare for Haanden, ſaa maatte man dog overalt ikke bedømme Guds Forhold efter Menneſkenes. Midlers Anvendelſe koſter altid Mennesker noget i det mindſte Brugen af deres indſkrænkede Kræfter, og Magelighed kan afholde dem fra at bruge dem omſonſt. Desuden er der den vigtige Forſkiæl imellem Guds og et Menneſkes Villie, at denne kan være ukraftig, men hiin aldrig. Dog finder Forfatteren noget ſandt i den modſatte Meening. Ingen af Guds Handlinger er ganſke omſonſt. Gud kan handle til Øyemærker, ſom han ikke erholder, men han kan ikke beſlutte Handlinger, hvorved han ſlet intet Godt erholder. Men omendſkiønd man ſkulde ſynes, at den maatte i det mindſte finde Sted i Henſeende til Guds Hoved Øyemærker, ſaa viſer Forfatteren dog, at man gierne kan erkiende noget for Guds Hoved-Øyemærke, i hvad Meening det ſkal være, uden at det derfor nødvendig maa erholdes. Gud anvender Midler til Menneſkers Saligheb, ſom dog ikke erlanges. I det mindſte erholder han dette derved, at hans Forhold mod Menneſkene retfærdiggiøres for Verden. Men Saligheden var hans Hoved-Øyemærke, og det erholder han ikke, ligeſom en retfkaffen Fader ved anvendte Midler til hans Søns Forbedring, naaer i det mindſte ſin Bi-Henſigt, ſom er ſit Forholds og faderlige Retfkaffenheds Retfærdiggiørelſe, naar han forfeyler ſit Hoved-Øyemærke, ſom han langt mere ønſkede, nemlig ſammes Forbedring. —— II) In wie fern hat das Ganze die Beſchaffenheit ſeiner Theile? Dette Spørsmaal har Indflydelſe paa det Beviis om Guds Virkelighed, ſom drages af Verdens Til-

fældighed. Man ſlutter fra Tilfældigheden i alle Verdens Deele til den hele Verdens Tilfældighed. Slutningen er i ſig ſelv rigtig nok, men man grunder den urigtig paa den Forſatz, at den hele Verden er kun Summen af alle ſine Deele, ſaa at hvad der gielder om diſſe, maa følgelig gielde om den hele Verden, ſom deres Sum. Man forudſætter, at det hele maa have alle ſine Deeles Prædikater og Egenſkaber. Hvilket er i Almindelighed ikke ſandt. Alle Prædikater, ſom tillægges et Ganſke eller Heelt, høre endten til dets Virkelighed, eller Virkelighedens Maade. Saaſom dets Virkelighed er grundet alene i Deelenes Virkelighed, ſaa maa alle hidhenhørende Prædikater være tilfælles for det Heele og dets Deele. Men tvertimod de, ſom ere grundede i Maaden, paa hvilken det Heele er bleven til, nemlig ved Deelenes Forbindelſe, hører det Ganſke egentlig alene til. Følgelig, naar Virkeligheden i Deelene er tilfældig eller nødvendig, ſaa maa Tilfældigheden i det Ganſke være ligeſaa. Derimod kan man ikke ſige, at fordi et heel Regiment Soldater er tilſtrækkelig til et Steds Erobring, ſaa er og enhver enkelt Soldat, eller et hvert Compagnie tilſtrækkelig dertil. Dette kan og anvendes paa den Lære om Monaderne. En Samling af Monader kan udfylde et Rum, men det kan ikke enhver Monade for ſig ſelv. Dette nægtes af mange, hvorfor man er bekymret for at ſkaffe Monaderne en Extenſion, men man ſætter da forud, at det Ganſke ikke ſkulde kunne have nogen Egenſkab, ſom ikke tilkommer hver Deel for ſig. Reſultatet af den hele Afhandling bliver denne, at **den hele Verden er tilfældig, fordi alle dens Deele ere det**, men at det ikke rigtig kan ſluttes deraf, at det Hele altid maa have ſamme Beſkaffenheder, ſom dets ſærſkilte Deele. Forfatteren har oplyſt den, ſom han pleyer, med øyenſynlige Exempler. Til Slutning erindres, at man i Følge det Forbemældte juſt ikke ſaa ſikkert kan ſlutte fra Deelenes Endelighed til den hele Verdens, ſom ligefrem af Verdens Tilfældighed. — III) **Beweis der Immaterialitet der Seele aus der Immaterialitet Gottes.** Man tager Feyl, om man bilder ſig ind, at man med et Beviis for Siælens Immaterialitet tillige har beviiſt dens Udødelighed. Men ikke mindre vildfarer den Materialiſt, der bilder ſig ind at have igiendrevet dens Udødelighed, fordi han efter ſin Meening havde igiendrevet dens Immateria-

rialitet. Dette er allerede tilſtrækkelig viist af Hr. Profeſſor Mejer. Det Spørsmaal om Siælens Immaterialitet er altſaa i Henſigt til Religionen ikke nær saa betydelig, ſom man gemeenlig har foreſtillet ſig. Men det er dog ikke en blot Speculation. Er Siælen et enkelt Væſen, saa kan den ey undergaae paa anden Maade, end at den umiddelbar ved Guds Almagt og med eet maatte til Intet giøres, og da bliver dens Undergang meget mindre rimelig, end om den var en Materie der kunde forgaae ved Opløsning. Følgelig er et Beviis for Siælens Immaterialitet ikke ganſke uden al Nytte i Henſeende til Overbeviisning om dens ævige Liv. Alle hidindtil førte Beviis for dens **Immaterialitet grunde ſig alene derpaa, at Siælen er en tænkende Ting, og at ingen Materie kan tænke**, saaſom alle Forandringer i en Materie maa endten være Bevægelſer, eller Følger deraf, og ingen af Deelene kan en Tanke være. Forfatteren troer ikke, at dette eller noget andet Beviis af de hidindtil bekiendte giver fuldkommen Overbeviisning. Men Prof. **Mejer har i ſit Beweiſe, daß keine Materie denken könne**, vel anmærket, at naar Tanker vare intet andet end Forhold mellem Deelene af en ſammenſat Ting, saa kunde Gud umuelig tænke, men han har ikke anvendt denne Anmærkning til noget egentlig Beviis for Siælens Immaterialitet, hviket Forfatteren her har giort. Hans hele Beviis beroer paa diſſe tvende Satzer. 1) **At Immaterialitet hører til Guds Natur og Væſen** og 2) **af lige Virkninger udfordre lige Naturer**, og er saaledes kortelig udført: **Gud tænker og Siælen tænker. Diſſe ere lige Handlinger og Virkninger. Følgelig maa Siælen og have en Natur liig den guddommelige: Gud er immateriel, og hans Immaterialitet er en Deel af hans Natur. Følgelig er det beviiſt, at Siælen og maa være immateriel.** Men for at give dette Beviis den fuldkomneſte Styrke, har Forfatteren vel indſeet, at han ey alene maatte beviſe, at Guds Tanker ere virkelig grundede i hans Immaterialitet, men endog, at Guds Immaterialitet er den ſande og egentlige Grund til hans Tanker. Dette giver han deraf kortelig at indſee, i det han udleder den guddommelige Kraft af hans Subſtantialitet, og denne af Immaterialiteten. Forfatteren har saaledes udført dette Beviis og forſvaret det

mod Indvendinger, at hos os er i det mindſte ingen Tvil bleven tilbage. — IV) Der Unterſchied der heiligen Schrift und des Wortes Gottes. Vel kan den Hellige Skrift med god Grund kaldes Guds Ord og den bliver og i Kirken og Theologien gemeenlig saa kaldet. Men egentlig at tale, saa indbefatter den Guds Ord, det er, alle den ſaliggiørende Lærdoms Sandheder, men dette Guds Ord i denne Meening ſtrækker ſig videre end til den Hellige Skrift. Forfatteren paaſtaaer, at vi med den Hellige Skrift maa ved Guds Ord ikke forſtaae den Hellige Skrift ſelv, men den derudi aabenbarede ſaliggiørende Lærdoms Sandheder, og haver han derfor i nærværende Afhandling foretaget ſig at beviſe: 1) at vi paa ingen Sted i den Hellige Skrift, hvor der tales om Guds Ord, ere beføiede til, dernnder at forſtaae det ſkrevne Ord eller den Hellige Skrift. 2) At der gives de Steder i Skriften, hvor med fuldkommen Vished det ſamme derved ſlet ikke kan forſtaaes. Af denne imellem den Hellige Skrift og Guds Ord ſtadfæſtede ſær vigtige Forſkiæl uddrager Forfatteren følgende 7 Følgeſatzer: 1) at ikke alt i den Hellige Skrift er Guds Ord, endſkiøndt det alt har Hensigt dertil: 2) at ikke alle den Hellige Skriftes Bøger ere lige rige paa Guds Ord: 3) at enhver der foredrager guddommelige Sandheder, foredrager og Guds Ord, hvad endten det er med Skriftens egne eller med andre Ord. 4) At Guds Ord er aldeles ikke bunden til den Hellige Skrift: 5) at ey alene den Hellige Skrift, men endog Fornuften lærer Guds Ord, og at ſamme er hos alle Religions Partier i Verden: 6) Guds Ord har ſine Grader: 7) Guds Ords Kraft er ikke ganſke den ſamme ſom den Hellige Skriftes Kraft. Forfatteren vil ſige, at Guds Ords Kraft er ikke dertil alene indſkrænket. Han viſer tvende Hoved-Fordeele af denne Forſkiæl, først, at Guds Ords Kraft da lættere lader ſig beviſe i Henſende til dens Beſkaffenhed, Nødvendighed og Virkelighed, for det andet, at Gud endogſaa, uden for Skriften, virker paa en overnaturlig Maade til Menneſkenes Helliggiørelſe og Saliggiørelſe for Chriſti Skyld. — V) Gedanken über den Religions-Eifer der Juden nach der Babyloniſchen Gefangenſchaft. Forfatteren anfører først andre muelige Aarſager

til

til denne Religions-Iver, hvilke han erklærer for utilstrækkelige, og søger den tilstrækkelige Grund dertil i den synlige Opfyldelse af de Prophetiske Spaadomme i og efter deres Fængsel, hvorved de ere blevne paa det kraftigste og tydeligste overbeviste om den Mosaiske Religions guddommelige Sandhed, hvilken de nødvendigmaatte erkiende, i det de maatte erkiende dens Lærere og Prædikantere for sande Propheter. I denne tilstrækkelige Grund til denne Jødernes Religions-Iver søger Forfatteren tillige et Bevis for den christelige Religions Sandhed, som med den Mosaiske Religion staaer i en nødskillelig Forbindelse.

—— VI) **Die kirchliche Vereinigung der Protestanten.** Den Fred og Roelighed, som nu hersker i den evangeliske Kirke imellem de Lutherske og Reformeerte, er vel ikke gammel. Dog giver alle Omstændigheder Haab om dens Vedvarelse, og kunde det synes, at man i den Henseende ikke saa meget havde Aarsag til videre at ønske eller befordre nogen Kirkelig Foreening mellem begge Partier. Men Forfatteren viser dog, at man saa meget desto mere burde drive derpaa, som Gemytterne ere dertil bedre disponerede, da man dog uden samme aldrig kan forsikkre sig Freden. Man har hidindtil forsøgt 4 Midler til saadan Foreening. De 3 første **Theologiske Samtaler, Læreformularer, Øvrigheds Magt,** finder ikke Forfatterens Biefald. Men det fierde, som han erkiender for det fuldkommeste og bequemmeste, bestaaer derudi, **at man skulde lade hvert Partie beholde sin Indsigt og Tænkemaade og overbevise dem begge om, at de derover havde slet ingen Grund til at adsondre sig fra hinanden i den udvortes Gudstieneste.** Anseelige Theologer af begge Kirker skulde foreene sig med hinanden, og underviise de andre Lærere derom. Forfatteren viser, at begge Partier leve hver for sig i Kirkelig Samfund og Foreening, med sig selv indbyrdes, endskiønt de ere af ulige Tænkemaade om langt vigtigere Punkter, end de ere, formedelst hvilke de som **Lutherske og Reformeert Partie** adsondre sig fra hinanden: „Er det ikke (siger han S. 155) „ besynderligt, at man holder en ulige Tænkemaade om langt „ vigtigere Sætter for taalelig og uskadelig for Kirkefreden, „ og derimod bestraffer samme med Kirke-Samfunds Ophæ„ velse i Ting, der ikke saa nær anrøre den saliggiørende „ Kundskab?" Dernæst skulde man foreene sig om, at For-

skiøl i Kirke-Ceremonier kan ikke være den Kirkelige Samfund til nogen Hinder. Forfatteren viser hvorvidt og hvormeget det ene Partie burde give efter for det andet i den Henseende. Dog holder han for, at det var bedre, man lagde til Grund en vel overlagt almindelig Plan til en forbedret Guds-Tieneste, end at fordre Eftergivelse fra nogen af Parterne, og han nægter ikke, at han jo finder mindre Mangel og mere Fuldkommenhed i Gudstienestens Indretning hos de Reformeerte. Men saa nyttig en saadan almindelig og samfællig Indretning i Gudstienesten er, saa var dog et af begge Kirker samtykt catechetisk Lære-Begreb mere nødvendigt. Følgelig maatte de Skrifter tabe deres symboliske Anseelse, hvis Indhold har sigtet til at holde begge Partier fra Foreening og Samfund. Den Auspurgiske Confession maatte dog af vigtige Aarsager staae ved Magt, og kunde være tilstrækkelig til en symbolisk Bog for den evangeliske Kirke, naar man kun udelukte de faa Steder eller Ord, som udtrykte de hidindtil modsatte Lære-Begreber. Naar endelig Lærere af begge Kirker saaledes havde besluttet deres indbyrdes Foreening, saa havde kun Øvrigheden at lægge sin Anseelse og Myndighed dertil, og Forfatteren viser til Slutning, i hvad Orden Foreeningen bedst maatte sættes i Værk. — VII) Entwurf eines neuen Beweises für die von den Lutherischen Gottesgelehrten angenommene Auslegung der Einsetzungs-Worte. Forfatteren erkiender med den fuldkomneste Overbeviisning, at den ulige Forklaring over Indstiftelsens Ord i de tvende Evangeliske Kirker forandrer ikke det allermindste i den Hellige Nadveres Nytte, i den deraf flydende Forbindtlighed, eller i den nødvendige Gemyts Beskaffenhed og Forberedelse for at nyde Deel i den dermed tiltænkte Velsignelse. Han har allerede i den foregaaende Afhandling viist, at endogsaa den rette Forklarings-Maade hører ikke til Religionens Grund-Sandheder eller den for enhver Christen nødvendige saliggiørende Kundskab. End mere paastaaer han her, at det er skadeligt og misbilligt, at man lader dette blot theologiske Spørsmaal finde Sted i den catechetiske Underviisning eller noget andet offentlig Foredrag, som skeer til almindelig Oplysning og Opbyggelse. Dets theologiske Undersøgning udfordrer mere Indsigt, end der kan ventes af enhver ustuderet Christen. Men deraf følger

dog

dog ikke, at det er en ganske unyttig eller ubetydelig Undersøgning, hvilken af Parterne der har Ret eller Uret? Forfatteren har nu foretaget sig med et nyt Bevis at stadfæste den Lutherske Forklarings-Maade. Dermed er det dog ikke hans Agt, at erklære alle andre hidindtil førte Beviis for ufuldkomne og utilstrækkelige, endskiøndt han ikke nægter, at der jo og deriblandt ere de, hvorimod noget med god Grund kan erindres. For Ex. mod det man saa meget beraaber sig paa, **at man ikke maa afvige fra Ordenes egentlige Bemærkelse**, erindrer han, at man jo ofte i Bibelens som andre Skribenteres Forklaring kan have tilstrækkelig Grund til at antage en tropisk og figurlig Meening. Den reformeerte Forklaring er Metonymisk, men den Lutherske selv er jo synecdochisk, og de Reformeertes Tropus har flere Parallel-Steder til Grund for sig, da derimod den Lutherske maaskee slet ingen. Derfor bekiender Forfatteren oprigtig, at denne Grund har aldrig tilstrækkelig overbeviist ham. Han meener ellers, at det var Gud anstændigt ved denne sin Anordnings første Bekiendtgiørelse endten at bruge slet ingen eller og den lætteste Figur. Vilde man da forklare de Ord, **das ist mein Leib, das ist mein Blut**, ligesom Christus vilde sige: **da ist mein Leib, og da ist mein Blut**, henstigtende til **Mosis Ord 2 M. B. XXIV. 8. sehet da das Blut des Bundes**, saa faldt **Tropus** bort, og her blev kun blot en grammatikalisk Enallage af et Bi-Ord for et For-Ord. Førend Forfatteren skrider til sit nye Beviis for den Lutherske Forklarings Rigtighed, forudsætter og beviser han en dobbelt saavel indvortes som udvortes Muelighed i begge Forklarings-Maader, for at vise, at det ene Partie har ingen Grund til i den Henseende at beskylde det andet. Endelig falder hans Slutning til den Lutherske Forklarings Fordeel saaledes ud, at den er den rette og sande, fordi den Forstand, som samme fastsætter er rigere og frugtbarere, ædlere, rigtigere, klarere, vissere, og mere levende. — VIII) **War die beste Welt eine einzige?** Hr. D. **Crusius** er en Modstander af den beste Verden. Han har vildet giøre den til en Uting, og har paastaaet, at flere lige gode Verdener vare muelige, hvoraf skulde følge, at ingen var den bedste. Forfatteren har derimod paataget sig at vise: 1) at D. **Crusii** Theorie giør lidet eller intet til Forandring i den Lære om den beste Ver-

Verden, af hvis Begreb det ikke følger, at den endelig maatte være en eeneste, da flere kunde være hver for sig den beste og fuldkomneste, end hvilke der ikke kunde være nogen bedre eller fuldkomnere: 2) at Mueligheden af flere lige gode Verdener er ubeviislig, og at det Modsatte lader sig vel forsvare uden ved Hiælp af Princip. ident. Indiscernibilium: 3) at de Grunde, hvormed Hr. D. **Crusius** har søgt at bevise denne Mueligheed, ere blot Skingrunde. Man seer af dette Indhold, at denne Afhandling er polemisk, dog skreven med den Beskeedenhed og Høyagtelse, Forfatteren har erkiendt sig at være en **Crusii** Fortienester skyldig.

Frankfurt an der Oder. Den Tredie Samling af J. G. Tölners, **Vermischte Aufsätze** indbefatter følgende Artikler: I) **Ueber den Grundsatz der practischen Weltweisheit: Vervolkomne dich.** Forfatteren forklarer først Meeningen af denne Grundsatz, dernæst, hvorvidt og hvorledes den i den fastsatte og bestemte Meening kan være en Grundregel for de menneskelige Handlinger ikke i Natur- og Folke-Retten, eller den philosophiske Moral, men i den almindelige practiske Philosophie. Forfatteren slutter saaledes: At være Grund til en Fuldkommenhed og Realitet er selv en Realitet: Følgelig at virke Fuldkommenheder hos andre, er at virke dem hos sig selv: hvoraf videre følger, at ovenanførte Satz og kan være en Grundregel for vore Handlinger imod andre Mennesker. Hvorvidt man i denne Metaphysiske Spitsfindighed kan finde kraftig Grund nok til Kiærlighed imod andre, i sær naar det i enkelte Tilfælde kommer an paa at gisre den rette Undtagelse, og med Selvfornægtelse at udøve Pligter mod andre Mennesker, det er noget vi lade staae derhen. Nok er det, perfice te ipsum, finder Forfatterens Biefald som en Grundsatz for den almindelige practiske Philosophie, i hvor vel han ikke nægter, at jo **Wolf** har feylet saavel i dens Bestemmelse, som Anvendelse. I denne Afhandling kommer det ellers meget an paa rigtige Begreber om **Realitet** og **Negation**, og derfor har Forfatteren leveret: II) **Versuch, die Begriffe von einer Realität und Negation genauer zu erklären:** III) **Beweis, daß die Verhältnisse weder Realiteten noch Negationen sind.** Endelig besluttes det første Bind med IV) **Der wahre**

Be-

Begrif von der in jeder Kirch Parthie pflichtmäſſigen Orthodoxie. Indholdet af denne Afhandling er næsten det samme, som af det tilforn anførte Forfatterens Skrift om de Symboliſke Bøger i Almindelighed. Han handler og her om deres Nytte og Nødvendighed, og viser at den pligtmæssige Orthodoxie i enhver Kirke bør indskrænkes til Overeenſtemmelſe med enhver Kirkes Symboliſke Bøger, og at man ikke dertil og bør fordre Overeenſtemmelſe med en Kirkes Lærere i deres besynderlige Foredrag. Han giver og Regler, hvorefter man bør rette sig i at dømme om hvad der er orthodox eller heterodox. Denne fortræffelige Afhandling fortiener Opmærksomhed, saa vel deres, der tænke for frit og dristig imod symboliſke Skrifter, som og deres, der drive deres Orthodoxie over de tilbørlige Grændser indtil Forfølgelser og Forkiættrelser, for enhver Meening, der afviger det allermindſte fra deres eget besynderlige Lærebegreb.

Frankfurt am Mayn. Catechismus der Feldbaues worinnen in Fragen und Antworten die Acker- und Wieſenbaukunſt zum Beſten des Landmanns faßlich und deutlich nach den Grundſätzen der Naturlehre und der Erfahrung vorgetragen iſt, von Joh. Frid. Mayer, **Pharrer zu Kupfenzell.** 1770. 124 S. i 8vo. Forfatteren har tilforn givet flere Prøver paa sine oeconomiſke Indsigter. Til dette Skrifts Udarbeydelse har den af det Kärnthiſke oeconomiſke Sælſkab udsatte Priis paa en Agerdyrknings Catechismus foranlediget ham. I Fortalen erklærer han sig over en saadan Catechismi Methode saaledes: „En Underviisning for Landmanden bør sin „ egen besynderlige Natur, og den maa ſtemme ganske Over„ eens med Bondens, om man ellers vil, han skal antage „ den.“ Han taler om de Fordeele, som kommer af en god og fornuftig Agerdyrkning, og viser Landmanden Veyen dertil, hvorledes han selv bør samle sig Regler og kan lære dem af andre; hvis Biſtand han behøver: og i sær indskiærper han ham den Sandhed, at alle hans Arbeyders Velſignelſe kommer alene fra Gud. Af Naturlæren har han forudskikket, hvad en Landmand deraf bør forſtaae, er i Stand til at fatte og indſee, og bibringer ham alt hvad der kan tiene til at rette hans falſke Begreber og renſe dem fra Fordom-

domme. Foredraget er jævnt, tydeligt og kort. Sætterne ere beviſte ved daglige Erfaringer, ſom Bonden har mellem Hænderne, og oplyſte med ſandſelige og ham bevandte Exempler. Alene nogle ſaadanne enkelte Udtryk, ſom Beſtandtheile, verhältnißmäßige Schwere, Alcaliſch o. a. fl. maatte maaſkee falde ham noget uforſtaaelige.

Halle. Joh. Simonis Lexicon manuale hebraicum & chaldaicum &c. 3 Alph. 4 Ark Med. 8vo. Hr. Prof. Schulze, ſom og har ledſaget denne Udgave med en Fortale, har haft Opſigten over dette Værk, og man kan derfor tilforladelig love ſig den ſtørſte Nøyagtighed af denne Udgave. Det er det virkelige Simoniſke Lexicon uden Forandringer. Ikke deſto mindre har dog Udgaven ſtor Fortrin for den første. Den Sal. Simonis var en ſær arbeydſom Mand, der ikke anſaae ſin Bog for uforbederlig, og derfor gierne ſøgte at forſkaffe ſamme en ſtørre Fuldkommenhed. Man bemærker med Fornøyelſe, at han i ſit Lexicon ofte afviger fra de Meeninger, han i ſit Arcano Formarum og andre Skrifter tilforn havde paaſtaaet, efterat han havde overbeviiſt ſig om ſammes Ugrund. I den Henſeende udgav han og allerede i Aaret 1763. Obſervationes Lexicas in Supplementum Lexici hebraici manualis, hvilke nu paa behørige Steder ere indlemmede. Iligemaade har han og i ſit Exemplar giort nogle Forbedringer og Tilſætninger, hvormed denne Udgave og er bleven forøget. Han ſamlede af de Nyeres Bemærkninger, hvad der ſyntes ham tienlig til hans Øyemærke, og indlemmede det paa behørige Steder. Man kan altſaa betragte denne Udgave, ſom den, Forfatteren ſelv havde foranſtaltet og beſtemt til Trykken. Den har og bekommet en nye Forøgelſe ved ſin Forfatters Liv og Levnet, ſom Hr. Prof. Nurſinna har opſat. For Reſten er det Simoniſke Haand-Lexicon nokſom bekiendt, ſom det bedſte og brugbareſte man hidindtil har.

*** Sammlung einiger neuen Schriften und Verordnungen, die den Urſprung, Wachsthum und Einſchränkung der Ordensgeiſtlichen betreffen, und in Frankreich, Rußland und Italien heraus gekommen ſind. Dette Skrift kom ud i Aaret 1769., men var

aldrig

aldrig saasnart kommen fra Pressen, førend det blev undertrykt. Det skal have en sær habil Würtenbergisk Præst til Forfatter. I Fortalen, som alene er 1 Alph. stærk, forekomme mange Italienske Anecdoter. Aarsagerne til nærværende Giæring i den Romerske Kirke bedømmes med megen Indsigt. Samlingen indbefatter: 1) Kongens af Frankerige Capitulation med sine Munke og Ordens-Folk. Dette er det oversatte Skrift: Trop eſt trop. 2) Tvende Russiske Keyserl. Forordninger angaaende Klosterne og de geistlige Godser. 3) Nyere Forordninger i det Venetianske og Maylandske, i samme Henseende. 4) Tilsatzer af Jortins Anmærkninger om Munkenes, Martyrers og Reliquiers Oprindelse, deres Fremgang og Dyrkelse. 5) Nogle Pave Clem. XIII. Breve til Kongen af Portugal og Biskoppen af Venedig, med Svar derpaa.

Altona. Sammlung einiger Reden, welche bey Gelegenheit der Stiftung der neuen Gemeine zu Niendorf, in der Herschaft Pinneberg, gehalten worden, von Georg Ludvig Ahlemann, Königl. Dän. Conſiſt. Rath, Probſt und Paſtor zu Altona. 1771. 68 S. i 8vo. Denne Samling er tilskreven Hans Høygrævelige Excellence Hr. Grøve von Bernstorph. Fortalen indbefatter Historien om denne Meenigheds Stiftelse, og har sin mærkværdige Nytte i Henseende til Landets Kirke-Historie. Samlingen indbefatter tvende Taler. Den første er holdt i Anledning af Hr. Pastor Rists Ordination i den Evangel. Hoved-Kirke til Altona paa Christi Himmelfarts-Dag den 24de May 1770. over Math. XXVIII. 20. Indvielses Talen har til Text Es. II. 3. og Talen ved ovenmældte Hr. Pastorens Indsættelse er holdt over Apostl. Giern. XX. 28. Man roser deres tydelige og fattelige Orden, tilligemed deres rørende og opbyggelige Grundighed, i hvilken Henseende de skal kunne tiene til Mønstre for andre.

Hamburg. Eine Probe von der Art, wie der Hr. D. Semler ſeine Zeugen anzuführen pflegt. Kennern und Freunden der Wahrheit zur unpartheiſchen Beurtheilung und zur Erweckung, zum Vortheile der Wahrheit und der Religion, ähnliche Unterſuchungen

gen anzuſtellen, vorgelegt von Joh. Melch. Goeze. 1771. 2 Ark i 8vo. Endnu er den bekiendte Stridighed over det Complutenſiſke Bibel-Værk ikke til Ende, og naar ville vel de Lærde ſaae Ende paa deres Stridigheder, da de ſielden har Sandheds Underſøgelſe, og ſaa ofte blot Meeningers Forſvarelſe til Øyemærke, og kan derfor ikke føres, uden at menneſkelige Paſſioner ſkal endelig have den ſtørſte Deel deri.

Gieſſen. Tractatus Juris Germanici de Judæorum in Haſſia, præcipue Darmſtadina, Juribus atqve Obligationibus, tum in Genere, tum ſpeciatim parochialibus, Auctore Chriſtiano Hartmanno Samuel Gatzert, Phil. & J. U. D. 1770. 17 Ark i 4to. Afhandlingen er i ſær foranlediget ved det Spørsmaal: Om og hvorvidt Jøderne ere ſkyldige at betale den chriſtlige Geiſtlighed Jura Stolæ? Her gives først en Efterretning om Jødernes Antagelſe og Taalelſe i det Heſſiſke, dernæſt anføres deres Rettigheder, i ſær Rabbinernes, hvorefter handles udførlig om deres Pligter og Byrder i Henſeende til de chriſtlige Parochier, hvor de ere boeſatte.

Zürich. J. C. Füſzlins Geſchichte der beſten Künſtler in der Schweitz, mit ihren Bildniſſen. Dritter Band. 1770. 275 S. I Fortalen bemærkes, at der og gives ſtore Kunſtnere, ſom Rom og Italien ikke har ſeet. Dette Bind fremſtiller faſt lutter nye Kunſtnere og det endogſaa levende. Her forekommer iblandt andre Efterretninger om den berømte Kobberſtikker Frey, og om Stempel-Snitteren Hedlinger. Fontana, ſom under Sixt. V. oprettede den berømte Obeliſk til Rom, var og en Schweitzer.

Paris. Af Le Grand Docabulaire François &c. (1770. 4to) hvorpaa et heelt anſeeligt Sælſkab af Lærde arbeyder, er nu bleven færdig det 14de Bind, ſom indbefatter det Bogſtav I.

London. A Review of the Characters of the principal Nations in Europe. 1770. 2 Vol. 8vo. Diſſe Afſkildringer af de fornemmeſte Europæiſke Nationer ſkal i Almindelighed være vel truſne.

No. 7.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 13de Februar. 1772.

Kiøbenhavn. Erklæring paa de Poſter, ſom 1768. af General-Land-Væſenets Collegium bleve forelagte Proprietaireine, at give ſin Betænkning over. 1771. Med Godiches Skrifter. 78 S. i 8vo. Det er fornødent, at man først maa vide, hvad det er for Poſter General-Landvæſenets Collegium har forelagt Proprietaireine at erklære ſig paa, hvorfore vi her i et kort Udtog vil anføre hver i ſær, med den ubenævnte Forfatters Svar derpaa. 1) Paa hvad Maade Hoveriet bedſt kan beſtemmes og reguleres paa de Steder, hvor det af gyldige Aarſager ey aldeles kunde afſkaffes? Forfatteren har hentet ſin Erklæring herpaa lige fra Hoveriets første Oprindelſe, hvilken han ſaaledes angiver: „I de ældre Tider, da der „ var overflødig udyrket Jord, da de, ſom indtog eller eye„ de en Strækning Land, havde hverken Folk nok eller For„ mue at holde ſaa mange paa egen Bekoſtning, ſom der „ udkrævedes til at dyrke den altſammen, da Jordens Dyrk„ ning med Rygtning, Grøftning og Hegning var des „ beſværligere, jo mindre bequemme Redſkaber dertil vente„ ligen havdes, har uden Tvil Eyerne udgivet hver af deres „ Tienere, eller hvo ellers ville antage denne Strækning „ Jord, bygget dem Huſe, givet dem Heſte og fornøden „ Redſkab, at de af den indgivne Jordens Dyrkelſe, i Ste„ det for anden Koſt og Løn, kunde have deres Ophold, ey

„ alene for ſig ſelv, men og gifte ſig, opføde Børn til Lan-
„ dets og deres Herſkabers Tieneſte, og derimod, foruden
„ en vis ringe aarlig Afgift, forrette, hvortil deres Herſka-
„ ber havde deres Tieneſter nødig, ſaa vel ved at dyrke den
„ Jord, ſom Eyeren af hele Jordſtrækningen havde ſig ſelv
„ forbeholden, ſom og til al anden Tieneſte i og uden for
„ deres Huusholdning.“ At denne er den rette Oprindelſe til Hoveriet, ſkal ey alene andre Folks Hiſtorie og gamle Love, men og Sagens Natur og endnu værende Beſkaffenhed beviſe, da alle Forandringer i nyere Tider ikke ſkal være ſkeete til Herſkabernes, men Bøndernes Fordeele. Regieringen ſkal og have befundet denne Indretning i alle Maader at tiene til Statens Velfærd og Opkomſt, i det Landet paa den eene Side overalt blev dyrket og forſynet med Arbeydere, ſom vare fødte paa Stedet, og paa den anden Side ey alene Herſkabernes Jorde kunde dyrkes med den mindſte mærkelige Bekoſtning, og ligevel dyrkes, endten Herſkabet var ſelv tilſtæde eller i Statens Tieneſte fraværende, men endog ved Hovedgaardene avles mere af Landets Frugter, end til Husbondens Families Underholdning behøvedes; ved hvilket Overſkud Rigets Krigsfolk og Flode kunde underholdes, Kiøbſtæderne forſynes, Skibsfarten og Handelen befordres. Derfor ſkal og Regieringen have ſøgt med al Flid at vedligeholde den, ſaa vel ved at indrette flere Kronens Lehne, ſom og ved at vedligeholde flere Adelige Sædegaarde. Loven, ſiger Forfatteren, veed af ingen anden Indſkrænkelſe, end at en Fæſtebonde under hans Gaards Forbrydelſe ſkal være hans Husbonde og ſin Fuldmægtig hørig og lydig. Deraf ſkal og flyde det Anſvar, en Sædegaards Eyer har ſaa vel ved Skatter, ſom al anden Paabud for alt hans Bønder-Gods, og ſom nødvendig tillige maa ophøre, ſaaſnart Sædegaardens Eyer ikke længere er Husbond. Nærværende Indretning ſkal ogſaa være den nyttigſte baade for Husbonden og Bonden. Den første har ikke nødig til Hovedgaardens Drift at lønne og føde flere Folk og Heſte ved Gaarden, end dem han til Opſyn og daglig Brug behøver, men han kan med mange Hænder i betimelig Tid faae ſit Arbeyde giort. Hvad Bonden angaaer, da kan det her ikke blive Spørsmaal, om en Selv-Eyer-Bonde er bedre faren end en Leye-Bonde, ſaaſom det ikke kan begiæres af en Jord-Eyer, at han ſkulde ſkille ſig af med ſin dyre kiøbte og

for-

forhvervede Jord. Men Spørsmaalet skal alene kunne blive, om ikke Bonden bedre finder sin Regning ved, at han kan faae en bebygt og besat Bondegaard med dertil hørende Jord, end om han sin hele Livs Tid skulde eenlig og huusvild tiene for Kost og Løn. Nu kan han, hedder det, under Øvrighedens og Lovens trygge Beskiærmelse, efterlade sine Børn, hvad han ved sin Vinskibelighed har forhvervet. Hans Husbonds egen Velfærd skal nøde ham til at holde sine Bønder i Stand, saa de kan svare Husbonden hvad dem er paabuden, tilbørlig forrette Husbondens Arbeyde, vel opføde deres Børn, og holde Gaarden med Tilbehør i god Stand. Dette skal altid give Bonden en vis Adgang og Tillid til Husbonden, i hvor ildesindet end denne maatte være, saa han i alle paakommende Tilfælde kan vente Hielp, Opsættelse og Tilskud. Det skal derimod nøde Bonden til en god Opførsel, til at vinde og beholde sin Husbonds Yndest, at holde sin Gaard med Bygning og Besætning i god Stand, med al Flid at tage den beleylige Tid i Agt, for at forhverve Brødet til sig og sine Børn. Staten skal og have sine Fordeele ved nærværende Indretning, fornemmelig i Henseende til Skatternes Oppebørsel, ja den skal end ikke uden samme kunne bestaae. Ja den Tillid, som Jord-Eyerne har sat til nærværende Indretnings Bestandighed, skal alene være Aarsagen til Landvæsenets Flor i Dannemark, saa ingen med mindste Skin skal kunne sige, at Landets Velfærd nødvendig udfordrer en saadan vigtig, betænkelig, og for Eyerne høyst fornærmelig Forandring, for at forekomme dets Ødelæggelse. Forfatt. har og ikke glemt ved den Leylighed at forestille Landvæseners forrige forfaldne Tilstand; Proprietairernes hidindtil anvendte Flid og Bekostning; de formeente skadelige Følger af en velmeent Forandring; de retfærdige Grundsætninger i Forordn. af 15de April 1668., som udtrykkelig fastsætter, at alle Forandringer skal skee, uden at nogen af Vedkommende derved skal lide Tab eller Uret; hvad Vanskeligheder der maatte møde, om Hoveriet skulde afkaffes og sættes paa Penge, eller indskrænkes og bestemmes; og hvad for Processer deraf vare at befrygte. Endelig forestiller han, ligesom i en Hoved-Sum, de forbørste Fordeele af nærværende Indretnings Vedligeholdelse. De Grunde, som anføres for Forandringens Nødvendighed, skal efter Forfatterens

Meening endten bestaae i den falske Slutning, ligesom Hoveriet var et Slaverie, eller og i ubestemte og ubeviste Klager over Proprietairernes onde Medfart. Han tør dog ikke ganske nægte, at der jo ere de Proprietairer, hvis Underhavende kan have Aarsag til at klage, men han troer kun, at deres Antal er langt større, som ikke fornærme dem, men med største Omhed søge at beholde flittige og velhavende Tienere. Han meener ellers, at Bonden behøver Opsyn, og at endogsaa en Deel af hans Velfærd derpaa beroer, meget mere, end paa Frihed for Hoverie, da han just under saadan Opsyn holdes til Flid, Vindskibelighed og Skikkelighed. Til Beviis derpaa skal ogsaa dette tiene, at der findes mange fattige Selv-Eyere og Hovfrie Bønder. Til Slutning bliver ogsaa det erindret, at de Lande, hvor Hoverie gjøres, kan udføre det meeste Korn, og at Korn-Prisen vilde forhøyes ved Hoveriets Afskaffelse. II) **Om ikke, da det er Hans Majests. Villie, at Bønderne skal lættes i den nu brugelige Maade, at yde Tiender paa, Tiende-Eyerne og Tiende-Tagerne skulde i Mindelighed være at formaae til at lade Bonden selv beholde alle Korn-Tienderne i Kiærven, og i dets Sted modtage dem i Skieppen, eller og lade sig dem betale med Penge, efter det Steds Capitels Taxt, hvor Tienden falder?** Her skal det nu ikke være Spørsmaal, som det og ikke er, om en Bonde, eller hvo som driver Avling, ikke var bedre faren, i Fald han selv kunde beholde, hvad han skal yde til Tiende, og være frie for denne, saa vel som al anden Afgift? Men, om denne Afgift kan efter nærværende Omstændigheder vel forandres til en anden, ligesaa bequem, uden at endten den, som skal yde Afgiften, eller Begge derved skal lide Skade? Forfatteren erklærer derpaa, at Tienden er en bequem Slags Afgift, saa vel for de verdslige Eyere, Kirker og Præster, som for Tiende-Yderne; at en stor Deel af Handelen med feede Vahre derpaa beroer; at det er vanskeligt at fastsætte andre Afgifter i deres Sted, endten i Skieppen eller med Penge; at endelig de offentlige Stiftelser, Kirker, Skoler, Hospitaler, Academier derved vilde tabe. III) **Hvorvidt der med Fællesskabets Ophævelse er avanceret? Hvad der hindrer dens Iværksættelse?** Derpaa erklærer Forfatteren, at Fællesskabets Afskaffelse vel var at ønske, men forestiller

tilli-

tillige de Vanſkeligheder og Forhindringer, der vilde møde ved Mageſkifter, ſom kunde foretages til Fælledſkabets Ophævelſe. Imidlertid viſer han dog, hvorvidt og hvorledes de, efter de derom udgangne Kongelige Forordninger kunde beſordres, hvor det nemlig kan ſkee uden farligere og ſkadeligere Følger, end Fælledſkabet ſelv er, men erindrer derhos, at man ved Fælledſkabets Ophævelſe maatte ſee vel til for Huusmænd og Inderſter, ſom let kunde tabe derved. IV) Mældes iblandt de forelagde Spørsmaale om **Aaers Oprensning** og **Mosers Udgravning** og **Landeveyenes Forbedring**, hvorom Forfatteren paa tvende Blade ganſke kortelig har erklæret ſig. Forfatteren forſikrer, at han efter ſin Samvittighed har ſkrevet, hvad han ved 10 Aars Forfarenhed og nyeſte Prøvelſe har befundet at være Sandhed, og det er noget, der længe ſiden har været General-Landvæſenets Collegii Critik underkaſtet.

Frankfurt an der Oder. J. G. Tölners ꝛc. **kurze vermiſchte Aufſätze.** Zw. B. 1ſte **Sammlung**, indbefatter meeſt theologiſke Afhandlinger hvis Indhold vi kortelig vil anføre: 1) **Iſt die Lehre von der Dreieinigkeit eine Grundlehre des Glaubens?** Forfatteren har tilforn i ſin Afhandling om Orthodoxie erindret, at det var Uret, om man vilde beſkylde nogen for Heterodoxie, fordi han i ſin Dom om en Læres indvortes Vigtighed afviger fra den almindelige Meening. Han underſkiller da her først en tredobbelt Grundlære: 1) en **Religions** eller **Saligheds Grundlære** i Almindelighed, 2) en Aabenbaret Religions Grundlære i Almindelighed, 3) en Grundlære i den chriſtelige Religion. Derpaa erklærer han ſig videre ſaaledes, at den **Lære om Tre-Eenigheden** er hverken en Grundlære i den første eller den anden Meening, og at den i den chriſtelige Religion er ingen **umiddelbar Grundlære**, eller af **første Rang**, men en **middelbar Grundlære** og af **anden Rang**, og er ikke nogen efterfølgende men foregaaende og blot en **nyttig** men ikke **nødvendig** Grundlære. 11) **Von den Argwohnen gegen den göttlichen Urſprung der Kirke aus der Kirchengeſchichte.** Forfatteren har gaaet denne Mistanke i Møde med trende ſær læſeværdige Betragtninger, ſom egentlig ſigte til at igiendrive et Sted i

Fortalen til det ſaa kaldte Udtog af Fleury's Kirkehiſtorie ſaa lydende: Qui ne voit pas en parcourant cette hiſtoire de l'égliſe que c'eſt l'ouvrage des hommes? — L'hiſtoire de l'Egliſe nous préſente l'ouvrage de la politique, de l'Ambition & de l'interêt des Prêtres: au Lieu d'y trouver le Caractere de la divinite, on n'y remarque, qu'un abus ſacrilege du nom de l'être ſupréme, dont des Impoſteurs réveres ſe ſervent comme d'un Voile pour couvrir leurs paſſions criminelles. III) **Wil Gott wahre Erkentniß um ihrer ſelbſt willen?** Forfatteren nægter dette Spørsmaal under den Betingelſe, at en ſand Kundſkab ſkulde være uden al Nytte, da det er umueligt, at Gud ſkulde ville noget, hvori han ikke forſtillede ſig noget godt eller nogen ſand Fuldkommenhed. Overalt har han i denne Afhandling ſøgt at beviſe 3 Ting: 1) at Gud ikke vil nogen ſand Kundſkab uden de dermed ſammenhængende gode Handlinger: 2) at han ikke kan ville nogen ſand Kundſkab uden i Henſigt paa ſamme: 3) og at han følgelig i alle de Tilfælde, da ſamme ikke kan erholdes, hverken vil den ſande eller falſke, men ſlet ingen Kundſkab. I Forveyen har han viiſt, at der ikke kan gives nogen ſand Kundſkab, ſom ikke ſkulde være en Grund til virkelig gode Handlinger, lad være diſſe gode Handlinger ikke altid følge deraf, ſom utallige Forhindringer kan foraarſage. Af den anſtillede Underſøgning udleder endelig Forfatteren efter ſin fortræffelige Læremaade en Deel vigtige Følger. IV) **Der Unterſchied zwiſchen der Natur des Menſchen und der natürlichen Religion.** Forfatteren har ſkrevet denne Afhandling i Anledning af ſit Beweis daß GOtt die Menſchen bereits durch die Offenbahrung in der Natur zur Seligkeit führt, for at forebygge den befrygtede Følge, at den Lære om den menneſkelige Naturs Fordervelſe maatte lide ved at paaſtaae den naturlige Religions Tilſtrækkelighed til Salighed. Til den Ende har han fundet fornødent at beſtemme paa det nøyeſte Forſkiællen imellem den menneſkelige Natur og den naturlige Religion, at viſe hvad der udfordres til begges Fuldkommenhed og Ufuldkommenhed, for endelig at beviſe diſſe 3de Hoved-Poſter: 1) **at man ikke kan ſlutte fra den menneſkelige Naturs Fuldkommenhed til den naturlige Religions Fuldkommenhed:** da det deels kan være mueligt

ligt, at den menneſkelige Natur kunde være tilſtrækkelig til at kiende de Sandheder, ſom den dog derfor ikke virkelig har kiendt eller indſeet; deels kan viſſe Kundſkaber have været nødvendige til Religionens høyeſte Fuldkommenhed, hvis Indſigt overgik den menneſkelige Fornufts naturlige Skranker, lad være ſamme i ſig ſelv var tilſtrækkelig nok til at kiende alt hvad naturligviis kunde kiendes; 2) **at man følgelig ikke heller kan ſlutte fra den naturlige Religions Ufuldkommenhed til den menneſkelige Natur Ufuldkommenhed**, og 3) **at man tvertimod ikke kan ſlutte fra den menneſkelige Natur Ufuldkommenhed og Fordervelſe til Ufuldkommenhed i den naturlige Religion.** Forfatteren har altſaa med denne Afhandling end mere bekræftet og ſtadfæſtet hvad han tilforn har foredraget i ſit Beweis, ved at forebygge al muelig ſkinbar Indvending derimod. V) **Die Dunkelheit der bibliſchen Weiſſagungen.** Forfatteren har ſøgt at retfærdiggiøre ſamme for at betage Skriftens Fiender, al den Indvending, ſom de grunde derpaa imod dens guddommelige Oprindelſe. VI) **Auslegung der Stelle Matth. XXIV. 27. 28.** Denne Afhandling vil Forfatteren have anſeet ſom en Tilgift til den forrige. Hans Forklaring over det anførte Sted grunder ſig fornemmelig paa **Conyrens** Betragtning og Sammenligning. Den er i Grunden den ſamme ſom den **Heumanniſke**, men vidtløftigere udført, og bedre berigtiget. VII) **Iſt zur moraliſchen Güte Religion nothwendig? und warum iſt ſie dazu nothwendig?** Forfatteren viſer **først**, hvori den moralſke Godhed beſtaaer, og **dernæſt**, i hvad for en Sammenhæng Religionen ſtaaer dermed. Vi kan ikke bedre foreſtille Øyemærket og Hensigten af denne Underſøgning, end med Forfatterens egne Ord: „Den er en af „ de vigtigſte og frugtbareſte, ſom den menneſkelige For„ ſtand kan anſtille. Den har tvende Absigter. Først bliver „ det derved aabenbart, at Gud vil Religion hos Menne„ ſker og hos fornuftige Creaturer i Almindelighed, ſlet ikke „ for ſin egen, men for Menneſkenes og de fornuftige Crea„ turers Skyld, og det bliver øyenſynligt, at der ikke maat„ te være nogen Kiærlighed hos Gud til Menneſker og for„ nuftige Skabninger, hvis han ikke paa det alvorligſte „ ſkulde ville Religion hos Menneſker og fornuftige Skab-

„ninger. Dernæst gaaer man dermed den fanatiske Deis„mus lige i Møde, der snakker os meget for om Dydens „egne indvortes Skiønheder, for at erklære al Religionens „Biestand ved samme for overflødig. Men disse ere kun „de fornemmeste Fordeele af denne Undersøgning. Det gi„ver sig tillige dermed, at Guds Villie over Religionen hen„sigtede ganske paa den dermed sammenhængende Dyd og „Retskaffenhed. Det er klart, at det er Sværmerie og „Misforstand, om man man derfra vil udelukke alle andre „Bevægnings-Grunde; og den grove Deist bliver beskæm„met, der holder Religion i det mindste for unødvendig til „Dyd, om ikke endogsaa for skadelig. Hvem der ikke troer „at Folk kan forfalde dertil, den henviser jeg til *Boulængens* Origine du despotisme oriental og Christianis„me dévoilée. Manden paastaaer, at det skulde staae „bedre til med Dyden, hvis der ikke vare andre Love, end „Øvrighedens, og ingen andre Præster, end Regenterne. „Og Forfatteren til Afhandlingen de la prédication er i „det mindste af den Meening, at alle andre Præster og „Prædikener ere uden Virkning." VIII) **Betrachtung über den Baumgartenschen Lehrsatz**; Theologia Exemplaris est suavissima Metaph. §. 892. **Baumgarten** skal dermed have villet sige disse tvende Ting: 1) Alt hvad Gud veed om sig selv, er ham en Grund til at fornøye sig i sig selv, og altsaa derover at elske sig selv: 2) Samme Følge maa være forbunden med enhver Kundskab om Gud hos ethvert Creatur. Forfatteren bekiender aabenhiertig og tillige beklager, at han finder den theologiske Lærebygning ligesom giennemspyret med en Mængde Læresatzer, Beviisnings-Maader og Fremstillinger, som kan nedslaae Modet endog paa velunderviiste og retskaffne Mennesker, og hindre dem i Kiærlighed og Tillid til Gud. De Exempler Forfatteren derpaa anfører ville vi med ham have aanske overladte til fornuftige Læseres Bedømmelse: IX) **Was heißt die Religions Wahrheiten interessant vortragen? und wenn wird der Vortrag derselben interessant?** Atter en Afhandling, som indbefatter mange skiønne Regler for Prædikantere: X) **Verdienst eines jeden Märtyrers.** Forfatteren tager her det Ord **Martyrer** i saa almindelig en Forstand, at han ikke blot derunder indbefatter den christelige

Re-

Religions eller den reene og sande christelige Religions Martyrer, men indbefatter derunder alle endog Vildfarelsers og den afskyeligste Overtroes Martyrer, og har søgt her at vise, at enhver Matyrs Handling har for andre Mennesker haft vigtige Fordeele, endogsaa om end Martyren selv har overseet samme, eller haft samme til Øyemærke med sin Standhaftighed. Hvem der vil indsee, hvor stor Tak Verden skylder saa vel Martyrer i Almindelighed som i sær den christelige Religions Martyrer, ham bliver det her lagt kortelig og tydelig for Dagen. Regentere har lært af dem, at det er omsonst med Magt at ville tvinge Samvittigheder, og vi har dem at takke for den Samvittigheds Frihed, vi nyder i Religionen, ey at tale om andre deres Matyrdoms for Verden fordeelagtige Følger.

Frankfurt an der Oder. Det andet Binds 2den Samling af Tölners vermischte Aufsätze indbefatter: I) Der Unglaube der Juden zur Zeit Christi und der Apostel. Forfatteren er langt fra at undskylde Jødernes Vantroe til Christi Tid, lad være han finder den ikke grundet i forsætlig Ondskab, men i Fordomme og Vildfarelser, og en Mangel af Overbeviisning, som nok var dem at tilregne, men ikke som en forsætlig Fornægtelse af en virkelig Overbeviisning: II) Was und wie viel aus der Lehre von der Erbsünde gehört in die Erkentniß des gemeinen Christen? Forfatteren meener, at den Eenfoldige og ustudeerte Christen behøver ikke nogen udførlig Underretning om Arvesyndens Beskaffenhed, ey heller at kiende den i Henseende til alle dens Følger og dens Oprindelse, saasom der til en fuldstændig Kundskab om alt dette udfordres en lærd og philosophisk Kundskab: III) Ueber Rom VIII. 15. Med sin Forklaring over dette Sted har Forfatteren haft til Øyemærke at indskrænke Lovens Brug meer end den almindelig indskrænkes, og han vil have den anseet som en Fortsættelse af hans Afhandling over den Baumgarteniske Læresatz: Theologia exemplaris est suavissima, med hvilken den har fælles Øyemærke, nemlig at vise, at vor hele Religions-Underviisning bør være stilet til at bevirke og opvække hos Mennesker Fryd og Glæde i Gud, og at intet derudi bør finde Sted, som tiener kun til at opvække en slaviske Frygt for ham: IV)

Die Unwahrſcheinlichkeit der bibliſchen Geſchichte. Den bibelſke Hiſtories ſkinbare Umuelighed er fornemmelig grundet i Mangel af ligedanne Begivenheder i vore Tider og Egne. Den er en af de vigtigſte og ſkinbareſte Anſtød imod den Hellige Skrifts guddommelige Anſeelſe, og Forfatteren har derfor i nærværende Afhandling ved nogle derover anſtillede almindelige Anmærkninger foreſtillet, hvorledes han har fundet ſig ſelv tilfredsſtillet i Henſeende til ſamme: V) **Die Paulo auf dem Wege nach Damaſcus wiederfahrne Erſcheinung.** Ap. Geſch. IX. 3-9. XXII. 6-11. XXVI. 13-19. Forfatteren har paataget ſig at beviſe, at denne Begivenhed har været ſammenſat af et **udvortes og indvortes Syn**, ſaa at et virkelig ſkinnende Lys uden for **Paulo** er bleven fremdragt i Luften, men at alt det øvrige har gaaet for alene i hans Indbildningskraft formedelſt en guddommelig Indvirkning derpaa: VI) **Wahre Gründe, warum GOtt nicht übernatürlich thut, was natürlich geſchehen kan.** Forfatteren anfører først de falſke og utilſtrækkelige Grunde, hvormed man har søgt at retfærdiggiøre Guds Forhold i den Henſeende. Dernæſt anſtiller han ſelv trende Betragtninger, ſom han holder for tilſtrækkelige nok til at beſvare det her omhandlede Spørsmaal. Først maatte GUd handle uden tilſtrækkelig Grund, naar han virkede noget paa en overnaturlig, ſom kunde ſkee paa en naturlig Maade. For det andet kunde man da ſlet ikke vide eller beſtemme, hvad og hvor meget GUd maatte virke paa den ene eller anden Maade. Endelig for det 3die maatte derved al Tilregnelſe af Religion og al Belønning for ſamme falde bort: VII) **Was iſt in Sachen der Religion weniger ſchädlich, zu viel, oder zu wenig.** Man kan i Religions Sager baade troe for meget og for lidet, man kan og giøre baade for meget og for lidet. Forfatteren har ſammenlignet begge Afveye med hinanden, for at viſe hvilken der er den farligſte og ſkadeligſte. I Henſeende til den indvortes Beſkaffenhed af Overflødighed og Mangel i Religion, da holder han Uvidenheden for mindre ſkadelig end Vildfarelſe, og paa den Grund troer han, at det er ſkadeligere at troe for meget end for lidet. Han betragter dem og begge i Henſeende til deres Indflydelſe paa den aabenbarede Religion og dens Lærebegreb, og Reſultatet af denne Betragt-

tragtning bliver det samme, at for lidet er mindre farligt, end for meget. Undersøgningen tiener til at dømme med Billighed og Lemfældighed om dem, som hellere troe for lidet, end for meget, hvoriblandt her regnes Socinianerne. Hvad Paulus siger 2 Cor. V. 13. gjøre vi for meget, da gjøre vi det for GUD, har Forfatteren forklaret i en langt anden sandsynlig Forstand, end at det kan tiene til Forsvar for den modsatte Meening: VIII) Bewegliche Bitte an alle ewangelische Lehrer, die Offenbahrung Gottes in der Natur zur Prädigen. Forfatteren har hermed ey alene den moralske, men endog den dogmatiske Deel af den naturlige Religion for Øyne, og han ønsker at vore christelige Prædikantere mere og oftere vilde prædike den naturlige Aabenbarings Sandheder, om GUD, om hans Virkelighed, om hans Fuldkommenheder og Forsyn, og han holder det ikke for tilstrækkeligt at samme alene udgiør et Hovedstykke af den catechetiske Underviisning, men har paataget sig at bevise, at det vil engang geraade Prædikantere til et haardt Ansvar for GUD, at de ikke ligesaa vel har anført deres Tilhørere til at kiende GUD af Naturen, som af Skriften, og at ingen evangelisk Lærere tilstrækkelig besørger sine Tilhøreres Underviisning og Opbyggelse, der overlader det til Philosopherne og de Naturkyndige, at foreestille andre Mennesker Guds herlige Aabenbaring i hans Værker; IX) Wahre Gründe warum GOtt den Glauben an JEsum Christum wil. Forfatteren antager ikke dette for en tilstrækkelig og gyldig Grund, at der til Christi Fortienestes Tilregnelse udfordres et Samtykke over samme, saasom et blot formodentlig Samtykke dertil kan være nok, hvortil Troen paa Christi Fortieneste ikke er nødvendig, da denne kan alene udfordres til et udtrykkeligt Samtykke. Han erklærer sig derimod kortelig saaledes: „Jeg erkiender af den Hellige Skrift paa „ det tydeligste, at GUD vil Troen paa Christum af in„ gen anden Grund, end fordi uden samme falde „ bort de mange Bevægnings-Grunde til Helliggiø„ relse, som Forsonings Værket befatter i sig. Sa„ gen lader sig af Skriften stadfæste med et dobbelt Beviis: „ 1) med Skriftens Underviisning over Guds Hensigter „ med Forløsnings-Værket: 2) med dens Underviisning „ over hans Absigter med Troen paa samme. Jeg vil med-

„ deele

„ deele det ene Bevis efter det andet.“ Man overſeer allerede heraf den hele Afhandlings Indhold, hvori Forfatteren viſer ſig fornemmelig den ſkarpſindige ſelvtænkende Theolog, han er bekiendt for: X) Das weſentliche in der Religion. Dette væſentlige har Forfatteren ſat i Gudstieneſten, og denne ſin Satz forſvarer han her imod Mistydninger og falſke Fortolkninger. Nogle ville have det ſat i Kundſkaben og Troen, hvilket Forfatteren ikke nægter, men viſer, at det væſentlige da maa tages i en anden Meening, end den han har haft derved, nemlig i den philoſophiſke Forſtand, da det betegner det første i en Ting, ſom er Grunden til det øvrige i Tingene. Men i daglig Tale kalder man og dette det væſentlige i en Ting, ſom er det Vigtigſte, og i den Meening har han erklæret Gudstieneſten for det væſentlige i Religionen: XI) Nachleſe zum thätigen Gehorſam JEſu Chriſti. Det har ikke været Forfatterens Abſigt hermed videre at forſvare eller ſtadfæſte ſin Underſøgning om JEſu Chriſti giørende Lydighed, men blot at opdage og afværge en Misbrug, ſom Socinianerne og i ſær Taylor, har drevet med den ſaa kaldte JEſu Chriſti giørende Lydighed. Egentlig har han paataget ſig at udføre mod Taylor et dobbelt Bevis: 1) at ikke JEſu giørende, men hans lidende Lydighed var forſonende, 2) at den af ham foreſtilte Maade, paa hvilken den ſkulde være det, har ingen bibelſk Grund: XII) Von den ſinnlichen Ergötzlichkeiten. Forfatteren fælder ſaadan Dom, og anſtiller ſaadan Anmærkninger herover, ſom man kan vente af en fornuftig og billig tænkende Theolog. — Overalt har vi ladet os nøye med at anføre Hoved-Summen af diſſe theologiſke Afhandlingers Indhold, hvilket vi holde for tilſtrækkeligt nok for at opvække Begiærlighed og Lyſt til deres Læsning hos dem, der endnu ikke har kiendt ſamme af udenlandſke Efterretninger, i ſær da Forfatt. ſelv er dem vel allerede bekiendt, ſom en Theolog, der har indlagt ſig en udødelig Fortieneſte med det Lys, han har antændt over ſaa mange vigtige theologiſke Læreſatzer, en Ære, man vel overalt maa tilſtaae ham, om man end ikke befandt ſig beføyet til at biefalde ham i viſſe enkelte Deele.

Zu-

Zürich. Bibliotheca Botanica, qva Scripta ad rem herbariam facientia a rerum initiis recenſentur, auctore *Alberto von Haller*. T. I. tempora ante *Tournefortium*. 1771. S. 654. i ſtor 4to. Uden Modſigelſe vil dette Værk blive et af de vigtigſte i dette Aarhundrede, da Forfatteren anvender en ſtor Deel af ſit Levnet paa Læsning, Udtoge og Bedømmelſer af Skrifter over den hele medicinſke Lærdom. Man kiender alt af mange Prøver Hr. von Hallers Styrke i denne Kunſt at fatte det Væſentlige, det egentlige af en Skribent i faa Ord, og at bedømme ſamme i den meeſt indſkrænkede Korthed med de eftertrykkeligſte Tanker. Dette Værks Omfang er langt større og fuldſtændigere end i Methodo Studii Medici, ſom Hr. v. H. tilforn udgav. I denne her anmældte Deel forekomme alle oekonomiſke, pharmaceutiſke og practiſke Skrifter, ſom har kun nogen Forhold til Planteriget, og vil derfor Værket blive ligeſaa nyttig for alle practiſke Læger, ſom for Botaniſter af Profeſſion. Den indbefatter meer end blot Bog-Kundſkab, og ſtrækker ſig over den hele Videnſkab, hvis Oprindelſe, Forhindringer, Vægt og Forbedring overalt troeligen og meget nøye bliver afſkildret. Forlæggeren har og ſørget for, at Bogen kunde haves for en ſær taalelig Priis. Man lover med det første den anden botaniſke Deel, hvorefter ſkal følge den Anatomiſke, ſom og ligger færdig til Trykken.

Halle. Obſervationes generaliores in hiſtoriam Creationis & philologicæ inprimam ejus particulam. Gen. I. 1. 2. 1770. Paa 24 S. Forfatteren af dette Akademiſke Prøveſkrift er Hr. Johan Henrich Friderich Ulrich, ſom har offentlig forſvaret ſamme under Hr. Prof. Murſinna's Forſæde. Den Lære om Verdens Skabning og om Gud, ſom dens Skaber i den ſtrængeſte Forſtand, har til alle Tider fundet megen Modſigelſe. Efter en foregaaende tydelig Definition anfører Forfatteren Spinoza's, Stoikernes, og deres Efterfølgeres Ariſtotelis, Hermogenis, Cæſalpins og Beregards Vildfarelſer i Henſeende til Verdens Oprindelſe, og viſer det egentlige Hyemærke af den Moſaiſke Beſkrivelſe derover, hvilken med Forſæt ſaaledes var indrettet, at den almindelige Mand læt kunde begribe den. Han igiendriver dem ſom ſøger og ville finde en beſynderlig

Hem-

Hemmelighed i de Skabningens 6 Dage, ſaaſom Clementem Alexandrinum, Lactantium, Auguſtinum, Placæum, Ligthfootum, Glaſſium, og andre flere. Adſkillige her ved forekommende hebraiſke Ord blive forklarede af deres egentlige Stam-Ord, og endelig ſluttes af det foregaaende, at den hele moſaiſke Beſkrivelſe indbefatter intet, ſom er Gud uanſtændigt, men ſtemmer fuldkommen overeens med hans Majeſtæt, og er ſaaledes indrettet, at den maa opfylde vore Hjerter med Ærbødighed for det høyeſte Væſen.

Altenburg. Diſſertationes Mathematicæ & phyſicæ, qvas Soc. Reg. Sc. Gottingenſi Annis 1756.-1766. exhibuit Abr. Gotthelf Kæſtner. 1771. 175 S. i 4to, med 6 Kobbere. Denne Samling indbefatter følgende 12 Forelæsninger: 1) Demonſtrat. theoremat. Newtoniani de relatione inter cöefficientes æqvationis, & ſummas potentiarum radicum: 2) de Multiplicatione imaginum ope duorum ſpeculorum planorum: 3) de Minimo in Reflexo: 4) in æqvationibus differentialibus homogeneis ſeparari poſſe indeterminatas: 5) de vera infiniti notione: 6) ad theoriam Cocleæ pertinens obſervatio geometrica: 7) Gnomonica univerſalis analytica: 8) eorum, qvæ lacrymis vitreis accidunt, nova ratione explicandorum tentamen: 9) qvot ſphæræ vitreæ æqvales mediam & ſe mutuo tangere poſſint? 10) de inertia Corporum: 11) de translatis in Dictione Geometrarum: 12) theoria projectionis ſtereographicæ horizontalis. Hr. Hofraaden har desuden tilføyet tvende Afhandlinger, en de Lege Continui, trykt til Leipzig 1750., og en anden under Opſkrift: unde plures inſint radices æqvationibus ſectiones Angulorum definientibus, ſom allerede tilforn var forelæſt Societetet.

Halle. Af den Udgave, ſom Hr. Prof. Semler foranſtalter af Tertullians Værker, er kommen for Lyſet det andet og tredie Bind, af hvilke det andet indbefatter: de præſcriptionibus hæreticorum: adverſus Hermogenem: adverſus Valentinianos: adverſus Praxeam: adverſus Judæos, contra Gnoſticos: adverſus Pſychicos. Det 3die indbefatter: de virginibus velandis: de habitu muliebri: de cultu feminarum: ad uxorem: de exhortatione Caſtitatis,

tatis: de monogamia: de fuga in perſecutione: ad Scapulam: de reſurrectione Carnis: de Chriſti. Hr. Semler har lovet foruden Diſſertationes Tertullianeas ogſaa at levere et Gloſſarium eller Index, der ſkulde tiene til en Commentar over denne Kirkefader.

Paris. Traité des Peches & hiſtoire des Poiſſons ou des animaux, qui vivent dans l'eau. Seconde Section. Par Mr. Duhamel. 1771. 66 S. i Fol. med 22 Kobber-Tavler. Denne Bog er i ſamme Format, ſom den Beſkrivelſe over Kunſterne, hvilken Akademiet har udgivet, og kan den anſees ſom en vigtig Deel af ſamme. Det første Afſnit af Hr. D. Tractat om Fiſkerierne, er tilforn for ſig ſelv kommen for Lyſet, og handler om Fiſkerie med Angler. Nærværende anden Deel handler om Fiſkerierne med Garn i 2 Hovedſtykker. I det første Hovedſtykke handles om de forſkiellige Slags Garn, og hvorledes ſamme maa forfærdiges. I det andet Hovedſtykke beſkriver han de Fiſkerier, ſom blive drevne formedelſt ſamme Garn, ſaa vel ved Strandkanten, ſom i Søer og paa Havet med Fartøyer.

Loudon. Illuſtrations of natural hiſtorie, wherein are exhibited up wards of 240 Figures of exotic Inſects &c. 1770. 4to, med Franſk Overſættelſe og 50 illumineerte Kobbere. Samleren, Forfatteren og Udgiveren af denne Natur-Hiſtorie, om udenlandſke Inſecter, er en Guldſmed, ved Navn **Drury**, ſom derved har viiſt ſig, ſom en Mand af ugemeen Indſigt.

Zürich. Nachdenken über mich ſelbſt. 1771. 2 Ark i 8vo. Den redelige Hr. Lavater anſtiller herudi en Selvprøvelſe, hvorledes han ſtaaer med Gud, og hvad Skiæbne han har at vente efter det Evangeliſke Udſagn. Han har udtegnet ſig de alvorligſte Formaninger af Evangelio til en virkſom og uforanderlig Gudfrygtighed, i hvis Anvendelſe paa ſig ſelv han troer endog at befinde ſig ſelv endnu i en uomvendt Tilſtand, og ey at kunne gisre nogen Paaſtand paa de Evangeliſke Forjættelſer.

Halle.

Halle. Af Hr. Hof-Præſten Boyſens Auszug aus der algemeinen Welthiſtorie er udkommen det 8de Bind om den gamle Hiſtorie. 1770. 704 S. i 8vo. Den første Afhandling giver en Afridsning af den chriſtelige Kirkes Hiſtorie og Oldſager i de første 5 Aarhundrede. I den anden Afdeelning udføres den Conſtantinopolitanſke Hiſtorie, indtil Conſtantinopels Erobring ved Tyrkerne og Rigets Undergang.

Altona. De Habitu bonarum Artium ad Religionem & Virtutem. 1771. 16 S. i 4to. Dette er et Programma af den berømte Hr. Martin Ehlers, hvor i han viſer, at de ſkiønne Videnſkaber ſtaaer i det bedſte og fordeelagtigſte Forhold til Religion og Dyd, et Forhold, der ikke ved Misbrugen ophæves.

Leipzig. Giannone Geſchichte des Königreichs Neapel, mit Anmerkungen des Herrn P. Joh. Frid. la Bret. Vierter und letzter Band. 1770. 3 Alph. 16 Ark i 4to. Hr. le Brets Anmærkninger giver Overſættelſen et beſynderligt Fortrin for Originalen, og indbefatter mange mærkværdige Ting af de nyere Tider.

Paris. Hiſtoire des douze Ceſars de Suetone, traduite par Henri Ophellot de la Pauſe, avec des Mélanges philoſophiques & des notes 1771. 4 Vol. 8vo. Trykken er prægtig, men Overſættelſen og Anmærkningerne ſkal være ſiødne af en flygtig Pen.

London. Lettres from Snowdon; deſcriptive of a Tour through the porthern Counties of Wales. 1770. 8vo. Diſſe Breve, ſom indbefatte mange Mærkværdigheder om den nordlige Deel af Fyrſtendømmet Walles, ere vel ſkrevne.

London. Obſervation on modern Gardening, illuſtrated by Deſcriptions. 1770. 8vo. Forfatterens gode Bemærkninger ere geleydede med en ſær behagelig Beſkrivelſe over ſaadanne Egne, ſom formedelſt deres Skiønhed og Beliggenhed ere ſærdeles mærkværdige.

No. 8.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 20de Februar. 1772.

Kiøbenhavn. Anders Chriſtenſens **Betænkninger over de i Aaret 1768. fra General Landvæſenets Collegium forelagte Spørsmaale. 1771. 39 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter.** — Denne Forfatter erklærer ſig paa de ſamme Spørsmaale, ſom den i det forrige No. Vi maa herved erindre, førend vi anmælde noget af Skriftets Indhold, at vi kan ikke lættelig erindre os nogen endten oekonomiſk Skribent eller Recenſent, der har paaſtaaet, **at Proprietairerne ſkulde afſkaffe Hoveriet, og med Taalmodighed lide hvad og hvor ſtor Tab de derved maatte, uden nogen Erſtatning og Refuſion derfor, og det paa den Grund, at de vare forbundne til at opofre deres egen private Fordeel for det almindelige uden al Undtagelſe.** Men dette kan vi erindre os, at der har været og ere de, ſom troe, at Hoveriets Afſkaffelſe var baade til Fordeel for Staten og for Proprietairerne i Almindelighed. De kan derudi have feylet. Men ſaa bør de om denne deres Feyl overbeviſes, uden at beſkyldes for ſaadanne ildeſindede Mennesker, der vilde have Proprietairerne ruinerede og og ſkildte ved deres Eyendomme paa en mod naturlig Ret og Billighed ſtridig Maade. Vi undtage nu en Philopatrejas og andre ſaadanne Operateurs, der ere ſtrax færdige med deres deſperate Cuurer. Ingen kan heller nægte, at, om en Proprietair efter ſine Omſtændigheder ſaae ſig vel faren

med at afskaffe Hoveriet, og giorde det, just fordi han ogsaa saae sine Bønders Velstand derved befordret, at jo denne handlede som en ædelmodig Menneske-Ven. Men om nogen derfor skulde have paastaaet, at hans Opførsel burde uden Undtagelse være en Regel for andre, der dog befandt sig under langt andre Omstændigheder, da kan de alene ansees som Vildfarende, der fortiener bedre Underretning, men ikke som ildesindede, saasom de sætte forud, at det og skulde være til de andres Fordeel, uden at tage de forskiellige Omstændigheder i Agt, eller at overse dem i det Hele. Efter denne foregaaende Anmærkning maa Læseren skiønne, om nærværende Forfatter gaaer ret til Værks imod de oeconomiske Skribentere og Recensentere, som han gaaer løs paa i dette følgende betydelige Stykke, som vi her vil anføre af hans Svar paa det Spørsmaal om Hoveriet. S. 12.: „Vore „ lærde Recensentere og andre vore oeconomiske Skribentere „ vil bilde os ind, at det endog var til vor egen Fordeel, „ og holde det overalt for afgiort, at være til det Alminde„ liges Fordeel. Menneske-Kiærlighed, sige de, drive deres „ Pen. Men er det vel Menneske-Kiærlighed at tage noget fra en for at give det til en anden? (NB. Det var „ nu vel ikke her Spørsmaalet, lad være der maaskee kunde „ gives den besynderlige Fald, udi hvilken det kunde være „ billigt, lad være det i Henseende til Hoveriet var ubilligt. „ Men Spørsmaalet var alene, om det var til Fordeel for „ Staten og for Proprietairerne selv?) Det er saa lær en „ Sag, at skiære Remmer af en andens Hud. Men lader „ os forsøge det paa os selv først, vi skulle, om der er „ Menneske-Kiærlighed inde, lade det beroe ved andre. Xeno„ phon til hvis Anførsel og Underviisning Cyrus i sin „ Ungdom var betroet, forelagde engang Prinzen, for at „ vænne ham til at dømme i forekommende Tilfælde følgende „ simple Fald: Seer de hisset tvende Drenge af ulige Stør„ relse spøge: Den mindste har en meget lang, men den „ største en meget kort Kiol paa. Om de nu var Dommer, „ hvad vilde de foretage med disse tvende Kioler? Cyrus „ fældede strax og uden Betænkning denne efter sine Tanker „ billige Dom: Den store Dreng skulde have den lange, den „ liden derimod den korte Kiol; thi det skikkede sig bedst paa „ begge Sider. Men Xenophon satte Prinzen her over

„ til

„ til rette og forstilte ham, at han havde taelt ret, om han „ skulde have skaaret Klæder til disse to Drenge, men da „ Qvæstionen var forelagt ham som Dommer, saa havde „ han for saavidt afsagt en urigtig Dom. Thi, blev Hof„ mesteren ved, en Dommer maa ikke saa meget see paa „ hvad der skikker sig bedst, som paa hvad der er ret og bil„ ligt. Han maa ikke undersøge. Hvem en Ting kommer „ bedst tilpas, men hvem dertil tilkommer meest Ret.“ Forfatteren føyer endnu til, at Hovbonden er ofte Drengen med den lange Kiol, og staaer sig bedre end hans Hosbond. Vi Proprietairer, siger han videre, kan ikke indsee, at det er til vor Fordeel. (NB. Dette er her egentlig Hoved-Sagen, og det der spørges om.) Anlægget til de derover anstillede Beregninger skal være giort urigtig og ovenmældte Skribentere skal ikke bedre kunde indsee Proprietairernes Fordeel, end de selv. En og anden Proprietair, som skal have forsøgt at give sine Bønder fri for Hoveriet, skal have seet sig nødt til at indføre det igien, hverken skal det endnu være en afgiort Sag, at det var til det almindelige Bedste, og om end saa var, saa ere dog mine Skuldre, siger Forfatteren, for svage til at bære Byrden for det Almindelige. Her skulde Forfatteren og synes at tale uden for Qvæstionen. Thi det kan vel aldrig have været nogen retsindig Skribents Meening, at en skal vinde med en andens Forurettelse. Ja han synes ikke engang at kunne modsige disse Skribentere i det han strax derpaa saaledes siger: S. 15.: „ Hugo Grotius lærer „ os af Naturens Ret, at, dersom en Eyedom, Huus eller „ anden Bygning ligger det almindelige og dets Vel i Veyen; „ saa har det almindelige Ret til at giøre Plads imod at „ betale den private, som det gaaer ud over den foraarsagede „ Skade. Er Hoveriet det almindelige Vel i Veyen; Vel„ an lad det blive afskaffet! Men lad det almindelige betale „ Eyerne Skaden! Lad det almindelige først udløse alle „ Herregaards Eyere efter den Priis, som Jordegods nu „ gielder eller forrenter, og siden sætte Landhuusholdningen „ paa den Fod, som bedst synes. Og lad Herregaards Leyere „ deraf tillige betale deres Andeel. For min Part skal jeg, „ der og giver mig ud for en god Patriot, med en god Vil„ lie afstaae mit Gods, betale min Andeel, og bære Byr„ den med mine Medborgere, saa vidt mig kan tilkomme.

„ Men at jeg ſkulde bære Byrden eene, det kunde jeg ikke, „ om jeg end vilde.“ Dette ſidſte har vel og været langt fra hine oeconomiſke Skribenteres Meening, at Forfatteren ſkulde lide Uret, men det kan vel være, at de har foreſtillet ſig en anden Erſtatnings-Maade, end den, han her melder om, og det er den Fordeel de har troet, han ſelv ſkulde have høſtet af Hoveriets Afſkaffelſe, hvorudi det havde været nok at viſe dem deres Feyltagelſe. I den Henſeende kan diſſe Forfatterens Retorſioner, at de lærde Recenſentere ſkulde ſkrive for intet, og at alle Embedsmænd ſkulde tiene for intet, ſaaſom det var til det almindeliges Vel, efterdi aldrig nogen med ſund Eftertanke og god Overlæg kan have paaſtaaet, at Proprietairer burde give noget deres Arbeyde eller Eyedom bort for intet. Man ſeer overalt, at Hr. Anders Chriſtenſen er ſlet ikke for Hoveriets Afſkaffelſe. I Hoved-Sagen har hans Skrift været General-Væſenets Collegii Critik underkaſtet, og det veed bedſt, hvorvidt han har Ret eller ikke. Majeſtæten ſelv har allernaadigſt anſeet, at Hoveriet kunde paa nogle Steder af gyldige Aarſager ikke afſkaffes. Hvad vi har erindret, angaaer alene Maaden, paa hvilken Forfatteren har gaaet til Værks imod ſine Antagoniſter. Forfatteren finder og Vanſkeligheder i Henſeende til Hoveriets Indſkrænkelſe, men han ſynes overalt ikke meget paaſtaaende, i det han og viſer, baade paa hvad Maade det bedſt kunde beſtemmes, naar det endelig ſkulde ſkee, ja han foreſlaaer endogſaa de Maader, hvorved Hoveriet endten meget maatte blive lættet, og overalt drevet uden ringeſte Skin-Aarſag til Klage, eller og foruden nogens Fornærmelſe aldeles blive afſkaffet. De forelagde Spørsmaale er i alt 6, af hvilke den første Forfatter har alene fornemmelig erklæret ſig paa de 4re. Men denne beſvarer ſkiønt ganſke kortelig alle de andre, ſom angaaer Tienders Ydelſe og Nydelſe, Fællesſkabs Ophævelſe, Bønders Arvefæſter, Tieneſtefolkes Løn, Landeveyenes Forbedring. Anders Chriſtenſen underſkriver ſig Danophilus. I et P. S. erindres, ſom noget Læſeren maa lægge Mærke til, at adſkillige Forandringer ere forefaldne, ſiden dette er ſkrevet.

*** Patriotens billige Klagemaal over utæmmet Hoveries farlige Virkning i en Stat. 1771. 23 S.

S. i 8vo. — Man maa tage Horerie i hvad Meening man vil, endten i en naturlig Forſtand, da derved forſtaaes en legemlig Beblandelſe, hvorved Naturens Øyemærke endten tilſideſættes, eller vel og forhindres, eller i en borgerlig Forſtand, da derved forſtaaes en legemlig Beblandelſe, hvorved Naturen ikke med Forſæt forhindres i ſit Øyemærke, men overlades til ſig ſelv, og naaer det, naar ingen blot phyſiſk Aarſag er til Grund, men hvorved dog den Orden, ſom de borgerlige Love viſelig har foreſkrevet for Børne-Avlingen, og Slægtens Forplantelſe, overtrædes; i hvad Meening man vil, ſige vi, ſaa er og bliver Horerie en Laſt og en Synd, det naturlige mod Naturens Love en grov, og det Borgerlige mod de borgerlige Love en ikke ringe Synd. At ſkrive mod denne, ligeſom mod andre Laſter, kan altid være fornødent og til en Tid meer end en anden. Vi roſe derfor denne Forfatters gode Intention, om vi end ikke i alt bifalde Maaden, paa hvilken han declamerer imod Horerie. For det første kommer her vel tilpas den Tale, ſom Keyſer Auguſtus ſkal have holdt til de Romerſke Borgere, hvori han har opmuntret dem til at forplante deres Slægt ved ordentlige Ægteſkaber og at ſørge for deres Børns Opdragelſe, og tvertimod foreſtillet dem, hvor ſkammelig en uordentlig Beblandelſe var, og hvor ſkadelig for Staten. Denne Tale findes paa Danſk her anført, ſom den er overſat i Jacobi weiſen Abſichten Gottes S. 283. Part. IV. Men vi ſavner i dette lille Skrift den ey ubetydelige Forſkiæl, der bør giøres imellem det borgerlige og det naturlige Horerie, da de betragtes under et, og der bliver ey engang ſaa hæftig declameret mod det ſidſte, ſom mod det første, da dog det Naturlige er en umiddelbar Synd imod Gud og Naturen, det første kun imod menneſkelige Love, og ſaaledes middelbar imod Gud, ſaavidt ſom det er Synd imod Gud, ved Ulydighed eller Paſſion at afvige fra den af Øvrigheden foreſkrevne Orden. Denne Forſkiæl burde man her ſaa meget mere have ventet, ſom Forfatteren S. 21. har ſelv ſagt, at jo høyere Perſonen er, mod hvilken vi ſynde, deſto ſtørre ere Straffens Grader. Forfatteren er meget misfornøyet med de Opfoſtrings-Huſe i London og Kiøbenhavn, ſom ere oprettede til Hitteborns Pleye og Frelſe. Ovenmældte Jacobi ſkal have viſt, at Nytten deraf for diſſe Stater

har ikke ſvaret til deres Haab og Øyemærke. Dette lade vi ſtaae ved ſin Værd. Men han tillægger diſſe Stater det ſkammeligſte Øyemærke med diſſe Stiftelſer i det han ſiger S. 14.: „Man meener at ſørge meget ypperlig for diſſe „ forladte Foſtere ved at oprette Opfoſtrings-Huſe, for uægte „ Hittebørn! ventelig for at ſtyrke Syndere i deres Ondſkab.“ Vi forundrer os over, at nogen Forfatter vil og tør være ſaa driſtig, at tilegne viſe Regieringer, vi vil ikke ſige uviſe, men ugudelige Henſigter. Thi et Øyemærke kan være godt, lad være det mislinger eller Stiftelſen dertil misbruges. Nok et andet Sted af ſamme Suurdey S. 13.: „Den uerfarne „ Ungdom og Landets liderligſte Pøbel meener, eller om den „ ikke meener det, ſøger den dog at indbilde kloge og adſtadi„ ge Folk, at Utugtens fulde Frihed er meget nyttig til „ Landets Opkomſt og Folkets Formeerelſe.“ Hvad tænker man ved at høre, at kloge og adſtadige Folk ſkulde lade ſig ſaadant indbilde af Landets liderligſte Pøbel? Det er viſt ikke Statens Øyemærke med diſſe Stiftelſer at give Utugten en fuldkommen Frihed, men at forekomme, at der ikke tillige med Utugt ſkal bedrives Mord, og at de Børn, ſom ere blevne fødte Staten uden for dens foreſkrevne Orden, og ſaa vidt mod dens Villie, kan leve og opdrages til Statens Nytte. Vi ville her anføre en Tullins Ord: „Ingen maa tænke, at jeg paatager mig Skiøgers Forſvar, „ eller roſer dem, ſom dem, der forſkylde godt af Publikum „ ved at formere Verden med Borgere. Men jeg vil alene „ viſe en fornøden Anſtalt til at hindre ſaa mange himmel„ raabende Mord o. ſ. v.“ Aldrig har Tullin været en Mand af Landets liderligſte Pøbel, og havde det ikke ladt ſmukkere, om man havde dog ſat ſaadan en Mand, og ikke Landets liderligſte Pøbel, til politiſk Læremeſter for de kloge og adſtadige Folk? Man maatte vel ønſke, at en ſaa ſtor Synd havde bleven beſtridet paa en langt anden Maade. Men Forfatterens Øyemærke maae være godt. Denne er en Beſkedenhed, vi vil ikke nægte ham, i hvor vel han tør vente, at Regieringerne i London og Kiøbenhavn har ſtiftet Opfoſtrings-Huſe for at ſtyrke Syndere i deres Ondſkab, og at kloge og adſtadige Folk ſkulde lade ſig noget binde paa Ærmet af den liderligſte Pøbel.

Kiø-

Kiøbenhavn. Upartieſke Tanker om Land-Oeconomien i Dannemark og billige Forſlag til ſammes uſeylbare Forbedring. 1771. 45 S. i 8vo. Med J. R. Thiels Skrifter. —— De forſkiællige Midler, man hidindtil har foreſlaaet til Landvæſenets Forbedring, finder overalt ikke denne Forfatters Biefald. Nogle har holdt for, at Bønder-Byerne maatte adſpredes og forvandles til adſkilte Gaarde, andre, at Hovedgaards-Markerne maatte bebygges, andre at Hoveriet maatte afſkaffes o. ſ. v. Ved diſſe Hoved-Forandringer finder Forfatteren de ſtørſte Vanſkeligheder. Derimod paaſtaaer han, at vi trænge langt mere til Forbedring i Agerbruget, end til nogen Hoved-Reformation i Landhuusholdningens nærværende Forfatning, og at en Omdanning i det første vilde giøre os ganſke ubekymrede om nogen Forandring i den ſidſte. Han nægter ikke, at jo Hoveriet kunde være ſaa ſtrængt, at det kunde fortiene Navn af Slaverie. Men der er nu ved ſeeneſte Anordning ſkeet en anſeelig Moderation derudi ved en nøyere Beſtemmelſe, og hans Patriotismus gaaer ſaa vidt, at han ønſker, at en ſtørre maatte finde Sted, naar den kunde ſkee uden Forandring og Fornærmelſe i Hovedſagen. Iblandt Agerbrugets formeente Feyl og Mangeler regner han først Gaase- og Svine-Avlingen, ſom han holder for meget ſkadelig for Frugtbarheden og derhos meget bekoſtelig, uden at Nytten veyer op derimod. Deraf ſkal flyde en anden for Bonden ikke mindre ufordeelagtig Omſtændighed, at han i Stedet for ſaa og gode maa holde mange uſle og daarlige Bæſter, hvis Nødvendighed ſkal være en Følge af det, at de maa leve paa en bar Fælled blandt Giæs og Svin om Sommeren, og en ſtor Deel ernære ſig ſelv om Vinteren, ſaa at to eller tre behøves til det Arbeyde, hvortil et ellers var nok. Dertil kommer, at baade Huusmænd og Inderſter paa Landet tage heraf Anledning til at lægge ſig efter dette for Frugtbarheden ſaa ſkadelig Menagerie, ſom alene en gammel Skik og Sædvane giver dem Ret til, endſkiønt det i Almindelighed holdes paa Bøndernes Regning, Sommer ſaa vel ſom Vinter, da ſaadan en Mand ſielden arbeyder for en Bonde, med mindre han kan faae ſit Arbeyde betalt med Sæd, Høe, Halm eller deſlige, ſom altſammen ſkal være til Bøndernes ſtørſte Skade. Nok en Feyl ſkal det være, at Markerne ſaaer ikke deres tilſtrækkelige

Hvile, ligesom den formedelst ovenmældte Creaturers Skyld maa savne mere og bedre Gisdning. En anden Feyl er den idelige og vidtløftige Reysekiørsel, saavelsom andet Arbeyde, hvorved Bøster alt for meget strabaseres. Han viser fremdeles, hvad for en vigtig Indflydelse disse formeente Feyl har i andre Landvæseners Deele uden for den almindelige Bondestand. Sely-Eyere, Præster og Jordgods-Eyere skal herved finde Forhindring i at dyrke og drive deres Jorder anderledes end efter den almindelige Plan. Han beklager, at Bønderne formedelst en almindelig Vankundighed ikke giøre sig de Fordeele de kunde af en eller anden Ting. De føre sig ikke deres ved Gaardene liggende Haver til Nytte. De lægge sig ikke efter at avle Jordæbler, og andre nyttige Vægter. De planter ingen Træer. I disse Poster vilde Forfatteren man skulde foretage Reformation. Giæs og Sviin maatte da efter hans Plan ikke komme i Marken, men skulde fødes af Haanden i Gaarden med Korn eller hvad andet en god Huusholdning giver af sig til dette Brug. Overalt forestiller han med faa Ord Fordeelene af enhver Forandring i sær til Forbedring i Agerbruget. Men han beklager, at Bønderne ligesom de har alt for liden Frihed til at foretage Forbedringer imod almindelig Skik og Sædvane, saa har de alt for stor Frihed til Misbrugers Vedligeholdelse og andre Udskeyelser ved unyttige Anslag. I den Henseende laster han, at Proprietairerne bekymre sig alt for lidet om deres Underhavendes Velfærd, i det de overlader enhver Bondegaard til Fæsterens fri Behandling og Bestyrelse, og bekymre sig sielden om, hvorledes han dyrker den. Et mærkeligt Sted ville vi her anføre S. 37.: „Ligesom enhver Byes i Almindelighed hænger af den Plan, hvorefter sammes Agerbrug behandles, saaledes hænger og enhver dens Beboeres Skiæbne af sammes almindelige Fælleskab. Det forunderligste er, at ligesom den Artikel om Hørighed og Lydighed aldrig er udeladt i en Proprietairs eller Forvalters Tanker, saa er den ey heller forglemt i enhver Bondes Fæstebrev, ligesaa almindelig seer man den vigtigste Post om Frugtbarhedens Forme relse og Agerbrugets Forbedring udeladt. Ja hvad mere er, at den nye Fæster forpligtes til at dyrke og behandle sin Grund, ligesom hans Formænd, det er, i alle Henseender at følge Naboernes Fodspor eller den gamle

„ Sæd-

„ Sædvane, der er som en Strøm, hvis ſtridige Løb man „ endnu kun har ſeet faa Jordegods-Eyere at ſtandſe, da „ dog ingen kan have ſaa god Leylighed dertil, ſom diſſe, „ thi den, ſom er Eyer af et Jordegods, er og Eyer af al„ le de Midler, ſom til ſaadanne Agerbrugets Forbedringer „ udkræves. Hvorfore det er vanſkeligt at ſige, endten „ Mangel paa Indſigt eller Frygt for Tab kan være Aar„ ſag nok til at giøre ſig deelagtig i ſaa ſtor en Bebreydelſe, „ ſom Efterladenhed og Forſømmelſe i en ſaa magtpaaliggen„ de Sag fortiener.“ Forfatteren har ellers vel indſeet, hvad her med Ret kan indvendes, „ at de allerfleſte Jordegod„ ſer ikke adminiſtreres af Eyerne ſelv, men ved Fuldmæg„ tige eller Forvaltere; og diſſe kan undſkyldes med deres „ Inſtrux, hvori Herſkabets Intereſſe ſtedſe er det ypperſte „ og ſtørſte Bud, og Forvalterens er ligeſom dette, og af „ diſſe to hele Bud hænger fornemmelig hele Godſets Admini„ ſtration,“ og har tillige foreſtillet hvad for ſtore Vanſkeligheder der i den og anden Henſeende lægger de foreſlagne Forbedringer i Veyen. Han vilde derfor, at Kongen alvorlig maatte tage ſig den Sag an og ved ſit General-Landvæſens Commiſſions Collegium faſtſætte en ordentlig og fordeelagtig Plan for Agerbrugets Behandling. Han vilde tillige, der ſkulde beſtikkes Opſynsmænd over dens nøye Efterlevelſe, hvilke tillige ſkulde være aarvaagne over andre nyttige Anordninger, og deriblandt burde Fælledſkabets Ophævelſe være en af deres vigtigſte Beſkæftelſer. Iligemaade vilde han have de dnelige og vindſkibelige Agerdyrkere, ſom i den Henſeende udrettede noget beſynderligt til Forbedring, anſeete og belønnede med nogen beſynderlig Naade andre til Opmuntring og Exempel. Denne Forfatter har og henſtillet diſſe ſine Betænkninger til det høye General-Landvæſens Commiſſions Collegii nøyere Kiendelſe.

*** **Briefe über das Mönchsweſen, von einem catholiſchen Pfarrer an einen Freund.** Erſtes Bündchen. Dette lille Bind indbefatter 7 Breve indtil S. 128. I Betragtning af det meget, der er ſkrevet om Munkvæſenet i diſſe Tider, baade Ondt og Godt, ſkulde man næppe troe, at diſſe Blade fortiente nogen Opmærkſomhed. Men blot ved en flygtig Læsning hen i Brevene vil man finde ſig bedraget

i denne Tanke. Det er ikke et Skrift, hvori, som det desværre ofte skeer i Religions Sager, lidt Kundskab forenet med Stolthed og Grovhed, udgiør den herskende Tone, hvor man med pøbelagtige Skiælds-Ord bilder sig ind ret at have igiendrevet sin Modstander, og hvor man paa det nøyeste forbinder Religionens Sag med personlig Had og Fiendskab. Det er Forfatteren alene om Sandhedens gode Sag at giøre, han skriver meest for den gemeene Mand, og efterhaanden udvikler og foredrager sine Satzer med den største Nøyagtighed paa saa fattelig en Maade, at de meget let maa kunne begribes, endog af den meest indskrænkede Forstand. Sproget er ikke tør, men har en egen besynderlig og characteristisk Lune, der drager og underholder Læseren. Vittighed og Satyre, som tillige, dog ikke alt for hyppigen, er indstrøet med under Fortællingen, har alle de Egenskaber den maa have for ikke at blive væmmelig. Den er ikke søgt, men synes at flyde saa naturlig af Sagen selv, at man næsten skulde savne den, hvis man ikke traf den der, hvor den er anbragt, som paa sit rette Sted. Den hele Afhandling er indklædt i en Fortælling, som er naturlig, og just derfor desto mere behagelig, fordi man ikke mærker den nogen Kunst af. En ung Catholik, som foruden sine Jubilæumsbuchelchen, Bussenbaum, Breviarium og Cochems Legenden aldrig havde seet nogen Bog, men besad det beste Hierte af Verden, blev Præst i en god papistisk Landsbye. I sin Meenighed havde en Mand, der tilfora havde været Hofmester hos sin naadige Hr. Broder, hvilken havde alle de Folks Kiendemærker hos sig, som efter Pavedommets smukke Grundsætning, qvi eccleſiam non audierit, ſit ſicut Ethnicus & Publicanus, hørte iblandt de til Helvede forbestemte Diævelens Børn, det er at sige iblandt Kiætterne. Thi hverken skriftede han paa Portiuncula, ey heller paa det almindelige af Kirkens Statholder ansagte Jubilæum; beder ikke Birgittecronen, giør ikke nogen Pillegrims Reyse, læser i Stedet for hellige Legender, en Livium, Muſchenbroek og Tillotſon, giver intet til Mendicanterne, men til alle Munkenes stedse Ærgelse desto mere til Enker, Faderløse og Nødlidende, saa at han endogsaa ikke herfra udelukker Jøder, Calviniſter og Lutheraner, og hvad som er det allerærgeligste, han troede, at i Guds og Næstens Kiærlighed bestaaer

Loven

Loven og Propheterne. Denne Mand, som bliver her kaldet Gutmann, søger vor Hr. Pastor at omvende men bliver af samme selv ført i Fristelse til at tvile om den Romerske Stoels Ufeylbarhed. Hertil kommer endnu Landsbyens Skolemester, hvis Caracteer Hr. Gutmann har skildret med mesterlige Træk. Han har selv læst nogle Bøger, og som han havde en sund Menneske-Forstand, saa kan han ikke overtale sig til at troe, at imod en Siæl, som kommer i Himmelen, skulde 50 kiætterske Siæle fare til Helvede. En Gutmann siger han er mig mere Værd, og i Henseende til det menneskelige Sælskab er han en bedre Christen, end 36 Franciscaner eller 24 Dechanter. Han bringer Præsten, som bliver immer meer og meer uvis om sin Sag, en Oversættelse af Livius: „Der siger han, den Gamle Cato har og stif„tet meget godt, ligesom Seneca og Cicero, og en heel „Hob andre, som jeg ikke vil oplede. Disse Folk lader jeg „mig ikke alle fordømme, eller —— jeg gaaer med.“ Præsten maa endelig, for at blive ham qvit, tilstaae ham det meeste, dog alt med høytidelig restrictione mentali de non præjudicando S. S. Sedi Romanæ in Sententiis receptis. Han søger Raad hos sin Dechant. Det beviser ham strax, at Gutmann er slemmere end en Jøde, efterdi han hverken har kiøbt sig Licentiam legendi, ey heller betaler Jura Stolæ. Den Arme Præst gaaer igien til sit forlorne Faar, for at føre det tilbage paa den rette Vey. Men her bliver han nu ved Fornuftens Grunde giort ganske vaklende i sin antagne Troe. Det skeer i det 7de og sidste Brev af dette Bind. Her begynder Forfatteren at philosophere vel dybsindig, men dog tydelig, over den Maade, man pleyer at bruge i Børne-Opdragelsen, som er den første Grund til en fornuftig Religion. I det neste Brev, hvor Dechanten lader Hr. Gutmans Bøger brænde, findes følgende Anmærkninger: „Man vil „endnu holde Dechanten saadanne Bøgers Forbrændelse til„gode. Men naar man paa et Lutherst Akademie, seer „en R. med hellig Iver at forbrænde Gesners Idyller, „saa maa man studse over Barbariet, midt i vore oplyste „Tider, og legræde saadanne Beviis paa Uforstandighed.“

Leipzig. Af Hr. D. Wolkmanns Historisch-Kritische Nachricht von Italien er kommen for Lyset den

3die

3die Deel. Reysen gaaer nu fra Rom til Neapel, hvorhen man regner 120 Italienske Miile. Naar man er over Terracina kommer man til de bekiendte Pomptiniske Moderadser. En Sag hvormed det Pavelige Kammer har beskæftet sig i 200 Aar, hvorpaa allerede de gamle romerske Keysere anvendte store Summer, der er saa vigtig for Kirkestaten, hvori og Sicilien har taget saa stor Andeel, fortiente den Opmærksomhed, som Hr. de la Lande, af hvilken Forfatteren har taget denne Artikel, har anvendt derpaa. Han havde den Nysgiærrighed selv at giennemreyse disse Moradser med største Livsfare. Man kan derfor sikkert forlade sig paa hans Beskrivelse. Disse Moradser indtage det Strøg for Terracina til Nettuno, henved 40 Italienske Miile. Breden er ulige snart 4 snart 10 Miile. Endskiøndt man har udregnet, at det Pavelige Kammer ved sammes Udførelse kunde vinde 43 Millioner Franske Qvadrat-Favne, eller 250 Miil. Qvadrat-Fod af den skiønneste Grund, og dermed for bestandig afhielpe den ofte saa forskrækkelige Korn-Mangel i Kirkestaten; saa forsøde Paverne dog hellere Millioner, end at de med en halv Million Daler skulde udføre dette saa nyttige Værk. At denne Sum er tilstrækkelig, har Bolognini udregnet, som efter Pave Clemens XII. Befaling med Ingenieurs har undersøgt den hele Egn. Man søger Aarsagen til disse Moradser deels i det Vand som kommer fra Sezza indtil Terracina fra Biergene og har ikke Fald nok paa Sletten, hvorfor det standser, og gior Grunden sumpig; deels i forskiællige smaa Floder og Canaler, som alle maa tage deres naturlige Løb igiennem Sumperne. Ved disse Sumpers Udførelse kom det ene og alene an paa, at man kunde giøre disse Vandes Løb kortere og regelmæssige og give Vandet mere Fald og Afgang. Deres Uddunstninger er saa farlig at man sporer Virkninger deraf til Rom i en Vide af 40 Miile. De gamle Romere funde sig og efter Plins Beretning besværede af disse skadelige Uddunstninger. Deres Navn kommer af Pometia, en Stad som var ældre end Rom. Den hele Egn blev i kort Tid saa stærk befolket, at man efter Plins Vidnesbyrd talde 23 Stæder. Landet var og et af de frugtbareste, hvorfor Romerne altid vare betænkte paa Vandets Afledning. Appius og Cornelius Cethegus giorde mange Anstalter til Vandets Udtørrelse. August lod

drage

drage nye Kanaler. **Trajan** lod Veyen broelægge derigiennem. Men disse Anstalter gik efterhaanden til Grunde tilligemed det Romerske Rige. **Bonifacius VIII.** var den første iblandt Paverne, som lod drage en stor Canal, hvorved nogle Floder fik Afgang. Men den blev efterhaanden fyldt igien, og de dybt liggende Egne, bleve paa nye sumpige. **Martinus V.** greb 1417. Værket an paa nye igien. Han førte en Kanal, hvilken mange, formedelst dette Foretagendes Storhed, holdte for et Værk af de Gamle, som han alene satte i brugbar Stand. Den er 25 til 30 Fod bred, og næsten ligesaa dyb. Ved begge Sider ere opførte Dæmninger, som i Grundlaget ere 140 Fod brede og har en Høyde af 15 Fod. Den hele Canal var allerede 6 Mile lang, og der feylede alene henved en Miil til Havet, da Paven døde, og ved hans Død gik denne fortræffelige Anstalt over Styr, til stor Skade for den hele Kirkestat, hvorigiennem alle Floder ved denne Canal skulde have faaet en almindelig Afgang. **Sixtus V.** var den sidste, som tænkte endnu paa at udføre dette store Project, men hans Død giorde alle Anstalter til Intet. Forfatteren har vidtløftig viist de politiske Aarsager til disse Forhindringer. Derpaa følger Beskrivelsen over **Neapel**, og Efterretninger om **Herkulanum**, hvorved tillige beskrives den besynderlige Maade man har opfunden til at opvikle de Skrifter, man der har fundet. Reysen gaaer derpaa videre over **Aucona**, **Ravenna**, **Venedig**, **Padua**, **Verona**, **Mantua**, **Pavia** og **Genua**. Man kan af disse Steders Beskrivelse ikke levere noget Udtog, og Skriftet er selv alt for læseværdigt for at Læseren dermed skulde lade sig nøye.

Carlsruhe. Opes gentis cujuspiam qvantumvis crescentes in causis belli non esse numerandas. Dette er Titlen paa et Stridsskrift, som Rigs-Baron **Carl Jon von Palm** under Hr. Prof. Tittels Forsæde har forsvaret den 15de Mart. 1771. Paa 8 Ark. Efter en foregaaende Indledning bliver Spørsmaalet, som her tvistes om, først i §. 7. saaledes udtrykt: Utrum probabilis etiam Opinio insuperabilis potentiæ, concepta ex insigniori civitatis Amplificatione, utcunqve justa, eo valere possit, ut gens illa, & si nullo pacto inimicam se probaverit, armis belloqve petatur? Her gaaer Forfatteren over til den

saa

ſaa meget omtviſtede Materie, om **Folkenes Ligevægt.** Han anfører de fornemmeſte Skribentere, og giver tillige forud en Hiſtorie om denne Stridighed. Hr. Prof. **Tittel** tilſtaaer, at man og i de ældſte Tider har haft en vis Henſigt paa Folkenes Lighed, men erindrer, at ſamme er ingenlunde at forſtaae om den Fald, hvor et frit Folks tydelige og afgiorte Ret bliver paa en voldſom Maade anfægtet og forhindret, alene fordi dets Magt derved ſkulde faae en betydelig Tilvært. Hvad Hr. **Kahle** anfører af den gamle og nye Hiſtorie, for at beviſe, at dette er bleven erkiendt for Ret iblandt Folkene, bliver nøye prøvet, for Ex. naar **Thucydides** ytrer den Meening, at Athenienſernes tiltagende Magt maatte maaſkee have været den ſande Aarſag til den Peloponneſiſke Krig, men ſætter udtrykke ig til, at man har ikke vildet foregive den Aarſag, ſaa beviſer dette juſt det Modſatte, nemlig, at man har erkiendt, at denne Aarſag ikke var grundet i Folke-Retten, og derfor hellere villet tie dermed. **Mithridates,** Kongen i Ponto, og den Illyriſke **Demetrius,** brugte juſt diſſe Grunde imod Romerne, i det de juſt foreſtilte dette deres Forhold, ſom ſtrafværdig og uretfærdig, fordi de anfægtede og bekrigede mægtige Konger alene formedelſt deres Magtes og Stats Storrelſe. Saa lidet var dette til den Tid erkiendt for Ret iblandt Folkene, at forfølge de Mægtigere, eller og ved Krig og Magt at hindre dem i deres Rettigheder, i hvor meget endog deres Anſeelſe derved maatte vorde forøget. Afhandlingen ſelv beſtaaer af tvende **Hoved-Deele.** I den første bliver ovenanførte Spørsmaal igiendreven af Natur- og Folke-Rettens Grunde. Det hedder blandt andet S. 27: Cavendum ne qvid Juris in ceteros ſtatuas, qvod in te idem uſurpari nolis, aut, ſi qvis moliatur, certiſſime repugnes atqve obſiſtas. — Jamqve qvæſiverim ex illo, qvisqvis hoc Juris in alios ſtatuerit, ut opes majores qvanqvam optimo Jure & ex Lege delatas, invadere & refringere liceat: num, ſi caſus exſtiterit, qvo poſſit ipſe ampliſſima poſſeſſione Jure ſuo potiri, ob eandem cauſam, qva ceteros velit cedere, & ipſe ceſſurus, aut, ſi cedere cogatur, juſte id factum, confeſſurus ſit. Fra S. 34 til 54 bliver i den anden Deel heraf giort Anvendelſe paa den Lære om den politiſke Ligevægt. Her underſøges det Hoved-Spørsmaal: **Om og hvorvidt** ſam-

ſamme kan antages for en Rettesnor i Krig og Fred? Forfatteren har i dets Afhandling over alt forbundet Raisonnement og philoſophiſk Demonſtration med de ældre og nyere Tiders Hiſtorie. Der ere i alt 9 Beſtemmelſer, under hvilke Forfatteren meener, Reglen kan gielde, om Ligevægtens Vedligeholdelſe. Men paa den anden Side erklærer han ſig S. 27 ſaaledes: Qvod ſi vult aliqvis æqvilibrium gentium eo protendere, ut liceat de manifeſto Jure qvenqvam dejicere, juſtæ poſſeſſionis incrementa qvoqvo modo minuere, ſi majora fuerint, nec æqvalitati ſatis conducere ceteris videantur; vi belloqve etiam potentiores, ſui Juris uſu privari ſe nolentes, infeſtare, non ob ullam injuriam, niſi qvod fortuna emineant, amplioraqve teneant & robore plus valeant, qvam ceteri: tunc ſane iſtud principium de æqvilibrio ſervando a naturæ & gentium Lege prorſus alienum eſſe cenſeo. Det hele Skrift er forfattet med ſtor Indſigt i Hiſtorien, og viſer en Mand, der tænker ved Begivenhederne, og veed at anſtille kloge Bemærkninger over ſamme.

Paris. Under Titel Les Graces er her udkommen et Værk i ſtor 8vo paa 330 Sider, hvis Titel og udvortes Anſeelſe lover meget. Udgiverens Abſigt har været at ſamle alt hvad ſkiønt og grundigt de Gamle ſaa vel ſom Nyere har ſagt og ſkrevet om Grazierne. Skriftet indbefatter 18 enkelte Stykker over denne Materie: 1) den 14de af Pindars Olymp. Oder, overſat i det Franſke ved Abb. Maſſieu: 2) en Afhandling over Grazierne af ſamme Maſſieu: 3) Under Titel af Grazierne, en Ode til Hertugen af Vendome af Houdart de la Motte: 4) Epitres aux Graces, af en ubenævnt Forfatter: 5) Die Grazien, et Digt af Gerſtenberg: 6) denne lille Sang:

Les Graces voyageoient un Jour,
Le tendres Amour ſuivoit leurs traces,
Vous ſervites d'aſyle aux Graces,
Mon Cœur en ſervit l'Amour.

7) et Udtog af en Ballet, Grazierne, ved Hr. Roy: 8) Les graces vengées, et Drama af det Italienſke ved Metaſtaſio: 9) Grazerne, en Com. af 1 Act, ved Saintfoi: 10) Et Brev af Chevalier de Mere, over Grazierne og

Skiøn-

Skiønhed: 11) Den Artikel Graces af Encyclopædien: 12) Watelets Betragtning over Grazierne, ſom findes i hans Læredigt over Maleriet: 13) Criton, eller en Dialoge over Grazie og Skiønhed, af det Engelſke frit overſat: 14) Winkelmanns Betragtninger over Grazierne i Kunſtens Værker af hans Geſchichte der Kunſt S. 229, efter en Franſk Overſættelſe af Journal Etranger: 15) Tanker over Grazierne ved Hr. Zanotti, Secretair ved Maler-Akademiet til Bologna: 16) over Grazierne af P. Andre, Forfatter af Eſſai ſur le Beau: 17) et Digt af Dorat til Saintfoi: 18) et andet Digt af ſamme til et Fruentimmer.

Leipzig. Proben Morgenländiſcher Poeſien aus dem Hebräiſchen und Arabiſchen überſetzt, und mit kritiſchen Noten erläutert. 4 Ark i 8vo. Først kommer Salomons Høyſang, hvor Forfatteren klager over mange Steders Dunkelhed. Desuden holder han den kun for et Fragment. Under Texten har han undertiden ſat den Voltairiſke Overſættelſe, desuden er korte Noter tilføyede, i hvilke Salomon undertiden bliver ſat i Ligning med Moſchus. De følgende Stykker ere den 18de Pſalme, Alkands Digt af det Arabiſke, Davids Elegie over Sauls og Jonathans Død 2 Sam. I. 19-27., over Abners Død 2 Sam. III. 33. 34. Den døende Jacobs Spaadom 1 M. B. XLIX. 1-27. En Ode af David Pſ. XXIII. Moſis Triumph-Sang 2 M. B. XV. 1-19. En Elegie af en ubenævnt Pſalm. CXXXVII. Forfatteren formoder, at Jeremias er Forfatter deraf. Han har og tilføyet en poetiſk Omſkrivning deraf. Hans Overſættelſer viſer ey alene poetiſk Smag, men endog en nøye Bekiendtſkab med den Østerlandſke Tænkemaade. Nogle Steder har han hældig overſat paa en nye Maade. Men at han har blandet den hebraiſke Mythologie med den romerſke og græſke, vil næppe finde Biefald.

Halle. Marci Antonii Mureti JCti & civis Romani celeberrimi, Commentarii breves & perſpicui in Titulos ad Materiam Jurisdictionis pertinentes. 59 S. i 4to. Denne Eftertryk er foranſtaltet efter den Straaburgiſke Udgave af Aar 1608.

No. 9.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 27de Februar. 1772.

Kiøbenhavn. Nærmere Betragtninger af Philokalus om Studeringers nærværende Tilſtand og bedre Indretning I Anledning af Raiſonnements over Kiøbenhavns Univerſitet. 1771. 66 S. i 8vo. Med de Berlingſke Skrifter. — Philokalus var endnu ikke i ſin første Afhandling bleven færdig med Studeringers bedre Indretning. Forfatteren af den upartieſke Undersøgelſe og Raiſonnements over Kiøbenhavns Univerſitet har paa nye ſat hans Pen og Tænkekraft i Bevægelſe. Man veed, hvad for et Misforhold der efter diſſe Forfatteres Meening ſkulde være hos os imellem Videnſkaber og Studeringer. Med Videnſkaberne ſkulde det ſtaae vel til, men ikkun ſlet med Studeringer: „ Mine Tanker derom (ſiger „ denne) ere da rigtige," hvorfore da? „ fordi den Mand, „ jeg har den Ære at være i Skriftverling med tilſtaaer det, „ og har end ydermere oplyſt den Sag." Men juſt dette kan vi ikke vel rime med det, han her ſiger paa ſamme første Side: „ Men vi ſkulde dog uden Tvil finde flere ſaadanne grun„ lærde Mænd, om Studeringers Tilſtand og Forfatning „ var fordeelagtigere hos os." Altſaa tilſtaaer han jo en ſaadan Indſtydelſe af Studeringers Forfatning paa Videnſkabernes Tilſtand, formedelſt hvilken de maa ſtaae i lige Forhold, og ikke noget ſaadant Misforhold, ſom han taler om. Derſom vi ſige 1) at det ſtaaer vel til med Videnſka-

berne, og 2) at det og ſtaaer vel til med Studeringer, men 3) at det kunde maaſkee ſtaae bedre til med begge, da der vel næppe er nogen Indretning i et Land ſom jo kan have ſine endten forbederlige eller uforbederlige Mangeler, og at det 4) ſtaaer vel eller ilde til med Videnſkaber i et Land, efter Studeringers, det er, Underviisningens ſlette eller gode Forfatning, da tør vi haabe, at vi ſige Sandheder, ſom Tingenes Natur ſelv medfører og kan ikke være til nogen Anſtød for vort Fæderneland, ſom Patrioter vel med Høyagtelſe og Ærbødighed, men dog ogſaa uden Smiger og Forbeholdenhed bør tale og ſkrive om. Lad det være ſandt hvad han ſiger, om det ellers ikke er for meget ſagt, at de fleſte eller rettere alle vore Lærde ere Autodidacter, og at de rette og faſte Studeringer begynde først efter at de Akademiſke Aar ere endte (thi vi ſeer dog ikke, hvorfor de ikke og, under ſamme Indretning, ſom nu er, kan begyndes før, naar man baade læſer og hører ret og med Nytte;) ſaa bliver det jo dog en afgiort Sag, at det ikke kan ſtaae bedre til med Videnſkabers Fuldkommenhed hos diſſe Autodidacter, end deres Autodidactiſke Natur tillader. Er Veyen langſommelig, møyſommelig og beſværlig, ſaa kommer man kun ſeent og i Forhold derefter med en mere indſkrænket Kundſkab til Maalet. Nok er det, at hvor vi end vender os om, ſaa er det immer ſom dette Misforhold flyede fra vore Øyne. Den ſamme Misforhold ſkal og viſe ſig ved Univerſitetet ſelv, men vi har ingen Leylighed til her at udvikle de forborgne Medſiger ſer, ſom denne Sag baade her og tilforn ſynes os indrøvet udi. Til Sagen, og der møder os allerførſt en vigtig Sandhed, ſom er denne, at det vilde være et ganſke forgiæves Arbeyde ved nok ſaa mange Forordninger at ville forbedre Skolevæſenet, naar ikke en ved Univerſitetet forbedret Indretning ſvarer dertil. Thi efter den Forbindelſe, der er imellem Skolerne og Univerſitetet er ſaadan Harmonie aldeles nødvendig. De Indvendinger, at **Misbrug hæver ikke Tingen**, og **at man bør bygge paa det Gamle**, vil Forfatteren have indſkrænkede. Viſſelig kan de i mange Tilfælde behøve den Indſkrænkning, han har givet dem, men der kan og være de Tilfælde, i hvilke de helſt bør gielde. Thi er det Gamle godt i ſig ſelv, og kan ingen nyere Indretning træffes, ſom, alt i alt betragtet, jo kan være lige de ſamme Misbruger under-

ka-

kaſtede naar de ikke forebygges, hvorfor ſkal man da rokke ved Indretningen og lade Misbrugene blive de ſamme. Han anſeer et vis tvunget, unaturligt og ſpændt Væſen, ſom der ſkal være i Studeringer ved Univerſitetet og i det Forhold, ſom Profeſſorer og Studentere ſtaaer udi til hinanden, ſom et Original-Onde og en Kilde til alle de øvrige Ufuldkommenheder. Man høre engang hvorledes han beſkriver os dette ſpændte Væſen, men vi ville kun høre ham ſom Moraliſt, ſaaſom det er kun Sæder og Moder han laſter, der ſlet ikke hører til det Væſentlige i Forfatningen: „S. 8. En Profeſſor „ er en Afgud ved Akademiet, ikke altid fordi han ſelv giør „ ſig dertil, men fordi Omſtændighederne, Indretningen „ og Forfatningen giør, at han af de unge Studerende an„ ſees derfor. Han er næppe i Stand til at forſkaffe ſig „ deres Fortroelighed, om han end ønſker det. Diſſe unge „ Mennesker trine frem for ham med Rædſel, de høre ham „ med Andagt og ere færdige at tilbede. Har han nu ſelv „ ſaa fordervet en Smag, at han ſynes vel om dette, under„ ſtøtter han diſſe falſke Foreſtillinger med en Hemmelig„ hedsfuld Mine, da er alting paa engang ude; en ung „ Student tør da ikke raadføre ſig med ham, ikke udlade „ ſig for ham, ikke tale med ham, ja næppe tale til ham. „ Dette Afguderie vexler om, ſom alt andet, med Spotte„ rie og hemmelig Foragt hos dem af de Unge, ſom af Na„ turen har ſund Forſtand nok til at føle det Modbydelige „ derudi. Imidlertid ſkal dog Examina tages, og Bener „ forſkaffes, og Stipendier vil man gierne have. Diſſe „ Mennesker maa derfor underkaſte ſig dette Slaviſke, i „ Henſeende til det udvortes i det mindſte, thi det er farligt „ (man begriber det let) at vove noget imod Brugen, Va„ nen og Moden. Saa lidet ſom man kan beſkylde alle de „ Profeſſorer ſom ere og have været ved Kiøbenhavns Uni„ verſitet for at have elſket og befordret dette Væſen, ſaa „ viſt kan man med Sandhed ſige, at de har ikke alle været „ fri for denne Feyl. Men al den ganſke Uorden ſkulde „ ikke været til, om Univerſitetets væſentlige Beſkaffenhed „ og Forfatning havde været paa en bedre Fod, thi da ſkul„ de ikke de mørke og egenſindige Siæle kundet give ſaadan „ Tænkemaade, Luft, og de Gode, de Veltænkende og Ædle „ ikke funnet i diſſe Uordener en uovervindelig Nødvendig-

„ hed til at længe ſig efter den. Den ſande Aarſag hertil „ ligger upaatvivlelig i Studeringers nærværende Indret„ ning. (Os kommer det kun for, ſom en blot Feyl i Sæder„ ne, men vi beſkylder ingen) og fornemmelig i Examiner„ nes Beſkaffenhed, hvilke ſaadanne ſom de nu ere indret„ tede, have en ganſke rigtig Anſeelſe af Tvangsmidler. „ (Det baade tænker vi de ere, og maa være, og anſees for, „ men veed man ikke vel, at Loven er ikke given uden for „ den Uretfærdige?) og om de end ikke misbruges, forringe „ dog det Begreb, de unge Studentere bør giøre ſig om „ Videnſkaberne (naar de ikke misbruges, ſaa ere de jo ſom de „ bør være, og hvorledes kan da det forringe et ungt Men„ neſkes Begreb om nogen Videnſkab, at han derudi aflæg„ ger med Ære en offentlig Prøve? Os er det ikke given at „ indſee denne Sandhed, om den ellers er Sandhed) og „ misbruges de, da foraarſage de en Afſkye og en Kiædſom„ melighed i Tænkemaaden; hvilke ſkade Studeringer meget. „ Dette havde jeg for Øye, da jeg et Sted i min forrige „ Afhandling løſelig berørte det Baand, ſom burde være „ mellem Profeſſorer og Studentere ved et Akademie, og „ ſom ved Kiøbenhavns Univerſitet ſaa aldeles ſavnes, at „ det ingen Under er, om der hos nogle af Profeſſorerne „ i Stedet for Omgang, Samtale, Anviisning, Opmun„ tring og Exempler indſniger ſig en Myndigheds og Befa„ lings Aand, hvilken i Forſtningen, ſaa længe de Stu„ derende ere nye ved Akademiet, foraarſager i Stedet for „ Agtelſe, Kiærlighed, Fortroelighed, Tillid o. ſ. v. hos „ diſſe, en Frygts og Pines Aand, og ſiden, hvad da andet „ end Koldſindighed og Affondring?“ Diſſe ere, tykkes os, ikkun lutter moraliſke Characterer, Forfatteren har faaet Leylighed til at ſkildre, i det han vil laſte Indretningen ved Univerſitetet. Om de ere rigtig trofne, og har Originaler uden i Forfatterens Indbildning, maa han ſelv ſvare til. Men det vide vi og dette tør vi ſige, at det beroer blot paa Profeſſorers Tænkemaade, om de ville løsne dette ſpændte Væſen, og vi troe ikke, at nærværende Indretning giør dem det umueligt, ligeſom vi gad nok ſeet den Indretning, der ſkulde forbyde dem at ſpænde deres Væſen, naar de vil. Dog nægte vi ikke, at jo Forfatterens Morale kan have ſin Nytte. Thi det lader overalt ilde, at det ene Menneſke ſpænder ſit

Væ-

Væsen for det andet. Det er vist ikke derved, man skal fortiene en sand Høyagtelse. Meget mere, det er Veyen til Foragt, om ikke altid den aabenbare, saa dog den hemmelige. Endnu declamerer Forfatteren her videre mod de Akademiske Examina som Tvangsmidler til at høre Forelæsninger. Ingen kan nægte, at de jo saaledes baade bliver ansete og brugte, og at det er ogsaa det, som for en Deel qvæler den Munterhed og Frihed i Studeringer, der er ligesom deres Liv og Aande. Men det er uden Tvil mere Tænkemaadens, end Indretningens Skyld, som gior, at mange lade sig tvinge til det, de med større Nytte og Fordeel godvillig kan og bør giøre. Noget maa der vel være, som drager unge Mennesker, og som endten kan give dem Haab eller Frygt. Thi da det er kun faa Gamle, der egentlig studere for at studere, men vi studere næsten alle for at leve, og af Frygt for tilkommende Mangel paa Livs Underholdning, hvorfor maa da ikke unge Mennesker i Tide vænne sig til at haabe (Stipendier) og frygte (for Examina), da det dog er Haab og Frygt der holder vort hele Liv i Balance. Jo længere og nøyere vi betragte Forfatterens Raisonnements, jo mindre synes han os at opdage de rette Kilder til det spændte Væsen, om det ellers er saa spændt, som han forestiller sig. Fremdeles beklager han endnu med Forfatteren af Raisonnements, at Universitetet er i Kiøbenhavn, og declamerer imod den Professoralske Rangsyge. Da han dog endelig maa lade Akademiet blive i Kiøbenhavn, hvor han og troer det kan have sine Fordeele frem for paa noget andet Sted, saa vil han og have sin Declamation imod de Akademiske Examina indskrænket saavidt, at han vil tilstaae deres større Nødvendighed i Kiøbenhavn, end paa noget andet Sted. Men Examen philosophicum maa dog hørt, endskiønt vi, sandt at sige, seer slet ikke, hvad den har syndet meer end de andre. De andre skulde da forblive men alene befries for al Tvang, Tunghed og Afpasning. Men vi seer dog ikke, at de kan blive fri for al Tvang, saa længe der endten maa være nogen Befalings Nødvendighed derudi, eller i det mindste den, som Haab om Befordring eller Frygt for det modsatte paalægger de Studerende, og nogen saadan maa der dog vel være. Men om vi ret begribe Forfatterens Meening, saa vil han sige, at vore Akademiske Forretninger, de være sig Exami-

na, Forelæsninger, eller deres Anhørelse maa ikke være Haandværksmæssige og bestaae i blotte Formaliteter, uden Realiteter. Men atter igien kommer det her an paa Sæder, Sindelag og Tænkemaade, og hvem danner os disse. Giv os en anden Indretning, men tillige Forsikkring for, at ikke den ogsaa kan og skal blive brugt som en Formalitet. Haab om Befordring til Embeder skulde være det alene, der fornemmelig skulde drive Lysten til Studeringer, og han forefkriver i den Henseende den vidt udseende Stats-Regel, „ at „ Embeders rigtige Besættelse i Henseende til deres større og „ mindre Fordeel, Værdighed og Anseelse i Forhold til for„ skiællig Kundskab, Indsigt og Duelighed, er den eeneste „ og rigtige Grundvold at bygge Studeringers Indretning „ paa til den almindelige Oplysnings Befordring." Iblandt andre for Personers Duelighed gyldige Beviis, regner han og udgivne Skrifter iblandt de sikkerste. Examina maatte for ingen Deel præjudicere saa rigtige og gode Beviser, men være kun et frivilligt og selvvalgt Middel til at blive bekiendt, ikke en Lov, at det just skulde skee paa den Maade. Men meget faa skulde maaskee underkaste sig et saadant offentlig Forhør, naar der var ingen Lov derfor. Magister-Conferencen saadan, som den er for nærværende, maa for ingen Deel være til, og Forfatteren giør ikke meget af de alvidende Magistrer. I Henseende til Examen Juridicum og theologicum er han og af samme Tanker endnu, som i hans første Afhandling, nemlig at noget af dem endelig maatte blive tilbage efter hans første Forslag. Hidindtil har Forfatteren alene beskæftet sig med at igientage eller nøyere forklare, som han kalder det, hans første Afhandling. Her efter betaler han Forfatteren af Raisonnements nogle Complimenter til Afdrag i hans Gield til ham, og endten retter eller bestemmer, eller biefalder, eller forkaster hans Forslag. Han bifalder, at der tillige med Professoribus ordinariis blev beskikket et Antal af extraordinariis, kun, at man ikke, siger han, skulde saae Professores Majorum & minorum gentium. Men samme Forslag har nok i mange andre Henseender et vidtløftigt Udseende. Han troer endnu, at aldrig nogen af Smag og sand Iver for Videnskaberne kan ønske de offentlige Disputeer-Øvelser vedligeholdte, og han giver her Provsten og Decanis mange andre Ting at beskæfte

sig

ſig og deres Underhavende med, hvilke Sidſte han her allevegne kalder de Unge, en Titel, ſom paſſer ſig maaſkee bedre paa Skole-Diſcipler, end i Almindelighed paa alle de Studentere, der nyde Communitetets Beneficium. Men ikke Diſputeer-Øvelſerne har ogſaa deres Formaliteter og Misbruge, der ikke bør hæve Indretningen ſelv. Det værſte er, at ingen kan efter den Dag tale eller ſkrive et Ord til deres Forſvar, ſom ikke vil uden Naade fordømmes al god Smag og ſand Iver for Videnſkaberne. Det eragtes og for en Feyl, at Studentere komme for ſildige til Stipendier, ligeſom og, at ingen maa nyde dem længere end efter Examen theologicum er forbi. I det øvrige beſtemmer og udbreder han ſig nøyere over en og anden Poſt i ſin forrige Afhandling. Til Slutning har han og iblandt nogle faa Complimenter giort **Philomuſus** nogle alvorlige Erindringer, men i Forhold mod den anonymiſke Raiſonneur overſeer han ham dog ligeſom med en høyere Mine nogle Trin neden for. Overalt naar man har læſt diſſe Akademiſke Projecter og Contra-Projecter, vil man giøre ſig den ey aldeles ugrundede Formodning, at ligeſom man har giort meget af Intet, ſaa vil der og blive Intet af meget, ſaaſom baade det Gamle kan bruges vel, og det Nye misbruges. Man ſeer og at naar de i deres Projecter ſynes at have roet ſig forvidt ud, ſaa holde de immer ligeſom Øye med Landkanten, og i det ſamme endten forſigtig ſtryger Seyl eller ſtandſer med Aarerne, for igien at drage i Land. Thi naar de for Ex. ſynes allermeeſt at arbeyde for at flytte Univerſitetet i Kiøbenhavn, ſaa ſynes de i det ſamme ligeſom at ſtandſe med Arbeydet og imidlertid beſinde de ſig, og betænke, at det ſtaaer dog artig nok der, hvor det ſtaaer. Men viſt er det, at de med det ſamme har faaet Leylighed til at foredrage ſaadanne Anmærkninger, ſom fortiener Eftertanke, og hvoraf der kan trækkes Morale. Endſkiøndt man og maa tilſtaae, at i mange enkelte Forſlag er Studerings-Væſenet i ſin hele Omfang ſielden noye nok bleven overſeet. For Reſten kan man ſige dette til diſſe tvende Projecteurers Berømmelſe, nemlig **Philocals** og **Raiſonneurens**, at de fortiener uden Modſigelſe en værdig Lov for deres ſmukke Skrivemaade.

Kiøbenhavn. **Baronen af Bratingshøy og Sælſkab, hvoriblandt Dannefærd, ſom en Landmand faaer Leylighed at tale med Baronen om en fri og aldeles ubunden Agerforfatnings almindelige Fordeele.** Agricola patriam parvosqve nepotes ſuſtinet Virg. Georg. Libr. 2. 1771. 32 S. i 8vo. Med J. R. Thiels Skrifter. — Titelen viſer tydelig nok Indholdet og Øyemærket af denne Piece. Efter en kort og ſmuk Beſkrivelſe over den behagelige Egn, hvori Baronen med ſit Sælſkab befinder ſig, gaaer Samtalen for ſig imellem Baronen og Dannefærd, hvori denne ganſke kortelig viſer først Ulyligheederne af den bundne, dernæſt Fordeelene af den fri og ubundne Agerforfatning ſaavelſom hvad for Vanſkeligheder der ligge denne i Veyen, og hvorledes han meener de bedſt kunde bortryddes. Vi ville lade høre hans Beſkrivelſe over Ulyligheederne af Fælledſkabet S. 12: „De veed ſelv, hvor„ledes den politiſke Agerforfatning, eller den efter Love „ vedtagne Form i Agerbruget, har, ſaa vidt ſamme er mere „ eller mindre fri og ubunden, ikke liden Indflydelſe i Ager„ huusholdningen og de dertil hørende Forretninger. Saa„ledes udkræver jo den bundne Agerforfatning, at alle Byens „ Jorde og Agre maa have lige Skiæbne, Beſidderne af „ Jorden lige Fordeele og lige Beſværligheder. Man er her „ forbunden til paa en og ſamme Tid at pløye, ſaae, høſte, „ føre ind, ikke holde mere Qvæg end ſine Naboer. Ingen „ maa forſøge noget nyttigt Nyt. Alting ſkal blive ved „ den af Forfædrene eller lang Sædvane indførte Brug. „ Saa at ſaa tilbøyelig et fornuftigt Menneſke ellers er til at „ anordne ſine Forretninger efter foregaaende Overlæggelſe, „ ſaa maa Bonden og Landmanden i denne Fald handle „ blot mechaniſk. I ſaadan en Agerforfatning ſtaaer nu „ juſt Beſidderne af diſſe omliggende Jorde. Deres Ager„ forretningerne ere indſkrænkede og tvungne. Den, ſom „ her har en ſlettere Ager end ſin Naboe, kan ikke om han „ aldrig ſaa gierne vilde dyrke ſamme efter ſin bedſte Indſigt „ til Fornødenhed. Ja den, ſom har en lige god Jord med „ ſine Naboer, kan ikke engang, naar hans tillige er større, „ behandle den ſaavel ſom han ønſkede. Saaledes veed man, „ hvad Rugſæden er angaaende, at det er vedtagen ey at „ pløye og ſaae førend Vinteren begynder at nærme ſig, af

„ Aar-

„ Aarſag, at viſſe Creaturer ſkal have Tilladelſe, ſaa længe
„ de lyſter at benytte ſig af Markerne. En Vedtægt, ſom
„ bringer ſtore Ulemper med ſig. Jorden er paa den
„ Tid vaad, tung og mindſt ſikket til en ſaa fornøden Be-
„ handling. Man begynder da at ploye, og Pløyningen
„ er nu, ſom de andre Forretninger i Fællesſkabet, hver paa
„ ſin Tid almindelig. Nu ſætter jeg, en er, af trængende
„ Aarſager, ey i Stand til at begynde paa ſamme Tid, ſom
„ hans Naboer; men vel maaſkee først en heel Uge dereſter,
„ eller og han har dobbelt ſaa meget Hartkorn, ſom de andre,
„ og ikke tillige den Evne at kunne drive tvende Plove, ſaa
„ bliver han gemeenlig, i Fald han ſkal være med til Høs-
„ ſten, nødſaget at haſte ſaaledes, at han ingen Grund
„ har til at vente den Fordeel i Fremtiden, ſom han nød-
„ vendig burde have. At jeg ikke ſkal tale om, at han des-
„ uden vedtelig har haft ſtørre Mangel paa Gisdkning end
„ de andre, ſom havde mindre Hartkorn, end han. Stræ-
„ ber han nu ikke efter at faae nogenledes tilſaaet paa ſamme
„ Tid, ſom ſine Naboer, ſaa kan han heller ikke vente at
„ komme til at høſte med dem. Og her maa han dog følge
„ Troppen, om hans Sæd aldrig dertil var tienlig; ja han
„ anſeer dette allerede, ſom et Gode i Henſeende til et ſtørre
„ Onde, ſom han derved ſøger at undgaae, nemlig at ſætte
„ ſine Agre blotte for det almindelige Indløb af ſamtlige
„ Lodseyeres Creature. Saadanne ere, ved alle Leylighe-
„ der, de Frugter, ſom høſtes i den bundne Agerforfatning
„ eller det for Landhuusholdningen ſaa ſkadelige Fælles-ſkab."
De Vanſkeligheder, ſom ere ſammes Ophævelſe til Hinder, lægge deels i Bøndernes indgroede Fordomme, deels i deres manglende Kræfter, ſom begge forvolde, at alt hvad godt, der end ſkrives til Landvæſenets Forbedring i den Henſeende, kan ikke komme til Eftertanke og Udøvelſe. Hvad Midlerne til Fællesſkabets Ophævelſe angaaer, da maatte diſſe følgelig beſtaae i Fordommenes Udryddelſe og de ſvage Kræfters Underſtøttelſe. Den første meener han bedſt at kunne bevirkes ved Øvrighedens Befaling, og den ſidſte maatte ſkee, ved at beſørge Bonden det tilſtrækkelige Forſkud, ſom tildeels formuende Herſkaber kunde forſtrække dem med imod billige Renter. Eftergivelſe i Skatterne for de første Aar kunde og have ſin Nytte, og maatte anſees ſom en udſat Capital, det

altid med Renter kunde hentes tilbage. Finder man end ikke paa diſſe faa Blade mange nye Tanker, ſaa lade de ſig dog læſe med Fornøyelſe, og da de ere ſkrevne i Form af et Brev, ſaa formode vi, at de maa være ſkrevne ved en vis Leylighed, ikke ſaa meget for at ſkrive noget nyt, ſom for at bringe de foredragne Tanker i nye Erindring hos nogen i ſær, og i Almindelighed hos alle Læſere.

Kiøbenhavn. **Philodani Tanker over Philocosmi Betænkninger.** 1771. 16 S. i 8vo. Med Steins Skrifter. —— **Philocosmi Brev til Philodanus ſom Svar paa hans Tanker over Philocosmi Betænkninger.** 1771. 16 S. i 8vo. Med M. Møllers Skrifter. —— Indholdet af diſſe tvende Skrifter beſtaaer kortelig derudi, at man giør hinanden først en Deel Complimenter, og dernæſt med ſtor indbyrdes Ærbødighed for hinanden gaaer løs paa nogle enkelte Satzer i deres Skrifter, i hvis Henſeende de ere af ulige Tænkemaade.

Blankenburg og Quedlinburg. Johann Lorentz von Mosheim **exegetiſche Einleitung in den Brief Pauli an die Römer, mit einer eignen Erklärung dieſes Briefes herausgegeben von** D Fried. Eberh. Boyſen. 1770. 3 Alph. 17 Ark i 8vo. Dette Skrift indbefatter først Mosheims exegetiſke Indledning til Brevet til de Romere paa 11 Ark, og dernæſt Hr. Boyſens egen Forklaring over dette Brev. Mosheims Indledning er et Collegium, ſom den Sal. Mand har holdt til Helmſtad 1740., og ſom af den Sal. Paſtor Sommerau til Blankenburg den Gang var bleven udſkreven efter ham. Hr. Boyſen tilſtaaer ſelv i Fortalen, at Arbeyder, ſom kommer for Lyſet efter deres Forfatteres Død, ere aldrig ſaa fuldkomne, ſom de, de ſelv har lagt den ſidſte Haand paa; nægter og ikke, at jo det Sommerauiſke Eftterſkrift mangler ſin Fuldſtændighed; og haver han derfor med ſin egen tilføyede Forklaring vildet bøde paa diſſe Mangler. Man anfører os nogle Steder, hvor Hr. B. endten afviger fra andres Forklaringer, eller underſtøtter andres med nye Beviis. C. I. 4. holder Hr. B. med Hr. Heilman til Göttingen det Navn, Guds Søn, for et blot Embeds Navn. Til Beviis for denne Meening anføres Hebr.

I. 4. 5. III. 6. 1 Cor. XV. 28. JEsus er den Guds Søn og JEsus er den Messias eller Christus, bliver aabenbar i Skriften brugte for synonymiske Talemaader. Nu hedder Messias ikke andet, end en Konge. Man veed, at Jøderne ventede en Prophet, der skulde redde dem fra deres Fienders Magt og blive deres øverste Konge, hvorfore de gave ham Navn af Messias. De Christne, som i JEsu af Nazareth funde denne forjættede Prophet, kaldte ham og Konge og Messias, hvilket de udtolkede paa en aandelig Maade, og følgelig og Guds Søn, saasom Konger, efter det hebraiske Sprogs Talemaade, kaldes בני אלהים. Vi vide ikke, om det kan bifaldes, at han V. 12. oversætter την εν αλληλοις πίστιν ved gegenseitigen guten Zutrauen. C. V. 14. forstaaer han ved dem, der ikke havde syndet med samme Overtrædelse som Adam, ligesom sædvanligt er, de smaa Børn, som døe bort i deres første Ungdom. Sært nok er det, at Hr. B. tilligemed andre ikke har lagt Mærke til de næst foregaaende Ord i det 13de og i samme 14de V., som aabenbar vise dette, at der tales om alle de Mennesker, der havde levet imellem Adam og Moses, om hvilke Apostelen viser, at de alle havde syndet, endskiønt ikke med samme eller lige Overtrædelse, som Adam, og det for at gaae den Undtagelse i Møde, som Jøderne maatte ville giøre imod denne hans i 12te V. foregaaende almindelige Sætz, efterdi de alle havde syndet, hvorfra de i det mindste vilde have deres formeente fuldkommen hellige Fædre undtagne, som havde levet imellem Adam og Moses, og havde hverken havt Adams eller den Mosaiske Lovs Forskrift for sig, som de kunde overtræde. Apostelen vil da vise, at man af en udtrykkelig Lovs Mangel ikke maatte slutte til Mangel af Synd; thi Gud gav Loven omsider ved Mosen, ikke fordi de ældre Fædre tilforn vare fuldkommen hellige, men fordi Loven skulde tiene til Syndens desto tydeligere Erkiendelse, saasom, hvor ingen Lov er, der agtes ikke Synden saa nøye (αμαρτία δε ουκ ελλογειται μη οντος νομου.) Ved Cap. VIII. 19. om det sukkende Kreatur, er Hr. B. sær vidtløftig, og igiendriver den Meening, at ved κτισις skulle forstaaes de nye omvendte Hedninger. Selv forstaaer

ſtaaer han derved den hele Skabning fra de høyeſte og helligſte Engler indtil den foragteligſte og umærkeligſte Orm. Os tykkes, at denne Meening ſeer alt for vidt ud, ligeſom den, han igiendriver, er alt for indſkrænket. Var det ikke nok, ved Kreaturet eller Skabningen i det høyeſte at forſtaae den hele Dyre-Slægt, og i ſær det hele menneſkelige Kiøn, ſom er Forkrænkeligheds Tieneſte underkaſtet. Det er viſt, at Menneſket andenſteds i Skriften nævnes med dette Navn. Prædiker Evangelium for alle Kreaturer, det er, for alle Mennesker. Stedet er bekiendt. Og den Indſkrænkelſe Apoſtelen giør i det 23de V. fra Kreaturet i Almindelighed, til dem, ſom havde annammet Aandens førſte Grøde, ſynes mærkelig at betegne, at han ved Kreaturet alene har forſtaaet det menneſkelige Kiøn i Almindelighed. Kap. IX. 5. forſvarer Forfatteren de bekiendte Ord, ſom er GUd høylovet i Evighed, med megen Iver imod dem, ſom giøre dem til en blot Doxologie.

Leipzig. *Chriſtiani Guilielmi Thalemanni*, S. T. Lic. & Eccleſ. Lipſ. Tractatus de Nube ſuper Arca fœderis, commento Judaico, iterum editus cum Vindiciis, acceſſit Commentatio de Auctoritate Philonis & Joſephi in hiſtoria rituum ſacrorum. 12 Ark i 8vo. Man billiger vel ikke den ſtrænge Tone, hvor i Hr. Rau i Herborn har ſkrevet mod denne Hr. Th. Afhandling, men ønſker dog, at denne havde endnu beſtyrket ſin Meening med flere og ſtærkere Grunde mod ſin Modſtander. Hr. Th. nægter ſelv ikke, at jo hans Forklaring er noget mere ſøgt og kunſtigere, end den ſædvanlige. Juſt det ſamme havde Hr. Rau erindret, og ſagt, at, om Moſes Lev. XVI. 2. vilde have udtrykt Hr. Th. Meening, ſaa maatte han have ſagt בענן הקטרת. Derpaa ſvarer Hr. Th. S. 95: Hoc vero eſt in ordinem cogere ſcriptores ſacros, & ſpiritum ſanctum ipſum, qvomodo loqvi debeant. Der behøves liden Eftertanke for at indſee, hvor ſlet dette Svar paſſer ſig, og at det kommer hverken Sagen eller Hr. Rau det allermindſte ved, da denne jo ikke har vildet rette det Moſis har ſkrevet, men alene vise, hvad han maatte have ſkrevet, naar han vilde have udtrykt Hr. Th. Meening. Man kan og tvile, om man deraf, at ander det andet Tempel, hvor i, efter alles Meening,

Skyen

Skyen over Pagtens Ark feylede, det Bud Lev. XV. 2. dog imøder har staaet ved Magt, rigtig kan slutte, at der og i det første Tempel ikke maatte have været nogen Skye over Pagtens Ark. Maaskee Hr. Th. selv skal biefalde denne Slutnings Uvished, naar han erindrer sig, at det Ceremonielle er i begge Templer bestandig bleven det samme, endskiønt de bekiendte 7 Stykker feylede i det andet. Men det bestyrker mere Forfatterens Meening, hvad der S. 108 bliver sagt om den ved Philisterne erobrede Pagtens Ark, at Philisterne ganske vist ikke havde forgrebet sig derpaa, dersom de havde seet den miraculeuse Skye derover. Den tilføyede Afhandling om Josephs og Philons Anseelse i Historien om de Jødiske Religions Skikker, indbefatter meget Godt. Vel har de begge forstaaet Hebræisk. Endskiønt de har skrevet paa Græsk, ere de dog ligesaa gode Rabbiner, som Maimons Søn eller Abarbanel, og da de ere de ældste Rabbiner, saa skulde vel deres Vidnesbyrd være det vigtigste. Men Joseph vilde giøre sin Historie behagelig for Grækerne, og det er bekiendt, hvor megen Frihed han har givet sig for at erholde dette Øyemærke. Philon vilde reducere alt til den Platoniske Philosophie, som han var en Tilhænger af. Men de Hebraiske Rabbiner skreve ikke for at behage nogen i Verden, men alene for deres Folk og efter deres Folks Begreb. Altsaa maa de lære os en reenere Jødedom, end Joseph og Philon, og maa altsaa i hogen Henseende foredrages for begge disse Lærde. Ivrigt er dette Skrift et Beviis paa sin Forfatters smukke philologiske og critiske Kundskaber. Skrivemaaden giør og sit og det ikke lidet til en behagelig Læsning.

Frankfurt og Leipzig. Artwortschreiben an den Herrn Verfaßer der Abhandlung: Was für einen Werth kann man nach der Schrift und Vernunft den schnellen Bekehrungen, besonders auf Sterbebetten zueignen, und was ist rathsam öffentlich darüber zu lehren? In Ansehung dieser Materie ertheilet von dem Verfasser der unpartheyischen Prüfung, über eben desselben Schrift: Ist es rathsam, Missethäther durch Geistliche zum Tode vorbereiten und zur Hinrichtung begleiten zu lassen? 174 S. i 8vo. Dette Skrift fortiener en besynderlig Opmærksomhed saavel formedelst

delſt ſit vigtige Indhold, ſom og ſin grundige og beſkedene Udførelſe. Forfatteren omgaaes ſaaledes med ſin Hr. Modſtander, at han efter en nøye Prøvelſe endten ſamtykker hans Grunde, eller og med Flid og Beſkeedenhed igiendriver dem, hvorved han betiener ſig af bequemme Lignelſer, ſom ſætte Sagen i et klart Lys. I Forveyen hæver han nogle Tvilsmaale, ſom hans Modſtander har giort imod hans Prüfung, for Ex. den Indvending, at det er en Lærer uanſtændigt, at forunde et Menneſke ſin Nærværelſe, ſom Øvrigheden havde erklæret for uværdig til at taales iblandt Mennesker, hvilken han oplyſer ſaaledes: at Syndernes Tilgivelſe og timelig Straf vel kan beſtaae med hinanden, hvilket han ſærdeles vel oplyſer med Davids Syndefald. Derpaa beſvarer han det Spørsmaal, hvorfor det guddommelige Ord ikke kan yttre ſin Kraft hos ſaa mange Mennesker, ſaaledes, at han tilſkriver Menneſkenes Gemytsbeſkaffenhed Skylden derfor. Efter forſkiællige Anmærkninger over den rette Maade at prædike Omvendelſe og Troe, kommer han nærmere til ſit Øyemaal. Han forklarer paa hvor mange Maader den Omvendelſe kan kaldes haſtig, at den er bleven virket hos den forlorne Søn og hos andre, iligemaade, at den er en ſand Omvendelſe, ſkiøndt dens Frugter ikke falde ſaa tydelig i Øynene, da ſaadan et Menneſke, der for Ex. har endnu 40 Dages Tid, ſom Niniviterne, kan ved ſit ſagtmodige Forhold lægge Omvendelſens retſkafne Frugter for Dagen. Dog holder han for, at for det første Saligheds Grad kan ikke være ſaa ſtor, ſom hos andre, der har betragtet deres hele Liv, ſom en Forberedelſe til Evigheden. Dernæſt bør en Præſt ikke ſaaledes roſe en haſtig Omvendelſe, at han derved forringer den tidlige Omvendelſes Fortrin. Han maa herudi opføre ſig med beſynderlig Klogſkab og fornemmelig vil det blive fornødent, at han livagtig foreſtiller den Samvittigheds Marter, og de Forhindringer der indſtille ſig ved en ſildig Omvendelſe, og vel indſkiærpe den tidlige Omvendelſes fortræffelige Fordeele. Forfatterens Beviis ere ſtærke, og hans Skrivemaade ſydende, levende og underholdende.

Jena. Biographien jetztlebender Aerzte und Naturforſcher von C. G. Baldinger, der Arzneywiſſenſchaft

ſchaft und Botanik ordentl. Prof. Erſten Bandes. Drittes Stück. 1771. Stor 8vo. I dette Stykke forekomme følgende Mænd: 1) Hr. Doct. Martini i Berlin, ſom man kiender af det Berliniſke Magazin, af de Berlinſke Samlinger og af hans Conchylie-Syſteme: 2) Hr. Liv-Lægen Geßner i Dresden, en værdig Søn af den bekiendte ſtore Philologus: 3) Hr. Prof. Hollmann i Gøttingen, Philoſoph og Naturforſker: 4) Hr. Prof. Jæger i Tübingen, Chymiſt, Botaniſt og Læge: 5) Hr. Prof. Murray i Gøttingen, en berømt Urtekiender, og en Mand af ſtor Flid, der og har giort ſig fortient af den practiſke Lægekunſt: 6) Hr. Prof. Michel i Berlin, den ſtørſte Anatomicus i vor Tid, og ſom giør den tydſke Nation ſtor Ære. Ved den Leylighed afſkildrer Hr. B. den berømte Hr. von Hallers Reformation i Videnſkaberne: 7) Hr. Prof. Lobſtein i Strasburg, iligemaade en berømt Anatomicus og lærd Mand: 8) Hr. Paſtor Schrøfer i Thangelſtadt. Han er et Exempel, ſom viſer, at en Præſt, naar han ikke prædiker, meget fornuftig kan tilbringe ſin Tid, og at han i den mindſte Vinkel af Verden kunde nytte Videnſkaberne, naar han ikke var alt for hengiven til Ledighed og Mageligked.

Frankfurt ved Odern. D. Guilielmi Chrichtoni de fide humana libri qvatuor. Ει γαρ ετι ανθρωποις ηρεσκον, χριστ δουλος ουκ αν ημην. Gal. I. 10. 1770. 12 Ark i 8vo. Dette Hr. Crichtons Skrift er egentlig er forbedret og forøget Oplag af tvende Programmata de fide humana ex purioribus ſacris proſcribenda, hvilke han endnu ſom Rector ved den her værende reformeerte Skole har udarbeydet. Man roſer det ædle Mod og den Driſtighed, hvormed Forfatteren har ſat ſig imod de vedtagne Fordomme, forkaſtede menneſkelig Anſeelſe, og med en hellig Iver trængte derpaa, at man ſkulde giøre Bibelen alene til vor Troes Rettesnor. Hr. D. Leß bliver endnu her S. 103 anført, ſom en Mand, der holdte de ſymboliſke Bøger for Θεοπνευστος. Men det burde vel have været betænkt, at hvad Hr. D. Leß ſkrev ſom Studioſus, det er han ſiden ſom Doctor falden, og tænker nu i alle Maader, ſom Hr. Chrichton, hvad denne Poſt angaaer. Som et Anhang er tilſøyet Forfatte-

fatterens Diſputation de Præcipuis Chriſtianæ Doctrinæ Capitibus.

Caſſel. De Præſtantia forcipis ad ſervandam fœtus in partu difficili vitam. 1771. 27 S. i 4to. Denne er Titlen paa et Programma ſom Hr. D. og Prof. Stein har udgivet. Han har derudi viiſt, hvor uforbigængelig nødvendigt det er, at bruge Tangen ved mange Vanſkeligheder, naar man vil redde Barnets Liv. Han har bragt de Tilfælde, han ſelv med ſtor Flid har ſamlet, i Tabeller, hvilke give Sagen det viſſeſte Udſlag, og ligiendrive tillige alle derimod giorte Indvendinger. Dog nægter han ikke, at jo Foſtrets Vending har i viſſe beſtemte Tilfælde ſin viſſe Nytte, hvor den ſkeer forſigtig og med de rette Haandgreb, og ikke ſaaledes, at man ofte brækker Arm eller Been paa Barnet. For Reſten viſer dette Skrift, at Forfatteren er en Mand, der forſtaaer ſig baade paa Tangen og Vendingen, og tillige paa det latinſke Sprog, ſom Læger ſaa ſielden pleyer at giøre Væſen af.

Göttingen og Gotha. Practiſcher Unterricht in der Vieharzneykunſt, von Joh. Chriſt. Polyc. Eixleben, der Weltweisheit Dr. und Prof. auf der Georg Auguſt Univerſität und verſch. Geſellſch. Mitgliede. 1771. 1 Alph. 5 Ark i 8vo. Forfatteren har tilforn udgivet Einleitung in die Vieharzneykunſt. I nærværende Skrift foredrager han den ſaa kaldte Therapie i Forening med den beſynderlige Pathologie og Semejotik. Til Slutning underretter han Læſeren om de Lægemidlers Sammenſættelſe, ſom anpriſes i Qvæg-Lægekunſten.

Lemgo. Ueber die ſchönen Geiſter und Dichter des Achzehnten Jahrhunderts, vornehmlich unter den Deutſchen. 238 S. i 8vo. Man har fundet forngodent at advare Publikum, paa det ingen ſkulde lade ſig forføre af en glimrende Titel, at dette Skrift er kun en Miſkmaſk, ſom en Skribent, for at fortiene ſig nogle Groſchen, har meget elendig og feylagtig ſammenſmurt af de Forelæsninger, ſom Hr. Geheime-Raad Klotz har holdt over den lærde Hiſtorie.

No. 10.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 5te Marts. 1772.

Kiøbenhavn Forſlag til en forbedret Indretning ved de latinſke Skoler. 1771. 2 Ark i 8vo. Forfatteren begynder med en vigtig Sandhed: „at ingen Skiøn„ ſom kan nægte den offentlige Underviisnings Nytte for „ den private, ſaaſnart kun Opſigten over Diſciplernes Op„ førſel er ſom den bør være, Skolerne beſatte med duelige „ Lærere, og diſſe i Stand til at have ſaa nøye Tilſyn med „ Skolarerne, ſom Tingens Vigtighed udkrævede og de ſelv „ ønſkede.“ At Under-Lærerne ved de latinſke Skoler ere langt ſlettere aflagde og har mindre Haab til Befordring, end mange private Hofmeſtere, er Forfatteren mishageligt, og han har vel og i den Henſeende giort en vigtig og velgrundet Foreſtilling. At de blive for gamle i Skole-Embeder, finder heller ikke hans Biefald. Ved den Leylighed har Forfatteren, maaſkee en Diſcipel af den Sal. Rector Schnabel, vildet opſætte denne ſin Lærer et lidet Æreminde. Vi anſeer det for en Virkning af Erkiendtlighed, og ſaavidt roesværdigt. Men os tykkes, at Anledningen dertil ikke var ſaa bequem, ſom man kunde have ønſket, og at det i Enden falder ikke ſaa vel ud. Thi efter Forfatt. Ord ſkal han have betalt den Berømmelſe af en flittig Skole-Lærer, der næſten aldrig gav Lov, med en alt for tidlig Død. Man bør ikke nægte Manden ſin fortiente Roes, men der hører Forſigtighed til at roſe endogſaa en fortient Mand, uden til

Præjudice for andre. En duelig og habil Mand kan ofte i en eller to Timer med Diſcipler udrette det, en anden gierne kunde drive en halv Dag bort med. Der ere ſtore Skribentere, ſom har erindret, at en taalelig Frihed kan end og tiene til Opmuntring og Forfriſkelſe for unge Menneſker, der maa have Tid at puſte ud ligeſom gamle Folk. Lad os i alle Formiddags og Eftermiddags 4, 5 eller 6 Timer fordre unge Menneſkers ſpændte Opmærkſomhed, lad os beſvære den i de meget faa Mellem-Timer, ſaa vel ſom Aften- og Morgen-Timer, med ſvære Lectier, var det ikke at qvæle dem med Arbeyde, og behøver ikke Lærere ſelv nogen Reſpiration? Een Rector kunde have givet Diſcipler mere, en anden mindre Puſte-Rum, og den første kan dog have forrettet ſit Embede ligeſaa godt, om ikke bedre, end den ſidſte. Dernæſt er det ingen Ære for en duelig Mand, at han har berøvet Verden ſit koſtbare Liv ved en overdreven Flid i Henſeende til Læſetimer, hvormed han dog vel ikke har giort Mirakler, da han kunde have forlænget ſamme til mere Nytte for Verden, naar han havde givet ſig mere Puſterum. Dette erindres viſt ikke for at betage denne berømte Mand det allermindſte af hans velfortiente Roes, men fordi vi gierne ſaae den bygget paa en mere værdig Grund. Skole-Underviisningen i det latinſke Sprog har Forfatteren her ladet paſſere en liden Mønſtring. Men man ſluddrer dog vel ikke ſaaledes i alle Skoler. S. 11. ſynes han og at hælde til deres Meening, ſom fordrer, at en Skole-Lærer, for at forklare en Autor for en Diſcipel for deraf at lære ham Sproget, bør ſelv være en Polyhiſtor, for ſtrax at giøre Diſciplen til en Polyhiſtor med. En Forklaring over en Autor, ſom har Sprogkundſkaben til Øyemærke, og en anden, ſom har Ting-Kundſkaben til Øyemærke, er en forſkiællig Forklaring af et forſkiælligt Arbeyde, der forudſætter hos Lærlingen en forſkiællig Alders forſkiællige Moedenhed af Begreb og Skiønſomhed. Dette kan man paaſtaae uden at nægte, at jo det ene Øyemærke dog altid kan og i nogen Henſeende bør giøres til en Biſag, eller et Bimaal ved det andet. Man kan og man bør giøre Sprog-Bemærkninger over **Ciceron**, naar man forelæſer hans Bøger om Pligterne for tillige at forelæſe en Morale og Natur-Ret. Man kan og bør giøre Ord og Sætter begribelige for en Lærling, naar mar læſer ham

ſam-

ſamme for i det Øyemeed, at han deraf ſkal lære Latin. Men paa een Gang at giøre baade Sprog og Ting lige vigtige for ſin Lærling, var uden Tvil et qvælende Arbeyde for hans Genie, ſom maatte overvældes med en for hans Alder alt for ſtærk Opmærkſomhed. Naturen ſelv ſiger jo, at den beſkuende eller betragtende Kundſkab (den ſom beſkæfter ſig i ſær og umiddelbar med Tingene) maa efterhaanden befordres først ved den Symboliſke Kundſkab (der nødvendig nogen Tid maa hænge i Bogſtaver og Stavelſer, Ord og Talemaader og Sammenſættelſer.) Vi ſeer med Fornøyelſe S. 12. at Profeſſoren i Philoſophien her ved Univerſitetet har begyndt at holde Foreløsninger over den philoſophiſke Hiſtorie. S. 13 fortæller Forfatteren os hvor ſlet det maa have været beſtilt med at læſe Græſk der, hvor han har gaaet i Skole. Thi det er ikke vor Sag at fornærme alle Skole-Lærere uden Forſkiæl med almindelige Beſkyldninger. Dog, man maa heller ikke tænke, at Forfatteren kiæmmer alle over een Kam. Ney, han giør Undtagelſe, og undtager i ſær tvende Mænd, ſom han har den Høyagtelſe for, de ganſke viſt fortiene. Vor Forfatter, ſom nyelig har roeſt en Rector, der opofrede ſit Liv for aldrig at give Lov, vil dog forunde vore Skolers Hørere nogle Hvile-Timer, og vil han derfor, at de ſkal afløſe hinanden ligeſom Rector og Conrector. Det er ellers i Almindelighed ſandt nok, at alle ſaa vel Lærere ſom Lærlinger behøver Hvile og Reſpiration. For at faae dette Forſlag ſat i Værk, vil han have Kiøbenhavns og Helſingøers Skole forflyttede ud paa Landet, ligeſom vore Projecteurer for nogen Tid ſiden vare i Færd med at flytte Univerſitetet. De ſtore Skoler vil han og have ſammenſmeltede med de mindre. Hvad han ſiger S. 17 om Studenteres Fattigdom, og alle Slags fattige Diſciplers Antagelſe i Skolerne, om Indſkrænkelſen af de Studerendes Antal, ſynes ligeſaa vel grundet, ſom om det var tagen lige ud af vore viſe Skole-Forordninger. Det er en Sandhed S. 20, at en flittig Haandværks-Karl er mere lykkelig end en fattig Student. Vi lægge til, at om Haandværks-Standen var i større Ære og Flor, vilde der ikke ſaa mange løbe med deres Børn til Skolerne. Forfatteren vil dog ikke have alle fattige Børn udelukte fra Skolerne, og det er vel, thi vor viſe Forordning vil heller ikke. Han taler og om Atteſter, ligeſom vore Forordninger.

S. 22, 23. giør Forfatteren ſig færdig med ſit Forſlag til Kiøbenhavns Skoles Forlæggelſe, og den bliver med ſamt Lærere og Diſcipler Byen forviiſt. Vi ſige forviiſt, thi man maa nok forundre ſig over, hvorfor ikke Kiøbenhavns Indvaanere maa have ſaa vel et Akademie, ſom en Skole inden ſine Volde. Man taler om Allarm, Adſpredelſer og Forføreiſer i ſtore Byer, ret ligeſom der vare ſlet ingen Skranker at ſætte derfor, uden ved at rykke ud med Huus og Gaard. Skulde man viſe alle de unge eller gamle andenſteds hen, der kan, om de ville, lade ſig adſprede fra deres alvorlige Forretninger og forføre, ſaa frygte, vi at mange flere maatte flytte, og vi fik ingen Sted til dem igien. Viſt er det, at der kan haves langt mere Opſigt med unge Menneſker, end der i Almindelighed haves, og ſom ſkulde forebygge den ſaa paaraabte Adſpredelſe og Forføreiſe. Men vi vil ikke længe opholde os ved diſſe vidtudſeende Projecter, ſom ſynes kun for den ſtørſte Deel at projectere hvad der længe ſiden viſelig er forordnet, og i det øvrige at være drevne ſaavidt, at de ſkal ikke ſaa let kunne ſættes i Værk uden en total Forandring i det politiſke Syſteme.

Kiøbenhavn. **En Normands Beſvarelſe paa nogle nyere Indvendinger imod et Akademies Oprettelſe i Norge.** 1771. 47 S. i 8vo. Forfatterens Antagoniſter ere deels en Journaliſt, deels en anden Anonymus. Den førſte begegner han ſom en Modſtander, for hvis Lærdom, Indſigt og Fortieneſter han har ſtor Høyagtelſe; Den anden med en overdreven Foragt. Journaliſtens vigtigſte Grunde, ſom her beſtrides, ere diſſe: 1) at den fælles Regierings Bedſte udfordrer, at det ene Land giør det andet et Offer af ſine Fordeele: 2) at Journaliſten ikke indſeer Nødvendigheden af et Akademies Oprettelſe i Norge, fordi Norge kunde give Anledning til mange vigtige Opdagelſer i Lægekunſten: 3) at Journaliſten vilde hellere have Kiøbenhavns Akademie forlagt til en liden Kiøbſtæd i Landet, end et nyt Akademie oprettet: 4) at de fleſte Befordrings-Veye for en Normand dog maa ſøges i Kiøbenhavn. Uden nogen vor Erindring kan Læſeren føle deres Vægt, og ſelv ſkiønne, hvorvidt Journaliſten derfore fortiener diſſe vor Anonymi Complimenter: „Diſſe ere nu den Kritiſke Journals Ind-

„vem

„ vendinger imod et Akademies Oprettelse i Norge. Jeg „ troer de indeholder alt, hvad en fornuftig Overveyelse, „ ledsaget af den ædle Koldsindighed, kan udtænke i denne „ Sag. Jeg haaber i min Besvarelse ey at have fornær- „ met den Høyagtelse, som jeg med det hele Publikum skyl- „ der dette Blads lærde Forfattere. Og altsaa troer jeg ey „ heller at behøve nogen Undskyldning fordi jeg har sagt „ dem imod. Baade troer jeg at have Sandheden paa min „ Side, og jeg har mere end een Gang sporet, at disse For- „ fattere ligesaa lidet, som jeg, elsker utidige Complimenter „ og lærde Pedanterier. Men et har jeg at giøre Undskyld- „ ning for, at jeg tilføyer de Hrr. Journalister som Med- „ Opponent, et stakkels eenfoldigt Menneske." Dette een- foldige Menneske skal være den Anonymus, som har ladet nogle Tanker om denne Sag indrykke i et politisk Ugeblad. Læseren maa selv skiønne, hvorvidt dennes opgivne Grunde kan tænkes eller virkelig findes mindre vigtige end hine Journalistiske (thi skulde de befindes mindre vigtige, saa seer man vel, at de fortiener ey engang at anføres) og hvad Grund vor Anonymus kan have haft til overalt at begegne denne med den meest overdrevne Foragt, og hvorvidt hans endten Foragt eller Høyagtelse er at agte paa. I det mindste er det dog billigt, at Journalisten ved en anden Leylighed, om han ellers agter noget derom, skiønner paa hans Artighed. For Resten kan man i denne vor Anonymiske Periode ligesaa snart komme for Ulykke at blive roest, som lastet. Hvad Controversen selv angaaer, befatte vi os ligesaa lidet dermed som de controverterende Personer. Men for de Læsere, som ikke anseer disse vor Tids Projecter og controverterende Pro- jecteurer med en fuldkommen Ligegyldighed, burde vi dog og mælde dette Skrift an.

Kiøbenhavn. Sinceri **Tanker om de mange la- tinske Skoler i Danmark og Norge, som hindre Studeringers Fremgang og ere skadelige for det al- mindelige Bedste.** Principibus placuisse Viris non ul- tima Laus est. 1771. 30 S. i 8vo. Med de **Berlingske** Skrifter. —— Denne Forfatter har i andre Henseender for- tient vort Bifald, om end ikke i Hoved-Sagen. —— Han har ikke utidigen søgt Leyligheder til endten at stikle paa noa-

le, eller at flatere andre brave Mænd, for endten at bringe de første i Vanrygte, eller de sidste i Mistanke for af en nedrig Ærelyst at have bestilt sig hans ved søgte Leyligheder anbragte Lovtaler. Han opholder sig kun ved Sagen, og i dens Afhandling har han ikke fornærmet nogen i sær, saa vi har ikke kundet afmærke ham et eeneste personel Træk. Efter nogle almindelige Anmærkninger om Opdragelsen og de almindelige Danſke Skoler, kommer han til de Latinſke, som han fornemmelig har haft for Øyne. Han taler om adskillige formeente Feyl ved Studerings-Væsenet og beklager, at de allernaadigste Skole-Forordninger i mange væsentlige Ting bliver ikke efterlevede. Han troer, at Studenterne ere alt for mange og vilde derfor have nogle af de efter hans Tanker alt for mange latinſke Skoler afskaffede, hvilket han meener skulde formindske Studenternes Tal. Overalt gaaer hans Forslag ud derpaa, at han vilde have færre men dueligere og lykkeligere Studentere, og ingen kan laste denne hans gode og velmeente Hensigt. Han meener, der overalt i Dannemark og Norge ikke behøvedes flere end 14 Skoler, hvoraf Norge skulde have 4re, Jylland 4re, Siælland 4re, og de andre Øer 2de. I Hoved-Sagen overlade vi dette hans lille Skrift til andres Bedømmelse, ligesom vi have giort ved andre, der gaaer ud paa Projecter. Men iblandt alle vore Akademie- og Skole-Projecteurer fortiener han størst Biefald for sin simple, og ikke skinlærde, for sin almindelige, og ikke stiklende eller i nogen Henseende personelle Skrivemaade. Han giver sig ud for en fattig Student, der vel har skrevet om Akademiſke Stipendier til Fordeel for fattige Studentere, men dog ikke for selv at profitere noget deraf, lad være han kunde behøve dem meget mere, end mange andre.

Kiøbenhavn. Patriotiſke Breve til adskillige ꝛc. af D. Huusfeld. 1771. 72 S. i 8vo. Med N. C. Høpfners Skrifter. Det første af disse Breve, stilet til en ubenævnt fornem Herre, handler om en States Giæld. Forfatteren ligner den allernaadigst forundte Skrive-Frihed ved det Prophetiſke Træe, under hvilket alle Himmelens Fugle har søgt Lye og Læe, ey alene Skader, Krager, Nat-Ugler, Rov- og Morder-Fugle, men endog Nattergale og andre deylige

lige Sangere. Iblandt de sidste regner han og den ubekiendte Forfatter til **Betænkning, hvorvidt en Efterkommer i Regieringen er forbunden til at betale sin Formands Giæld.** I øvrigt ligner han ham med den Romerske **Curtius**, der for at rædde Fædernelandet styrtede sig i et bundløs Dyb. Egentlig indbefatter Brevet en kort Critik over denne Forfatter, som nærværende Brevskribent ey er eenig med i Hoved-Sagen. Hans Erindringer derimod synes velgrundede, men for en stor Deel allerede giorte af denne Forfatters andre Antagonister, saa vi behøve her ikke videre at indlade os i denne Undersøgnings Indhold. **Det andet Brev** handler om samme Materie til samme ubenævnte Herre, og indbefatter for den største Deel Anmærkninger over Krigsstandens Forfatning. **Det tredie Brev** handler om Skovenes Aftagelse og Opelskning og er stilet til en ubenævnt fornem Dame. Forfatteren regner de mange Giærder af Riis, Tiørne og Staure iblandt de Aarsager, som ødelægge Skovene, og vilde have dem med en Kongel. Forordning eftertrykkelig forbudne, og Markene derimod indhegnede med dobbelte Grøfter og levende Giærder, hvor Steengiærder deels ikke kan haves, deels falde for bekostelige. **Det fierde Brev** handler om **Hoverie** og er stilet til forbemelte ubenævnte Herre. Forfatteren meener, at de fleste, som i disse Tider har skrevet med eller imod Hoveriet, har forvirret de tvende forskiællige Begreb om Hoverie og Vaarne-Standen med hinanden. Hoveriet, siger han, er i sig selv intet andet, end en Tieneste, som jeg betinger mig af en anden imod at overlade ham min Eyedoms Jord og Grund for at bruge den lovlig og tage Nytten og Frugten deraf. Derudi finder han intet unaturligt eller stridende mod den borgerlige og menneskelige Frihed, naar kun saadan Contract sluttes med Frihed paa begge Sider. Men man har i Begrebet om Hoverie tillige indblandet det Begreb om Vaarne-Stand og Vaarne-Rettighed; „Vore Love selv (siger Forfatteren) syn„nes ikke tydelig nok at have distingveret disse Begreb, „hvilket har giort saa mangen Proprietair, ofte maaskee „mod sin Villie, til Despote over sine Bønder, da han „desformedelst har indbildet sig at have kiøbt tillige med „Jorden og Grunden alt det, derpaa findes livløse saa vel „som levende Creature, baade Ufornuftige og de Fornuf-

„ tige, da dog Bonden hos os og efter vore Love er ikke et „ ſaadant trælbaaren Dyr.“ For da at betage Hoveriet og Fæſte-Bonden al Skin af tvungen og foragtelig Trældom og Herremanden al Leylighed til Deſpotisme og Misbrug, hvortil Vaarne-Rettigheden ſkal efter Forfatterens Meening have givet mangfoldig Anledning; ſaa ſkulde nu Vaarne-Rettigheden efter Forfatterens Forſlag ikke mere tilhøre Proprietairen. Bondeſtandens Forbindelſe til ſin Fødeſtavn kunde vel ikke for mange vigtige Aarſagers Skyld ophøre, men den ſkulde ikke ſtaae i Connexion med Hoveriet, og Proprietairen ikke have noget dermed at giøre. Bønderne ſelv kunde, ligeſaa vel ſom Proprietairerne, levere Karle til Krigstieneſten, ſaaledes ſom i Norge, Sverrig og andenſteds. Ogſaa de kunde og ſkulde ſelv bevogte det unge Mandſkab, naar det kun blev dem alvorlig paalagt, og dette ſkulde fra første Ungdom af være enrulleret, men dets Udtagelſe til Krigstieneſten ſkulde ſkee, ikke ved Proprietairerne eller Bønderne ſelv, men ved en Kongel. Commiſſion. En velſindet Proprietair ſkulde end mere forbinde ſig ſine Fæſte-Bønder, og giøre dem Hoveriet mere behageligt, naar han vilde overlade Hoved-Gaardens Forpagtning til ſamtlige under ſamme Gaard beliggende Bønder. Forfatteren viſer til Slutning, efter hvilke Regler dette maatte ſkee. Det femte Brev handler om Bøndergaardenes Udflottelſe paa deres Mark-Deele. Man veed, at Hr. Torchil Baden har ſøgt at viſe nærværende Landvæſens og Agerbrugs ſlette Forfatning frem for i gamle Dage. Hans Øyemærke dermed har været at viſe den ſtore Fordeel, ſom ſkulde flyde af Bøndergaardenes Udflottelſe. Nærværende Brev-Skribent nægter vel ikke Sagens ſtore Nytte i ſig ſelv betragtet. Men han troer dog, at Forſlagets Fuldbyrdelſe vilde finde uovervindelige Vanſkeligheder, ſom ſkulde giøre det baade phyſice og moraliter umueligt, og at ſamme Fordeel kunde erholdes paa en langt lættere og kortere Maade. Og det er baade diſſe Vanſkeligheder og denne Maade, Forfatteren i dette Brev har ſøgt at beviſe. Det ſiette Brev handler om Conſumptionen og Brændeviinsbrænderiet i Kiøbſtæderne uden for Kiøbenhavn og er ſtilet til Philopatrejas, ſom af Forfatteren til Slutning ſaaledes tiltales: „Her har de, min Hr. Philopatrejas, mine „ Tanker om Conſumptionen og Brændeviinsbrænderiet.

„ Kan

„ Kan de behage Publikum og dem, ſkal det være mig kiært.
„ Jeg har forhen givet mig den Frihed at ſkrive nogle patrio-
„ tiſke Anmærkninger over deres Afhandling om Geiſtlighe-
„ dens Indkomſter, men beklager mig, at ſamme ere blevne
„ saa defigurerede formedelſt mange endog forvildende Tryk-
„ feyl. Jeg har ſkrevet mod deres Piece, mens ingenlunde
„ mod deres Perſon, følgelig ikke af Had men af Kiærlig-
„ hed til Sandhed. Ligeſom jeg endnu denne Time kræver
„ den Alſeende til Vidne, at jeg ikke i nogen Maade har
„ den Ære at kiende dem, endten af Navn, Stand, Per-
„ ſon eller Sted. Mine lovede Anmærkninger over deres
„ øvrige Afhandlinger om dyre Tider, Handelen og Retter-
„ gangen, ſkal, om GUd vil, ved Leylighed ogſaa følge.“
Dette Sted viſer, at Forfatteren maa have ſkrevet diſſe Bre-
ve, førend han endnu indſaae, at **Philopatrejas** er en Skri-
bent af ingen Conſequence. Dog ville vi dermed ikke ſige det-
te, at han ſkulde holde inde med ſine Afhandlinger om dyr
Tid, Handel og Rettergang. Thi hvad godt han derom
veed, kan han gierne ſkrive uden at give ſig af i ſær med
nogen Skribent.

Leipzig. Hiſtoria Alberti Secundi, Romanorum Hungariæ & Bohemiæ Regis, Auſtriæ Ducis, Marchionis Moraviæ. 1770. 50 S. i 4to. Denne Hiſtorie er udgivet ſom et Akademiſk Prøve-Skrift, ſom Hr. **Wench** har offentlig forſvaret for Magiſter Gradens Erlangelſe. Man anſeer den ſom en Frugt af en langvarig og vedholdende Flid, og en grundig Kundſkab i Hiſtorien og den tydſke Stats-Ret. Forfatteren træder i **Pütters** Fodſpor, med den Forſkiæl, at hans Sprog er mere romerſk, og han giver Forhaabning om ſig, at han engang vil, om ikke overgaae ſin Forgiænger, ſaa dog komme lige med ham, om han ellers med ſamme Iver farer fort paa den Løbebane, ſom han ikke uden Roes har betrædet. Afhandlingens Indhold er kortelig følgende. **Albert den Anden**, en af de vigtigſte Perſoner i det tydſke Riges Hiſtorie, var den, efter hvis Død Keyſer-Værdigheden er forbleven over 300 Aar beſtandig og uafbrudt ved det Øſterrigſke Huus. Han var født 1397. For at ſætte hans Opdragelſes Maade nogenledes i et tydeligt Lys, har Forfatteren giort et Udkaſt af hans Faders **Albert den 4des**, og

hans Lærers Characteer. Denne var en Geiſtlig til Wien ved Navn **Plancus**. Tidlig nok miſtede han ſin Fader 1404. I Forveyen var den bekiendte Deeling af Landene imellem **Albert den tredie** og hans Broder **Leopold** gaaet for ſig, hvorved Forfatteren giver os et rigtig Udkaſt af de Øſterrigſke Staters da værende hele Beſkaffenhed indtil 1415. Denne Deeling ſkeede, ſom bekiendt er i Aaret 1379. Her paa gienneingaaer han **Leopold** den 3dies og hans Efterfølgeres. Hiſtorie; berører de Uenigheder imellem den Albertiniſke og Leopoldiniſke Linie i Aaret 1395. de nye Fordrage i Huſet Øſterrige fra 1404., og det øvrige Mærkværdige indtil **Albert** den 4des Tider. Den hele foregaaende Beſkrivelſe om Huſet Øſterrige ſtaaer her ikke paa det urette Sted, da den bidrager meget til ret at forſtaae den Handel imellem **Albert** den 5te og det øvrige Øſterrigſke Huus. **Albert** den 4de var en af de Fyrſter, der nøye kiendte ſit Riges Tilſtand. Kort for ſin Død gav han et Beviis derpaa, i det han forudſpaade de foreſtaaende Uroeligheder med diſſe Ord: heu bonos illos! qvantæ eos miſeriæ manent! Efter hans Død ſkeede Arve-Foreeningen imellem Øſterrige og Lurenburg. **Sigismund**, Konge af Ungern, var vor **Albert** ſær bevaagen for hans Faders Skyld, ſaa fiendſk ſom han derimod var ſindet imod hans Formynder. Stridighederne imellem begge diſſe ſidſte toge Dag fra Dag, immer meer og meer til, uagtet man forſøgte alle Midler til at bilægge dem. Imidlertid gav **Wilhelm** af Øſterrige og hans Myndling **Albert** den 5te forſkiællige Love, hvormed denne Afhandling beſluttes. Ved Enden ere tilføyede tvende Obſervationer, af hvilke den første handler de Partitione Provinciarum Auſtriacarum inter Familiam Albertinam & Leopoldinam; den anden de Anno, Menſe & Die emortuali Alberti IV.

Halle. Johann Sleidans **Reformations-Geſchichte aus dem Lateiniſchen überſetzt. Genau durchgeſehen, mit Courayers und einigen andern Anmerkungen, wie auch verſchiedenen Urkunden und einer Vorrede herausgegeben von** D. Johann Salomo Semler. **Erſter Theil; welcher die erſten neuen Bücher begreift, und bis auf das Jahr 1535 geht.** 1 Alph. 22 Ark i 8vo.

1771.

1771. Denne Oversættelse af Sleidanus blev lovet i Aaret 1768. Oversættelsen er foranstaltet ved Hr. D. Semler, og endskiøndt den er bleven fordeelt imellem flere Arbeydere for desto hastigere at befordre Pressen, saa mærker man dog ikke til nogen Ulighed i Stilen, man finder i Oversætterne saadanne Folk, der fuldkommen har forstaaet begge de Sprog, hvoraf og hvori de har oversat. Nærværende første Deel indbefatrer vel intet mere, end en rigtig flydende Oversættelse af Sleidan med Courayers Anmærkninger, som gemeenlig ere ubetydelige og meget tilfældelige, som Hr. S selv tilstaaer. Men desto mere har man Aarsag at fornøye sig ved det Løfte, han har giort, at ville nemlig selv levere et heelt Bind af Supplementer til dette Værk, hvori Sleidans Liv og Levnet skal indtage det første og fornemmeste Sted. Vi finde, at Hr. S. har tilføyet 7 Original-Documenter til dette Værk, som tiene til Oplysning om enkelte Deele af Kirke-Historien.

Frankfurt og Leipzig. Die Freundschaft in Leben oder der moraliſche Briefe an verſchiedene Freunde von Eliſabeth Rowe: nebſt einer Lebensbeſchreibung der Verfaſſerinn; aus dem Engliſchen überſætzt. 1771. 1 Alph. 2½ Ark i 8vo. I forrige Aar 1770 udkom en nye Oversættelse af Breve fra Døde til Levende, hvilke Forfatterinden selv havde givet den Opskrift, die Freundſchaft im Tode. Nærværende smukke Samling indbefatter ingen digtede Breve, som den forrige, men den fromme Forfatterindes virkelige Brevvexling med forskiællige Personer af hendes Bekiendtskab, og det meest Folk af Stand. Nogle til hendes Moder, og nogle saa til hendes Gemahl. Man kan læse dem med megen Fornøyelse og Opbyggelse, og vil finde dem langt mere behagelige og lærerige, end hine digtede under Titel die Freundſchaft im Tode. Her ligge sande Characterer, sande Forfælde, samt Forhold og Forbindelser i Livet til Grund, og altsaa er det aabenbar mere Hiertet, der taler her, end Vid og Indbildning. Den Sal. Digterindes sande naturlige Tænkemaade fremskinner endnu langt tydeligere af disse Breve, end af hine; men disse tiene dog til det uimodsigeligste Bevis paa, at Digterinden hisset digtede af sit Hierte. Ogsaa disse Breve ere meer utvungne,

frie

frie og afbrudne end hine, af ſamme Aarſag. Foran ſtaaer, ſom Titlen ſiger, en Levnetsbeſkrivelſe, dog ikke ſaadan, ſom vore vittige Kunſtdommere ville have, men blot Materialier til en Biographie, hendes fornemmeſte Forandringer i Livet, og en Mængde Anecdoter, ſom nærmere betegne Forfatterindens Characteer og Tænkemaade. Man formoder, at en Deel deraf maatte være bleven oplæſt af Prædikeſtoelen over hendes Begravelſe. Dog er det ganſke ikke uintereſſant. Mærkværdig er den Bekiendelſe, ſom den Sal. Forfatterinde ſkal have ſkrevet til en fornemme Veninde: „Jeg har længe „ ikke mere ſkreven gudfrygtige Betragtninger. Maaſkee „ tager Andagtens Heede ligeſaa af med Livet, ſom andre „ Affecter: men jeg haaber, at den ſtille, fornuftige og „ grundige Deel af Religionen vil immer mere tiltage."

Leipzig. Memoria Gottfridi Maſcovii, Auctore J. L. E. Püttmanno. Accedunt Barbeyracii, Schwarzii, Koelerii, Gundlingii, Heinecci, Maſcovii, & Boehmii Epiſtolæ aliqvot ineditæ, nec non Specimen Mſpti Græci, Eclogam Legum continentis, typisqve nondum exſcripti. 132 S. i 8vo. Den Sal. Gottfried Maſchow havde længe ſiden fortient at finde en ſaadan Biograph, ſom han har fundet i Hr. D. og Prof. Püttmann. Endſkiønt han ikke med nogen underholdte ſkriftlige Stridigheder, ſaa havde han dog mange Fiender, ſaa vel i Harderwick, ſom i Göttingen. Men man maa tænke med Forfatteren, Molliter oſſa cubant, og drage Forhænget ned for viſſe Privat-Hiſtorier, ſom endnu ere underkaſtede alt for megen Tvil og Modſigelſe. Viſt er det, han var en af ſin Tids ſtørſte Juriſter, og hans Afmindelſe vil blive hellig iblandt Efterkommerne. Forfatteren begynder ſit Skrift med at giennemgaae de forſkiællige Claſſer af vor Tids Juriſter. Nogle drive blot den practiſke Deel af Juriſprudentzen. Andre ſøge kun Blomſter og Forbedringer, hvor de tage ſig den Frihed til, efter Behag at ſkiære, ſvie og brænde. Andre derimod, og ſaadanne burde alle være, forbinde den ſaa kaldte elegante Juriſprudentz med den praktiſke. Diſſe ere de Mænd, af hvilke man kan vente noget grundigt, og iblandt diſſe regner man med Ret den afdøde Gottfried Maſchow. Han var født den 26de Septbr. 1698. til Danzig; kom

1716.

1716. til Leipzig; lod ſig examinere 1720. ſom Candidatus Juris; gik derfra til Altdorph, hvor han erlangede Magiſter-Graden i Philoſophien, og Licentiat-Graden i Jurisprudentzen; begyndte derpaa ſine Forelæsninger i Leipzig; og blev herfra, ved Heineccii Mægling, kaldet 1728. ſom ordentlig Lærer i Jurisprudentzen til Harderwick. Deels formedelſt ſin Sundhed, deels formedelſt viſſe Fortrædeligheder, ſom han havde med det her værende Facultæt, i ſær med Pagenſtechern, modtog han 1735. ſit Kald til Göttingen. Her fandt han og ſine Fiender. Han holdt det i den Henſeende for bedre, for ikke ved Stridigheder at ſkade det der værende Univerſitet, at vende om til Leipzig. Dette ſkeede 1739., og her læſte han med ſtor Bifald. I de ſidſte Aar af ſin Levetid blev han Morøs, og beſkæftede ſig næſten ikke med andet, end det Gamle Teſtamentes Læsning efter den Alexandriniſke Overſættelse. Derpaa gaaer Forfatteren alle hans Skrifter igiennem, og fælder meeſtendeels gode og grundige Domme over deres Værd. Han anmærker, at en vis akademiſk Afhandling, ſom en vis Hr. von Seyfertig 1727. havde holdt under Hr. D. Rivini Forſæde, ad Modeſtini Caſus enucleatos, havde Maſcow til Forfatter. Maſcow havde endnu begyndt at arbeyde paa forſkiællige Skrifter, ſom ikke ere bleve fuldendte. Saa vilde han have udgivet den Brunsvig-Lynebergiſke Rets Pandecter, og var allerede kommen temmelig vidt i ſit Arbeyde, da han med et forlod Göttingen. Iligemaade har han begyndt at ſkrive en Commentar over Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores, hvilken Hr. Rector Leisner ved Thomas-Skolen i Leipzig har erholdet efter hans Død, hvis Arvinger endnu beſidde den. Men Døden afbrød diſſe og andre flere hans lærde Arbeyder. De tilføyede Breve kan læſes med Fornøyelſe og Nytte.

Altenburg. Krieg-Arzneywiſſenſchaft, oder Abhandlung von den Krankheiten, welche unter den Trouppen im Felde und in Beſatzungen am gewöhnlichſten ſind, von Hrn. Donald Monro, Arzt der brittiſchen Armeen: aus dem Engliſchen in das Franzöſiſche überſetzt und mit wichtigen Anmerkungen vermehret durch Hrn. Begue de Preſle, der Arzneywiſſ. Doctor und Königl. Bücher-Cenſor in Paris. Erſter

Band, aus dem Franzöſiſchen überſetzt 1771. 398 S. i ſtor 8vo. Den tydske Overſættelse af Hr. Monro's Bog om den Engelske Armees Sygdomme i Tydskland af Hr. Hof-Læge Wichmann i Hannover, er bleven optagen med ſtor Biefald og flittig Læsning. De Franske erkiendte og denne Bogs store Værd, og Hr. Begue de Presle overſatte den ey alene i det Franske Sprog, men føyede desuden anseelige Forsgelser dertil, hvorved Bogen blev endnu een Gang saa ſtærk. Hr. Richter besluttede at lade dette kostbare Værk overſætte af det Franske i det tydske Sprog, og aftrykke tilligemed de tilføyede Forsgelser. Det første Bind, hvorefter det andet skal følge i et Aar, indbefatter fornemmelig Hr. Begue de Presle's Tilsætninger, og disse blive desuden udgivne for sig selv under Titel af Zusätze ꝛc., til Nytte for dem, som allerede besidde den første tydske Oversættelse af Hr. Monro's Bog. Hr. B. de Presle leverer her i et frugtbart Udtog, det Nyttige af alle Skrifter, som ere skrevne om Krigs-Lægekunsten. En Pringle, von Svieten, Monro, Home, Brocklesby, Baldinger, Portius, Willius o. a. ſl. har været hans Førere. Skriftet er dog ey alene indskrænket til Soldaters Sundheds Vedligeholdelse, men de fleste Regler kunne og skulde tillige være nyttige saa vel for Landmændene, som Stædernes Beboere.

Göttingen. Von dem körperlichen weſentlichen Unterſcheide zwiſchen der Structur der Thiere und Menſchen, eine akademiſche Rede, gehalten auf dem anatomiſchen Theater zu Pavia, von Doct. Peter Moſcati, Prof. der Anat. Chirurg. und Geburtshülfe, Mitgl. der Akad. der Phyſ. zu Siena, aus dem Italiäniſchen überſetzt von Joh. Beckmann, ord. Prof. der Oekon. zu Göttingen. 1771. 8vo. Nogle gamle Philosopher, selv Owid, og iblandt de nyere Derham og andre har paastaaet, at det er et Fortrin, hvormed Gud har forleenet Menneskene, at det gaaer oprettet paa tvende Fødder, for at kunne beskue Himmelen. Buffon og andre nyere Naturforskere paastaae med mere Rimelighed, at det naturlige Menneske maatte gaae paa fire Fødder. Denne Satz forsvarer og Hr. Moscati med megen Kundskab om Philosophie, Mechanik og Anatomie. Han beviser af Skeletets Bygning

og

og af Muſklernes Virkning, at Naturen beſtandig anvender den mindſte Kraft, hvilket atter er for den Horizontale Stilling og Gang, hvor Tyngden bedſt underſtøttes, og Muſklerne anvender den mindſte Kraft. Han gaaer endnu videre, og viſer meget ſkarpſindig, at Menneſkenes fleſte Sygdomme har deres Grund alene i deres Legemers oprakte Gang og Stilling, hvorved han begynder fra de Følger, ſom Foſtret maa føle formedelſt Moderens oprakte Gang. I Menneſkenes Bygning er der ingen væſentlig anatomiſk Underſkiæl fra Dyrene, følgelig vildfare Materialiſterne, ſom troe, at Menneſkenes Fornuft er en Følge af deres beſynderlige Mechanismus. Forfatteren ſlutter, at Menneſkene ved en fornuftig Siæl underſkiller ſig fra Dyrene, og at deres væſentlige Fortrin derudi beſtaaer.

* * * **Almanach der deutſchen Muſen auf das Jahr 1771. unter allen Meridianen zu haben.** 8vo. Indretningen er lidet forſkiællig fra forrige Aars Almanak, men i Navnene, hvorved Dagene ere betegnede, er ſkeet Forandring. Nogle ere forſatte, andre ganſke udeladte. Recenſenten bekiender, at han ikke kiender mange af de anførte Digtere, for Ex. en **Brönſtädt, Freytag, Becker, Lucius, Boje**, o. a. fl. Calenderen er tilføyet temmelig mange Recenſioner af nyere Skrifter. Forfatteren er ſkarp i ſine Critiker, endogſaa over unge Digtere. De tilføyede Digter ere talrige, og deriblandt findes ſkiønne Digter af en **Denis, Löwen, Maſtalier** o. a. Et beſynderligt Phænomenon er en Pohlſk Jødes Sange, ſom ere fulde af Naivetet og de kiælneſte Følelſer i det Jødiſke Sprog.

Leipzig. Af Hr. Doct. og Prof. Chriſtian Henrich Schmids **Engliſches Theater** er udkommen den 4de Deel paa 438 S. i 8vo. Samme indbefatter I) **Die Entdeckung**, et Lyſtſpil af **Miſtreh Sheridan**, ſom er fuld af de ſkiønneſte Situationer, ſom kommer af de mangfoldige rørende Characterers Contraſt, der i ſær ſmigre det ſmukke Kiøn. II) **Der leichtſinnige Ehemann**, et Lyſtſpil af **Colley Cibber**, ſom og har mange og forſkiællige Characterer. III) **Die Wayſe**, ein bürgerliches Trauerſpil, von **Thomas Atway**. Hr. S. har fordulgt alle i mindſte Maade anſtødelige Udtryk,

af-

afſkaaret den poetiſke Indbildnings Udſvævelſer, og udelukt den overflødige første Scene, Forandringer, ſom han har holdt fornødne, at Stykket deſto bedre kunde ſkikke ſig for den tydſke Skueplads.

Riga. Rechtgläubige Lehre, oder kurzer Auszug der chriſtlichen Theologie, zum Gebrauch Seiner Kayſerl. Hoheit des Durchl. Thronfolgers des Ruſſiſchen Reichs, rechtgläubigen groſſen Herrn Zeſarewitſch und Großfürſten Paul Petrowitſch, verfaſſet von Seiner Kayſerl. Hoheit Lehrer, dem Jeromonach Platon, nunmehrigen Archimandriten des Troitzſchen Kloſters. Aus dem Ruſſiſchen. 1770. 15 Ark i 8vo. Tilſkriftet er ſtillet til Storfyrſten. Bogen ſelv beſtaaer af 3 Deele. Den første handler om den naturlige Guds Kundſkab. Den anden om den aabenbarede Guds Kundſkab. Den 3die om Buddene eller den chriſtelige Sædelære. I den anden Deel er lagt til Grund en Troes Bekiendelſe, ſom beſtaaer af 12 Artikler, og i den 3die Deel har Forfatteren lagt de 10 Guds Bud til Grund til Sædelæren.

Halle. Med flere Lærdes Biſtand udgiver Hr. D. Frid. Eberh. Boylen algemeines hiſtoriſches Magazin, hvoraf er udkommen det 6te Stykke, ſom indbefatter: I) Acta Damiana i 10 ſærſkilte Artikler. II) M. Joh. Frid. Eckhardts Nachricht von des Vincentii Bellovacenſis ſpeculo hiſtoriali. Dette vidtløftige Værk, ſom udkom til Strasburg 1473. og til Baſel 1476., indbefatter i ſig de 4 beſynderlige Deele Speculum naturale, doctrinale, hiſtoriale, og morale. III) Etwas von denen Schwarzburgiſchen Canzlern zu Rudolſtadt vom Jahre 1553. bis 1763.

Arnſtadt. Hr. Rector Lindner har udgivet et Programma de Ellipſium latinarum ratione, hvor i han viſer først tvende Tilfælde, i hvilke Udtrykkets Korthed pleyer at finde Sted, først naar det kan tiene til at giøre Talen behagelig, og dernæſt til at udtrykke Gemyts-Bevægelſer. Derpaa viſer han Tydeligheds Nødvendighed ved enhver Udelukkelſe, og med gode Exempler, hvorledes man bør gaae til Værks med at forklare Ellipſes. Forf. lover derom et større Værk.

No. II.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 12te Mart. 1772.

Sorøe. Gerhard Schönnings **Norges Riges Hiſtorie** ſørſte **Deel**, indeholdende **Rigets ældſte Hiſtorie** fra dets **Begyndelſe** til Harald Haarfagers **Tider.** 1771. 524 S. i 4to. Her træder for Lyſet den ſørſte Deel af Hr. Prof. Schønnings Norſke Hiſtorie. Forfatteren har anſeet det for mueligt, at nogen kunde ſpørge: om den Norſke, i ſær den ældſte Hiſtorie kunde være af nogen Nytte og Betydenhed? Om den fortiener Læſerens Opmærkſomhed og Eftertanke? eller om det Arbeyde bør anſees for at være ſpildt, ſom endten er eller kan blive anvendt for at ſætte den i ſit behørige Lys? Man kan vel ikke nægte, at jo nogen kunde giøre ſaadanne Spørsmaale, ſaa længe der ere Daarer til i Verden, ſom deels kan ſpørge det al Verdens Viisdom ikke kunde beſvare, deels ikke fortiente noget Svar. Vi holde for, at foranførte Spørsmaale kunde henregnes iblandt dem, ſom ſlet ingen Svar fortiente. Hvor ſtor en Daare maatte den være, der vilde anſee det Arbeyde for ſpildt, ſom anvendes paa at ſætte ſit Fædernelands Hiſtorie i ſit behørige Lyſ! Ikke deſto mindre har Forfatteren værdiget diſſe Spørsmaale den Ære at anmælde dem ſom muelige, for ligeſom at forekomme dem, og da vi bør ikke troe, at han ſkulde have vildet give ſig af med de daarligſte Spørsmaales Beſvarelſe, ſaa burde vi formode, at han forudſatte viſſe ey ganſke urimelige Fordomme ſom Grunde til ſaadanne Spørs-

maales Mueligheed, om han ikke ſelv havde mældet derom. Men dette har han giort, og diſſe Fordomme ſkal nogle have fattet deels om den Norſke Hiſtories ringere Berydenhed i Henſeende til den almindelige Europæiſke, deels om de til ſamme henhørende Efterretningers Urigtighed eller fabelagtige Dunkelhed. Det er ſærdeles mærkværdigt hvad Forfatteren har erindret imod den første Fordom: „ Enhver, ſiger han, „ ſom beſidder nogen Indſigt i den Nordiſke ſaa vel ſom i „ den ældre Europæiſke Hiſtorie, vil lættelig tilſtaae, at den„ ne næſten overalt kan hente Lys og Forbedring af hiin. „ Man veed jo, at de fleſte, de ſtørſte og mægtigſte nu væ„ rende Europæiſke Stater ere ſtiftede af Folk fra vort „ Norden, at paa diſſe Folkes Love, Skikke, Maximer „ og Vedtægter er vor Europæiſke Statsforfatning for det „ meeſte bleven grundet, og at det var den Nordiſke Ild, „ Forighed og Mod, ſom rev Europæ underkuede Natio„ ner ud af det Romerſke Slaverie, ſom oplivede dem igien, „ ſom dannede dem efterhaanden til mægtige Stater, og „ gav dem den Skik og Form, ſom efterfølgende Tider have „ videre dannet og udpoleret, indtil de have faaet nu væren„ de Skikkelſe. Hvo kiender Gother, Franker, Saxer, „ Longobarder, Svever, Angler, Nordmænder, ſamt de „ af dem overalt i Europa oprettede Riger? Hvo har læſt „ deres Love? og hvo veed, hvor længe deres Rettergangs„ Maader og Stats-Maximer have gieldet næſten overalt i „ Europa, ſom ey ſkulde tilſtaae dette? Alle diſſe fornævnte „ Nationer have i Henſeende til deres ældſte Oprindelſe, „ endten kundet regne den fra vor Norden, men de have „ for en Tid fæſtet deres Boepæl i de nordlige Kanter af „ nu værende Tydſkland, førend de foretoge ſig de ſtore Ud„ vandringer mod de Romerſke Stater; eller det nordlige „ Tydſkland har for den ſtørſte Deel været deres ældſte Fæ„ derneland, de have fra vor Norden kun faaet anſeelige „ Tilſtøde, og de ere paa den Maade med deres der boende „ Forvandte blevne ſtærkt blandede: en af Deelene maa væ„ re, da Love, Skikke, Sprog og andre Omſtændigheder „ bære tilſtrækkeligt Vidne derom. Men hvilken af Deelene „ man end antager for den rigtigſte, ſaa bliver det vel en „ afgiort Sag, at bemældte Folk have for en ſtor om ey „ for den ſtørſte Deel, været af vor Norden og at ſamme

„ altſaa

„ alſaa maa anſees for en af de fornemſte Kilder, hvoraf „ forbemældte Nationer have taget deres Love, Skikke, „ Stats-Maximer og andre Indretninger.“ Her af ſkal følge, at man ingenſteds fra kan hente ſtørre Lys i den ældre Europæiſke Hiſtorie end i ſær fra den ældre Norſke Hiſtorie. Dertil kommer endnu, at intet Folk i hele Europa, Græker og Romere undtagne, naaer ſaa høyt op i Tiden med ſine Konge-Familier og Slægt-Regiſtere; at man blandt intet Folk finder ſaa mange Efterretninger om Nationens Oprindelſe, de ældſte Regenters Bedrifter, Staternes førſte Stiftelſe; at man ingenſteds har ſaa gamle Sange, ſaa troeværdige Skalde, der har bevaret os Erindringen af de ældſte Tildragelſer, og at man ingenſteds finder ſaa udførlige Beretninger derom, ſom i den ældre Norſke Hiſtorie. De Indvendinger man i vore Tider har giort imod Rigtigheden af diſſe vore gamle Efterretninger, ſkal være grundede deels i forudfattede Meeninger, deels i Mangel paa Leylighed til at giøre ſig Sagen mere bekiendt og paa Indſigt i de Nordiſke Oldſager. Forfatteren nægter vel ikke, at der jo findes en heel Hob Fabler i vore gamle Nordiſke Hiſtorier eller ſaa kaldte Sager. „ Men de ret fabelagtige Hiſtoriers Antal, ſiger han, er „ dog meget ringe mod deres Mængde, ſom bære de ægte og „ kiendeligſte Mærker af Sandhed og Rigtighed, eller mod „ dem at regne i hvilke det Falſke let kan ſkilles fra det San„ de. De i vore gamle Hiſtorier, Vers og Sange, ind„ ſtrøede Fabler kunne desuden ſaa lidet betage dem deres „ Troeværdighed, at de tvertimod, efter mine Tanker, bør „ anſees for eet af de gyldigſte Beviſer for deres Ælde og „ Rigtighed, og de kunne ligeſaa lidt kuldkaſte vore gamle „ Fortællinger, i ſig ſelv betragtede, ſom man bør anſee „ andre Landes ældſte Hiſtorier for opdigtede eller urigtige „ alene for de deriblandt indmængede Fabler.“ Ikke deſto mindre nægter Forfatteren ikke, at han jo i denne Hiſtories Udarbeydelſe har forefundet Vanſkeligheder, ſom ved førſte Øyekaſt ſyntes ham næſten uovervindelige, men fordi den Norſke Hiſtorie har hidindtil næſten lagt ganſke forſømt og udyrket. Han lader vel den ſtore Torfæus vederfares ſin fortiente Roes og Ære, dog ærer han ham mere ſom Samler, end ſom Hiſtorieſkriver, og hans berømte Hiſtoria Norvegica ſkal ikke ſaa meget fortiene Navn af en Norſk

Historie, som af en Samling og et Magazin dertil. Hans Samling er desuden af andre udgivet efter hans Død, og man formoder, at han ey selv har faaet Tid til at lægge sidste Haand derpaa. Men at bringe hvad der af ham var samlet i behørig Sammenhæng, og at henføre enhver Ting til sit rette Sted, og saaledes at forfatte det Norske Riges Historie, det skal være et Arbeyde, han har efterladt til andres Udførelse, og vor Forfatter er nu den Første som efter ham og hans Veyvisning har paataget sig at udføre det. Han har ellers i denne Norske Histories Udførelse foruden andre Vanskeligheder ogsaa haft at bestride de samme, som møde ved en almindelig Histories Udarbeydelse formedelst de mange adskilte Riger og Stater og Prindser, deels af samme deels af adskilte Familier, Tider og Navne, der forekommer at handle om. Han har derfor betient sig i Historiens Udarbeydelse baade af den Epochiske og Episodiske Methode, for at giøre den saavidt mueligt sammenhængende og tydelig. Der er ellers ved denne dens første Deel en Mangel, som han tilstaaer og giør Undskyldning for. Man kunde nemlig med Føye derudi have ventet en udførlig Afhandling om Norges gamle Forfatning, samt om de Norskes gamle Levemaade, Regierings-Form, Gudsdyrkelse, Sæder o. s. v. Men dens tiltagende Storrelse har hindret ham at handle udførlig derom, uden hvad han derom kan have mældet i korte Anmærkninger til Historiens Oplysning paa et eller andet Sted. Men han lover os en udførlig Afhandling derom i de følgende Deele af Historien, endten som Indledninger, eller ved Slutningen af den hedenske Tids Periode, eller som Episoder hist og her i Historien, hvor Leylighed gives dertil, for at give Historien selv desto mere Liv, og Læseren en behagelig Forandring. Han har dernæst og giort Undskyldning for, at han under Texten har anført sine Kilder, endskiøndt vi seer ikke at dette, som meget mere bør ansees baade for nyttigt og fornødent, behøvede for skiønsomme Læsere nogen Undskyldning. Dog den er og ikke giort for dem, men for Tidernes Capricer, men hvem skulde vel i vore Tider være saa capricieux, at han ikke kunde taale fornødne Citationer under Texten af et Historisk Værk. Man kan vel ikke nægte, at jo en Historie kan uden dem være forfattet med al mueli Rigtighed og Nøyagtighed. Vi har et Exempel derpaa i Hr.

Prof.

Prof. Schlegels Historie om vore Oldenborgiske Konger. Men det har dog nu behaget ham end ydermere at stadfæste sin Historics Paalidelighed med de historiske Samlinger, han nu har begyndt at udgive, for paa en mere fordeelagtig Maade, end ved blotte Citationer, at giøre Læseren bekiendt med de Kilder, han selv har kiendt og benyttet sig af. Fremdeles beder Forfatteren, at ingen vil støde sig over de Betænkninger og Anmærkninger, som han hist og her i Texten har anført, saasom han ey har anbragt nogen uden dem, han til Historiens Oplysning har eragtet uforbigiængelig nødvendige, hvilke han tillige ved Marginalier har udmærket, saa de kan forbigaaes af enhver, som hellere vil holde sig til det Courante i Historien. Paa Reflexioner har han været desto mere sparsom, og for hvem Historien derover maatte synes tør og mager, har han giort følgende smukke Undskyldning: „Enhver Kyndig kan let begribe, at saa maatte skee, hvor man „ næsten overalt skal gaae nu ligesom med Lygten i Haanden, „ for at samle eller vælge Materialier, nu med Vægten for „ at prøve deres Værdie, nu med Vinkelhagen for at passe „ dem tilsammen. Her faaer man andet at tænke paa end „ at spille med Ord (vel sandt, men det behøvede man just i „ vidrig Fald ey at giøre) eller at bestrøe Historien med „ zirlige Maximer, Sententzer og andre saadanne Blomster. Sandt nok, at mange Steder kunde have givet „ mig Anledning til Reflexioner; jeg laster ey heller dem, „ som udpynte deres Historie dermed, naar de anbringes „ paa det rette Sted eller bruges med Skiønsomhed og Maade: men jeg har haft nok at bestille med foromtalte Anmærkninger til Historiens uomgiængelige Oplysning."

(Fortsættelsen følger.)

Kiøbenhavn. Den Danske Landsmands Ven. 1771. 78 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. —— Dette Skrift er forfattet i Anledning af Hoveriets Bestemmelse og giver en fuldstændig Efterretning om de egentlige Aarsager til Landmandens slette Vilkaar, saavel som paa hvad Maade den bedst kunde forandres til Bondens sande Velfærd. Det foregives at være skrevet efter en høy Herres Ordre og Befaling. Men Forfatteren aflægger om ham den Bekiendelse, at denne hans formeente Patron blev hverken den

Skyts-Engel for ham selv, eller den Befordrer af hans Skrift, som han havde ventet. Han havde, som han selv siger, søgt Lye under dette Ceder-Træe, fordi Erfarenhed havde lært ham meer end een Gang, hvor vanskeligt det var at skrive som Patriot uden nogens Fornærmelse. Iblandt andre skal han have haft et Beviis derpaa, da han skrev Forslag i Anledning af Heedernes Opbyggelse i Jylland, som er trykt og indført i Dannemarks og Norges Oeconomiske Magazin. Iligemaade da han skrev imod en Skaaning, som kom her over for i Friderichsborg at anlægge et Salpeter-Syderie: „Herved fik jeg mange Uvenner, helst dem, som „ vare søleløse nok til at see paa, at Dannemark da, som „ ellers, blev taget ved Næsen af Fremmede. Men som min „ Skrivelyst er af det Slags menneskelige Tilbøyeligheder, „ der lade sig vanskelig udrydde; saa faldt man ikke før paa „ at ville indføre en anden Race af Faar i Island, og det „ ulykkeligviis de langrumpede Vædere, førend jeg paa ny „ fandt ligesom en indvortes Drift med Pennen at fægte „ mod dette Forslag. Jeg spaaede at disse Vædere vilde i „ Henseende til Faarekopperne blive ligesaa farlige for Is„ land, som de for en Deel Aar siden forreyste Grønlændere „ for deres Fæderneland, der kom tilbage fra Kiøbenhavn, „ og anstak Landet med de der forhen ubekiendte Smaakop„ per. Udfaldet har og siden viist, at jeg blev (desværre!) „ en sand Spaamand. Alle Forslag ere ikke lige gode, i det „ mindste ikke lige modne, helst nu omstunder. Forunder„ ligt er det, at ingen er endnu falden paa at foreslaae en „ Commission til at undersøge vore mange Planer og Pro„ jecter, hvoraf de fleste fortiene kun at qvæles i Fødselen, „ som utidige Fostere." Det vi hidindtil har anført kan i nogen Maade tiene til at characterisere den ubenævnte og for os ubekiendte Forfatters Person og Tænkemaade. Han ønsker, at der maatte søges en eller anden offentlig Anstalt til at dæmpe og forekomme skadelige Projecter, og melder ved den Anledning om nok et andet angaaende Skovene, hvorimod han og har skrevet. Endelig har de forskiællige Raisonnements, han paa nogen Tid har hørt over det nye Hoverie-Reglement igien opvakt hans Skrivelyst. Han er ikke ganske fornøyet med dette Reglement, og vilde, at man havde raadført sig lidt mere med Landets Præster om

De-

Detaillen af den Danſke Landhuusholdnings Maade, da han troer for viſt, at denne Hoverie-Forordning ſkulde ikke have fundet de Vanſkeligheder, ſom nogle foregive derved. Han tiltroer dem i Henſeende til Landhuusholdningen ſtørre Indſigt og Upartieſkhed, end Proprietairer, Fogder og Forvaltere, og erklærer reent ud, at de ere ikke Fædrenelandets ſande Venner, ſom ville raade til at fratage Præſterne deres Avling. Han har viſt ikke nogen Uret deri, at Præſterne ere ſær begvemme Redſkaber til at befordre den Forbedring i Landvæſenet, man ſaa meget attraaer. De ſkal beſidde alt for liden Indſigt i Landhuusholdningen, ſom ville have Hovedgaards Avlingen dreven for Eyerens egen Regning. Man veed og der ere de, ſom ville have Hovedgaards Marker udlagde til Bøndergaarde i den Tanke, at Hoveriet derved bedſt kunde afſkaffes og Landet forøges med ſaa mange flere Familier til Folkemængdens Formerelſe. Men diſſe theoretiſke Landmænd, ſiger Forfatteren, har endnu ikke ſagt os Maaden, hvorledes denne Forandring kunde iværkſættes uden synlig Tab for Herregaards Eyeren i Særdeleshed og for Landet i Almindelighed. Selv foregiver han adſkillige Vanſkeligheder derimod. I Henſeende til Hoveriet ere hans Tanker diſſe, at alle Bønder burde betale Hoverie-Penge til Herſkabet, og Herſkabet igien betale Bonden noget viſt for hver Dags Hoverie efter Omgang, at ingen ſkulde bære Byrden alene, og efter en faſtſat Taxt for Pløye- Kiøre- og Gang-Dage, dog med den Betingelſe, at ingen Bonde, ſom det tilfaldt, maatte nægte Herremanden ſin Hiælp, at han af Mangel paa Folk ikke ſkulde ſættes i Forlegenhed. Foruden Hoveriet viſer han dernæſt andre nærmere Aarſager til Bondens ſlette Vilkaar. Den første deriblandt ſkal være den høyſtſkadelige og paa nogle Aar meer end forhen giængſe Handel, at alle og enhver uden Forſkiæl kan tilkiøbe ſig Jordegods. Den anden ſkal være de ſvære Udgifter, Bonden har at udrede, hvilke her omſtændelig opregnes. Den 3die Aarſag ſkal beſtaae derudi, at Bonden i Utide maa ſælge ſit Korn, ſit Høe og Halm, og ſine Kiør og Stude, Beſter og Sviin for at udrede Skatter og Contributioner med videre, ſom udfordres til hans Livs Ophold. Til at forebygge denne Ulevlighed har Forfatteren giort det Forſlag at opmuntre Landmanden eller Bonden til at anlægge Humle-Haver og

plante gode Frugt-Træer; iligemaade at indrette almindelige Bie-Haver, og at besætte sine Tørve-Grave, Vadsteder og Gade-Damme med Fisk for dermed at forsyne de nærmest omliggende Kiøbstæder. Den 4de Aarsag skal være, at en Fæstebonde har ikke nogen Sikkerhed for sig, hvorledes det skal gaae hans Familie efter hans Død. Til Bekræftelse herpaa giver Forfatteren ligesom til Exempel en Afbildning af en Skifte-Behandling efter en Bonde, som efter 7 Aars mosommelige Stræbsomhed endelig dør og efterlader sig en Kone med 3de Børn: „Nu gielder det at betiene sig af Leylighed. Registrering, Vurdering og Skifte-Behandling udfordrer Fogdens Nærværelse tillige med de af ham selv udvalgte Vurderingsmænd. Han efterseer Gaardens „Besætning, udtager af samme et Par Vogn-Heste og be„høvende Ploy-Bester, en beslagen Vogn med tilhørende „Dragtøy, en Høst-Vogn med alt Tilbehør, Plov, Harve, „Sædekorn, med videre, alt efter Vurderingen. Dernæst eftersees Gaarbens Brøstfældighed, som anslaaes til „en vis Summa. Saaledes bliver Forvalteren først den „Afdødes Anklager for Gaardens Brøstfældighed, og udta„ger Besætning og Sædekorn, strax derpaa slaaer Samvit„tigheden ham, saa at han, som en retfærdig Dommer, „tager øverst Sæde ved Bord-Enden, for at afgiøre Liqui„dations Regning saaledes, som følger:

Stervboets Formue beløber sig efter Vurdering til = = = 200 Rdlr.

Derimød er Boets Besværing, Herskabets Prætensioner, Besætning efter Loven, Brøstfældighed efter Vurdering, samt dette Skiftes Bekostning = = = 348 Rdlr.

Følgelig kommer mit naadige Herskab tilgode 148 Rdlr.

„Her bliver altsaa intet at arve for Enken og hendes 3de „Børn o. s. v." Forfatteren vil vel med denne Afbildning egentlig vise, hvor slet en Bondes Skifte kan blive administreret ved det, at en Foged eller Forvalter kan baade være Anklager og Dommer i Stervboets Behandling. Hans Forslag til en Anordning, hvorved saadan Misbrug maatte afvendes, synes ey ilde grundet. Forvaltere vilde han skulde være examinerede Juristere, og have studeret Oekonomien ved Kiøbenhavns Universitet, og dem skulde betages Leylighed til

at

at udſue Bonden for ſelv af Forvaltere at blive til Herremænd. En femte Aarſag til Bondens ſlette Vilkaar ſkal være denne, at Husmændene anviſes ey andre Næringsveye, end ved at være Bonden til Byrde. Forfatteren har over denne, ligesom og over de andre Aarſager, anſtillet mærkværdige Betragtninger, ſom vi overlade til den Opmærkſomhed, de fortiener af Vedkommende. Til Slutning har han yttret nogle Tanker angaaende Strand-Rettigheden og Biergnings-Væſenet.

Paris. Hr. Abbed Jardin, Overſætter af det Italienſke Hr. Demna's Revolutions d'Italie, hvoraf er udkommen det første Bind 1770. 459 S. i ſtor 12mo, ſom ſtrækker ſig til Enden af det Veſtlandſke Keyſerdom. Hr. Demna betragter Tingene af en anden Syns-Punkt end ſædvanligt er. Han ſkriver tillige med en vis Varme og Deeltagelſe i Begivenhederne og har fornemmelig ført ſig de Muratoriſke Samlinger til Nytte. I den gamle Hiſtorie er han Toſcanerne mere gunſtig end Romerne, hvilke han immer anſeer ſom Italiens Fiender. Han roſer ey uden Grund de gamle Sæders Enfoldighed i Italien. Fruentimrene vare arbeydſomme. De gamle Latiner vare ikke uden Handel, og Conſulen Brutus ſkal allerede have giort en Handels-Contract med Carthago, ſaa at de maa have kiendt Galeererne længe førend den Sicilſke Krigs Begyndelſe. Hirſen erſtattede Kornmangelen. Det gamle Italien havde vel Guld, men det brugte det for Guderne og til Vaaben. Religionen var langt reenere end i Grækenland. Næſten til ſamme Tid, da Romerne fordreve de Tarqvinier, ſatte faſt alle Italienſke Stæder deres Konger af. De Toſcaner og Latiner vare et af forſkiellige Republiker foreenet Folk, ligeſom de gamle og nye Helvetier, der havde deres almindelige Sammenkomſt. Efter Hr. D. Meening ſkal Romerne ikke have haft noget forud for andre Italienſke Folk, og deres Storhed ſkal og have haft langt andre Kilder end de hidindtil foregivne. Deres Skuespil har lokket Latinerne til dem og forøget deres Borgerſkab. De har arbeydet med mere Hidſighed paa Erobringer, fordi de har været en eneſte Stat, ſom beholdte alene de overvundne Lande, og ikke ſom de Toſcaner og Latiner maatte deele dem iblandt forſkiellige

ſmaa Folk. Man kan her lægge til, at foruden de bekiendte Opmuntringer for Seyervinderne, har Romerne langt bedre vidſt at omgaaes med Beleyringer end andre Folk i Italien, og bedre at forſvare de beleyrede Steder, ſaa at deres tabte Slag har faſt aldrig haft nogen Følge, men deres Seyervindinger altid draget et virkeligt Tab for deres Fiender efter ſig af et eller andet Stykke Land. Confinium burde ikke have været overſat ved Corfou. Hr. D. tiltroer ſine Italienſke Folk, at de har underholdet og fornyet Romernes vankende Dyd ved deres. Han anſeer Cato, Cicero, Marius og andre i Landſtæderne fødte Mænd for mere Italienſke end Romerſke. Han laſter M. Aurelius for han tilføyede ſig Verus i Regimentet, og derpaa ſkikkede ham til det vellyſtige Syrien, og har foranlediget at denne yppige Herre kom med hele Skarer af de ſkadeligſte Vellyſtkunſtlere til Rom. Commodus begik den Daarlighed, at han og overgav Præfecto Prætorii den Borgerlige Magt, og giorde ham altſaa til Storvizier, og Alexander forværrede Sagen, i det han tog Præfectum Prætorii af Raadet. Italien leed og ved alle Underſaatternes almindelige Optagelſe til Romerſk Borger-Ret, og Rom ved det at Gallienus udelukte Raadsherrerne fra Krigstieneſten. Fra Diocletianus af var Rom faſt aldrig mere Keyſernes Sæde. Hr. Demna ſøger at forſvare Conſtantin i Henſeende til det Keyſerlige Sædes Forflyttelſe. Iblandt andet kan det og ſiges til hans Forſvar, at mod Veſten havde Romerne intet Rige at frygte for, men imod Øſten blomſtrede da det Perſiſke under Seſſaniderne og var virkelig i Krigstugt og Tapperhed Romerne overlegen, og det var ingen ſlet Statskunſt af Keyſeren at være denne mægtige Fiende nærmere. Conſtantin betog og Præfecten al Magt over Armeen og ſtoppede dermed en Kilde til de mange Keyſernes Omſtyrtninger (men allerede Conſtantin og ſiden alle Keyſerne brugte alt for meget Barbarerne i deres Krigstieneſte, lod den gamle ſvære Ruſtning af Fodfolket gaae ind, ſatte ſin Tillid til Rytteriet, og i Buerne, og forlode altſaa de Grundſætter i Krigskunſten, der havde givet Romerne en Overvægt over de tapperſte Barbarer.) Theodoſius brugte endnu mere Barbarerne, og gav ſin Søſter til en Vandaler. Under Honorius kunde man ikke mere bringe de fødte Italiæner til Krigstieneſte og de ſkar ſig

hellere

hellere Tommelfingerne af, end at de havde sat sig blotte for nogen Fare. Den yngre Theodosius svækkede det vesterlandske Rige, i det han skilte det vestlige Illyrien derfra. Recimer sluttede ikke mere Contracter i Roms men i Italiens Navn. Nogle roesværdige Fyrster, som fulgte efter Maximus, kunde ikke mere modstaae Barbarerne, og Tilstanden var i Italien saa utaalelig, at man under Majorian maatte beskikke egne Øvrigheder, for at hindre Undvigelsen til Gallien og under Barbarerne, under hvilke Folket hellere vilde staae end under Rom.

Brunsvig. Adam Smiths, Theorie der moralischen Empfindungen, nach der dritten Englischen ausgabe. 1771. 576 S. i 8vo. Dette Skrift fortiente frem for mange en Oversættelse saavel i det tydske, som franske Sprog. De første Grunde til vore Drifter og Tilbøyeligheder, Kilderne til vort Biefald, vor Behag og Mishag, disse for Moralen og Æsthetiken saa vigtige Materier, blive her undersøgte. Man veed, hvor ulige Systemerne ere i den Henseende, og Forfatterens Systeme underskiller sig virkelig ved mange Nyeheder fra andres. En Egenskab i den menneskelige Natur, hvorom de fleste Philosopher synes indtil denne Tid at have et meget ufuldstændigt Begreb, som Huthcheson tydelig har bemærket og nævnet, men ikke nøye nok betragtet eller benyttet sig af, Sympathien, formedelst hvilken vi efter en indvortes naturlig Drift blive forsatte den ene i den andens Følelse af Glæde eller Smerte, Beundring, Overbeviisning, Begeystning o. s. v., denne har Forfatteren sat i fuldkommen Lys, og erkiendt den, for hvad den virkelig er, en Grund til de fleste Gemyts-Bevægelser, som hverken af Egennyttigheds Drift, eller af frivillig antagne almeennyttige Grund-Drifter rigtig og tilstrækkelig kan forklares. I den Nødvendighed at føle med andre, hvis Tilstand livagtig forestiller sig vore Sandser eller Indbildningskraft, i den Attraae at andre maatte antage vore Følelser og Sympathisere med os, i den Formuenhed eller Uformuenhed saaledes at istemme med en andens Fornemmelser, findes Grunden til vor Behag eller Mishag i de allervigtigste Tilfælde, om ikke ganske, saa dog for en Deel, og Grunden til saa mange Regler, hvor efter vi handle og maa handle,

om vi ville fortiene Biefald. Dette er det, Forfatteren har udført i dette sit Skrift, som heel igiennem er opfyldt med de fineste Bemærkninger, og forfattet i et flydende og billedrig Foredrag. Man finder enkelte Bemærkninger, som man vel kunde have Lyst til at forklare anderledes, og man vil troe hist og her, at Forfatteren vel kunde have gaaet dybere ind i Tingene, eller at han har draget noget ind under sine Lio-Begreber, som kortere kunde have været udført, men med alt dette bliver Skriftet i sin Materie en classisk Bog. Oversætteren skal være Hr. Pastor Rautenberg, der allerede ved de Homische versuche har giort sig bekiendt for noget mere, end en god Oversætter. Det eneste Ord selbstisch (selfish) i Stedet for det sædvanlige, men tvetydige eigennützig, vil komme lidt fremmed for. Kun tvende Anmærkninger har Oversætteren tilføyet, men som ere for Bogen selv en kostbar Tilvært. Den ene indbefatter en Indvending mod de almindelige Forklarings-Hypotheser i Theorien om Følelserne hvilken paa det rette Sted er anbragt og grundigen hævet. Den anden er anbragt der, hvor Forfatteren anvender sin Bemærkning om den Sympathie, som kan opvække legemlige Smerter, til at laste det græske Theater. Den indbefatter Lessings og Herders Tanker over samme Indvending, som i sær angaaer Sophokels Philoctet, med Oversætterens korte Betænkning, der hælder til den sidstes Partie.

Leipzig. Hr. D. Rau har udgivet tvende akademiske Afhandlinger. Den ene handler de Claudio Tryphonino JCto Romano paa 4½ Ark, hvor i han har samlet de Efterretninger man har om denne bekiendte Romerske Jurist. Han giver ham med Hotomann og Grotius en græsk Herkomst. Han levede under Keyserne Septimus Severus og Antoninus Caracalla. I Almindelighed troer man, at han har oplevet Alexandri Severi Regiering. Men denne Meening grunder sig blot paa et Sted hos Lampridius, som man urigtig har forstaaet, og som Salmasius allerede har forbedret. At han har været en af Lærdommen fortient Mand sees af L. 9. §. 2. D. de castr. pecul. L. 19. D. de bon. possess. contr. Tabul. og andre flere Steder. Hans Læremester skal have været Cervidius Scævola, og man holder for, at han ikke kan regnes til nogen Sect. Han har beklædt for-

forskiellige Æresposter og var tilsidst Statholder i Syrien. Til Slutning skildrer Forfatteren os hans moralske Characteer, hvortil er føyet et Anhang af alle Tryphonianiske Skrifter, hvilke han meget nøye giennemgaaer, og bestemmer deres Værd. Den anden Afhandling har til Opskrift: Historia Juris civilis de peculiis 44 S. Den hele Lære de peculiis er her chronologisk og historisk udarbeydet. Forfatteren begynder med Ordets etymologiske Bemærkning, anfører dets fornemmeste Inddeelninger. I Forklaringen selv følger han Bachow, og søger Grunden til peculium i det med de Romerske Borgeres Magt forbundne Jus acqvirendi. Derpaa begynder han fra Slavernes peculium, hvortil han meener at finde nogle Spor hos de ældste Græker. Derpaa handler han vidtløftig og med stor Flid om Børns Peculium. Han tilstaaer, at Peculium profectitium allerede er opkommen i den frie Republiks ældste Tider, men nægter, at, efter Brissans og Otto's Meening, skulde der i Spurii Cassii Exempel findes Spor af dette peculii Alderdom. Derpaa taler han om peculium qvasi castrense og om peculium adventitium, hvorved han giennemgaaer og angiver de til begge Deele henhørende Rettigheder.

Blankenburg. Der erste Theil der Aufklärung des Buchs Daniels, aus den besten dazu gebrauchten Qvellen und Gründen zur Erbauung der Christen in der Glaubenslehre, und in den Pflichten eingerichtet und abgefaßt durch Johann Christoph Harenberg, Probst des St. Lorentz Kloster über Scheningen. 1770. 1 Alph. 14 Ark i 4to. Paa samme Maade, som Hr. Provst Harenberg har behandlet Johannes Aabenbaring, undersøger han i nærværende Bog Daniels Spaadomme. Grund-Texten, de gamle Oversættelser og Historien ere de Kilder og Hielpemidler Forfatteren har benyttet sig af til denne Prophets Fortolkning. I 25 Afsnitter leverer Forfatteren en Textmæssig Paraphrasis over Propheten. Derpaa følge tvende chronologiske Anhange. Det første handler om Antiochi Epiphanis 4 Egyptiske Krigstog og den anden undersøger Bonnets Tidsregning. Derefter beskriver Forfatteren Daniels Levnet, Forretninger, Skrifter, og Troeværdighed. Videre nævner og bedømmer han i et eget Kapi-

tel

tel de brugbare og ubrugbare Skrifter til Daniels Forklaring. Tilsidst taler han om Ting og Personer af Staten, om Levemaaden og Lands-Skikker, og meddeeler fortræffelige Efterretninger af Geographien. Overalt viser Forfatteren en stor Belæsenhed og nøye Bekiendtskab med de gamle Oversættelser.

Leipzig og Züllichau. A compleat English Dictionary oder vollständiges Englisch-Deutsches Wörterbuch, anfänglich von Nathan Bailey herausgegeben; jetzt aber fast ganz umgearbeitet, vermehret und verbessert von Anton Ernst Klausing, öffentlich Lehrer der Weltweisheit und Alterthümer zu Leipzig ꝛc. Vierte Auflage. 1771. Stor 8vo. Hr. Prof. Kl. har anvendt stor Flid paa de betydelige Forandringer, Forbedringer og Forøgelser, hvorved dette fierde Oplag udmærker sig fra de forrige. I Stedet for de Engelske Ords forrige mindre brugbare Afledning af andre Sprog, eller deres overflødige Forklaringer ved andre Ord af lige Betydning, ere nu indlemmede desto flere egne Betydninger og besynderlige Talemaader. Udtalen er og nøyere angiven og ved korte, men dog tilstrækkelige Regler rigtigere bestemt. Og ved de mange tvilsomme Ords forbedrede Accentuation, hvis Pronunciation med tydske Bogstaver paa det egentligste er udtrykt, er den ellers høystbesværlige Læsning for en stor Deel bleven lættet for Begyndere. Hr. Prof. Kl. har og indstrøet betydelige Forøgelser af Johnsons, Pardons og Ludvigs Engelske Ordbøger og af den nyeste Udgave af Boyers Dictionary, Lyon 1768. i 4to, saa at nærværende fierde Oplag af dette Haand-Lexicon er derved bleven et halvt Alphabet stærkere, end det forrige, ligesom det og i Henseende til Trykkens udvortes Fuldkommenhed og Correctionen er aldeles ulasteligt.

Altenburg. Joh. Frid. Carl Grimms der Medic. Doctors, Herz. Sachs. Goth. Raths und Leibarztes, Mitgliedes der Röm. Kays. Acad. der Naturf. Abhandlung von den Mineralwassern zu Ronneburg, und der Art, diese und andere eisenhaltige Brunnen wieder langwierige Krankheiten zu gebrauchen. 1770. 236 S. stor 8vo. Forfatteren af dette Skrift er tilforn bekiendt af sin Beskrivelse paa den Epidemiske Syge til Eisenach

og

og af Actis Nat. curioſ. Han beſkriver i nærværende Skrift en vigtig mineralſk Kilde, der allerede for 100 Aar ſiden var i et godt Rygte, og ſom for nyelig igien er bleven berømt ved forbedrede Anſtalter. Han beſkriver Natur-Hiſtorien af de Ronneburgiſke Egne, hvor Kilderne have deres Udſpring, og deres jernagtige og jernvitrioliſke Mineral-Gehalt, deres Virkning, Maaden at bruge dem, Leve-Ordenen ved deres Brug, og tilſidſt meddeeler han 32 Bemærkninger, ſom ſætter diſſe Kilders Nytte uden al Modſigelſe, af hvilke Hans Hertugl. Durchl. til Sachſen-Gotha ſelv har betient ſig med den beſte Virkning. Hr. Gr. chymiſke Forſøg ere anſtillede med ſtor Flid, og i ſine Slutninger er han meget forſigtig. Han grunder ſig overalt paa chymiſke Forſøg og taler intet om Under-Curer. Leve-Ordenen er meget moderat, og beſtaaer i Hauge-Frugt, Agurker, Meloner og Sæbagtige opløſende Ting. Man finder iblandt Sygdommene adſkillige vigtige, ſom ere helbredede ved dette Vand. Der ere tvende Kilder til at drikke af og een tiener til Bader.

Nürnberg. Theophraſtus von den Steinen aus dem Griechiſchen, nebſt Hills phyſikaliſchen und kritiſchen Anmerkungen, und einigen in die Naturgeſchichte und Chymie einſchlagenden Briefen. Aus dem Engliſchen überſetzt, mit Anmerkungen und einer Abhandlung von der Kunſt der Alten in Stein zu ſchneiden, vermehrt von Albrecht Heinrich Baumgärtner. 1770. 25 Ark i 8vo. De Anmærkninger, ſom Hr. B. har føyet til denne ſin Overſættelſe, ſkal være lidet betydelige, indbefatte kun almindelige Ting, og undertiden nogle ſmaa Urigtigheder. I hans Afhandling om Kunſten at ſnitte i Steen angives betydelige Feyl, ſaa vel i Overſættelſen af viſſe hidhenhørende latinſke og græſke Ord, ſom i hans Begreb om Kunſten ſelv. De paa Titlen bemældte chymiſke Breve ere kun tvende, af hvilke det eene til D. Jacob Perſon handler om Forven af Sapphir og Tyrkis, og det andet til Martin Folckes om Virkningerne af forſkiællige Midler til Kobberets Opløsning. Imod Theophraſt ſelv burde S. 194 have været erindret, at det ikke var Carbunkler, men Smaragder, ſom man fandt i ſaa For Mængde om Syene. Det er og falſk, hvad der ſaa vidtløftig bliver viiſt S. 172

173 conf. S. 229. 230, at den Steen, ſom de Gamle kaldte Μαγνητις ſkal have været en ganſke anden, end vor Magnet.

Altona. Joh. Matthias Dreyers, weil. Hochfürſtl. Hollſteiniſchen Secretair, vorzüglichſte deutſche Gedichte. 1771. 320 S. i 8vo. Diſſe Digter ere af Enken tilegnet Hr. Geheime-Raad von Saldern. Det første Ark indbefatter en talrig Fortegnelſe paa Subſcribentere. Hr. D. var ikke een af de gemeene Digtere, men beſad megen og munter Virtighed. Ved ſin fyrrige Indbildningskraft, ſom han ikke altid kunde tæmme, ſkaffede han ſig en Deel Fiender i ſin Fødebye. Men han havde og Venner og Velyndere, ſom endnu roeſte hans tienſtfærdige Venſkab. Otte moraliſke Digter indtage det første Sted. De ere et Beviis paa, at han dertil havde ſkionne Gaver, endſkiønt mange vil holde dem for en beſynderlig Contraſt i Sammenligning med nogle af de andre Digter. Deres Opſkrifter ere følgende: Der Herr im Feuer: Morgen Gedanken: Geiſtliche Gedanken: Charfreytags-Betrachtungen: An eine Tochter bey dem Verluſt ihres Vaters: Bey der Sammlung für eine Stiftung: An Damon. Derpaa følge 3 dramatiſke Digter: Das Glück der Völker: Hamburgs Vorzüge: Der Tempel des Vergnügens. Oderne, ſom ere af forſkiællige Indhold, belobe ſig til 102. Samlingen beſluttes med 60 Sind-Digter. Denne under Titel Die Welt anfører man til Prøve:

Wer Menſchen kennt, wird nie von dieſer Meinung weichen,
Der Menſchen Leben ſey dem Schauſpiel zu vergleichen,
Das viele Regeln hat, die man beſchreibt und lieſt,
Und das doch gar zu oft unregelmäßig iſt:
Ein jeder ſpielt ſein Stück; Verſtellung herrſcht bey Allen.
Zuletzt erſcheint der Todt, und läßt die Decke fallen.

Gieſſen. M. Jac. Theod. F. Rambachs, des Fürſtl. Akad. Pädag. zu Gieſſen Collegen, Vollſtändigen und ſehr erleichterte lateiniſche Grammatik. 1770. 781 S. i 8vo. Syntaxin har Forfatteren meeſt udførlig udarbeydet. Han har ved dette Værk lagt den Langiſke Grammatik til Grund, og for Lærere vil det være meget brugbart, men for Begyndere alt for vidtløftigt. For de ſidſte er tilføyet et Udtog af Syntaxis.

No. 12.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 19de Mart. 1772.

Kiøbenhavn. (Fortſættelſe af Hr. Prof. Schiönnings Norges Riges Hiſtorie.) Vi begiver os nu til Hiſtoriens egentlige Indhold. —— Første Kapitel handler om Nordens og Norges første Beboelſe og ældſte Indbyggere indtil Othins og Norrs Tider. Forfatteren ſætter dens første Beboelſe henved A. M. 2300 og regner dens Beboere iblandt Thubals, Japhets Søns, Efterkommere. Diſſe ſkulle have haft deres ældſte Boepæle i de mellem det Sorte og Caſpiſke Hav beliggende Lande, der har været ſom et Plante-Sted for de fleſte Nordiſke Nationer. I denne Nordens tidlige Beboelſe finder Forfatteren ingen Urimelighed, og end mere viſer, at den dertil har været ligeſaa bequem ſom andre Lande. Folkemængdens Tiltagelſe i forbemældte Lande ſkal have været den første og rimeligſte Aarſag der har ſat Folkene i Bevægelſe og kommet det ene til at trænge det andet, ſaa de har maattet forlade deres Boepæle og immer efterhaanden rykke længere frem imod Norden indtil de endelig der overalt har udbredet ſig. Deres ældſte Navne Jetter og Thuſſer ſøges i de uden for Nordens bemældte Lande boende Maſſageter og Thuſſageter. I Beſynderlighed ſkal deres Nabver de Budiner og de i vore ældſte Beretninger ſaa meget omtalte Joter eller Jotner efter Forfatterens Meening have været de Thubaliter eller Thubals Efterkommere, ſom først har udbredet ſig i Norden. Det er diſſe, der og ſiden har taget

Navn af Jothunner eller Jotuner, efter at de havde foreenet sig med Hynnerne. De har og foreenet sig med Jetter og Tusser, med hvilke de derfor ere blevne forbyttede, og det er iblandt dem den første og ældste Othin har sat sig i saadan Anseelse, og saavel med List som Vold forskaffede sig den Magt og Vælde, at han er bleven dyrket og tilbedet som en Gud. Vi vil overlade til Læseren hvad Forf. videre fortæller om Jotternes Udbredelse i Norden, deres ældste Boepæle i Finmarken og Lapmarken, deres Bequemhed til Nordens Beboelse, og dennes til Boepæl for dem, samt deres Opdragelse og Levemaade. Hvad i sær disse angaaer, da tør vi nok sige at Forf. Betænkning derom for en stor Deel mere grunder sig paa den almindelige Formodning, man kan giøre sig om de ældste Mennesker, end paa besynderlige og bestemte historiske Efterretninger om dette saa ældgamle Folk. Dog grunder den sig og paa de Gamles Beretninger om vore Forfædres store Styrke, ugemeene Størrelse, Mod, Dristighed og næsten utrolige Færdighed i alle Slags Legems Øvelser, den høye Alder mange af dem tillægges, og den store Folkemængde, Norden i de ældste Tider skal have haft, fra hvilke Omstændigheder man vel kan giøre sikker Slutning til deres Opdragelse og øvrige Levemaade. Uden at nægte det fabelagtige i de Gamles Fortællinger om Kiæmperne, troer Forfatteren dog, at meget deraf kan være sandt, og at vor menneskelige Slægt maa være meget udartet fra den gamle Førlighed og Styrke, dog ikke formedelst Kræfternes Aftagelse i Naturen, men formedelst Menneskenes egen Skyld og fra den gamle Simpelhed afvigende Levemaade. Men naar han siger S. 25.: „Og „ vi, vi Uslinger i mange Ting mod vore Formænd, ville „ maaskee, hvis Levemaaden ellers bliver som den nu er, „ engang i Eftertiden nyde den uforskyldte Ære at sættes „ blandt Efterkommerne paa Kiæmpernes Liste," da maatte man jo befrygte, at vore Efterkommere maatte tilsidst udarte til noget smaat Kræk. Men deels kan det betage os noget af vor Bekymring for dem, at det ikke vil skee uden ved deres egen Skyld, deels og noget af vor Frygt, at mange af de Gamles prægtige Udtryk kan henregnes om ikke til Fabler, saa dog til Tidernes Pralerie. Hvad Nestor hos Homer fortæller om sin Ungdoms Tids Menneskers Fortrin for de i hans Alderdom værende Krigshelte, mon det ikke er Pralerie,

rie, og vi kan ikke nægte, at jo Nestor hos Homer altid er forekommen os som en gammel poetisk Praler. Ligesaa, mon det er andet, end Pralerie, man har lagt vor Nordens Thor i Munden, om den Norske Kong Olus Tryggesens Krigshelte, der vare de tappreste Mænd i hele Norden, at de vare Uslinger og Stakler mod ham og hans Folk at regne? Dette er noget vi overlade til Forfatterens og andres Overveyelse, saa vel som og, om det Ord Kiæmpe har bemærket andet, end en velsvet og tapper Krigsmand, som vi og kalder Helt. Men naar vi nu henregne meget af det, der fortælles om de gamle Kiæmper, til Fabler, til Tidernes og Historieskrivernes Pralerie, og en prægtig Talebrug, saa beholder dog Forfatteren Ret i Hoved-Sagen, at nemlig et Menneske ved en langt anden Levemaade i gamle Dage, maa tillige i Henseende til Legems Styrke og Sinds Munterhed have været meget forskiællige fra dem, der ved Laster, Kiælenskab, Vellyst og Overdaadighed svække baade Sinds og Legems Kræfter. Iblandt andre Mærkværdigheder i de gamle Joters Levemaade, er denne sær mærkelig, at de har dyrket Solen, hvis Dyrkelse har givet Anledning til Julefestens Helligholdelse, paa de Steder i Norden, hvor den i 40 Dage var borte, og naar den igien paa nye lod sig see, da man paa denne Tid med Glæde, Fryd og Tilbedelse ligesom modtog sin Gud, der igien efter saa lang Tids Fraværelse var kommen tilbage igien. Tillige med foromtalte Joter, har Gotherne, eller de Gode Joter været Nordens ældste Beboere, hvilke ere komne fra Landene paa hiin Side Øster-Søen, og skal have ført ind med sig en mere poleret Levemaade, som end mere skal være bleven forbedret ved Omgang med de Phoenicier, som har drevet Handel og Skibsfart paa Norge. Frembeles melder Forfatteren om en stor Vandflod, som skal have foraarsaget adskillige Udvandringer af Norden mod Sønden, hvilke har givet andre Jotiske og Gothiske Folkesværme Leylighed til igien at bryde frem fra Østen her ind i Norden, hvor de har stiftet de 3 Nordiske Stater, den Svendske, den Danske og Norske. Ved den Forandring skal de Phoeniciers Handel have lidt en betydelig Undergang og siden igien være bleven oprettet af de Carthaginenser. De Carthaginensers Handel skal dog ikke have været af nogen stor Bestandighed. Mere mærkværdig har

de Massilienſers Handel været, hvilke for at undersøge de Nordiske Farvande, udsendte den bekiendte Pytheas af Marseille, der virkelig skal være kommen til vort Norge eller Thule saa vidt, at han var nær ved Mal-Strømmen. Han skal paa denne sin Reyse ey alene have giort Opdagelser i Henseende til Handelen, men ogsaa vigtige Astronomiske og Geographiske Jagttagelser. Hans Beretninger, grundede deels paa egen Erfarenhed, deels og paa ældre Efterretninger, ere siden troeligen blevne brugte af en Eratosthenes, en Timosthenes, en Hipparchus, en Polemon og andre gamle Jordbeskrivere. For Resten veed man ikke, hvorvidt hans Opdagelser har været hans Landsmænd til Nytte, hvis Handel og Skibsfart paa Norden ey heller kan have været af nogen synderlig Bestandighed, saasom Pytheæ Beretninger og Reyser vare i Polybii Tider blandt hans egne Landsmænd ganske ubekiendte, og de Nordiske Lande af Grækerne saa aldeles forglemte, at bemældte Polybius og Strabon, begyndte at anſee det meeſte af Pytheæ Beretninger derom for Tant og Fabler: „Dog (siger Forfatteren) ere de alle af „ stor Berydenhed, saa det var at ønske vi havde flere af „ dem tilovers, end Tiden har villet unde os. Saa meget „ lærer os dog de af dem overblevne, at vort Norge har, „ efter foromtalte store Forandringer, beholdt meget af sin „ forrige Forfatning, i Henseende til Agerdyrkning, Bie„ Avling, ordentlige Huse og Bygninger, Fædrift, Bryg„ ning og andre Huusholdnings Sager, som maa være bleven der i Gang fra forrige Tider af, og ey vel kan an„ sees for at være allerførst efter bemældte Forandringer der „ indførte. Samme Beretninger lærer os ogsaa, at vor „ Norden, og i sær Norge, har den Tid haft Indbyggere „ af samme Tungemaal og af samme Folkeslag, som nu om„ stunder. De Navne Merigon, Rubeas, Danci, „ Gutæ, Baltia, Scandia, Oſtiæi, Raunonia, „ med flere, ere alle af vort Nordiske Sprog, som altsaa „ ved de Tider, maa have været brugeligt paa Thule, i „ vort Norge, og blandt de Folk, hos hvilke Pytheas hav„ de faaet bemældte Navne med en Deel flere Underretnin„ ger om de Nordiske Kanter." — Det andet Kapitel indbefatter en kort Beskrivelse over det gamle Norge tillige med en Beretning om de ældre Tildragelser paa Helgeland,

om

om Norrs og Gorrs nye oprettede Riger i Norge og om Følgerne deraf. Først har Forfatteren forudskikket en kort og almindelig Jordbeskrivelse over Norge, der skulde tiene Læserne til Veyviisning i dette Riges gamle Historie, og tillige givet dem et Begreb om Landets naturlige Beskaffenhed, hvor over han endelig har anstillet en almindelig Betragtning. Derpaa kommer han til at beskrive os det Norske Navns og den Norske Stats første Opkomst i Norge, i det Throndhiemske, men i sær i Helgeland, hvor en nye indkommen Green af Nordens ældste Beboere skal have fordrevet eller undertvunget de gamle Jöter og sat sig ned under en Thors Anførsel, der siden overalt fornemmelig i Norge er bleven dyrket som en Gud. At den Norske Stat først har faaet sin faste Skik og Forfatning i bemældte Helgeland, beviser Forfatteren iblandt andet af det, at de ældste Tildragelser i Norden, om hvilke vore Skribentere vide at fortælle, begynde derfra, og at dette Land har i de ældste Tider været meest berømt af sin Lykkalighed, sine Helte og Krigsskibe. Mogle hundrede Aar efter forbemældte Thors Ankomst og den Norske Stats første Stiftelse skal en nye Folkefærd af vore ældste Forfædre, som endnu boede ved Tanais og Norden om det Caspiske Hav, foranlediget af de Mithridatiske Kriges Uroeligheder have trukket sig igiennem Rusland her ind i Norden, under en anden og yngre Othins Anførsel, hvor han indførte en nye Regiering og Religion, fæstede selv sin Boepæl i Upland i Sverrig, satte sin Søn Skiold til Konge over Siæland, og lod sin anden Søn Sæming indtage Helgeland i Norge. Men denne Sæmings Magt skal ikke der have været af stor Betydenhed, saasom det Othiniske Partie fandt større Modstand i Norge, end i Sverrig og Dannemark, saasom det der maa have forefundet en fastere Statsforfatning, og tappre Modstandere i de gamle Jöters Esterkommere. Til Beviis derpaa gives her udførlig Beretning om en Konge ved Navn Haloge, som for og nær ved de Tider, her handles om, der skal have besiddet en stor og vidtudbredet Magt og Anseelse i dette Land, der og efter ham skal være bleven kaldet Halogaland, eller Helgeland, det er Haloges eller Helges Land. Ikke desto mindre er den Othiniske Familie, ved at foreene sig med den Halogiske, siden kommen til større Magt og Anseelse baade i Helge-

land og andre Steder i Norge, hvor man finder Konger af Othinisk Herkomst at have regieret. Herved mærkes og, at Helgelands Beboere skal til samme Tid have staaet i en nær Forbindelse med de Jotuner, Jotlænder eller Finner, af hvilke mange i den gamle Historie berømte Mænd med deres Familier skal have flyttet til Helgeland og de nordlige Kanter af Norge. Deriblandt mældes udførlig om en Arngrim og hans Sønner. Fremdeles vises, at den Othiniske Families tiltagende Magt og Herredomme i Norge har for en Deel givet Anledning til, at de forbemældte Jotlændere eller Finner har udbredet sig saavidt mod Norden og i sær i Norge, hvortil de ellers og kan være foranledigede af de samme Bevægelser, som drev Othin derind. Iblandt andre den Othiniske Families Voldsomheder, hvorved de har draget disse Jotlændere ind i Norge, var i sær denne, at de bortførde de Jotiske Qvinder. Just dette var Anledningen til Norrs og Gorrs Udvandring, da de vilde opsøge deres bortrøvede Søster Goe, af hvilke den første tog Veyen Norden omkring den Botniske Bugt ind i Norge, hvor han undertvang sig mange store Districter, da der for hans Tid havde regieret Konger af Othins Forvandtskab, imod hvilke forbemældte Norr og Gorr formodentlig har været kaldte til Hiælp af andre Folk og Regentere, som vare af gammel Jotisk Herkomst og altsaa deres Forvandte. Det kunde i den Henseende ey være saa vanskeligt for Norr at oprette sig et nyt Kongerige i Norge, og der videre at udbrede sit Herredomme, end nogen Regent for ham, ved at foreene under eet Hoved mange tilforn adskilte Stater. Forbemældte hans Søster Goe var bleven bortrevet af Kong Rolf i Bierge paa Heedemarken, som var til Herkomst en Othiner, og ved Goes Megling maatte slutte saadan Forliig med ham, at han vel maatte beholde Goe, men skulde underkaste sig Norrs Overherskab. Dog holder Forfatteren ikke med dem, som foregive, at Norr har været den første Konge i Norge, eller først har givet dette Rige Navn, hvilket er ligesaa langt fra, som at Dan endten har været den første Konge i Dannemark, eller givet dette Rige sit Navn. Navnet Norge skal have været langt ældre end Norr. Dog skal han have været den første ret mægtige Konge i Norge, der har lagt Grund til den Norske Stats videre Udbredelse, og først udstrakt

ſtrakt det Norſke Navn til dette Riges yderſte Grændſer mod Sønden, og til de fleſte af de Steder, ſom ſiden ere indbeſattede under Navn af Norge, ſaa at han i den Henſeende efter Forfatterens Tilſtaaelſe kan kaldes Stifter af det Norſke Rige og det Norſke Navn, betragtet i ſin hele Vidde, ey ſom det havde været før, men ſom det blev efter hans Tider. Diſſe Norrs og Gorrs Erobringer (thi den Sidſte ſtreifede omkring paa de Gothiſke og Danſke Øer og Skeekyſter) ſkal efter Forfatterens meget rimelige Formodning have foraarſaget ſtore Udvandringer og Omſtreifninger til Sves af de Norſke, ſom under Navn af Saxer, Svever og Picter har øvet de bekiendte Øerøverier. Forfatteren ſlutter dette Kapitel med Anmærkninger angaaende Norges Grændſer mod Norden, ſamt Finnernes Herkomſt og Skatſkyldighed under Norge; i hvis Henſeende han er ikke eenig med Hr. Prof. Bring i hans Svea Rikes Hiſtoria, hvis derimod anførte Grunde han ſøger at ſvække og igiendrive, ligeſom bemældte Author først har ſøgt at giøre ved de af Forfatteren derfor opgivne Beviſer i hans Forſøg til de Nordiſke Landes, ſærdeles Norges gamle Geographie. — Det tredie Kapitel handler om Norges Deeling imellem Norrs og Gorrs Efterkommere, om de imellem dem ſig deraf reyſende Krige og Uenigheder, og derved foraarſagede mangfoldige Øe-Toge, Erobringer og Boeſættelſer af de Norſke, paa fremmede Steder. Man kan i Følge det Foregaaende betragte Norge, ſom deelt imellem Prindſer af trende Hoved-Partier: 1) det gamle Jotiſke, under Prindſer af Jøternes Ætt eller Riſernes Familie, fornemmelig paa Helgeland, i Nummedalen, og vel mueligt ogſaa paa en Deel andre Steder; 2) det Sæmingiſke eller Othiniſke der havde fæſtet Boepæle, deels paa bemældte Helgeland, deels i det nu værende Trondhiemſke: 3) det ſidſt ankomne Norriſke og Gorriſke, eller det nyere Jotlandſke, ſom for en ſtor Deel undertvang de tvende forømtalte Partier, og blev ſelv det Herſkende indtil Niords eller den gamle Ynglingſke Familie i de ſeenere Tider, under Harald Haarfagers Forfædre, begyndte at ſvinge ſig i Veyret, og endelig i hans egen Perſon, bemægtede ſig Eenevolds-Regieringen. Diſſe trende Partiers Hiſtorie og de mellem dem forefaldende Tildragelſer bliver Indholdet af den følgende Hiſtorie. I nær-

værende Kapitel fremlægges saa vidt mueligt i Sammenhæng de Forandringer, som Norrs og Gorrs Erobringer har foraarſaget i Norge, i Henſeende til de der værende Staters nye Indretning, Landets nye Inddeeling mellem dem og deres Sønner, adſkillige derpaa fulgte ſtore Udvandringer, foreſaldne Krige mellem deres Sønner og Efterkommere, og de ved den Leylighed foretagne mangfoldige Krigstoge, Søerøverier og Erobringer paa fremmede Stæder, deels i Norden ſelv, deels i Øſter-Søen, deels ogſaa paa de Tydſke og Franſke Kyſter. — Fierde Kapitel indbefatter en Fortſættelſe af de gamle Norſke, fornemmelig de Nordenfiældſke Kongers Hiſtorie, i Sogn, paa Hordeland og Agder. I foregaaende Kapitel blev fornemmelig handlet om de Norſkes Bedrifter udenlands og paa fremmede Steder, hvor de deels har omſtreifet paa Søerøverier, deels ſat ſig ned, deels oprettet ſmaa Kongeriger. Men her bliver fornemmelig handlet om de Tildragelſer, ſom ere foreſaldne imellem Norrs og Gorrs Efterkommere i Norge ſelv, hvortil gisres Begyndelſe med en kort Underſøgelſe om den bekiendte Sterkodders Levetid. For Reſten tillader de mangfoldige og adſkillige Tildragelſers Fortælning ingen Udtog. Iblandt de mange Kongers og Helters Hiſtorie er en Frithiofs særdeles mærkværdig, hvis Fortælling Forfatteren beſlutter med følgende mærkværdige Betænkning: S. 246. „Vor Frithiofs Saga giver os, i Hrings, „ Frithiofs og Ingebirgs Hiſtorie, Prøver paa en Be„ tænkſomhed, Politeſſe, Sindighed, Ædelmodighed, Afhol„ denhed, ſom man næppe ſkulde troe at kunne have haft „ Sted i de Tider her i Norden, blandt Folk, hvis daglige „ og næſten eeneſte Forretning var at ſlaaes, dræbe, røve, „ plyndre, ſom ſatte deres ſtørſte Fornøyelſe her i Livet, „ deres Lykſalighed efter Døden i Krig og Krigs-Væſenet, „ bemældte Hiſtorie lærer os, at vore Forfædres Omgang, „ deres Sæder, deres Huusvæſen har vel overalt været ſim„ pelt og frit for det Modens Slaverie, hvilket de ſaa kaldte „ poleerte Tider har indført, men dog i mange Ting langt „ fra det vilde og barbariſke Væſen, ſom man i vor Nor„ den da gemeenlig foreſtiller ſig; og vi ſeer af den, at de „ ſaa kaldte Freds-Kunſter har, endogſaa i gamle Tider, ey „ været bemældte vore Forfædre ubekiendte, og at dem ey „ heller har manglet naturlig Forſtand, Klygt og Skarpſindig-

„ hed,

„ hed, lad være de har ikke kundet rose sig af den Kundskab „ i Kunster og Videnskaber, som pryder vore Tider. Tap„ perhed, Mod, Behændighed, Styrke, Haardførhed, „ Kyndighed i Krigs- men fornemmelig i Søe-Væsenet vil „ man her intet melde om; deri, for den største Deel havde „ vist nok vore Forfædre efter de Tiders Indretning, et stort „ Fortrin for os, og deri ville vi maaskee aldrig mere op„ naae deres Maal." —— Det femte Kapitel indbefatter endnu flere Nordenfieldske, i sær de Rogalandske, Hordelandske, Nummedaliske og Møriske gamle Kongers Historie. —— Det siette Kapitel indbefatter de ældste Norske Prindser af den Ynglingiske Familie, samt andre, fornemmelig Sønden-fields i Norge regierende Konger, indtil Harald Haarfagers Tider. —— Syvende Kapitel handler om de Norskes Bedrifter udenlands i de ældste Tider, og om adskillige blandt dem da værende berømte Mænd. Forfatteren har hidindtil betragtet Norge, som inddeelt i mangfoldige smaa Stater, der næsten under bestandige Krige, snart har været samlede for en større eller mindre Deel under fælles Regiering, snart igien adspredte og fordeelte under adskilte Regentere. Dernæst har han givet os at anse de der regierende Konge-Familier, snart som mægtige, snart igien som svækkede og fordrevne fra deres egne Lande ved deres egne eller andres Krige. Disse bestandige Krige og Uroeligheder skal have givet Anledning til mægtige og store Forandringer, idelige Søerover-Toge, mangfoldige Udvandringer og Anfald til og paa fremmede Lande, for endten at oprette deres Tab, eller for at søge nye Riger og Besiddelser, eller for at samle Rigdomme og nye Kræfter. I Henseende til Norge i Besynderlighed har Forfatteren dertil anført følgende saavel politiske som naturlige Aarsager: „ Disse (hedder det) falde læt i Øynene, hvad „ endten man betragter Landets naturlige Beskaffenhed i „ Henseende til en haardere Himmel-Egn og mindre Frugt„ barhed, eller Indbyggernes store Tilbøyelighed fra de ældste „ Tider af til Søevæsenet, eller deres ulige og forskiællige „ Herkomst, som foraarsagede idelige Omvexlinger; eller „ Landets bequemme Beliggenhed til Søeroverie eller Streif„ feriер paa fremmede Lande; eller Mængden af de der væ„ rende Konge-Familier, større end paa noget andet Sted, „ og de mangfoldige smaa Stater, som fornemmelig paa

„ Fremmedes Bekoſtning maatte underholdes; ey at tale om
„ det ſtore Antal af ſmaa Prindſer, af Jarler, Herſer og
„ andre fornemme Perſoner, hvilke Søerøveriet ſkulde ey
„ alene nære, men ogſaa giøre rige, mægtige, og berømte.
„ Vi finde derfor de Norſke, fra de ældſte Tider af idelig at
„ have ſtreifet om paa fremmede i ſær tilgrændſende Landes
„ Kyſter; vi finde dem at have oprettet mange Riger og
„ Stater uden for deres Fæderneland, ſaavel paa andre
„ Steder i Øſter-Søen, ſom fornemmelig i Dannemark,
„ og blandt de Danſke Provintzer, paa Jylland i ſær, lige-
„ ſom ogſaa paa Saxiſke og Franſke Kyſter, paa Skotland,
„ Irland, og paa Øerne rundt omkring i Veſter-Havet,
„ men vi finde tillige kun faa Efterretninger, i Henſeende
„ til de ældſte Tider, om diſſe de Norſkes Bedrifter uden-
„ lands, og hvad hos fremmede Skribentere derom fore-
„ kommer, for den ſtørſte Deel ſaaledes blandet med andres,
„ ſær de Danſkes Forretninger i lige Tilfælde, at man paa
„ de fleſte Steder endten ikke, eller ey uden ſtørſte Vanſke-
„ lighed, kan ſkille, hvilket deraf tilkommer ſidſtbemældte,
„ hvilket de Norſke. Aarſagen dertil er let at fatte. De
„ Norſke havde oprettet adſkillige Stater i Dannemark ſelv,
„ de ſtreifede omkring ey alene paa de Saxiſke og Franſke,
„ men ogſaa paa de Irlandſke, Skotſke og Engelſke Kyſter,
„ hvor, fornemmelig paa ſidſtbemældte Kyſter, de Danſke
„ indfunde dem i lige Forretninger, ſom de Norſke; begge
„ diſſe Folk havde omtrent ſamme Sprog, eens Sæder,
„ lige Gudsdyrkelſe; de komme begge fra de nordlige Kan-
„ ter, begge tildeels fra Dannemark: hvor vanſkeligt der-
„ for for Fremmede, at ſkille diſſe tvende Folk fra hinanden,
„ men hvor let at forbytte dem ſammen? De Norſke vare
„ derfor vel Fremmede bekiendte under Navn af Nordmæn-
„ der, et Navn, ſom de Nordiſke Folk ſelv, der vidſte ret
„ at ſkille mellem Nationerne, have ſtedſe tillagt de Norſke
„ alene: Men dette Navn tillagde dog de Fremmede, af et
„ Slags Forbyttelſe eller Vildfarelſe, ogſaa de Danſke; og
„ da diſſe begyndte at giøre ſig mere bekiendte end tilforn
„ ved ſamme Forretning, ſom hine Nordmænder dreve, kaldte
„ man derover ogſaa diſſe Danſke. Begge Navne bleve
„ derved efterhaanden blandt Fremmede almindelige Navne,
„ hvormed de betegnede alle Nordiſke Folk. Men ligeſaa

„ lidt.

„ lidt man derfor kan nægte, at jo det Danske Navn tilkom„ mer de Danske i sær, saa lidet kan Navnet Nordmænd „ fradømmes de Norske, som dem egentlig tilhørende, paa „ den Grund, at det af Fremmede er tillagt de Danske og „ andre Nordiske Folk, med mindre man vil mænge alting „ til hobe og ansee Vildfarelser for Beviser.“ Efter denne forudskikkede mærkværdige Anmærkning om Aarsagerne til de Norske Udvandringer og det Danske og Nordmændiske Navns endten Udskillelse eller Forbyttelse, kommer Forf. til særskilte berømte Nordmænders berømmelige Bedrifter, hvilke, lad være de ikke egentlig henhøre til Rigets almindelige Historie, burde dog efter Forfatterens Meening ikke med Stiltienhed forbiegaaes, for den Oplysnings Skyld, de kunde give i de gamle Tiders Historie. For Resten lader sig ikke lættelig give noget Udtog af Forfatterens Fortælning om disse berømmelige Nordmænd, deres Bedrifter, Udvandringer, Omstreifninger og Erobringer. Vi har kun til Slutning at mælde, at Forfatteren, for at gjøre nærværende Deel af sin Norske Historie saa meget mere brugbar, har tilføyet et nyt Kort over Norges ældste Grændser, Inddeelninger og Strækning. I samme Øyemærke har han og tilføyet tvende Tabeller, den ene over de gamle Regenteres Slægte-Linier, samt Fødsels og Levetid, den anden over de gamle Konger i ethvert Rige. Hvad der ellers siden skulde forekomme ham til Rettelse eller Forbedring i denne Deel, vil han anmærke i Fortalen til følgende Tome.

Halle. Joh. Jacob Rambachs, des Fürstlichen Gymnasii zu Quedlinburg Rectors, vermischte Abhandlungen aus der Geschichte und Litteratur. 1770. 8vo. Dette Bind indbefatter 8 særskilte Afhandlinger. Den første beviser, at Romernes saa vidt udbredte Roes, er mere glimrende, end sand. Den anden handler om Korstogenes Indflydelse paa Kunsters og Videnskabers Befordring. Den tredie undersøger det Spørsmaal, om de Gamles Læsning er Skyld i Mangelen af Original Skribentere. Young har givet Anledning til denne Undersøgning i sine Tanker over Original-Værkerne, hvor han udleder benævnte Mangel af forbørste Aarsag. Forfatteren igiendriver Youngs Grunde med stor Beskeedenhed, og viser, at den Slutning er urig-

urigtig: „De Gamle drager os til ſig og ophidſer os med de„res Ild; altſaa hindres vi i at underſøge os ſelv," og at man bør giøre Forſkiel imellem de Gamles Brug og rette Brug, hviken han her rigtig angiver. I Slutningen af denne Afhandling beſvares ydermere det Spørsmaal: Hvorfor har det poetiſke Original Genie paa de Tider, da det menneſkelige Sælſkab endnu var raae og ubildet, viiſt ſig i ſaa ſtor en Styrke, ſom næſten aldrig ſiden i de meeſt poleerte Tider? En ubenævnt Engelænder, ſom 1767. har udgivet, An Eſſay on Original Genius, and its various modes of Exertion in Philoſophy, and the fine Arts, angiver 4 Aarſager dertil: 1) fordi alle de Gienſtænde, ſom Geniet da bemærkede og bearbeydede havde Skin af Nyheden, og var endnu ikke bearbeydet af nogen: 2) fordi Sædernes Enfoldighed og Ensformighed, der er egen for ſaadanne tidlige og uſkikkede Perioder har en ſtør Indflydelſe paa Poeſien: 3) fordi et upoleert Livs Roe og Fornøyelſe med ſig ſelv, er tillige med den uſkyldige Glæde, ſom meſtendeels geleyder ſamme, meget fordeelagtig for Poeſien. (Hr. Rambach er dog her af anden Meening:) 4) fordi man endda var fri for Reglernes Tvang og Kritikens Lænker. Denne Aarſag har Forfatteren noget indſkrænket og lagt nok en Aarſag til, nemlig, at Sproget var vel meer uregelmæſſig, men tillige mere driſtig og ildrig. Derpaa følger en Afhandling under Titel: Gedanken über die Rühmredigkeit des Cicero. Denne Bebreydelſe, ſom man allerede i de ældſte Tider har giort Cicero, og i de nyere atter opvarmet, ſøger Hr. R. at fritage ham for. Til den Ende giver han Portraitet af en Praler, og ſammenligner det med Ciceros Character, gaaer hans Hiſtorie igiennem, igiendriver de af andre giorte Indvendinger, og viſer, at det er en Pligt at roſe ſig ſelv, naar man dermed kan udrette noget godt. Iblandt andet undſkylder han Cicero formedelſt det høye Begreb om Roes og Ære, hvoraf Romerne vare ſaa ſtærk giennemtrængte, og ſom nødvendig maatte have en Indflydelſe paa det Forhold, hvilket man udtolker og paabyrder ham, ſom Pralerie. Efter denne Afhandling kommer en anden om Belæſenhed, en Sag, der ikke ſielden bliver misbrugt. De Feyl, der blander ſig i de Studerendes Læsning, ere vigtige, og fortiene vor Opmærkſomhed.

Man-

Mangen en, siger Forfatteren, troer at han besidder en stor Belæsenhed, naar han har en smagløs Kundskab om meer end 100 Bog-Titler. Andre ville sluge alle Bøger paa een Gang. Andre bryste sig, og bilde sig ind at være noget, naar de holde alle gangbare Journaler. Forfatteren kaster og et Blink hen i Belæsenhedens Historie, og angiver nogle Regler, som han vil man skal tage i Agt ved de gamle Skribenteres Læsning. Disse Regler angaaer saavel Hiertet, som Forstanden. Her paa følger en Afridsning af den menneskelige Forstands Historie. Det Begreb, Forfatteren har giort sig om den menneskelige Forstands Historie, bestaaer i et Indbegreb af alle de Aarsager og Anledninger, som har befordret den menneskelige Forstands Udbildning, hvoraf Lærdommens Oprindelse, Fortgang, og forskiællige Skiæbne iblandt forskiællige Nationer lader sig forklare. Han bedømmer forskiællige Nationers Skribentere over denne Materie, giennemgaaer deres Fortrin og Feyl, og viser hvorledes en saadan Historie immer mere og mere kan udarbeydes og giøres fuldkommere. Af hans egne Tanker lader sig ikke føyelig giøre noget Udtog, men der vil ikke fortryde nogen at læse dem heel igiennem. Her paa følger Afhandling om menneskelige Svagheders og Feyls Indflydelse paa Reformationens Befordring. Denne Afhandling anseer man for den bedste i den hele Samling. Han skildrer Leo X. Character, som med den bedste Forstand besad et ondt Hierte. Hans Ødselhed frembragte den saa kaldte Aflad, og denne Reformationen. Luther var alt for hæftig i sine Foretagender, hvilken Feyl var den Gang nødvendig, i Fald han ikke skulde overskriges. Mange Fyrster befordrede Reformationen af egen Nytte, fordi de saae, at deres Magt og Anseelse derved vilde blive forøget. Den Afskyelige Fordervelse, som da herskede i den Romerske Kirke, maatte have Sted, og være stegen til den høyeste Grad, dersom Reformationen skulde have en lykkelig Følge. Samlingen besluttes med Gedanken von Minnesingern, som indbefatter adskillige læseværdige Anmærkninger om deres Digtemaades Genie, deres Sprog og Skiæbne.

Leipzig. Die Inoculation der Liebe, eine Erzählung paa 70 S., skal være et nydelig Digt, fuld af oplivend-

livende Billeder, ſkalkagtig Skiærs, og en læt og lykkelig Verſification. De alvorlige Stoiker, hvilke de Wielandſke Digter hidindtil har været saa anſtødelige, vil denne Fortælling vel heller ikke behage. Dem har Forfatteren haſt for Øyne, da han begyndte ſit Digt saaledes:

Wie ſelten fällt des jungen Dichters Wahl,
Auf den Geſang, den ihm ſein Herz empfahl.
Singt einer auch von Amors Abentheuern,
So ſtimmen hundert ihre Leyern
Auf den Trompetenton der feſtlichen Moral,
Und jeder ſchreyt mit andern Schreyern,
Und mancher Harlekin macht einen Todtenſprung,
In ſeiner erſten Angſt, zu dem erhabnen Young,
Und tändelt voller Ernſt mit allen Ungeheuern,
Der Schwermuth, ſporet ſich ſelbſt zu Raſereyen an,
Schweift in die Gegenden der Freuden ein, und ſtürzet
Mit Murren auf den Wandersmann,
Der durch ein Lied, das ihm ſein Genius erſann,
Sich ſorglos ſeinem Weg verkürzet.
Wi reizend ſtell ich mir die freyen ſichern Zeiten
Horazens und Properzens vor,
Wo nie ein Menſch um andrer Menſchlichkeiten
Das Maul verzog und nur ein Wort verlohr.
Man rechnete dem Dichter ſeine Lieder
Nicht für Verbrechen an, und Cicero rief nicht:
„Wer einen Wieland, lieben Brüder,
Wer einen Wieland lieſt, der iſt ein Böſewicht.“
Es lebe Billichkeit, ich räche
An andern niemals eine Schwäche,
Die ich nicht ſelbſt beſiegen kann,
Und ſehe dieſe Welt gern für ein Gaſthaus an,
Das jedem offen ſteht. Wer ſprechen will der ſpreche,
Hier iſt für Jedermann ein voller Tiſch gedeckt,
Ein jeder eſſe, was ihm ſchmeckt,
Und jeder zahle ſeine Zeche!

Paris. Traité de l'Electricité, dans lequel on expoſe & on demontre par experience, toutes les decouvertes électriques, faites juſqu'à ce Jour, pour ſervir de ſuite aux leçons de phyſique du même Auteur. Par M. Sigaud

Sigaud de Lafond, Profeſſeur de Math. demonſtrateur de phyſique Expérimentale, de la Societé Royale des Sciences de Montpellier &. 1771. 12mo. Hr. de Lafont erſtatter Tabet af den i Experimental-Phyſiken ſaa erfarne Abb. Nollet. Fortalen indbefatter Hiſtorien om Electricitetens Opdagelſe og Fremgang. Saa længe, ſiger han, de Naturkyndige beſkæfte ſig alene med at ſamle Bemærkninger og at ligne dem tilſammen med hinanden, bragte de det og mærkelig videre. Paa denne Maade blev den Electriſke Kraft bemærket ved en ſtor Mængde Legemer, hvor man ikke havde formodet den. Men ſaaſnart Hypotheſe-Sygen bemeſtrede ſig de Naturkyndige, ſaaſnart de forlode Erfaringens Lys og fulgte deres egen forføriſke Indbildning, ſaaſnart de vilde angive Grund til deres Opdagelſer og foreene alle Phoenomena med deres Liv-Meeninger, ſaa giorde de kun liden eller ingen Fremgang. Andre have vel indſkrænket ſig til Bemærkninger og leveret hiſtoriſke Efterretninger om deres Opdagelſer, men mange af dem har dog tilſkrevet den electriſke Materie Virkninger, ſom den aldrig har frembragt. Den ſaaledes alt for meget ophøyede electriſke Kraft, tabte nu ved det Overdrevne endogſaa de Fortrin, ſom man fornuftigviis ikke kunde giøre den ſtridige. At electriſere blev til et Spilleværk for ledige Folk, og tiente kun til at tilfredsſtille Nysgierrigheden, der elſker det Vunderbare. Man finder i ovenanførte Skrift en Beſkrivelſe paa de fornemmeſte hidindtil giorte Opdagelſer, bragte i Sammenligning og Overeenſtemmelſe. Forf. afviger ofte fra Nollet i ſine Forklaringer, og holder med den berømte Engelænder Franklin.

London. Sermons to Young Men, by William Dood, L. L. D. Prebendary of Brecon and Chaplain, in ordinary to his Majeſty. 1771. 3 B. i 12mo. Diſſe Taler handler om lutter betydelige moraliſke Materier: 1) om Fordeelene af en tidlig Gudsfrygt: 2) om de ſkadelige Følger af Ungdommens Udſvævelſer: 3) om den børnlige Kiærlighed: 4) om den broderlige Kiærlighed: 5) den tidlige Beſtræbelſe efter Viisdom og Kundſkab: 6) Erindring om Lærlinger: 7) om ondt Selſkab: 8) om onde Bøger: 9) om det latterlige: 10) om Fornøyelſe: 11) om Ureenlighed: 12) om Umaadelighed: 13) om Spil: 14) om Tvekamp: 15) om Omgang:

16)

16) om Venſkab: 17) om Tidens rette og flittige Brug: 18) om Religionerne o. ſ. v. Under enhver Prædiken ere ofte mærkværdige Anecdoter anførte til Oplysning.

Bremen. Theſauri novi diſſertationum juridicarum ſelectiſſimarum in Academiis Belgicis habitarum Vol. I. continens diſſertationes juridicas theoretico-practicas, cum indice locupletiſſimo, curante Eberhardo Oelrichs V. I. D. S. Cæſ. Maj. Conſil. Denne Samling, hvis gode Valg er et Beviis paa ſin Udgivers Indſigter, indbefatter følgende Diſſertationer: 1) Meynardi Tydemann Diſſ. de Luc. Ulpii Marcelli vita & ſcriptis 1762. habita. 2) De Mutuo, & veteri Litterarum Obligatione, Auct. S. H. v. Ilſinga. 1736. 3) De ſuſpectis tutoribus & curatoribus, a Johanne Wallentone 1732. 4) De concurſu Actionum 1736. a H. a Vianem habita nunc multis Acceſſionibus aucta. 5) Wordenhoff. Diſſ. qva Doctrina decedente ad ceſſi nominis bonitatem præſtandam non obligato, ſub examen revocatur 1751. 6) De Executione in uſum fructum, Debitori in re aliena competentem, rite perficienda, Auct. J. Baumanno. 1752.

Halle. Paraphraſis in primam Pauli ad Corinthios Epiſtolam cum notis & latinarum Verſionum Excerptis. 1770. 540 S. i 8vo. Dette Hr. Semlers Arbeyde underſtiller ſig og ved en vidtløftig Belæſenhed, Lærdom og mange nye Tanker, ſom har ſkaffet ham Modſigelſer, endſkiønt han tilſtrækkelig har retfærdiggiort ſig i Henſeende til de Beſkyldninger, at han nægter Chriſti Guddom. De i det 12te Kap. opregnede Gaver, holder han for lutter naturlige Gaver, og overalt ſynes Miraklerne ham iblandt Beviſene for Chriſtendommen at være af liden Vægt.

Bayreuth og Leipzig. Alexander von Joch, **bey der Rechte Doctor über Belohnungen und Strafen nach Türkiſchen Geſetze.** 12 Ark i 8vo. Forfatteren har med megen Vid og Skarpſindighed paataget ſig at forſvare den Stoiſke Skiæbne. Da der ligeſaa lidet i den moraliſke, ſom i den phyſiſke Verden kan fremkomme nogen Virkning uden Aarſag, ſaa holder han alt for nødvendigt. Friheden er kun en Indbildning og falſk Mening.

No. 13.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 26de Mart. 1772.

Kiøbenhavn. Forſøg i de ſkiønne og nyttige Videnſkaber, ſamlede ved et patriotiſk Sælſkab, femte Bind, niende Stykke. 1771. 197 S. i 8vo. Med Hofbogtrykker M. Møllers Skrifter. — Nærværende niende Stykke indbefatter 1) Lovtale over Knud den Store, ſom Priisſkrift i Veltalenheden ved Peder Vogelius. Indledningen til en Lovtale over Kong Knud kunde i vore Tanker aldrig være bedre troffen, end her. Vor Tid (hedder det) er bleven en ſkarpere Dommer over de gamle Heltes glimrende Bedrifter. Alexander og Cæſar, ere Voldsmænd, Trajans Triumpher tvetydige, og ſelv Ludvigs Bedrifter har tabt en ſtor Deel af deres ſorrige Glimmer. Det er nu ikke mere en Helt, ſom vinder Feldſlage, indtager Byer, undertvinger Lande, og udvider ſit eller ſin Konges Herredømme; med mindre Retfærdighed gav ham Sværdet, Mildhed brugte Seyren, og Nøyſomhed ſatte dens Grændſer. Endog for Krigerne har man ſkrevet Love, og kan man end ikke paatvinge dem ſammes Lydighed, maa de dog taale, at man derefter veyer deres Handlinger. Det er overalt viſt, at Krigen mindre nu end tilforn bryder frem for at erobre, myrde og ødelægge. Men det var anderledes i hine gamle Tider, da den ulyksalige Meening endnu beherſkede Folkene, at den vældigſte Kriger var det ædelſte Menneſke. Ikke deſto mindre maa man meget undſkylde de gamle

Kriges og Krigeres Grumhed, naar man betragter Tidernes Sæder og Tænkemaade, og derfor domme med Varsomhed om de gamle Helte. Men aldrig, hedder det, bør vi nægte de vor Høyagtelse, hvis Dyd tiltog med hans Indsigt, da man om ham kan have den velgrundede Formodning, at han ikke har mishandlet, uden fordi han var vankundig. Verden har kun faa Exempler af Erobrere, som ere omdannede til milde Regentere, og desto større Ret har disse til vore Lovtaler: „Blandt disse priselige Faa, staaer Kong Knud „ den Store, som vort Norden fordum saae paa den mægtig„ ste Throne. Han førte sin Engelske Krig for at erobre; „ jeg vil ikke dølge det, og endnu mindre bygge hans Roes „ paa slig en Grund. Kan end hans Aarhundrede, hans „ Faders Exempel, Engelands Forgribelse, en lokkende Kro„ ne, en arvet Krig, hans Ære indviklet deri, den mun„ tre og ærgiærrige Ungdom, kan end saa meget undskylde „ ham, og bør formilde Eftertidens Domme; Knud som „ Kriger og hans misbrugte Overmagt og de Grumheder, „ som undertiden besmittede hans Vaabens Ære, kan dog „ ey behage. Den ædelmodige og tappre Edmunds og det „ forstyrrede Engelands Skiæbne vil dog opvække vor Med„ lidenhed og berøve den stridende Knud det Bifald, ethvert „ Folk saa gierne giver sine gamle Helte.“ Saaledes har Taleren midt igiennem Kongens unægtelige Feyl banet sig Veyen til hans velfortiente Roes, og vi holde for, at det heller aldrig bliver nogen Lovtalers Pligt endten at indklæde aabenbare Feyl i Dyders Gestalt eller at besmykke tvetydige Characterer, da desuden den valgte Person giver Anledning nok til velfortient Roes og Berømmelse. Saaledes meene vi, det bør være, naar man vil skrive Lovtaler over virkelige Personer, og ikke digte sig selv det fuldkommeste Mønster for at skildre Dyden i sin høyeste Fuldkommenheds Glands: „ Men Knud (hedder det fremdeles) har og en bedre Side. „ Knud staaer iblandt de hældigen omdannede og forbedrede „ Erobrere. Seyerherre over andre, overvandt han og sig „ selv, og dæmpede den Krigelyst, den Stolthed, den Haar„ hed, som forhen viiste sig i hans Handlinger. Han vidste „ (hvor faa af Erobrerne lærte dette!) ved en velgiørende, „ klog og retfærdig Regiering at udslette de sørgelige Spor „ af Grumhed, som hans krigske Fader, og han selv havde

„ es-

„ efterladt, han formildede den gamle Afskye for det Dan-
„ ske Navn. Sig selv giorde han elsket af de Undertvungne
„ Folk, i det han regierede dem som en Fader. Nu beha-
„ ger Knud, nu glemme vi Krigeren og forlystes ved den
„ gode Konges fredelige Dage. Nu fortiener han sit Til-
„ navn af Stor, nu Eftertidens Bersommelser og Ære-
„ minder. Lad os da følge Knud igiennem hans Krige
„ og Erobringer, for dernæst at beskue ham paa sin Ære-ful-
„ de Throne i Fred. Hans modne Giernings skal da vise
„ os den forbedrede Konge.“ Heraf seer man strax Planen og Udkastet til den hele følgende Tale, som er anlagt og vel udført efter Historiens Anvisning. Taleren har først steg-et op i Fortiden for Knuds Regiering, for i den at finde Grunden til hans Tænkemaade og Handlinger. Han beskri-ver vore Nordiske Forfædres haarde Sæder, vilde Mod og utæmmede Krigs-Lyst. Det bliver den christelige Religions unægtelige Roes og Ære, at den efterhaanden har formildet saa grum en Tænkemaade og saa haarde Sæder. Men de første svage Glimt af dens velgiørende Lys, som under Ha-ralds og Svends Regieringer indtrængte sig i det mørke Norden, vare ey tilstrækkelige til at giøre denne ønskelige Virkning. Dette giver Forfatteren tydelig at see af det Portrait, han har givet os af Engelands bedrøvelige Tilstand under Kong Svends Regimente og ved hans Krigstog der paa Landet, under hvis Anførsel han allerede lader den un-ge Knud fremtræde paa Skuepladsen og danne sin Tænke-maade efter den grumme Faders Exempel; „Beklageligt! „I samme Krigs-Skole, hvor han forskaffede sig saadan „ Indsigt, Øvelse og Erfarenhed, inddrak tillige hans unge „ Siæl den Haardhed og Gruesomhed, hvormed Krigene „ paa de Tider bleve førte. Farlige ere onde Exempler, „ givne af en Fader, helst naar de understøttes af den her-„ skende Tænkemaade. — Jeg staaer nu uvis, endten jeg „ skal dadle eller undskylde denne unge Konge, nu da han „ vil arve Engeland, og handhæve sig i den giorte Erobring. „ — Sandt! Han havde efterladt Verden et skinnende „ Exempel paa den rareste Ædelmodighed, dersom han, „ overbeviist om sin Faders og sin egen svage Ret til Herre-„ dømmet over Engeland, havde høymodigen opofret en „ Krone, som allerede var besudlet med saa meget Blod,

„ og endnu vilde koste mere. Men have vi og Grund til at „ vente dette efter de Omstændigheder Knud er sat udi? Og „ bør vi vel af en Prinds i den Tids-Alder, dannet som „ han, og overladt til sig selv, fordre en Dyd, saa ophøyet, „ som vort eget Aarhundrede næppe kan fremvise? Vi maa „ dog tilstaae, at en Krone, som den Engelske, altid bli„ ver en mægtig Fristelse end og for en bedre oplært Prinds. „ Ja, Mennesker (vi maa sige det) opofre Pligter og glem„ Dyden, endnu ved langt svagere Tillokkelser. Og naar „ mon den gyldne Tid var, da Erobringer bleve ey anseete „ for lovlige Adkomster, da Over-Magten ey gjældte i Ste„ det for Ret? Tænkte Verden ikke saaledes, da de uhyre „ Bygninger, de stolte Monarkier bleve opførte paa de „ svagere Staters Undergang? Ja! mon vort nyere Euro„ pa har handlet efter ædlere Grunde." Det kan man ret kalde at undskylde Feyl, uden endten at nægte eller besmykke dem, og vi tør sige, at enhver skiønsom og billig Læser vil tage Undskyldningen for gyldig, i det den skriver Feylen ligesaa meget og end mere paa Tidernes, end paa Mandens, og herefter paa Undersaatternes ikke mindre end paa Kongens Regning. Knud er da nokſom forsvaret eller undskyldet i det Forsæt at giøre sig til Herre over Engeland. Herefter lærer Taleren os at kiende hans ophøyede Siæl og Heltemod i dets Udførelse. Knud forlod Engeland, som af Historien er bekiendt, for først at forsikre sig den Danske Throne, og siden med desto større Sikkerhed at udføre sin Hensigt paa Engeland. Hans grumme Forhold mod Gidslerne ved hans Afreyse, tør Taleren ikke forsvare, (endskiøndt det er vel ikke at tvile om, at man jo i Kong Knuds Tid kaldte det en Giengiældelses Ret for den Hævn og det Mord, som den tilbage kaldte Ethelred udøvede mod de Danskes Tilhængere. Den ene Grumhed svarte mod den anden paa en Tid, da Tænkemaaden favoriserede dem begge og paa begge Sider. Større Mildhed vilde have været begge Kongers Ære og Fordeel.) Efter at Kongen har forsikret sig det Danske Scepter mod hans Broder, som der allerede var bleven hyldet, lader Taleren ham giøre sig færdig til Engelands Erobring og glemmer ikke overalt under Tilberedelsen saa vel som og under Krigen og Erobringen selv at udmærke hans Character, hans Smildhed, Hurtighed, Tapperhed og uforsagte Mod,

til

til hans Ære og Roes, og derved tillige at udmærke sig selv, som en historisk Lovtaler, der vel har vidst at benytte sig af alle de Omstændigheder, der med Sandhed og uden nogen Tvang kan anvendes til Heltens Fordeel. Af Beskrivelsen paa det sidste afgjørende Feldtslag ville vi blot anføre følgende Sted S. 51.: „ Næsten en heel Dags Fægtning formaaer „ endnu ikke at udtømme de Danske Kiæmpers Mod og „ Tapperhed. Den haarde Modstand, de fandt, og Slagets Langvarighed tiener kun til at ophidse dem mere. „ Knud selv slaaer sine Fiender som en Løve; alt hvad der „ møder ham i deres Slagt-Orden, maa vige eller falde for „ hans skarpe Sværd, som hans Arm saa vældigen svinger „ imellem dødelige Saar. Den Ild, der brændte i hans „ eget Bryst, satte hans Medstridere i Lue. De see ham, „ føle hans Mod, oplives ved hans Exempel, styrkes ved „ hans Nærværelse og ligne deres Konge. Troeligen følge „ de ham for at finde i hans Fodspor endten Døden, som „ ey kunde skrække dem, eller Seyeren, der var dem kiære„ re end Livet. Efterhaanden forvandles deres Stridbar„ hed til grum Forbittrelse. De vade i Blod, og tørste efter „ mere. Intet standser dem, uden Dyngerne af ihielslagne „ Fiender. Hvor grusom seer Valpladsen ud! hvor sammen„ blandte ligge der Dræbte, Døende, Lemlæstede, Fortvivlende! „ Deres fæle Aasyn og truende Miner udviser endnu den „ grumme Drift og fnysende Harme, hvormed de fægtede „ og gik ind i Evigheden. Hvilket Dyr overgaaer dog „ Mennesket i Blodtørstighed, naar han væbnet med mor„ disk Jern raser imod sine Lige!" Efter dette blodige Slag, fik **Edmund** paa nye samlet en Krigshær, hvormed han gik **Knud** i Møde, der ikke var uberedt til at modtage den. Men her kom det til Forliig og Rigets Deeling. **Edmund** henrykkes af en pludselig Død. Man troer, her stak Forræderie derunder; men vor Taler vil have **Knud** frikiendt fra al Deel derudi. Vist nok bør man tie med al saadan Mistanke, hvor man har ingen anden Grund dertil, end den blotte Mueligbed, eller det blotte maaskee. Nu er Taleren kommen til Ende med den Engelske Krig, og her traf han uhældig paa en Punkt, som ikke faldt ud til **Knuds** Ære, men var en Følge af Erobrings-Planen. „ **Edmund** har efterladt sig baade Sønner og Brødre, alt-

„ saa retmæssige Arvinger til sin Deel af Engeland, men „ Knud beraaber sig paa en Pakt oprettet med den Afdøde „ Konge; og hvo tør, om end den foregivne Sag kunde „ synes tvetydig, modsige ham, der var i Stand til at „ bevise sin Fordring med en vældig Krigshær og en talrig „ Flode. Han vidste tillige hældigen at anvende indtagende „ Løfter, venlige Ord, anseelige Gaver og kraftige Trud„ sler. Ved alt dette opnaaer han sit Øyemeed. Hele Ri„ get underkaster sig hans Regiering. Knud udraabes of„ fentligen og krones høytideligen som eene Konge over Enge„ land. Saa sidder han da paa den Throne, der var hans „ Ønskers Maal. Men Frygt og Usikkerhed omringer den. „ Knud forsøger at raade Boed paa dette Onde ved Erobre„ rens sædvanlige Midler. Der er en Statskunst, lige „ falsk og grusom, der vil stifte Sikkerhed ved Landflygtig„ hed og Blod. Den unge Kriger, den uerfarne Konge „ begynder at handle efter den, og de store i Landet maatte „ føle dens Virkninger i den tungeste Skiæbne og haardeste „ Medhandling.“ Taleren maa her tilstaae, at Knud viiste en underlig Blanding af Retfærdighed og Utaknemlighed, i det han straffede endog sine egne Tilhængere for Utroeskab mod deres forrige Konge. Han gaaer over med Knud fra Engelands til Norges Erobring. Her siger han var Leylighed til at tordne mod Erobre-Lyst, Herskesyge og de menneskelige Ønskers Umættelighed. Men han lægger for Dagen Krigens Aarsager og Anledninger, som giør ikke lidet til at formilde den skarpe Dom, man ellers her kunde have Aarsag til at fælde imod vor Konge: „ Mig synes, siger „ Taleren, at Erobring veyer op mod Erobring,“ og han forestiller tillige de Aarsager, der kunde give Knud Anledning til en ikke ubillig Hævn. Den Norske Konge havde været en Ven af Ethelred og Edmund og personligen øvet Fiendtlighed mod Knud og de Danske, og Olufs Ret til Norge var ikke bedre grundet end Knuds paa Engeland. Thi hans Ret grundede sig paa Harald Haarfagers, og dennes paa Undertvingelse. Han havde ført Krig mod Knud og hans Fader, og havde udstødt Kongens Søster-Søn fra Jarlernes gamle Eyedom: „ Undtag Forsvars Krige, naar „ har da vel Fiendtligheder bedre Grund? Maar holde vel „ mægtige Fyrster en Hævn tilbage, som saa gieldende Aar-

„ sa-

„ ſager kan retfærdiggiøre?“ Hidindtil har **Knud** fortient
at beundres, „ men han mangler endnu, ſiger vor Taler,
„ de Viſes Høyagtelſe og den Dydiges ærefulde Biefald,
„ og aldrig ſkulde han have vundet dette for ædle Siæle ſaa
„ uſkatteerlige Gode, derſom Hiſtorien her havde ladet For-
„ hænget falde. Endnu er hans Fortieneſters Glands uægte,
„ endnu hans Ære tvetydig, kiendelige Plætter fordunkle
„ den. Thi have vi ikke ſeet Værgeløs Uſkyldighed under-
„ trykt under voldſom Behandling, Retfærdighed land-
„ flygtig for Overmagten, Konger nedſtødte af deres Thro-
„ ner, og talrige Menneſke-Skarer opofrede i undværlige
„ Krige? Sandt! **Knud** havde ſine Feyl tilfælles med de
„ fleſte ſtore Erobrere. Han kan fremviſe **Cæſar** og **Auguſt**
„ ſom ſine Mønſtre, ja **Trajan** ſelv i en Deel af hans Fei-
„ tøge. Krigs-Æren var deres Afgud, og et udbredt Her-
„ redømme deres Attraae ligeſom **Knuds**. Men paa Thro-
„ nen, naar Vaabnene hvilede, ſaaes de ſamme ſom ypper-
„ lige Regentere. Det bliver **Knuds** Ære, at man,
„ endog fra denne Side, tør ſammenligne ham med diſſe op-
„ høyede Førſter. Vor Opmærkſomhed følge ham paa denne
„ fredelige Bane, hvor han ſaa priſeligen arbeydede paa at
„ opreiſe ſine forrige Feyl, indtil at udſlette endog deres
„ Erindring! Vi ſkue Helten paa Thronen og hans ærefuld-
„ de Dage i Fred! maaſkee vi imellem den yndige Række af
„ ædle Gierninger kunde glemme Krigeren ved at indtages
„ af den forbedrede **Konge**.“ Hidindtil har vor Taler
nere ſeet ſig nødſaget til at undſkylde Feyl, end han har haft
Leylighed til at roſe Dyder. Nu ſkulde han ret blive **Knuds**
Lovtaler, men han har dog ligeſom i Forveyen advaret os
om, at vi ikke maatte giøre os alt for ſtort et Haab om den
forbedrede Helt: „Ingen tænke, ſiger han, at jeg agter
„ af Helten at danne et Fuldkommenheds Mønſter, der ſkul-
„ de trodſe hele Menneſke-Slægten eller at ophøye ham over
„ alle Svagheder, alle Levninger af vrang Tænkemaade,
„ og af de Tilbøyeligheder, ſom tilforn beherſkede ham.
„ Sandheden vilde vidne imod mig og den lange Erfaring,
„ vi have om Menneſket, hvis Lod Fuldkommenhed ikke blev
„ paa Jorden. Endog naar han ivrigſt kiæmper imod de
„ fordervelige Tilbøyeligheder og arbeyder paa ſin Forbedring,
„ bliver altid Feyl tilbage at beſtride, Skrøbeligheder at

„ overvinde og at ydmyges ved. Det kan lykkes den ſtræb-
„ ſomme Agerdyrker ved utrætteligt Arbeyde og tienlige Mid-
„ ler at undertrykke det qvælende Ukryd, at omdanne og for-
„ bedre en vanhældig Ager, men hiſt og her blev dog en ond
„ Spire, et forborgent Frøe af de ſkadelige Væxter tilbage,
„ ſom fremſkiød paa nye midt imellem de gode Frugter, be-
„ ſkiemmede hans Flid, formindſkede hans Haab, og op-
„ fordrede ham til nye Beſtræbelſer og beſtandig Omhygge-
„ lighed. Saaledes har det ſig og med Menneſket under
„ hans Forbedring, ſaa gik det og med Knud. Naar vi
„ end møde ham, trolig vandrende paa Ærens Bane i de
„ gode Fyrſters Spor, ſkulle vi tillige ſee ham mellemſtun-
„ der at ſnuble, men han opſtod igien; at afvige fra den
„ gode Vey, men han kom tilbage. Næppe ſkal vi kunne
„ erindre os, midt i hans glimrende Tider, det Mood,
„ ſom hans ophidſede Vrede ſaa ubeſindigen lod udøve mod
„ Ulf Jarl, uden tillige at finde i den forbedrede Konge et
„ Vidne om de Dødeliges ſædvanlige Svaghed, hos hvilke
„ de fordervede Lyſter og den befæſtede Vane kan med Møye
„ undertrykkes, men ikke udryddes.“ Herefter meldes om de Vanſkeligheder, han har haft at beſtride ved ſin Forbe-dring i Henſeende til hans forrige krigſke Tænke- og Levemaa-de, ſamt om de vigtigſte Anledninger og Midler dertil, hvor-iblandt Religionen og Dronning Emma ſkal have været de kraftigſte. Han forkynder ſelv denne ſin Forandring i et Brev fra Rom til Engelænderne, ſom her findes indført S. 86. og da det er en Prydelſe i hans Hiſtorie, burde det og vel ikke ſavnes i hans Lovtale. Men herefter lader Taleren hans Gierninger ſelv tale hans Roes. Han ſøgte paa alle muelige Maader at tilvende ſig de undertvungne Underſaat-ters Kiærlighed, tog derfore Dronning Emma til ſin Ge-mahlinde og aftakkede ſin ſeyerrige Krigshær og lod den gaae for den ſtørſte Deel til Dannemark, at den ikke ſkulde være til beſtandig Skræk for de undertvungne Engelændere. Han vedligeholdte Landets gamle Love, og handhævede dets Reli-gion og Gudsdyrkelſe. Han opbygde Kirker, beſtikkede Præ-ſter, ſatte i bedre Stand end tilforn, hvad ſom ved Krigen var bleven ødelagt. Han gierde ſin Bøn offentligen paa den afdøde Edmunds Grav, og ved den ihielſlagne hellige Ed-munds Grav lod han opbygge en prægtig Kirke tillige med

et

et Kloſter. Erkebiſp Elphegs Legeme optog han med egne Hænder af ſin forrige Grav, og gav det en hæderligere Begravelſe. Han paatog ſig en for ſine Stater nyttig og pelgivrende Reyſe til Rom. Om end hans Gudsfrygt var præget med Tidens Enfoldighed og Overtroe, ſaa var den dog oprigtig eller dens Oprigtighed kan med ingen Grund kaldes i Tvil. Han ſtifrede og nye Love og oplivede de forriges Kraft, baade til Kirkens og Statens og Hoffets Bedſte. Over denne Artikel i Knuds Hiſtorie er Taleren udforlig. Den forunderlige Reſolution, at dømme ſig ſelv ſom en Misgiernings-Mand for at handhæve ſin Gaardsret, bliver her meget ophøyet og foreſtillet ſom et Ydmygheds Exempel for andre Jordens Beherſkere; „ Vægmes ikke o Jordens Be„ herſkere! ved eders kronede Medbroder, der ſaaledes ydmygede ſig under Lovene. Bortdriver Indbildningens „ forvirrende Taage, og beſkuer ham med opklarede Øyne! „ I ſkal da finde Knud ſtor og ophøyet, juſt i det han „ ſyntes at fornedre ſig, ſtørre her, end da han paa Aſſens„ dens Marker ſvingede ſin ſeyerrige Fahne. Lærer heller „ af ham, at Lovene bør være eder hellige, at deres Hand„ hævelſe er Thronernes Sikkerhed, deres Efterlevelſe, Sta„ ternes Velmagt, men tillige, at eders Exempel formaaer „ baade at ſvække dem, og at give dem Liv og Kraft. Af „ eder ſtyres og ledes Underſaatter, bøyelige til alle Sider, „ eders Sæder kan danne dem, og kiendes næſten i alle; en „ mindre trænge Folkene til eders Exempler, end til eders „ Love.“ Fremdeles viſer vor Taler, at Knud midt i England ikke forglemte den Omhue, han ſkyldte Dannemark, ſine Fædres Arv og ſit Fædreneland. Man kan vel foreſtille ſig, at Chriſtendommens Indførelſe og fuldkomne Stadfæſtelſe her i Riget bliver ikke forglemt, men efter Fortieneſte regnet iblandt hans ſtørſte Fortieneſter af dette Rige: „ Kan „ vi end ikke (hedder det S. 121.) beſtemme noget viſt om „ Lovene ſelv og Knuds øvrige Stats-Indretninger for „ Dannemark, ſaa kiende vi des viſſere baade deres og Reli„ gionens Virkninger i den ſaa mærkelige Forandring, ſom „ under hans Regiering indflød paa de Danſke Underſaatter, „ og gav dem fra hans Tid et Udſeende ſaa vidt adſkilt fra „ det forrige. Vi behøve kun at ſammenligne dette Folks „ Tilſtand under de forrige Konger med den, hvori Knud

„ satte og efterlod det, for at overbeviises om, hvor stort
„ et Redskab han har været til at omdanne og forbedre Alt.
„ Hvilket nyt Sving har Tænkemaaden og Sæderne faaet!
„ Som tilforn saaledes raser hos os ikke mere det Vilde,
„ der Grumme, det Modbydelige, et mildere Væsen har be-
„ gyndt at udbrede sig. Nationen har lært at undvære de
„ ævige Krige, og at ernære sig i Fred. Den forrige Lyst
„ til Søerøveriet, som saa meget vanærede vore Forfædre,
„ er kiendeligen svækket, og den langt ædlere Drift til Ager-
„ dyrkning, Handel og borgerlig Stræbsomhed, udbreder
„ sig og spaaer om bedre Tider. De Skibe som tilforn hav-
„ de giort Havet saa usikkert, udsendes nu af fredelige Kiøb-
„ mænd. Et andet Ansseende, og ligesom et nyt Liv har
„ Kiøbstæderne faaet. Seyladsen og Handelen begynder at
„ fordrive det Øde og Tomme fra Havnene og Torvene.
„ Man behøver nu ikke længere at ombytte Vahre med Vah-
„ re; thi Riget har Forraad af gangbar Mynd, den ypper-
„ lige Opfindelse til Handelens Lættelse. Saaledes kiende
„ vi i Dannemark, ligesom i Engeland, den forbedrede
„ Konge af hans priselige Gierninger. Saaledes blev han i sit
„ Fæderne-Rige, ligesom det erobrede, Kirkens og Statens
„ Ven, alles Fader og en almindelig Lyksalighedes Stifter.“
Taleren er nu kommen til Norges Frafald under hans Søns Regimente, og Kongens nogen Tid derefter paafulgte Død. Hermed ender han dog ikke sin Tale, men bliver fremdeles ved at afskildre hans private Forhold i det daglige Liv og inden for Slottets Vægge, og dette samme Skilderie har tilvisse sine særdeles behagelige og yndige, og tildeels prægtige Træk. Vi ville kun anføre de sidste deraf, hvormed Talen tillige besluttes:

„ Dannmark! hvor kort vedvarede denne din Vælde, denne
„ din Herlighed! den stod og faldt med den store **Knud**.
„ Men Helten har og efterladt dig mere varige Gierninger;
„ Han stiftede sig uforgiængelige Æreminder, da han lagde
„ Grundvold for dig til Religionens, og i den til Sædernes
„ Forbedring, ey alene ved sine gavnfulde Indretninger,
„ men endog ved sit eget skinnende Exempel. Derfor skal
„ han aldrig fattes en ærefuld Ihukommelse blandt skiønsom-
„ me Danske: Men hans Minde skal leve, grønnes og blom-
„ stre, saa længe Dyden har sande Venner i vort Norden.
„ O Fæderneland! du har haft glimrende Dage og en op-

„ høyet

„ høyet Anseelse iblandt Staterne. Verden har seet, hvor „ meget du formaaer, naar dine Konger og dine Borgere „ foreene deres Bemøyelser. O Danmark! øst dine Forfæ„ dres Ære, og bliv giennemtrængt af et ædelt Mod! Reys „ dig, gaae frem, bliv stor og lykkelig! ikke ved Erobringers „ falske Glands, ikke ved Naboers Ulykker, men ved Dyd „ og Vinskibelighed! Thi saaledes dannes de Viise og Ret„ færdige Konger; duelige og troefaste Undersaatter, oplyste „ og redelige Embedsmænd, strøbsomme og ærekiære Borge„ re, nyttige Lærde, paalidelige Soldater, og i alt et lyksa„ ligt Folk. Kiend denne din Velstands Hovedkilde, brug „ den, omhegn den, bevogt den! og du skal see dens vel„ gierende Indflydelser i alle dine Deele. Da skal du faae„ nyt Liv og Kraft, og glædes ved forbedrede Tider; da skal „ du ovelske blomstrende Slægter og dine Børn kalde det „ deres Fordeel og Ære, at være Danske!" Vi har med denne Recension, som vi pleye, givet Læseren en Udsigt over Talens Indhold, og dens Plan, som Historien gav naturlig Anledning til, i det den har beskrevet Knud først som den herskesyge Erobrer, og dernæst, som den forbedrede og gode Konge. Aldrig kunde vel nogen Lovtale over Knud blive der, uden for sin halve Deel. Aldrig burde nogen upartiest Taler fortie eller besmykke Kongens aabenbare Feyl og Laster, men han maatte nok undskylde dem, saa vidt mueligt, ja endog anvende til hans Ære og Fordeel alt det Gode, der kunde fremskinne midt iblandt hans Feyl og Lyder, og dette har vor Taler ogsaa med god Lykke giort.

(Fortsættelsen følger.)

Leipzig, Historische, Politische und Militärische Nachrichten von Rußland, von dem Jahre 1727. bis 1744., in welchem Zeitraume, ausser vielen wichtigen Staatsbegenheiten, auch die Kriege mit den Türken und Schweden vorkommen, welche hier ausführlich beschrieben worden sind: Aus dem Französischen des Herrn Generals von Mannstein, vormaligen Russischen Kriegsbedienten: nebst einer Landcharte. 1 Alph. 17 Ark i 8vo. Christoph Hermann von Mannstein var født 1711. i Petersburg. Hans Fader var tilsidst General-Lieutenant og Commendant til Reval. Til Berlin

fortſatte han iblandt Cadetterne ſine til Narva begyndte Studeringer, og blev Premier-Lieutenant ved Marggræv Carls Regiment. I Aaret 1736. traadde han i Ruſſiſk-Tieneſte og blev Grenadeer-Capitain, og ſnart Major. 1737. bievaanede han Feldt-Toget ved Oczakow, iligemaade de følgende Feldt-Toge mod Tyrken og Sverrig, og blev adſkillige Gange ſaaret. 1740. blev det ham overdraget at tage Hertugen af Curland fangen, og han bekom til Belønning det Aſtracaniſke Regiment og Landgodſer i Ingermanland. Efter Eliſabeths Thronbeſtigelſe miſtede han ſine Godſer og ſit Regiment, og maatte endogſaa begive ſig til Fortet St. Anne paa Grændſerne af Siberien. Imidlertid fik han derfra Forlov, og beſøgte ſin Fader i Liefland, hvor han og fik et Regiment. Efterdi Ober-Canzler Beſtuchef var Mannſteins Fiende, og Mannſtein blev fordret til Anſvar paa et ſlet Menneſkes Angivelſe, ſaa forlangte han ſin Afſkeed. Da man lod det ſtaae nogen Tid hen dermed, førend man gav ham ſamme, betiente han ſig af det halve Aars Forlov, ſom Keiſerinden havde givet Officiererne, gik til Berlin, og ſøgte ſin Afſkeed hos Geſandten Czerniſchew. Den blev ham nægtet. Hans gamle Fader var endog af Beſtuchef bleven ſat fangen over et Aar til Petersburg. Han tilbød da Kongen af Preuſſen ſin Tieneſte, bievaanede 1745. Feldt-Toget ſom Volontair, og blev Adjutant hos Kongen. 1754. blev han General-Major ved Fodfolket. I Træfningen ved Collin fik han et Skud, og vilde lade ſig helbrede i Dresden. Men paa Veyen derhen blev han tilligemed ſin Bedækning i Egnen ved Leutmeritz angreben af Øſterrigſke Huſarer og Croater. I denne Fegtning gik ham et Skud igiennem Bryſtet, hvoraf han døde i faa Minuter. I Freds-Tider beſkæftigede han ſig med Studeringer, og optatte nærværende Efterretninger i det Franſke Sprog. Hr. Hume har allerede deraf udgivet en Engelſk Overſættelſe. Men man anmærker ved denne Tydſke Udgave, at han endten maa have haft et meget feylagtig Copie for ſig, eller og af beſynderlige Aarſager have udeladt mange og ſtore Steder. I Fortalen mældes, at denne er den fuldſtændige ægte Udgave. For Reſten beſtaaer diſſe Efterretningers Fortrin derudi, at Forfatteren ſelv har bievaanet de beſkrevne Feldt-Tog, og har ſelv været øyenſynlig Vidne til de vigtige Begivenheder, han her fortæller. Efter-

ret-

retningerne begynde med Keiserinde Katharines Død. Først beskrives S. 3 Menzikofs Magt og Fald. Forfatteren bifalder dem, der holder ham for en Bondes Søn, som havde tinget ham i Lære hos en Postey-Bager. Hans Character skildres S. 17. Iblandt andet var han meget for Peter I. Forsæt, at giøre den Russiske Nation mere poleret. S. 21 findes nogle Efterretninger om Cosakkerne. Han beskriver os Ruslands blomstrende Tilstand under Peter II. Der var intet, som forfaldt under ham, uden Sømagten og Armeen, og begge vilde ganske have gaaet til Grunde, hvis denne Regiering havde endnu nogle Aar vedvaret paa samme Fod. Fyrst Dolgorucky's Ænker finder man beskrevne S. 34, og S. 36 Keiserinde Annes Valg. Forfatteren holder for, at Elisabeth allerede den Gang skulde have bleven Keiserinde, om hun havde vildet eller vovet det. S. 55 forekommer Birons Ophøyelse og Beretning om hans Slægt, og S. 65 ganske besynderlige Anecdoter om, hvorledes Afstaaelsen af Wyburg blev tilveyebragt. Imidlertid bleve Ostermann og Jaguzinsky uenige derom. S. 70 fortælles Statsraad von Ficks og Admiral Sivers Skiæbne. Man beskylder Grev Münnich for, at have foraarsaget deres Fald. Gesandtskabet fra China S. 77, var egentlig ikke bestemt for det Russiske Hof i Aaret 1732., men for Ayuk Khan, Kalmukernes Overherre. Man har regnet S. 79, at siden Peter I. 1722. var indrykket i de Persiske Provinzer og havde erobret dem, vare der 130000 Mand omkomne. Dette bevægede Hoffet til at give dem tilbage igien. S. 98 bliver Beleyringen for Danzig vidtløftig beskreven. S. 121 følger den Tyrkiske Krigs Begyndelse og Fremgang i Aaret 1735. Grev Ostermann og Münnich selv var imod Krigen. Overalt siger Forfatteren, at nogle Feldtherrer har vel indlagt sig Ære ved denne Krig, men Rusland ikke den mindste Fordeel. S. 177 anstilles besynderlige Betragtninger over dette Feldt-Tog fra 1736., ligesom S. 225 over Feldt-Toget ved Oczakow: S. 310 forekommer et mærkværdig Brev fra Feldtmareschal Münnich til Fyrst Lobkowitz, over den 1739. af det Keiserlige Hof med Tyrkerne sluttede Fred. S. 327 fortælles den Svenske Major Sinclairs Mord. S. 329 anføres en Skrivelse fra Grave Münnich til Hertugen af Curland, som oplyser Krigs-Foretagenderne fra 1739. Be-

syn-

ſynderlige ere de Efterretninger S. 338 om de Ruſſiſke Hof-Narre i temmelig nye Tider. Dog har man beholdt dem endnu længere ved nogle tydſke Hoffer. S. 351 ſkildres den halshugne Wolinsky's Characteer. S. 363 fortælles, hvorledes Hertugen af Curland blev taget fangen. Mannſtein ſelv tog ham fangen. Han viſer, hvorledes blot Lyſten favoriſerede den hele Sag, ſom efter de ſøyede Anſtalter nødvendig maatte have mislinget. S. 394 fortælles Begyndelſen til Krig med Sverrig, og S. 412 den bekiendte Stats-Forandring i Aar 1741. S. 431 finder man Grev Münnichs Characteer, S. 436 Grev Oſtermanns, S. 439 Grev Löwenwolds, S. 443 Grev Beſtuchefs og Woronzows, S. 445 Leſtocqs, S. 448 Prinzens af Heſſen-Homburg. Fra S. 527 følger et Anhang om Ruslands Størrelſe, Indvaanere, Indkomſter, Handel, Manufacturer, Bergværker, Gevær-Fabriker, Videnſkaber, Krigs-Væſen, Skyts, Ingenieurer, Floder, Regieringsmaade, Love, og om den Ruſſiſke Nation i Almindelighed. I den ſamme Boghandling, nemlig den Weidmanniſke og Reichiſke, er og den Franſke Original kommen for Lyſet under Titel: Mémoires hiſtoriques, politiques & militaires ſur la Ruſſie depuis l'année 1727. juſqu'a 1745. avec un Supplement, contenant une idée ſuccincte du Militaire, de la Marine, du Commerce &c. de ce vaſte Empire. Ouvrage écrit en François, par le Général de Mannſtein, avec la Vie de l'Auteur par M. Huber, & une Charte Geographique. 1 Alph. 16 Ark i 8vo.

Berlin og Stettin. Allgemeine deutſche Bibliothek. Des 14ten Bandes, Erſtes Stück 1771. 310 S. Dette Stykke indbefatter, foruden en ſtor Mængde korte Efterretninger, følgende 14 Recenſioner: 1) Hr. Rameri de Calſabigi Tragoedie Alceſtes, ſat i Muſik af Chriſtoph Gluck. Efter Recenſentens Betænkning har dette Stykke fundet mere Biefald, end det fortiente: 2) Patriotiſche Geſpräche zweyer reiſenden Dänen über den Zuſtand ihres Vaterlandes. 1769. Briefe über den ſchlechten Zuſtand des Landmannes, und über die Mittel ihin abzuändern, aus dem Engliſchen überſezt. Sorøe 1769. Bedenken über die Frage: Wie

dem

dem Bauernſtande Freyheit und Eigenthum in den Ländern, wo ihm beydes fehlet, verſchaffet werden könne? Alle diſſe 3 Skrifter ere, ſom man veed, forfattede her i Dannemark, og det ſidſte af Finanz-Raad Oeder. 3) Hr. Prof. Hambergers zweyter Nachtrag zum gelehrten Deutſchland, bliver roeſt efter Fortieneſte og paa mange Steder forbedret. 4) Under dette No. ere 8te Skrifter tagne tilſammen, ſom betræffe deels den nye Calenbergiſke, deels den Bremiſke Enke-Caſſe og de derover forte Stridigheder. 5) Hr. Gotthold Ephraim Leſſings Unterſuchung wie die Alten den Tod gebildet? 6) Hr. Ernſt Platners, Doct. og Prof. i Leipzig, Briefe über den menſchlichen Körper. Erſt. Band. Recenſenten dømmer, at Krügers og Heuermanns Phyſiologie vare for alle Folk ligeſaa let at forſtaae, ſom diſſe Breve. 7) Hr. Profeſſ. Wencesl. Joh. Guſt. Karſtens Lehrbegriff der geſamten Mathematik. Fünfter Theil von der Hydraulik. 8) Hr. Georg Wilh. Steins, Heſſiſk Hof-Læge og Lærer ved Colleg. Carol. til Caſſel, Anleitung zur Geburtshülfe. Denne bliver roeſt ſom en af de bedſte Lærebøger. 9) Hr. Doct. Carl Frid. Bahrdts Briefe über die ſyſtematiſche Theologie, zur Beförderung der Toleranz. Erſte Samlung, er bleven recenſeret tilligemed hans Sendſchreiben an allen Deutſchen Gottesgelehrten. 10) Hr. Prof. Baſedows Methodenbuch für Väter für Mütter der Familien und Völker. Erſt. Th. und zw. Th. erſt. Stück. 11) Hr. Hofr. og Prof. Eberhards kritiſches Wörterbuch über zurichtiſche Sachen Erſt. Buch. 12) Ueber den Kaſten des Cyphelus nach dem Pauſanias, en Forelæsning af Hr. Hofraad Heyne i det Kongel. tydſke Sælſkab til Göttingen. 13) Geſchichte der Könige von Dännemark aus dem Oldenburgiſchen Stamme, von J. H. Schlegeln. Erſt. Band. 14) *Joh. Andr. Murray*, Doct. Med. & Botan. Prof. Prodromus deſignationis ſtirpium Göttingenſium.

Paris. Abrégé chronologique de l'hiſtoire générale d'Italie depuis la chute de l'Empire Romain en Occident, c'eſt a dire, depuis l'an 476. de l'ére chretienne, juſqu'au traité d'Aix-la-Chapelle en 1748., par M. de St. Marc,

Marc, de l'Académie de Rochelle 1770. Vol. VI., ſom indbefatter Hiſtorien fra 1220. til 1314. Efter St. Marcs Død i Aaret 1769. har en anden Lærd paataget ſig Arbeydet. Dette Bind er endnu for den ſtørſte Deel af St. Marc, hvis Liv og Levnet er ſat foran. Det beſtaaer af tvende Afdeelinger. Den første beſlutter den allerede i det 5te Bind begyndte nye Epoche i Italiens Hiſtorie under de Tydſke Keiſeres Herredømme. Den anden Afdeeling ſkildrer Italien, ſom den har fordeelt ſig i forſkiællige Stater og Republiker og indbefatter den 10de Epoche efter Conrads og Pave Innocents Død i Aaret 1254., indtil det Pavelige Sædes Forflytning til Avignon, og Ludvig V., Hertug af Bayern, hans Valg til Keiſer i Aaret 1314. Fortſætteren følger i Almindelighed Forfatterens Plan, undtagen, at han mere indſkrænker ſig. Thi for enhver Epoche har han alene tilføyet Navnene af de lige aldrende udenlandſke Regentere tilligemed deres Dødsdag.

Berlin. Herrn von Buffons allgemeine Naturgeſchichte, eine freye mit einigen Zuſätzen vermehrte Ueberſetzung, nach der neueſten Franzöſiſchen Ausgabe von 1769. Erſt. Th. 1771. 308 S. ſtor 8vo med Kobbere. Denne første Deel af dette vigtige Værk indbefatter tvende Afhandlinger om den bedſte Maade at lære og foredrage Naturhiſtorien paa, og Jordens Hiſtorie og Theorie. Derpaa følger de Afhandlinger om Planeternes Dannelſe, om de Whiſtoniſke, Berneriſke og Woodwardiſke Lærebygninger o. ſ. v. Denne frie Overſættelſe er meget flydende, og lader ſig læſe med Fornøyelſe. Den ubenævnte Overſætter har føyet forſkiællige Anmærkninger under Texten, og derudi med ſtor Beſkeedenhed beſvaret og igiendrevet de Indvendinger, ſom Hr. Buffon af utidig Dadleſyge har giort imod det Linnæiſke Syſteme. I Bindenes Afdeeling vil man for mere Ligheds Skyld undertiden afvige fra Originalen. For at give Værket deſto mere Fuldſtændighed har Overſætteren og lovet, at indlemme forſkiællige Kobbere og Beſkrivelſer paa behørige Steder, af hvilke man intet finder i Originalen.

Halle. Ludovici Charondæ JCti Pariſienſis de Jurisdictione & Imperio Libellus, er trykt paa nye efter den Pariſiſke Udgave af 1554. paa 37 S. i 4to.

No. 14.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 2den April 1772.

Kiøbenhavn. (Fortsættelsen af Forsøg i de skiønne og nyttige Videnskaber 9 Stk.) — II) Om Landmandens Lykkalighed ved Friheds og Eyedoms Nydelse. En Priis-Digt ved Hans Bull. Opskriften melder vel om Landmanden i Almindelighed, men overalt seer man dog, at det er den Norske Landmands Lykkalighed ved Friheds og Eyedoms Nydelse, som Digteren fornemmelig og fast alene har haft for Øyne, naar man undtager nogle faa almindelige Træk. Vi nøyes med at anføre et udsøgt Stykke af dette Digt, der nokſom vidner om sin Forfatters høye Gave. Efter en Hilsen til sit Fødeland, ligesom ved en nye Ankomst udbryder han til sine Landsmænds og deres Friheds Berømmelse i saadan Tone:

Jeg henrykt saae igien et kiækt og stræbsomt Folk
Hvis opvakt Øye var fornuftig Stolthеds Tolk.
I venligt Aasyns Træk end Seklers Troeskab lyser:
For Kulden blottet Bryst ved ingen Fare gyser.
En Gniſt af fordums Ild hos Gubben selv sig teer,
Af Manddom Tegn endnu den visne Pande bær.
Skiult under Vadmel end her Adel skinner frem,
Ved kiælen Blødhed ey, ved arvet Dyd fornem;
I sildigst Efterslægt fremtindrer Konge-Stamme.
Skiøndt Navnet ey er meer, er Hiertet dog det samme.
Indartet Heltemod ey brammer blot paa Steen.
En anden Sinklar viſt uskadt det fandt igien.

Liv, Idræt overalt. Hiſt tilſaaes nybrudt Jord
Her Malmen virkes frem, der ſkiæres gavnrig Bord.
Mens ſeeneløſe Træl af Frygt og Svøbe drives,
Ved travle Gierning ſelv fri Nordmands Arm oplives
Af Selvmagts Evner fuld, den uforkrænket Ret
Giør hver en Møye ſød og hver en Byrde læt.

Hæld din vidtſtrakte Grund! du, Landsmand, dyrker op.
For dig hver Spire groer fra Dal til Bierge-Top.
Gid ingen troeløs Kuld din dyre Sæd fortære!
Og hvo kan meer, end du, vel Lykkens Gunſtling være.
Som Muur din Frihed ſtaaer; din Eyedom ſaa faſt,
At før den rokkes ſkal, før denne Klippe braſt.

Alt Kiønnets ævig Ret, den gylden Alders Lod,
I Volds forvorpne Tid opſat paa Sverdets Od,
Fornuftens ædle Frugt, umaalte Skatters Kilde,
Din Ynde, Frihed! kan hver Himmel-Egn formilde.
Du fødte virkſom Flid og trofaſt Tapperhed,
Og Tryghed, i hvis Lye ſig Vanmagt roelig veed.

Alt føler til din Drift. Du pryder nøgen Fiæld,
End over rædſom Ørk udbreder Lyſt og Hæld,
Opliver Floders Bund, paa Havebrynen ſpiller,
Din Yndling, Fuglen, dig ſin freydig Lov udtriller;
Saa ofte den faaer Lyſt at ſkifte Bygge-Sted,
Paa hvert nye fundet Hiem den bringer Fordring med.

Vær, Frihed! da min Sang, men og min Muſa vær,
Mig det utvungne Maal, din hældig Tone lær.
Opfyld og ſtyrk min Geiſt med hine ſtolte Tanker,
Min Landsmand føler, naar han egen Høſt indſanker,
Bered at yde ſelv hvad Rigets Tarv paabød.
Den Gave, Frihed, han annammed af dit Skiød.

Den —— tuſind flere med. Du ſelv hans Rigdom er,
Saa glad ved ſine Kaar, han ſig ey ønſker meer.
Du giør, han ſkulde ey ſin tarvelige Hytte
Med Hof og Kongeſtad og begges Pomp forbytte.
Som ubeſkaarne Birk paa Bredden af en Elv,
Saa trives Nordmand op paa Fielderyggen ſelv.

Er, ſkiøndt Afverling fuld, hans Vinter haard og lang,
Og lenter ſavnte Soel i ſin Tilbagegang;
Maa ſtræbſom Haand ſit Maal tidt finde ved en Klippe,
Og feyler Ceres tidt i løſterige Knippe;

Dog

Dog glad, uſvækket Mod hos nøyſom Frihed boer,
Dog elſkes og den Plet, hvor golde Vippe groer.
Hvad gavner Frugtbarhed, al Marken's Hæld og Pragt,
Naar Dyrkeren maa ſee hver Neg i andens Magt?
Ey May-Regn glæder ham, ey Høſtens Hagel ſkrækker.
At Agren giennemfrøs, at den af Heede ſprækker,
Er det Bekymring værd? En Ørk er Paradiis,
Hos modløs Uſelhed fortiener lige Priis.
Et Blink mod Sønden kaſt, til fede Lande hen!
Der hviler mayer Sult paa al Velſignelſen.
Som tørſtig Tantalus ſaae Vandet for ſig rinde,
Der, midt i Overflod, maa Bonden Mangel finde;
Og ſelv en nøgen Flok, til Odels-Trældom fød,
Mangfoldiggiør paa ny den guſtne Faders Nød.
Vantreven Jorddrot ſlux opſluger ſankte Høſt;
Mon Himlen hører ey fortrængte Slavers Røſt?
Hans ødſle Bord, hvortil ſin Fedme Landet yder,
Paa ſneſe Bordes Savn ſaa mange Giæſte byder.
Mens Huſe hungres ud, af Overflod han døer,
Og Sønnen nu den Ret at rane frit tilhør.
Skiul Taushed den, der først for Trældom Love ſkrev,
Og med ſit Hierneſpind Natur og Skiæl fordrev.
Stavnbundne Vorned man blandt Arbeyds-Dyr nu talte
Og i hans klemte Bryſt hvert Glædes Udſpring qvalte;
Saa han, ſin Lænkes Vægt at finde taalelig;
Med Negren, Verdens Ynk, maa ſammenligne ſig.
Jeg iisner ved at ſee den Stand ſaa frækt nedtraad.
O mod dens Vaande ſkaf, uſkionſom Adel, Raad!
Tænk den er Staters Marv, dens Flid opveyer Ahner,
Den ſkaber Ild og Drift i Statsmænds kolde Planer;
Det Staal, ſom Hovmod ſleb til Rigers Undergang,
Omdannet til dens Brug, afhiælper Rigers Trang.

Herefter vender han ſig igien til ſit Fødeland og i Beſynderlighed foreſtiller dets Frihed, ſom en Kilde til dets Rigdom og Velſtand, en Frihed, ſom det aldrig misbrugte til Oprør eller Utroeſkab, en Frihed, ſom Polakken aldrig kiendte, og Engeland misbrugte, ſaa den endog blev et Offer for **Cromvels** Herſkeſyge. Men

O Frøhed! ſkye vor Egn (ſaa tænker Bonden her)
Til Oprør ey, men Hæld, os Selvmagt ſkiænſket er.

For prøvet Troeſkabs Frugt vi freydigen erkiende
Vort Lands velſignet Lod. Gid ingen Tid det hende,
Vi ey hukomme ſkal, hvad Pligt ham ydes bør,
Der hiemler hver ſin Ret og hver lykſalig giør!
I roelig Kiækheds Sprog tør Normand ſige frit:
Min Kreds min egen er, og dette Sted er mit.
Medarvet Fødeſtavn, der paa min Afkom venter,
Sit gamle Herſkab huld afgiver glade Renter.
Min Søn, min Sønne-Søn og leve ſkal derpaa;
Mens Arrilds-Navn er til, den ſkal i Slægten gaae.
I Udſpring hiſt ſig teer et Haab til unge Træer,
Og Frugt, mens jeg er til, ey nogen af dem bær.
Skal derfor mindſte Skud, af voldſom Haand oprives?
Ney elſkte Planter! I for mine ſkal optrives.
Og du min vakre Birk, fortæl min Sønne-Søn,
Jeg ſparte dig, at han og ſkulde ſee dig ſkiøn!
Men gid jeg vidſte det, min hævdet Eyedom,
Engang, foruden Skiæl, i Fremmeds Hænder kom!
Jeg ſkulde Markens Hæld og Agres Fedme ſvække,
Jeg ſkulde Tidſlers Hob af Jordens Skiød opklække.
Dog bort, ubunde Tvil! jeg kan med fuld Tillid
Paa Tive Fædres Tomt anvende dobbelt Flid.
Saa med fornyet Lyſt han holder Alt i Stand,
Nu tørrer Moeſer ud, nu gierder om ſit Land,
Hiſt giver Skove Luft, hvor de for tætte ſtode,
Her bryder Heden op ſin Eftermand til Gode.
Ved ſlig uſtandſet Jid (og hvo den ynke tør?)
Han af ſin elſkte Vraa ſig ſelv et Peru giør. o. ſ. v.

Hidfra til Enden bliver Digteren fremdeles ved at beſkrive ſin Norſke Bondes Lykſalighed ved ſin Friheds og Eyedoms Nydelſe, og ved det glade Haab, han for Fremtiden og ſin Efterſlægt kan giøre ſig derom. — III.) **Om Frihed og Eyedom ved Charlotta Dorothea Biehl.** Digterinden har ſat **Trældom** og **Frihed** mod hinanden, og beſkrevet den Førſtes onde og den Sidſtes gode Følger i Landvæſenet og i Henſeende til Bondens Vilkaar. Vi ville begynde fra det Sted, hvor hun gaaer over fra den Førſtes til den Sidſtes Beſkrivelſe og deraf anføre følgende Stykke:

Hvis Hierte er ſaa haardt, at Medynk det ey rører!
Hvad Uerkiendtlighed, mishandle ſin Velgiører!

Jeg

Jeg blues — Menneſket — o Ven! kom lad os flye
Til Friheds trygge Boe, at ſøge fredſom Lye!
O hvilke Følelſer her ind i Siælen flyder!
Vellyſters Strømme ſig paa hver en Sands udgyder,
Naturen viſer ſig iført ſin Høytids-Dragt;
En Frugt af Eyedoms og Friheds ſøde Magt!
Her Blomſter-prydet Vang min glade Siæl indtager,
Hiſt Marken grøderig mit Hierte til ſig drager;
Hvor Øyet vendes hen, fremſkinner Hæld og Fred,
Eng, Ager, Drift og Vey forkynder Stræbſomhed.
Nu graadig Ukrud meer ey Jordens Saft fortærer,
De kiernefulde Ax et herligt Vidne bærer,
At her et virkſom Mit har holdet nøye Vagt,
At Klinterenſet Sæd i Jordens Skiød blev lagt.
Hvor før den Vandrende af Veyen maatte vige
For Tidſlens hvaſſe Braad og Tornens ſkarpe Pigge,
Der nu en ſpraglet Hyll og Roſens ſøde Lugt
Bevidner Bondens Flid og Friheds ædle Frugt.
En trøven Seenhed ey hans Arbeyd mere ſinker,
Lyſt, Mod og Fyrighed i opvakt Øye blinker;
Om han, af Lænes Vægt udmattet, ſeer ſig om,
Den Tanke ſtyrker ham: Det er din Eyendom. o. ſ. v.

Vi overlade til andre at dømme, om ikke Digterinden i den modſatte Trældoms og dens Følgers Beſkrivelſe kunde ſynes at have drevet eet eller andet Udtryk forvidt. Viſt er det, at man vakler meget i Begreberne om Frihed og Trældom. Man veed, at Frihed kan være meer og mindre indſkrænket. Intet er og almindeligere, end at man kalder en meer indſkrænket Frihed og den Tvang, man lider under ſtrængt Arbeyde, endſkiønt lignelſevis Trældom, eller og fordi man derunder føler mere Tvang end Frihed, og da er det viſt, at Trældom, modſat den fuldkomneſte Frihed, kan være meer og mindre taalelig, ja ofte ſaa taalelig, at den næppe eller ikke fortiente Navn af Trældom, ofte igien ſaa lidet taalelig, ligeſom Friheden derved er indſkrænket til, at den kan fortiene dette Navn, naar man vil, ſom man pleyer, kalde den efter det, den meeſt er i ſig ſelv (a parte potiori). Uden Tvil maa denne Tvetydighed tages i Agt, naar een paaſtaaer, at der er Frihed der, hvor en anden klager over Trældom. Men ſaa vidt vor Digterinde kan ſynes at have taget Trældom

vel i den ſtrængeſte og haardeſte Meening, ſom man ſporer af hendes Udtryk, dog uden almindelig Application, ſaa kan hun uden Tvil i den Henſeende baade undſkyldes, og anſees tillige for lærerig. Ingen kan nægte, at jo enhver Bonde, under den her beſkrevne Trældom, var at beklage. Man maa kun deraf endnu ikke giøre den Slutning, at enhver Bonde, der ikke nyder den Frihed og Eyedom, der i nogle Aar er bleven ſaa meget omhandlet baade her og i fremmede Lande, befinder ſig i en ſaa beklagelig Tilſtand; thi der ere de Bønder, ſom kan leve vel under meget velgiørende Herremænd. — IV.) Tvende Oder om Træerne og om Middelmaadighed ved Jacob Johan Lund. Den første under Opſkrift: Træerne, indbefatter egentlig en Opmuntring til Skovenes Fredning og Træernes Opelſkning, ligeſom den og i Beſynderlighed er beſluttet med en ſaa lydende Opmantring:

O ſkiønner dog, i Menneſker!
Paa Træer den Himlens ædle Gave
Og eders Legems Billeder!
Opelſker den forſømte Have!
Befolker hver udplyndret Skov,
Og ſeer det er Naturens Lov,
Som til ſaa læt en Pligt os leder!
Faaer I ey ſelv dens Frugt at ſee,
Giør dog for Efterkommerne
Hvad Fædrene har giort for Eder!
Du Unge, byg og plant i Roe,
Foragt al Støy, al ſværmend Glæde!
See dine Træer, ſom med dig groe,
See Velſtand vore om dit Sæde!
Hvor glad ſkal du, af Alder mat,
Ved Roden, ſom du ſelv har ſat
Betragte Læe paa alle Kanter!
Snart planter Barne-Barnet med,
Der ſeer, at du paa Gravens Bred
Et Træe for ham og Verden planter.

Den anden under Titel af Middelmaadighed, er en Efterligning af Hor. Lib. II. Od. 10. Her ere nogle Prøver ſammenlignede med Originalen:

Rectius vives, Licini, neqve altum
Semper urgendo: neqve dum procellas,

Cau-

Cautus horreſcis nimium premendo
Littus iniqvum.
Vel den, der lever ſaa
Han holder Maade,
Ey lar ad Dybet ſtaae
Og Bølgen raade;
Ey altid ræd for Storm indhaler Landet,
Da kyeſt Forſigtighed
Ved Haveds lumſke Bred
Har ofte ſtrandet.
* * * * * *
Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celſæ graviore caſu
Decidunt Turres, feriuntqve ſummos
Fulmina montes.
Meeſt ranke Gran det gialdt
Naar Storm ſig reyſte;
Og Taarnet dybeſt faldt
Som høyeſt kneyſte.
Mens Lyn nedſlog i ſtolte Bierge-Toppe,
I Tryghed Dalen laae
Og ubeſkadt anſaae,
Ruin der oppe.

Vi erindrer os herved et nok ſaa naiv og prægtig Træk af Stub.

Naar Lykkens Tordenſkrald
Beſtormer høye Hald,
Saa ſidder jeg i Dalen
Og ſeer paa andres Fald.
* * * * * *
Rebus auguſtis animoſus, atqve
Fortis appare; ſapienter idem
Contrahes vento nimium ſecundo
Turgida Vela.
Dit Mod, i hvor det gaaer,
Lad ey nedtrykke!
Den Gode dog beſtaaer;
Men troe ey Lykke!
Saa ſkal du viſelig i blide Dage
Ey gaae for fulde Seyl;
Men langt fra Hovmods Feyl
Dit Svøft indtage.

Man ſeer af de hosføyede Stykker af Originalen, at Digtet ſvarer til, hvad det er givet os for, nemlig en Efterligning, og ingen Overſættelſe. Det kan derfor taale de forandrede og tilføyede Tanker, og bør i den Henſeende ikke dømmes ſom Overſættelſe. I øvrigt var det værdt at forſøge ſine Kræfter paa en Overſættelſe af denne og andre flere af de fortræffelige Horatziſke Oder.

Kiøbenhavn. En Philodani fuldſtændige Veyviisning for alle og enhver til at kunne gaae ſelv i Rette efter Lov og Forordninger ſamt Praxis i alle Tilfælde, med hvis videre Dommere, Parter og Vidner kan møde, og bør egentlig at iagttages, med alle Slags hosføyede Formularer og Exempler alt til ydermere Veyledelſe. 1771. Med Godiches Skrifter. 235 S. i 8vo. — Der er vel ingen, ſom kan nægte, at jo ſaadan en Anviisning og Veyledelſe til Rettergang for enhver i ſin egen Sag har ſin ſtore Nytte, om den endogſaa ikke giorde Advocaten i det mindſte ſom Conſulent og Raadfører unødvendig, det han vel ikke ſaa let ſkal blive ved nogen ſaadan nok ſaa tydelig og fuldſtændig Underviisning. Thi det bliver dog ikke ſaa let enhver Mands Leylighed at gaae i Rette for ſig ſelv, om han end havde Indſigt og Forſtand nok dertil. Desuden kan der altid under en Sags Førelſe forefalde de nye og uſædvanlige Tilfælde og Omſtændigheder, der udfordre noget meer end almindelig Indſigt til Sagens rette Behandling, og naar man ellers ikke derved ſkal eller vil forſkiærſe ſin Ret. Men endogſaa, naar man maa betiener ſig af en duelig Advocat, er dog en almindelig Kundſkab om Rettergang og Indſigt i ſin egen Sags Førelſe, hverken unyttig eller ſkadelig, og det gaaer hermed, ſom med den beſte Underviisning om Lægekunſten og de for paakommende Sygdomme tienligſte Lægemidler og deres Brug, at en Læges perſonlige Biestand og Raadførelſe vil dog ſom oftest være nødvendig, hvor den kan haves. Nærværende Anviisning har dette Fortrin for andre bekiendte Juridiſke Underviisninger om Rettergang, at den er ikke blot theoretiſk men ogſaa practiſk, anfører fuldſtændig alle Tilfælde, anmærker, hvad der ved enhver er at iagttage, giver gode Raad og nyttige Erindringer til Forſigtighed, og meddeeler tydelige Concepter

cepter og Formularer til Veyledelse i Rettergangen, saasom af Beskikkelser, Stevninger, Afhiemlinger, Indlæg, Exceptioner, Repliqver og Dupliqver o. s. v. Skriftet er affatter i 14 følgende Kapitler, hvis Indhold vi vil anføre efter Opskrifternes Anmældelse. Kap. 1. handler om de borgerlige Love i Almindelighed og den Danske og Norske Lov i Særdeleshed, om den borgerlige og naturlige Loves Overeenstemmelse, om Strafferne, som Midler til Lovenes Efterlevelse, samt deres Qvalitet og Qvantitet, og endelig om de periodiske Forandringer i den Danske Jurisprudentz tilligemed nogle Anmærkninger om den Danske Lov i Almindelighed. Kap. 2. handler om Processens Maade, saavel i de ældste Tider ved Enekamp, Jernbyrd, ved koldt eller sydende Vand, som i de Midlere ved 12 Mænds Eed, og endelig i vor Tid ved ordentlig og formelig Rettergang. Kap. 3. handler om Beskikkelser og hvad der bør gaae for Processen, hvori vises i Besynderlighed Øyemærket af Beskikkelser, de Punkter, som derved ere at tage i Agt, hvad man vinder derved, og i hvad Tilfælde de bør ikke bruges. Kap. 4. om Værneting, som er det ordinaire Ting, hvorved tillige om det extraordinaire eller Commissions-Ting. Kap. 5. om Stevning, Kald og Varsel, mundtlig eller skriftlig, om en Stevnings væsentlige Indhold, dens Forkyndelse, Afhiemling, Exceptioner derimod m. v. samt hosføyede og hidhenhørende Formularer og Concepter, og anden practisk Anviisning. Kap. 6. om Beviis ved egen Bekiendelse, ved skriftlig Tegn og Documenter, ved Vidner, ved Syn og Besigtelse og ved Eed. Kap. 7. om Interlocutorier eller Afskeeder. Kap. 8. om Opsættelser. Kap. 9. om Sagens Forestillelse for Retten ved Saggivelse, Beskyldning, Irettesættelse, Paastand og Contra-Paastand. Kap. 10. om Dom og hvad dertil hører, hvormed følger Formularer til Indlægge, Exceptioner, Repliqver, Dupliqver og Domme. Kap. 11. om Appellation. Kap. 12. om Execution og Indførsel. Kap. 13. om Arrest, Beslag og Forbud. Kap. 14. om Dommeres Forhold inden og uden for Retten. Dette Kapitel er sær omstændelig og udførlig. Det begynder med et moralsk Forskrift for Dommere, og deres moralske Forhold i Almindelighed i og uden for Retten, som fortiener at anføres: „Dom„meren giør sig ey med mange forbunden, og fast ey med

„ nogen, uden Gud, som sin høyeste Overdommer, og sin „ egen Samvittighed, dem han og altid maa beflitte sig „ paa at være i Forbund med, saa han intet gior derimod. „ Han holder udi Ret og Dom Retten med største Alvorlig„ hed og Ærbødighed, imponerer Parterne, at naar en „ taler, den anden tier, saa og, at ingen Snak og Bul„ der, ingen Skiælds-Ord, Banden eller Løgten passerer, „ han straffer dem, som sig derimod forsee efter Lovens Ind„ hold, uden at lade see mindste Vrede eller Bevægelse der„ til. Han indlader sig ikke med Parterne i nogen Dispyte „ om deres Qvæstioner offentlig for Retten, men han hører „ til og overveyer dem, derpaa affkeeder han i Sagen, hvis „ han retmæssig synes, og endten han giver en Affkeed eller „ Dom, saa i Respect for Gud og Kongen, staaer han op „ for Retten imens han den oplæser, og dermed ærer han „ sit Dommer-Embede, som han har af Gud og Kongen. „ Han tilsteder ikke andre at befatte sig med sit Dommer„ Embede, derudi noget at tale eller raisonnere for Retten, „ og end uden for Retten har han Affkye for at raisonnere „ med hans Underhavende, eller dem, som ey forstaaer sig „ paa hans Embedes Vigtighed, undtagen i Livs- og Æres„ Sager, der skal Dommeren tage de beste Tingmænd til „ sig, som med hannem derudi skal raisonnere og domme. „ Ved saadan Forhold forhverver han sig Lydighed hos den „ gemeene Almue, bliver elsket og æret af de Fornemmeste, „ men for alting maa han beflitte sig paa Retsindighed, „ søge Kongens og det almindelige Beste, saa han kan „ vente sig en roelig Samvittighed og en naadig Konge.“ Det øvrige angaaer hans Forhold under Rettens Administration.

Kiøbenhavn. L. A. Baumanns forøgede og forbedrede Geographie, eller en for Ungdommen fattelig, kort og dog tilstrækkelig Jordbeskrivelse over de fire Verdens Parter, Europa, Asia, Africa, America, med de derudi værende adskillige Landes Grændser, Størrelse, Beskaffenhed, Have, Sunde, Søer, Floder, Inddeeling og fornemmeste Stæder; Indbyggernes Regieringsform, Religion, Folkemængde, Sæder, Skikke, og Fremgang i Kunster og Videnskaber.

ſkaber. I ſær er denne nye og forbedrede Overſættelſe beſørget ſaa fuldſtændig, ſom mueligt, i Fæderneslandets geographiſke Beſkrivelſe, alt til de Unges desſtørre Nytte og Tieneſte. 1772. 432 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Fra det Godichiſke Bogtrykkerie og paa dets Forlag udkom i Aaret 1764. Baumanns Udkaſt til alle Europæiſke Rigers Statsforfatning, og da blev i Fortalen lovet et Udtog af D. Büſchings Jordbeſkrivelſe. Men ſom ſamme endda ikke var fuldſtændig, og nogle Aar derefter udkom den Baumanniſke Geographie for Begyndere; ſaa tænkte man ved en Overſættelſe deraf deſto bedre og ſnarere at kunne opfylde forbemældte Løfte, og blev til den Ende ſtrax giort en Begyndelſe med Overſættelſen og Trykningen. Imidlertid blev man forekommet med en anden Overſættelſe af den Baumanniſke Geographie, hvorover Forlæggerinden Sal. Godiches Efterleverſke, ved et Avertiſſement lod bekiendtgiøre, at ſamme Geographie var allerede hos hende under Preſſen, og endeel Ark færdige deraf, hvorfor hun ikke kunde andet end fortfare dermed, men vilde tillige levere den mere forøget og forbedret, end den Baumanniſke endteh var paa Tydſk eller den første Overſættelſe var paa Danſk. I Særdeleshed er vort Fædernelands Geographie bleven forøget med Inddeeling i Stifter, Amter, Herreder og derudi beliggende Kiøbſteder, Grevſkaber, Baronier, Herregaarde og Kirke-Sogne, hvilken Forøgelſe for ſig ſelv alene udgior over 5 Ark, foruden de Forbedringer og Tillæg, ſom ere giorte paa andre Steder, og tagen deels af Büſchings, deels af andres Geographier, hvorved denne Geographie er bleven næſten engang ſaa ſtor, ſom forbemældte første Overſættelſe. De ſom ville gaae videre i det geographiſke Studium lover Forlæggerinden med det første en nye forøget og forbedret Overſættelſe af den ſtore og fuldſtændige Hybneriſke Geographie, ſom hun har i ſit Forlag. Det Godichiſke Bogtrykkerie har altid ſøgt at giøre ſig æret og fortient af ſit Fæderneland med nyttige og priisværdige Skrifters Forlag, og vi tviler ikke paa, at jo denne nye Frugt af en ſaadan for enhver Bogtykker værdig Tænkemaade vil finde ſit almindelige velfortiente Biefald. Det er ved ſaadanne Skrifter Fædernelandet gavnes, ingen ſkades eller forarges og Bogtrykker-Preſſen æres. Efter en foregaaende

Ind-

Indledning, ſom handler om **Geographien** i Almindelighed, og dens Inddeeling i den mathematiſke, naturlige og politiſke, ſamt om Jordens Geſtalt, Størrelſe, Poler, Linier, Inddeeling og Bevægelſe, afhandles Geographien ſelv i 5 Kapitler. Det første **Kapitel** handler om **Europa** og beſkriver dets Riger og Lande i følgende Orden; 1) **Europa** i Almindelighed: 2) Portugal, 3) Spanien, 4) Frankerige, 5) Storbritannien, under hvilket beſkrives **Engeland**, **Skotland** og **Irland**, 6) Italien, 7) Schweitz, 8) Nederlandene, 9) Tydſkland med dens 10 Kredſer, 10) Böhmen, Mähren og Lausnitz, 11) Schleſien, 12) Polen, 13) **Preuſſen**, 14) Ungern, 15) det Europæiſke Tyrkie, 16) Danmark, 17) Norge, 18) Sverrig, 19) Rusland. Beſkrivelſen over Danmark og Norge, med Island og Grønland indbefattet gaaer fra S. 157. til S. 254. Det **andet Kapitel** beſkriver 1) Aſien i Almindelighed, 2) det Aſiatiſke Tyrkie, 3) Perſien, 4) Tartariet, 5) China, 6) Oſtindien, med underliggende Øer. Det **tredie Kapitel** beſkriver 1) Africa i Almindelighed, 2) Barbariet, 3) Ørken **Sarah**, 4) Negerlandet, 5) Egypten, 6) Nubien, 7) Abyſſinien, 8) den Guineiſke Kyſt, 9) den Congiſke, 10) den Caffierſke, 11) den Zanghebariſke, 12) den Azaniſke, 13) de Africaniſke Øer. Det **fierde Kapitel** beſkriver 1) America i Almindelighed, og 2) Terra Firma, 3) Guiana, 4) Peru, 5) Chili, 7) Braſilien, hvilke Deele udgiøre det **ſydlige Amerika**, 7) nye Spanien, 8) nye Mexico, 9) Florida, 10) Canada, 11) de Americaniſke Øer. Det **femte Kapitel** handler om Polarlandene. Ved ethvert Landſkab er først anført dets Grændſer, Beſkaffenhed, Indvaanere og deres Religion, Regieringsform, og endelig dets geographiſke Inddeeling. Ved Stederne er antegnet det hvoraf hver i ſær er meeſt mærkværdig. Men i ſær er dette ſkeet i Danmarks Geographie, hvis Fuldſtændighed og Vidtløftighed fremfor de andre Rigers vil ganſke viſt finde almindelig Bifald med den billige Tilſtaaelſe, at ſamme Vidtløftighed burde ved de andre Riger og Lande ikke finde Sted i en Geographie, ſom er beſtemt for Ungdommen og for Begyndere i det geographiſke Studium.

Gøt-

Göttingen. Hr. D. Walchs kritiſche Nachricht von den Quellen der Kirchenhiſtorie er deels udkommen ſom Fortale til den anden Deel af den Mosheimiſke Kirkehiſtorie, deels og ſom et eget Skrift trykt for ſig ſelv paa 278 S. i 8vo. Absigten er at levere ey alene en nøyagtig litterariſk Fortælling om Kirkehiſtoriens Kilder, men endog en almindelig Theorie om ſamme, for at giøre dem, ſom vil opofre ſig til denne Videnſkab, bekiendte med dens ſande Beſkaffenhed, anvise de Vanſkeligheder, ſom møde ved deres Brug, og den Forſigtighed, ſom derved er nødvendig at tage i Agt. Til den Ende bliver handlet i 5 Afdeelinger om Kilderne i Almindelighed, om deres Kritik, om deres Hermeneutik, om deres Udgaver, og om deres Brug. I den første Afdeeling blive Kilderne inddeelte i visse Claſſer efter ſaadanne Grunde, ſom tillige har Indflydelſe paa deres indvortes Værd og deres Troeværdigheds Forſkiællighed, hvorved anføres og bedømmes de Regler, hvorpaa denne sidſte grunder ſig. Følgende Spørsmaale: om og hvorvidt en Skribents Religion kan giøre hans Partieſkhed mistænkt? om og naar indenlandske Vidner bør foredrages Fremmede? hvad for Grændſer har offentlige Skrifters Anſeelſe for private Skrifter o. a. fl. ere her fornemmelig og med ſtor Flid oplyſte. I den Afdeelning om Kritiken handles ey alene om underſtukne, forfalſkede og tvivlagtige Skrifter, men endog om Forſkiæl mellem Original og Overſættelſe. I den Afdeeling om Hermeneutiken foredrages almindelige Regler om de Sprog, hvori vi have ſaadanne Kilder eller gamle Overſættelſer, om Sprogbrugen og dens Forandringer, Udgaverne ere anbragte i visse Claſſer efter Værkernes Omfang. Forfatteren beſtemmer her de gode Udgavers Egenſkaber og deres Characteer, efter ſom de i Henſeende til Tiden, naar, eller Landene, hvor de ere udkomne, ere forſkiællige fra hinanden. Til ſidſt yttrer Forfatteren ſine Tanker over nogle Spørsmaale, ſaaſom hvorledes man har at bruge Kilderne med Nytte for ſig ſelv og for Kirkehiſtorien o. a. fl. Overalt har Forfatteren foredraget den Methode, Han af egen Erfaring har agtet for den ſikkerſte og bedſte for at komme til Sandhed og Tilforladelighed i Kirkehiſtorien. Dette Skrift findes tillige ſom Fortale for det IIdet Bind af Hr. Canzler von Mosheims vollſtändige Kirchengeſchichte des neuen Teſtaments,

ments, som Hr. Pastor von Einem har oversat af hans samtlige latinske Værker. Vi har anført den første Deel S. 793. II H. 1770. Hr. v. E. forsvarer sig i en Forberedelse mod nogle Indvendinger, der ere blevne ham giorte i et Blad, hvori man forkynder ham en anden tydsk Oversættelse af den Mosheimiske Kirkehistorie. En stor Deel af saadanne Bebreydelser, anbragte paa et saa mistænkeligt Sted, røbe kun en Forlæggers Egennyttighed, og høve sig selv. Hr. v. E. har altsaa haft Grund nok til ey afvige fra sin Plan, der skikker sig vel for en populair Kirkehistorie. I dette Bind leveres det 3die og fierde Aarhundrede, af hvilke man veed, hvor riig det sidste er paa mærkværdige Begivenheder. Forfatteren lover dog at levere det hele Værk i 6 Bind. De Tillæg, hvormed denne Deel af de Mosheimiske Efterretninger er bleven beriget, ere ved Enden bedre blevne udmærkede derfra. Nogle deriblandt fortiene desto mere Bifald, som man ugierne savner dem i de Mosheimiske Skrifter for Ex. om Martyrerne, om de Christnes Kirke-Skikker og Sæder. Den vidtløftige og vigtige Undersøgning i det større Værk om Originis Philosophie og Theologie har Forfatteren beholdt, hvilket tiener iblandt andre til Beviis paa den Skiønsomhed, hvormed han har valgt.

Leipzig. Anmerkungen über den Anakreon. 1770. 364 S. i 8vo. Man skal vel hist og her finde Kiendemærker af en ung Forfatter, men som dog ikke mangler prisværdige Egenskaber, og skal endog besidde fine Indsigter, Belæsenhed i gamle og nye Skribenters, en smuk Kundskab i det græske Sprog, og en meer end almindelig Smag i poetiske Skiønheder, men med alt dette savner man den Alvorlighed og fuldkomnere Moedenhed, som først vil komme med Alderen: „Min Hensigt, siger han, er at angive Kilder „af hvilke Anakreons Genie har øst sine Skiønheder, og „at giøre ligesom en Rang-Ordning imellem hans Efter„abere.“ Han skal ikke ganske have forfeylet dette Øyemærke. Iblandt hans egne faa Anmærkninger ere der nogle, man har læst med Fornøyelse. De øvrige ere kun Igientagelser, Udvidelser, Bedømmelser og Oplysninger over de af andres over Anakreon anbragte Forklaringer, Forbedringer eller Efterligninger, saavel af de gamle, i sær af

de

de græske Anthologier, som af de nyere, i sær af Hr. Gleim, imod hvem man ønsker og at Forfatteren havde stillet sin Kritik med mere Beskeedenhed.

London. Elements of Agriculture and Vegetation &c. *By George Fordyce.* 1771. Disse for Elskere af Naturhistorien og fornuftige Landhusholdere meget brugbare og nyttige Elementer ere forfattede i 5 Afsnitter. I det første ere Theoriens Grundsatzer paa en let Maade udviklede. I det andet læser man Indsigtsfulde Bemærkninger over Legemernes Egenskaber. Det 3die indbefatter en nøyere Forklaring over Planternes Bygning og Husholdning. Det fierde handler om Planternes Næring, og i det femte lærer Forfatteren hvorledes man skal undersøge Jord-Riget, og hvori sammes gode eller slette Egenskaber bestaaer, og meddeeler Forslag til de sidstes Forbedring.

Halle. Αριστοφανες νεφέλαι: Aristophanis Nubes in usum Seminarii Regii Theol. separatim edidit, varietatem Lectionis indicemqve Verborum, adjecit Christianus Godofredus Schütz, A. M. 94 S. i 8vo. Denne Udgave er bestemt til Forelæsningers Brug. Under Texten staae de forskiellige Læsemaader af den Küsteriske og Bergleriske Udgave, ligesom de af Hr. Reiske foreslagne Forbedringer ere blevne anførte i Fortalen. Der er tilsøyet et Index over Ordene.

Berlin. Specilegia Zoologica &c. cura *P. S. Pallas* Fasc. VIII. 1770. 54 S. i stor 4to, med 5 Kobber-Tavler. Dette Stykke indbefatter lutter Fisk, hvis Navne ere følgende: Gobius Schlosseri; Gobius Koelreuteri, Gobius Boddarti, G. Lagocephalus, G. Cyprinoides, Coryphæna velifera, C. fasciolata, Callionymus ocellatus, C. Sagitta, Fistularia paradoxa, Centriscus velitaris, Diodon Mola, Sparus insidiator, Labrus trichopterus, Gadus Blennioides, Salmo gasteropelecus og Salmo rhombeus.

Leipzig. Der Kønigl. Schwedischen Akademie der Wissenschaften Abhandlungen aus der Natur-Lehre, Haushaltungs-Kunst und Mechanik, auf das

Jahr

Jahr 1768. Aus dem Schwediſchen überſetzt von Abraham Gotthelf Kæſtner, Königl. Großbritanniſchen Hofrath, der Mathem. und der Naturlehre Prof. zu Göttingen ꝛc. Dreyſigſter Band. 1771. 1 Alph. 2 Ark i 8vo. Dette Bind indbefatter 39 beſynderlige Afhandlinger, af hvilke de fleſte ere af et mærkværdig og almeennyttig Indhold, ſom for den ſtørſte Deel løber ind i Phyſiken, Oekonomien og Natur-Hiſtorien.

Brunsvig. J. F. Häſelers, Predigers an der St. Johannis-Kirche in Wolfenbüttel, heilige Reden über wichtige Wahrheiten des Chriſtenthums. 1770. 14 Ark i 8vo. Man regner denne Prædikant iblandt dem, der ſøge mere at røre, end underviſe deres Tilhørere, ſkriver overalt med en hellig Nidkiærheds Heede, og har ladet den chriſtelige Religions gode Sag været ſig overalt magtpaaliggende, og er i den Henſeende overalt meget opbyggelig.

Hamburg. *Joachimi Friderici Bolten*, Medicinæ Doctoris & Phyſici Hamburgenſis ad illuſtrem Syſtematis naturæ Authorem Carolum a Linné, Eqvitem auratum Epiſtola de novo qvodam Zoophytorum Genere. 1771. 1½ Ark i 4to. Dette Skrift er tilforn udgivet i det tydſke Sprog og af os bleven anmældt under Titel af Nachricht von einer neuen Thierpflanze 1770.

Halle. Af den Harwoodiſke Indledning til det Nye Teſtamente (ſee S. 397 No. 25. I. H. 1770.) har Hr. M. Joh. Chriſtoph. Frid. Schulz udgivet en tydſk Overſættelſe i tvende Deele, den førſte 1770., og den anden 1771., og har forsget den med ſine egne Anmærkninger og Afhandlinger, ſom vidner om Forfatterens Indſigt og vidt udbredede Lærdom.

Göttingen. Primæ Lineæ Pharmaciæ in uſum Prælectionum Suecico idiomate editæ ab *Andrea Joanne Retzio*, Chem. & Hiſt. nat. in Acad. Londin. Gotth. Doct. jam Latine converſæ. 1771. Dette Skrift har man holdt for værdig til en Latinſk Overſættelſe, i Betragtning af dets beſynderlige Bequemhed til Pharmaceutiſke Forelæsninger.

No. 15.

Kiøbenhavnske

Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 9de April 1772.

Sorøe. Taler paa vor allernaadigſte Konges Kong Chriſtian den Syvendes Fødſels Dag den 29de Januar. 1771. holdne paa Sorøe Ridderlige Akademie. — Den første af diſſe tvende Taler er holdt af Hr. Johann Ludvig Chriſtian Pontoppidan, Profeſſor i Theologien, paa Dansk, og handler om Laſternes Skade i Staten: „Det er Dydens Natur (saa begynder „ Taleren) at den giør lidet Opſigt i Verden. Den øves i „ Stilhed, og søger ikke den Roes hos andre, den haver „ i ſig ſelv. Den Fornuftige kiender det, og mærker dens „ gode Virkninger, naar den tankeløſe Mængde ikke agter „ derpaa. Hvo giør vel meeſt Opſigt i Verden? endten „ Hiin, ſom røver andres Gods og Eyendomme, eller den„ ne, ſom rækker ſin hiælpende Haand til den Trængende? „ endten Hiin, der udøſer Strømmer af Blod, eller denne, „ der bevarer Tuſindes Liv? Cæſar i 50 Feldtſlag dræbte „ en 1000000 Menneſker, og den hele Verden priſer ham „ ſtor. En Socrates derimod, den dydige Socrates, „ der ene i Verden tragtede efter at giøre ſine Medmenne„ ſker dydige og lykkelige, havde maaſkee ikke været kiendt „ af de ſildigere Verdens Beboere, derſom ikke hans hade„ fulde Medborgere havde overgivet ham til en Død, der „ brugtes til grove Misdædere. Den Gift, han drak, ik„ ke den Dyd, han øvede, giorde ham, ſaa at ſige udøde-

„ lig.“ Menneſket maatte ſøge Sælſkabet, hvor Dyden, om den end ikke altid belønnes, dog kan øves i Sikkerhed, og Laſterne tæmmes og undertrykkes. Dette maa være alle Staters Øyemærke, at haandhæve og beſkiærme Dyden og hæmme Laſterne, i hvordan end deres Regieringsform maatte være. Man maa derfor deſto mere forundre ſig over, at der har været endog de chriſtelige Statsmænd, der har talet viſſe Laſters Sag, og ligeſom beſkyttet dem i den Tanke, at de tiente til at befordre Statens Velfærd. Det er diſſe Statsmænd Forfatteren har taget ſig for at igiendrive, i det han foreſtiller Laſternes Skade for Staten. Man foregiver at baade Regent og Borgere, og Stat vinde ved viſſe Laſter, ſaaſom Overdaadighed, Forfængelighed, Pragt, Vellyſt og Løsagtighed: „ Underlige Skatskunſt! hvorledes vilde det „ forekomme dem, mine Herrer! om nogen vilde ſige: det „ er nyttigt for Landet, at der ere mange Syge, Vanføre „ og Elændige, thi derved leve ſaa mange Læger og Syges „ Opvartere. Det er tienligt for Landet, at der brænde „ mange Byer og Gaarde af, thi derved fortiente viſſe „ Haandværksfolk desmere. Ney! det gaaer ikke an, ſige de. „ Men ſlutter man ikke paa ſamme Maade, naar man fore„ giver, at Laſterne befordre Landets Flor? Blomſtrer vel „ en Stat ved Laſter, fordi nogle vinde derved? Taber ik„ ke mange flere, end de ere, der vinde? Der bør være Paa„ læg eller Borgerlige Straffe paa Laſter, det nægter jeg ik„ ke. De bør ikke engang eftergives. Men hvor er vel „ den taabelige Regent, der vilde glæde ſig over, at hans „ Skatkammer formeredes ved Bøder eller Skatter lagte „ paa Løsagtighed, Drukkenſkab, Bedragerie og ſaadant „ mere? Maa Staten ikke anſee denne Tilvext, ſom et ſik„ kert Tegn paa Borgernes Aftagelſe i Mængde, Styrke, „ Rigdom, Mod og Troeſkab. Regenten, ſkulde endog „ ugierne ſee, at undværlige og ſkadelige Ting, diſſe Vel„ lyſtens og Overdaadigheds Fødevahre, optoge alt for ſtort „ et Rum i hans Told- og Conſumptions Regnſkaber.“ Herefter har Forfatteren taget ſig for at betragte nogle i ſær af de foregivne nyttige Laſter for Stater, for at foreſtille tvertimod deres Skade i Staterne og deres Indflydelſe paa Staters Ruin og Undergang. Vi ville kun anføre det han eſtertrykkelig mælder om Løsagtigheds Indflydelſe paa en Stats

For-

Fordervelſe: „Lyſt til det andet Kiøn er os naturlig. Det „ er Skaberens Værk. Den er nødvendig til det menneſke„ lige Kiøns Vedligeholdelſe, og naar den viiſeligen bruges, „ tiener den til at befordre Folkemængden, ſom er Statens „ Styrke. Men af alle levende Skabninger er ingen mere „ afvegen fra Naturens Orden i dette Stykke, end Men„ neſket, og jeg blues ved at ſige, at mange Slægter blandt „ Dyrene maatte forgaae, derſom de ſaaledes misbrugte denne „ naturlige Drift, ſom en Deel blandt Menneſkene. Dyre„ ne behøve i den Henſeende ingen Regenter for at twinge „ dem, men Menneſker behøve det. Deres Tal og Styrke „ maa aftage, ligeſom Løsagtigheden tiltager. En Regie„ ring, ſom taaler eller underſtøtter denne Laſt, er derfor „ ſom den, der giør et Sværd for at lade ſig dræbe der„ med. Der er en Slags anſtændig Undſeelſe i Henſeende „ til denne Lyſt, ſom der nøye maa holdes over, i ſær hos „ det andet Kiøn. Er engang Fruentimmeret i et Land „ kommen ſaa vidt, at der ſætter Blufærdighed, Kydſkhed „ og Ægteſkabs Troe til Side. Ere diſſe Egenſkaber Kiøn„ nets ſtørſte Skiønheder, først blevne rare, ſaa at Ukyſk„ hed ikke mere holdes for en Skam eller Hemmelighed, end „ ſige Synd iblandt dem, ſkal Laſter ſnart blive alminde„ lig, og Folket ſaa beſmittet deraf, at Staten maa falde „ under ſin egen Byrde, eller blive et Rov for Fremmede. „ I Tyrannier, hvor Regenten ikke elſker ſit Folk, men „ ſøger kun at underkue og udſue, underſtøtter man denne „ Laſt. Zerxes havde med ſeyerrige Vaaben bragt Babylo„ nierne til Lydighed. Dette ſtolte Folk var vanſkeligt at „ regiere. Hans liſtige og onde Statskunſt indgav ham et „ ſikkert, men tillige afſkyeligt Middel til at holde dem un„ der dette fremmede Aag. Vellyſt var det Vaaben han „ brugte dertil. Man maa undſee ſig ved at nævne, at han „ tillod Folket, at —— Mandfolk at klæde ſig ſom Qvinder, „ og enhver at holde en Skiøge. Det ved Vellyſt ſvækkede „ Folk, ſom indbildte ſig, at dette var Frihedens Stand, „ tænkte aldrig paa Opſtand eller Affald. Saaledes ſøge „ uretmæssige Beherſkere, røverſke Naboe-Magter og Fri„ hedens Fiender at dysſe Folket i Søvn. Men i velind„ rettede Stater, hvor Regenten og Folket er eet, ſøger „ man at forekomme dette Onde, ja de gamle Danſke an„

„ maae ikke Trældom at være for meget til Straf for Løs-
„ agtighed. Og kan vel Staten med ligegyldige Øyne anſee,
„ at denne Laſt tager Overhaand. Hvorledes ſeer det da vel
„ ud i ſamme? Vømmelſe for et ordentlig Ægteſkab, Skils-
„ miſſe fra ſin Ægtefælle, en beſtandig Mistroe til hver-
„ andre, hvorved Regenten ſelv ſkal ikke være ſikker, en ſlet
„ Opdragelſe af de Børn, hvis Herkomſt er uvis, og ſom
„ ingen gode Exempler har at efterfølge. Diſſe, mine Ven-
„ ner, ere de ulykſalige Følger af en vild Løsagtighed. Og
„ hvad kunne vi vente os af den tilkommende Slægt? et
„ lidet eller formindſket Folk ved fordervede Sæder, ſvække-
„ de Legemer, en ſvag og udyrket Forſtand. Til Lykke for
„ dem ſelv, kan det ikke vare længe, førend Reſten af diſſe
„ Feige og Svage maa blive til Bytte for et dydigere Naboe-
„ folk. Saaledes ſeer det ud i en Stat, der taaler denne
„ Laſt, ſom man vil undſkylde med, at være os naturlig,
„ ligeſom det ſkulde være Menneſket naturligt, ikke at bru-
„ ge ſin Forſtand til at tæmme de Lyſter, han har tilfælles
„ med Fæet, eller at misbruge dem værre end de. Og det-
„ te er intet Hierneſpind. Det er, foruden ſaa mange gam-
„ le Staters, det mægtige Roms Tilſtand, da det hældede
„ til ſin Undergang. Og endda kiendte man ikke den Gang
„ den Sygdom, ſom forplantes ved Løsagtighed, og ſom vi
„ have hentet fra America tilligemed dets Rigdomme. Hvad
„ koſter ikke denne Laſt Staten? Foruden den Mængde af
„ Borgere, den ſkiller den ved, formedelſt ugift Stand,
„ kærende Sygdomme, hemmelige og aabenbare Børnemord
„ baade for og efter Fødſelen, ſætter den Regieringen i Be-
„ koſtninger paa Huſe for Hittebørn, frie Jordemoder-Huſe,
„ Opfoſtringshuſe, Tugthuſe, Hoſpitaler og Sygehuſe for
„ dem, hvis Sundhed er bleven et Rov for Liderlighed.
„ Og gid endda ikke Erfaring lærde os, hvordanne de faa
„ Mennesker ere, ſom ved diſſe Stiftelſer blive reddede."
Iligemaade foreſtiller han de ſkadelige Følger af Fraadſerie
og Drukkenſkab, Vellyſtighed, Overdaadighed, Giærrighed
og Stolthed. Det hedder her mærkelig om den ſidſte: „Den
„ Stolthed, man ſaa gierne vil undſkylde i Monarkier, har
„ de ſkadeligſte Følger, i hvordan Regieringsformen end er.
„ Den undertrykker Begrebene om den ſande Ære og For-
„ tieneſter. Den forvilder Folket til at løbe efter en Skyg-

„ ge

„ ge af Ære, uden at vide til hvad Nytte. Den gior dem „ baade ſtolte og nedrige, ligeſaa færdige til at foragte andre, „ ſom at lade ſig foragte. Den er den ulykſalige Moder til „ Medborgernes Undertrykkelſe, Partier og Nytterier. og „ gior Folket forhadt og foragtet hos Fremmede. Til at „ være nyttig for Staten eller Fædernelandet, udfordres en „ reen Kiærlighed til ſamme, der gaaer ud paa Selvfornæg- „ telſe, en vedvarende Iver i ſine Forretninger, et uforfærdet Mod til at trænge igiennem Vanſkeligheder. Og „ finde vi vel det hos hiin Vellyſtens Slave, ſom ikke bekymrer ſig om andet, end at ſtyre ſine Lyſter. Er det „ vel den indbildte Daare, den i ſig ſelv forelſkte Stolte, der „ beſidder diſſe Egenſkaber? Kan han vel elſke Fædernelan- „ det, eller de Medborgere han foragter? men den Gierri- „ ge? Ja hvis han er taalelig, ønſker han Landet alt Godt, „ naar det kun ikke koſter ham noget.“ Herefter viſes kortelig af Staternes Hiſtorie, at de fleſte Folkeſlag, lykkelige ved at følge Dydens Regler, dog har afviget fra ſamme, og ødelagt ſig ſelv med Laſter. Ægypterne, Perſer, Aſſyrier, Græker og Rommere tiene til Exempler herpaa. Cæſars Stolthed bragte Rom til høyeſte Magt og Anſeelſe, men og til ſin Friheds Tab og Undergang. Det er derfor alle viſe Lovgivere have ſørget for Sædernes Forbedring i deres Stater, og ſøgt at forebygge deres Fordervelſe. Iblandt alle de Midler, ſom dertil kan anvendes, er intet kraftigere, end Regentens og Lovgiverens eget Exempel: „Skammer Folket, „ i ſær de, ſom ere Regenten nærmeſt, ſig ikke ved at „ ligne ham i det Onde, ſkulde man troe, at de heller ikke „ ſkammede ſig derved i det Gode. Naar Regenten lader „ et foragteligt Øyekaſt falde paa diſſe Laſternes Slaver, „ naar han ærer Dyden og Fortieneſter i alle Stænder, naar „ han antager ſig den fortrængte Dyds Sag, kort ſagt, „ naar han ſelv er gudfrygtig, dydig og fornuftig, ſkal han „ oplive alt med en reen Kiærlighed til Fædrenelandet, med „ en uſminket Redelighed og en ubeſmittet Dyd, der ſkal „ frembringe Heltemod og Heltegierninger.“ Talen beſluttes med en Opmuntrings Tale til Kongen i Henſeende til den omhandlede Materie. —— Den anden Tale er holdt af Hr. Johan Bülow, Lieutenant ved Livgarden, paa Fransk, og viſer, hvor ſkadelig Overdaadighed er, ſom for

Staterne i Almindelighed, ſaa i ſær for Dannemark. Le luxe, dit-on, eſt pour l'argent ce, que la chaleur pour le Sang. Je l'avoüe: mais la chaleur a ſes degres, au de la des quels elle cauſe l'inflammation du ſang & la fievre maligne. La rougeur extraordinaire, le pouls trop violent annoncent la fievre ardente & la ſanté alterée Saa nætte og ſorte Svar giør ofte ſtørre Virkning og en behageligere Indtryk paa Gemyttet, end vidtløftige Haranguer. Vi vil anføre nogle ſlere af deſlige fyndige og kraftige Tanker i denne Tale. Quelques Marchands, quelques Gens de travail y gagnent, il eſt vrai, & peut être plus encore les Miniſtres du Luxe, les plus francs frippons du genre humain, mais il y va le Suc & la moëlle de la Republique. —— Je régarde le Luxe comme le plus mauvais Econome des Biens de l'état. Economie étrange de depouiller l'indigence, pour ajouter a la richeſſe, de ſurcharger l'induſtrieux pour payer l'oiſif, de ramaſſer d'une main pour pouvoir diſſiper de l'autre, enfin d'appauvrir les Citoyens pour enrichir les étrangers. Man maa mærke, at Taleren havde tilforn giort det Spørsmaal: Prodigues & Voluptueux! d'ou avéz vous vins de liqueur, vos mets exquis, vos habits magnifiques, vos palais ſuperbes? Promenez vos régards ſur les travaux du Paiſan, rentrez en vous même & répondez moi. La valétaille ſe rejouit dans vôtre prodigalité inſenſible aux ſoupirs du malheureux, qui nourrit la maiſon entiére. Que l'on ſe repréſente le nombre des bras croiſés, qui euſſent été occupés, les larmes, qui euſſent été eſſuyées, les familles, qu'on eut pu réléver, les champs, qu'on eut pu defricher par les ſommes engouffrées entre les delices du Luxe pendant le Cours d'une ſeule Année. Cette Calculation nous ſoulleveroit contre nous-même. Lader os høre, hvorledes han beſkriver Roms Tilſtand midt i dens ſtørſte Overdaadighed. Or peut on trouver Rome heureuſe au milieu de ſon Luſtre? au milieu de la plus grande Circulation des richeſſes? Conſiderons les ſommes, que ſi ſouvent les Empereurs diſtribuoint au peuple appauvri, aux Citoyens miſerables! Regardons un Neron, qui malgre l'inhumanité de ſon caractére fut contraint de partager les depouilles de l'Italie & de la

Grece

Grece avec les malheureux! Auguſte même, ayant monté le Throne ſur des cadavres, ſe ſervit du Luxe pour endormir les Romains. Son Exemple fut ſuivi. La plus part des Empereurs virent de ſang froid la Republique s'enſevelir dans le ſein des Voluptes, & tirer a ſa fin. Tel étoit l'état de la Rome luxurieuſe. Fremdeles foregiver man til Overdaadigheds Priis, at den befordrer Folkemængden, i det den ſkaffer Folk noget at beſtille og fortiene. De la ſorte il faudroit favoriſer la Gourmandiſe & l'ivrognerie, qui entretiénnent les Cuiſiniers, les deſtillateurs, les brandeviniers, nemlig, naar man burde aabne Porten for alle de Ulykker og Laſter, hvoraf der kunde følge noget Godt, hvis Benægtelſe herved er lagt til Grund til Beſvarelſe paa det Foregivne. Man praler og i ſær af de Fordeele, ſom Overdaadighed ſkal forſkaffe Kunſter, Manufacturer og Fabriqver. Derpaa ſvares kort og godt: Cela n'ébranlera le vrai Patriote, ſachant, que la frugalité de la Grece a produit plus de Chefs d'œuvre, que l'abondance de Rome, ſachant, que ſi le Luxe ait eu quelque Part aux progrés des Arts parmi les Grecs, ce ne fut que celui, qui inconnu dans les maiſons privées ſe bornoit aux places publiques. La les artiſans grecs travailloient pour immortaliſer les genies & les Heros, comme ceux d'Italie s'exerçoient dans l'égliſe. Perſonne d'entre eux ne travailloit encore pour le Luxe de la vie privée. Je paſſerai aux fabriques. Une Experience bien triſte nous a appris, que plus celles ci s'approchent de la nature non corrompüe, plus elles ont de durée & que plus elles s'en éloignent par un gout raffiné, moins elles ont de ſtabilité. Le marchand circonſpect, incertain du debit laiſſe au Fabriqueur le riſque de garder les marchandiſes de prix. De la j'infere, que la frugalité loin de nuire aux fabriques leur épargneroit la neceſſité fatale de dependre du gout capricieux de la mode. Hvad endelig Forfatteren hidindtil og fremdeles har talt mod Overdaadighed i Almindelighed, det anvender han til Slutning paa Dannemark, taler ſkarp imod den Overdaadighed, ſom gaaer i Svang, og opmuntrer til Tarvelighed. Iblandt andet ſiger han: S'il eſt vrai, que les produits de Dannemarc ne ſuffiſent qu'a la nature non corrompüe; s'il eſt vrai, que

nos proviſions ſont preſque toutes englouties du luxe de la nation; s'il eſt vrai, que par deſſus il nous en faut chercher les matiéres dans les païs étrangers, & que nous mepriſons le peu, que la Patrie en fournit elle même; faut il donc s'étonner, ſi les coffres du païs ſont vuides? Nous les épuiſons nous mêmes. Faut il s'étonner de la néceſſité de faire valoir des monnoies imaginaires? L'ombre prends la place du Corps, dont la courſe eſt dirigée vers le Soleil. Encore faut il s'étonner, que les étrangers ſont dans la poſſeſſion des branches, qui nous appartiennent du Commerce? Le Luxe avale nos richeſſes. La diſette d'argent nous tient les bras liés. Mais ce, qui eſt étonnant, c'eſt, que la nation, qui ſouffre le plus par le Luxe, y faſſe le plus grand ſacrifice, c'eſt que lorſque nos Auguſtes Monarques ont voulu nous ranger a la raiſon, nous y avons mis nous même des difficultés inſurmontables. Saaledes er Indholdet af diſſe tvende Taler, næſten det ſamme, kun at den første handler i Almindelighed om Laſternes og flere beſynderlige Laſters Skadelighed for Staterne, den ſidſte alene om Overdaadigheds ſlette Følger for Staterne i Almindelighed, og for Danmark i Beſynderlighed. Begge ſigte til at igiendrive de nyere Tiders Fordomme, da der er talt og ſkrevet adſkilligt til Laſters og i ſær Overdaadigheds Forſvar, ligeſom de endog ſkulde være fordeelagtige for en Stat. For Reſten er denne Vildfarelſe, ligeſom mange andre en Blanding af Sandhed og Løgn. Saa meget er vel ſandt, at der ere viſſe Feyl og Daarligheder og Forfængeligheder, ſom ere nødvendige i en Stat, ikke fordi de ere pligtmæſſige, eller at de dermed lade af at være laſtværdige, men fordi man aldrig kan faae dem udryddede, og fordi Stater ere Sælſkaber af ufuldkomne Mennesker. Saa meget er og ſandt, at hvor de ere for Haanden, der kan og af diſſe ſelv ſamme nødvendige Ulykker drages en Deel gode Følger, hvortil en viis Regiering kan og maa, efter den alviiſe Overherres eget Exempel, anvende dem. Ja de ſkulde vel ikke have fuldkommen Uret, ſom har vovet at paaſtaae, at en Stat end ikke kunde beſtaae, uden at den maatte benytte ſig af viſſe Daarligheder. Thi de nægte vel derfor ikke, at det jo vilde have gaaet langt anderledes til i en ganſke fuldkom-

men

men Verden, hvor alle vare viise. Men saa meget er igien vist paa den anden Side, at Daarligheder bør dog aldrig biefaldes, at man bør hindre dem, saa vidt mueligt, og aldrig søge at befordre eller foranledige dem, for deraf at drage de muelige gode Følger, som ganske vist ved andre Midler vare at erholde. Thi man maa dog aldrig, endten i det offentlige eller private Liv, **giøre ondt, paa det deraf kan komme godt.**

Zürich. Isaac Iselins **vermischte Schriften, erster und zweyter Band.** 2 Alph. 8 Ark i 8vo. Hr. Iselin er en Philosoph, der har efterspuret Naturen paa sine hemmeligste Veye, og taget nøye og rigtige Copier deraf, der besidder et af de philosophiske Genier, der ikke sætte Philosophiens Væsen i en tom Terminologie, og uforstaaelig Svgds, men har omgaaet saa fortroelig med denne det menneskelige Livs elskværdige Anførerinde, at de har lært af hende, at forøge deres Medborgeres Lykke og bygge den paa en fast Grund. Man finder i disse hans Skrifter en Skat af de fortræffeligste philosophiske Bemærkninger, hvis Nytte er almindelig. Han har deels forbedret, deels omarbeydet, deels forøget dem med nye Afhandlinger af vigtigt Indhold. Det første Bind indbefatter i 9 Samtaler de første almindelige Grundsatzer til sædelige Borgeres Viisdom. I den første leder Arist os ind paa den blomstrende Bane, der har veyledet ham til Følelse af det Gode og Sande. I den anden fortæller en Philocles os sit Hiertes Historie, og hvorledes han først er bleven veyledet til Dyden. I den tredie finder man det hele menneskelige Hiertes Anatomie, hvorved opdages dets allerførste Drifter, som Kilder til Dyder og Laster, og den Maade, paa hvilken disse første Drifter efterhaanden udvikle sig og frembringe nye Begierninger, og saaledes udføres det hele menneskelige Hiertes Historie efter en sikker Ledetraad indtil det sælskabelige Liv. Den fierde indbefatter Betragtninger over Menneskenes forskiællige Stænder, over sammes Ulighed, og over Staternes Beskaffenhed. I den femte handles om Statsforfatningen, om Borgernes moralske Beskaffenhed, deres Opdragelse, Sæder og Religion, og nogle oeconomisk-cameraliske Kundskaber. Den sette indbefatter Betragtninger over den Landsherskabelige

Magt og Klogſkab i Lovgivelſen. I den 7de undersøges de ſtore Aarſager og Drivefiædre, paa hvilke Staterne ere bygte, og hvorved de virke. Montesquieu's Syſteme bliver her ſtærk anfægtet. Man finder og gode Bemærkninger om Staternes Oprindelſe. I den 8de tales om den nødvendige Forbindelſe imellem den politiſke og borgerlige Dyd. Den 9de og ſidſte indbefatter de Grunde, paa hvilke Statsforfatningen maa bygges om den ſkal være god. Herved er tilføyet nok en Samtale under Titel af **Plutus** om Rigdoms Indflydelſe paa Staternes Velſtand. **Det andet Bind** indbefatter Betragtninger over Lærdommen i Almindelighed, over den aabenbarede Religions Hiſtorie, over Opdragelſen og de Anſtalter, ſom man i de nyere Tider har giort til ſammes Forbedring; fremdeles en Skrivelſe til det Helvetiſke Sælſkab til Fordeel for de Baſedoviſke Forſøg; en Tale om Kiærlighed til Fædernelandet; et Skilderie af en Borger; en Afhandling om Handelen i Henſeende til den Fordeel eller Skade, ſom kommer deraf i hele Stater; **Endoxus** eller om Kiærlighed; Betragtninger over Fornøyelſer; en Sveizers Formaninger til ſin Søn; Anmærkninger over Befolkninger; den gode Konge; den lykkelige Republik; over Pragt-Lovenes Nødvendighed i en frie Stat; **Palæmon** eller om Yppighed; Udtog af en Skrivelſe til Hr. **Salomon Hirzel**. Alle diſſe Stykker bære Præget af en ſund og almeennyttig Philoſophie.

Paris. Hiſtoire générale de l'Aſie, de l'Afrique & de l'Amérique, contenant des Diſcours ſur l'hiſtoire ancienne des peuples de ces contrées, leur hiſtoire Moderne & la Deſcription des Lieux, avec des remarques ſur leur hiſtoire naturelle & des Obſervations ſur les réligions les Gouvernemens, les Seiences, & les Arts, le Commerce & les coutumes &c., par M. L. A. R. 1770. Forlæggeren maa uden Tvil i Forveyen have været forſikret om Værkets Affætning, efterdi han har ladet det paa een Gang aftrykke, baade i 12mo og 4to. Hans Foretagende er ſtort. Ordentlig og grundig og med et ſkiønſom Valg, at foredrage den ældre og nyere Hiſtorie om de 3 Verdens Deele i faa Bind, er ikke ſaa let en Sag. I den Japaniſke Hiſtorie, ſom først forekommer, har Forfatteren fornemmelig

fulgt

fulgt Pat. Charlevoix og den opmærksomme Kaempfer. Aarsagerne til Christendommens Undertrykkelse i Japan, og alle Europæiske Nationers Forviisning, undtagen Hollænderne, har han samlet af begge disse Skribentere. Japaneserne skal efter hans Formodning nedstamme fra Indianerne, fordi der lader sig see saa stor Overeenstemmelse imellem begge Folks Characteer og Sæder. I den chinesiske Historie ere Jesuiterne du Halde og Perennin, Hr. von Guignes og nogle andre hans Kilder. Paa den Chinesiske Chronologie har han paa en fornuftig Maade anvendt den Dom, Hr. d'Origny har fældet i hans Chronologie over det store Egyptiske Riges Konger. Feylen stikker der i, at man har betragtet China fra sin Oprindelse af, som en eeneste mægtig Stat, som den nu er, da dog Historien ganske eenstemmig, ligesom Fornuften uimodsigelig lærer, at dette vidtløftige Rige er tilsammenvoxet af mange smaa Stater. I den falske Meening, at China bestandig har udgiort et eeneste Stats-Legeme, har man anseet Provinzernes og de tilforn forskiællige Rigers Dynastier, for Keisernes Dynastier og Slægtfølger, og deraf har man udledet Folkets og Monarkiets høye Alderdom. Meget rimeligt bliver det efter Forfatterens Grunde, at Egypten har været tidligere civiliseret end China. Men om den eene Nation afstammer fra den anden, lader han ubestemt. Begge Folkenes Overeenstemmelse i Kunster, Videnskaber og Meeninger, lader sig efter hans Meening forklare af Climatets og Landets Lighed. Begge Rigers Stiftere trak de skiønneste Provinzer her frem af Landet. De havde de samme Fornødenheder, der ledede dem paa de samme Hielpemidler. Deraf kom lige Bemøyelser, lige Forsøg, lig Kunster, og en lig Tænkemaade. Tatariet deeler han i det Chinesiske, Russiske, og uafhængige. Han udbreder sig meest omstændelig over disse Folks Sæder, Love og Skikker. I det 3die Bind indbefattes Historien om Indien. Græerne har fordervet dette Lands Historie med Fabler, saasom de altid har været et lættroende Folk, der har ladet sig regiere af Indbildning. Forfatteren holder for rimeligt, at Indianerne og Chineserne har haft fælles Stamfædre. I det 4de og 5te Bind bliver Historien om Indien forsat. Det 6te Bind indbefatter den gamle og nye Persiske Historie, og desuden et Anhang til Historien om Indien. Man har endnu flere Bind at forvente af dette Værk.

Berlin.

Berlin. Doct. Ant. Frider. Büſchings', Königl. Preuſſ. Ober-Conſiſtorialraths ꝛc., Chronologiſcher Grundriß der algemeinen Weltgeſchichte, zum Gebrauch der Gymnaſien. Zweyte Auflage. 1771. 56 S. i 8vo. Hvad Godt kan ikke Skolerne love ſig under en Mands Opſigt af ſaa udbredede Indſigter og uafladelig Beſtræbelſe til deres Bedſte. Denne Grundrisning er for 1767. ſaaledes bleven trykt paa et Ark, at de 6000 Verdens Aar ſtode hos hinanden i 5 Columner. Den er nu bleven udvidet og forvandlet til en bequem Taſke-Bog for Ungdommen. Ingen Hiſtorie kan være uden Chronologiens Grundlag, og Aarstallene blive lættest indprentede i Ungdommens Hukommelſe, naar de ere betegnede ved mærkværdige Begivenheder. Dette har ſin Rigtighed. Man maa altſaa, ſiger Forfatteren, forbinde dem begge med hinanden, og ſnart ſpørge den ſtuderende Ungdom, i hvad for et Aar en vis ſtor Begivenhed har tildraget ſig? ſnart nævne viſſe Tal af Aar eller ſkrive dem paa Tavlen, og udforſke om de veed, hvad mærkværdigt der har tildraget ſig i ſamme? Han har her valgt den Afdeelning af den verdslige Hiſtorie efter Millenariis, ſom han af mange Aars Forſøg har befundet at være den bequemmeſte. Om ethvert i ſær ſkal Læreren først have et almindeligt Begreb, førend han har bekiendtgiort de enkelte ſtore Mærkværdigheder. Staternes Begyndelſe, deres vigtigſte Forandringer, og de gamles Undergang ere anbragte under deres Aarstal, og diſſe ſkal, om de enkelte Stater, efterhaanden bibringes Diſciplerne. Saaledes underrettes vi af Forfatteren i Fortalen om Indretningen og Brugen af denne nyttige Skole-Bog. I Henſeende til Hiſtorien om Chriſti Fødſel har han lagt den Sal. Doct. Hauberts bibelſke Tidsregning til Grund, fordi den grunder ſig paa denne lærde Mands mange Aars ſkarpſindige Undersøgninger, og paa det nøyeſte ſtemmer overeens med den hellige Skrift. Det første Verdens Aartuſende har til Opſkrift: Der Anfang der Welt, die erſten merkwürdigen Menſchen, und die erſten Künſte, og ſaaledes har de andre Aartuſende deres korte og velpaſſende Overſkrifter. Sprogenes Forvirring ved det Babyloniſke Taarns Bygning holder han for et Mirakel, hvor i er at finde Grunden og Begyndelſen til den endnu vedvarende Underſkiæl imellem de gan-

ſke

ſke forſkiællige Sprog, hvilken ingen anden Hiſtorieſkriver, end Moſes angiver. At Moſes i 1 B. X. 12. nævner Staden Reſen, ſom den ſtørſte iblandt de 4 af Aſſur opbygte Stæder, er ham et Beviis paa den første Moſe Bogs høye Alder. Hr. Hofraad Michaelis yttrer ſamme Tanker ved dette Sted, ligeſom han og af det, at Moſes intet mælder om Staden Tyrus uddrager et ligedan Beviis for den 1 M. B. Alder. Af 2 M. B. X. 2. ſlutter han, at Moſes har allerede kiendt Græſerne. Den chriſtelige Tidsregning ſkulde begynde med A. M. 3973., men begynder først med 3976. Hunnernes Rige ſkal have været et af de ældſte paa Jordkloden, men hvis Hiſtorie først 210 Aar for Chriſti Fødſel kommer til nogen Vished. Det tilføyede Regiſter er meget fuldſtændigt.

Leipzig. Der neue Amadis: ein comiſches Gedicht in Achtzehn Geſangen: Der erſte Theil 264 S. i 8vo. Forfatteren begynder ſaaledes:

Von irrenden Rittern und wandernden Schönen
Sing, comiſche Muſe, in freyen irrenden Tönen!
Den Helden beſing, der lange Berg auf und Berg ab
Die Welt durchſtrich, um eine Schöne zu finden,
Die fähig wäre, für ihn, was er für ſie, zu empfinden,
Und der, ſie deſto gewiſſer zu finden,
Von einer zur andern ſich unvermerkt allen ergab.
Bis endlich dem ſtillen Verdienſt der wenig ſcheinbarn Olinden
Das Wunder gelang, ſein Herz in ihren Armen zu binden.

Man ſiger os, at dette Digt ſkal være et kraftigt Middel mod Hypochondrie. Man kiender en Wielands Talent til comiſke og lyſtige Fortællinger, og hvem der ikke kiender det, ſkal af dette Digt kunne lære at kiende det i ſin Storhed. De Alluſioner, ſom ofte forekomme, ville nok være dunkle for dem, der ikke ere belæſte i viſſe Bøger. Titlen Der neue Amadis er tilfældig, og den har intet tilfælles med den gamle. Det Comiſke, det Muntre i Fortællingen og den ſig overalt udbredende Lune, bliver endnu mere forhøyet ved den frie og afvexlende Verſemaade, ſkiønt ſamme vil nok falde de fleſte Læſere uſædvanlig. At Digteren er ingen Ven af Kunſtdommerne, viſer dette Stykke, hvor i han taler til ſin Muſa ſaaledes:

Allein

Allein was werden (ſo denkſt du vielleicht)
Zu unſerm Geſang die ſtrengen Kenner ſagen?
Die Kenner? Gut, die wahren gewinnſt du leicht.
Ergötzt dein Lied, ſo wird kein Kluger fragen,
Ob Ariſtoteles ihm (mit allem Reſpect für das Haupt,
Der Critiker ſey es geſagt) ſich ſo zu ergötzen erlaubt,
Die Grazie tanzt nach unſtudierten Geſetzen,
Und ohne Guidos Kunſt entzückt Philome[illegible] die Flur.
Bleib du der Empfindung getreu und der ungeſchminkten Natur,
So kanſt du, auf meine Gefahr, die andern Regeln verletzen.
Erobre den Beyfall der leſende Welt,
Und ſey, wo möglich, die Schöne, die allen gefällt.
Ich? (ruft die Muſe mit ſpottenden Lachen)
Die Mühe dächt' ich erlieſſen ſie mir!
So wollen ſie mich zur Lais des Publikums machen?
Ich ſollt' in ſeinem Dienſt mich hypochondriſch wachen!
Sie hoffen ein wenig zu viel von meiner Dienſtbegier.
Gewohnt, mit Grazien die Nächte wegzuſcherzen
Sänn ich mich mager und bleich beym Dampfe nachtlicher Kerzen,
Und kraute die Nägel mir ab; und wo für?
Daß Criticus mich und Anticriticus preiſe?
Ein feiner Erſatz! Herr Dichter! wo denken ſie hin?
Nein, allen Ruhm des Sängers der Fröſche und Mäuſe
Erkauft' ich nicht um ein Spitziges Kinn!

Kiel. **Die Vereinigung des Civil- und Militair-Standes. Nebſt zwo andern Abhandlungen vom Schlafe und vom Opium.** 1771. 131 S. i 8vo. Forfatteren til dette Skrift er Hr. Prof. Faber i Kiel. En politiſk-oekonomiſk Afhandling, ſom den førſte, havde man vel ikke ventet af Forfatteren. Ikke desto mindre er den vigtig og fortiener Opmærkſomhed. Han taler om den borgerlige og militaire Stands Forhold, viſer de ulykkelige Følger af diſſe begge Kræfters Adſkillelſe i Staten, og udleder deraf deres Foreenings Nødvendighed. Men hvorledes ſkal denne tilveyebringes? Den hele Stat, undtagen Geiſtligheden, Skolerne og Akademiet, ſkulde blive militairiſk. Dette Forſlag, ſom i det Følgende bliver udviklet i alle ſine Deele, har vel i

nogle

nogle Biomstændigheder nogen Lighed med Systemer, som andre allerede har søgt at opbygge, men i Hoved-Sagen og Udførelsen er det ganske nye. Efter Forfatterens Plan er enhver Undersaat en født Soldat. Han skulde tiene fra 20 indtil 23 Aar under Landmilitzen og fra det 23 indtil 26 under de regulaire Tropper. Da skulde han leve som Veteranus. Staaende Soldater maatte derimod hverves af fremmede Egne, hvortil og kunde tages Landløbere og Lediggiængere o. s. v. Ved den Leylighed besvarer Forfatteren det af det Gøttingiske Vidensk. Sælskab opgivne Pris-Spørsmaal om Soldaters Brug i Freds-Tider. Derpaa kommer han til Officiererne. Fra Capitainer af maatte alle Ober-Officiers have studeret, endskiøndt den Studerede kan og beklæde ringere Poster. Derpaa følge Betragtninger over Officierernes Studeringer, over deres Brug i Staten, og over de Fordeele, som flyde af den borgerlige og militaire Stands Foreening, hvor hen hører og iblandt andre vigtige Punkter Universiteternes Flor. Den anden Phychologiske og tildeels Physiologiske Afhandling om Søvnen foredrager et ganske nyt Systeme om dette Phænomenon. Han igiendriver den almindelige Meening, efter hvilken man holder Søvnen for en Tilstand i Legemet, da han tvertimod giver den sit rette Sted i Siælen, og forklarer den ved Selvvirksomhedens Stilstand. I den 3die Afhandling viser han af hvad for en Plante Opium beredes, hvorledes man dyrker samme, samler, tilbereder og bruger Saften og hvorledes den virker. Han yttrer derved S. 125. en Formodning, at Mohammed, som man gemeenlig holder for epileptisk og fanatisk, har brugt Opium, og at dette har været den Geist, som har inspireret ham.

Paris. Institutions militaires de l'Empereur *Leon* le Philosophe, traduites en François, avec des notes & des observations, suivies d'une Dissertation sur le Feu greogois & d'un traité sur les Machines de Jet des Anciens, par M. *Joly de Mezerai.* 1771. 2 Vol. 12mo. Keiser Leons Bøger om Krigskunsten bleve forfærdigede til en Tid, da Riget nærmede sig til sin Undergang, og for endnu at understøtte det og forhindre dets fuldkomne Omstyrtning, bemøyede han sig for igien at oplive Kundskaben om

Krigs-

Krigskunſten iblandt ſine Tropper, og den gamle Diſciplin, der ganſke var udſlukt. Af Efterretningerne om ſine Feldt-Toge, tog han de Regler om Krigskunſten, ſom han forklarer i dette Værk. Overſætteren, der arbeyder ſom Kiender i ſit Fag, har taget ſig megen Frihed over Originalen. Til Slutning har han tilføyet nogle Anmærkninger til Oplysning over det hele Værk.

Halle og Helmſtadt. J. F. Eiſenharts **Erzählungen von beſondern Rechtshändeln 5ter Theil.** 1771. 2 Alph. i 8vo. Dette er Fortſættelſen af et Værk, ſom har fundet almindeligt Bifald. Nærværende Deel indbefatter 20 Rets-Handeler. Værket bliver beſluttet med det 6te Bind, ſom loves til dette Aars Michaelis Meſſe. De herudi anførte Tilfælde ere alle vigtige og med megen Grundighed afhandlede og paadømte.

*** *** ***

Ad
Virum omni laude majorem
Dnum PETRUM FRIDERICUM SUHM
(en paucis titulum!)
Patriæ columen, ſeculiqve ſui ornamentum.
Epigramma:

Qvantum præſtiteris patriæ, Vir ſumme! rependet
Vix unqvam: multum debeat illa Tibi;
Non opibus mores, ut multi, tradere gaudes;
Dives opum, at meritis ditior ingenii.
Qvod Tibi debemus, famæ monumenta loqvuntur;
Tot doctæ curæ, tot tua ſcripta docent.
Plus Tibi debetur, ſpretæ pietatis amanti:
Temporibus prævis auſus es eſſe bonus.

Tanti Nominis jam pridem decantatis
laudibus hæc appoſuit
Petrus Bering Giörup,
Phil. Mag. & verbi div. Miniſter,
in Lollandia.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 16.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 16de April 1772.

Kiøbenhavn. **Kiøbenhavns Beleyring. En Tragoedie i fem Handlinger, forfattet af Johanna Maria Weyde.** 1772. 80 S. i ſtor 8vo. — Et ubekiendt Sælſkab havde i Aaret 1771. fremſat **Kiøbenhavns Beleyring** ſom Materie til en Tragoedie for hvem der maatte faae Lyſt til at afgive ſig med ſammes Udarbeydelſe. Det havde ſelv foreſkreven **Planen** dertil ſaaledes: at det i den forlangte **Tragoedie ønſkede beſkreven Kiøbenhavns Tilſtand under Beleyringen, ſamt Rigets Tilſtand inden og uden for; Kong Friderichs Bedrifter, hans Seyr og derpaa følgende Souverainitets Indførſel.** Forfatterinden erklærer, at hun længe tilforn havde anſeet Materien i ſig ſelv for vanſkelig for at udarbeydes ſom et Sørgeſpil; og ſiden for plat umuelig efter theatraliſke Grundregler, naar den af Sælſkabet foreſkrevne Plan ſkulde følges og udføres, formedelſt hvilken tvende Aars Hiſtorie maatte foreſtilles ſom nogle Timers Handling. Ikke deſto mindre har hun fulgt den budne Plan, endſkiøndt hun vel indſaae, at Souverainitets Handlingen ikke kunde udgiøre Slutningen af et Sørgeſpil, men burde hellere have været udarbeydet og foreſtilt ſom et ſærſkilt dramatiſk Stykke for ſig ſelv, naar Beleyringen og Stormen alene havde bleven foreſtillet ſom et Sørgeſpil. Dette ſkal have nødt hende til, at forbigaae adſkillige Mærkværdigheder, ſom ellers kunde

have været berørte. Hannibal Seheſted kunde hun derfor ikke efter nærværende Indretning give nogen Rulle, med mindre hun pludſelig og imod Rimelighed ſkulde have ladet ham fremkomme i de tvende ſidſte Handlinger, efterdi han under Beleyringen, ſom udgiør de 3 førſte Handlinger var fangen af de Svenſke. Saaledes vil Forfatterinden have dette ſit Arbeyds Mangeler og Feyl henvendte fra ſig paa den hende foreſkrevne Plan, og man ſkal vel ikke kunne nægte, at jo Forſkriftet var i Stand til at bryde endog den beſte Digter, for at faae tvende Hoved-Handlinger af ulige Beſkaffenhed foreenede til een. Hun tilſtaaer ſelv, at ſiden hendes Arbeyde i den Skikkelſe, det efter Sælſkabets Plan havde faaet, blev dog ey af ſamme belønnet, ſaa havde hun gierne ønſket det, der og ikke ſkulde have faldet hende vanſkeligt, at omarbeyde det i tvende særſkilte dramatiſke Stykker, hvis hun havde haft Tid og Leylighed dertil. Perſonerne, ſom her betræde Skuepladſen, paa Slottet i Kiøbenhavn, ere følgende af Hiſtorien bekiendte. Kong Friderich ſom Hoved-Perſon, Dronning Sophia Amalia, Meadov Engelſk Geſandt, Gerſtorf Rigets Hofmeſter, Niels Trolle Rigsraad, Peder Retz Rigsraad, Schach Rigsraad og Commendant i Kiøbenhavn, Svane Biſkop i Sielland, Nanſen øverſte Borgemeſter i Kiøbenhavn, Gabel Cabinets Secretair, von der Wiſch, Dronningens Kammerfrue. Den førſte Handling begynder midt under Beleyringens Tumult og Kanoners fæle Torden, juſt ved den Tid, da der gik Rygte om Cronborgs Tab. Den begynder med en Samtale imellem Kongen, Gerſtorf, Schach og Gabel, ſom beſkriver den Tilſtand, Riget ved de hidindtil foregaaende Begivenheder var bragt udi, indtil endelig Kongen forſikkret om ſine Underſaatters Troeſkab og Tapperhed, af Frygt for et Hoved-Angreb, forlader Skuepladſen tilligemed Schach for at ſee ſig om paa Stadens Volde. I hans Fraværelſe blev af den Engelſke Geſandt giort Forſlag til Fred paa nye, ſom Kongen, der ſelv nu har været øyenſynlig Vidne til ſit Folks ædle Kappen for at forſvare ſig til det Yderſte, ved ſin Tilbagekomſt frimodig afſlaaer, fuld af Tillid til Guds Bieſtand og ſit Folks Tapperhed. Det er i anden Handling dette Freds-Forſlag bliver giort. Kongen underretter Dronningen om denne ſin fattede Beſlutning ey

at

at modtage nogen Freds Tilbud, hvilken hun bifalder og berømmer.

Saa er min Friderich jo med ſit Svar alt færdig!
Den Tænkemaade er en Helt, en Fader værdig.

Vi vil anføre begge, baade Forſlag og Afſlag, ſom de her ere beſkrevne.

Meadov.

Jeg en Befaling har nys fra Protector faaet,
Som veed, hvad Dannemark i Vinter har udſtaaet,
At bringe til Beviis paa øm Medlidenhed,
Dig, Konge! Forſlag til en nye og varig Fred.
Medynkſom hørte han det gamle Danſke Rige,
Berømmeligt udaf de fordums ſtore Krige,
Nu næſten undertraad ud af den Svenſke Hær,
Og Thronens Undergang at være ganſke nær.
Den ſtore Cromvel, ſom juſt deri ſøger Ære,
For hver Ulykkelig, Beſkyttere at være,
Ved mig vil mægle paa, ſom din og Danmarks Ven,
At denne Fiendtlighed kan høre op igien.
Ja dine Stater ſkal af Carl ey mere plages,
Og al den Uhæld, ſom af Krigen foraarſages,
Skal ævig vorde endt, om du antage vil,
De Freds-Forſlag, ſom dig Protector byder til.

Friderich.

Jeg med Høyagtning den Velvillighed erkiender,
Protector lader ſee, i det han Eder ſender
At mægle paa en Fred imellem Carl og mig,
Men dette Tilbud er ey nu antagelig.
Jeg engang har tilforn, af Engeland formaaet,
En hellig Fred med Carl til Roeskild jo indgaaet.
Men dette Forbund blev jo knap til Ende bragt,
Før jeg paa nye af Carl anfaldes med al Magt,
Uventet, uden Skyld, til al Europa's Under,
Saa haſtig, at jeg ey kan faae fornøden Stunder,
At ſamle mine Folk, og at anordne det
Som bedſt forſvare kan mit Land, mit Folk, min Ret.
Jeg leve vil og døe, ſom Konge og ſom Fader
For et høytelſket Folk, og deres Vel tillader
Mig ikke nogen Fred at ſlutte nu, hvorved
Ey kunde opnaaes min og Landets Sikkerhed.

Og deri indſeer jeg ey nogen Mueligheder,
Naar alle Magter ey i dette Forbund træder
Som til min Bieſtand har tilforn forpligtet ſig
Før kan ey tænkes paa at handle om Forlig.
Mit Forſæt bliver da (I veed min Troe og Love
Er hellig) at jeg vil for Danmarks Throne vove
Det yderſte; Ja Carl mig ſelv det tilſtaae ſkal,
At Æren giver mig ey noget andet Valg.

Meadov.

Dit Forſæt, Konge! maa jeg høyligen berømme
Men ſom Fredshandler jeg dig ikke bør forſømme
At foreſtille, hvad Protector bydet har,
Han lidet Haab ſig giør om Kiøbenhavns Forſvar.
Han det ey mueligt troer, at ene diſſe Volde
Carls ſeyerrige Magt ſkal kunde udeholde,
Hvis Seyers Rygte har beſtandig taget til,
Med Danmarks Undergang det mere vore vil.
Jeg ønſkte Konge! Dig en længer Tid at ſkiænke
For Fredens Tilbud til din Fordeel ret betænke;
Men jeg beordret er at reyſe bort i Dag
Saafremt mit Forſlag ey kan finde dit Behag.

Fridrich.

Min Slutning taget er, den uforandret bliver,
Til Skræk og Feyghed jeg mig ikke overgiver,
Hvor Striden ſtærkeſt er, ſkal Carl mig blive vaer,
Det er hvad denne Gang jeg her at ſige har.

Paa dette Afſlag mærker man, at Hoved-Stormen ſkal gaae for ſig til næſte Nat. Kongen vil ſelv være med i Faren, for at være ſit Folk til Anførſel, Trøſt og Opmuntring, og ved den Leylighed har Digterinden ladet Ham og Dronningen tage en meget rørende Afſkeed med hinanden, der tillige viſer deres høye Tænkemaade. Kongen ſiger:

Men denne Hilſen ſkal jeg mig den ikke nægte?
Vil Følelſer ey for det Herredømme fægte,
Som hører Æren til? Ney! Hine ſkee ſin Ret
Ey mindre denne ſkal og vederfares det.

Dronningen formaner:

Skye Faren Friderich! Hvor Æren intet taber,
Som Helt i rette Tid, du Helte-Egenſkaber
Har før foreenet med en klog Forſigtighed!
Tænk dyre Fridrich paa dit Forſvars Øyemeed.

Den

Den tredie Handling begynder næste Morgen efter at Natten og Stormen er forbie og Seyeren vundet, og herved møder det første kiendelige Anstød mod Reglerne. Al Sorgen er nu og forbie, og blev besluttet med Kongens og Dronningens sørgelige Afskeed næst forrige Aften. Fra nu af taler man kun om Seyer og Glæde, og Kongens eeneste Bekymring bliver kun strax denne, hvorledes han skal faae det forfaldne Rige oprettet igien. Han finder derudi de bekiendte Vanskeligheder formedelst den Ueenighed mellem Stænderne, som forvoldte det paafølgende Souverainitet, og dette bliver Indholdet af fierde og femte Handling: Læseren seer selv, med hvad Grund dette dramatiske Stykke kan kaldes et Sorgespil. Forfatterinden har kaldet det, hvad man har forlanget, men tilstaaer selv dets Feyl og Ufuldkommenhed; og man maa vel igien tilstaae hende dette, at en Tragoedie efter den foreskrevne Plan burde neppe have været forlanget. Men som en versificeret dialogisk Fortælling om Beleyringen, dens Udfald og paafulgte Forandring i Regieringen, hvori de samtalende og handlende Personers Characteer, i sær den kloge Kongens behiertede og uforsagte Mod, ey uhældigen ere skildrede, vil uden Tvil finde og fortiene Bifald.

Kiøbenhavn. Hyæne-Jagden. Komedie i fem Handliger, oversat efter Marquis de saint Mirabelles: *Les Gros mangent les Petits.* 1771. 78 S. i 8vo. — Denne Comoedie foreskiller de Ränker og Kunstgreb, som en umenneskelig Proprietair og Forvalter kan bruge for at udsue og forarme deres underhavende Bønder. Vi vil anføre et Stykke deraf, som udgiør det tredie Optrin af første Handling, og er en Samtale mellem Hr. Trækholt, (saa hedder Proprietairen) Hr. Igel (Forvalteren) og en Bonde ved Navn Søren. „ Igel. Naadige Herre! denne gode „ Mands Datter har forlovet sig med Jespers Søn, der „ skulde være Soldat. Trækholt. Ja, min Ven, kan i „ løse eders tilkommende Svigersøn fra Soldateriet med 100 „ Daler og desuden fornøye min Forvalter. Igel. Vi er „ alt eenige om Alting. Søren. Men Herre, jeg er bange at naar de har haft Bryllup, saa truer i min Svigersøn paa nye med Indskrivning, og saa skulde jeg løse ham anden Gang. Trækholt. Om saa skeede var der intet

„ Ondt deri. Jeg har dem paa mine Godſer, der har løſet „ ſig 3 Gange. I veed ſelv, Tiderne ere onde og beſværlige. „ Jeg ſkal indeſtaae for mine Bønders Skatter. Ofte ta- „ ver jeg det halve og meer. Jeg nødes til at tage Penge „ paa andre Maader, hvor jeg kan faae dem, for at ſlippe „ ſkadesløs. Søren. Vi Stakkels Bønder. Trækholt. „ Ja, i Stakler! I har nok Aarſag at ſnakke med. Hvor- „ dan vilde det ſee ud for Bønderne, derſom de ingen Pro- „ prietairer havde? mange Tuſinde af eder vilde raadne i „ Fængſlerne, fordi der ingen var, ſom kunde antage ſig „ dem til deres Gields Betaling. Søren. Sandt nok, „ i viſſe Maader. Men Proprietairen kunde heller ikke „ undvære Bonden. Trækholt. Proprietairer har Eye- „ dom. Bonden har ingen, og faaer heller ingen. Hvo ſom „ har Eyedom, ham feyler det aldrig paa Tienere til at „ giøre hans Arbeyd. Søren. Faae jeg Skam og Laſt, „ om jeg troer det, Herre! Derſom ikke Tvang holdt os til „ vor Fødeſtavn: derſom ikke Frygt for Soldateriet ſkaffede „ eder Opſiddere paa de fleſte af eders Bøndergaarder; ſaa „ blev Trefierdeparten af hele Landets Fæſtegaarder ubeboet: „ med mindre i holdt meer menneſkelig Huus med Bonden, „ end i nu giør. Trækholt. Ja man tvinger nogle, det „ er ſandt, men til deres eget Beſte. Juſt den Tvang er „ det, ſom hindrer Bonden fra at ſulte ihiel. Søren. „ Med Forlov, Herre! jeg bruger en Bonde Lignelſe. Naar „ mit graa Øeg ikke vil ſtaae ſtille imedens det beſlaaes; „ ſaa binder jeg en Klemme paa Øegets Næſe. Saa længe „ Heſten er bremſet, tænker han kuns derpaa, og lader „ giøre ved ſig, hvad Smeden vil. Bonden er ſaaledes „ bremſet fra Barndommen af, indtil han kommer i Gra- „ ven. Han holdes varm med lovlig og ulovlig Tvang, „ ſaa at han aldrig faaer Leylighed at bruge den Forſtand, „ Gud har nedlagt hos ham, ſaa vel ſom hos andre Adams „ Børn. Men tag Bremſen af ham. Han maa gierne „ blive Soldat, naar Lodden falder paa ham, men ikke, „ naar Hosbonden eller Fogden har Lyſt at ſnyde ham „ om hans Penge. Lad ham være i ſaadan Frihed ved „ Gaards Antagelſe, ſom den Frihed er, hvori Herreman- „ den ſtaaer. Lad ham blive vis derpaa, at Herremanden, „ der ofte er den ſtørſte Creditor i Bondens Stervboe og

„ føl-

„ følgelig Arvingens ſtørſte Modſtander, ikke mere ſkal være „ Skifte-Forvalter efter en afdød Bonde. Saa troer jeg, „ Bondeſtanden vil inden kort Tid komme til Forſtand igien. „ Den ſkal ſnart lære, at betinge ſig gode og ſikkre Vilkaar „ ved Gaards Antagelſe. Den ſkal nok vide at erhverve „ ſig noget. Proprietairens Hielp for at undgaae Sulte-„ Død behøver Bonden da ſielden og maaſkee aldrig. **Igel.** „ Strax paa Dørren din driſtige Slyngel.“ — Det er kun for de med Hr. **Trækholt** og Hr. **Igel** ligeſindede Proprietairer og Forvaltere Comoedien er giort, ſom og til hvilke Forfatteren med viis og god Betænkſomhed har lagt Fyrſten diſſe Ord i Munden S. 70.: „Jeg vil drage Omſorg for „ eders og andre Ligeſindedes bedre Oplysning. Jeg ſeer, „ i behøver den. Til Lykke, at der findes kun ganſke faa „ ſaa ildetænkende og ſaa ubillige Proprietairer i mit Land, „ ſom jeg mærker eder at være. Imidlertid, hvor lidet de-„ res Tal end virkelig er; ſaa nødes jeg dog at giøre nye „ almindelige Anordninger til Bondeſtandens Frelſe og Sik-„ kerhed, thi de gode Proprietairer kunde gaae af eller tage „ onde Exempler af en ſaadan Mand. Overalt ſkader det „ ikke, at Skrankerne ſættes.“

Kiøbenhavn. Luther. **Eine Ode von** Johann Andreas Cramer, **herausgegeben von** Johann Martin Preisler. 1770. 15 S. i liden Fol. Med Godiches Skrifter og **Luthers** Portrait i Kobberſtik. — **Alexander** vilde ikke ſkildres af enhver Maler, og **Luther**, en langt ſtørre Seyerherre, burde, naar han værdig ſkulde, aldrig loves og beſiunges af nogen, der ikke beſad en **Cramers** Geiſt og Veltalenhed. Den alene var hans høye Heltemod og ſtore Fortieneſte værd.

Wer feugt voran? wer wil der hohen Lieder,
Die er verdien't hat, Führer ſeyn? Soll ich?
Soll ich? Ich wills! Fliegt Barden, meine Brüder,
Mir nach und übertönet mich,
Noch glänzt ſein Ruhm nur durch ſein eignes Licht,
Nicht in des Lieds; auch haben Fürſten nicht
In Marmor ihn und ewig Erzt gegraben.
Deß mögen ſich Erobrer freuen!
Sie werden doch vergeſſen ſeyn,
Wie viel ſie Ehrenbogen haben.

Mehr iſt der Wahrheit Kämpfer, als wer Schlöſſer,
Wer Welten durch ſein dürſtig Schwerdt gewinnt.
O Luther! Luther! hoher Nahme! gröſſer
Als allen Helden Nahmen ſind!
Als Hermanns auch, und der beſiegte doch
Die Völkerplager und zerbrach ihr Joch!
Denn er zerbrach des Aberglaubens Ketten.
Schon trugen wir ſie; ſträubend zwar;
Doch trugen wir ſie; keiner war
Noch weiſ' und kühn gnug, uns zu retten!

Paa en Tid da alt var indhyldet i Barbariets, Overtroens og Vankundigheds mørke Taage; da Sandhed havde flygtet for Løgn og Bedragerie, og Skræk havde oprettet ſin Throne paa dens Grus; da Folk og Fyrſter ſukkede under det pavelige Tyrannie, og det ſtolte Rom foragtede modløſe Klager; da vover Luther eene at tale Sandheds Sag, ja meer, han eene har Mod at ſtride derfor.

Umſonſt iſts, daß die Nationen klagen,
Verſammelt Klagen, und das fremde Joch,
Und ſeiner Schande Laſt unwillig tragen!
Wie fühlen ſie's und tragen's doch!
Muthloſer Klagen lacht das ſtolze Rom,
Und ſendet Räuber aus; des Reichthums Strom
Rauſcht hin aus Deutſchland in den Schlamm der Tyber.
Und Rom durch ſeine Beut entzückt,
Verſchwelgt der Einfalt Raub und ſchickt
Der frechen Räuber mehr herüber.
Wie biſt du, Vatican, vom Raube trunken!
Vom Zeugenblut! und, o, Teutonen, ihr
Wie tief, wie tief, ſeyd ihr herabgeſunken!
Sind wir die freyen Deutſchen? wir?
Uns ſchreckt kein Schwerdtſtral, und wir beten an
Nicht einen Zeus; ach! Götzen, die der Wahn
Vergöttert, meinen, daß ſie's ſind, und liegen
Vor ihren Altar Schlawen gleich!
O du, der ſieben Hügel Reich!
Wer gleicht dir? wagts mit dir zu kriegen?
Da kämpft er ſchon, der Mann, der Wahrheit Rächer,
Und ſtralet, ein Polar geſtirn, umglänzt
Von andern, die auch funkeln, aber ſchwächer,
Durch einen engern Kreis begrenzt.

Stürzt

Stürzt um die Wechslertiſche! Stürzt ſie um!
Mit uns iſt GOTTES Evangelium!
Der Himmel iſt nicht feil für Gold! der Sünden
Vergebung iſt nicht feil für Gold!
Zu GOtt bekehrt euch, wenn ihr wollt
Vergebung und den Himmel finden!
Geſang, ertöne ſtärker! halt, ihr Lieder,
Die Stimme: Feil iſt nicht für Gold
Die Wonne der Vergebung, hallt ſie wieder:
Der Himmel iſt nicht feil für Gold!
Sie ſchallt! wie weit! der Freyheit Odem kehrt
Zurück in uns, in Jeden, der ſie hört
Und aufmerkt! Aber Latium erzittert,
Fragt ängſtlich: Weß die Stimme ſey,
Und fühlet ſeine Tyranney
In ihrem tiefſten Grund erſchüttert!
Rom tordner og lyner, men han med uforſagt Mod udforſkede Sandhed, fandt den, og bragte den for Dagens Lys og i Frihed.
Heil dem, der GOtt will dienen! Deß verwundert
Europa ſich und glaubts kaum! Er iſt da,
Der Tag der Freyheit, den ſich manch Jahrhundert
Erſeufzt hätt', aber ihn nicht ſah!
Zürn oder traure; denn man wird nicht mehr
Gebein zukaufen, als ob heilig wär,
O Rom, zu deinen Catacomben wallen!
Wo iſt nun, Völkerköniginn,
Dein Bann, und Wucher, und Gewinn?
Es iſt die Königinn gefallen!
Geſtürzt! Obgleich in ihren Finſterniſſen
Gewitter brauſen, und auch Fürſten ſich,
Weil ſie nicht deinen Werth, o Wahrheit! wiſſen,
Zu Hauf verſammeln wieder dich!
Da ſteht der Mann des HERRN, ein Fels im Meer,
Ragt über ſeine Wagen um ſich her,
Und, Volk Thuiskans, über deine Fürſten;
Verläugnet nicht, wie Rom auch droht,
(Sein Trotz iſt GOtt und ſein Gebot;)
Die ſo nach ſeinem Blute dürſten!

Er ſteht, ein Fels, und ſpricht, die ihn verdammen,
Vom Joche frey; der edle deutſche Mann!
Die Thronen ſtehn und ſtürzen nicht zuſammen
Vom Interdict aus Rom, vom Bann!
Der Glaub erhebt noch ſtralender ſein Haupt;
Germanien wird immer heller, glaubt
Und mit ihm glaubt der freye Brüdernorden.
Du biſt nicht mehr des Wahnes Hohn,
Biſt wieder, o Religion,
Der Tugend Licht und Troſt geworden.

*** *** ***

Noch irren in den erſten Finſterniſſen
Der Völker viel und ſehn die Sonne nicht;
Doch freyer ſind auch da ſchon die Gewiſſen
Und fürchten weniger das Licht!
Und werden heller! Leichter wird das Joch
Des Wahns, das ſie belaſtet, das ſie noch,
Als wär es durch ſein Altar heilig, ehren!
Das haſt du, edler deutſcher Mann,
Das hat der HERR durch dich gethan
Durch Wunder nicht, durch deine Lehren!
Auch durch dein Leben! Nie haſt du geheuchelt,
Mit Glauben deine freye Bruſt geſtählt,
Haſt keinem Fürſten je um Schutz geſchmeichelt,
Daß du ein Menſch warſt, nie verheelt!
Warſt Vater, Mann und Freund und Unterthan,
Der Armen Tröſter, giengſt die hohe Bahn
Des himmliſchen Gebote mit feſtem Schritte;
Bliebſt arm und deine Luſt war GOtt;
Dein Glück hier, trotz des Wahnes Spott,
Ein keuſches Weib und eine Hütte!
Wer hatte mehr, als du, der hohen Gaben?
Wer flammte mehr fürs Evangelium?
Wie Du voll Selbſtgefühl, und doch erhaben
Hoch über Stolz und Eigenruhm?
Wer war mehr Eifer? mehr des Irrthums Feind?
Mehr ſein Verfolger und mehr Menſchenfreund?
Wer kämpfte, ſo wie Du, der Wahrheit Kriege?
Doch kämpfteſt du für ſie allein,
Und wollteſt gern vegeſſen ſeyn,
Vergeſſen gern in ihrem Siege!

Lübeck.

Lübeck. Melanchthon. Eine Ode von Johann Andreas Cramer. 1772. 16 S. i 4to.

Soll er von uns vergeſſen ſeyn?
Weil Luther gröſſer war, vergeſſen? Nein!
Melanchthon auch ſoll leben! leben!
Empfangen ſeiner Deutſchen Dank,
Und hoch empor, (o breite mein Geſang
Die Flügel aus!) auf deinen Flügeln ſchweben!
Und nah an Luthern, denn er flog
Voran nicht, aber hin, wo Luther flog!

Lader os høre, hvorledes vor fortræffelige og velbegavede Digter har beſiunget Melanchthons ſagtmodige og fredelige Tænkemaade under de beklagelige geiſtlige Stridigheder, over hvilke hans fredſommelige Siæl inderlig bedrøvedes.

Wie iſt ſein ſanftes Herz ſo reich
An Liebe zu Verirrten! wie ſo weich!
Wie ſo behutſam zu verwunden!
Wer ſchmücket mehr Beſcheidenheit?
Wer heilt ſo gern? Wer hat die Traurigkeit,
Daß Chriſten Chriſten haſſen, mehr empfunden?
Wer mehr in ſeinem Herzen gram,
Daß mit der Wahrheit Krieg zur Erde kam?
Er kam! Weh euch ihr Chriſten! Grimm entflammt,
Der Götzenprieſter Herzen und verdammt
Zur Folter euch! zum Schwerdt! zum Feuer!
Ach lange würgt er! Endlich lobt
Der Erdkreis einen GOTT, dann aber tobt
In Chriſten ſelbſt ein neues Ungeheuer.
Es nennt ſich Eifer! Härter war
Der Grimm nicht, den das Heidenthum gebar!
Sein Name lügt. Verfolgung heißt
Der Lügner, der in dieſe Larve gleißt.
Er wurde von dem Stolz empfangen;
Gebohren von der Heucheley,
Mit Blut ernährt, bedrängt er die, die frey,
Die GOTT nur unterthan zu ſeyn verlangen.
Er ſchmiedet auch, wie Roms Vulkan
Des Anathema Blitz und flammt ihn an.
Flieht, Herolde des Friedens, flieht,
Erſtickt, erſtickt die Flamme, die ſchon glüht;

Laßt

Laßt Flamm und Schwerdt dem Aberglauben!
Ehrt ihr nicht einen GOTT? O freut
Des Friedens euch, wie Er! Leßt keinen Streit
Euch trennen, euch nicht eure Stärke rauben!
Wenn hat der Sterblichen Verſtand
Was hoch, wie GOTT iſt, ohne Fehl erkannt?
Die Weisheit liebt die Eintracht! ſtill
Und friedſam iſt ſie, und gelind, und will
Erleuchten will ſie, nicht verwirren.
Nicht alles, was GOTT lehrt, ſoll hell,
Viel ſoll euch dunkel ſeyn! Wer kühn und ſchnell
Entſcheiden will, muß freweln oder irren.
Flieht, Herolde des Friedens, flieht,
Erſtickt, Erſtickt die Flamme, die ſchon glüht!
Doch brauſt der Sturm. Wie fürchterlich!
Wer hört, Melanchthon, wer vernimmt nun dich
Und deine väterliche Stimme?
Auch dich, du nur des Krieges Feind,
Schmähn ſie, als wärſt du nicht der Wahrheit Freund
Und, wie ſie wahnen, mit verdienten Grimme.
Roms Hügel, die ſie ſtreiten ſehn,
Frolocken, fürchten nicht mehr zu vergehn.
Wie ängſtigt, wie verzehrt der Schmerz
Der Zwietracht Wut zu ſehn, dein friedlich Herz!
Wer kann die Flut des Bergſtroms hemmen?
Er brauſt von ſteilen Felſen her,
Entwurzelt Wälder, reißt ſich, wie ein Meer,
Aus allen Ufern, trotzet allen Dämmen:
So brauſt der Eifer auch, der Sohn
Des Stolzes, deiner nicht, Religion!
Beſtürme nicht den frommen Mann
Du Stürmer aus Illyrien! Wer kann
Nicht ſtraucheln, wenn Melanchthon fehlet?
Fürcht auch zu fallen, wenn ſein Geiſt
Der gern nicht irrte, Wahn, weil er ihm gleißt,
Als wär er Wahrheit, wählt — und furchtſam wählet!
Fürcht auch zu fallen; tiefer fällt
Der Eifer, den der Demuth arm nicht hält.
Die reinern Kirchen ſind zertrennt!
Wehklage mein Geſang! Denn wer erkennt,

Wer

Wer fühlt genug die tiefen Wunden?
Wehklage! Säkula ſind ſchon
Daß ſie unheilbar bluten, hingeflohn:
Wer hat ſie noch gelindert und verbunden?
Wer lehrt nun andern nach und glaubt
Nicht ſeine Brüder alles Lichts beraubt?
Wehklage mein Geſang! Es ſieht
Der fromme Greis, das unauslöſchlich glüht
Des Haſſes Flamm in aller Herzen.
An ſeinem Leben nagt der Gram
Und, was nur Streiter fühlen ſollten, Scham:
Wehklage mein Geſang, ſo edle Schmerzen
Und Deutſchland halle mit der Schmach
Des falſchen Eifers deine Seufzer nach!
Daß ſeine Lehrer nicht, wie Er
Der Schwachen liebreich ſchonten, ſich nicht mehr
Mit ihm vom Grimme Roms entfernten;
Daß ein ſo heitres ſanftes Licht
So früh verſchimmern muß, und Deutſchland nicht
Von ſeinem Saaten ſieht noch reichre Erndten;
Daß mehr denn ein Jahrhundert lang
Die Kirche Krieg hat, klag es mein Geſang!

Paris. Mémoire & Conſultation tendant a faire ordonner la réviſion d'un procés, Jugé au Conſeil provincial d'Artois, qui le 9. Novembre 1770. a condamné a mort un homme & ſa femme, quoiqu'innocens tous deux; l'un comme Aſſaſſin de ſa mére, l'autre comme complice du même parricide: Le jugement a été executé quant a mari, a l'égard de la Femme ſa groſſeſſe a fait ſurſeoir a ſon Supplice, par M *Hue du Taillis.* 1771. 4to.

Denne Sags Tildragelſe er i ſine Hoved-Omſtændigheder kortelig denne. François Joh. Monbailly foreſtod ſom et ungt Menneſke af et ſikkeligt Opførſel ſin Moders Tobaksfabrike, der var Enke. En Arbeyderinde ved Fabriken, ſom var elſket af Moderen, behagede ham ſaa høyt, at han ægtede hende. Hun heed Thereſe Danet. Hendes Forældre vare fattige Folk og havde intet at give hende til Medgift. Den gamle Moder var derfor ikke tilfreds med ſin Søns Partie, og hendes foregaaende Tilbøyelighed til Danet forvand-

vandlede ſig nu til Had. Moderen havde desuden den Feyl, at hun drak for meget Brændeviin. Sviger-Datteren kunde ikke holde ud hos hende i Huſet, og begav ſig med hendes eeneſte Søn til hendes Forældre. Faderen forlangte at have Sønnen hos ſig. Moderen vil ikke lade ham fare. Han søger Ret hos Øvrigheden, og Sagen bliver ſaaledes mægler, at Konen ſelv tager til ham igien. Den gamle, ſom havde fundet Behag i deres Tviſtighed, blev ſtrax efter deres Forening ſaaledes opbragt, at hun lod dem vide, at de i 24 Timer maatte rømme Huſet. Monbailly giør ſtrax ſin Moder, ſom om Eftermiddagen Kl. 5 var gaaet drukken til Sengs, med grædende Taare Foreſtilling derimod. Hun ſvarede ham endelig venligen: Vi vil ſee til i Morgen. Strax derpaa ſtaaer hun op, følger ſin Søn i Kammeret, hvor han var med ſin Kone, ſad der og taalte med dem og ſyntes at have aflagt al Forbittrelſe. Kl. halv 9 forſøgte Moderen ſig atter i ſit Kammer. Montbailly meget fornøyet med ſin Kone, over denne gode Anſeelſe, ſiger til hende: Gaae til dine Forældre, at de og i Morgen komme til min Moder. Hun gaaer, er en Time hos ſine Forældre, og kommer igien til ſin Mand. Kl. 10 gaae de til Sengs i Haab om en fuldkommen Forſoning. Kl. 7 om Morgenen forlanger en Syekone at tale med Moderen, og keed af at vente, beder hun Monbailly ſelv at vække hende op. I det han aabner Døren, ſeer han hende at ligge udſtrakt over en liden Koffert med Hovedet hængende til Jorden. Han ſegner ned i Afmagt ved dette Syn. Man henter en Vundlæge, ſom aarelader ham, og han kommer atter igien til ſig ſelv. Hans Kone løber til Naboerne om Hiælp, og haaber endnu at redde ſin Svigermoder. Der komme mange Koner ſammen og deres Hiælp er omſonſt men ingen giør ſig Tanker om noget Mord. Liget ſkal begraves den 3die Dag. Imidlertid udbreder ſig et miſtænkeligt Rygte. Man vidſte, at den Gamle Dagen tilforn havde viiſt ſine Børn paa Døren. Derfore formodede man, at Moderen i ſamme Nat var myrdet af dem. Magiſtraten ſkikkede endelig en hen at beſigte Liget i Kiſten, og man bragte hende til Raadhuſet. En Læge og tvende Vundlæger maatte underſøge Legemet. Monbailly og hans Kone bleve derpaa ſatte faſt. De forſvarede begge under alle Omſtændigheder deres Uſkyldighed.

Raa-

Raadet af Artois, for hvilket Proceſſen blev bragt ved Appellation, erkiender dem ſkyldige og Montailly bliver henrettet. Forældrene til den henrettede Mands endnu Fangne og frugtſommelige Kone indgive nye Klage imod denne grufomme Dom, og den habile Advocat A. du Taillis fører den Ulykſalige Uſkyldigheds Sag.

Hamburg. Herman Chriſtian Poulſens Betrachtungen über die Wahrheiten der chriſtlichen Religion. Erſtes und zweytes Buch. Von Gott und ſeine Werken. 1771. 2 Alph. 8 Ark i 8vo. Hr. Paſtor Paulſen, der allerede længe ſiden er berømt ved ſine lærde og almeennyttige Skrifter, ſkriver denne Gang, ſom han ſelv i Fortalen erklærer, for ſaadanne Chriſtne, hvis Kald ikke egentlig udfordrer nogen theologiſk Lærdom, og for dem har han vildet foreſtille vor allerhelligſte Religion i ſin naturlige Sammenhæng. Han eragter det for en Skyldighed i diſſe vore Lætſindigheds og Ligegyldigheds Tider efter ſin Formue at bære Omſorg for Sandheds Vedligeholdelſe. Den første Bog af dette Bind handler om Gud i tvende Hovedſtykker. I det første Hovedſtykke, om de guddommelige Egenſkaber, lægger Forfatteren i Stedet for en Indledning den ſammenhængende Plan af det hele Foretagende kortelig for Øyne: „ Hoved-Øyemærket af den chriſtelige Religion er Menne„ ſkets Foreening med Gud, og det allerhøyeſte Væſens „ naadige Velbehag i dem, hvis Synder ſynes at tillukke „ dem al Adgang til hans Naade. Denne er den høyeſte „ Viisdom jeg ſom et fornuftigt Menneſke kan tragte efter. „ For at lange dertil maa jeg først erkiende den Gud, paa „ hvis Naade al min Lykſalighed beroer. Dernæſt maa jeg „ kiende mig ſelv, og nøye udforſke hvad jeg er, og hvad „ mig feyler. Jeg maa for det tredie kiende det Middel, „ hvorved og den egentlige Maade, hvorledes jeg atter kom„ mer til Foreening med min Skaber. Jeg maa for det „ fierde giøre mig min Tilſtand og den hele Chriſtendom „ bekiendt, og henrette mine Øyne ſaavel paa den nærvæ„ rende, ſom tilkommende Verden.“ Alle guddommelige Egenſkaber blive nu i beſynderlige Paragrapher foreſtillede paa en meget ſandſelig og fattelig Maade, og paa en giennemtrængende Maade anvendte til Gudfrygtighed. Det

andet

andet Hovedstykke om den hellige Treenighed beviser og forklarer denne Hemmelighed saavel af det gamle som i sær det Nye Testaments Vidnesbyrd. Med hvad Betænksomhed Forfatteren deriblandt har valgt, kan man see deraf, at han ikke vil beraabe sig paa det bekiendte Sted 1 Joh. V. 7. fordi det skal ikke findes i de allerældste Haandskrifter. Den anden Bog om Guds Værker indbefatter 3 Hovedstykker, om Skabelsen, om Englerne, om Forsynet. Man vil overalt bemærke den tænkende, prøvende, indsigtsfulde og grundige Theolog, der endnu desuden har den store Gave, at giøre sig tydelig for Eenfoldigheden. Man har ikke vildet afbryde dette smukke Skrifts Anmældelse, uden endnu at anføre et Vidnesbyrd om Forfatterens theologiske Sindelag, som læses S. 371. i det Hovedstykke om Skabelsen: „Men „ lader os og med Kiærlighed og Sagtmodighed taale dem, „ som i denne vanskelige Sag, der har ingen umiddelbar „ Indskydelse paa vor Troe og Gudsfrygt, tænke anderledes end vi. Mange af dem vise saa megen Vid og Lærdom „ og hvad end mere er et saa got Hierte og saa roesværdige „ Absigter, at vi maa elske og høyagte dem, om endogsaa „ deres Forklarings Maade skulde forekomme os nok saa „ tvungen og urimelig.“ Selv samme Kiærlighed har og S. 499. giort ham det mere sandsynligt, at de onde Aanders Mængde maa være meget liden at regne imod de gode Englers Hær.

Leipzig. Af Ugeskriftet, Der Jude, er udkommen det 7de Bind paa 374 S. i 8vo. Den Jødiske Lære om Messias bliver her videre beskreven. Alle Folk skal underkastes hans Rige. Paa de Bedragere, som har udgivet sig for Messias, finder man og her en udførlig Fortegnelse. Dernæst betragter han den Jødiske Lære om de Dødes Opstandelse. Om Tiden ere Rabbinerne ikke eenige. Tre Gange dømmer Gud Menneskene, en Gang her i Livet, dernæst i Døden, og endelig paa den sidste store almindelige Doms Dag. De nærværende Jøders Fabler om Paradiis ere tillige beskrevne. Hvad her siges om Børne-Tugten, Band-Straffen, og Hudstrygelse, er mærkværdigt. Hr. Selig kan ved dette Skrifts Fortsættelse love sig videre Biefald.

Af disse lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 17.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 23de April 1772.

Kiøbenhavn. Samlinger, udgivne af Peter Friderich Suhm. I. Bind III Stykke. 5 Ark i 8vo. Med de Berlingſke Skrifter. Forfatteren fortsætter her endnu den 6te Artikel ſom indbefatter Hiſtorien om den Danſke Agerdyrkning og Landvæſen fra de ældſte Tider af. Vi har allerede i forrige Aar givet et almindeligt Begreb om hans Plan. Man veed, at han holder Middelveyen imellem dem, ſom giør for meget, og dem, ſom giør alt for lidet af Agerdyrkningen hos os i gamle Dage. For i Beſynderlighed at anføre noget af denne vigtige Artikel, maa vi gaae tilbage til det første Stykke deraf, for at begynde derfra, hvor vi ſlap. Pytheas, der har levet i Alexandri Magni Tid og noget for den Cimbriſke Udvandring, beretter, at Indvaanerne paa den nordligſte Deel af Thule (d. e. Norge, Sverrig, tilligemed Skaane, det hele Scandinavien) lavede Drik af Korn og Honning, hvor diſſe Ting avledes, og at de førte Kornet ind i ſtore Huſe, fordi de havde ingen reen Luft, og tærſkede det der, da det ellers ved Regn og Mangel paa Soelſkin vilde fordærves. Heraf maa man ſlutte, at Agerdyrkning og Bie-Avling maa i diſſe ældſte Tider have været i meget bedre Driſt, end man foreſtiller ſig. Hvor ſkulde og Odin ellers kunde have lovet ſine afdøde Helte at drikke Miød i Valhalla? Stænderne vare fire, ligeſom hos de gamle Saxer, Adel, Frie og Trælle. Adelſtand

ſkal have været arvelig, lad være den i Almindelighed ey har haft ſtadige Slægters Navne, eller Vaaben. Jarler og Herſer vare anſeelige Embeds Navne, ſom undertiden vare arvelige, og har med Tiden givet Adelſtanden en vidt udbredet Styrke. Deres Formue beſtod fornemmelig i Ager, Egn og Qvæg. Den Skik, at ringere Folk har forbundet ſig ved Eed at forſvare de Fornemmeres Liv, ſynes at give tilkiende, at de Store og Adelen maa have haft et Slags Herredømme over de Frie, ſom dog ey hindrede, at jo diſſe har beſiddet deres Eyendomme arveligen, og vare fuldkomne Herrer derover. Trællene vare endten Krigsfanger eller andre, ſom af Armod frivilligen havde givet ſig i Trældom. Bønder vare paa den Tid næſten at anſee ſom vore Herremænd, (hvoraf vel ogſaa de rigeſte og meeſt Formuende har hørt til Adelen, og andre har været ſom Selv-Eyer Bønder,) og de havde Ret til at udvælge og ſtadfæſte Kongerne tillige med Adelen. Trællene arbeydede Bøndernes og Adelens Jorder, og kunde i viſſe Maader lignes med vore nu værende Bønder. Dog holdt ingen Bonde eller Adelsmand ſig for god til ſelv at dyrke Jorden, ſaa vidt Krigen tillod dem det. At Odels-Retten nogen Tid har været brugelig i Dannemark kalder Forfatteren i Tvil. Den Forſkiæl mellem Stænder er bleven ſtadfæſtet med Vidnesbyrd af Snorro, Saxo og Gram. Herefter gaaer Forfatteren frem i Hiſtorien efter Aarhundredelige fra Kong Frodes Regiering ved Chriſti Tid. Der fortælles om ham, at han lod fylde et Kar af Miød for at bevarte den Svendſke Regent Fiolner. Af dette ſaavelſom af foranførte Vidnesbyrd af Pytheas ſeer man Bie-Avlingens Ælde. Den bekiendte Lov, han gav om dem, der viiſte ſig tappre i Krig, beviſer de 3de Stænders Ælde. Til det fierde Aarhundre bliver henført hvad Saxo fortæller om Stærkodder, at han, fordi han overvandt den Kiæmpe Hama, fik til Belønning mange Agre og 60 Trælle. Der tales i Stærkodders Viſe om røget, kogt og ſteegt Kiød, ſtegte Fugle, kogte Høns, Melk, Vædre, Sviin, Fleſkeſkinker, haardt Brød, Øl og Miød. Heraf ſluttes, hvad vore Forfædre har lagt ſig efter, at de har omtrent haft ſamme Qvæg, ſom vi nu omſtunder, og allerede betient ſig af Malt. Til dette Aarhundrede har Saxo og, ſkiønt efter Forfatterens Meening urigtig, henført Longobardernes Udvandring, og

ved

ved den Leylighed fortæller han, at det var Hunger, som tvang dem til at drage ud, og at Kong Snio, som da regierede, forbød at lave nogen Drik af Korn, saasom han mærkede, at der gik mere dertil, end til Mad, og Agrene vare meget ufrugtbare formedelst det slette Veyr, som faldt ind, at de Danske da selv lavede Malt, og at denne Udvandring foraarsagede, at Landet blev bevoxet med Skov og Furerne bedækkede, som vedvarede indtil Saxonis egen Tid. Fremdeles beretter han, at de Høye, hvori vore Forfædre begrove deres Døde, og som da laae paa Sletten, ligge nu i Skoven, og at man finder Steendynger i Skovene, som tilforn havde ligget paa Marken. Af alt dette slutter han til en større Folkemængde end i sin Tid. Men vor Forfatter retter ham næsten i alt. Han troer ikke, at Longobardernes Udvandring har tilveyebragt denne saa store Forandring, og meener desuden, at den, ligesom Cimbrernes, er gaaet for sig for Christi Fødsel. Forbemældte Forandring, om den ellers er rigtig, skal efter hans Meening snarere kunne tilskrives de Anglers og Jyders Tog i det 6te og de Normanners i det 9de og 10de Aarhundrede, og de paafølgende idelige Krige. Den Slutning af Grav-Høyene og Steendyngerne finder og Indvending i det, at de Gamle vel ikke med Vished altid kan siges at have begravet deres Døde paa fri Mark og man finder Steendynger, som ere kun opstablede til Erindring om et Mord, som er skeet paa saadanne Steder. I Hoved-Sagen er han og ikke eenig med Saxo, som hermed synes at giøre for meget af Agerdyrkningen i den ældgamle hedenske Tid. I det femte Aarhundrede beretter om Rholf Krage, at hans Hof bestoed af 100de Kiæmper, som i hvert Maaltid fortærede 60 Oxer og 200 Faar. I det 6te Aarhundrede mældes vore Forfædres Tractamente at have bestaaet af Viin, Øll og Miød, og her tales da om gaaende Qværner, som synes at have været et Slags Vand-Møller. I det 8de og 9de Aarhundrede antegnes ikke noget besynderligt, uden at Hveden maa sidst af alle Korn-Arter være kommen i Brug, da derimod Rug, Havre og Byg maa have været gammel hos os. I det 10de Aarhundrede i Kong Gorms Tid blev der giort Oplag af Korn-Vahre i gode Aar for at bøde paa Misvæxt, hvoraf sluttes, at det allerede da maatte være kommen vidt med Agerdyrkningen.

Derfor begyndte og de ſtore Udvandringer at ſtandſe under denne Konge, da man for Hungers Skyld ey havde nødig at flytte ud af Landet. Først i denne Konges Tid finder Forfatteren noget mældt om Hauge-Frugter, ſaaſom Æbler, der voxte i Jylland. Under Gorm og hans Søn Harald Blaatand ſkal Folkemængden ved den fredelige og gode Regierings Forfatning have taget mærkelig til, hvilket og banede Veyen for Kong Svend og Knud til at udrette ſtore Ting med talrige Krigshære, ſom de førte udaf Landet. Af de 600 Skibe, hvormed Harald giorde et Tog til Norge, har Forfatteren her beregnet Folkemængden til 700000, og af de 1200, hvor med Knud den Store gik i Søen, til 1400000. Af dette ſtore Antal ſluttes, at den Jord, ſom da blev dyrket, maa være bleven bedre dreven end nu, fordi Selv-Eyernes Antal var ſtørre, og deres Gaarder mindre. Dog ſkal der ikke da have været ſtort flere Folk end nu, ſom ſluttes deels af det, at naar man undtager det Slesvigſke og de forlorne Provinzer, ſkal her endda være 785590., deels af det, at Skaane har fra gamle Tider af været eet af de bedſt dyrkede Lande, og udgiør i Størrelſen i det mindſte en tredie Deel af det hele Rige. Kong Svend følgte alle Skove deels til det almindelige, deels til private Folk, og Forfatteren meener, at dette har givet Anledning til de ſaa kaldte Overdrifter i Skaane og Sielland, hvor de ſom Kongelige Almindinger, d. e. udyrkede Steder, ſom ingen tilegnede ſig, ere blevne kiøbte for offentlige Penge, ſom tilfælles Skove, da de derimod i Jylland ere blevne kiøbte af viſſe beſlægtede Familier. Den Lov, ſom forordnede Fruentimmernes Arv, ſkal efter Forfatterens Meening have formindſket Giftermaalenes Antal og forvoldt, at fattige Piger ikke kunde blive giftede, hvorimod han roſer meget den gamle Babyloniſke Lov om Giftermaale. Dog meener han, at denne Kong Svends Lov har kun angaaet faſte Eyendeele, og at de tilforn har arvet Løsøre. At Kongerne til den Tid og har beſiddet Jordegods, ſees af det, at ſamme Konge følgte ſine Agre og faſte Eyendomme for at betale til Jomsborgerne de Indløsnings-Penge, han for ſin Perſon maatte udrede. Fra den Tid regnes og, at Kirkerne og Geiſtligheden har haft viſſe Indkomſter af Jordegods. I Kong Knud den Stores Tid mældes først om Herreder og Kirke-Tiender.

Den

Den Inddeeling i Herreder, da den findes saa nær ved de hedenſke Tider, maa rimelig da og have været til, og ſom ſiden viſſe Kirke-Sogner ere blevne regnede dertil, ſaa maa Hedningerne tilforn have regnet viſſe Offer-Steder til hvert Herred, ligeſom der maa have lagt viſſe Gaarder og Byer til hvert Offer-Sted. Kong **Knud** ſkal og have bygget Boeliger for Præſter og forøget Munkenes Antal. Overalt ſkal Agerdyrkning og Folkemængden i hans Tid have vundet meget ved den chriſtelige Troes Udbredelſe. Her mældes i denne Kongens Tid først om en Bondebye, **Stangbye**. Dog kan man være vis paa, at Bondebyer ere meget ældre, ſkiøndt der i gammel Tid nok har været flere enkelte Gaarder. Man ſeer og, at i denne Konges Tid har en Deel Herremænd allerede haft Jordegods, og at Fødſel og Rigdom har givet Fortrin. Vore nu værende Herremænd og Adel ſkal og i hans Tid have faaet ſin rette Oprindelſe, og derfra regnes de **Banners** ældgamle Familie, hvis Stammefader ſkal have været en gemeen Siellandſk Soldat, ved Navn **Tymno**, ſom ved at opløfte en Green i Stedet for en Banner (Vexillum) tilveiebragte Seieren, da den anſeelige Mand, ſom før havde ført den, havde ſat Livet til, hvorover han af Kongen blev giort til Anfører (Primipilus) og fik et Ærenavn efter denne ſin Gierning. Under **Haarde Knuds** Regiering er det første Kloſter ſtiftet i Dannemark, nemlig **Eſſenbek** ved Randers. Under Kong **Magnus** har Forfatteren intet mærkeligt fundet at anføre. Under **Svend Eſtrithſon** ſkal vor Agerdyrkning og Landvæſen have faaet alle de Fordeele og alle de Uleylighed er, ſom den Tids Religion førte med ſig. Kongens Moder gav 50 Bøndergaarde til Kirken i Roeskilde og Kongen den halve Deel af Stevns Herred. Forfatteren troer, at de Bønder, ſom hørte Kirken og Præſterne til, bleve efterhaanden bragte i den Tilſtand, ſom vore nu værende Fæſtebønder ere, ſaaſom de maa have tænkt, at jo lydigere og underdanigere de viiſte ſig mod Geiſtligheden og Kirken, og jo mere Arbeyde de giorde for dem, jo høyere blev deres Salighed efter Døden. Det er ikke urimeligt, hvad Forfatteren føyer til, at en Deel Geiſtlige har meſterligen vidſt at betiene ſig deraf, og mange verdslige Herrer ey heller biet længere, førend de herudi har fulgt deres Exempel. Efter **Adam den Bremenſers** Beſkrivelſe har Jylland været et

meget øde og udyrket Land frem for Sielland og Skaane, hvilket sidste var i den meest blomstrende Tilstand. Svends Søn Harald befoel, at de Skove, som de Mægtige hidindtil havde tilegnet sig, skulde være almindelige. Heraf sees, at de Fornemme, som Jarler og Herremænd har tilegnet sig nogle af forbemældte Almindinger. I Anledning af hans Val, tales om Jarler, andre Høfdinger og Bønder, som dem, der havde Magt at vælge Kongen, og skal en Jydsk Bonde da have taelt paa Rigsdagen. Harald døde 1080 eller 1079 og hermed endes det første Stykke af denne Agerdyrknings Historie, eller rettere, historiske Samling dertil. Haralds Broder og Eftermand Knud, som blev dræbt 1086, tugtede Søerøverne, og dette har befordret Agerdyrkningen paa de Steder, som tilforn laae øde af Frygt for dem. Han gav Fremmede samme Friheder og Rettigheder, som Indfødte, hvilket og maa have giort noget til Folkemængdens Tilvext. Det lægges ham til Last, at han ophøyede Geistligheden for meget, hvorvel det var billigt, siger Forfatteren, at de havde noget vist at leve af, og dertil kan ikke findes nogen billigere og taaleligere Maade, end ved Tiendes Erlæggelse. Han lod og overalt i Dannemark bygge mange flere Kirker, men man kan derfor ikke slutte til nogen større Folkemængde, saasom Meenighederne og Sognene maa tilforn have været desto større, jo færre Kirkerne vare i Begyndelsen. Han skal have kiøbt Trælle for sine egne Penge, og sat dem i Frihed, saa der synes, at han har anseet denne Stands Skadelighed for Agerdyrkningen og Folkemængden. Overalt er denne Konges Historie riig paa Bemærkninger, hvoraf kan sluttes til Folkemængdens, Agerdyrkningens og Handelens Tilstand. Skibenes Antal, som ved en eller anden Leylighed er bleven udrustet, tager Forfatteren overalt til en Maalestok for Folkemængden, som da skal efter hans Beregning næsten have været den samme som nu. Handelen skal og paa den Tid have været større end man tænker, hvortil Fiskeriet var en rig Kilde, og Landet maa da og have besiddet en temmelig Forraad af Penge, som befordrede dens Drift. Under hans Broder Oluf indfaldt den 7 Aars Hunger formedelst de tørre Sommere og vaade Efter-Aar. Dog er det mærkeligt, at 3 Engelske Munke aflagde i Aaret 1091 deres Dragt for at drage til det vellystige Dannemark, hvoraf man maa slutte,

at

at denne Hunger har hverken været saa stor, som den udraabes for, ey heller varet i hans hele Regierings Tid, men at der tvertimod maa have været god Tilstand og Frugtbarhed. Under hans Broder **Erik** begyndte de saa kaldte hellige Toge. Ved hans første Ankomst til Regieringen var der overmaade god Tid og læt Priis paa Korn-Vahre. Under hans Broder **Nicolaus** bleve Kirkerne berigede med Jordegods, hvormed Dronningen **Margaretha** vilde bevise sin Gudsfrygt. Handel og Agerdyrkning maa i hans Tid have lidt meget ved de Vendiske Søerøverier, som giorde Farvandet usikkert mellem Sielland og Fyhn. Der tales i denne Konges Tid meget om Adel, hvoraf hans Søn **Magnus** kaldte mange til Sielland, som kort efter bleve kaldte Magnates, og synes at skilles fra Bønder. Under denne Konge har Forfatteren og hos Saxo fundet det ældste Spor efter Veyrmøller, da der skal have været en ved Roeskild, som var anlagt af Prinds **Harald**, **Erik Eyegods** Søn. At Geistligheden 1120. maatte skille sig af med deres Hustruer, var et anseeligt Tab for Agerbruget og Folkemængden. Under hans Eftermænd **Erik Emund** og **Erik Lam** mældes om Geistlighedens og Munkenes Berigelse med Jordegods, og om deres Coloni, som maa have været deres Fæstebønder. **Erik Lam** i sær bortgav til sine Tilhængere adskillige Kongelige Latifundia, hvorved han mærkeligen maa have forøget Herremændenes Tal, Magt og Anseelse. Under de tvende følgende Konger, som begge regierede nogen Tid, **Knud** og **Svend Grathe**, leed Agerdyrkningen meget ved Søerøverierne. Adelen og Herremændene vare da allerede meget talrige og mægtige, og omendskiøndt endnu mange Bønder vare fri Selveyere, saa har dog Kongen, Geistligheden og Adelen allerede da eyet mange, lad være de vel ikke endda har været i den Tilstand, som vore nu værende Bønder. Af den Beskrivelse Saxo giver paa Jylland i denne Tid, da den ved Deelning kom under **Valdemar**, seer man, at den meget maa være bleven forbedret i Henseende til Folkemængde og Frugtbarhed frem for i **Adami Bremensis** Tid. Kong **Svend** skal ellers, da han engang kom i Nød for Proviant, til sine Krigsfolk have solgt mange Landsbyer, og meener Forfatteren, at de store Herregods ved saadanne Leyligheder har begyndt at opkomme. Vi komme nu til **Valdemar den**

Store Ved ſin Ankomſt til Regieringen fandt han næſten den tredie Deel af Landet øde og udyrket formedelſt Søerøverierne, hvilket han ved den ſtore Biſp Abſolons Hiælp ſaa lykkelig ſøgte at dæmpe. Kongen lod ſin Søn, den unge Knud, vælge til ſin Eftermand og Med-Regent. En mægtig Herre ved Navn Buris ſkal derover have viiſt ſig misfornøyet, og ſagt, at ſiden det lod til, at Kongen vilde have Riget forvandlet til et Arve-Rige af et Valg-Rige, ſaa burde han og giøre de mindre Magter arvelige, og fra den Tid meener Forfatteren, at den høye Adel først ret har faaet deres Gods eller Lehn arvelige. Her tales i denne Konges Hiſtorie om en Nicolaus Bos, en Petrus Toddo, og Toye Longus, hvilke Navne, om de ere de ſamme, ſom en Niels Oxe, en Peder Tott, en Toye Lange, ſaa ſeer man heraf Ælden af de adelige Arve-Navne. Det har allerede da været brugeligt at forlehne de Store med hele Provinzer. Om Geiſtlighedens og Adelens tilvoxende Magt berettes her følgende: „Som nu og Kongerne brugte „ Biſperne og andre fornemme Geiſtlige ſlittigen til „ Raadgivere, ſaa ſkeede det herved, at Geiſtligheden „ og Adelen fik ſtore Fortrin og Overhaand frem for de „ andre Stænder, hvorved de Bønder, der ey vare af „ Adel, det er Herremænd eller Krigsmænd, kom efterhaanden i Foragt, og derved blev lagt Grund til deres paafølgende Trældom. —— Dette foraarſagede, at den Skaanſke „ Almue blev utaalmodig, og begyndte at blive oprørisk, „ beklagende ſig, at deres Frihed ſtod i Fare, og at Erke„ Biſp Abſalon og de Fornemme plyndrede dem, læggende „ til, at de ey vilde lade ſig regiere uden af deres egne og ey „ af Fremmede fra de andre Danſke Landſkaber. De gik ſaa „ vidt, at de nægtede Kongen al Skat, og Tiende til Erke„ Biſpen, og faſtſatte, at Præſterne ſkulde gifte ſig. De „ paaſtode og, at have nok i Præſterne, og at de ingen „ Erkebiſp behøvede.“ Ikke deſto mindre ſkal dog endnu fri Selveyer-Bønder have udgiort en egen Stand, der blev agtet lige med Geiſtligheden. I øvrigt har Forfatteren anført af denne Konges tvende Love, den Skaanſke og den Siellandſke, det Vigtigſte, hvoraf man kan gisre ſig nogen Slutning til Agerdyrkningens og Landbrugets Tilſtand i hans Tid. Den Skaanſke Krig fortſættes under Waldemars Søn Kong Knud

Knud VI., hvis Følge blev, at den tappre Biſp Abſalon endelig bragte Almuen under Geiſtlighedens og Adelens Magt. „ Dette viſer, hvor tidlig Bønderne miſtede deres Rettighe„ der, og begyndte at bringes efterhaanden under Aaget, „ og hvor tidlig viſſe af Bønderne, under det Navn af Adel, „ Herrer, Hofmænd, har begyndt at ophøye ſig over deres „ Jævnlige, og ſiden det allerede var kommet ſaa vidt her„ med i Waldemars og Knuds Tider, ſaa maa man ſlut„ te, at Grundvolden hertil er bleven lagt længe tilforn.“ Af alt hvad Forfatteren hidindtil har anført af de forrige og denne Konges Hiſtorie, ſeer man overalt dette, at ſom Adelens og Geiſtlighedens Magt har tilvoxet ved Kongernes Gavmildhed, ſaa har Bøndernes Magt, Vilkaar og Anſeelſe immer taget af. Man kan ikke nægte, at jo Forfatteren med diſſe hiſtoriſke Samlinger og Udtoge, i ſær af Saxo, har giort dem en vigtig Tieneſte, der maatte faae Lyſt til at forfatte en ordentlig Hiſtorie om den Danſke Agerdyrkning i Almindelighed og for ſig ſelv, udviklet af de ſærſkilte Beretninger, ſom der ſaaledes kan haves af enhver Konges Hiſtorie. Vel har alle de her af Hiſtorien uddragne Efterretninger ikke lige ſtor Indflydelſe derpaa eller lige tydelig Henſigt dertil, dog finder man heller ikke lættelig nogen, hvoraf man jo kunde uddrage een eller anden nyttig Slutning om Agerdyrkningens og Landvæſenets Tilſtand i Almindelighed, og Forfatteren har ingen Omſtændighed forbigaaet, ſom kunde give noget Begreb om Landets Folkemængde, Handel, Forraad af Penge, og Agerdyrkning, ſom ere Ting, der ſtaaer i nær Forbindelſe og har ſtor Indflydelſe paa hinanden.

(Beſlutningen følger.)

Ulm. Joh. Fried. le Bret, öffentl. ord. Lehrers an dem Herzogl. Gymnaſio, auch Regierungs- und Conſiſtorial-Bibliothecarie in Stuttgard, **Magazin zum Gebrauch der Staaten- und Kirchen-Geſchichte, vornämlig des Staatsrechts Katholiſcher Regenten, in Anſehung ihrer Geiſtlichkeit.** 1771. 584 S. i 8vo. Denne Samling af mærkværdige Documenter er en Frugt af ſin Forfatters Reyſer i Italien. Mærkværdigt er det, hvad han her fortæller, at den af ſine Skrifter i den Lærde Verden berømte **Bayardi** ſkal engang i Rom have opdaget hans

sin Misfornøyelse over det, at han hidindtil var bleven udelukt fra Cardinals-Værdighed, og tillige udforsket af ham, om der var ingen Middel til at erlange et Professor-Embede i Göttingen. Det fortiener og Opmærksomhed, hvad Hr. B. har bemærket, at man stiæler sig til at læse mange forbudne Bøger, saasom Brucioli, Flacii Illyrici Skrifter, endog hans Clavis Scripturæ, og mange andre protestantiske Skrifter, saasom Bengelii Gnomon. Om P. Mamachi, som paa en uforskammet Maade antaster Catholske Regenteres Rettigheder, og som i disse Tider ganske vist ikke vil gavne det Romerske Hof med sit Forsvar, har man at vente Efterretning om i følgende Deel. En Italiensk Akademicus, Elmiren har tilskikket Forfatteren et Skrift under Titel: Die Theologie Katholischer Fürsten, som af Begivenhedernes første Kilder opdager de Stats-Aarsager, af hvilke Fyrsterne hidindtil har taalet Geistlighedens Indgreb i deres Rettigheder, som skal og med det første overgives til Trykken. Det første Stykke, som indbefattes i denne Deel af Samlingen, er et Statsskrift af Grøve Della Torre, som var Keyserlig Gesandt ved Republiken Venedig, og forelagde Keyser Leopold en Beretning om denne Fristats Forfatning. Den er skreven med stor Indsigt i denne Republiks Regierings Form, men og med en bidende Kritik. Den er endnu ikke i denne Deel ganske leveret. Regierings-Formen hælder efter Della Torres Meening til Oligarchiets Side, dog saa hemmelig og forborgen, at de fleste Raadsherrer selv ikke mærke det. Forfatteren har ledsaget denne Beretning med nogle korte Anmærkninger. Det 2det Stykke er historiske Efterretninger om det Osmanniske Monarchies Regierings-Form, Sæder og Skikker. Peter Businello, Stats- og Gesandtskabs-Secretair ved Bailo af Venedig, har opsat dem ved sit lange Ophold til Constantinopel, dediceret dem til Dogen Pisani og bestemt dem til Trykken. Men man vilde til Venedig ikke taale, at en Legations-Secretair offentlig bekiendtgiorte Efterretninger, som Signoriet alene havde i sinde selv at benytte sig af. De indtager et Rum fra S. 52 til 161, men er dog endnu ikke til Ende og man har Fortsættelsen at vente. Dog kan man af det foransatte Indhold lættelig see hvad man i Følgen har at vente. Man forsikrer sig ey at have læst noget bedre

Stats-

Statsskrift om det Tyrkiske Rige. Forfatteren melder om Tyrkernes Religion, deres Stifter, Fester. Ægteskaber, Geistlige Moscheer, deres tvende Hoved-Secter, Omees som Tyrkerne, og Ali, som Persianerne ere hengivne til, om adskillige andre deres Secter og den Overhaandtagende Irreligion. Han giver interessante Efterretninger om det Borgerlige Regimente, der udbrede sig ey alene over Hoffet og Hoved-Staden, men endogsaa over det hele Riges og Provinzernes Statsforfatning. Han kommer derudi overeens med Printz **Cantemir** i hans Tyrkiske Historie, at han nævner tvende Casser, som Stats Indkomsterne gaaer ind udi, Rigs Cassen og Storherrens particuliere Casse. Men han skatteerer begge Cassers Indkomster langt høyere end **Cantemir**, da han giver den første alene meer end 20 Millioner Piaster. Det tredie Stykke indbefatter Religions Documenter om den græske Kirke i Illyrien med Hr. le Brets Anmærkninger. Denne arme Kirkes Undertrykkelse er meget rørende for et følende Hierte. Det Venetianske Raad udøver en meget viis Toleranze, men Efterstræbelses og Forfølgelses-Geisten er fra de latinske Biskoppers Side hidindtil immer bleven den samme. Dette Stykke bliver fortsat. Det 4de Stykke er en den 12te Junii 1767. undertegnet Beretning, af de Venetianske Tilforordnede ad pias Caulas, om den Skade som Geistlighedens og Klosternes alt for store Rigdom foraarsager Staten. Det 5te Stykke er den Neapolitaniske Advocats, **Sebastian Albano** hans Forestilling til Kongen af 16de Februar. 1769. imod Missions-Congregationen, et Ordens-Sælskab, som først i forrige Aarhundrede er opstaaet i Frankerige. Han viser, at de følge de samme Grundregler, som Jesuiterne. Hans Forestilling har haft den Virkning, at de ogsaa ligesom Jesuiterne ere blevne forviiste af Neapel. Man maa forundre sig over den Frihed, hvormed han skriver og anfører protestantiske Lærde. Det 6te Stykke er latinske Breve fra den berømte **Fra Paolo Sarpi** af et Colbertinsk Haandskrift. Her er alene den første Samling af 20 Breve, hvis Indhold Hr. le B. forklarer og oplyser i tydske Anmærkninger. Det 7de Stykke er og en Forestilling til Kongen af begge Sicilierne, af **Xaverius Mattei** over Misbrugerne ved Biskoppernes Spolier, og undertegnet den 12te Januar. 1769. Den er skreven med stor Grundighed.

Frank-

Frankfurt og Leipzig. Joh. Caſpar Lavater, **Rede bey der Taufe zweyer Berliniſchen Iſraeliten, ſo durch Veranlaſſung der Lavater- und Mendelſohniſchen Streitſchriften zum wahren Chriſtenthum übergetreten, ſamt einem kurzen Vorbericht.** 1771. 4 Ark i 8vo. Tvende Iſraelitiſke unge Perſoner, **Frankel og Sachs**, bleve ved de mange Urimeligheder i den jødiſke Talmud, ved Omgang med nogle Chriſtne og Proſelyter, ved nogle chriſtelige Skrifters Læsning, og ved nogle Blik, de kunde giøre i det nye Teſtamente, ledede paa det Ønſke, at de kunde underſøge den chriſtelige Religion paa et Sted, hvor de kunde være i Frihed og uden Efterſtræbelſe. De beſluttede ſig altſaa til at forlade Berlin, hvor de begge ſkulde ſtudere, den ene i Medicinen, den anden i Talmud, og at reyſe til **Zürich**, hvor de ankom den 19de Novembr. forrige Aar, og forelagde deres Grunde hvorfore de begierte Underviisning i Chriſtendommen. Man gav dem den forlangte Anledning, eller meget mere, man gav dem det nye Teſtamente i Hænderne, og lod dem underſøge, ſammenligne, dømme og vælge. Den Overbeviisning blev derved levende i deres Siæle, ſom elſkede Sandhed, at der ikke var Salighed i nogen anden, og at der ikke noget andet Navn under Himmelen var givet Menneſkene, hvori de maatte blive Salige, end det Navn **JEſus Meſſias**. Det Anſtød over de mange Secter iblandt de Chriſtne blev derved rydet af Veyen, at man viiſte dem ene og alene hen til Evangelium og med Flid tilſideſatte alle blot menneſkelige Udtryk og Beſtemmelſer, ſom ere brugelige i Læreſkolerne, hvorved de Chriſtnes Partier underſkille ſig fra hinanden. De bleve døbte den 12te Mart. i dette Aar. Det anføres ſom noget mærkværdigt, at diſſe Proſelyter lode deres Jordiſke Fordeele fare for at giøre dette Skrit. Texten til den rørende Tale, ſom blev holdt ved den Leylighed er af Apoſtelens Gierninger Kap. II. v. 22-39. I den første Deel forklarer han Texten for ſine Proſelyter, og i den anden Deel taler han til den hele Forſamling.

Leipzig. I Joh. Gottfr. **Müllers** Boghandling er kommen for Lyſet en Overſættelſe af Hr. S. A. D. Tiſſots **Abhandlung von der fallenden Sucht.** Ingen vil tvile om

dette

dette Skrifts Grundighed. Det kommer fra en Mand, der nøye har eftertænkt og prøvet alt, og oplyst det med mange Bemærkninger. Han har i 37 Afsnitter beskrevet den faldende Sygdoms Natur, Aarsager, Virkninger, Forbestemmelse og Cuur. Han betragter Midlerne i Almindelighed, forklarer de specifike Midler, prøver dem nøye og handler tillige om de farligste iblandt dem. Han viser, hvorledes Curen bør anstilles, saa vel mens Anfaldet varer, som i Henseende til dets Følger. Herved har han tilføyet en Underretning om den forstilte faldende Syge, og foreslaaer sikre Midler til sammes grundige og hastige Helbredelse. Forfatteren har anvendt mange Aar paa dette Skrifts Udarbeydelse, og i sin Praxis samlet sig Bemærkninger, som tiene meget til en rigtig og tydelig Forklaring over mange Tilfælde ved denne Sygdom. Det indbefatter og mange nye Opdagelser, som maa være Lægerne behagelige. Oversætteren, som man og er vel fornøyet med, har tilføyet sin Fortale, hvor i han ganske kort og grundig beskriver de sælsomme og vidunderlige Midler, som man fordum har betient sig af derimod. Han prøver og den Lægemaade med specifike Midler, og mælder om Hr. Lohansens nye Methode at høve dette Onde med den Venetianske Sæbe.

Leipzig. Tissots **vertheidigte Einfropfung der Blattern wieder den Graf** Roncalli, **nebst den neuesten Zusätzen und Verbesserungen zu der Abhandlungen über verschiedene Gegenstände der Arzneywissenschaft und des** Grafens Roncalli **Sendschreiben**, er i samme Boghandling udkommen. Grev Roncaldi satte sig i Aaret 1758. med stor Hæftighed imod Indpodningen. Dette bevægede Hr. Tissot, da han just fandt sig angreben af Hr. Roncalli, at forsvare sig mod ham i en Skrivelse i Aaret 1759. Hr. Prof. Baldinger i Jena udgav dette Brev i Aaret 1770. tilligemed de andre forbedrede Breve. Dette har bevæget Oversætteren, at udgive disse Skrifter oversatte i det tydske Sprog til meer almindelig Nytte, og med de tilføyede Tilsatzer at forøge de allerede tilforn oversatte Afhandlinger. Han har tilligemed indrykket Roncalli Brev, hvorved man bliver sat i Stand til at betragte Stridigheden med egne Øyne. Man har forudskikket en Fortale til Skriftet

paa

paa 2 Ark, ſom handler om de Fordeele, Staten kan have af Koppernes Indpodning, hvor i Oversætteren og tillige har indlemmet Hr. D. Millers Afhandling over denne Materie af den Mosheimiſke Sædelæres 9de Deel.

Leipzig. Geſchichte des Fräuleins von Sternheim: von einer Freundin derſelben aus Original-Papieren und andern zuverläſſigen Quellen gezogen. Herausgegeben von C. M. Wieland. Erſt. Theil. 367 S. i 8vo. Denne Deel leverer en Hiſtorie om en Frøken, ſom er ſkiøn og dydig, men ſom juſt, fordi hun vil undgaae en Fyrſtes Efterſtræbelſer, falder i en anden Elſkers Snarer, ſom endog misbruger hendes ædelmodige Sindelag til hendes Skade. Fortællingen lader ſig læſe med Fornøyelſe. De indſtrøede Sententzer imod den Stolthed, der giør ſig for meget til Gode paa ſine 16 Ahner, og foredrager tilfælliae Fortrin for ſande Fortieneſter, ere ganſke opbyggelige. Men det er altid at beklage (ſiger Recenſenten) at de Herrer, ſom ere ſaa ſtolte paa deres Ahner, læſer endten ingen Bøger, eller og under Læsningen har ikke nogen ſaa velgiørende Genius, der hviſker dem i Øret: de te narratur Fabula. Det Brev om Opdragelſen S. 292 er en ſmuk Epiſode.

Caſſel. Verſuche mit dem Mutterkorn von D. Theodor Auguſt Schleger, Seiner Hochfürſtl. Durchlauchten des Herrn Landgrafens von Heſſen-Caſſel Hofrath, Hof-Medicus, Prof. und Mitglied des Collegii Medici. 1770. 4 Ark i 8vo. Diſſe paa Landgrævens Befaling med Moder-Kornet anſtilte Forſøg, giøre det endnu mere uſkyldigt, end Hr. D. Wichmann har fundet det. 220 til 240 Pund Korn har kun i det høyeſte indeholdt 5 Lod Moder-Korn, ſaaſom meget deraf falder bort af ſig ſelv og kun lidet bliver tilbage efter Omkaſtningen. Forſkiællige med Dyrene giorde Forſøg beviſe kun, at Moder-Kornet kan ikke anſees ſom en ſund Næring. Imidlertid maa man dog vel agte det ligeſaa ſkadeligt for Sundheden, ſom fordervet Korn. Han holder for, at Kornets forſømte Rensning og Brødets ſlette Bagning, er ſkadeligere end Moder-Kornet, naar det i ſaa liden Qvantitet er blandet imellem Kornet. Man anmælder tillige herved en Afhandling af en Franſk Læge, Hr.

Ve-

Vetillart, Medlem af det Medicinſke Sælſkab til Mans, ſom for nyelig er trykt, og hvor i han beſkriver Moder-Kornet ſom en ſtin Gift. Endogſaa Biſkoppen der har i ſit Stift bekiendtgiort en lige belærende Efterretning: Mémoire ſur une Eſpece de poiſon, connu ſous le nom d'ergot, ſeigle ergoté, blé cornu, mane, ſur les maux, qui reſultent de cette pernicieuſe nourriture & la méthode curative, que l'on doit mettre en uſage, ſuivans les différens tems de la maladie.

Frankfurt am Mayn. J. J. Moſer von dem neueſten Zuſtande des beſondern deutſchen Staatsrechts, nebſt einer Anzeige derer ſeit 1751. hierinnen ans Licht getretenen Lehr- und Streitſchriften. 1770. 340 S. i 8vo. I en foregaaende Indledning beſkriver Forfatteren den beſynderlige tydſke Staats-Rets Tilſtand, ſaa vel i Almindelighed, ſom i Henſeende til Hofferne og de Lærde. Den forſte Bog handler i 9 Hovedſtykker om de Churfyrſtelige Stater. Det andet om de Fyrſtelige Stater, geiſtlige og verdslige. Det tredie om Rigs-Prælaterne og Abbedieſerne. Det 4de om de Rigsgrævelige Lande. Det 5te om Rigs-Stæderne. Det 6te om Rigs-Ridderſkabet. Det 7de om allehaande Skrifter.

Paris. Anecdotes des Republiques, aux quelles on a joint la Savoje, la Hongrie & la Boheme. 1771. 2 Vol. i 8vo. Forfatterne af diſſe Anecdoter ville paa denne Maade udmynſtre den gamle og nye Hiſtorie. Det er et bequemt Arbeyde. De behøve kun midt af Hiſtorien at udtage hvad ſom ſynes dem nyttigt og betydeligt, og udelukke alt hvad ſom ſynes dem ubetydeligt i mange Bi-Omſtændigheder. Hiſtorien om Genua og Corſica indtager 288 S. den Venetianſke og Malteſiſke 298 S. og den Sveitzerſke 218 S. Alt dette indbefatter det forſte Bind. Det andet indbefatter Savoyen, Ungarn og Bøhmen. De Hollandſke og Flandriſke Anecdoter ere ſammenhængende uden at afbryde Hiſtoriens Traad. I Beſynderlighed bliver her med levende Farver afſkildret den ſtore Statsforandring i Nederlandene, da man afkaſtede Spaniernes tyranniſke Aag.

London.

London. The nautical Almanac and Aſtronomical Ephemeris for the Year 1771. publiſched by Order of the Commiſſioners of Longitude. 167 S. i 8vo. Denne Calender er beſtemt til Søefarendes Nytte. Commiſſarii Longitudinis lade den med ſtore Bekoſtninger paa det nøyeſte beregne, og have for dette Aar givet den en høyere Værd formedelſt nye tilføyede aſtronomiſke Tabeller. Deriblant er i ſær S. 60 en Tabelle, ſom viſer at finde Breden paa Haved formedelſt tvende Solens Høyder, hvis Mellemrum man veed, tilligemed Solens Afvigelſe.

Paris. Af Hiſtoire moderne des Chinois, Japonois, Indiens, Perſans, Turcs & Ruſſiens er 1770. udkommen det 17de og 18de. Forfatteren er ubekiendt, og Værket ſelv ſkal være en Tidende-Hiſtorie, der er udfyldt med mange urigtige Omſtændigheder, og med en heel Hob alminbelige og vidtløftige Stats- Ceremonie- og Capitulations-Skrifter. Til Bevis har man anført en Deel Urigtigheder i den Deel om Ruſſerne.

Hamburg. Samlung einiger Nachrichten Herrn Emanuel Swedenborg, Seiner Königl. Schwediſchen Majeſtät und des Reichs Weyland hochverordneten Beyſitzer im Bergwerks-Collegio und Mitglied der Königl. Schwediſchen Akademie der Wiſſenſchaften, und deſſelben vorgegebenen Umgang mit dem Geiſterreich betreffend; nebſt einem Schreiben an denſelben, worin ſeine vornehmſten Meynungen geprüfet werden. 1771. 3 Ark i 4to. Hvem der forlanger en nøyere Underretning om den bekiendte Svenſke Svedenborg kan læſe diſſe Efterretninger.

Nauenburg. Der Chur-Sachſiſche Land-Phyſicus er Titlen paa et Maanedſkrift, hvoraf hver Maaned udkommer et Stykke i 8vo, og hvoraf allerede 5 Stykker ere komne for Lyſet. Forfatteren ſkal uden Tvil være Hr. Doct. Weitz i Nauenburg, ſom hermed har ſat ſig for meer at udbrede de Sandheder, der indbefattes i Baldingers og Tiſſots Skrifter, ſaaſom ſamme ſkal ikke være vidt nok udſpredte i deres Hænder, for hvilke de egentlig ere beſtemte.

No. 18.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 30te April 1772.

Kiøbenhavn. (Beſlutning af det IIIdie Stykke af Hr. Conference-Raad Suhms, Kiøbenhavnſke Samlinger.) Det indbefatter og Blandede Tanker. Han ønſker endnu derudi for det første, at Hr. Lütken vilde betiene ſig af nærværende Skrivefrihed, til at bekiendtgiøre, de Stykker, som ved Cenſuren bleve udelukte af hans oeconomiſke Skrifter, hvilket Ønſke han dog ikke vil Cenſoren maa anſee ſom en Fornærmelſe mod ſig, da Forfatteren holder ham i den Henſeende fuldkommen undſkyldelig. Han beklager dernæſt, at de beſte Skribentere finder ofte de færreſte Læſere. De gode Skrifter, ſiunke til Bunds med de middelmaadige og ſlette, og de allerſletteſte ſvømme undertiden oven paa, fordi de ere de lætteſte. En Skribent, ſiger han og med Montaigne, bør anſee en Læſer for et heelt Publikum, og undertiden være fornøyet med ſit eget Bifald. Han har og hermed ſøgt Leylighed til at tale med en værdig Bersmmelſe om de beſte af vore Skribentere, ſaaſom en Bull, Biehl, Jacobi, Vogelius, Azan, Snedorph, Tullin, Lodde, Cramer, Münter, Klopſtock, Reſewitz, Gerſtenberg, Lüxdorph, Guldberg, Lütken. Men deriblandt fælder han om vor Afdøde Tullin ikke den fordeelagtigſte Dom: „ Tullin er uden Tvil en meget ſtor „ Poet, men en egentlig lærd Mand har han ikke været. „ Den ringe Agt han viſer for de Lærde Sprog, og de

„ gamle Skribentere viſer dette tilfulde, thi Lærdom op-
„ naaes ikke uden ſtor og grundig Kundſkab i dem. Mange
„ nyttige og kiønne Kundſkaber kan en beſidde uden dem,
„ det tilſtaaer jeg gierne; men lærd kan uden dem ingen bli-
„ ve, ey heller erlange en vis Smag. Han ſiger, at de
„ lærde Sprog, og de gamle Skribentere indeholder inter,
„ ſom er nu brugbart i Verden. For Bønder og Haand-
„ værks Folk kan det være rigtig, men Danſke og Norſke
„ Bønder behøver ey heller at vide Tydſk, Franſk, Engelſk,
„ og dog nægter vel ingen, at andre, der ere mere end de,
„ kunne have Nytte af diſſe Sprog, ligeſom de igien, der
„ ville endnu gaae videre, have uden Tviſt Nytte af de
„ lærde Sprog. Hvo der foragter nogen Videnſkab, nogen
„ Kunſt, nogen Kundſkab, røber derved ſin ringe Indſigt i
„ den og i den hele Sammenhæng af alle Videnſkaber. Ho-
„ ratius udtrykker ſig ganſke viſt ſtærkt, ædelt, fiint og
„ rørende, naar han taler om Dyden; han ſiunger og med
„ Følelſe om Viin og Elſkov; det ſidſte fornemmelig i hans
„ yngre Aar, og det første i hans ældre. Hvo der nægter
„ det første, maa endten ey have Indſigt nok i det Latinſke
„ Sprog, eller og mangle Smag. Er **Tullin** i ſin Ung-
„ dom bleven anviiſt alene til Tolemaader, og ey til Tan-
„ ker, da er det en Uhæld for ham, at han har haft ſlette
„ Lærere. De gamle Skribentere tabe derved ey deres Priis,
„ men ſtaae ævig faſt. Det er ilde, at Folk af en vis An-
„ ſeelſe giøre ſig Umag for at udrydde de faa Levninger af
„ grundig Lærdom, ſom endnu er tilbage hos os, og ilde,
„ at man i Adreſſe-Contoirets Aviſer har juſt udvalgt til
„ Indrykkelſe dette ſlette Stykke af **Tullin**." Da vi og i No. I. S. 4. af denne Aargang har indrykket et Stykke af **Tullin** mod de gamle Autorer, og end mere ſagt, at han derudi var ligeſaa grundig, ſom lyſtig og munter, ſaa kan vi og tilegne os en Deel af denne Forfatterens Critik over **Tullin**. Vi ville derfor, uden endten at ville igiendrive Forfatteren, eller forſvare **Tullin**, og vor Betænkning om ham i dette Stykke, giøre herved nogle i Almindelighed nøvere beſtemmende Anmærkninger. For det første er Forfatteren en Mand, der ved alle Leyligheder i ſine Skrifter har viiſt en inderlig og værdig Høyagtelſe for de gamle Skribentere, og en oprigtig Taknemlighed imod dem, for den ſtore Deel

han

han ſkylder dem af ſin vidt udbredte fornemmelig hiſtoriſke og kritiſke Lærdom. En ſaadan Mand kan læt blive rørt af det allermindſte, ſom ſynes at være ſagt eller ſkrevet til diſſe Skribenteres og deres Sprogs Forringelſe. **Tullin** var derimod en Mand, ſom har fundet ſig rørt af ſin egen Erfaring om den Misbrug, man i Skolerne har giort af de gamle Skribenteres Læsning, da man i ſær i hans og ældre Tider har maaſkee bedreven næſten et Slags Afguderie dermed (thi man giør ſig vel i vore Tider ikke ſaa meget deraf) og intet var rimeligere, end at han kunde ivre ſig imod ſaadan Misbrug. Men at han har dermed viiſt nogen Foragt mod de Gamle, eller ikke erkiendt deres ſande Værd tilligemed deres vel ogſaa unægtelige Feyl, det er noget vi hverken tør ſige, eller kan forſvare. End mere, vi frygte man ſkulde ville beviſe mod os, at han juſt erkiender deres Værd, fordi han taler med ſaa ſtor Iver mod deres Misbrug. Han holder dem, vilde man maaſkee ſige, for gode til at misbruges. End mere, han erkiender ſaavel deres Værd, og denne ſaa ſtor, at han vilde have dem overſatte i Modersmaalet. Juſt derudi viſer han og den ſamme ſtore Høyagtelſe for dette Sidſte, ſom vor Forfatter ofte har viiſt og endnu viſer i ſine Skrifter. Og mon ikke da en **Suhm** og **Tullin** ogſaa ſkulde have været eenige om at erkiende de gamle Skribenteres ſande Værd, lad end være den Sidſtes Læsning og Kundſkab i ſamme kom ikke nær ved den Førſtes. Nok en anden Anmærkning. **Tullin** (ſiger vor Forfatter) var uden Tvil en **ſtor Poet**. Men hvad om nu ingen kan være en ſtor Poet, uden at være en **lærd Mand**? Dog lader os ikke hænge i Ord. En **ſtor Poet** kalder man gemeenlig **et til høye Tanker oplagt Genie**, der ofte kan beſidde maadelig Lærdom. Men derſom man dog tilſtaaer, at der udfordres nogen Lærdom til **Poeſie** og for at fortiene Navn af **ſtor Poet**, ſaa tilſtaaer man jo, at denne Lærdom kan finde Sted hos en Mand, der kiender kun lidt til de gamle romerſke og græſke Poeter, og kan man ikke da giøre ſig ſamme Slutning om den øvrige Lærdom, at den og kunde bekommes og beſiddes af den, der kiendte lidet eller intet til de Gamle? **Ney!** ſiger Forfatteren, **lærd uden dem kan ingen blive.** Men han føyer til, **ey heller erlange en vis Smag.** Ofte er en Mands ſidſte Ord en Beſtemmelſe eller Forklaring over de førſte. Vi erindrede før,

at han maatte tage Poet i en indſkrænket Forſtand, for at nægte Tullin Lærdom. Ligeſaa maa han her tage Lærdom i en meget indſkrænket Forſtand, for at nægte ham ſamme uden Læsning og Kundſkab i de Gamle. Vi bør og tør ikke troe, at jo Forfatteren erkiender enhver for en lærd Mand i ſin Videnſkab, ſom forſtaaer den til Gavns og i Grunden, endten han ſaa havde lært den i dette eller andet Sprog. Ord og Bogſtaver ere os i Almindelighed nødvendige til Kundſkab, men deres Figur og Lyd giør ſlet intet til Sagen. En kan forſtaae og læſe ſit Fader vor med den ſamme Nytte og Andagt paa Danſk, ſom paa Græſk, Latin eller Franſk. Hvad der gielder om en Videnſkab, gielder uden Modſigelſe om alle, at de kan læres i hvad Sprog det være ſkal. Men det er en gammel Mode, at man under det Ord Lærdom forſtaaer en vis kritiſk Smag og Kundſkab i de gamle Skribentere, og det er ganſke viſt den Forfatteren her forſtaaer, naar han ſiger, at Tullin var ikke egentlig nogen lærd Mand. Thi den Lærdom, maa man tilſtaae, ingen kan beſidde uden ſelv at kiende de Gamle og deres Værd, hvilken man dog vel kan erkiende, uden ſelv at beſidde ſaadan kritiſk Kundſkab og Lærdom i den fuldkomneſte Grad. Have vi hermed reddet Tullins Ære uden at igiendrive Forfatteren og ved blot at forklare hans Ord i deres rette Meening, ſaa har vi naaet vort Øyemærke mod diſſe vore Anmærkninger. Til Slutning melder Forf. noget om de lærde Herrer Langebeks og Kofods Værker, ſom de har under Hænde, og ønſker, at de maatte finde kraftig Underſtøttelſe til videre Befordring for Lyſet. Efter blandede Tanker følger noget under Opſkrift af Opmuntring til de Danſke og Norſke. Vi kan i Almindelighed kalde det en kort og kraftig Opmuntring til at elſke Kongen og det Kongelige Huus og Fædernelandet med en uſminket og uegennyttig Kiærlighed, men ſom den beſtaaer kun af meget faa Tanker, ſaa har vi intet deraf i Beſynderlighed at anføre. Efter Sædvane ſlutter Forfatteren med ſine Betænkninger om Bøger.

Lübeck. Das wahre Chriſtenthum als die beſte und vollkommenſte Weisheit, bey dem Antritte ſeines Amtes am 20 Sonntage nach Trinitatis, nach Anleitung der Epiſtel Epheſ. V. 15-21. vorgeſtellet von

D.

D. Johann Andreas Cramer, der freyen Kayserl. Reichsstadt Lübeck Superintendenten. 1771. 56 S. i 8vo. —— Vi har for kort siden æret vort Blad og fornøyet vore Læsere med Prøver af vor store Cramers Digtegeist, og her anmælde vi en nye Prøve af hans ypperlige og vidtberømte Veltalenhed. Den forestiller den sande Christendom, som den fuldkomneste og beste Viisdom: „Saa ueenige de men„neskelige Domme pleyer end at være, om hvad der for„tiener Agt og Lov, saa ere de dog alle derom overeenstem„mende, at Viisdom er et af de smukkeste og priseligste For„trin, som et frit og fornuftigt Væsen kan besidde, og er „en Fuldkommenhed, uden hvilken ingen kan være lykkelig, „ingen sikker for Foragt og Skam. Vel gives der ingen „Navn, som bliver mere misbrugt eller misforstaaet, end „den Viises Navn. Men der gives og ingen, som alle „Mennesker gisre mere Paastand paa, end dette Navn. „Fromhed og Dyd ere Fortrin, imod hvilke desværre! kun „alt for mange Mennesker besidder en Ligegyldighed, der „fører dem til en vis Fordervelse; men hvor ligegyldige de „endog maatte være imod disse Fortrin; saa ønsker dog en„hver at holdes for en viis og forstandig Mand. Man „finder nogle Lastefulde, som ved deres Vane i at synde „ere saa dybt nedsiunkne fra al vor Naturs sande Værdig„hed, at de søge deres Ære i Lasternes Skam, og skamme „sig saa lidet ved deres Uordener og Udsvævelser, at de tør „endogsaa rose sig deraf; men man vil ikke finde nogen, „der skulde rose sig af at være uforstandig og en Daare. „Ingen Bebreydelse rører og disse mere, ingen opmuntrer „dem mere til Uvillighed og Vrede, end den Bebreydelse, „at de ere Daarer, i hvor meget de end maatte fortiene „samme. Viisdom og Forstand fordrer man i alle Stæn„der af det menneskelige Sælskab, Viisdom til enhver Be„skæftelse, og i alle de Forretninger, som Menneskene hol„de for roesværdige, Viisdom i enhver vigtig Livets An„liggenhed. Blive Mennesker ulykkelige; saa kaste de „Skylden for deres Ulykke, hvori de geraade ved deres egen „Anslag og Handlinger, hellere paa alt, end paa deres „Daarlighed, og den Fortrydelse, de kan føle, er aldrig „mere bitter, end naar de endelig maa tilstaae, at de har „handlet uforstandigen og som Daarer. Saa stor, saa

„ almindelig er Menneskenes Overbeviisning om Viisdoms
„ Fortræffelighed, Værd og Nødvendighed, og hvis de kun
„ forstoede saadan Viisdom, som alene kunde føre dem til
„ en sand og ævig varende Lyksalighed, saa skulde og ingen
„ Dom være rigtigere og mere grundet, end denne.“ Lige-
som alle Mennesker ere saaledes eenige om at prise Viisdom,
som den største Fuldkommenhed, saa er der og ingen Gud i
sit aabenbarede Ord mere anpriser os, end denne. Af denne
Viisdoms høye Værd, saa vel efter almindelig menneskelig
Tænkemaade som efter Guds Ord, lader sig forklare, hvor-
fore Evangelii Lære til alle Tider af dens Fiender er bleven
anseet for en ufornuftig og daarlig Lærdom: „En af denne
„ himmelske Viisdoms første og fornemmeste Lærdomme, er
„ denne, at alle Mennesker, hvor forstandige, kloge og vise
„ de endog maatte være i alle deres jordiske Anliggenheder
„ og Forretninger, have dog, i det, som angaaer deres
„ ævige og høyeste Lyksalighed, en formørket Forstand og et
„ uforstandigt og daarligt Hierte. Som nu det naturlige
„ Menneskes Forsængelighed ved ingen Lære mere emfindt-
„ lig kunde fornærmes, end ved denne kun alt for visse og
„ uimodsigelige Sandhed, saa har og dens Fiender og For-
„ agtere troet, at de ikke kunde hævne sig mere bitter paa
„ denne Evangelii Lære, eller lættere, snarere og kraftigere
„ forhindre dens fortiente Biefald, end om de erklærede
„ dens Sandheder for en daarlig Prædiken, og søgte at
„ gisre denne Beskyldning rimelig og troeværdig ved alt
„ hvad en misbrugt Skarpsindighed og et vanhelligt Vid kan
„ opfinde.“ Men alle deres Forsøg ville dog blive, ævinde-
lige forsængelig og forgiæves, og den sande Christendom
vil ævig forsvare sin Rang, som den høyeste og fuldkom-
neste Viisdom. I Anledning af denne Satz har Forfat-
teren betragtet sande Christne som de viiseste blandt de
Viise. Ingen fortiener Viisdoms Roes, med mindre han
først besidder en ved nyttige og vigtige Indsigter oplyst For-
stand; dernæst Villie og Duelighed til at anvende den til ædle
og roesværdige Hensigter; og endelig søger at opnaae disse
Hensigter ved gode og sikkre Midler. Altsaa har Forfatteren
til Beviis for den Sandhed, han har foresat sig at afhandle,
henrettet sin og Tilhørernes Opmærksomhed: 1) paa sande
Christnes Kundskabs Høyhed og Ypperlighed: 2)
paa

paa det ſtore Øyemærkes Herlighed, ſom de ſtræber efter: 3) paa den Veys Fuldkommenhed, og Sikkerhed, paa hvilken de ſøger at lange til dette Øyemærke. Hvad den første Post anbelanger, da har Taleren først givet en livagtig Afbildning paa denne Verdens og den herſkende Vantroes og Lasters Viisdom, for desto mere derved at forhøye den christelige Viisdoms Værd og Ypperlighed. De gode Ting, ſom de ſande Christne har til Øyemærker, ere ikke saadanne, ſom kan fornøye Sandserne og Indbildningen: men de ere intet mindre, end Fred med Gud ved vor HErre JEſum Christum; en sikker Gemyts Roe og Glæde i Samfund med en forſonet og naadig Gud; Vished om ſine Synders Forladelſe, om hans Hiælp i al vor Trang; hans Aands Beſiddelſe og det ævige Livs Haab; og en endelig Indgang i den ævige Saligheds Herlighed. Her er et Stykke, ſom nok fortiener at anføres og med Talerens egne Ord S. 29: „Kennet ihr etwas auf der Erde, das wohl „ mit dieſen Endzwecken wahrer Chriſten zu vergleichen ſtün„ de? O meine Freunde, ich bin dem, was die Menſchen „ groß und herrlich nennen, was ihre Begierden mit einem „ ſolchen Ungeſtüm begehren, worinnen ihre entflammten „ Leidenſchaften alle ihre Ehre, Glückſeligkeit und Wolluſt „ ſuchen, nahe genug geweſen, habe auch Zeit, Gelegen„ heit und Aufmerkſamkeit genug gehabt, von der glänzen„ den Oberfläche deſſen, was ihre Augen ſo leicht verblendet „ und bezaubert, was ihnen ſo viel verſpricht, und ſo we„ nig hält, bis zur Kenntniß ſeiner innern nnd wahren „ Beſchaffenheit durchzudringen, und was habe ich geſehen? „ Ueberall nichts als Eitelkeit i allen irdiſchen Dingen. Hier „ iſt alles Eitelkeit, wie der Prediger ſagt; Eitelkeit auf „ den Thronen der Könige ſowohl als in dem Staube ihrer „ geringſten Unterthanen; Eitelkiet in den Palläſten der „ Mächtigen und Reichen ſo häufig als in den Hütten der „ Niedrigen und Armen; Eitelkiet ſelbſt in den beſten und „ ſchätzbarſten Gütern dieſes Lebens; Eitelkeit in der Ehre, „ die nicht eine Belohnung liſtiger oder glänzender Laſter, „ ſondern wahrer und großer Verdienſte iſt; Eitelkeit in „ den unſchuldigſten und edelſten Freuden des Lebens: Es „ iſt alles eitel; es iſt alles ganz eitel! Unſterbliche „ Seelen finden darinnen nicht die Nahrung, welche ſie bis

„ zur vollen Sättigung befriedige. Irdiſche Güter können „ das Leben erträglich und angenehm, aber nicht vollkom„ men glücklich machen: die meiſten erwirbt man mit Unru„ he und Mühe, beſitzt ſie mit Sorgen und Gefahr, genießt „ ſie endlich auch mit Unempfindlichkeit und Eckel und ent„ behrt ſie doch oft mit einem tödtlichen Verdruße. Wahre „ Chriſten wiſſen dieſes, und wenn ſie gleich keine irdiſchen „ Gaben ihres GOttes verachten, wie oft Schwärmer thun „ und Scheinheilige zu thun das Anſehen haben wollen: So „ wählen ſie doch das Irdiſche und Gegenwärtige nicht zu „ ihrem einzigen und letzten Ziele. Ihre Wünſche erheben „ ſich höher, und ſie legen den Grund zu ihrer Glückſeelig„ keit tiefer; ſie halten Zeit und Ewigkeit, Erde und Him„ mel, das Sichtbare und das Unſichtbare, das Geſchöpf „ und den Schöpfer zuſammen, und, überzeugt, daß das „ Weſen dieſer Welt mit ihrer Luſt vergeht, daß unter der „ Sonne alles vergänglich iſt, daß ſie hier doch keine blei„ bende Städte haben, hier nur Pilgrime und Gäſte ſind, „ ſehen ſie nicht auf das Sichtbare als auf ihr letztes Ziel, „ ſondern auf das Unſichtbare. Sie trachten am erſten nach „ dem Reiche GOttes und ſie verlieren nicht dabey; denn „ wenn ſie dieß gewinnen, ſo wird ihnen alles Uebrige, „ was ſie brauchen, zufallen. Die Gnade GOttes in JEſu „ Chriſto, der Friede in ſeinem Geiſte, die Würde, unter „ ſeine geliebten Kinder aufgenommen zu werden, die Hoff„ nung des zukünftigen Lebens, und die Seeligkeit nach dem „ Tode ſind das hohe Ziel, das ſie theils in der Zeit theils „ in der Ewigkeit erreichen. Haben ſie alſo nicht gewählt, „ was die Weiſeſten unter den Weiſen wählen können, wenn „ ſie allezeit ſo vorſichtig wandeln, daß ſie ſich von dieſem „ Ziele nicht entfernen? Wer kann weiſer ſeyn, als diejeni„ gen ſind, welchen es auch in den bitterſten Trübſalen nicht „ an Troſt und Freude gebricht, weil ſie wie Aſſaph mit „ Zuverſicht ſagen können, Pſalm. 73.: **HErr, wenn ich „ nur dich habe: ſo frage ich nichts nach Himmel „ und Erden, und wenn mir gleich Leib und Seele „ verſchmachten, ſo biſt du doch meines Herzens „ Troſt und mein Theil?**“ Den Vey paa hvilken ſande Chriſtne ſøger at opnaae dette Maal er **Troens og en ſand, uhyklelſt og beſtandig Helligheds Vey.** Slut-

nin-

ningen af disse 3 forberørte Posters Afhandling bliver da denne ufeylbarlige, at den sande Christendom er den høyeste og fuldkomneste Viisdom, og at vi bør erkiende sande Christne for de viiseste blandt de Viise. I det øvrige, som angaaer Talerens nye Embede og hans Indtrædelse dertil, har han erindret sig Danmark med megen Taknemlighed, og ønsket mange Velsignelser over dets Konge, Folk og Land.

Hamburg. Jürgen Elert Kruse, verordneten Schulhalters zu St. Nicolai in Hamburg, zuverlässiger und geschwinder Wechselentscheider, welcher einen deutlichen Unterricht ertheilet, wie die Herren Banqviers, Cambisten und Kaufleute in Hamburg, imgleichen die, welche sich an andern Orten in Europa aufhalten, und entweder auf oder über benante Stadt zu wechseln haben, den leichtesten und geschwindesten Rechnungs-Uberschlag, vermittelst gewisser dazu bestimter Arbitrage-Tafeln, machen können, um zu erfahren, ob sie bey vorhabende Remisen oder Tratten auf einen ausheimischen Platz, entweder desselben, oder eines fremden Ortes Briefe, oder auch gemünztes und ungemynztes Silber oder Gold, dazu am nützlichsten erwählen können, und wie viel pro Cento eine Gelegenheit vor der andern, nach berechneter Provision, Courtage, Interesse für Verlauf der Zeit, Porto und andere Spesen, ihnen vortheilhafter sey: solcher Gestalt, daß er durch vestgestelte Aufgaben mit ihrer Auflösung, und dem kürzesten Rechnungssatze, samt den nach der Rechnung zunehmenden Maaßregeln, alle Falle umständlich beschreibt, und solche in einem vollständigen Register, zum Beschlusse vor Augen leget. Zweyte Auflage, wobey alle Tafeln umgearbeytet, und an Anzahl stark vermehret worden. 1771. 2 Alph. 2 Ark i 4to. Denne lange Titel lover vel meget, men dog ikke mere end hvad Forfatteren virkelig har præsteret. Allerede i Aaret 1738. lod han de saa kaldte Vexel-Machiner stikke i Kobber, og gav den Underretning i Trykning, hvorledes man ved Hielp af samme, uden Regning, kunde arbitrere Vexel-Coursen. I Aaret

1742. udgav han 78 Tabeller med en Underretning under Titel: Hamburger-Wechſel und Geld-Arbitrage Tabellen. Dette Værk blev ſiden af ham ganſke nye udarbeydet, og kom for Lyſet i Aaret 1756. paa 130 langt fuldſtændigere Tabeller i 4to, under Titel: Wechſel-Entſcheider. Exemplarerne ere alt deraf bleven optagne, og altſaa blev et nyt Oplag deraf og en nye Omarbeydning nødvendig. Tabellerne ere derved blevne forøgede til 180, og indbefatter Courſen og Priſen ſaa høy og lav, at de i en anſeelig Rad af Aar kan være brugbare. Underretningen om Brugen og Nytten ſtaaer altid til deſto ſtørre Bequemlighed lige over for enhver Tavle. Desuden er endnu forudſkikket en almindelig Underretning, om Indretningen og Ordenen, ſamt Brugen og Nytten af diſſe Tavler. Hvem der ellers forlanger omſtændelig Underretning om Vexel-Handlingen i Almindelighed, og alle dertil fornødne Regnings Indſigter, den vil finde ſig fuldkommen fyldeſtgiort ved det af Hr. Kruſe 1766. foranſtaltede 3die Oplag af Der Hamburgiſche Contoriſt. Fra ſamme Mands arbeydſomme Haand har man endnu bekommet paa et Median-Ark Skriv-Papiir: Verhaltniſſe, worin die Louis d'Or und andere fünf Thaler Stücke zu den Rechnungs-Münzen in Europa in Vergleichung ſtehen; nach Maaßgebung des Preiſes, welchen dieſelben, oder des Werthes, den die geprägten und roullirenden goldenen Münzſorten an den benanten Orten haben, dem Deutſchen Commerz zum Dienſt ausgearbeytet und ausgegeben.

Hamburg. Magazin für die neue Hiſtorie und Geographie, angelegt von D. Ant. Frid. Büſching, Königl. Preuſſ. Ober-Conſiſtorialrath, Director des Gymnaſii im grauen Kloſter zu Berlin ꝛc. Fünfter Theil. Mit Kupfern. 1771. 3 Alph. 2 Ark. Denne Deel indbefatter først 6 Artikler om Spanien: 1) En ſatiriſk Afhandling om den Spanſke Statsforfatning, under Titel: Teſtament von Spanien, af det Spanſke oversat. Den opdager uden Sminke de indvortes Mangeler. 2) Udtog af Doctor Don Caſpar Caſals mediciſke Natur-Hiſtorie om Aſturien. 3) Urſprung und Abſigt der Inquiſition, beſonders der Spaniſchen. Man seer heraf, at Paverne

der-

dermed har haft den politiske Absigt, at giøre sig til Despoter af Christendommen ved Inqvisitionens Stiftelse, og at de Katholske Konger imod Pavens Villie har i samme Øyemærke stiftet en af dem afhængende Kiætter-Ret i Spanien. Kongerne udnævne General-Inqvisitoren, og Paven har alene beholdt tilovers den lidet betydende Bekræftelses-Ret. Kongerne har foreskrevet Inqvisitionen sin Instruction, hvorefter den har at forholde sig. 4) **Algemeines Glaubens-Edict vom 17ten Februar. 1732. Spanisch und Deutsch.** Deraf kan man lære at kiende Inqvisitions-Geisten. 5) **Ein Verzeichniß der lateinischen Handschriften der Bibliothek des Escorials.** 6) **Auszug aus dem ganzen Verzeichniß der Handschriften; von einem Spanischen Gelehrten, vermuthlich von einem Jesuiten verfertiget.** Denne Artikel er fra Hr. M. og Pastor Plüer. —— Under Frankerige staaer en ligedan Afhandling, som i den 2den Deel af dette Magazin, om Finanz-Væsenet i Frankerige, som og gaaer tilbage i de ældre Tider. Fortegnelsen paa Land-Charterne over Helvetien, er af den unge Hr. **von Haller** og meget udførlig. Hr. Fæsi vil det ikke være behageligt, at ham S. 275 forekastes et **Plagiat**. Hr. D. **Büsching** lover at fortsætte i den 6te Deel af Magazinet sine Bidrage til Land-Charternes Historie. Herpaa følger Hr. Doct. og Prof. **Reiskes** latinske Oversættelse af **Abilfedæ** Geographie. Den tydske Oversættelse af **Marai** Historie om Regenterne i Egypten, er ligeledes et Arbeyde af samme flidsommelige Mand. Rytschkows **Beschreibung des Orenburgischen Gouvernements** vidner om sin Forfatters opmærksomme Flid. Den indbefatter og en Deel artige Efterretninger om de til dette Gouvernement angrændsende Folk, saasom Turkamannerne, Chiwanerne ved det Caspiske Hav, Arabierne paa Øerne i Arabs Søe, om Karakalpakerne, o. a. fl. Mærkeligt er det, at Hr. M. C. H. **Hase**, Pastor til Stadt-Sulza i det Altenburgiske, som vi har at takke for Oversættelsen, har uden al fremmed Underviisning lært det Russiske Sprog. Fortsættelsen skal følge i den siette Deel af Magazinet. De historiske Anmærkninger om den ødelagde Stad Madschar har Hr. D. B. selv til Forfatter. Nogle af dens Ruiner ere stukne i Kobber.

London.

London. The hiſtorical Collection of the ſeveral Voyages and Diſcoveries in the ſouth Pacific Ocean. Vol. I. By *Alexandre Dalrymple*. 1770. 4to. Af en beſynderlig Lyſt til at opdage nye Lande traadde Forfatteren i det Oſtindiſke Sælſkabs Tieneſte. Imellem Aarene 1750. til 1764. giorde han mange Farter i de Oſtindiſke Have, og fandt Lande og Folk, ſom Engelænderne endnu ikke havde bekymret ſig noget om, og ſom det Oſtindiſke Sælſkab hidindtil endnu forſømmer, ligeſom det og ikke vil være ham behielpelig til flere Opdagelſer. I Aaret 1767. udgav han et Octav-Bind om Opdagelſerne i Syd-Havet. Nærværende hiſtoriſke Samling af hans Reyſer i dette Hav ſkal indbefatte alt, hvad han derom har vidſt at anbringe. Ingen ſkal bedre, end denne Forf. have vidſt at føre ſig de Spanſke Efterretninger til Nytte.

Paris. Dictionnaire raiſonné univerſel des plantes, arbres, & arbuſtes de la France, contenant la Deſcription raiſonnée de tous les végétaux du Royaume conſidéres rélativement a l'Agriculture des hommes & des animaux, par M. *Buchoz*, Médécin Naturaliſte de Lorraine, Aggregé du College Royal des Médécins de Nancy &c. Tom. III. & IV. 1771. Ordbogen beſluttes S. 527 i det 3die Bind. Følgen af det 3die og hele 4de Bind er en Flora Gallica. Denne Flora har tvende Deele. Den første er en blot Fortegnelſe paa Planterne efter Hr. von Linne's Syſteme, med deres Franſke Benævnelſe. Den anden er en Tabelle over de forſkiællige Provinzer og Steder, hvor diſſe Planter findes, med Henviisning til den første Deels Nummere, hvor der mældes om dem.

Nancy. Traité de vertus des plantes, ouvrage poſthume de M. Antoine de Juſſieu &c. Edité & augmenté d'un grand nombre de notes, par M. Gondoger de Foigny, Médécin & Profeſſeur d'Anatomie. 1771. I Forberedelſen anfører Hr. von Foigny Aarſagerne der har bevæget ham til at udgive denne den berømte Juſſieu's Tractat. Anmærkningerne ere phyſiologiſke og pathologiſke, og indbefatte Forſkrifter, hvorledes Lægen har at forholde ſig ved og efter de Lægemidlers Brug, ſom her forekomme.

Am-

Amſterdam. Antidote, ou Examen du mauvais livre ſuperbement imprimé, intitulé: Voyage en Siberie fait par Ordre du Roi en 1761., contenant les mœurs, les uſages des Ruſſes & l'état actuelle de cette puiſſance &c., par Mr. l'Abbe Chappe d'Auteroche, de l'Académie royale des Sciences. 1771. En ubenævnt Ruſſer ſkriver imod den i Rusland og Siberien bereyſte Abb. Chappe, og forſvarer imod ham ſit Land og Folk vel noget hæftig, dog ikke uden Grund. De Aſtronomiſke Bemærkninger lader han paſſere fri. Men at Abbeden og vil dømme om et Lands Jorddyrkning, dets Væxter og Planter, hvilket han alene flygtig har overſeet om Vinteren bedækt med Snee, uden engang at forſtaae Sproget, det kommer ham latterligt for. Ligeſaa meget opholder han ſig derover, at han vil dømme om Ruſſernes Regierings-Form, Sæder og Videnſkaber. Ja han paaſtaaer, at Abbeden har ligeſaa lidet forſtaaet det Latinſke, ſom det Ruſſiſke. Den Ruſſiſke Geiſtlighed er ligeſaa oplyſt, og endnu vel mere oplyſt end i mange andre Stater. Abbeden ſiger, at de Ruſſiſke Præſter ere hengivne til Drik, og at deres Liv-Drik er Brændeviin, og en Drik, ſom de kalde Crematum. Denne Abbedens ſælſomme Vildfarelſe, der ikke har vidſt, at Vinum crematum ſkal juſt paa Latin betyde Brændeviin, bliver med ſtor Bitterhed forhøyet.

Berlin. J. J. Meyers, **Pfarrers in Vorpommern Auflöſung der Preißfrage: Wie kömts, daß die Oekonomie bisher ſo wenig Vortheile von der Phyſik und Mathematik gewonnen hat?** 1770. 176 S. i 4to. Dette Skrift er en Frugt af dybe philoſophiſke og oeconomiſke Indſigter. Afhandlingen, ſom er meget philoſophiſk, bekommer ſin fornemmeſte Værd ved de efter Vid. Akad. Forlangende tilføyede practiſke Oplysninger. Her bliver anmærket, at der i Arabien voxer vild Havre og i Island vild Hvede. Man ſeer ellers af Büſchings **Magazin** Tom. V. S. 54, at der og voxer vild Hvede i Spanien. Horn-Qvægſygen er en i Høſten opkommende Snue, ſom fornemmelig bliver foraarſaget ved det geyle Græs paa Mygſteder. Denne Snue ſkal man curere ved Varme. Magert Qvæg bliver ikke ſaa let angrebne deraf. Det ſikkerſte Middel imod Sygdommens Udbredelſe ſkal være det ſyge Qvægs Affondring og Slagtning.

Halle.

Halle. Johann Christian Försters, der Weltweisheit ordentlichen Lehrers zu Halle, Versuch einer Einleitung in die Cameral- Policey- und Finanz- Wissenschaften &c. De oeconomiske og Cameral-Videnskaber i Almindelighed ere efter Forfatterens Beskrivelse de Deele af Lærdommen, hvor i forklares, hvorledes Statens og enkelte Borgeres Flor og Velstand kan erlanges og vedligeholdes ved en retmæssig Forhvervelse. Man kan og kalde dem en Theorie om den fornuftige Indretning i Borgernes og Statens Huusholdning. Denne Theorie har Forfatteren i ovenanførte Skrift afhandlet efter sine 4 Hoved-Deele saaledes, at den første Deel indbefatter die Theorie der Landwirthschaft, den anden Deel indbefatter die Theorie der Stadtwirthschaft, den tredie forklarer das Policeywesen, den fierde afhandler die Cameral-Wissenschaften in eigentlicher Bedeutung, som egentlig angaaer Fyrstens og Statens Huusholdning.

Bekiendtgiørelse.

Kunsters og Haandværkers Beskrivelser. — Efter at den store François Bacon, Cantzler i Engeland, havde anprist Naturens Studium, indbød han de Lærde til at udstudere og bringe til Fuldkommenhed Kunsterne, som han ansaae, for den meest væsentlige Deel af den menneskelige Videnskab. — At mange Nationer, og i sær Engeland, Holland og Frankerig, have fulgt dette nyttige Raad, kan sees af den Fuldkommenhed hvori Kunster og Haandværker nu ere hos dem, og bemelte Nationers Tilvext og Styrke, siden den Tid, bevise kraftigen den deraf flydende Nytte og Fordeel. — Aldrig vare Kunster og Haandværker komne til den Høyde de nu ere, hvis ikke de Lærde havde kommet Kunsterne til Hiælp med deres dybere Indsigter, deres Grundregler maatte beskrives, deres Haandgreb og Redskaber forestilles i Kobber, for at Kunstens Dyrkere kunde desto bedre overse det Hele, indsee Manglerne, og forbedre dem med nyttige Forsøg og Opdagelser. — Saaledes har man ikke alene ste seet enkelte Lærde, men endog hele Sælskaber og Akademier at befordre Kunsters og Haandværkers Fuldkommenhed, de have besøgt Værkstederne, optegnet deres Redskaber,

ſkaber, undersøgt Virkningerne, opdaget de Ufuldkommenheder deri fandtes, raadet Bod derpaa, og saaledes lært Kunstneren at kiende sig selv. —— Denne fælleds Bestræbelses Aand har ikke endnu udbredt sig retteligen blant os, derfor staae vi endnu deri vidt tilbage. Hvis enhver bidrog til det Heles Vel saa meget hans Kræfter tillode, var det ligesaa mueligt for os som for andre Nationer at opnaae den forønskte Fuldkommenhed. —— Efter at jeg ved mine Franske, Danske og Tydske Ordbøger eller Dictionairer, har stræbt at giøre disse levende Sprog mere almindelig hos os, til Lættelse for os selv indbyrdes, og til vort Sprogs Udbredelse blandt Fremmede, har jeg ved Naturhistoriens Oversættelse og Forbedring tragtet at opvække mine Landsmænds Lyst til at undersøge Naturen, og at indsee nærmere vore og andre Landes naturlige Producter og Fordeele, og for at Lysthavende endnu deri kunde gaae videre, har jeg ligeledes udgivet et chymisk Dictionaire; Jeg har deri ikke uden med største Fornøyelse erfaret mine Medborgeres Biefald, men endog i Gierningen seet hvor vel mine Bestræbelser ere blevne optagne, hvorved de have tydeligen viist, at deres Smag og Indsigt give ikke andre Nationers noget efter. —— Opmuntret af dette Velbehag, har jeg foresat mig at udgive Beskrivelser over Kunster og Haandværker, med de dertil fornødne Kobbere. —— Skal vi som andre Lande kunne føre os ret til Nytte, vore Landes naturlige Producter, efter at vi have lært at søge og kiende dem, hvortil Naturhistorien giver største Anledning, maa vi see at bringe Kunster og Haandværker til den Fuldkommenhed, de kan komme, og hvortil de ere blevne bragte hos Fremmede, som nu hente hos os, og helst fra Norge, en Mængde raa uforarbeydede Materier, som vi siden gienkiøbe saa dyre: og ved hvilket bedre Middel kan dette opnaaes, end ved at giøre almindelige blandt os Kunster og Haandværker, som hidindtil ere næsten kun bekiendte af nogle Mestere, hvoraf mange ere Fremmede, som sælge os dem saa dyre, ja holde endog det meeste dulgt for Landets Indbyggere? —— Dette Værk udgives i stor Octav ligesom Naturhistorien, og trykkes med samme Skrifter, hver Kunst og Haandværk trykkes for sig selv og oplyses med sine fornødne Kobbere, ved hvilken Indretning enhver kan lade indbinde i et Bind saa mange og faa dem lyster, og

hver

hver Kunſtner og Haandværker kan med megen liden Bekoſtning blive Eyer af hvad der henhører til hans Fag. Priſen ſkal blive den ſamme ſom Naturhiſtoriens; Kobbernes Priis kan ikke forud beſtemmes, deri kommer det an paa Prænumeranternes Antal, men mueligſte ſtørſte Billighed ſkal altid iagttages. Imod mit Beviis betales forud 1 Rigsdaler. —— Vel regnes Agerdyrkningen, ikke blandt de almindelige Kunſter, ikke deſto mindre kan dog vel ingen nægte den at være en Kunſt, endſkiøndt den nu kun øves af Bønder, ſom ikke bære Navn af Kunſtnere, men denne almene Tankebildning kommer deraf, at vi forvexle oftest Kunſter og Haandværker med hinanden; thi hvad er Agerdyrkningen andet end den Kunſt at dyrke Jorden? naar ſaa er, vil vel ingen undres over, at jeg foretager mig at udgive den blandt denne Samling, og for at opfylde mit engang ved Leylighed givne Løfte, vil jeg først ſtræbe at fornøye mine Landsmænd med denne ædle Kunſt, ſom med rette kan kaldes den første, den nyttigſte, den meeſt væſentlige af Kunſterne, for hvis Opfindelſe Egypterne gave deres Oſiris Ære, Grækerne deres Ceres og Triptolemus, Italiænerne Saturnus eller Janus deres Konge, ſom de ſatte blandt Gudernes Tal for denne Velgierning. De ſtørſte Mænd forlyſtede ſig fordum med at dyrke Jorden. Cyrus den unge havde ſelv plantet de fleſte Træer i hans Hauge. Hieron af Syracuſa, Attalus, Philopator af Pergamo, Archelaus af Macedonien, og en Mængde andre ſtore Mænd vare Agerdyrkere, og roſes derfor af Plinius og Xenophon. Hos de Romere har Agerdyrkningen været Lovgiverens første og fornemſte Gienſtand, deres ſtørſte Seyerherrer dyrkede Jorden, og gik lige fra Ploven til de ſtørſte Embeder og Værdigheder, Cato ſtudeerte Agerdyrkningen, Cicero anpriſer den naar han ſiger: Omnium rerum, ex qvibus aliqvid acqviritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. —— Og da vor allernaadigſte Konge, ſom indſeer de Tiders Lykſaligheed, ikke alene ſte befordrer og beſkytter Kunſter hos os i Almindelighed, men endog i ſær antager ſig Agerdyrkningen, bør vi anſee det for en Lov at bidrage efter Evne til denne høypriſelige Hensigt.

H. v. Aphelen.

No. 19.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 7de May 1772.

Kiøbenhavn. Den 18de Febr. 1772. var Videnſkabs-Sælſkabet forſamlet, for at dømme om nogen af de Afhandlinger ſom vare indſendte over de Qvæſtioner, ſom i Samlingen af 11te Septembr. 1770. vare vedtagne at udſættes, kunde fortiene de udlovede Præmier, og fandt man at i den Phyſiſke Claſſe var den Quæſtion om at udfinde den beſte Conſtruction af Brand-Spøyter best og grundigſt beſvaret i den Afhandling, hvis Forfatter er **Wencislaus Johan Guſtav Karſten**, Profeſſor Mathematum paa det Mecklenborgſke Univerſitet i Bützow; hvorfore Præmium blev ham per unanimia tilkiendt, og ſkiønt det er uſædvanligt at uddeele 2 Præmier over et og ſamme Sujet, ſaa dog da der var et Præmium tilovers, fandt Pluraliteten for got, at tildømme det Sieur **Thillaye**, en Søn af den privilegerede Spøyte-Conſtructeur i Rouen. — I den Mathematiſke Claſſe, hvor det Problema om Soel-Pletterne ꝛc. var udſat, fandt man, at **Alexander Wilſon**, M. D., Profeſſor i Aſtronomien ved Univerſitetet i Glasgow i Scotland, havde fortient Præmium; Skiønt man ey anſeer hans Hypotheſe over Soel-Pletterne at være tilſtrækkelig beviiſt. — I den Hiſtoriſke Claſſe var ingen af de fremſatte Qvæſtioner tydeligen beſvaret. — Derefter blev i en Samling den 15de April beſluttet, at følgende Qvæſtioner ſkulde udſættes. *Problema Mathematicum:* Invenire conuenientiſſimam mortariorum bel-

licorum formam, qvæ viribus pulveris Pyrii ſufficientibus reſiſtere, et maximam Bombis ejectis aptitudinem, in medio reſiſtente conciliare valet. —— *Problema Phyſicum:* Cum docente Experientia, neque Pendula ex pluribus virgis metallicis compoſita in horologiis aſtronomicis neque artificia correctionis, in horologiis nauticis hucusque adhibita ſuffecerint, quo minus æqualis illorum motus ab influxu caloris et frigoris turbatus fuerit, convenientius huic intentioni remedium experientia probatum deſideratur. —— *Problema Hiſtoricum:* An Jomsburgum in populorum Septentrionalium Monumentis celebratiſſimum, cum Julino, Pommeraniæ, olim inclyto Emporio unum idemque fuerit nec ne? —— Argumentis firmis et ſufficientibus ita Soluere, ut res pro definita haberi poſſit. —— Alle Lærde inden- og udenlands, undtagen de, ſom ere Lemmer af Societetet, indbydes at indſende deres Afhandlinger ſkrevne i det Danſke, Latinſke, Franſke eller Tydſke Sprog, thi i andre Sprog antages ingen Afhandlinger. —— De ſom efter Societetets Eragtende befindes at have ſkrevet den beſte og grundigſte Afhandling, bekommer en Guld-Medaillie af 100 Rdlr. Værdie Danſk Courant.— Afhandlingerne addreſſeres til Societetets pro tempore Secretair, Conference-Raad Hielmſtierne, franco, og maa ſkrives med en læſelig Stiil. Tiden inden hvilken diſſe Afhandlinger bør være indſendte, er faſtſat til September-Maaneds Udgang 1773., da Societetet efter den Tid ingen Afhandlinger antager. —— Societetets Eragtende over de indkomne Afhandlinger, ſom ſkal have Priſen, ſkal ſkee i December-Maaned, og gives Vedkommende tilkiende. —— Autores ombedes ey at nævne deres Navne, men allene at ſætte en Deviſe paa Afhandlingen, hvilken Deviſe tillige tegnes uden paa i en forſeilet Billet, hvorudi findes deres Navne og Opholdsſtæd. Endelig vilde de, ſom maatte forlange deres i Aar indſendte Afhandlinger tilbage, derom mælde ſig hos Conference-Raad Hielmſtierne inden Aarets Udgang.

Aalborg. En Evangeliſk Lærers Egenſkaber og Pligter, foreſtillede udi en Præken, holden i Budolphi Kirke i Aalborg ved Indvielſen til Præſte-Embedet den 21de Auguſt 1771. af Mag. Nicolay Edin-

Edinger Balle, Sogne-Præst til Kiættrup og Giøttrup Meenigheder i Vester-Hanherred i Aalborg Stift. 1771. 35 S. i stor 8vo. —— Man kan ikke nægte det, Erfarenhed til alle Tider stadfæster, at den christelige Lærdom saa vel, som dens Lærere, har altid fundet nogle sine vantroende Fiender og Modstandere, af hvilke de meer og mindre til en og anden Tid ere blevne anfægtede. Men aldrig har vel Anfægtelsen været større end til Kirkens første Tider og i dens første Aarhundrede under de bekiendte store Forfølgelser. Da var den Tid, at christne Lærere maatte ved dette deres Embede anse sig ligesom affondrede til et Offer for Verdens Had, udsatte for Spotternes bitterste Forhaanelser; altid være færdige til at forsvare Lærdommen med Livets Forliis, og med Tabet af deres timelige Velfærd. Men i disse Tider, og i sær i dette vort kiære Fæderneland, hvis Folk altid har udmærket sig ved en besynderlig Hengivenhed for sin GUD, sin Konge, sin Religion og Regiering, hvor man lidet eller intet har vidst af Religions-Forfølgelser at sige, hvor Tvistigheder ere blevne bilagde ikke ved Sværd og Blod, men i Fred, og ved Overbeviisning eller i det høyeste ved nogle Modstanderes lømfældige Revselse, naar Kirkens Skueplads andensteds har været oversvømmet af Christnes ved Christne udgydede Blod; i dette vort Fæderneland kan vi aldrig yde GUD og vore Konger en nokſom værdig Taksigelse for deres Bevaagenhed for Landets og Kirkens Fred, Religionens Flor og Vedligeholdelse, og dens Læreres sikkre Roe og Tryghed i deres Embeder. Ja lad en Vantroen til en og anden Tid have yttret sig noget mere kiendelig, end ellers, aldrig har den dog taget Overhaand over Troen, eller vovet saaledes offentlig at opløfte Haand eller Røst derimod, at dens Lærere har seet sig nødte til at staae færdige til dens Forsvar med Livets Forliis eller deres timelige Velfærdts Tab. I den henseende maa Læseren skiønne, om ikke alt for bittre Klager over Had til Religionen og dens Lærere hos det Danske Folk kunde ansees for en Virkning af Utaknemlighed eller Uskiønsomhed mod det guddommelige Forsyns Bevaagenhed for den og dem, og om ikke et og andet Udtryk ellers kunde synes forvidt dreven i den Klage hvormed Prædikanten her aabner sin Indgang: „Ingen Christen, som kiender en Lærers vigtige Pligter, saa vel som de mangfoldige Vanskelig-

„ heder, han frem for andre daglig har at kiæmpe imod, ja „ intet Hierte, ſom endnu har Følelſe tilbage af Menneſke„ kiærlighed, kan med ligegyldige Øyne ſee ſin Broder (en „ Evangelii Lærer) ſin ſvage og ſkrøbelige Medchriſten, lige„ ſom affondret til et Offer for Verdens Had og Misunde„ rens Bagtalelſe, eller og ſtillet til et Modværn mod Sa„ tens hidſigſte Anløb paa Guds Kirke, eller udſat for Spot„ ternes bitterſte Forhaanelſe og foragtelige Latter. Ret„ ſkafne Lærere kunde ſielden vente ſig en mildere „ Skiæbne, allermindſt hvor Gudsfrygt og Dyd maa vige „ for Laſternes Herredømme. Men redelige Chriſtne maatte „ glemme deres egen Fare, om ikke Medynk bevægede dem „ til at anraabe HErren om Kraft og Styrke for dem, der „ altid ſkal være færdige til at forſvare Lærdommen „ med Livets Forliis, og beſkiærme de Troendes dy„ rebareſte Klenodie med Tabet af deres egen time„ lige Velfærd.“ Men vi befinde os og overlade til andre at dømme, ſom ere bekiendte med Tidens Omſtændigheder, og indſaae deres Følger, om denne Klage til den Tid kan være ret„ færdiggiort med diſſe Forfatterens ſtrax derpaa tilføyede Ord: „ Dog! Denne Dag bør være os en Glædes Dag. Vi vil „ ikke bedrøve hverandre med traurige Foreſtillinger om et „ tilkommende Onde, ſom HErrens Barmhiertighed „ kan formilde,“ og ønſke, at aldrig ſaadan Foreſtilling mere maa billige ſaadan Klage. Men det er en Evangeliſk Lærers Pligter og Egenſkaber Talen handler om i Anledning af 2 Tim. II. 15. Vær flittig, at fremſtille dig ſelv retſkaffen for Gud, en Arbeyder, ſom ikke ſkammer ſig, ſom retteligen deeler Sandheds Ord En Foreſtilling af diſſe Pligter og Egenſkaber maatte ſkrømme en Evangelii Lærer, naar han ſammenligner ſin Aſmagt med Pligternes Mængde og Beſværlighed, men han finder en kraftig Opmuntring ved at foreſtille ſig ſit Embede: 1) ſom et guddommeligt og ærefuldt Kald, 2) ſom en ædel og for ſine Medborgere høyſtvigtig Forretning. Efter at Forfatteren i Indgangen har underholdt ſine Tilhørere og i ſær ſine Medbrødre i Embedet med denne dobbelte Foreſtilling til deres Opmuntring, begiver han ſig til Textens Afhandling, hvor i Paulus fordrer Retſkaffenhed, Frimodighed og Indſigt af en redelig Lærer, ſom trænde i Lære-

Em-

Embedet høystvigtige Egenskaber. En Lærer bør da efter Apostelens Formaning fremstille sig I) retskaffen for Gud, eller beflitte sig paa at behage Gud ved en utrættelig Flid og en redelig Troeskab, forbunden med et gudfrygtigt Øyemærke i alle hans Embeds Pligter. Han bør være II) en Arbeyder som ikke skammer sig, det er, som af ingen Frygt holdes tilbage fra sine Pligter, men er frimodig og uforsagt under de haardeste Trængseler. Han bør III) retteligen deele Sandheds Ord eller besidde den fornødne Indsigt til at anvende Evangelii Lærdom paa Tilhørernes Hierter efter enhvers Beskaffenhed. Følgende Stykke, giver en vigtig Lærdom for en Lærer: „ Den er en værdig Efterfølger af Apostelen, en retskaffen Lærer, som efter hans „ Exempel stræber at blive HErren velbehagelig ved en redelig „ Troeskab, og en utrættelig Flid i sit Embede. — Men „ i alt dette maa dernæst Øyemærket være ædelt og gudfrygtigt, om Troeskab og Flid ey skal vanslægte til et skændigt „ Hyklerie. Retskaffen for Gud bør en Lærer være, og ikke „ for Verden alene. Hans Flid bør grunde sig paa Kiærlighed til Gud, hans Troeskab nedstamme fra en hellig Ærbødighed for de guddommelige Befalinger. Af Begierlighed efter Roes, eller i Haab om timelige Fordeele, at „ være flittig i sit Kald, det er den fordærveligste Misbrug „ med sine Pligter. Intet er vederstyggeligere i HErrens „ Øyne, end hemmelig Ondskab indhyllet i udvortes Fromhed. Dyder, som ere grundede paa Egennytte, eller egen „ Ære, vanhellige Religionen, og beskiæmme den sande „ Gudfrygtighed. Spotteren triumpherer, naar Lærerens „ Hyklerie retfærdiggiører hans bittre Bebreydelser. Den „ Retsindige sukker under martrende Tvivl; de Svage i „ Meenigheden lide Skibbrud paa Troen, naar Lærerens „ Opførsel røber en Mangel paa egen Overbeviisning om Lærdommens Sandhed. Og hvad er afskyeligere, end at „ blinde Verden med forstilte Gebærder i det Øyemærke, „ at berige sig selv med den fromme Velgiørers Formue. „ Hold dig fra saadanne, raader Paulus, som meene, at „ Gudfrygtighed er en Vinding 1 Tim. VI, 5. Deres Venskab eller fortroelige Omgang vil Apostelen end ikke tilstæde os, hvor meget mindre at esterabe deres Ondskab „ under Helligheds Dække.“ Det tredie Hovedstykke, hvor-

ledes en Lærer retteligen bør deele Sandheds Ord, er i vore Tanker vel udført. Vi ville deraf anføre nogle forkortede Stykker; „ Han maa ſelv beſidde en rigtig og fuldſtændig Kundſkab, og vide at anvende den efter Tilhørernes ulige Beſkaffenhed til enhvers Opbyggelſe. — „ Han maa altſaa kiende ſine Tilhøreres Tilſtand, før at „ formane nogle, underviſe andre, trøſte hiine, ſtraffe diſſe. „ — Undervisningen maa lempes efter enhvers Begreb. „ Den Enfoldige bør ikke behyrdes med vanſkelige Spørsmaale, eller overvaldes med lærde Anmærkninger. — „ Enhver bør vide, hvad der i Beſynderlighed i hans Stand „ er Dyd eller Laſt, og man bør viſe ham de enkelte Tilfælde i hvilke han ſærdeles har at vaage over ſine Pligter. „ — En Lærer bør kiende ſin Meenighed, og have udforſket, ſaavidt mueligt, Hiertets Beſkaffenhed hos enhver. „ Han bør vide, hvad den eller den feyler til en fuldſtændig „ Kundſkab, og hvad han i ſær behøver at underrettes om, „ for i ſin Stand at leve ſom en retſkaffen Chriſten. — „ Overalt bør de hellige Sandheder foredrages tydelig uden „ kunſtlede Ord, eller forblommede Udtryk og fremmede „ Lignelſer, der ikke nytte til ander, end at opfylde Indbildningen med falſke Billeder, ſom i en Haſt forſvinde „ og efterlade Forſtanden ligeſaa uoplyſt, ſom Hiertet ube„ væget. Det er Lærernes Embede at udvikle de hellige Skri„ benteres Meening og redde den aabenbarede Lærdom ved „ grundige Forklaringer eller Beviſer fra Tvivlerens Mod„ ſigelſer. At overbeviſe med et Magtſprog, eller at paa„ lægge den Fornuftige en blind Lydighed mod vedtagne Mee„ninger, uden at befæſte dem paa ſikkre og uomſtødelige „ Grunde, det er Veyen til Religionens Foragt, og har „ ofte forvandlet en bekymret Tvivler til en fræk Spotter. „ — De Mistrøſtige bør opmuntres ved Lærdommen om „ JEſu Forſoning, ſom udſlettter endog de groveſte Misgierninger. Guds Kiærlighed til Syndere, ſom i bodfærdige Hierter ſøge hans Naade, og Midlerens alting „ formaaende Forbøn, ere de kraftigſte Raad for en beængſtet Samvittighed. — En forhærdet Synder bør ey altid ſkrækkes med en ævig Straf efter Døden. Tiden ſynes „ ham endnu langt fraværende, og Trudſelen rører deſto„ mindre, jo mere han fortrøſter ſig paa en haſtig Omven-

„ del-

„ delſe, naar Døden nærmer ſig. En Foreſtilling derimod „ af den timelige Straf, ſom Legemet ved Vellyſt underka„ ſter ſig ſelv; eller en Erindring om det almindelige Had, „ for hvilket den Giærrige og Uretfærdige er udſat, eller hvad „ andre ubehagelige Følger, Synden endog her i Tiden er „ geleydet af: diſſe giøre ofte en kraftigere Virkning paa et „ kiødeligt Hierte, ſom intet føler uden det Sandſelige, „ og behøver Sandſelige Midler for at opvækkes til Efter„ tanke o. ſ. v. Dette er at anvende Evangelii Lærdom paa „ Tilhørernes Hierter efter enhvers Beſkaffenhed, og rette„ lig at deele Sandheds Ord.“ Talen er tilegnet deres Høyædle Høyærværdigheder, Biſkopperne Hr. **Brorſon** og Hr. **Rottbøll**. Forfatteren tør ſelv troe om denne ſin Tale (og vi har intet derimod) at den kan ſkaffe Nytte, og fortiener Bifald: „ Man regne mig det ikke til Laſt (ſiger han i „ Tilſkriftet) at jeg tænker ſaa fordeelagtigt om denne Præ„ diken. I mine Øyne er intet ſaa nedrigt, ſom at tilbetle „ ſig Læſerens Bevaagenhed, i det man idelig beder om For„ ladelſe for ſine Feyl, og undſkylder ſig med Mangel af „ bedre Indſigt. Hvorfor er man da uforſkammet nok til „ at bebyrde Læſere med ſine Skrifter, naar man ſelv er „ overbeviiſt om, at de fortiener ikke noget Bifald? For„ nuftige Skiønnere beſtemme nok Værdien ſelv, uden at lade „ ſig forblinde af en krybende Forfatters forſtilte Ydmyghed.“ Vi meene dog, at man bør holde Folk nogle deſlige uſkyldige Mode-Complimenter tilgode. Intet er almindeligere end, deres **Tiener, min Herre!** og lad være de fleſte meener intet mindre, ſaa lader man dog Complimenten giælde for en ulaſtelig og uſkyldig Høflighed i Reſpect af de faa, ſom dog virkelig ere deres Venner til al muelig beredvillig Tieneſte, ja man complimenterer gierne ſelv ſaaledes endogſaa ſine Fiender, for ey at kaldes uhøflig. Ligeſaa vil vi ikke bebreyde nogen Skribent en forſtilt Ydmyghed, ſom dog vel med Moderation ofte kan være meent, ey heller lættelig foragte, eller tilſideſætte ſamme for ey at belønnes med en ligeſaa ubillig Bebredelſe af Pralerie. Maaſkee det ſkulde være beſt hverken ſelv at roſe eller laſte ſit eget Arbeyde, men alene giøre, hvad godt man efter ſin beſte Indſigt kan og vil, og lade Verden dømme derom, hvad den vil.

Leipzig. Saxonis Grammatici Hiſtoriæ danicæ Libri XVI. e Recenſione Stephani Joannis Stephanii cum Prolegomenis & Lectionis Varietate edidit *Chriſtianus Adolphus Klotzius*, 1771. 3 Alph. 9 Ark i 4to. Man regner Saxo iblandt de mærkværdigſte Mænd, ſom den dunkle Tidsalder har frembragt. Han udmærkede ſig fra ſin Tids Eenfoldighed ligeſaa vidt ved ſin Skrivemaade ſom ſin Tænkemaade. Hans Hiſtorie viſer overalt en Mand, der tænkte over Begivenhederne, og foreſtillede dem paa ſaadan en Maade, ſom var værdig for en pragmatiſk Skribent. Han ſkriver ziirlig og veltalende, er lykkelig i at ſkildre Perſoners Characterer, og Egnenes Beliggenhed, indſtrøer med Klogſkab og Fiinhed rigtige Sententzer paa ſine behørige Steder, og i hans Fortælling findes Taler indførte, ſom kan paſſere for Mønſtre af Veltalenhed. Hvad de Vers angaaer, ſom man finder hiſt og her, da ſkulde man holde det for utroeligt, at nogen i hiin Barbariſke Epoche har ſaa vel vidſt at træffe Tonen af den Romerſke Digtekunſt hvis man ikke fandt Beviis for Øyene. Men han er og ſom Hiſtorieſkriver mærkværdig, i det han anfører Freds- og Krigs-Begivenheder, Love, Skikke o. a. m. og er i ſær de ſidſte Bøger ved den ſtore Biſp Abſolons Hiælp, der havde opmuntret ham til denne Hiſtories Udarbeydelſe, bleven ſat i Stand til at levere udførlige og grundige Fortællinger. I de første Bøger nægter man ikke det Fabelagtige, men ogſaa dette er nødvendigt til viſſe Tiders Kundſkab, naar man med philoſophiſk Skarpſindighed vil give Agt paa viſſe Folks Foreſtillings-Maade, paa de Begreber de har giort ſig om Tingene, paa de Billeder under hvilke de har foredraget deres Tanker og Begreber. Men Saxo er alt for bekiendt for her at ſige meget om ham. Udgiverens Prolegomena paa 18 Ark indbefatte desuden en vidtløftig Critik over ham, der betræffer ſaa vel Tingene, ſom Stilen. I første Henſeende underſøger han de Bebreydelſer, man har giort Saxo, af hvilke nogle blive antagne og andre forkaſtede. Selv har han dog giort ham nogle nye Bebreydelſer, ſaaſom at han undertiden ſynes alt for lættroende og overtroiſk, ligeſom han og tilſtaaer, at han ikke kan bifalde hans Syſteme om Kongernes Følge. Han roſer Stilen, ligeſom mange andre, men hans Underſøgning er nøyere, end andres. Han viſer, at Saxo dog undertiden

ſaa

saa vel i enkelte Ord, som i hele Talemaader, har ladet sig anstikke af sit barbariske Aarhundredes høystfordervede Smag. Undertiden er Saxo ham alt for Romersk, saasom naar han belægger Guderne med Romerske Navne, der slet ikke tilkomme dem. I øvrigt viser han Forfatt. historiske Talent paa mange Steder. Udgaven er foranstaltet efter den Stephaniske af 1644. til Sorøe. Saa god og nyttig som denne er formedelst den tilføyede vidtløftige Commentar, som dog her er udeladt, saa fuld er den af Feyl. Derfor ere en stor Mængde Trykfeyl forbedrede, og i Besynderlighed er Interpunctionen og bragt i Rigtighed, hvilken i den Stephaniske Udgave ofte fordunkler Meeningen. De forklædde Læsemaader ere tagne af Stephanii Noter, og satte under Texten, uden at derved er tilføyet nogen Oplysning. Men dette var og ikke Hensigten med denne Udgave, som alene gik ud paa at gjøre dette nyttige og kostbare Værk mere almindelig. Prolegomena kan i visse Maader ansees som en Commentar over det hele Værk. I det mindste maa de læses af enhver, der ikke allerede kiender Historieskriveren, førend han begynder at læse ham.

Frankfurt og Leipzig. Unterweisung in den vornehmsten Künsten und Wissenschaften zum Nützen der niedern Schulen. 1771. 512 S. i 8vo. Denne Bog skal egentlig være en Encyclopædie til Ungdommens Brug. Forfatteren har derfor valgt den Methode ved Spørsmaal og Giensvar, og indrettet Definitionerne saa tydelig og fattelig, som hiin Alders Capacitet det forlanger. Han handler i følgende 52 Kapitler, om Naturhistorien, om Natur-Læren, om Cosmographien, om Gud, om Skabelsen, om Menneskет, om Religionen, om de nærværende Religioners Tilstand, om Kunster og Videnskaber i Almindelighed, om Sprogene i Almindelighed, om Sproglæren, om de skiønne Kunster og Videnskaber i Almindelighed, om Talekunsten, om Digtekunsten, om de bildende Kunster, om Musiken, Tonekunsten og nogle andre Kunster, om Mathematiken i Almindelighed, om Regnekunsten i Besynderlighed, om Geometrien, om de statiske Videnskaber, om de optiske, astronomiske, architectoniske Videnskaber, om Philosophien i Almindelighed, om Logiken, om Metaphysi-

ken, om Moralen, om Naturens Ret, om Klogſkabs-Læren, om den borgerlige Retslære, om Lægekunſten og dens Deele, om de hiſtoriſke Videnſkaber i Almindelighed, om Chronologien, Geographien, det Gamle og Nye Teſtamentes Hiſtorie, om Vaabenkunſten, Mythologien, de Romerſke Oldſager, de gamle Skribenteres Kundſkab, Ridder-Ordenerne, Handling, Manufacturer, Seylads. Man finder altſaa i denne Bog ſaa mange Ting tilſammen, ſom man ikke erindrer ſig at have fundet i nogen anden. Nogle Kapitler ere vel oplyſte ved illuminerte Landcharter og Vaaben. Overalt har Forfatteren beflittet ſig paa Tydelighed. Man anpriſer Bogen ſom i ſær bequem til unge Adeliges Underviisning, og andre Perſoners, ſom ikke ſkulle være lærde af Profeſſion, og ſom dog kan behøve nogen Kundſkab om de her foredragne Ting. Forfatteren har ellers ſelv givet en Erindring, ſom fortiener at mærkes: „Man maa ikke tænke, ſiger han, at „ her er ſagt alt i dette nærværende Værk, ſom Lærlinger „ i de nedre Skoler behøver at vide. Bøger af denne Art „ tiene meer ſom en Lede-Traad for Lærere, end at de juſt „ ſkulde udtømme de Lærendes Kundſkabs-Maal. Det ſidſte „ er ikke engang mueligt, i det at ethvert ungt Gemyt har „ ſit eget Maal af Fornsdenheder og Evner, ſom Læreren „ nøye maa kiende og hvorefter han maa rette ſig i ſit Fore„ drags Omſtændelighed. Hans Undergivnes Nysgierrig„ hed, deres Evner og hans egne Indſigter vil overalt give „ ham Leylighed til ſnart at føye noget til, ſnart at gaae „ noget forbie."

Paris og Frankfurt. Lettres de l'Auteur des recueils de Médailles de Rois, de peuples & de villes, imprimes en huit Volumes in 4to, chez H. L. Guerin & Delatour, depuis 1762. juſqu'en 1767.-1770. 220 S. i 4to med Kobbere. Hr. Pellerins ſtore Myntſamlings Værk er et Arbeyde, hvorpaa han har anvendt den ſtørſte Deel af ſin Leve-Tid, og fra Tid til anden har han leveret adſkillige Forsgelſer dertil. Begge ovenanmældte Breve, af hvilke det ſørſte allerede blev trykt 1768., ere ikke andet end Tilſatzer til ſamme Værk. Han bemøyer ſig udførlig for at høve de Vanſkeligheder, man har giort ham i Henſeende til de Phæniciſke og Puniſke Characteerers Afledning fra de Hebraiſke

og

og Chaldæiſke. De her beſkrevne ſtældne Mynter, ſom Staden Dora lader præge, foreſtille Jupiter ſtaaende, med en Krone i den rette Haand, ſom et Sind-Billede paa Tryphons Seyer over Demetrius. Foruden forſkiællige Keiſerlige Mynter, leverer han og Mynter af Stæder, ſaaſom Taras eller Tarenten i Italien, Butantum, Urſentum, Netum og den Pe Rhodus. Af Butantum, en Stad i Italien, ſom nu hedder Bitanto, har man tilforn ikke haft nogen bekiendt Mynt. Det andet Brev indbefatter Mynter af Antiochus, Konge i Syrien, af den Parthiſke Konge Phrabates den IV., af Arſanus, Konge af Arſamoſate, af den Syriſke Konge Demetrius II., af begge de Armeniſke Konger Leon I. og Haithon II. Diſſe ſidſte ere trende, med Armeniſke Characteerer, da de hidindtil bekiendte førte græſke Characteerer. Den eene har allerede været bekiendt og forklaret til Venedig, og har meget tient Hr. P. til at forklare de tvende, han beſidder. Begge Fyrſterne blive paa Mynterne betitlede Konger af Haicarnien, og de ere ſlagne til Sis, deres Reſidence-Stad. Leon I. levede hen ved Aar 1190. til Kors-Togenes Tid, og døde 1219. Haithon døde 1270. Ey alene om begge diſſe Printſer, men om det hele gamle Armenien har Hr. P. leveret mæyſommelig opſøgte hiſtoriſke Efterretninger. Herpaa følger endnu Keiſerlige Mynter, ligeſom og af andre Folk og Stæder.

Berlenburg. Hr. Theuthorn udgiver en udførlig Hiſtorie om Heſſen (ausführliche Geſchichte von Heſſen) hvoraf er udkommen det II. Bind 1771. paa 988 S. i 8vo. Samme indbefatter Catternes eller Heſſernes Begivenheder fra det Franſkiſke Monarchies fuldkomne Stiftelſe, eller fra Aar 511. indtil den i Aaret 1124. Ludvig II. paafulgte Død, eller indtil den Tidspunkt, da Heſſen og Thüringen har haft fælles Overherrer under Landgrævelig Titel og Værdighed. Begivenhederne ere foredragne i 3 Kapitler. I) Fra 511. til 718. da Catterne har antaget den chriſtelige Troe, og ſtrax derpaa Navn af Heſſer. For mere Tydeligheds Skyld handler Forfatteren først om Frankernes Regierings-Form i Almindelighed. II) Det andet Kapitel gaaer indtil 1025. da Ludovicus Barbatus kom til Thüringen, og lagde Grunden til begge Landes, Thüringens og Heſſens,

For-

Forening og deres Affondring fra andre Stater. De første Spor af Christendommen i de Hessiske Lande finder han i Aaret 600. Han undersøger Aarsagerne til Catternes sildigere Omvendelse. Om den bekiendte Omvender, Bonifacius, taler han vidtløftig, og beskriver Kirkernes Forfatning og Indretning i Hessen. Billigen handler han og om de forskiællige Gauer, som Hessens Provinzer er komne af, saasom Hessingau, Lohagau, Mayngau, Rhingau, Kunigessuntra, Buckigau. S. 346 anstilles Betragtninger over den Frankiske Thrones Bestigelse af Pipin, og S. 631 skildres de Tydskes Character og Rigs-Forfatning under Henrich den Første. S. 656 bliver den Meening foredraget og igiendrevet, at Ottho den Store har overgivet Hessen til sin naturlige Prints Wilhelm, Erkebisp af Maynz. III) 3die Kap. gaaer indtil Aar 1124. I denne Epoche bekommer den Hessiske Historie et stort Lys. Thi Efterretningerne til de foregaaende Tider er korte, afbrudte og forvirrede. Men her skaffe de Hessiske Skribentere mere Materie. S. 774 troer Forfatteren, at Ludvig har regieret Hessingau, der har været et den Conradiske Familie egentlig tilhørende Grævskab, i Conrad II Navn. Efterretningerne om Ludvig I. Familie blive nøyere bestemte. Forfatteren vil og ikke tilstaae, at Ottho nogensinde kan være giort til Markgræve af Hessen. Den Fabel om Aarsagen, hvorfor Ludvig har faaet Tilnavn af Springeren, har han S. 808 o. f. med god Grund forkastet. Historien er ellers udarbeydet med stor Flid og god Overlæg. I sær roser man den Duelighed, hvormed Forfatteren har fortalt Begivenhedernes Sammenhæng i Tydskland, og overalt har haft det Heele for Øyne i at oplyse det enkelte.

Hannover. Abhandlung vom Coffee. Aus dem Franzöſiſchen überſetzt und mit Anmerkungen erläutert: Nebſt einer Nachricht von der Cichorienwürzel, von Frid. Gerh. Conſtantini, der Arzneygelahrheit Doctor und Practicus in Hameln. 1771. 11 Ark i 8vo. Forfatteren har som Læge og efter sin egen Erfaring undersøgt og lagt for Dagen den Skade, Coffee opvækker og forøger ved sin alt for hyppige Nydelse, og betragtet samme fra den eene Syns-Punct, nemlig at den formedelst sin Olies Egen-

skab

ſkab ſvækker det ganſke Legems Nerver. Her meddeeles tillige en hiſtoriſk Efterretning om Coffeen og dens Brug. Den tilføyede Efterretning om Cichorie-Roden anpriſer ſamme ſom et ved Erfaring bekræftet Middel til at forbedre Coffeen og betage den ſin ſkadelige Virkning.

Paris. Le Voyageur françois, ou la connoiſſance de l'ancien & du nouveau monde, mis au Jour, par M. l'Abbe de la Porte. Tom. XIII. XIV. 1771. Den 13de Deel handler om Paragvay og Braſilien, om Afrika, Abyſſinien, Nigritien og Manomotapa. Det 14de Bind handler om det gode Haabs Forbierg, om Kongeriget Angola, Congo, Loango, Benin, Ardra, Juira, og Guld-Kyſterne. En vis Franſk Dame ſkal have fældet over dette Værk følgende Dom:

J'ai lu cet ouvrage charmant,
Qui reunit la double Gloire,
Et d'inſtruire comme une hiſtoire
Et d'amuſer comme un Roman.

London. Critical Eſſays: 1) Obſervations on the ſublime of Longinus: 2) The Influence of Gouvernement on the mental Faculties: 3) Eſſay on the 4th Book: 4) Eſſay on the 5th Book: 5) Eſſay on the cloſe of the 6th Book of the Aeneid. 1771. Hr. Green, Forfatter til Overſættelſen af Anacreon, ſkal og have forfattet diſſe Forſøg. De indbefatte mange ſkarpſindige og vigtige Domme over gamle og nye Skribentere, og nogle træffende Bemærkninger over de forſkiællige Regieringsformers Indflydelſe paa den menneſkelige Siæl.

Halle. Das innere und thätige Chriſtenthum, zur privat Erbauung vorgeſtellet von Georg Jacob Pauli, Conſiſtorial-Rath und erſten Prediger bey der Hof-Kirche zu Halberſtadt. 1771. 1 Alph. 8 Ark i 8vo. Forf. har forudſkikket 5 Afhandlinger: 1) om Chriſtendommen: 2) om den indvortes og virkſomme Chriſtendom: 3) om den indvortes Chriſtendoms Kiendemærker: 4) om Midlerne til at befordre hos ſig den ſande Chriſtendom: 5) om Midlerne til at befordre den ſande Chriſtendom hos andre. Ved de her-

paa

paa følgende 52 Betragtninger er altid et Skriftens Sted lagt til Grund, ſom bliver forklaret og anvendt til Opbyggelſe. Det vil ikke fortryde nogen, at have læſt diſſe Betragtninger.

London. A Botanical Dictionnary. 1770. 8vo. Det ſkal være en nyttig Ordbog for Elſkere af Botaniken. Forfatteren er Hr. Colin Milne.

Bekiendtgiørelſe.

Indbydelſes Plan til Prænumeration paa en Danſk Ordbog, over Videnſkaber og Kunſter i Alphabetiſk Orden fremſatte og udførligen afhandlede. — Den Lættelſe Ordbøger og Videnſkaberne ere til ey alene for deres Hukommelſe, ſom engang have opnaaet Indſigt, men og for enhver anden, ſom enten har lidet eller aldeles intet Begreb om de Ting, der ſaa ſiælden falde ind i hans Cirkel, eller og blot tiene til Fornøyelſe og at ſtille en roesværdig Nysgierrighed, har tilſkyndet de vittigſte Nationer, at underſtøtte dem, ſom derudi have arbeydet. Vi have derfor et ſtort Tal, hvoraf nogle i ſær fortiene Opmærkſomhed, andre have opnaaet en Slags Høyagtelſe, ikke ſaa meget for Skribenternes Indſigt ſom mere for Materiens Riighed, indtagende eller almindelige Nytte. Nogle Videnſkabs Ordbøger ere ikkun indſkrænkede for en enciſte Videnſkab, vi have og dem ſom indbefatte flere; og hvormeget afhandles ey i Dictionnaire Encyclopedique? hvis ældre Udgave allerede udgior 17 Bind i Folio af Text, og 11 Bind af Kobbere, men dog beſkyldes for ſtore Mangler, i ſær i viſſe Videnſkaber. — Lykkelige Indbyggere! ſom i Eders Lands-Sprog kan underviſes i ſaa fuldkommen en Grad: ſom ey mangle Leylighed nok til Indſigt og Lærdom, fordi I manglede en Adgang til de lærde Sprog. Det er Sprogenes Almindelighed og Indbyggernes Mængde, men ingenlunde diſſes Vittighed eller hines Skiønhed, ſom har afſtedkommet ſaa ſtore og bekoſtelige Værker i andre Riger frem for i diſſe. Et Forſlag har endnu ey været fremſat vore Landsmænd til et ſaadant Foretagende (*): Tor vores Sælſkab til-

(*) Den Plan til Kunſters og Handværkers Beſkrivelſe, ſom af Hr.

tiltroe sig saa meget almindeligt godt Omdømme, som det er overbeviist om sin egen Stræbsomhed, og hvad foreenede Kræfter kan udrette, driſter det at paatage sig noget saadant i det Danske Sprog. — Vi have foreenet os med Indholdet, som er Videnskaber og Kunster, for paa engang og et Sted at sammenføye Grundvolden og Bygningen; men da vi agte at arbeyde til Nytte, saa vil vi stræbe at undgaae det overflødige og uvedkommende, ligesom og ey heller glemme at udsøge ved tydeligt og kort Foredrag det nødvendige, det nyttige og fornøyelige. Hvor stort skulle ey saadant et Værk vore, om vi ville udvide det til alle Videnskaber, vi have derfore besluttet at indskrænke os, og forbiegaae Theologiens Sandheder, Landets Love og Rettergangs Maaden, Historien, Oldsagerne og Vaabenkunsten; fordi endeel bør uden Ordbøger være alle bekiendt, Resten søges af saa faa Læsere, eller saa sielden, at den Deel, det vilde udgiøre af Værket, skulle udsætte Arbeydet for langt i Tiden og forhøye Prisen, maaskee til for liden almindelig Nytte og for megen Afskræk for Kiøberne. Vi vil være sparsomme i det Philosophiske og kun anføre saa meget, som enhver vittig Mand behøver eller kan giøre Brug af i sit Embede og sin Handtering. Mathematiken, Phyſiken, Chymien og Natur Historien, Videnskaber, hvorpaa Landets Tarv saa særdeles beroer, skal intet mangle til en grundig Indsigt, saavel i Henseende til Theorie som Praxis, alt til de Borgerlige Indretningers mueligе Fuldkommenheder og Forbedringer, men dog ey flyde over med det unyttige. Vi ville foredrage Anatomiens og Lægekunstens Deele kort og tydelig, uddrage af de nyere det, som vores Klimats Beskaffenhed udfordrer at vide, og fremsætte saa tydelig, at Skriftet i den Deel kan blive en Veyviisning ey alene for Menneskers men og Huusholdnings-Dyrenes Sundheds Vedligeholdelse og deres Sygdommers Helbredelse. Geographien, i sær vores Nordiske, skal giøres nyttig ved Anmærkninger i Handels-Veyen og Fabrik Væsenets Kunster, Handværkerne, Bergvidenskaben med sine Handteringer, Agerdyrk-

Hr. Prof. von Aphelen i disse Dage er bekiendtgiort, har ikke samme Udsigter med vores, der altid bliver den første i sit Slag, hvorfore vi vedblive i vores Forsæt, og lade det komme an paa Understøttelsen.

dyrkningen og de øvrige Landoeconomiens Deele skal udarbeydes efter de beste og nyeste Erfaringer. Endelig skal intet saavidt mueligt mangle, som oplyser det nødvendigste af de menneskelige Handteringer. Synes vi nu at have sagt meget, saa vil vi ligeledes søge vores største Ære udi at holde det; og hvor vi ey have selv eller kunde faa Vished nok, skal vi ikke forsømme at betiene os af andres Hiælp, dog derved ey tillægge os nogen fremmed Ære, men altid med Forfatterens Tilladelse erindre hans Navn, som vil forskaffe Værket saa megen større Agt. Enhver slutter heraf, at vores Arbeyde ey bliver en blot Oversættelse, men tillige indseer enhver Fornuftig, at andre Værker vil og bør være vores Medhielp uden derfor, at vi bør agtes som Udskrivere. Danske Kunstord vil vi benytte os af med Maadelighed og hellere bruge de af andre Nationer eller blandt os allerede antagne, end udfinde og fremsætte nye uforstaaelige. Det meest betydelige i Videnskaberne og Kunsterne, som maatte behøve Teigninger til Oplysning, skal ved os selv dermed forsynes og en god Kobberstikter dertil anskaffes. Fuldkommen at bestemme Værkets Størrelse bliver os endnu umueligt, dog er vores Overslag omtrent 8 til 10 Bind, hver paa 2 Alphabeter i stor Octav og 10 Kobberplader; Saadanne 2de Bind kunde vi aarlig levere ved et nogenledes klækkeligt Antal af Understøttere, Stykket for 15 Mk. Vi undsee os ikke at tilstaae, at vi ey have Dristighed nok til at giøre et saa betydeligt Forskud, ligesom det deels maatte fortryde os, naar Arbeyder skulde utrykt henlægges, derfore vove vi at foreslaae Prænumeration; 1 Rixdaler betales i Forskud for Tomen: Efterskuddet ved hver Tomes Anuammelse bliver Nie Mark. Prænumeranterne, dem vi, som Værkets Befordrere skal bekiendtgiøre, gives et Fortrin saavel i Prisen som Papiret for Kiøberne i Fremtiden. Stiilen og Formaten er den meddeelte løse Plan en Prøve af; Papiret skal blive saavidt mueligt det beste og største. Prænumerationen modtages alle Formiddage af Prof. Brünnich i hans Værelser paa Nørregade imod trykte Prænumerations Sædler, hvilke underskrives af os tilsammen, som og til Pengene i Mangel af Værket blive ansvarlige. Prænumerations Stederne i Norge og Provintzerne, skal nærmere i Aviserne blive bekiendtgiorte. Kiøbenhavn, den 1ste May 1772.

M. Th. Brünnich. P. C. Abildgaard. Th. Bugge.

No. 20.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 14de May 1772.

Kiøbenhavn. **Religionen**, en Læredigt i ſex Sange efter L. Racine, ved Jacob Johan Lund. Til Trykken befordret ved Sælſkabet til de ſkiønne Videnſkabers Forfremmelſe. 1771. 300 S. i ſtor 8vo. Med Hof-Bogtrykker N. Møllers Skrifter. Endelig er Hr. Lund bleven færdig med ſin Efterlignelſe af den berømte Racines Sange over Religionen. Den første af diſſe Sange er for mange Aar ſiden udkommen fra Eilerſens Collegium. Den anden og tredie Sang har han udarbeydet, da han laae ved Armeen i Holſteen, og de 3 ſidſte ſiden. For deres Befordring til Trykken i nærværende Samling har man Sælſkabet til de ſkiønne Videnſkabers Forfremmelſe at takke. Man maa her ikke tænke paa nogen Overſættelſe. Titlen lover den ikke, og Forfatteren heller ikke mere, end en Efterligning. Han tilſtaaer ſelv, „ at han ikke ſaa meget har „ bundet ſig til Ord, ſom til Materie; at han paa et Sted „ ikke har ſagt alt hvad Racine ſiger, og ſtræbt at ſige mere „ paa et andet; at han har udeladt en Deel og lagt en Deel „ til.“ Alt dette er mere, end nogen Overſætter tør vove, og det er Friheder Forfatteren beder man holder ham tilgode, ſom den, der udgiver ſit Arbeyde blot for en Efterligning. Dette vil og falde Læſeren paa nogle Steder tydelig i Øynene, hvor Forfatteren øyenſynlig er Original, ſaaſom i den anden Sang, hvor han indfører en Herslebs og Harboes

Navne. Forfatteren vilde i Fortalen gierne have leveret os en fuldſtændig Efterretning om den ſtore Mand, han har efterlignet, men beklager ſig over Mangel af de fornødne Efterretninger dertil. Iblandt det lidet, han mælder om ham, er dette mærkeligt: „Hans Fader **Johan Racine** arbeydede „ de i ſine yngre Dage for Skuepladſen. Han blev dreven „ af Geniet dertil. Frankerige kan tale om hans Tragoe„ dier. De læſes og af alle andre med overeenſtemmende „ Bifald. Dog den Opmuntring ſlig Bevømmelſe gav ham „ for en Tid, forſvandt forend hans Genie. Han blev tid„ lig keed af en Ære, hvori Forfængeligheden ſyntes at „ have ſaa ſtor en Deel, og dette gik ſaa vidt, at han for„ trød at have ſkrevet, og giorde ſig megen Umage for at „ betage en ældre Søn, end vor **Racine**, ſom og endelig „ vilde ſkrive Tragoedier, denne Lyſt. Samme Søn maat„ te brænde det Exemplar af Faderens Skrifter, hvori fand„ tes hans haandſkrevne, endnu utrykte Forbedringer, ſom „ derfor aldrig ere komne for Lyſet, hvor ſmukke end hans „ Tragoedier desuagtet ere. Dette blev giort i Faderens „ Paaſyn, og efter hans Befaling, nogen Tid forend han „ døde. Saa afdrages Maſken (ſøger vor Forfatter til) „ og naar afdrages den ikke i Dødens Stund? Da Tingene „ faaer en anden Skikkelſe, og vor Tænkemaade bliver ſaa „ forſkiællig fra før. Jeg ſkal ikke kunne ſige, om juſt diſ„ ſe Omſtændigheder har virket med Indtryk paa den yngſte „ Søns Gemyt. Vor **Racine** var den Gang kun liden. „ Viſt er det, at han i en modnere Alder brugte al ſin poetiſke „ Gave til Religionens Tieneſte. Nærværende Værk, jeg har „ ſtræbt at efterligne paa Danſk, er et af hans Vigtigſte.“ Originalen og dens Forf. ere for Reſten nokſom bekiendte, og vi behøver ikke at give Læſeren noget videre Begreb om dem, end det han deels har, deels kan faae af den Critik, ſom findes fældet over dem af en **Rouſſeau**, og her i Fortalen er anført, hvortil vi vil have vore Læſere henviiſte. Da Skriftet indbefatter de vigtigſte og ſtærkeſte Beviis for den chriſtelige Religions Sandhed, ſaa behøve vi her intet at mælde om dets Nytte, i det mindſte kan vi ikke ſige mere, end hvad Hr. L. i Fortalen ſelv har ſagt. Men dets poetiſke Indklædning vil han have forſvaret med noget mere, end blot Rimets Velklang, og ſom et kraftig Hiælpemiddel for Hukom-

kommelſen til ey alene deſto lættere at beholde, men og deſto ſnarere at erindre ſig de foredragne Sandheder. Hvad vor danſke Forfatters Poeſie angaaer, da har han ikke fulgt nogen ſtadig Omvexling af Rimene, men kaſtet dem om med hinanden, ved hvilken Uorden, om vi ſaa maa kalde det, han har ſøgt en i det mindſte for ſig ſelv ey ubehagelig Afvexling. —— Beviis for Guds Tilværelſe er Indholdet af den første Sang. Samme Beviis er taget deels af Naturens Underværker og den fortræffelige Harmonie og Overeenſtemmelſe i alle dens Deele; deels af det alle Mennesker af Naturen medfødte Begreb om Gud; deels af vor Samvittigheds indvortes Følelſe og Naturens Lov. Vi ville fornøye vore Læſere med et og andet ſmuk Stykke, ſom en Prøve for det øvrige, og det første maa være det, hvor Digteren lader Himlene ſaaledes fortælle Guds Ære:

Ja ſaa forborgen her den ſande Gud vil være:
Men det uagtet ſtaaer forſamlet ham til Ære
En Hær af Vidner frem, den ſtore Skabers Pragt.
Svar Himmel! Svar o Hav! udraab, du Jord! hans Magt!
Hvad Arm ophængte hiſt de ſtørre Lys og mindre,
Og lod utalligt Guld paa Nattens Flor ſaa tindre?
O Himle! hvilket Dyb! O Majeſtætiſk Kraft!
Jeg ſeer, Almagten har ey mindſte Umag haft
Med Stierner at udſtrøe, ſaa langt ſig Himle ſtrækker,
Som Sand paa Havets Bund, ſom Støv, der Marken dækker.
O Lyſets Konge! Du ſom lader Dagen grye,
Som hver Dag ſamme er og hver Dag ſynes nye
Hvo bød dig, prægtig Soel, fra Bølgens Skiød at haſte,
Og paa vor kolde Jord frugtbare Straaler kaſte?
Du ſtedſe ventes hid, du ſtedſe kom og gik.
Har jeg anordnet ſligt og bragt din Gang i Skik?

Ligeledes lader han Havet og Jorden bære Vidnesbyrd om en almægtig Skabers Tilværelſe. Man finder og de ſædvanlige Indvendinger anbragte og udmærkede ved Marginal-Tegn ſra den derpaa følgende Beſvarelſe for Ex. S. 47. hvor tillige fremføres Samvittighedens Vidnesbyrd for en Guds Tilværelſe.

„ Hvad er Naturens Net? En plat ugrundet Tanke;
„ Et ſelvgiort Aag, ſaaſnart jeg har afkaſtet det
„ Og ingen Hevner ſeer, ey tvinger mig i Skranke.
„ Jeg bør kun leve mig, kun ene mig til Gavn.
„ Min Lyſt er al min Lov, og Dyden er et Navn.
Saa taler Daaren her, og det uagtet bukker
For Ære, Troeſkab, Dyd, mod hvilke han ſaa pukker.
Forgiæves dækker han urene Lyſters Skam,
Et ævigt Vidne ſtaaer, og har beſkiæmmet ham.
Den Dommer i ham ſelv af Stolen aldrig træder,
Men kiender grant et Skarn, en Troeløs, en Forræder.
Om det forvorpen Sleng antaſter nogen Mand
Da følger Straf derpaa og Hevn bekommer han.
En ſtændig Hierte-Vee Misdæderen da plager,
Som Branden ulmer hos, ſom Ormen langſom nager
Hvad hiælper gylden Loft hans traurig Overmod?
Naar han til Himler ſeer, da ſtokner alt hans Blod.
Den græſſeligſte Dolk hans Hoved overhænger,
Imedens han til Smag ved Kongens Taffel trænger.
En grum Samvittighed den første Bøddel er
Som mod udædiſk Krop uddrager Rettens Sværd.
Vel tuſind Angeſter Tiber i Siælen bide,
Naar Hof og Hyklere ſlaae hundrede til Side.
Hvad Uhæld plager ham al Verdens Overmand?
For hvilken Dommers Magt paa Jorden frygter han?
Jo, han beklager ſig, han vil af Skindet løbe,
Hans Synd imod ham er Anklager, Dommer, Svøbe.
Ved daglig Ruus af Blod han tørſter efter Blod.
Omſider løber han Fortvivlelſen imod,
Og aabner for ſit Raad, ſom han forvolder Smerte,
Det jammerfyldte Sind, det ſønderſlidte Hierte.
Han dør hvert Øyeblik og visner af Fortræd.
Af lidet Godt hans Folk, Han ſelv af intet veed.

Fornuftens og Philoſophiens utilſtrækkelige Forſikringer om Siælens Udødelighed udgiøre Indholdet af den anden Sang. Her indføres og foreſtilles et Menneſke, ſom efter at have ſpildt ſine første Aar paa mange uberydelige Studeringer, vil nu endelig først lære at kiende ſig ſelv, hvad han er? og hvortil han er beſtemt? om han bør vente, et andet Liv, efter dette, hvori han ikke finder ſin Lykſalighed? Her anføres

alt

alt hvad Fornuften derom har kundet ſige de gamle Philoſopher. Men deres Uovereenſtemmelſe giver kun en ufuldkommen Forſikring, og veyleder til at indſee og føle Nødvendigheden af en guddommelig Aabenbaring, hvis Nødvendighed allerede Plato har indſeet. Her bliver og Lukrets Indvendinger beſvarede. Vi finde her blandt andre Fornuftens Grunde for Siælens Udødelighed den os medfødte naturlige Attraae derefter anført ſom det ſtærkeſte og haandgribeligſte S. 82.

Forfængelighed, du, ſom for et Minde fægter,
Du lærer mig, at jeg udødelig er ſkabt.
Hvad godt, ſom Ende faaer, des meer en Siæl maa krænke,
Du da, o ſtore GUd, bør fylde dens Attraae!
Skal jeg nu al min Fryd i et Minut indſtrænke?
Hvi lod du for saa lidt af intet mig undgaae?
Og haaber jeg omſonſt udødelig at være,
Hvi giorde du, at jeg vil ikkun det begiære?

Viſt er det, at vi alle maatte af GUd og vor egen Natur paa det ſkammeligſte bedrages, naar ſaadan Begiæring er os medfødt, og den dog ikke bliver opfyldt. Man maa ellers vel lægge Mærke til, at Digteren her fordrer af Fornuften tvende Ting, ſom den ikke tilſtrækkelig nok kan oplyſe ham om, først Forſikring om Siælens Udødelighed, og dernæst ogſaa Forſikring om Salighed i Udødeligheden. Allerede Platon har i Henſeende til den første Forſikring erkiendt en Aabenbarings Nødvendighed, og i Henſeende til den ſidſte bliver den os endnu mere nødvendig naar vi betragte vor ſyndige Tilſtand og ved Fornuften indſeer ingen Middel til Redning og Frelſe i Udødeligheden, uden hvilken vor Udødelighed ſkulde kun blive os en ævig Qval. Det er af Mangel i ſær paa den ſidſte Forſikring, Digteren kan foreſtille ſig i ſaadan en fortvivlet Tilſtand:

Ak ja, det er omſonſt, fortvivle maa jeg brat!
Hvad Qval at leve ſaa, og ey ſig ſelv at kiende?
Forbarme dig, o Død, gior mig til det jeg var!
Jeg knæler Himmel, Ach! jeg betler om min Ende,
Ak, ſønderſlaae du her, og knus din Vredes Kar!
I Bierge, ſkiuler mig! Du Afgrund dig opſperre!
Slug mig og al min Laſt, om jeg er værd den Løn!

Forvorpen ævig og den Dag i Aaret være!
Hvorpaa min Fader saae, at ham var født en Søn!
Dog! hvad? imens jeg her fortvivler i min Plage,
Og seer, at GUd ikkun kan mig et Lys opdage,
Hvad hører jeg? En Bog skal giemmes hos et Folk
En Bog, den Himlen før lod skrive, som sin Tolk o. s. v.

Denne Bog opsøger Digteren i sin Tredie Sang og finder den hos de Christne. I Besynderlighed anføres her Jødernes nærværende Tilstand og deres halstarrige Forventning efter Messias som det stærkeste Beviis paa de Skrifters guddommelige Sandhed, som de forvare med saa stor Omhyggelighed. Iblandt andet anbringes og i denne Sang den Materie om den Adamitiske Synds Tilregnelse S. 122. Original-Skribenten har næsten anseet den for en ubegribelig Hemmelighed, i det vor Forfatter lader ham sige:

Men et uskyldigt Barn, hvor kan GUd ham tilregne —
Det Tvilsmaal eene, Ak! jeg seer den gamle Skye,
Formørkelsen igien udbredes allevegne;
GUd, Menneskет, og alt indgaaer deri paa nye.

Denne Mangel af Oplysning og Besvarelse paa dette Spørsmaal har vor Forfatter med nogle af ham selv tilsatte Vers saaledes søgt at erstatte:

Det lysner dog, saasnart jeg ret Guds Vey betænker,
Mon slig Tilregnelse og Billigheden krænker?
Hvad Uret i en Straf, naar Vanart mister det,
Uskyldighed ey selv kan paastaae som en Ret?
Udødelighed, o forlorne Naadegave!
Du tiente Menneskет kun i en HErrens Have.
Hvad nytte de nu os, som her paa Torne gaaer?
Jeg seer GUd naadig er, i det han synes haard.
Kan han ey straffe Synd, for hvilken Adam døde,
Paa Millioner? jo hvad Ondskab vilde føde,
Han forud saae hos hver, i det hans Miskundhed,
Nu ansaae Midlerne vi kunde bedres ved.
Fuldkomne Harmonie i hans Fuldkommenheder.
Hvor haver han dog Synd, imedens han bereder,
Forførte Skabninger en Vey til Fred, en Dør
Til større Salighed end den, vi tabte før!
Kald da hans Vrede Ret, naar bedre Liv kan ventes,
Lad Døden herske, hvor Uskyldighed ey findes,

Og

Og kiend heraf, at Gud retfærdig er og god;
Men vi den onde Vext af en fordervet Rod.

Og hvad ikke Forfatteren med diſſe Vers har giort til Oplysning i Sagen, det har han giort med en Anmærkning i Tillægene til denne Sang, og med de derudi anførte Ord af **Mosheim.** — Den **Fierde Sang** handler om **Messiæ** Ankomſt, om Rigernes Skiæbne og Forandringer i Verden, i Sammenhæng med den chriſtelige Religion; om den besynderlige bequemme Tid for Messiæ Ankomſt og Religionens Fremgang, da næſten alle Riger vare foreenede under det Romerſke Herredømme, og **Auguſt** havde ſtiftet en almindelig Fred paa Jorden, en Tid, da juſt Hedningene giorde ſig Haab om en gylden Alder, og Jøderne forvendtede deres omſpaaede Meſſias. Her handles ydermere om JEſu Mirakler og hans Lære, Jeruſalems Forſtyrrelſe, Religionens haſtige Fremgang og Hedenſkabets Undergang befordret ved Martyrernes Blod, og endelig det Romerſke Riges Ødelæggelſe ved Nordiſke Folk. Iblandt de mange ſmukke Anmærkninger, hvormed Texten er oplyſt, er her en S. 172 ſærdeles rar og mærkværdig angaaende Evangeliſternes Eenfoldighed. „**Paſcal** (hedder det) er maaſkee den første, ſom har ſat „ denne forundringsværdige Eenfoldighed hos Evangeliſterne „ i et ret Lys. De tale aldrig med fornærmelige Ord om „ Chriſti Fiender, om hans Bødler og Dommere. De for„ tælle Tingene, ſom de ere, uden at yttre deres Tanker der„ over. De anſtiller ingen Betragtning over deres Meſters „ Sagtmodighed, da han blev ſlaget i Anſigtet, ey heller „ over hans Standhaftighed, da han i ſtørſte Pine hængte „ paa Korſet, hvorom de ſige alene dette; **og de korsfæ„ ſtede ham.** I det mindſte ſynes det, at hans ſeyerige „ Himmelfart burde have endt denne Hiſtorie med en prægtig Beſlutning. To Evangeliſter taler ey engang derom, „ og to andre ſiger alene: **Han blev optagen til Him„ melen.** Denne Characteer af Eenfoldighed og Ligegyldighed ved alt, ſom kunde indtage Læſeren og vække Opmærkſomheden op, finder man ikke hos nogen anden Skribent; men man finder den hos alle fire Evangeliſter, endſkiøndt de har ſkreyet paa forſkiællige Tider, og ſærſkilte Steder.“ Samme Anmærkning findes i Tillægget fortſat med en anden Skribents Ord, hvoraf vi alene vil an-

mærke Slutningen: „Man ſeer heraf, at JEſu Chriſti „Characteer, ſom den afbildes af Evangeliſterne, er en „Blanding af ſaa mange ſtridige Ting, en ſaa underbar „Samling af Svaghed og Magt, af Fornedrelſe og Her„lighed, af Menneſkelighed og Guddommelighed, at ingen „menneſkelig Forſtand havde kundet foreſtille ſig ſaadan Cha„racteer hos en Religions Stifter, eller overtaelt andre „til at troe, ligeſom ey heller en blot Dødelig kunde have „anmaſſet ſig ſamme." Diſſe kunne tillige tiene til Prøve paa de mange koſtbare Anmærkninger, ſom Skriftet er beriget med, der viſt udgiør en vigtig Deel af dets Værd, ſkiønt de vel ikke allevegne fortiene Biefald. Saaledes holde vi ganſke viſt for, at man giør Sokrates Uret i den Sammenligning mellem ham og Chriſtus, lad være det er ſandt, alt hvad man har ſagt til Chriſti Roes og Ære, og han i al Henſeende bør have Fortrin for den, der var kun et blot Menneſke. Sokrates erklærede ſig værdig til at underholdes paa Republikens Bekoſtning, og dette kalder man her en laſtværdig Driſtighed, hvormed han ophidſede Dommerne. Men Sokrates ſkulde jo ſom for en Ret giøre Contra-Paaſtand, og han havde intet andet i den Sag, man ſøgte ham for, at giøre Paaſtand paa, end idel Uſkyldighed, og virkelige Fortieneſter af Republiken, og er det en Driſtighed at paaſtaae ſin Uſkyldighed, hvilken hans Dommere ſelv ſiden erkiendte med en bitter Fortrydelſe? Uden Tvil fremſkinner af denne Sokratis Paaſtand det ſande Heltemod, i hvorvel han var ikke ſaa ſtor og fuldkommen Helt, ſom Chriſtus. Og hvad Under, da denne i ſine Lidelſer blev underſtøttet af en guddommelig Naturs Kraft, der er uden al Lige. —— Den Femte Sang handler om den Hellige Skriftes Lære, og i Beſynderlighed om dens Hemmeligheder, ſom forſvares imod den Indvending, at de modſige Fornuften. Her anſtilles en vidtløftig Betragtning over de mange Hemmeligheder i Naturen og Menneſket ſelv, ſom de ſtørſte Lærde ikke kan hitte Rede udi, for at viſe, at man ſaa meget mindre bør forundre ſig over Religionens Hemmeligheder eller tænke at ville begribe dem. Den første og ſtørſte Hemmelighed her tales om, er den om Gud og Mand i een Perſon:

End gik ey første Mand udformet frem af Støvet,
Og med et nyſkabt forſtirret Øye prøvet;

End

En Jord ey ſirklet blev og Firmament udſtrakt,
Da et ſelvſtændigt Ord, Guds uindſkrænket Magt,
Guds Viisdoms Høyde var, og er, og ſkal ſaa være,
Hos Gud, ſelv Gud var det, hans Væſens Glands og Ære.
Guds Søn og Menneſkets derhos, er nu det Ord.
„ Men hvad for Sammenhæng.“ —— Her tier jeg og troer.
Dumdriſtige Fornuft læg ned de ſvage Vinger,
Da ſelv Naturens Røſt ſaa fremmet for dig klinger.
Du følger Veyrets Stød; men ſporer du dets Vey?
Kan Øyet granſke her, hvad Øret hører? Ney,
Hvor mange Tvil der end min Roe paa Jorden ſvække,
Staaer Troen, Himlens Barn, dog iført helligt Dække,
Med Fakkelen ſig paa et Anker heldende,
Selv giennemtrængt af Lys, og ſiger „kom og ſee!
„ Følg troſtig mine Spor, ſom ey af Veyen høye,
„ Du vandrer ſikker nok, naar du nedſlaaer dit Øye
„ Skal alting kiendes grant, ſaa længe Natten er?
„ Vent Dagens komme først, og bliv en Lærling her
„ Du bør hver Trin du gaaer i Bøn og Andagts Lue,
„ Meer elſke, end forſtaae, meer troe, end ſee og ſkue.“

I øvrigt vises til Slutning, at en Chriſten kan beſvare af Aabenbaringen de Vanſkeligheder, ſom en Deiſt ved ſin Fornuft ey kan redde ſig ud af, ſaaſom dem, der betræffe det Ondes Oprindelſe, og Aarſagen til den Uorden og den Elendighed, der regierer i Verden. —— Den ſiette og ſidſte Sang, indbefatter en fortræffelig Sammenligning imellem Fornuftens og Religionens Sædelære, for at vise den ſidſtes Fortrin for den første, og er denne ſidſte Sang for ſaa vidt af fælles Indhold med den femte. ſom den handler og om Religionens Lære, nemlig den Moraliſke, da den femte har handlet om den hemmeligsfulde dogmatiſke Lære. Først beſvarer den Indvending man har giort mod den chriſtelige Sædelære, ſom den, der er alt for ſtræng og fordrer af et Menneſke alt for megen Selvfornægtelſe, og viſes at den fornuftige Sædelære, ſom den findes hos Poeter og Philoſopher, foreſkriver os ikke mildere eller lættere Pligter. Men Forſkiællen er denne, at end ikke de ſtrængeſte Philoſopher ſelv har udøvet de Pligter, de har foreſkrevet, naar derimod

den chriſtelige Morale har giort meget til Verdens Forbedring, og giør alle Bud lætte i det den grunder dem paa Kiærlighed til Gud og Næſten. Lader os her høre Kiærlighedens Sprog i Henſigt paa Gud S. 277.

I Høyhed, O min Gud, jeg ey forgaber mig
Og Hunger efter Guld ſkal ey min Siæl fortære.
Min Ærekiærhed er kun at tilhøre dig:
Din Lov er al min Lyſt, min Rigdom og min Ære.
Da, ſom en Nygtets Træl, jeg ſukker for et Navn;
Lad døe mig ubekiendt, naar jeg dit Biefald vinder,
Naar du mit Vidne er! indſluttet i din Favn
Jeg naaer mit Ønſkes Maal, og Roe i Sorgen finder.
Du er mig Skiold og Soel i Tidens rædſom Nat.
Er du i Ørken med, al Verden er tilſtede
Hos mig; og bød den mig end ſin umaalte Skat,
Omſonſt! Jeg bytted ey for den min Gud og Glæde.
Og lad mig for din Søn kun Troens Virak ſtrøe,
Med briſtet Syn til ham, omfavne dig ::: og døe!

Til Slutning beklager Digteren, at Kiærlighed, ſom i Kirkens første Tider var ſaa brændende, er Tid efter anden ſvækket og forkølnet:

Saa taler Kiærlighed og Hierteſukke drager;
Thi ak, den Himmelſk Ild jo daglig dags aftager;
Og kaſter matte Glimt. Før ſkinte den ſaa bold;
Nu Troen findes Knap og Kiærlighed er kold.
Hvor er' i Jubel-Aar, med gylden Stiil beſkrevne,
Guds Kirkes Blomſter-Tid og Fødſels-Dage, blevne?
I første Chriſtne, I, ſom Verden var ey værd,
Mon vi, der kaldes ſaa, og Eders Afkom er?
Kun en Skat havde, kun en Siæl I ſamtlig bare;
Vi under ſamme Lov et fælles Had bevare.
Afſkyelige Had, af Helvede antændt,
Hvormed vi Daarer dog tidt meente, Gud blev tient,
Gud, hvis Langmodighed og Naade er ſaa prøvet!
Hvad Mord, o Fredens Gud! er i det Navn ey øvet!
Korsheltene, ſom før gik hen i ivrig Aand,
At rive helligt Land ud af Vantroens Haand,
Mon de og altid gik den Vey, ſom du lod bane,
Og lignede dit Sind og fulgte Korſets Fahne?
Ach! over deres Synd drog Vantroe mangt et Suk.
Er Nidkiærheden og hos onde Sæder ſmuk?

For-

Fordømte Nidkiærhed, som efter Blod kun higer,
Og har blandt Christne selv opvakt saa grumme Kriger!
Hvad Lærer og Barbar fik overtalt os til,
At gaae, for Meenings Skyld, man ey antage vil,
I helligt Raserie sin Vederpart i Møde,
Og med indviet Dolk ham den i Hierter støde?

Endelig forestilles, at naar Kiærligheden er færdig at udslukkes, skal GUd komme for at dømme Menneskene, og saa skal paa Verdens sidste Dag Religionens store Værk fuldføres, der begyndte med Verdens første Dage. — Dette er da Indholdet af dette ypperlige Skrift, hvormed først Forfatteren ved Udarbeydelsen og dernæst det lærde Selskab ved Udgivelsen virkelig har indlagt sig af Fædernelandet og Sproget en stor Fortieneste. En kritisk Sammenligning med Originalen skulde vel have givet os Anledning til at udvide vor Recension med en Deel Anmærkninger, men vi har holdt dem for mindre nødvendige ved en blot Efterligning, end ved en Oversættelse i strængeste Forstand, og vi har derfor blot bekymret os om og fornøyet os ved at finde Indholdet paa en værdig Maade udtrykt i vort Danske Sprog. Uden at nægte Nytten af Versekunsten (thi Digter i egentlig Forstand har den Franske Forfatter selv ikke vildet ansees for) overlade vi til andre at omdømme, om ikke en prosaisk Udarbeydelse eller Omskrivning af Racines Sange skulde i Henseende til Overbeviisningens Lys og Styrke have haft mere Nytte. Thi vel har Versekunsten her og sin Nytte, som man i Fortalen har beviist, men vi holde dog den ubundne Tale for langt mere bequem til Overbeviisnings Lys om Religionens Sandheder. Denne kunde vor Danske Forfatter ogsaa meget bedre have betient sig af, som han kun har efterlignet og ey oversat Racine, da han med mindre Umage kunde have giort den samme, om ikke større Tieneste. Thi en Oversættelse kan man ikke vel nægte, jo burde svare til sin Original. Men nu har vor Forfatter troet, at han og ved Versene skulde fornøye tilligemed at gavne, og den større Umage, han derfor har givet sig, bør vel enhver skiønsom Læser optage med Biefald og Erkiendtlighed.

Greifswalde. Des Herrn Deguignes allgemeine Geschichte der Hunnen und Türken, der Mogols und an-

anderer occidentaliſchen Tartarn, vor und nach Chriſti Geburt bis auf itzige Zeiten. Vierte und leßte Band. 1771 Nærværende ſidſte Bind beſkæfter ſig fornemmelig med de ſtore Revolutioner, ſom ved den berømte Tamerlan ere opvakte i Orienten, og med Mammelukkernes Begivenheder, ſom fra deres første Slavehandel ere opſtegne til Thronen af Egypten og Syrien, og brugte deres indvortes Magt mere til deres egen Undergang end til andre Landes Ødelæggelſe. De Bi-Afdeelinger om Calmukkerne og de ſtore Mogols ere ſom mindre Stykker af det ſtore Ganſke tilligemed indrykkede, hvorefter forekommer en liden Underſøgning om de Ottomanniſke Tyrkers Oprindelſe, der i Begyndelſen var ſaa liden og ubetydelig. Strax i Begyndelſen af dette Bind finder man en beſynderlig Afhandling af Hr. Deguignes om Chineſernes Oprindelſe. Den er en Overſættelſe af ſamme Authors Franſke Tractat, ſom kom for Lyſet 1758. under Titel: Mémoire dans lequel on prouve, que les Chinois ſont une Colonie Egyptienne; lu dans l'aſſemblée publique de l'Académie Royale des Inſcriptions & Belles-Lettres. Denne Afhandling har Hr. Prof. Dähnert forudſkikket, ſom en Indledning, og den er egentlig kun et Uddrag af en vidtløftigere Afhandling, ſom Hr. Deguignes har forelæſt. Han underſøger i ſamme de Phoeniciſke, Hebræiſke, Æthiopiſke og Arabiſke Bogſtavers Oprindelſe, og søger derpaa at beviſe, at de Chineſiſke Characteerer ere ikke andet end bildede Monogrammer af 3 Phoeniciſke Bogſtaver, og at den deraf kommende Læſemaade lader høre Phoeniciſke og Egyptiſke Toner. I ſamme har han og ladet indrykke et Uddrag af Hr. P. Parenins Brev til Hr. von Mairan, ſom juſt har antaget ſamme Meening om Chineſernes Oprindelſe, hvilket Huetius tilforn har foredraget i ſin Hiſtorie om de Gamles Handel og Seylads. Fremdeles har han ladet indrykke et Uddrag af Hr. Abt Barthelemy's Afhandling om de Phoeniciſke Bogſtaver. Efter diſſe indrykkede Uddrage gaaer Forfatteren ſelv ſit Thema igiennem, og søger med megen Nøyagtighed at ſtadfæſte ſin Sats, at de gamle Vilde i China ere ligeſom de i Grækenland blevne cultiverede ved Egypterne, ſkiønt noget ſildere, ſaaſom Grækenland ligger Egypten nærmere end China. Til denne Afhandling ere føyede tvende Kobber-Tavler, ſom foreſtille Phoeniciſke Alphabeter og Inſcrifter.

ſcrifter. Derpaa følger en Skrivelſe fra Hr. Deguignes til Forfatterne af Journal des Sçavans, ſom indbefatter en Beſvarelſe paa adſkillige Anmærkninger, ſom ere giorte i Mémoires de Trevoux over hans Hiſtorie. Hiſtorien ſelv, ſom indbefattes i dette Bind, indbegriber de 3 Bøger den 20de, 21de og 22de. Den 20de Bog afhandler **Timurinernes** eller **Eleuthernes** Hiſtorie. Man finder her i dens første Afdeeling egentlig alt det, ſom har tildraget ſig i det ſtore Mogolſke Rige under **Tamerlan** og hans Efterfølgere. Denne Helts forſkiællige Krige, hans første Handeler under Emirerne af det Zagataiſke Rige, det hele Riges Underkaſtelſe, hans Streyferier til Rusland, Staden **Moſcovs** og **Aſtracans** Ødeleggelſe finder man i det foregaaende 3die Bind af denne Hiſtorie. Dette 5te Bind begynder med Aaret 1371. og indbefatter Efterretninger om **Perſiens** Undertvingelſe, **Adſerbidgiane**, **Georgien** og **Armenien**, Erobringerne i **Indien**, Krigene med **Egypten**, **Syrien** og det **Ottomanniſke** Rige, og hvorledes **Bajazeth** blev tagen til Fange. Man bragte denne overvundne Herre med bundne Kiæder frem for ham. Men **Tamerlan** lod ſtrax Kiæderne tage af ham, beſkiænkede ham rigeligt, og begegnede ham ſær naadig. Derpaa underkaſtede han ſig Sultanen af Egypten, og lod endogſaa fordre Tribut af den Conſtantinopolitanſke Keyſer. Denne ſkikkede i den Anledning et Geſandtſkab til ham, og ſyntes i nogen Maade at ſamtykke hans Fordring. Hans Absigter gik nu paa **China**, hvorhen han og foretog ſig en Expedition, men døde midt i ſine Foretagender af en hæftig Feber, i ſin Alders 71 Aar, efterat han havde regieret i 36 Aar. Han efterlod ſig 4 Prinzer, hvis Hiſtorie i det Følgende bliver fortalt. Han var høy af Statur, havde en høy Pande, tyk Hoved, hvidrød Farve og et langt Skiæg. Han kunde kun bruge den eene Haand og haltede til den høyre Side. Hans Stemme var ſtærk og gjennemtrængende. Hans Geiſt var ſat og hans Standhaftighed ubevægelig. Han frygtede ſig aldrig for Døden, afſkyede Løgn og elſkede Sandhed. I Lykke og Ulykke var hans Siæl altid den ſamme. I Omgang taalede han ikke gierne, at man ſkiertſede eller talede om Gruſomhed. Tapperhed var høyt agtet af ham. Han var hurtig, opmærkſom paa alt, utrættelig og afhærdet imod alle Beſværligheder. Dømte fornuftig om alle Ting, og trængte

ind

ind i alt hvad man vilde dølge for ham. Lærde Mænd og Kunſtnere agtede han høyt, var underrettet om alt hvad der gik for ſig i hans Stat, i øvrigt en forſlagen, vredagtig, grum og ærgierrig Herre. Deviſen paa hans Segl var; Sandhed og Velfærd, og Prægen paa hans Mynter indbefattede 3 ſaaledes opſtilte Ringe ○○. Den anden Afdeeling af 20 Bøger handler om de ſtore Mogols. Forfatteren har ikke udbredet ſig vidt over Hiſtorien om diſſe fra Tamerlan nedſtammende Mogols, ſom ſatte ſig faſt i Indien og underkaſtede ſig det ſtore Mogoliſke Rige, og det formedelſt Efterretningernes Ufuldſtændighed, da han ſelv ikke videre har kundet bekomme noget orientaliſk Haandſkrift. Den 3die Afdeeling handler om Kalmukkerne eller Eleutherne, hvis Hiſtorie er kun lidet bekiendt, og om de første Tiders Revolutioner, ſom har givet Anledning til deres Riges Stiftelſe, veed man ſlet intet. Nogle Skribentere lade der Khaner nedſtamme fra Tamerlan, men andre fra Ganggis-Khan, hvis Efterkommere endnu til Tamerlans Tid vare Herrer af dette Land, og uagtet han giorde hæftige Indfald derudi, ſaa veed man dog ikke for viſt, at han fuldkommen har undertvunget det. De deele ſig i 3 Linier, Tſchongarer, Raſchoter, Torguter. Forfatteren har meldet noget om deres nærværende Gudsdyrkelſe og Rettergangs Ceremonier. Den 21de Bog handler om de Bahariſke Mamelukker eller Tyrker af Kaptſchac, ſom har nedladt ſig i Egypten, hvis Oprindelſe Forfatteren fortæller, tilligemed deres første Indretning, hvoraf man allerede ſpaaede, at de vilde befordre den Salodiniſke Families Undergang i Egypten, i det de af Sultanen bleve ophøyede til de første Betieninger i Staten, lærde at bruge Vaaben, og fra Slaver kom til at udgiøre Sultanens egen Liv-Vagt. Den 22de Bog handler om de Mamelukker, ſom man kalder Bordgiter, og om de Ottomanniſke Tyrker i tvende Kapitler. Det første handler om de Mumelukker, ſom kaldes Bordgiter, eller om Circaſſierne i Egypten. Da de Egyptiſke Sultaner i viſſe Maade ſtode under Emirers uforbragelige Aag, ſaa ſøgte de ſig Mamelukkerne hos Circaſſierne, ſom ſkulde holde Ligevægten mod de Tyrkiſkes Anſeelſe, og ophøyede dem til den høyeſte Værdighed i Staten. Diſſe forſømte ikke at anvende alt for at bringe Sultan-Værdighe-

den

den til deres Nation, hvilket Foretagende heller ikke i Følgen slog dem Feyl. De Circassier, som i deres Sprog hedde Kirkes, ere et Folk med Kergis, et Siberisk Folk, som boede i Egnen af den Søe Paikal. Mange Horder af disse Tartarer have herefter sat sig ned Vesten for det Caspiske Hav, hvor de endnu have deres Boepæle. Deres Vandrings Tid veed man ikke vist at bestemme, og det er rimeligt, at de ere komne derhen med de Mogols. Det andet handler om Ottomannerne. Det har ikke været Forfatterens Absigt at levere en fuldstændig Historie om disse Tyrker, men blot at vise deres Oprindelse, og at forene deres Traditioner med Naboe-Folkenes Historie. Han modsiger Prints Cantimir i mange Ting. En udførlig Fortegnelse paa anførte Skribenter og et fuldstændig Register slutter Værket.

Halle. Histoire des bons Empereurs Romains, aux quelles on a joint celle d'Agricola & de Pline le Jeune. Dediée a Sa Majesté l'Empereur Romain. 1771. 560 S. i 8vo. Forfatteren er Hr. Choffin, af hvilken man allerede har flere deslige Udarbeydelser, og der er ingen Tvil om jo dette nærværende ogsaa vil finde samme Biefald. De Keisere, hvis Levnets-Historie han beskriver og hvis Characteer han skildrer, ere: Vespasianus, Titus, Trajanus, Nerva, Antoninus, Marcus Aurelius, Pertinax, Alexander Severus, Claudius Tacitus, Probus. Derpaa følger Agricola og den yngre Plinius. S. 47 er indrykket en besynderlig Afhandling om de jødiske Krige, og om Jærusalems Forstyrrelse.

Breslau. Remarques sur le militaire des Turcs & des Russes, sur la façon la plus convenable de combattre les prémiers; sur la marine de deux Empire belligerants; sur les peules, qui ont joint leurs Armes a celles de Russie, tels que sont les Georgiens, Colchidois, Mainottes, Montenegrins, Albanois, Chretiens Grecs &c. avec diverses Observations sur les grandes actions, qui se sont passées dans la derniere Guerre d'Hongrie & dans la présente en Moldavie; Comme aussi sur l'expédition de la Flotte Russe en Grece & sur celle du Comte de Tottleben; avec des plans; par Mr. de Warnety, Major-Géné-

Général. 1771. 264 S. i 8vo. Denne Bog vidner om ſtore Indſigter i Krigskunſten og en nøye Kundſkab om de Folks Beſkaffenhed og Forhold, hvis Krige og Hære Forfatt. handler om. Han ſkrev allerede i Aaret 1766. Anmærkninger over Tyrkernes Krigsforfatning og Krigen imod dem, og ſamme ere for nogle Aar ſiden udkomne i en tydſk Overſættelſe. Denne Udgave anſeer man billig, ſom et ganſke nyt Værk. Planen er meget udvidet. Den Rigdom af Materialier, ſom Værket indbefatter, er ſtørre, og det er forøget med mange betydelige Tilſatzer.

Berlin. Abhandlung von der Vertheidigung der Veſtungen: ein original Werk des Herrn Marſchalls von Vauban; auf höchſten Befehl aus dem Franzöſiſchen überſetzt durch G. A. von Clair, Königl. Preuſſ. Ingenieur-Capitain. 1771. 1 Alph. ſtor 8vo med Kobbere. Dette den ſtore Krigs-Bygmeſters Hr. von Vaubans Værk, har ikke været trykt i det Franſke Sprog, og træder nu først for Lyset i en tydſk Overſættelſe af Hr. Belidors Haandſkrift. Tabellerne over en beleyret Stads Krigs- og Mund-Forraad, ere udførligere og nøyere beregnede, end man hidindtil har haft dem. Man kan anſee det, ſom en Fortſættelſe af det allerede forlængſt ſiden trykte og bekiendte Vaubanſke Værk om Fæſtningers Forſvarelſe.

London. The Hiſtory of the Herculean Straits. 1771. 2 B. i ſtor 4to. Hr. Thomas James, Oberſt-Lieutenant ved det Kongel. Artillerie-Regiment, har forfattet denne Hiſtorie over Strædet ved Gibraltar, og ladet den trykke paa egen Bekoſtning under ovenanførte Titel. De der omkring beliggende Havne i Spanien og Barbariet blive tilligemed beſkrevne.

Göttingen. Hr. Prof. A. G. Richter har begyndt at udgive et chirurgiſk Bibliothek, hvor i han vil levere Udtoge af de nyeſte chirurgiſke Skrifter. Udtogene af udenlandſke Værker loves ſaa fuldſtændige, at man ſkal kunne undvære Skrifterne ſelv. Hvert Bind ſkal beſtaae af 4 Stykker, ſom ſkal udkomme hvert Fierding Aar. Det første Stykke er paa 192 S. i 8vo.

No. 21.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 21de May 1772.

Kiøbenhavn. HErrens vor Guds Tale om Fred og Frelſe til et Folk, der ſøger ham, foreſtillet i en Prædiken, ſom blev holden udi Chriſtiansborgs Slots-Kirke, paa Tredie Søndag efter Hellig Tre Konger 1772. til taknemmelig Erindring for den Høyeſtes ſærdeles naadige Forſyn og Varetægt, han beſynderlig i denne Tid har ladet ſee imod Hans Majeſt. Kongen, det Kongelige Huus, og diſſe Riger og Lande. Efter Befaling til Trykken leveret af L. Harboe. Med Møllers Skrifter. 1772. 40 S. i ſtor 8vo. — Indgangen til denne Tale er taget af Pſalm. LXXXV. 9. Jeg maa høre, hvad HErren vil tale, thi han ſkal tale Fred til ſit Folk, og til ſine Hellige. Den Høyærværdige Taler har betragtet diſſe Ord, ſom dem, ethvert Guds Barn under alle Omſtændigheder kan føre ſig til Nytte, og i Anledning af ſamme foreſtillet et mærkende Øre og en hiælpende Haand. Øret er et af de ædelſte og tillige et af de nyttigſte Lemmer, naar det ret anvendes efter Skaberens Øyemærke, ikke for at høre efter det ſom er ondt, men efter det, ſom er godt, ſom er ſmukt, og haver et godt Navn og Rygte. I ſær maa vore Øren ſtaae aaben, naar vi høre det levende Guds Ord, det Ord, hvorved vi underviſes om det, der tiener til vor Siæls Bedſte og Salighed, hvilket vi med Maria bør bevare og overveye i gode og ſmukke Hierter.

Gud taler til Menneſkene paa adſkillige Maader efter deres forſkiællige Tilſtand. Han taler til nogle ſom af Sinai Bierg med en forfærdende Røſt; til andre, ſom den, der klager over deres Ondſkab og Forhærdelſe; i ſin Vrede til en haarnakket og i Ondſkab fremturende Synder; om Miſkundhed og Naade til dem, ſom have en ſønderknuſt Aand. Enhver maa høre, hvad HErren taler til dem: **Fred taler han til ſit Folk og ſine Hellige.** **Fred**, dette lidet Ord af faa Bogſtaver indbefatter i ſit Begreb en Forraad af al Slags Velſignelſe baade timelig og aandelig. Endſkiøndt her tales egentlig om den aandelige Fred, ſaa har dog Taleren ligeſom ἐν παρωδῳ tillige viiſt, hvor ſtor Priis man bør ſætte paa den timelige Fred, ſom man nyder af Guds hiælpende Haand. Efter en kort og kraftig Bøn og Forbøn for vor allernaadigſte Konge, at Gud beſtandig **vil tale Fred til ham**, tilligemed en kort og taknemmelig Erindring om Statsforandringen den 17de Januar. begiver den Høyærværdige Taler ſig til Textens Afhandling i Anledning af Dagens Evangelium. Han har foreſtillet. **HErrens vor Guds Tale om Fred og Frelſe til et Folk, der ſøger ham**, og betragtet: I) **De Perſoner, der trænge til denne Fred og ſøger den**; 1) efter deres Beſkaffenhed ſom høyſttrængende til Fred og Frelſe og ſom befængte med legemlig eller aandelig Spedalſkhed; 2) hvorledes denne Fred og Frelſe bør ſøges af dem, nemlig med ydmyge og troende Hierter; II) **HErren vor Guds Tale til dem om Fred og Frelſe**, ſom en Tale, der er fuld af Naade og Kraft i Anledning af diſſe Chriſti Ord: **Jeg vil, vorde reen, og hans Spedalſkhed blev ſtrax renſet.** Overalt, hvor Taleren har fundet bequem Leylighed, alluderes til Dagen den 17de Januar. ſom den Dag, da Gud paa en beſynderlig Maade talede Fred og Frelſe til Kongen og det Kongelige Huus, ligeſom og Talen beſluttes med en kraftig Opmuntring til at ſætte tilbørlig Priis paa ſaa herlig en Frelſe, og aldrig at forglemme den, og den Tak, vi ere Gud ſkyldige derfor. I øvrigt udmærker ſig denne, ligeſom andre Hans Høyærværdigheds hellige Taler, ved et reent og ſimpelt, nøt og regelmæſſigt Sprog.

Kiøbenhavn. **De nærmeſte Aarſager, ſom forvolde Religionens Foragt tillige med de deraf flydende**

de

de ſkadelige Følger, foreſtillede i en Takſigelſes-Tale for den Allerhøyeſtes nyelig udviiſte beſynderlige Forſyn over Kongen, det Kongelige Huus, og det ganſke Land. I Anledning af Evang. Luc. VIII. 4 15 paa Søndag Sexageſima af Mag. Nicolay Edinger Balle. 1772. 32 S. i ſtor 8vo. Med M. Hallaggers Skrifter. I en kort forudſkikket Erindring har Forfatteren ſøgt at gjøre ſine Læſere opmærkſomme paa denne ſin Prædikens Indhold. I en kort Indgangs-Tale har han erindret med offentlig Takſigelſe den ſærdeles naadige Forſyn og Varetægt, Gud ſaa beſynderlig i denne Tid har ladet ſee mod Hans Majeſt. Kongen, det Kongelige Huus og det ganſke Land, og i den Henſeende har han fornemmelig taget i Betragtning diſſe Salomons Ord: Naar Retfærdige blive mange ſkal Folket glædes; men naar en Ugudelig herſker, ſkal Folket ſukke. Derpaa kommer han til Texten og i Anledning af ſamme har han foreſtillet 1) de nærmeſte Aarſager, ſom forvolde, at Religionen af mange modtvillig foragtes. Diſſe kan ikke ſøges andenſteds, end i et forvendt Gemyts endten modtvillige Gienſtridighed eller uforſvarlige Forſømmelſe. JEſus har i Evangelio angivet trende Maader, paa hvilke et fordervet Hierte kan blive hærdet imod Aandens Virkninger ved Ordet. Efter hans Foreſtilling maa det endten være Diævelen, eller onde Mennesker, eller det vanartige Kiød, ſom forleder forvovne Spottere til at kaſte den ubilligſte Foragt paa de guddommelige Lærdomme. Den første Aarſag til Religionens Foragt ſges i diſſe hans Ord; Diævelen kommer og tager Ordet af deres Hierte. Den anden Aarſag finder Sted hos em, om hvilke det hedder, at de have ikke Rod, de roe kun til en Tid og falde fra i Friſtelſens Tid. Den tredie Aarſag er tilkiendegivet med diſſe Ord: De qvæes af dette Livs Omhyggelighed, Rigdom og Velyſt. Efter at Forfatteren paa en tydelig, grundig og lærig Maade har af diſſe Chriſti Ord udviklet og forklaret de rende forberørte Aarſager, har han foreſtillet 2) de ſkadeigſte Følger, ſom flyde af Religionens Foragt, ſaa el for dens Foragtere ſelv, der underkaſte ſig derved Guds etfærdige Straf baade i Tid og Evighed, ſom for Regen: n og Underſaatterne. I Henſeende til de ſidſte hedder det

S. 31.: „at Religions Foragterne forſører med deres fræk„ke Exempel den lætſindige og vellyſtige Hob til allehaande „aabenbare Ugudeligheder. De udbrede, hvor de komme „hen, en ſtrafværdig Ligegyldighed mod alt, hvad ſom bæ„rer Navn af Helligt, og opfylde de ſvage Gemytter, ſom „ere mindre befæſtede i Troen, med fordærvelige Fordomme. „Gudsfrygt ſkiuler ſig af Undſeelſe for deres bittre Latter, „men Utugt opløfter Hovedet og Liderlighed prunker, end„og i offentlige Sammenkomſter. Naar Ugudelige blive „mange, ſaa bliver Overtrædelſen megen. Jo ſtærkere „Spotternes Antal voxer i et Land, jo mere forſvinder „Dyd og Ærbarhed, og jo haſtigere tiltager Syndernes „Mangfoldighed." Dette beviiſt og ſtadfæſtet med adſkillige Davids og Salomons Sprog ſluttes endelig med det Spørsmaal: Kan man endnu længer tvile, at Religionens Foragt er et Lands Fordervelſe? ſom vel enhver billig maa bekræfte og tilſtaae, der erkiender en ſand og uforfalſket Religion for en Grundvold til alle Dyder.

Kiøbenhavn. Kiærlighed den ſtørſte Dyd i ſin Natur og det ſtørſte Gode i ſine Følger. Foreſtillet i en Prædiken, holden i vor Frue Kirke af Georg Hahn S. St. Min. Candid. 1772. Med Godiches Skrifter. 36 S. i 8vo. — Texten er af Math. V. 7. Salige ere de Miſkundelige, thi de ſkulle faae Miſkundhed. I et kort Indgangs-Tale viſes, at ey alene Naturens, men endog den aabenbarede Guds Lov, foreſtiller os Kiærlighed ey alene ſom den ſtørſte og vigtigſte Dyd, men endog ſom den nyttigſte og gavnligſte, der har de allerherligſte Forjættelſer og Belønninger baade i Tiden og Evigheden. Texten Ord er ſelv derpaa Beviis; Og i Anledning af ſamme ha Forfatteren betragtet 1) Kiærlighed ſom den ſtørſte Dyd i ſin Natur og 2) Kiærlighed ſom det ſtørſte Gode ſine Følger, efter at han først har viist, at den ſande Menneſke-Kiærlighed er en i Troen grundet færdig Velvillighed, der gior os ſkikkede til at giøre vel imod Menneſkene, i Særdeleshed dem, ſom dertil ere nødlidende. Vi kan ikke nægte, at vi jo med Fornøyelſe har læſt denne opbyggelige og lærerige Tale om Kiærlighed, der giver Haab om en habil Prædikant. Vi vil kun anføre et Stykke S. 36

hvor

hvor han blot foreſtiller den Lykſalighed, ſom naturligviis følger af den ſande Menneſke-Kiærlighed: „Hvad Glæde kan „ være ſtørre, end den, ſom en ret ſand Menneſke-Ven „ nyder ved Udøvelſen af denne Dyd. Intet kan falde ham „ ſuurt, der kan ingen Modgang møde ham i Verden, ſom „ kan være i Stand til at forſtyrre ham i hans Roelighed. „ Han er fornøyet i ſin Skiæbne, og glæder ſig ved ſine „ Medbrødres Velgaaende, om han end ſelv ſkulde ſynes „ at lide noget derunder. Naar andres Sind, ligeſom et „ uſtadigt ſynkefærdigt Vrag, tumles af Vinden og Bøl„ gerne, drives hid og did af de allerhæftigſte Sinds Be„ vægelſer, ſaaſom Vrede, Had, Avind, Hovmod og Hevn„ giærrighed, der ikke tillader dem noget Øyeblik at kunde „ ſmage den reene Sinds Roelighed, der udgiør den ſande „ Lykſalighed, men ſom gruſomme Plage-Aander beſtandig „ martre og pine dem, hvilke de ſom Slaver holde i deres „ Kiæder, ſaa er derimod, Menneſke-Vennens Hierte „ tryg og roelig; et lykkeligt ſtille og en ædel Munterhed, „ indtager og opliver alle hans Siæls Kræfter. Den raſende „ Vrede, ſom giør andres Liv ſaa bittert, den flyer langt „ fra ham. Han fører ingen Krig uden med Synden og La„ ſterne, og hævner ſig paa ſine Fiender alene med Velgier„ ninger. Han elſker ſine Medmenneſker, og fri fra en „ utidig Egenkiærlighed, men opfyldt af de ømmeſte Rørel„ ſer og redeligſte Henſigter, qvæler han ſig ikke med den „ ſig ſelv fortærende Avind og Misundelſe. Hans Hierte „ ſtaaer aabent for alle, bereed til at deele ſaa vel Glædens, „ ſom Sorgens Følelſer, og ſaaledes midt endog i Bedrøvel„ ſer finder han den ſtørſte Sødhed i, at han kan deele de „ Elændiges Ulykſaligheder med dem, og derſom hans Evne „ kunde svare til hans Villie, ſkulde der hverken være Ulyk„ ſalighed eller Armod til i Verden.“

Lindau og Leipzig. Die Göttliche Eingebung der heil. Schrift unterſucht von Joh. Gottlieb Töllner, der heil. Schrift Doctor, und der Gottesgelahrheit und Weltweisheit öffentlicher Lehrer auf der Univerſitet zu Frankfurt. 1771. i 8vo. Dette Skrift er inddeelt i 5 Afſnitter. Førend Forfatteren kommer til Hovedſagens Underſøgning, foredrager han først i en foregaaende

Indledning den Theorie om den Hellige Skrifts guddommelige Indgivelſe, ſom først Jøderne, dernæſt de Chriſtne, ſaavel i de første, ſom midlere Tider baade i den Romerſke og Proteſtantiſke Kirke, ſaavelſom og de ſaa kaldte Remonſtranter og Socinianer har haft: „Det er næſten en almindelig For„dom (ſiger Forfatteren) at den aabenbarede Religions gud„dommelige Anſeelſe ſkal beroe paa Aabenbaringens Skrif„ters guddommelige Anſeelſe, og at det altſaa ſkulde være „ude med Troen i Fald det ikke havde ſin Rigtighed med „den hellige Skriftes Indgivelſe.“ Denne Fordom ſøger han at aſſkaffe, og at viſe, at den chriſtelige Religions Sandhed og Guddommelighed ſkulde alligevel beſtaae, omendſkiønt end alle de hellige Bøger eller en Deel deraf ſkulde være ſkreven uden nogen beſynderlig guddommelig Medvirkning; og at man ikke kan ſlutte fra Indholdets overnaturlige Oprindelſe til en ligedan Oprindelſe af Skrifternes Udarbeydelſe. Hos Jøderne har Moſis Lovbog vel til alle Tider ſtaaet i en guddommelig Anſeelſe, men man finder ingenſteds, at de har talet derom ſom et af Gud indgiven Værk. Man erkiendte blot den deri udi indbefattede Lovs Guddommelighed. Denne Meening forandrede ſig med Tiden, ſaa at de efter Joſephi Vidnesbyrd til Chriſti Tider erklærede alle deres hellige Bøger for ligeſaa mange af Gud indgivne Skrifter. Dette giorde og de første Chriſtne. De vedbeholdte denne Meening dog ikke meget længe. Om Chryſoſtomus veed man, at han ikke har troet nogen Apoſtlernes ellers deres Talers beſtandige Inſpiration. Men intet fortiener i Henſeende til denne Sag og paa de Tider mere Opmærkſomhed, end et Sted hos Auguſtinus, hvor han paaſtaaer, at de 4 Evangeliſter blot af Hukommelſen har opſkrevet JEſu Hiſtorie og Taler: „Det er klart, ſkriver han, at en og ſamme Chriſti „Tale er bleven optegnet af enhver efter ſom han erindrede „ſig ſamme, og efter ſom han fandt for godt at levere den „endten kort eller mere udførlig.“ Altſaa beviſer i det mindſte den Skarpſindigſte iblandt Kirkefædrene, at efter hans Foreſtilling har den Inſpiration, ſom de Hellige Skribenter har nydt, ey alene ikke ophævet den naturlige Brug af deres egne Siælekræfter, men at de og virkelig har ſkrevet de Ting, ſom vare dem tilforn bekiendte, og ſom de følgelig kunde ſkrive uden nogen beſynderlig guddommelig Medvirkning.

ning. Det Begreb, som Kirken forbinder med den guddommelige Indgivelse, er dette, at den bestaaer i en indvortes overnaturlig guddommelig Medvirkning til et Foredrag. Forfatteren anfører i Henseende til Begrebet om Inspirationen mange store Theologers Meeninger. Men ingen af dem alle synes ham at have den tilstrækkelige logiske Nøyagtighed. Hr. Basedow fatter alle Forklaringer tilsammen, men har dog endnu ladet det Ubestemte ubestemt, i det han siger: De fleste Christne sige om alle den Hellige Skrifts Bøger, at de af Gud ere inspirerte eller indgivne: Men dog have de ikke alle de samme Tanker om Inspirationen. Men den Meening, hvori alle dens Forsvarere tilsammen komme overeens, er denne, at den er en overnaturlig guddommelig Virkning, som har virket med de bibelske Bøgers Forfattere, til den Tid, da de skrev dem. Forfatteren forestiller sig 5 muelige Grader af Indgivelse, og søger derhos at bevise, at et Foredrags guddommelige Anseelse er lige stor ved enhver Grad af Indgivelse. Enten har Gud paa en ganske overnaturlig Maade frembragt alle de hellige Bøger, eller dog nogle af dem; eller dog nogle Deele af dem; eller og noget derved er naturligt, noget overnaturligt; eller og alt er deels naturligt, deels overnaturligt; eller og noget er blot naturlig, noget deels naturlig deels overnaturlig fuldført; eller og de hellige Bøger ere tilhobe eller kun for en Deel vel skrevne uden nogen Indgivelse, dog saa, at deres Indhold er med Indgivelse overseet og stadfæstet, eller dog udarbeydet formedelst en Inspiration, som Forfatteren har tilforn nydt. Hr. Basedow, som har foreenet alle Begreber om den hellige Skriftes Indgivelse dertil, at samme er enten af Gud dicteret Forfatterne, eller og udarbeydet med og under en besynderlig Guds Direction, bliver her af Forfatteren vidtløftig igiendrevet. Det Ydet Hovedstykke handler om Rimeligheden af den hellige Skrifts guddommelige Indgivelse. Tre Grunde for samme blive her foredragne og bedømte. Disse ere tagne deels af Guds unægtelige Villie angaaende sin Aabenbarings visseste Vedligeholdelse iblandt Menneskene, deels af den Inspiration Forfatterne ellers har nydt, deels af den hellige Skrifts mærkværdige Indretning. Dernæst giennemgaaer han de Grunde imod samme, som kunde tages af en guddommelig Indgivelses Unødvendighed.

I det IIIdie Hovedstykke bliver dens Virkelighed undersøgt og beviist. Han undersøger først de indvortes Kiendemærker i den Hellige Skriftes Indhold og Forfatning, i Forfatternes Foranledigelse og Øbsigt, i de af dem foredragne Materier, i Foredraget selv og sammes Orden. Derpaa undersøger han meget vidtløftig og udførlig de derfor værende troeværdige Vidnesbyrd. Disse ere endten de hellige Skribenteres egne Vidnesbyrd, og de af dem opstillte guddommelige Læreres, eller og Kirkens Vidnesbyrd. Hine ere deels umiddelbare, deels middelbare, deels udtrykkelige, deels giørlige. De umiddelbare og udtrykkelige Vidnesbyrd om Skriftens guddommelige Indgivelse blive samlet af det Gamle og Nye Testamente, og tillige oplyste. Derefter følge de middelbare Vidnesbyrd, hvor hen hører fornemmlig Christi og Apostlernes giørlige Vidnesbyrd om det Gamle Testaments Guddommelighed. Derpaa giennemgaaer han de forskiællige Indvendiger, som man har giort herimod til forskiællige Tider, igiendriver dem og viser af begge Slags foranførte Vidnesbyrd, at de hellige Bøgers virkelige Indgivelse er beviislig. I det IVde Hovedstykke undersøges Beskaffenheden af den beviiste guddommelige Indgivelse. Han beviser i den Henseende: 1) at den hellige Skrift hverken ganske eller for en Deel i den fuldkomneste Grad, og altsaa ikke ganske umiddelbar er indgiven af Gud: 2) at ikke alt i Skriften er indgiven i lige Grad; 3) at Indgivelsens Grad ikke kan bestemmes i Henseende til nogen Deel af samme: 4) men at den dog overalt har sørget for Indholdets Valg, Sandhed og Forstaaelighed: 5) at den har strakt sig ligesaa vel til Ordene, som til Tingene: 6) at adskillige Bøger i den hellige Skrift ere skrevne uden Indgivelse, og først siden med Indgivelse ere blevne stadfæstede. Hid henfører han Salomons Skrifter, Jobs Bog, og det Gamle Testaments historiske Bøger. I det Vte og sidste Hovedstykke undersøger Forfatteren de heraf flydende Følger saavel i Henseende til Beviset om den hellige Skrift i Dogmatiken, som og i Henseende til Beviset og Forsvaret for den christelige Religion, i Henseende til den hellige Skrifts Udtolkning og dens Regler, i Henseende til Theologien i Almindelighed og de theologiske Beviis i Besynderlighed. —— Man er allerede bekiendt med Forfatterens philosophiske Skarpsindighed, som trænger igiennem til det

In-

Inderſte i Tingene, og ikke lader ſig blænde af Fordomme, og den Frimodighed, hvormed han foredrager alt hvad han efter ſin Indſigt holder for ſandt.

Jena. Af Hr. D. Henrich Gottfried Scheidemantels **Staatsrechte nach der Vernunft und den Sitten der vornehmſten Völker**, er udkommen den anden Deel. Forfatteren var i Begyndelſen til Sinds i denne anden Deel af ſin Stats-Ret tilligemed at handle om Rettens Pleye, Underſaatternes Rettigheder og Forbindtligheder, om Tyranni og Rebellion. Men han blev i Følgen overbeviiſt om, at der med dette Forehavendes Udførelſe vilde blive mange Ting at beſvare, hvilke man gemeenlig anſeer kun langt fra og ſom Biſager. Af den Aarſag vil han forſpare diſſe Materiers Udførelſe til i en beſynderlig Deel, nemlig i den tredie Deel af ſit Værk, hvor han tillige lover at tilføye den Art og Maade, paa hvilken de borgerlige Sælſkabers Rettigheder kan tabes. Den beſynderlige Stats-Ret om Regieringsformerne vil han ſiden, ſaa vidt mueligt, afhandle ſyſtematiſk i et beſynderligt Værk. Denne nærværende anden Deel indbefatter kun 3 Kapitler: 1) **Die Majeſtäts Rechte auf die geiſtlichen Gemeinden im Staate**, 2) **die Policeyſachen** og 3) **die Staatswirthſchaft**. Man roſer Forfatteren, ſom den, der endnu immer tænker ſelv, og tænker vel, og ofte det, ſom er baade Nyt og Godt, men man bemærker derhos, at han undertiden, for at ſkrive ſmukt, falder i den declamatoriſke og kunſtlede Tone, og at han undertiden handler alt for udførlig om Biſager, ſom egentlig ikke hører umiddelbar til Stats Retten. Han taler i det første Kapitel om Gudstienesten og Atheiſterie, om Religionens Nødvendighed i en Stat, og underſøger det Spørsmaal: om Atheiſter ere at taale i en Stat? hvilket han benægter, endſkiønt der ere andre, ſom holde for, at en blot theoretiſk Atheiſt kan opfylde alle en god Borgers Pligter. I Henſeende til den chriſtelige Religion bliver **Rouſſeau** vidtløftig igiendrevet. Majeſtæts-Rettigheder i Henſeende til Kirken beſtaaer in poteſtate rectoria, inſpectoria, og executoria circa ſacra, og her viſes, naar Monarcherne først har bekommet Kirke-Regimentet. Forfatteren vil her have alle dem til Modſtandere, ſom ikke udlede denne Magt af den bekiendte Satz:

Princeps duplicem sustinet personam, alteram Principis, alteram Episcopi. Det andet Kapitel handler om Politie-Sager og er meget vidtløftig udført, saasom i de fleste af Stats-Rettens Systemer Politien endten slet ikke eller blot tilfældigviis berøres, hvilken man dog med Ret burde ansee som Grundvolden til Statens indvortes Lyksalighed. Han søger her først og fornemmelig at bestemme det rette Begreb om Politien, og at underskille den fra andre Regierings-Bestæftelser. Derpaa afhandler han den hele Politie-Videnskab i Henseende til følgende Gienstænde, i Henseende til Befolkningen, Sædesystemet, Vinskibeligheden, den gode Næringsstand, i Henseende til Territoriernes Bequemmelighed eller Behagelighed. Majestæts-Rettighederne i Henseende til Ære og Værdighed i en Stat, regner han og under Politie-Sager, saasom de har Hensigt til Orden iblandt Borgerne. Æreløshed, Rang, Titel, Adel og dens forskiællige Arter, iligemaade dens Forhverelse og Tab, alt dette kommer her i Betragtning. Forfatteren anbringer os her en mærkværdig Anecdote om Franc. I. Han spurgte en af sine bedste Ministre, om han var af Adel? Sire, svarede denne, Noah havde 3 Sønner i Arken, og jeg veed ikke fra hvilken af dem jeg nedstammer. I det 3die Kapitel bliver Statshuusholdningen bedømt efter Rettens Grundsatzer. Herudi bestemmes Forskiællen imellem Stats- og Privat-Godser og alle hidhenhørende Rettigheder, og angives nogle almindelige Maximer til Paaleggenes Bedømmelse. Efter Afhandlingen om Stats-Gielden undersøges adskillige Meeninger af Hr. von Bielefeld og Montesquieu, som ikke finde Forfatterens Bifald, og til Slutning anføres mange gode og nyttige Ting om Statshuusholdningens Forvaltning. Man erindrer ellers, at Forfatteren alt for ofte i denne Deel har forblandet Statsklogskaben og Stats-Retten med hinanden.

Hamburg og Leipzig Antipapistisches Journal oder der unparthejische Lutheraner, als das Supplement und der Anhang zum Proselyten, herausgegeben von M. Ferdinand Ambrosius Fidler, 1770. og 1771. 3 Th. i 8vo. Begge de første Deele indbefatte den første Aargang, for den første Deel staaer Forfatterens Bil-

lede

lede i ſmukt Kobberſtik og i hans forrige Munkedragt. Denne Journal ſtaaer i Sammenhæng med Forfatterens Proſelyt, ſom Titelen og mælder, har taget ſin Begyndelſe ſiden Mart. i forrige Aar, og bliver endnu videre forſat; ſaa der ugentlig udkommer et Stykke i et Ark. Hr. F. leverer herudi Recenſioner ey alene af katholſke, men endog proteſtantiſke Skribentere, naar ſamme har nogen Henſigt paa den romerſke Kirke. Men det vigtigſte og intereſſanteſte er den Brevvexling, ſom hermed gives Publikum i Hænderne. En proteſtantiſk Præſt beder Hr. F. at beſvare det Spørsmaal: hvorledes det kan være mueligt, at fornuftige og ſkarpſindige Genier og Statskloge ikke erkiende det Svage, det Falſke, det Blændende, og det Ugrundede i Pavedommet, og hvad der vel hindrer, at de endten ikke kan, eller ikke vil indſee Sandheds Lys. Beſvarelſen paa dette betydelige Spørsmaal ſkal være meget Læſeværdig. Særdeles mærkværdig er og den Brevvexling med en Fritænker, med Pat. **Marianus**, med Forfatterens Broder, med Hr. von **Hombeck**, med Hr. Græve von **Gordola**, med en catholſk Læg af B. over det Spørsmaal, **om Paven er Petri Efterfølger og Chriſti Statholder?** og med P. **Erneſtus**. Om Hr. Kammer-Raad **Paul Beck**, hvis ulykkelige Skiæbne er bekiendt, finder man her forſkiællige Efterretninger. En Skrivelſe fra ſamme til Forfatteren i det 16de Stykke i den tredie Deel ſkildrer Cieſtligheden og Munkene i den Romerſke Kirke med livagtigſte Farver, og dog er han endnu ſelv et Medlem af ſamme Kirke. Meget roesværdig er denne Forfatterens Beſlutning S. 261: „ Vil Catholikerne forekaſte mig „ perſonlige Feyl, ſaa vil jeg lade dem alene ligge ubeſvarede. „ Derved ſkal jeg og undgaae al Bitterhed, ſom hidindtil „ endnu immer har herſket i mine Blade, og ſom jeg ſelv „ har Afſkye for.“ Tilſidſt læſer man en Brevvexling om Børne-Opdragelſen, der giver et fordeelagtigt Vidnesbyrd om Forfatterens Indſigter.

Leipzig. Des **Herrn Juſtiz-Rath** Willebrand **Grundregeln und Anleitungs Sätze zur Beförderung der geſellſchaftlichen Glückſeligkeit in den Städten, mit Verzeichniß der zur Erläuterung erforderlichen Hülfsmittel. Nebſt einer Vorrede von der edlen Einfalt**

falt der geſellſchaftlichen Einrichtung der alten Deutſchen. 1771. 418 S. i 8vo. Forfatteren har allerede ved andre Skrifter lagt for Dagen ſin ved egen Erfaring forhvervede ſtore Kundſkab, og derved forhvervet ſig alle upartieſke Dommeres Bifald. I Forberedelſen handler han om den borgerlige Regierekunſtes Lærere og viſer til den Tydſke Nations Ære, at de nærværende ſtørſte Lærere i denne Kunſt ere af tydſke Helteblod afſtammende Regentere, og anfører Codicem Thereſianum, og Fridericianum, Corpus Conſtitut. Holſatic. Antimachiavel, den Ruſſiſke Keiſerinde Catharina's Inſtruction o. a. ſl., ſom de umodſigeligſte Beviis derpaa. Hvad Forfatteren fortæller om den gamle tydſke Sælſkabelige Indretning, er alt taget af tilforladelige Efterretninger. Paa denne Fortale følger en Indledning, ſom indbefatter Grundſætninger om det Borgerlige Sælſkabs Oprindelſe og Forfatninger. Derpaa følger 8te Grundregler med et tilſtrækkeligt Antal Anlednings-Rubriker tilligemed et endnu ſtørre Antal af Oplysnings-Satzer, hvorved enhver Grundregel maa forklares. Et Anhang til de 8te Hoved-Afdeelinger beſtaaer af et Politie-Bibliothek, eller en møyſommelig Fortegnelſe paa de Bøger og Afhandlinger, hvorved enhver bliver ſat i Stand til at afgive en Lærer i denne for det menneſkelige Kiøn ſaa nyttige Videnſkab. Den første Grundregel handler om Indretninger til Sædernes Befordring. Den anden Grundregel handler om den offentlige Omhue for Sundheden. Den tredie Grundregel betræffer Næringsſtanden, den fierde den borgerlige Handel, den femte den offentlige Sikkerhed, den ſiette den offentlige Roelighed, den ſyvende de offentlige Zirather og Begvemligheder, den ottende Udførelſen af de Foranſtaltninger, ſom Øvrigheden har føyet. Enhver Grundregel er igien afhandlet i mange forſkiællige Rubriker, hvis beſynderlige Indhold vi for Kortheds Skyld ville forbiegaae. Værket beſluttes med ovenmældte Anhang, ſom giver en tilſtrækkelig Fortegnelſe paa Hielpemidlerne, hvis Henſigt, Kilde og Beſkaffenhed Forfatteren tillige anviſer.

Leipzig. Jacob Fergusons (Mitglieds der Königl. Geſellſchaft zu London) Anfangsgründe der Sternſeherkunſt für die Jugend in zehn Geſprächen: aus dem

dem Engliſchen überſetzt. 1771. 176 S. i 8vo, med 7 Kobbere. Bogens Fortieneſte beſtaaer i et tydeligt og populair Foredrag. Læremaaden ved Dialoger befordrer og Tydeligheden. I Beſynderlighed har Forfatteren ſøgt at giøre ſig tydelig for dem, ſom ikke beſidde den ſtørſte Styrke i Mathematiken. Dialogernes Indhold er følgende: 1) Om Jordens Bevægelſe, Geſtalt og Udmaalinger: 2) Om Naturens Ligevægt og om Sole-Syſtemet: 3) Om Tyngden og Lyſet: 4) Om Veneris Gang forbi Solen den 6te Junii 1761., og hvorledes Planeternes Affland fra Solen derved er funden: 5) Om Maaden at finde Stædernes Bredde og Længde: 6) Om Aarſagerne til Dagenes og Nætternes forſkiællige Længde, Aar-Tidernes Afvexling og Maanens adſkillige Forandringer: 7) Om Maanens Bevægelſe om Jorden og Solen og om Sole- og Maane-Formørkelſerne: 8) Om Havets Ebbe og Flod: 9) Om Fix-Stiernerne og om Soel- og Stierne-Tiden: 10) Om Soel-Formørkelſens Tegning.

Altenburg. Jacobi Perizonii Animadverſiones Hiſtoricæ, in qvibus qvam plurima in priſcis Romanarum Rerum, ſed utriusqve Lingvæ Auctoribus notantur, multa etiam illuſtrantur atqve emendantur, varia deniqve antiqvorum eruunter & uberius explicantur; qvas ob Præſtantiam & Raritatem typis repetendas curavit *Theophilus Chriſtophorus Harles*. 1771. 1 Alph. 7 Ark i 8vo. Hr. Hofraad Harles dømmer rigtig om denne Bogs Værd, og man er ham forbunden for dette nye Oplag deraf. Den kan tiene til Mønſter, hvorledes man ſkal anvende Critik, Sprog-Kundſkab, Lærdom og Skarpſindighed, for at antænde Lys i den gamle Hiſtorie og hæve de for Anſeelſe derudi forekommende Modſigelſer, ſom en Clericus med ſin hele Logik ikke kan ſkaffe bort. Han forklarer i denne Bog mange gamle Skikke meget rigtigere og nøyere, end andre for ham har giort, forbedrer Afſkrivernes Feyl, oploſer chronologiſke Vanſkeligheder, og anbringer meget, ſom tiener til at beſtemme gamle Ords rigtige Betydning o. ſ. v. Perizons Liv og Levnet er ſat foran, og et nyttig Regiſter tilføyet. Saa vel yngre ſom ældre Lærde kan af dette Skrift lære den rette kritiſke Methode i Hiſtorien.

Halle.

Halle. Af den Udgave af **Theodoreti** Værker, ſom Hr. Prof. **Schulze** foranſtalter, er udkommen den III. Deel 1771. paa 3 Alph. 14 Ark i 8vo. I denne Deel forekommer først Theodoreti Interpretatio XIV. Epiſtolarum S. Pauli Apoſtoli, dernæſt Eccleſiaſticæ hiſtoriæ Libri V., ſaa Philotheus ſeu religioſa hiſtoriæ, og endelig Oratio de divina & ſancta Caritate. Ved Udgaven af det første Stykke, ſom ſkulde være deſto vigtigere for det Nye Teſtamentes Fortolkere, da det hidindtil ſaa lidet er bleven brugt, ere tvende Haandſkrifter af **Auſpurg** og **München** blevne ſammenlignede. Det første er henved 600 Aar gammel, og det ſidſte er nyt og af det 16de Seculum. Man har og benyttet ſig af hvad **Gentianus Hervetius**, ved ſin latinſke Overſættelſe, har anmærket, ſom nyttigt i den Henſeende. Til Kirke-Hiſtoriens Forbedring har Hr. Prof. S. alene haft et Auſpurgiſk Haandſkrift af et Fragment. Ikke deſto mindre har dog denne nye Udgave derved bekommet det Fortrin, at de forſkiællige Læſemaader ere ſamlede af de trykte Udgaver. Om diſſe Udgaver gives i Fortalen S. 7 en critiſk Efterretning. Man har heller ikke overſæt de Skribentere, ſom **Theodoret** har anført, eller ſom har anført de ſamme offentlige Skrifter, ſom han, for Ex. **Athanaſius, Hilarius, Epiphanius** o. a. Man veed hvor bequemt dette Middel ofte er til at rette fordervede Steder. Ved det tredie Skrift har Udgiveren ikke haft nogen Hielp af Haandſkrifterne. **Talen** har han af den Aarſag tilføyet, fordi den var ligeſom en Epilogus religioſæ hiſtoriæ. Texten er aftrykt efter den Sirmondiſke Udgave, uden hvor Læſemaaden var aabenbar fordervet, eller hvor **Sirmond** havde handlet mod Haandſkrifternes Authoritet.

Langenſalza. **Neue Sammlung einiger Predigten von M. Samuel Gottlieb Crüger, Pred bey der Herzogl. Sachſ. Weiſſenfelſ. Hofgemeinde zu Langenſalza.** 1771. 562 S. i 8vo. I Fortalen forklarer Forfatteren ſig ſelv over det Begreb han har om en Prædiken. „Den „ er en kort Forklaring over en bibelſk Text, og endnu tiere, „ blot over en eller anden endten Troes Sandhed eller Levnets Pligt, ſom derudi indbefattes; en Udarbeydelſe, ſom „ dens Forfatter paa det mueligſte maa indrette efter ſine

„ Til-

„ Tilhøreres Bequemhed.“ Vist nok burde en Kunstdommer, førend han vil dømme om Prædikener, kiende det Publikum, for hvilket de vare bestemte, da han ellers maa dømme falsk. Men det er dog ikke mueligt i de fleste Tilfælde at have denne Kundskab. Naar man derfor i det øvrige kiender Prædikanten af sine Taler, som en fornuftig og klog Mand, saa kan man immer være tilbøyelig til at troe, at han maa have lempet sit Foredrag efter sine Tilhøreres Evne. Efter samme Grunde bedømmer man disse Prædikener. Nogle moralske Levnets-Pligter ere derudi vel og eftertrykkelig afhandlede, saasom om Misundelse, om Vrede, om Fattigdoms og Rigdoms gode og onde Side, om Ukiærlighed o. a. fl. Den hele Samling indbefatter 20 Prædikener. Afhandlingen er tydelig og ordentlig forfattet.

Berlin. Versuch einer systematischen Abhandlung über die Erdkonchylien, sonderlich derer, welche um Thangelstädt gefunden worden, nebst einer Nachlese über die Erdschnecken überhaupt, von Joh. Sam. Schroter, Pfarrer zu Thangelstädt und Rettwitz im Herzogthum Weymar, mit Kupf. 1771. 8vo. Man maa billig forundre sig over, at Hr. S har ved egen Flid og Lyst til Natur-Historien bragt det saa vidt i denne Videnskab, uden at han derudi tilforn har haft nogen besynderlig Underviisning. Indledningen handler om Jord-Snegle i Almindelighed, i Sammenligning med Flod- og Vand-Snegle, og leverer dernæst en Fortegnelse paa alle de Skribenter om Jord-Snegle, som ere blevne Forfatteren bekiendte, om Skal-Husene og deres Beboere. Dernæst følger en besynderlig Afdeeling om Jord-Conchyliernes Beboere, og deres Deele. Hr. S. har snittet Hovedet af mange Snegle, uden nogen Tid at bemærke, at de ere vorne ind igien paa dem, som for kort siden er foregivet. En følgende Afdeeling handler om Sneglernes Skal-Huse, deres Oprindelse og Farver o. s. v. Man vil for Resten af dette Skrift lære at kiende forskiællige hidindtil ubekiendte Skabninger, og Elskere af Natur-Historien ville vist læse det med megen Fornøyelse.

Leipig og Budißin. Friderich August Weitz, der Arzneygel. und Wundarzneyk. Doctor, und Physicus

des

des Churfürſtl. Sachſ. Amtes Tantenburg, vollſtändige Auszüge aus dem beſten chirurgiſchen Diſputen aller Akademien, nebſt Anzeigen der neueſten chirurgiſchen Bücher und einem Anhange chirurgiſchen Neuigkeiten. Dritter Band. 1771. 14 Ark i 8vo. I dette Bind forekommer 27 Udtoge af Akademiſke Stridsſkrifter, ſaa fuldſtændige, at man næſten kan undvære Skrifterne ſelv. Af 8 chirurgiſke Skrifter er her og givet en udførlig Recenſion. Beſlutningen ſkeer med chirurgiſke Nyeheder. Da de første Bind har fundet mange Læſere og ere blevne vel optagne, ſaa lover Forfatteren at giøre de følgende end mere fuldkomne, og intet at forbigaae, ſom kan bidrage noget til Chirurgiens Udbredelſe. Til den Ende anmoder han Videnſkabernes Velyndere og Befordrere, at indſende deres Bidrage, ſom han vil erkiende med ſkyldig Tak.

Hamburg. Eine Predigt von dem wahren und dem falſchen Frieden: Am Sontage Miſericord Domini dieſes Jahres, über das ordentliche Evangelium Joh. X. 12.-16. gehalten, und hernach weiter ausgeführet, und mit erläuternden Anmerkungen und einigen Zugaben verſehen von Joh. Melchior Goetze, Paſt. zu St. Catharinen in Hamburg. 1771. 152 S. i 8vo. Prædikenen ſelv har tvende Deele, om den ſande og ſalige, og om den falſke og fordømmelige Fred, med de hidhenhørende Følger, at Chriſtne bør beſlitte ſig paa den første og ſkye den ſidſte. I de 5 Tilgifter finder man indhentede Reſponſa af tvende theologiſke Faculteter over forſkiællige vigtige Spørsmaale, iligemaade et Udtog af Formula Committendi, og et Decretum Senatus af Aar 1603.

Paris. L'Art de faire l'indienne a l'inſtar d'Angleterre, & de compoſer toutes les couleur bon teint, propres a l'indienne. Suivi de la façon de faire toutes les couleurs en liqueurs pour peindre ſur les Etoffes de ſoie, pour la miniature, le lavis des plans pour colorer les bois, les plumes, la paille, le crin, par M. *Delormais*, Deſſinateur du Roi & Coloriſte. 1770. Denne Bog ligner man med Hillots Farvekunſt, og ønſker en ligeſaa god tydſk Overſættelſe deraf. Titlen anviſer tilſtrækkelig dens Indhold.

No. 22.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 28de May 1772.

Kiøbenhavn. Et Brev fra Anders Chriſtenſen til — om Korn-Priſer, Folkemængde, Proprietairer, Bønder, med videre, Landhuusholdningen angaaendes, hvorved tillige adſkillige Modens Fordomme beſtrides. 1771. Med Godiches Skrifter. 76 S. i 8vo. — Forfatteren er meget misfornøyet med den bekiendte Klage over de høye Kornpriſer. 3 eller 4 Rdlr. for en Tønde Rug er efter hans Meening ikke nogen ubillig Priis. Han giver at betænke, hvad Arbeyde og Bekoſtning Avlingen nedtager, og hvor lidet Overſkud der bliver for Arbeyderen, naar hans Arbeyde nogenlunde ſkal betales. Til Beviis derpaa er her anført en Beregning over Udgift og Indtægt ved en Tønde Bygs Drift til Udbrug, naar Arbeydet derved ſkulde leyes for Penge. Forbemældte Klage ſkal være saa meget mere ubillig, ſom ey alene de ſidſte Aars Misvæxt, uden endog Qvæg-Sygen, det andre og har bemærket, ere de rette Aarſager til den høye Priis. Fra de høye Kornpriſer kommer Forfatteren til Hoveriet, ſom efter hans Meening ſkal være en for Landet nyttig Indretning, ja han forſikkrer, at Korn-Priſerne formedelſt ſamme ere langt fra ikke saa høye, ſom de ellers vilde blive. Man har i offentlige saavel tydſke ſom danſke Skrifter giort følgende Indvendinger mod Hoveriet; 1) at de elleve Parter af Landet dyrkes ilde, fordi Herregaardene, der ſkulde udgiøre

giøre den 12te Part, ſkulle dyrkes vel: 2) at Hovbønderne har ikke Tid til at drive deres egne Gaarde formedelſt Hoveriet; 3) at Eyendommen blev dreven langt bedre, følgelig mere Korn frembragt, om der paa Herregaardene bleve ſatte Afbyggere, da man ſikkert kunde formode, at enhver i ſær arbeydede bedre og troeligere for ſig ſelv, end nu Bønderne for deres Hosbond; 4) at om Hoveriet blev afſkaffet, og Bønderne i Stedet for at være Fæſtebønder fik Arvefæſter, Frihed og Sikkerhed paa ſin Formue, ey alene for ſig ſelv, men endog for deres Arvinger, vilde de blive langt ſtræbſommere og vindſkibeligere. Diſſe Forevendiger har Forfatteren paataget ſig at beſtride hver for ſig. Han ſkriver i ſær med Nidkiærhed mod den 3die Poſt, og man maa aldeles billige ham dette, at man med ingen Billighed, ja ey uden den ſtørſte Ubillighed, kan eller bør paaſtaae nogen ſaadan Forandring endog til det almindelige Beſte, hvorved Proprietairerne ſkulde ødelægges, eller lide Tab i deres Eyendom uden Erſtatning. Men ſaadan Erſtatning maa de have foreſtillet ſig ſom mueligt, der har projecteret den her omhandlede Forandring, og det kommer aldeles an paa Rigtigheden af denne deres Foreſtilling. Thi man bør ſnarere troe, at Mennesker kan feyle, end at de har haft Hensigt til deres Medmenneskers Skade. Hvad Hoveriet angaaer, da er Forfatteren dem ikke gunſtig, der beſkrive det ſom et Slaverie, og Bonden ſom en Slave: 1) fordi han er bunden til ſin Fødeſtavn, 2) fordi han ſkal være ſin Hosbonde hørig og lydig; 3) fordi han ſkal giøre Hoverie. Ingen kan nægte, at jo diſſe ere Pligter der kan kræves og fordres af Bønder efter Omſtændighederne og Gemytternes ulige Beſkaffenhed med ſtørre eller mindre baade Strænghed og Mildhed, og i begge Henſeender har vel Hoveriet fundet ſine nidkiære baade Beſtridere og Forſvarere, ſom hver kan have haft nogen Ret paa ſin Side til en ſtrængere eller mildere Foreſtilling derom. Vi har mærket, at de der beſtride det, har fornemmelig haft den mueligе Misbrug, og de der forſvare det, den rette og lovlige og billige Brug deraf for Øyne. I denne ſidſte Betragtning bliver det og forſvaret af nærværende Forfatter. Hvad først angaaer Bondens Forbindelſe til Fødeſtavn, da vedkommer den ikke Hoveriet, og er fornøden ſaa længe Landmilicen er indrettet paa den Fod, den nu er. Den Hørighed

hed og Lydighed, som Bonden efter Loven skylder Hosbonden, har sine Grændser og er kun at forstaae, saavidt lovligt og billigt er. Hvad endelig Hoveriet angaaer, da erindres, at Bonden ikke dertil var forbunden, naar han det ikke selv havde indgaaet, og der er ingen, som kan tvinge ham til at antage et Hovsted imod hans Villie. For at forestille Billigheden af Hoverie-Accorder, har Forfatteren givet en saadan oprindelig Afbildning deraf S. 27.: „Lader os „ forestille os 100 Mennesker i et vist Selskab. De 99 af „ dem have ingen Penge, intet at giøre Forskud med til alle „ de Ting, som behøves, forinden nogen kan sætte sig ned, „ fornemmelig til Agerbruget. Titius den 100de af disse „ har Penge. Han siger til de andre; Kommer, jeg skal „ skaffe Jer Føde og Ophold. Her ligger en Eyedom, den „ vil jeg kiøbe, eller, i Fald den, som fra første færd, ingen „ tilhørte, den ville vi indtage. Jeg skal skaffe Jer Huse, „ Arbeyds-Bester og Redskaber, Sædekorn af Sædekorn saa „ længe til I selv avle noget. Eyendommen vil vi deele i „ 10 Parter. De 9 ere for Jer, den 10de for mig. Jeg „ forlanger ingen synderlig Afgift af de 9 Parter, alene̊ste, „ at I skal i dets Sted bearbeyde mig den 10de. Accorten „ sluttes, og jeg troer ikke nogen kan sige, at den er ubil„ lig, eller for en Stat skadelig, men tvertimod syensyn„ ligen fordeelagtig; thi dersom disse 99 ikke vilde have ind„ gaaet denne Accordt, maatte de have søgt Brød og Boe„ pæl andensteds; og Titius maatte have trakt sine Penge „ andensteds hen, og anvendt dem paa en anden Nærings„ Maade; og Eyendommen havde lagt udyrket; thi med „ Penge eller Vahre, at kunne forrente det store Forskud, „ som Titius maatte giøre, var dem, som havde intet „ uden de bare Næver at begynde med, umueligt.“ Forfatteren meener det efter al Formodning maa være gaaet saaledes til, siden det skeer endnu saaledes den Dag i Dag. Der er vel ingen, som kan nægte, at jo Accordter bør staae fast og ikke brydes til nogens Fornærmelse, og at der ikke saa lættelig bør skee en Hovedforandring i en almindelig vedtagen og rodfæstet Indretning, der ikke kan rokkes, eller forrykkes, uden næsten at foraarsage Convulsion i det hele Stats-Legeme. Men en anden Sag er det, om ikke en anden Fald, end den her satte, fra Begyndelsen havde været muelig og kunde

tillige have været nyttig, for Ex. om Titius fra Begyndelſen af ey havde beholdt en ſtørre Deel for ſig end han ſelv vel kunde have bearbeydet, og ladet ſig af de andre betale deſto mere i Afgift, mod at tilſtaae dem ſtørre Friheder og Rettigheder i og til Brugen af den til dem overladte Eyendom. Det er uden Tvil den Fald, de har haft for Øyne, ſom nu forgiæves ville drive derpaa, ſaa længe den først indførte og ſtadfæſtede Indretning ikke kan rokkes uden en ſtor og almindelig Forrykkelſe i Statens Legeme. Det vil og aldeles beroe paa, at de gode eller onde Følger af enhver Indretning bliver overſeete i al deres Omfang og rigtig afveyede i Forhold mod hinanden, og at man tillige har Landets Tilſtand for Øyne. Derpaa har nærværende Forfatter haft Hensigt i det han forſvarer Hoveriet og ſiger S. 29.: „Saale„des gielder, ſaa længe Landet er i den Tilſtand det nu er, „det er at ſige; ſaa længe her er ikke flere Penge, ikke flere „bemidlede Folk. Kom det nogen Tid dertil, at dette Land „i diſſe Tilfælde kunde komme til at ſtaae i Ligning med „Engeland eller Holland, var det en anden Sag.“ Hvad Arvefæſter og Selveyedom angaaer, da nægter Forfatteren ikke, at jo diſſe havde deres Fordeele, men han troer dog ikke, at Bønderne derfore vilde blive mere ſtræbſomme og arbeydſomme, og han beraaber ſig i den Henſeende paa daglig Erfaring, ſom han ſætter imod de oekonomiſke Skribenteres Theorie. Han troer heller ikke, det var mueligt, at ſkaffe Proprietairen noget fuldkomment Vederlag, ſom billigt var, for det Tab han maatte lide ved Hovfrihed, Arvefæſter og Selveyedom. Dette er noget vi overlade til andres Underſøgning, om det ikke allerede nøye nok ſkulde være underſøgt. Men man kan dog ey andet end bifalde Forfatteren i det han derpaa ſaaledes har føyet til S. 32.: „Skulde og Hoveriet „uden Vederlag fratages Eyeren? Skulde Proprietairerne „være forbundne til, uden Vederlag at give Arvefæſter eller „viſſe Selv-Eyer-Rettigheder, fordi det maaſkee, ſom dog „er uviſt, kunde være bedre for Staten? Skulde diſſe „Statens Lemmer afſkiæres, ſom en af vore Projectmagere „lader ſig forſtaae med? Kan nogen Patriot, kan nogen „Menneſke-Ven, kan noget retſindigt Menneſke, kan nogen „ærlig Mand tænke ſaaledes? Og hvorfor ſkulde de afſkiæres eller undertrykkes? Hvori beſtaaer deres Forbrydelſe?

„ O.

„ o. s. v.“ Man erindrer sig vel selv, at det er Philopatrejas Forfatteren hermed har sigtet til, og dette hans grumme Udtryk, **at man maatte afskiære nogle Lemmer paa Stats-Legemet**, som han just har brugt til Anstød i samme Materie. Forfatteren erklærer det for en af vor Tids Fordomme, som de fleste Oeconomister udskrive den ene af den anden, **at det er Bonden og hans stærke Arme, som alting skal tilskrives.** Han derimod paastaaer, at det er Penge, som driver Værket. Enhver seer lættelig ind, at der i saadanne ubestemte Satzer og Modsatzer altid bliver noget baade sandt og falsk, formedelst hvilket man ikke let kan eller bør tage noget Partie, men maatte tage en Middelvey for at dømme mellem de hinanden modsigende Parter. Forfatteren, som immer har nærværende Indretning og Tilstand for Øyne, maa med rette spørge, hvad Bonden med sine bare Hænder vel vilde have udrettet, foruden Forskud, og foruden Penge, der er det, som sætter Hænderne i Drift og Virksomhed? Nu er det just Proprietairen, som har sat og daglig sætter saa mange af sine Medborgere i Drift og Virksomhed, og Forfatteren har derfor med en billig og retmæssig Nidkiærhed søyet dette til: „ Naar han nu dette har „ giort, naar han dertil har forskudt sine Penge, og saa„ledes ved at befordre sit eget Bedste, saa meget bidraget „ til det Almindeliges; saa skulde han afskiæres, men hans „ Penge maatte nok blive i Stikken. En herlig Morale „ hvorom der ikke findes noget i Huus-Tavlen. Skulde „ man vel og formode nogen saa uforskammet, der turde „ være bekiendt at fremkomme med saadan Morale, og skul„ de man formode, at saadan Præken, skulde opvække „ mindste Eftertanke hos et alvorligt og retsindigt Menne„ ske?“ For Resten vil han søyelig underskrive, at Bønder bør have Frihed og Sikkerhed paa Eyedom, Formue og Rettighed, men han paastaaer derhos, at de virkelig har den, og **Frihed** skal efter hans Begreb bestaae derudi, at man med Sikkerhed kan indrette sine Gierninger, sin Handel og Vandel efter Lovene. Han glemmer og ikke ved den Leylighed paa det kraftigste at forestille, at Hosbonden er den, der under alle Tilfælde maa staae baade til Ansvar og Forsvar for sine Bønder. Man maa uden Modsigelse tilstaae ham, at det er ikke saa let en Sag for enhver Proprietair, at sæl-

ge eller udstykke sit Gods, at forandre sin Boepæl, sin Levemaade og Husholdning, og han foreſtiller tillige hvor vanskeligt det vilde blive at faae Kiøbere til det saaledes udstykkede Gods, og ønsker, at de, som har raadet dertil, vilde selv kiøbe Herregaarde, da de bedst vilde lære at kiende de Vanskeligheder, en Proprietair har at bestride, hvoriblandt han mælder om nogle, som Hoverie-Anordningen skal have givet Anledning til. Forfatteren er i den Henseende udførlig og hans Skrivemaade pathetisk. Han slutter sin Foreſtilling om disse Ulevligheder med følgende Anmærkning S. 32.: „For „ at komme til vore Patrioter igien, da fortæller en anden „ os, hvorledes Hoveriet er indført, eller rettere, derom „ leverer os en Formodning, men, om end denne Formod„ ning var tilforladelig og grundet, som den dog ikke er, „ hvad saa meer? Hvad vedkommer det de idsige Proprietairer, „ paa hvad Fod Landvæsenet eller Agerbruget har staaet i „ Kong Waldemars Tid? Skulde de rette sig derefter, „ eller efter det Skiøde, hvorved Godset er dem solgt af „ Kong Frid. IV. eller V, høylovlig Ihukommelse: Den „ naturlige Billighed siger jo, at Godset maa benyttes paa „ den Fod, det er solgt. Thi hvis ikke, burde det ved Kiøbet „ have været tilkiendegivet.“ Det er uden Tvil det bekiendte Skrift af Hr. Baden om Agerbruget og Landvæsenet, som Forfatteren her sigter til, og man mærker tillige deraf, at han selv overalt har sit Øye fast og stadig fæstet paa nærværende Forfatning, som ganske vist kan giøre det Forslag om Hoveriets Afskaffelse paa sine og mange Steder ey alene vanskelig, men endog umuelig. Han er og ikke vel tilfreds med Forfatteren til Betænkningen om Frihed og Eyendom, imod hvilken han udtrykker sig noget skarp, men endnu skarpere imod den Kritiske Journalist for hans Recension over et Skrift, i No. 3. 1769. og den Bersømmelse, han derudi har lagt paa samme. Saa Misfornøyet han er med disse Skribentere, saavel er han derimod fornøyet med Præsten Hr. Lytken: „ en af de faa Mænd (siger han) som med saa me„ gen Grundighed, Indsigt og Erfarenhed har skrevet om „ Landhusholdningen.“ Men over Hr. Torkil Baden fælder han en skarp Critik, saa lydende: „ at han uden Tvil „ er en af det Slags Patrioter, der søger ved nymodige For„ domme at slaae sig til Ridder, som om Hoveriets Ind„ før-

„ forſel har leveret os nogle Drømme, ſom han aldrig er i „ Stand til at gotgiøre, ſamt om Forholdet mellem Bon„ dens og Herregaardens Agerbrug nogle vrange Domme og „ Efterretninger.“ Forfatteren er i øvrigt ſaa billig, at han ikke vil nægte, at jo den Indretning, ſom er giort ved det Grævelige Bernſtorfiſke Gods kunde gierne paa et eller andet Sted, ved en eller anden Bonde, nu og da have Sted, men paaſtaaer derhos, at det umueligt kan have Sted i Almindelighed om heelt eller halvt Gods. Forfatteren ſlutter dette ſit Brev med et Par Anmærkninger, først om den høye Kornpriis, hvilken han anſeer ſom et Middel til Flittigheds Befordring, og der ere flere, der tænke ſom han i den Henſeende efter det gamle Axioma, at Nød lærer nøgne Koner at ſpinde; dernæſt om Folkemængden, hvilken ſidſte han tør paaſtaae at være ſtørre, end den burde være i Forhold mod Næringsveyene, og giør derhos den i vore Tanker velgrundede Erindring, at man først maa formere Næringsveyene, førend man tænker paa Folkemængdens Formerelſe. Vi ville lade ham ſelv tale over denne mærkelige Punkt. S. 70: „Lad det først blive bekiendt, at en nye Nærings„ Vey er aabnet; Lad Tieneſten, Lønnen og Omſtændighederne først rygtes og komme for Ord, er der en Skilling flere „ end andensteds at fortiene, der ſkal nok findes Liebhabere. „ Jeg kan herudi dømme af Erfaring. For en 17 Aar ſiden „ anlagde jeg et Teglbrænderie, hvortil behøvedes en halv „ Snees Arbeyds Karle, men i Førſtningen havde jeg meget „ vanſkeligt ved at faae diſſe faa Folk, og ſaa vanſkeligt, at jeg „ havde beſluttet at leye dem fra Flensborg eller Hamborg. Nu derimod Arbeydet og Fortieneſten er kommet for Ord, kan „ jeg faae ſaa mange jeg vil; nu ti, ſnarere end een forhen. „ Da mihi Mæcenates & Dabo tibi Varrones. Det ſamme „ kan man ſige om Folk: Lader os kuns formere Næringsveyene, Folk ſkal nok indfinde ſig. Dette er en ſaa almindelig, og i Naturen ſaa grundet Sandhed, at den har Sted „ endog hos Dyrene. Lad her være en Søe begroet med „ Sov, og Rør; et Krat med god Underſkov; en Moſe med „ Lyng, Græs og Bær. Strax er her Indvaanere, og det „ ey flere, de maa have Fred og Roelighed, ſaa mange Aar „ man vil, end nogenlunde der kunne faae Føde og Leylighed. „ Men lad Søen blive udgravet, Krattet omhugget, Moſen

„ tørret og dyrket; borte er Vildanden, Ræven og Uhrhanen,
„ ſtrax flygter Vildtet, og opſøger ſaadanne Boepæle, hvor
„ det kan nære ſig. Lader os overalt oprette Spinderier,
„ Væverier, og med et Ord, alle Slags Fabriker, lader os
„ forarbeyde egne raae Vahre. Lader os med vore egne Skibe
„ drive Landets Handel. Lader os nedſætte Told og afſkaffe
„ Tvang paa de af Landets Producter, ſom udføres, og
„ ved Forarbeydning ey kunne blive bedre; kortelig lader os
„ ſkaffe Folk noget at fortiene, og vi ſkal ikke mangle dem.
„ Vore Oeconomiſter ville have det anderledes. De ſige:
„ først Folk, de ſkulle nok faae noget at beſtille (vi tør dog
„ ikke ſige, at alle vore Oeconomiſter tænke eller ſkrive saa-
„ ledes. Vi have tvertimod læſt anderledes hos en Deel)
„ ſom er imod Naturen. Thi man maatte nok ſpørge, om
„ Menneſket først blev ſkabt, eller Jorden. Sætter man
„ Folk for Nærings-Veyene, hvoraf ſkulde da diſſe Folk have
„ levet, saa længe til Nærings-Veyen vaagnede, og hvoraf
„ deres Forældre, ſom havde tillagt dem. Thi det forhol-
„ der ſig ikke med Menneſker, ſom med Skurve-Hatte, der
„ i en Nat kunne voxe op af Jorden. Vel er det tillige
„ ſandt, at Folkemængden og befordrer Nærings-Veyene;
„ og at diſſe, der ere saa nær beſlægtede, ſom Moder og
„ Dotter, række hinanden Haanden. Men om Nærings-
„ Veyen, ſom Moderen er de dog meeſt at giøre. Derom
„ er det man ſkulde bekymre ſig. For Folkemængden har
„ Naturen ſørget, hvorfor den Lyſt til at forplante ſin Slægt
„ kan være os Borgen. Herimod er en Folkemængde uden
„ Nærings-Veye ſnarere til Byrde end til Gavn. Føden
„ ſkulle de alle have, men naar de ikke alle kunne faae Ley-
„ lighed at fortiene den, hvortil ſkulle da de Folk. Naar
„ Landet ligefuldt bliver drevet, naar alle de Nærings-Veye,
„ ſom her ere, efter den Forfatning og Indretning, ſom
„ nu giælder, ere beſatte, til hvad Nytte, at den for Landet
„ saa koſtbare Sværm af aarlige Udvandringer forblev her i
„ Lander. Jeg ſiger den for Landet saa koſtbare Sværm,
„ thi det er, efter at Landet har født og klædt dem i den
„ Tid, de intet have kunnet fortiene, de laane deres Arme,
„ naar de ere blevne ſtærke, til fremmedes Tieneſte. Skul-
„ le vi derimod have Fremmede herind, maa de hverves,
„ vi maa dog betale noget til det Land, ſom har opfødt dem,

„ men

„ men vi miſte baade Folk og den paa dem anvendte Bekoſt-
„ ning, og det uden Vederlag. Og det er dog bedre, at
„ vi miſte dem, end at de ſkulle forblive her foruden at kun-
„ ne faae noget at beſtille. De tænker nok, jeg er en Hader
„ af Folkemængden, og at jeg ikke indſeer den Fordeel, den
„ Styrke og Virkſomhed, ſom Folkemængden giver et Land.
„ Jo, alt dette ſeer jeg meget vel; men jeg ſeer tillige, at
„ ønſke Landet opfyldt med Folk, forunden tillige at ſkaffe dem
„ noget at beſtille, er det ſamme, ſom at ønſke Landet op-
„ fyldt med unyttige Jordens Byrder. Ja det ſom værre
„ er, med Betlere, Tyve og Skiælmer. Det er derfor be-
„ klageligt, at vor Forfatning er paa ſaadan en Fod, at vi
„ maa lade vor Ungdom, ſom Landet med ſaa megen Be-
„ koſtning har opdraget, gaae ud af Landet, og derimod
„ lade den ſtørſte Deel af vore Fabrik-Vahre, endog indtil
„ Søm, Laaſe, Stoele, Borde, Hatter med 1000 flere
„ Ting, ſamt vore raae Vahre, ſaaſom Jern, Huder,
„ Uld med mere, forarbeyde af Fremmede, da dog vores af
„ begge Kiøn udvandrende Ungdom, ſelv kunde have forret-
„ tet alt dette, naar alting var kommen i den Stiil, de
„ derved kunde faae Arbeyde, og Arbeydet Afſtræk, da de
„ nok ſkulde blive i Landet.“ Der er vel ingen, ſom nægter, at jo dette er i Hoved-Sagen vel tænkt, men der ere flere, der har tænkt og ſkrevet herom, ligeſom Forfatteren. Han troer ellers, at ikke noget ſkulle bidrage mere til Folke-Yngelens Formerelſe, end at Landet overalt blev forſynet med gode Jordemødre, og med Anſtalter til Børnekoppernes Indpodning: „Dog (ſiger han) ſkulde Folkemængden derved ikke deſto
„ mere befordres. Den blev ved de ſamme Nærings-Veye
„ den ſamme. Om der end her bleve fødte og opdragne 10
„ Gange ſaa mange Mennesker, blev her dog ey flere Folk,
„ ſaa længe her ey blive flere Nærings-Veye. Thi Overſkud-
„ det, ſom ikke kunde faae Fortieneſte her, vilde ligeſom nu,
„ gaae ud af Landet, Fremmede blive berigede ved vor Yngel,
„ men vi ſelv ikke.“ Med denne Anmærkning har Forfatteren beſluttet dette ſit Brev, ſom nok indbefatter en Deel vigtige Satzer, men og en Deel, ſom andre har anſeet fra en anden Side, og overalt er ſtiilet med en Ild og Varme, ſom røber en af Nidkiærhed for ſin Sag indtaget Forfatter. For Reſten er der alt ſkrevet ſaa meget med og imod i denne

Sag, at Kiendere har nok for at dømme derom efter egen Skiønsomhed, hvortil vi bestandig har overladt alle disse i Statsforvaltningen indløbende Materier.

Berlin. Johann Henrich Gottlob von Justi, **Geschichte des Erdkörpers aus seinen ausserlichen und unterirdischen Beschaffenheiten hergeleitet und erwiesen.** 1771. En Historie siger Forfatteren, er en troeværdig Fortælling om en Tings Oprindelse eller Fremgang, eller om de Forandringer, som har tildraget sig med samme. I vore Tider har vi fast Historier om alle Ting, endogsaa om dem, om hvis Oprindelse eller Forandringer vi vide kun lidet eller slet intet. Hr. von Justi leverer os her en Historie om vor Jordklode, hvis Nødvendighed man ikke kan nægte, lad være vi har enkelte Betragtninger nok derom. Den fortiener formedelst sine mange gode og nye Bemærkninger en nøyere Bekiendtgiørelse. Man kan ikke levere nogen fuldstændig Historie om en Ting, uden tilforn at forestille eller fortælle dens Begyndelse og Oprindelse. Forfatteren har derfore som en Indledning til sin Historie forudskikket et Systeme om Skabelsen, som han kalder et nyt Systeme, lad være nogle dets Deele allerede har været antagne og foredragne af berømte Lærde Mænd, hvoriblandt **Leibnitz** o. a. har allerede vist, at alle Hoved- og Bi-Planeter i vort Soel-Systeme ere kun nogle fra den store Soel-Klump løsrevne Stykker. Men da de, som Forfatteren siger, har ikke giort det klart og rimeligt nok, hvorledes denne Løsrivelse har kundet tildrage sig ved naturlige Følger, og har endnu i sær kun kiendt lidet til Cometerne; saa har Forfatteren selv søgt at opfylde denne Mangel, og ved nye Bemærkninger at sætte Sagen i større Lys. Han erindrer her allerførst, at man ikke maa lade sig afholde fra at foredrage Hypotheser, endskiønt de ikke skulde stemme fuldkommen overeens med Aabenbaringen. Til et uendeligt Rum slutter han saaledes: „En indskrænket og endelig Aand er ikke ved sig selv „ eller sin egen Magt i Stand til at indskrænke Verdens „ Bygning. Det maatte altsaa være den selvstændige, „ uendelige og ævige Aand selv, som paa nogen Maade skulde indskrænke Verdens Bygning. Men ved sig selv og ved „ sit Væsen kan denne Indskrænkning ikke finde Sted. Han

„ er

„ er selv uendelig, og han maatte altsaa skabe Materier, „ som indskrænkede Verdens Bygning; men til disse Mate„ rier maatte der være noget Rum. Materie uden Rum „ og Sted lader sig slet ikke tænke. Følgelig maatte Rum„ met ved saadan en Indskrænkning endnu immer gaae fort, „ og hvormed skulde vel den Materie begrændses, hvormed „ den uendelige Aand havde bestemt Verdens Endelighed. „ Man maatte saaledes antage nye Materier til de første „ Grændser, og atter et Rum hertil igien; og dette skulde „ saaledes gaae fort uden Ende, saa at den uendelige Aand „ ved at bestemme Grændserne af Verdens Bygning ikke „ skulde have giort andet, end immer fort at føye nye Ver„ den-Bygninger til de første. Heraf følger da uden Mod„ sigelse, at Verdens Bygnings Rum maa i det mindste „ være uendelig." Hvad Forfatteren i Følgen af dette sit Systeme antager og foredrager om Guds Væsen, skriver sig egentlig fra den store Newton i Engeland. Disse og flere Engelske Philosopher ere af den Meening, at Gud og Rummet er aldeles et og det samme, at Rummet er Gud og at Gud er Rummet selv (en sær Meening, som vi ikke saa læt turde gjøre til vores!) Samme Meening søger Forfatteren end ydermere at bestyrke med andre tilføyede Grunde, og fornemmelig at bevise, at ingen anden Meening er saa bequem, som denne, til at gjøre Guds Væsen og hans allerfuldkomneste Egenskaber, saasom hans Almagt, Alvidenhed, Alstedsnærværelse, samt Maaden, paa hvilken hans uendelige Magt virker i Materien, begribelig for den menneskelige Forstand, og til at indprænte Menneskene de allerhøyeste Begreb om Guds uendelige Væsen. Historien selv om Jordkloden er inddeelt i 11 Afsnitter. Det første handler om Biergenes Forskiæl og Beskaffenhed paa Jordkloden, og hvorledes dens høye Alderdom deraf kan sluttes. Efter al Rimelighed skal Biergene ikke have været fra Begyndelsen, men først opkomne i sildere Tider. Der befindes dobbelt saa mange Bierge, som jævne Overflader, paa Jorden. Man inddeeler dem i Klipper, (Fiælde) og Flydebierge, hvilke man kan kalde gamle og nye Bierge. Forfatteren antager mange Maader, paa hvilke de kan være opkomne: 1) Ere mange Ulligheder og Forhøyelser af Overfladen paa Jordkloden endnu tilovers fra dens Skabelse eller første Oprindelse, da den, som

et

et afbrudt Stykke, rev ſig løs fra Soel-Klumpen: 2) Ere mange og det de høyeſte Klipper af den underjordiſke Jld drevne op i Høyden fra Jordens Middelpunkt: 3) Ere mange Bierge dannede af Strømmene i Havet, til den Tid, da den nu beboede Overflade endnu udgiorde Havets Grund: 4) Ere i Beſynderlighed mange Flyde- og Sand-Bierge komne af Overſvømmelſer paa Jordens Overflade. Alle diſſe 4re Maader blive hver for ſig med ſtor Flid giennemgaaede, oplyſte og beviſte. Det andet handler om de forſkiællige Jordlag, og hvad deraf kan ſluttes i Henſeende til Jordens Ælde. Han har her giort adſkillige Udtog om Jord-Arterne af Hr. **Buffons** Natur-Hiſtorie, tilſøvet adſkillige ſine egne Bemærkninger, og viiſt, at enhver Sort Jord-Art, ſom findes i diſſe Lag, maa tilforn have været en bebøet Overflade, og ſlutter deraf, at vor Jordklode maa være af en overmaade høy Alderdom. Det tredie handler om de Spor og Kiendemærker, der findes til, at vor Jord maa engang have ſtaaet i Brand, og hvorvidt man deraf kan ſlutte, at den engang har været en Soel, eller en brændende Comete. At Jorden engang, om ikke ganſke, ſaa dog for en Deel maa have ſtaaet i Brand, ſøger Forfatt. iblandt andet at beviſe af adſkillige Steen-Arter, ſom maa være blevne dannede ikke af Vandet, men ved en Jld. Hid regner han fornemmelig de allerfaſteſte Arter af Hornſteene, nogle Jaſpis- og Porphyr-Arter og den ſorte Agat. Denne Brand afleder han fra den underjordiſke Jld i Jordens Middelpunkt. At der gives ſaadan en Jld og at de høyeſte Fiælde af ſamme ere drevne i Veyret, beviſer Forfatteren i det 4de Afſnit. I det femte taler han om gamle Tiders Forandringer ved Polerne og i Himmel-Egnene paa Jordkloden. I de følgende 6te, 7de, 8de, 9de Afſnitter beſkiæfter han ſig med det Beviis, at Havet forſkiællige Gange har forandret ſit Sted, at det har tilforn været Hav, hvad ſom nu er faſt Land, at Jordens Overflader har til forſkiællige Tider været beboede, og ved almindelige Ødelæggelſer igien ganſke udſømmede fra Folk, førend endnu vor nærværende Tidsregning har taget ſin Begyndelſe. Denne Jordens høye Alderdom beviſes atter iblandt andet af de Forſteenelſer, ſom ere blevne fundne under Jorden, og han igiendriver deres Indvendinger, ſom ville afſlede deſlige Jordklodens Beſkaffenheder fra Syndfloden. I det 10de Afſnit ſøger

han

han at vise, hvorledes man maa foreene denne Jordklodens høye Alderdom med den i Biblen beskrevne Skabelse og Tids-Regning. Det 11te og sidste Afsnit handler endelig om Verdens Vedvarelse, og undersøger det Spørsmaal, om der engang forestaaer den hele Verdens Bygning en total Undergang og Tilintetgiørelse. Her undersøger Forf. fornemmelig: 1) hvorvidt der i et Soelsystems kan tildrage sig saadanne Uordener, Forstyrrelser og naturlige Følger, som kan bevirke et Soelsystemes eller enkelte Verden-Legemers Undergang: 2) den formodentlige Absigt GUd kan have i Henseende til Verdens Vedvarelse, og hvorvidt Forstyrrelser og Uordener i eet Soelsysteme kan have nogen Indflydelse paa de andres Undergang: 3) hvorvidt den Verdens Undergang, som Aabenbaringen taler om, stemmer overeens med de af ham foredragne Satzer. „I en Verden, som er et Værk af den al„ viiseste Skaber, kan saa meget moralsk Onde ikke finde „ Sted, at GUd af Misfornøyelse med sine Skabninger no„ gensinde kunde bevæges til at fatte den Beslutning, at gis„ re Verden til Intet. Verdens Bygning i det Heele be„ tragtet vil uden Tvil ævig vedvare."

Lemgo. *Friderici Boehmeri* Novum Jus Controversum explicans illustriores selectioresqve Controversias Juris Gentium Publici, Feudalis, Canonici, Civilis, Criminalis, Cambialis &c. Tom. I. & II. 1771. 670 S. i 4to. Vi har tilforn anmældt den Plan, som Forfatteren har forudskikket til dette Værk, og hvoraf man allerede forud kunde bestemme dets Vigtighed og Nytte. Forfatteren har præsteret alt hvad man kunde vente af en Mand, der med en grundig og udbredet Lærdom forbinder en saa mange Aars Erfaring. Ey alene de høye Justitz-Betieninger, hvor i han tilforn har staaet, men endog mange andre offentlige Forretninger, som ere blevne ham overdragne, har givet ham Leylighed til at giøre Bemærkninger, der ere blevne ubekiendte for andre, som alene har vidst at giøre sig til gode paa et Par ubetydelige Værker. De i dette Værk foredragne Materier ere tagne af alle Jurisprudentzens Deele. Enhver af samme er afhandlet i en besynderlig Observation, som i begge Deele ere tilsammen 151. I de fleste er givet en kort Theorie om de derudi forekommende stridige Spørsmaale, som

ſom bliver ſtadfæſtet med en formelig Doms Paakiendelſe. I andre fortælles beſynderlige vigtige Tilfælde, og deres Bedømmelſe, ſamt andre i ſær for de Brandenburgiſke practiſke Juriſter vigtige Anmærkninger og Efterretninger. For Reſten er det ikke mueligt, at giøre noget Udtog af enhver Obſervations Indhold, og det er til Prøve mindre fornødent ved et Skrift, hvorom man overalt kan og bør have, efter den Kundſkab man har om dets Forfatter, den bedſte Formodning.

Erlangen. Her er udkommen et nyt Oplag af den **Pocockiſche Beſchreibung des Morgenlandes** paa 2 Alph. 5 Ark i 4to med mange Kobbere. Denne vigtige Reyſebeſkrivelſe er allerede i Tydſkland nok ſom bekiendt af den Overſættelſe, ſom den Salige **Windheim** efter **Mosheims** Foranſtaltning har paataget ſig, hvilken er bleven optaget med ſaa ſtor Biefald, at Hr. **Walther**, ſom ſkal have tilforhandlet ſig dette Værks Forlag af den Høyfyrſtelige Wayſenhuus-Boghandling til Brunsvig, kan nu levere det andet Oplag deraf. Med al den Kundſkab ſom Hr. **Windheim** beſad i det Engelſke Sprog, og uagtet den gunſtige Dom, ſom hans Svigerfader den Sal. **Mosheim** har fældet om Overſættelſen, er det dog ikke at nægte, at den har haft en heel Hob barnagtige og grove Feyl, ſom tydelig viſer os, at den Sal. **Windheim** har giort ſom de fleſte Overſættere, der for en liden Deel af deres Honorarium lade andre overſætte for ſig. Hr. **Walther** har derfor overdraget til Hr. Prof. **Breyer** at revidere den Windheimiſke Overſættelſe og renſe den fra alle Feyl. Den har og bekommet en nye Zier ved Hr. D. **Schrebers** Anmærkninger, hvoraf man lærte at kiende ham ſom en ſtor Botaniſt, hvis ikke han allerede længe ſiden var bekiendt derfor.

Leipzig. Adverſaria medico-practica Vol. II. P. I. 192 S. med Kobbere indbefatter: 1) Obſ. de materiæ arthriticæ evolutione. 2) Orat. de neglectu Contemplationis naturæ cauſa neglectæ medicinæ. 3) De fallaci Judicio Vulgi ſuper Vi imaginationis maternæ in fœtum obſervata qvædam. 4) Sectiones Melancholicorum maniacorum & Epilepticorum qvorundam in Ptochotropheo.

5)

5) Obſ. de morborum inprimis exanthematicorum ſucceſſionibus. 6) Obſ. de Abſceſſibus lacteis in infante poſt variolas obortis. —— P. II. paa 383 S. indbefatter 1) Commentat. de arthriticis doloribus ex incremento Corporum oriundis. 2) Orat. de majore propenſione medici Empirici ad hypotheſes, qvam Dogmatici. 3) De Luxatione vertebrarum colli a medico clinico circumſpecte diſqvirenda. 4) De bellæ donnæ viribus & efficacia in ictéri Curatione. 6) Tractationis de diſtorta ſpina dorſi pars prima de diſtorſionis Differentiis. 7) Monita de Alviductione in Convaleſcentibus.

Leipzig. Her er udkommen under Titel: Der rechtſchaffene Prediger, en kort og grundig Paſtoral-Theologie, i 3de Afſnitter, af hvilke det første handler om den behørige Forberedelſe til det hellige Prædike-Embede, det andet om ſammes Forvaltning med en god Samvittighed, og det tredie om Anlægget til et Præſte-Bibliothek. Der ſkal intet være undgaaet Forfatterens Opmærkſomhed af alt hvad en Præſt bør vide i vanſkelige og tvilſomme Tilfælde. Forfatteren afgiør mange mærkværdige og betænkelige Spørsmaale, og foredrager ſin Meening med en beſkeeden, ordentlig, tydelig og flydende Skrivemaade.

Halle. M. Joh. Ant. Trinius, Altes und Neues zur Erweiterung und Verbeſſerug theologiſcher Kentniſſe. 1. 2. og 3 Stk. 1771. 1 Alph. 6 Ark i 8vo. Hr. Trinius har nedlagt ſit Prædike-Embede, ſom han har forvaltet i 22 Aar, og dette er Frugten af hans Ledighed i Eisleben. 6 Stykker af denne theologiſke Journal ſkal udgiøre et Bind. Forſkiællige Lærde arbeyde derudi. Hr. Benj. Fried. Schmieder Subconrector ved det Fyrſtelige Mansfeldiſke Gymnaſium har her leveret 6 Pſalmer i en fri Overſættelſe, ſom er geraadet ham meget vel. I ethvert Stykke ſkal ſaaledes indlemmes en Overſættelſe af Pſalmerne. De andre Afhandlinger, Efterretninger og Bemærkninger ere mange i Tallet, og Mængden tillader ingen Udtog.

Erfurt. Carl Friedrich Dietrichs Anfangsgründe zu der Pflanzenkenntniß mit 12 Kupfern. 1771.

362 S. i 8vo. Hr. Aſſeſſoren, ſom tilforn har overſat det Linneiſke Syſteme, har her foredraget den hiſtoriſke og phyſiſke Deel til Botaniken, hvorved Hr. von Linne's Philoſophia botanica vel er lagt til Grund, men Bogen er dog ſaaledes udarbeydet, at Hr. Aſſeſſoren har præſteret mere end en blot Overſætter, da han flittig har betient ſig af andre Skribentere, og indrykket nyere Opdagelſer paa ſine Steder, og undertiden indſtrøet nogle ſine egne Bemærkninger. De latinſke Kunſt-Ord ſtaaer overalt ved Siden af de Tydſke.

Paris. Dictionnaire portatif de Chirurgie ou Tome III. du Dictionnair de Santé, contenant toutes les Connoiſſances, tant théoriques que pratiques, de la Chirurgie, le détail & les uſages des meilleurs Inſtrumens, avec la figure des plus uſités, le manuel des Operations Chirurgicales &c., par M. *Sue*, le Jeune, Maitre en Chirurgie. 1771. 8vo. Begge de første Deele af Dictionnaire de Sante ere blevne vel optagne. Dette har bevæget Forfatteren til i denne tredie Deel at meddeele Vundlæge-Kunſtens theoretiſke og practiſke Kundſkaber. Hans Øyemærke er at giøre ſig forſtaaelig for den ſtore Hob, og fornemlig, ligeſom Tiſſot, at tiene Landmanden.

Paris. La vie d'Olympe Maldachini, Princeſſe Pamfili, traduite de l'Italien de l'Abbé Gualdi, avec des notes par M. J. 1770. 394 S. i 12mo. Man ſeer heraf, at Olympia ſkal have levet med ſin Mands Broder, Pave Innocent X. i en utilladelig Fortroelighed. Hun regierte ham ſaa ganſke, ſaa at alle vigtige Betieninger og Embeders Beſættelſe gik igiennem hendes Hænder, og var det hende ſaaledes en let Sag at ſamle den ſtore Rigdom, ſom hun har efterladt den Pamphiliſke Familie.

Berlin og Stettin. Anhang zu dem erſten bis zwölften Bande der algemeinen deutſchen Bibliothek. Mit einem doppelten Regiſter über die zwölf Bände. 1771. 4 Alph. 12 Ark. Det er trykt med ſmaa Skrifter og indbefatter foruden 86 Recenſioner over 400 Anzeigen von Büchern.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 23.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 4de Junii 1772.

Kiøbenhavn. HErrens viſſe Hevn Guds Folk til Advarſel og Trøſt. Foreſtillet i en Prædiken til Aftenſang i St. Nicolay Kirke paa den fierde Søndag efter Nyt-Aar 1772., efter Begiering ved Trykken udgiven og Fordeelen, ſom maatte blive derved, til St. Nicolay Sogns Fattige af Jörgen Øſtrup, Nederſt Capellan ved St. Nicolay Kirke. 40 S. i 8vo med Graaes Skrifter. Indgangen er taget af 5te M. B. XXXII. 35. Hævnen og Betalingen hører mig til, paa ſin Tid ſkal deres Fod ſnuble, thi deres Ulykkes Dag er nær, og de Ting, ſom ere beredte, haſter at komme til dem. Af Texten ere diſſe Ord, Hevnen hører mig til, jeg vil betale, ſiger HErren, anvendte til følgende Hoved-Lærdom, HErrens viſſe Hevn Guds Folk til Advarſel og Trøſt, og i Anledning deraf betragtes her Hevnens Vished, og fornæſt anvendes den Guds Folk til Trøſt og Advarſel.

Kiøbenhavn. Forſtyrrernes Forſtyrrelſe, og Mangelens glædelige Forandring, foreſtillet i en Prædiken, holden i Holmens Kirke over Evangelium paa tredie Søndag efter Nyt-Aar 1772., efter mange indſtændige Begiæring ved Trykken udgiven og dens indkommende Fordeel til Beſte for Holmens Sogns Fattige beſtemt af Jörgen Hee, Sognepræſt

for Holmens Meenighed, samt Provst ved Søe-Ca-
ten og Garnisonen, saa og Medlem i Missions-Col-
legio. 1772. 48 S. i 8vo. Med Thiels Skrifter. —
Indgangen er taget af Josv. VII. 25. Hvorfor har du for-
styrret os? HErren skal forstyrre dig paa denne Dag.
I Anledning af Dagens Evangelium er betragtet en kum-
merlig Omstændighed glædeligen forandret til almin-
delig Fordeel og Glæde, i hvis Henseende betragtes først,
Omstændigheden, som er kummerlig, og dernæst For-
andringen, som er almindelig fordeelagtig og glæde-
lig. Vi kan ey undlade at anmærke den bequemme Lighed,
Taleren har forestillet imellem de forefaldne kummerlige Om-
stændigheder ved Brylluppet i Cana, da Viinen manglede,
og de kummerlige Omstændigheder i en Stat, hvor Religionen
mangler, eller aftager, hvilken her bliver lignet med Viinen,
med hvis Virkninger i det legemlige, den formedelst sine
Virkninger i det aandelige, har stor Lighed: „En Stat
„ hedder det, kan vi anse, som en Bryllupsfærd, hvor
„ alles Øyne ere henvendte paa Hoved-Personerne, som ere
„ Brudefolkene, Brudgommen i sær, som Hovedmanden,
„ alles Hierter opfyldte med Glæde over hans Velgaaende,
„ alles Minde fulde af Lykønskninger, og alles Sind hen-
„ vendte til at bevise ham Ære og Høyagtelse, Brudgom-
„ men paa sin Side er og omhyggelig for, at Giæsterne maa
„ være meddeelagtige i den Glæde, som saadan Tid og Færd
„ medfører. Saaledes har det sig og med en Christen Stat,
„ som erkiender Religionens hellige Baand med al Høyagtel-
„ se og Ærbødighed. Hovedmanden er her Statens Ho-
„ ved, det er Kongen og Regenten, og Giæsterne ere Sta-
„ tens Lemmer, eller, Kongen er Brudgommen og Sta-
„ ten hans trolovede Ægtefælle, som baade elskes og haandt-
„ hæves af sin Konge, saa og i Kiærlighed, Underdanighed
„ og Lydighed er og bliver ham bestandig hengiven, og begge
„ meddeelagtige i det Gode, som fælles Flid under den Høye-
„ stes Velsignelse kan tilveyebringe. — Religionen er Vii-
„ nen — Viinen opliver og glæder Hiertet. Religionen
„ opmuntrer og opliver Hierterne til med al Troeskab og
„ Redelighed at efterkomme deres Pligt. Viinen dæmper
„ Sorgens Følelse. Religionens Forviisning overvinder
„ al Fornemmelse af Angest og Fare paa Nødens Dag. —

„ Vii

„ Vinen ſtyrker Legemets indvortes Deele. Religionen
„ giver os den rette Styrke til paa behørig Maade at an-
„ vende alle vor Siæls Kræfter. Vinen forebygger Forraad-
„ nelſe og Fordervelſe. Religionens retſkafne Kundſkab og
„ Dvelſe forebygger al Uordentlighed, ſom ellers forderver
„ og forkrænker en Stat o. ſ. v. —— Nu domme enhver,
„ hvorledes de ere at anſee, ſom ville have en Stat blottet
„ for ſin bedſte Prydelſe, ſom er Religionen, og hvis Plan
„ er denne, at ikke Religionens hellige Baand ſkal holde
„ Hierterne i den Tvang, ſom er den anſtændige og paali-
„ delige, men at Tyrannie og Grumhed paa den ene Side,
„ og en ſlaviſk Frygt paa den anden Side ſkal udrette Al-
„ ting. Saadanne kunne med Sandhed ſiges at borttage
„ Vinen, og derimod at iſkænke for Giæſterne det bare Vand
„ o. ſ. v.“

Kiøbenhavn. Dank Predigt über die dem Könige und ſeinem Volke erzeigte Hülfe GOttes auf Befehl des Königs am vierten Sonntage nach Neu Jahr in der deutſchen Petrikirche gehalten und zum Danck gegeben von D. Balthaſar Münter. 1772. Med Hoſtes Skrifter. 39 S. i 8vo. —— Taleren har kun lider eller intet opholdt ſig over Texten Math. VIII. 1-13., men alene den hele Prædiken igiennem med at foreſtille den guddommelige Hiælp og Befrielſe fra en overhængende Fare, bevilſt Kongen og hans Folk, og dernæſt med en kraftig Opmuntring til at love og takke GUd derfor. Textens Indhold har ellers dertil givet ham følgende ſær bequemme Anledning; „ Ich rede hier vor einer Verſammlung, unter der
„ wohl niemand ſeyn, der nicht wiſſen ſolte, was in dieſen
„ Tagen unter uns geſchehen iſt, und dem es nicht gleich
„ in die Augen falle, wie viel Aehnlichkeit die herrliche Hül-
„ fe, welche GOtt uns hat wiederfahren laſſen, mit dieſer
„ wunderbaren Heilung des Auſſätzigen und des Gichtbrüchi-
„ gen habe. O wie oft haben die Gläubigen unter uns,
„ die Stillen im Lande, die richtig vor ſich gewandelt, und
„ dem HErrn vertraut haben, der ihr Schütz und ihre Hof-
„ nung iſt, wie oft haben ſie ihn bisher in der Zeit der
„ Noth, in der ſie ohne dieſe Zuflucht zu GOtt hätten ver-
„ zagen müſſen, zuverſichtlich angerufen: HErr, ſo du willſt,

„ kannſt du uns wohl erretten! Sprich nur ein Wort, ſo „ iſt uns geholfen! Hochgelobet ſey GOtt, wir haben nun „ alle ſeine Antwort gehört, wir haben die Hülfe bey ihm „ gefunden, die von niemand ſonſt als von ihm erwartet „ werden könnte! Ich wills thun, ſagte unſer GOtt, ſeyd „ errettet! Euch geſchehe, wie ihr geglaubet habt! Und von „ der Stunde an ward uns geholfen!" Denne ſidſte Tale er ſiden bleven overſat paa Danſk. I øvrigt har diſſe 3 Talere viſt nok fundet ligeſaa mange Læſere, ſom de har haft Tilhørere, hvorfore det mindre behøves, af dem her at levere noget Udtog. Deres Taler ere forfattede med den Ild, den Styrke og Veltalenhed, ſom ere diſſe vore berømte Prædikanteres os alle bekiendte Egenſkab.

Kiøbenhavn. **En moralſk Betragtning over Kiærligheden, adſkilt fra den løsagtige Elſkovs Vellyſt. Overſat ved P. B. Giörup, Phil. Mag. og Præſt i Lolland.** — Sperne voluptates; nocet emta dolore voluptas. *Horat.* d. e. **Foragt den lumpne Lyſt, den bliver dig til Skade. Det Kiøb fortrydes viſt, der Sorg vil efterlade.** 1771. 32 S. i 8vo. Med **M. Hallagers** Skrifter. — Denne lille Afhandling udgiør det tredie Kapitel i et Skrift, hvis Titel er: Traité de la paix de l'ame & du Contentement de l'Eſprit, hvis Forfatter er den berømte **Pierre du Moulin**, fordum Prædikant ved det Engelſke Hof. Hr. Mag. G. har længe haft i Sinde at udgive en danſk Overſættelſe deraf, i ſær da han ikke vedd, at det tilforn endten paa Danſk eller Tydſk er overſat. Han har nu til en Prøve udgivet dette første Forſøg, og derſom dette finder Biefald, lover han at fuldføre det øvrige. Hvis det ſkulde ſkee, at Hr. G. ikke opfyldte dette ſit Løfte, ſom han uden Betingelſe ikke har giort, ſaa har han dog derfor ikke udgivet det omſonſt, men vi har afmærket ham en anden priisværdig Hensigt med dette Forſøgs Udgivelſe, ſom han dog i det mindſte vil erholde, om han, end ikke, det vi dog vil ønſke, erholdte det, han udgiver for ſit Hoved-Øyemærke, nemlig ved Biefald at finde Opmuntring til heele Skriftets Overſættelſe. Vi ville lade ham ſelv forklare ſig: „Det Stykke jeg har udvalgt, er baade et af de udfør„ligſte Kapitler i Skriftet og indeholder en Morale, der

„ ikke

„ ikke nok kan drives paa i en Tid, da Forkrænkelses Tienere „ love Friehed til Kiødets Begiæringer. Gid i det mindste „ de endnu uforkrænkede unge Gemytter maatte her i finde „ en Modgift for den bedragelige Vellystens Tillokkelser, og „ alle Fornuftens og Dydens Elskere bestyrkes i det Forsæt, „ at skye den Forkrænkelighed, som er i Verden udi Begiær„ lighederne!" Skulde vi derfor ikke bekomme mere af dette Skrift, som vi dog bør ønske og ville haabe, saa bør vi dog takke Hr. M. Giørup for dette lille lærerige Stykke, som indbefatter nogle uden Modsigelse fortræffelige moralske Lærereqler for Kiærlighed. Her tales om den urene og ulovlige Kiærlighed, som ganske bør undertrykkes og afskaffes, om den Ægteskabelige Kiærlighed, som den, der ved Fornuften bør holdes inden for Maadeligheds Grændser, og om Kiærlighed til Gud, som ey alene ellers bør overgaae al anden Kiærlighed, men og bruges som et Middel til at holde den inden for Maadeligheds rette Grændser ved Fornuft, Gudsfrygt og Christendom. Vi ville kun deraf anføre nogle faa smukke og lærerige Steder. S. 9: „Man handler vist ubilligt i „ at søge denne Lyst ved ulovlige og farlige Veye, saa længe „ Ægteskabet dertil giver os et læt Middel, og da baade „ Gud og Menneskene, baade Ære og Skyldighed, Nyt„ ten og Sagens Lethed tilskynder os dertil. Naar Kiærlig„ heden er ganske og aldeles kiødelig, da er det ikke Perso„ nen, men Vellysten man elsker. Kiærlighed til en Skiøn„ hed er da intet andet end Kiærlighed til sig selv, og ikke „ til Personen, som man forlanger, eftersom man jo ikke „ forlanger Personen uden for sin Fornøyelse. Naar der„ imod denne Kiærlighed af et Kiøn til det andet er forenet „ med en alvorlig Velvillighed imod en Person, og denne „ Velvillighed er grundet paa Dyden, og opmuntret ved ind„ byrdes Tilbøyelighed for hinanden, da er det, at Kiær„ lighed og Venskab kommer tilsammen, og hielper indbyr„ des til at formere og bestyrke hinanden, og dersom Ægte„ skab følger derpaa, da kan og derved den største af jordi„ ske Fornøyelser tilveyebringes." S. 10: „Men ligesom „ man i den ulovlige Kiærlighed behøver Afholdenhed for „ at holde den i Tømme, saa er det og fornødent at holde „ Maade i den anstændige og tilladte Kiærlighed for at styre „ den. Maadeligheden er det, der vedligeholder Kiærlig-

„ heden og tillige Fornøyelsen. Saa vel det ene, som det „ andet tabes ved at giøre for meget deraf; og ligesom Luen „ af et Lys, som man vender ned ad, udslukkes just ved det, „ der nærer det, saa udslukkes og Kiærligheden ved alt for „ overflødig Næring; men om det endog var mueligt, at „ den kunde holde Stand og blive den samme, og hverken „ Sindet eller Legemet tabte noget derved i deres Kraft, saa „ skulde dog derudi være mere Tab end Vinding, efterdi al „ hidsig Gemyts-Bevægelse forstyrrer Siælens Munterhed, „ og alt det, der giør Forstanden, Begiærligheden under„ danig, fornedrer Siælen fra Høyhed og Ypperlighed, for„ nemmelig naar Begiærligheden er blot og alene legemlig." S. 23: „Der er og ikke nogen Sinds Lidenskab, hvormed „ man mere forsynder sig imod denne i Sandhed baade „ christelige og philosophiske Regel, som er, at holde sig „ til sig selv og ikke søge sin Fornøyelse uden for sig „ selv, hvilket er det samme, som at søge sin Fornøyelse i „ Gud, thi det er i Gud vor sande Væ en bestaaer, og „ Gud selv findes i os, naar han giver os Naade til der at „ søge ham retteligen, men den kiødelige Kiærlighed søger „ al sin Fornøyelse uden for Gud, og uden for sig selv, den „ giør, at Siælen er aldrig hos sig selv, men altid uden „ for sig selv, og altid under en andens Magt." Saadanne fleere lærerige Stykker kunde vi anføre. Deriblandt findes og en sær kraftig Advarsel mod Romoners og Elskovs Fablers Læsning. I Sandhed man maa anse dem som den skadeligste Gift for unge Siæle af begge Kiøn. For at fylde det sidste Blad er tilføyet et Anhang, som indbefatter nok et Par Stykker af andre Kapitler, til Prøve paa den grundige Morale, som herskер overalt i hele Skriftet.

Leipzig. Edmund Law, der heil. Schr. Doct. Lehrers der Peters-Schule zu Cambridge und Erz Dechants, Betrachtungen über die Geschichte der Religion, nach der fünften Ausgabe, aus dem Englischen übersetz von M. C. F. J. 1771. 544 S. stor 8vo. Disse Betragtninger ere her tre i Tallet. Den første beviser, at Mangel af Almindelighed i den naturlige og aabenbarede Religion er ikke nogen grundet Indvending imod nogen af begge. Hoved-Beviset i Henseende til den natur

naturlige Religion er dette: „Det er nødvendigt, at der „ maa være Forskiællighed i de menneskelige Evner, da det „ menneskelige Sælskab uden samme kan ikke bestaae. Der „ af maa nødvendig opkomme forskiællige Indsigter.“ Dette hæver nu vel Vanskeligheden i Henseende til enkelte Mennesker, men ikke i Henseende til hele Nationer. I Henseende til den aabenbarede Religion falder Forfatterens Forsvar ud til den Nødvendighed, at man maa omgaaes med Mennesker paa en moralsk Maade, og spare paa Mirakler, da de ellers maatte ophøre at være Mirakler, og Guddommen selv skulde ikke blive i Stand til at rette og forbedre Religionen, om den blev fordervet. Det lader i Udførelsen, som Forfatteren havde sat sig for at ville forklare alt, og det har ledet ham paa mange Slags Afveye. Det er ganske vist en Forvidenhed uden Undtagelse, at ville kunne gisre Rede for alle Ting. Den 2den Afhandling forestiller **Forsynets Plan i Henseende til Tiden og Maaden, paa hvilke Gud har meddeelt den aabenbarede Religion.** Den Tanke, „at Naturen „ i sin Fremgang gisr ingen Spring, men gaaer efterhaan„ den langsom og gradviis frem, og at Menneskene i Følge „ sammes Orden gaaer over fra Barndom til Ungdom, fra „ Ungdom til Manddom,“ bliver historisk udført. Heraf seer man i det Mindste, at Religions-Oeconomien staaer i Analogie med Tingenes naturlige Løb, endskiønt man ikke saa nøye kan forklare Aarsagen dertil. Uskyldigheds-Standen regner Forfatteren og med til samme Plan, og forkaster den hele Lære om Guds Billede. Ved mange Begivenheder, saasom den Babyloniske Forvirring, angives ubeviislige guddommelige Absigter, hist og her finder man og saadanne ubeviislige historiske Satzer, som at **Noah** Skib skal endnu i nogle Tids-Aldre have været til efter **Abrahams** Tider; at de Lacedæmonier giver sig ud for Jødernes Blodsforvandte; at **Isaachs** Opofring er skeet paa det selvsamme Sted, hvor Christus har lidt. Den 3die Afhandling forestiller **Verdens stedsvarende Forbedring**, og viser, hvor ugrundede de Klager ere, at Verden bliver immer værre og værre. Om **Theopneustien** tænker Forfatteren ligesom **Benzon**, men forvexler Inspiration og Aabenbaring med hinanden. Endnu er tilføyet en Afhandling om **JEsu Levnet og Characteer.** Hans Døds Øyemærke bliver urigtig angivet.

For Resten lader Afhandlingen sig læse med Nytte og Fornøyelse, i sær i det, som angaaer JEsu Læremaade, og den her anstillede Sammenligning mellem ham og Socrates. Mok en Afhandling om Dødens Beskaffenhed og Gyemærke, tilligemed et Anhang om Brugen af de Ord Siæl og Aand i den Hellige Skrift, og om de Dødes derudi beskrevne Tilstand. Forfatteren forsvarer derudi, af bekiendte Grunde, den Meening, at Syndefaldets Straf skulde have bestaaet i Menneskenes fuldkomne Tilintetgiørelse; at Mennesket endnu i Døden døer Ganske, og ikke begynder at leve op igien, førend i den almindelige Opstandelse. Derfor er og den Trøst, som han udleder af den christelige Lære om Døden meget mager og nødtørftig. Anhanget indbefatter en Samling af Skrift-Steder, som skal bevise, om Gud vilde, at Mennesket er blot Legeme, og at det døer ganske, indtil det endelig i den almindelige Opstandelse lever op igien. Vel er det sandt, at Bibelen beskriver os Døden, som en Søvn, en Mangel af Liv, en Forglemmelse o. s. v., men Forfatteren har forglemt, at den og forestiller den som en Overgang til at være med Christo i Paradiis o. s. v., dog har han ikke saa meget forglemt, som øyensynlig fordrevet disse og deslige Steder. Noterne udgiør en kostbar Deel af dette Værk, og man bliver derudi bekiendt med den engelske Litteratur og med mange skionne Steder i deres Skrifter.

Leipzig. Der Proselyt ꝛc. von M. Ferdinand Fidler, ehemaligen Catholischen Priester, Lehrer und Correpetitor der Philosophie, polemischen Theologie und der geistlichen Rechte, in dem Kayserl. Königl. Hofkloster der Augustiner in Wien 3 B. i 8vo. Det første Bind indbefatter 4re Stykker. Af begge de første og de sidste har man bekommet det 3die Oplag, og af det tredie Stykke det femte Oplag af 1771. I det første Stykke bestrides den Romerske Kirkes Grundsatzer. Særdeles mærkværdig er Besvarelsen paa det Spørsmaal: Om de katholske Lærere indseer deres Kirkes Vildfarelser? I det andet Stykke læser man historiske Efterretninger om Augustiner-Ordenen om dennes Oprindelse, og om den Barfødde-Augustiner-Ordens Oprettelse. Forf. skildrer og meget nøye sine forrige Klosterbrødre. Det 3die Stykke handler i Almindelighed

om

om den Romerſke Kirkes Jubel- og Aflads-Feſt, ſamt om dens Oprindelſe og Beſkaffenhed i tvende Kapitler. I det tredie vises, hvorledes den ſtore Forlegenhed og Betrængelſe, ſom den H. Fader formedelſt ſin egen Skyld var bleven ſat ud af det Bourbonniſke Huſes Magter, har bevæget ham til at udſkrive Jubelfeſten af 3die Julii 1768. Iligemaade igiendrives derudi Pavens ſtolte Ufeylbarhed. Hertil kommer endnu et Anhang imod Joſeph Anton Bandel til Coſtanz, ſom paa en ærerørig Maade har antaſtet Forfatterens Perſon og Proſelyten. I det fierde beſkrives i Beſynderlighed den Romerſke Kirkes Band i dens Oprindelſe og Følger. Det andet Bind indbefatter og fire Stykker. Det første og fierde Stykke er i afvigte Aar anden Gang, det andet Stykke fierde Gang, og det 3die Stykke 3die Gang bleven oplagt. Det første Stykke afſkildrer Munkene i deres virkelige Beſtalt, ſom ſkadelige Lemmer af Staten, der foraarſage Folkemangel og dyr Tid. Derved fremſtilles Skin-Grundene for den Kirkelige Immunitet i deres Nøgenhed. De følgende 3 Stykker i dette Bind ere ſtilede mod den berygtede Nadver-Bulle, ſom er trykt foran paa Latin og Tydſk. Det første Brev i det 2det Stykke S. 50, hvor i Forfatteren beſkriver Faren af ſin den 17de Januar. 1767. vovede Flugt af Kloſteret, kan man ikke læſe uden Bevægelſe. Endelig undſlyede han alle Efterſtræbelſer og kom lykkelig til Leipzig, hvor han opholdte ſig i tvende Aar. Da han reyſte til Hamburg, for at overlevere Magiſtraten, Miniſterium, og Commerz-Collegium det 3die Stykke af Proſelyten, ſom han havde tilegnet dem, blev han der, fordi han var ikke mere ſikker i Leipzig. Det 3die Bind er ganſke af dette Aar og imod Jeſuiten Merz i Augsburg. Hr. F. havde i ſin Antipapiſtiſke Journal kritiſeret en Prædiken af ham, efter ſin Fortieneſte. Derover blev Pater Merz fortornet, og lod nok tvende Prædikener udgaae imod ham. Alle 3 Prædikener ſtaaer her aftrykte uden Forandring. Hr. F. Igiendrivelſe er indklædt i Breve. Man regner det iblandt Sieldenheder, at en, der har været Munk i Wien, ſkriver ſaa godt Tydſk. Proſelyten bliver fortſat, og Forfatteren lover aarlig et Bind. Vi har engang tilforn ſaa løſelig anmældt de 2de første Bind.

Halle. Biographie der Deutschen von Gottl. Benedict Schirach. Zweyter Theil. 356 S. i 8vo. Man er eenig om at rose Forfatterens behagelige og livagtige Fortællingsmaade. I denne Deel forekommer I.) Theophania, en Dotter af Romanus og Otto Ildens Gemahlinde. Forfatteren har givet hende Plads i en tydsk Biographie, fordi alle hendes Levnets Mærkværdigheder flyde just af den Stilling, hun havde som en Tydsker. „En stor Tydsk Keisers „ med alle Solenniteter erklærede Dotter; af Paven kronet „ til der tydske Monarchie; en tydsk Keisers Gemahlinde og „ en andens Moder; selv en Forsvarerinde af den tydske Ret„ tighed og hendes Høyhed, og vort Fædernelands Regent„ inde; Kan Theophania være mere tydsk? Man lægge „ til, at Fruentimmer allermindst kan bestemme deres Fæ„ derneland efter det Sted, hvor de først fik Verdens Lys at „ see." II.) Henrich Løve, Hertug af Sachsen og Bayern; et Billede af Alvorlighed, Strænghed i Tænkemaade og Heltemod, hvorved man maa standse og betragte det fuld af Beundring og Henrykkelse. „Hans Skiæbnes Ebbe og Flod „ forøgede hans Berømmelses Værd. Han beseyrede hele „ Hære af Fiender og tilføgtede sig Kongelig Glands. Lyk„ ken blev ham utroe og forbandt sig med Misundelse imod „ ham. Hans Ven, Keiseren og hele Tydskland drog i Fel„ ten mod ham. Han slog Fienderne indtil den omringende „ overvældende Magt udmattede ham, og Vasallernes Utroe„ skab forraadede ham." III.) Mauritz, Churfyrst af Sachsen, et Mønster af den forslagne, maaskee og ey altid af den ærlige Politik; et Genie af første Rang, og en Fyrste, hvis korte Levnet var saa riig paa mærkværdige Foretagender. Forfatteren er meget tilbøyelig til at undskylde ham, endogsaa der, hvor i det Mindste hans Utaknemlighed temmelig fremskinner. Vel tilstaaer han hans dybe Forstillelse, men vil dog ikke regne ham den til saa stor en Feyl. Et smukt Sted over Reformationens lykkelige Fremgang forekommer S. 246 o. f. Philipp af Hessen bliver S. 267 forsvaret imod den Bebreydelse, at han hemmelig skulde være traaden paa Keiserens Side, og have været en hemmelig Fiende af Johann Friderich.

Wien.

Wien. Joſeph Jacob Plenk, der Wundarzney und der Geburtshülfe, Kayſ. Königl. ordentlichen Lehrers zu Tyrnau, Materia Chirurgica, oder Lehre von den Wirkungen der in der Wundarzney gebräuchlichen Heilmittel 1771. 1 Alph. 15 Ark. Ingen Deel af Vundlæge-Kunſten er mere ubearbeydet, end den Lære om de chirurgiſke Lægemidler. I Frankerige ſelv, hvor Chirurgien er bleven ſaa meget opmuntret, kan man næppe opvise mere af denne intereſſante Deel, end det lidet, ſom de la Fayn og nogle andre har leveret i Priisſkrifter. Denne Mangel har Forfatteren ſøgt at afhielpe ved nærværende Bog og hans Bemøvelſe er ikke ilde geraaden. I Henſeende til Materien ſelv og dens Behandling holder han det for tilſtrækkeligt, naar en ung Chirurgus kiender Lugten, Smagen, Egenſkaberne, den almindelige Virkning, og dernæſt de Tilfælde, hvor i practiſke Vundlæger hidindtil har forſøgt dette Middel. Forfatteren lover endnu med det første at levere et Par Værker, om Maaden at foreſkrive chirurgiſke Recepter, og et chirurgiſk Diſpenſatorium. De Skribentere, han har betient ſig af, ere blot nævnede, uden nogen nøye Henviisning til deres Værker. Lægemidlerne betragtede, deels i Henſeende til deres Virknings Forſkiællighed, og dernæſt i Henſeende til Forſkiællighederne af deres Beſtand-Deeles Egenſkaber, ſom falde i Sandſerne, give Grund til Bogens dobbelte Afdeeling. I den første Afdeeling ere Lægemidlerne ordnede i 20 Claſſer efter deres Virkninger. I enhver Claſſe anfører han, efter given Forklaring, de Tilfælde, hvor i de Lægemidler, han mælder om, bør bruges. Den anden og ſtærkeſte Deel, ſom indbefatter den beſynderlige Lære om Lægemidlerne under 26 Claſſer, lægger først et Regiſter over alle diſſe Claſſer og de i enhver Claſſe ſtaaende enkelte Lægemidler for Øyne. Dernæſt bliver efter Claſſernes Orden i Beſynderlighed anført det Nødvendige om ethvert Middel i ſær. Overalt ſkal Forfatteren med dette ſit Arbeyde have giort unge Vundlæger en ſær nyttig Tieneſte. Man anfører af den 9de Claſſe om de balſamiſke Lægemidler følgende Beſkrivelſe paa den flydende Storax: „Hvad man i Almindelighed finder „ under dette Navn er et blod reſinos flygtig Subſtantz, ſom „ har en graae Farve og en ſvag Lugt, ſom ligner den faſte „ Storax. Man troede tilforn, at det var ingen naturlig,

„ men

„ men blot en kunſtig Blanding af den faſte Storax og andre
„ Ting. Men efter Petivers Beretninger, faaer man den-
„ ne Saft af et Træe, ſom voxer paa den De Cotros i det
„ røde Hav. Den har en balſamiſk Kraft, hvorfor den kan
„ bruges til Vundſalver og Plaſtere."

Strasburg. Af Neue Sammlung auserleſener Wahrnehmungen aus allen Theilen der Arzneywiſſenſchaft aus dem Franzöſiſchen er udkommen det 5te Bind 1771. 1 Alph. 10 Ark, ſom indbefatter 61 Bemærkninger. Man anſeer Samlingen for en riig Skat af Medicinſke Sager. Her bliver iblandt andet raiſonneret over de Dødes Begravelſe i Kirken. Det ſkal være en beſynderlig Meening, at man bedre kan hvile i Kirken, end paa andre offentlige til Begravelſe beſtemte Pladſer, eller og det ſkal være en Stolthed af viſſe Perſoner, ſom troer ſig derudi at finde noget Stort. Man gaae kun, hedder det, med en emfindtlig Næſe ind i ſaadan en Kirke, hvor et Liig ikke har længe ligget begravet. Vore Forfædre har ikke forlangt at ligge begravne i Kirkerne, men de overlode deres Uddunſtning af Gravene til den frie Luft. De 12 Tavlers Love hos Romerne, forbude, at Ligene hverken maatte jordes eller forbrændes inden Roms Mure. Et Concilium til Narbonne forbud 1709. ey at begrave nogen i Kirkerne og i ſær nær ved Alterne, uden dem, ſom vare langede til den høyeſte geiſtlige Værdighed, eller og ſom ved deres høye Fødſel, eller nogen deres Dyders og Fromheds beſynderlige Glands havde giort ſig værdige til den Ære. Man holder det ikke for billigt, at de Døde ſkal i Kirken være en Forgift for de Levende o. ſ. v. Andre maa dømme, om og hvorvidt derimod kan være noget at ſige. Man beklager her, at Fornuften ikke bliver hørt, og at det alene er Regenternes Magt, ſom i den Henſeende kan udrydde Fordommene. Men der kan maaſkee og være andre vigtige Forhindringer derimod paa et eller andet Sted, hvor ikke ſaadan Forandring er bleven ſat i Værk.

London. Elements of the hiſtory of Engeland from the Invaſion of the Thomans to the Reign of George II. Translated from the french of the Abbé Millot, Royal Profeſſor of hiſtory in the univerſity of Parma,

and

and Membre of the Academies of Lions and Nancy, by Master Kenrich. 1771. 844 S. i 8vo. 2 Vol. Britterne har ey alene, i sær i de nyere Tider, givet en riig og interessant Materie til deres Historie, men endog frembragt store Historieskrivere over deres Fæderneland, saa at det end ikke har faldet Fremmede af Smag og Lærdom vanskeligt at skrive en Historie om deres Fæderneland. Dette skal Hr. Abbed **Millot** saa godt have præsteret, at Engelænderne selv har værdiget hans Arbeyde en Oversættelse. Den berømte Engelske Historieskriver **Hume** har været hans fornemste Anfører. Oversætteren siger i Forerindringen, at han har udelukt adskillige Steder, hvor Forfatteren yttrede nogen Partieskhed for sit Fæderneland og den Romerske Kirke, og at han derimod har forestillet Sagen efter Sandheden. De af **Hume** laante Steder har Hr. K. saa vidt mueligt, taget af den Engelske Original. De Begivenheder, over hvilke Forfatteren har udtrykt sig med nogen Tvilsomhed, har han søgt at sætte i et større Lys. Historien strækker sig til Enden af **Georg I.** Regiering. Særdeles læseværdige ere Forfatterens Bemærkninger over Engelændernes Regierings Form og Sæder, ligesom og over Videnskabernes Tilstand. Registeret er meget fuldstændigt. Man roser Skriftet, som det, der giver en smuk pragmatisk Afridsning af den Engelske Historie, og fortiente en tydsk Oversættelse.

Hamburg. Catholicon ou Dictionnaire universelle de la Langue Françoise: Catholicon, oder **Französisch deutsches Universal-Wörterbuch der Französischen Sprache.** 683 S. i 4to. Dette er det Hr. Schmidlins Værk, hvorpaa han skal have anvendt en besynderlig Flid, saa man kan sige, at han ikke har leveret blot et Sprog-Lexicon, men endog i visse Maader et Real-Lexicon. Ved Ord, om hvilke han kunde formode, at det nyere Begreb om den derudi liggende Bemærkelse ikke var almindelig bekiendt, har han tilfeyet Definitioner eller tilstrækkelige Beskrivelser. De givne Definitioner ere meestendeels stilede paa Ordenes oprindelige eller primitiviske Forstand, mere sielden paa den udvidede, men allermindst paa den figurlige. Ved de mechaniske Kunst-Ord har han i Stedet for egentlige Definitioner givet korte Beskrivelser. Han har herved betient sig af Encyclopædien

og

og af Dictionnaire des Arts & Metiers, o. a. ſt. I Henſeende til de fleſte andre Ord, der ikke høre til Kunſters og Videnſkabers beſynderlige Terminologie, men til det almindelige Sprog, har han holdt ſig til de Forklaringer, ſom han har funden i Grand Vocabulaire. De faa kaldte Synonyma har han tilføyet af de bedſte Kilder. De Ord, ſom høre til det almindelige brugelige Sprog, har han og underſkilt fra de ſcientifiſke og artificielle, ligeſom og fra de forældede og fordervede Udtryk. Ved Leylighed er og anbragt nogle vanſkelige ſyntactiſke Regler, i Beſynderlighed, naar de ſyntes at indbefatte noget, der i ſær kunde tiene til at oplyſe Artiklens, eller viſſe Præpoſitioners, eller og Participiers og Conjugationers rette Brug. Nærværende Deel indbefatter blot det Bogſtav A.

Leipzig. P. Virgilii Maronis Opera, Varietate Lectionis & perpetua adnotatione illuſtrata a Chriſt. Gottl. Heyne. Tom. II. 676 S. i 8vo. Denne Deel indbefatter de 6 første Bøger af Æneidos, i hvis Forklaring Forfatteren har fulgt den ſamme Methode, ſom i den første Deel, i det han ſaa vel har oplyſt de dunkle Steder, ſom og oplyſt de poetiſke Fortieneſter. Det ſidſte har han fornemmelig ſøgt at præſtere, i det han foredrager i Proſa Verſenes Forſtand, og det med de ſimpelſte Talemaader. Thi paa denne Maade ſeer man bedſt, hvorledes Digterens Genie har udbildet en Tanke, hvad for bequemme Billeder han har valgt, hvad Rigdom og Glands man bemærker i Sproget o. ſ. v. I Beſynderlighed har Forfatteren og ſøgt at opdage og anviſe de græſke Kilder, hvoraf Virgil har øst, og ſaa vel herom, ſom om andre Oplysninger, der vare for vidt øftige for de egentlige Noter, underretter han Læſerne i de enhver Bog tilføyede Excurſibus. Diſſe udgiør en beſynderlig Fortieneſte ved denne Udgave. Foran finder man tvende Afhandlinger: 1) de Carmine epico Virgiliano. 2) de rerum in Æneide tractatarum inventione.

Leipzig. Animadverſiones ad Platonis Phædonem & Alcibiadem ſecundum. Adjuncti ſunt Excurſus in Qvæſtiones Socraticas de animi immortalitate cum Summa Phædonis: Auctore *Jo. Chriſt. Gottleber*, Art. Mag. &

& Rect. Annab. 199 S. i 8o. Man ønsker at Forfatteren havde føyet den græske Text hertil. Han har ikke alene taget enkelte og forskiællige Læsemaader, men endog sin Forfatters Læresatzer i Betragtning, hvilke han oplyser af den philosophiske Historie. Den tilføyede Plan af Phædon S. 142 vil giøre meget til at overſee og fatte Tankernes Sammenhæng hos den græske Philosoph. Hvad der S. 155 siges i Almindelighed om den Platoniske Dialogus indbefatter og gode Bemærkninger. De 7 andre tilføyede Excurſus indbefatter en Oplysning over de Platoniske Satzer, i sær om Sielens Udødelighed. Forfatteren befinder vel ikke hans Beviis for Udødeligheden tilstrækkeligt nok; men han fordømmer ham dog derfor ikke, som Truſius og andre hans Lige.

Prag. Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseeligkeit des Staats: eine Rede, von Carl Heinrich Seibt, Prof. der Schön. Wiſſ. und der Moral zu Prag, zum Eingange ſeiner Vorleſungen über die Erziehungskunſt gehalten. 1771, 63 S. i 8vo. Dette er et nyt Beviis paa den gode Smag, som udbreder sig i Prag. Sammes Fremgang skylder man i sær Prof. Seibts roesværdige Bemøyelser. Lykken understøtter denne Mand, som allerede har dannet mange gode Hoveder. I denne Tale herſker en smuk Skrivemaade og et ædelt Udtryk, og Sandhed i Tankerne. I sær udfører han den Satz, at visse for Staten sær nyttige Egenskaber hos Borgere ikke kan indføres ved Love, og at disse blive meget mere ævig uvirksomme Forskrifter, naar Borgerne ikke følger dem af egen Drift. Just fra denne Synspunct foreſtiller han den gode Opdragelses mægtige Indflydelse paa Statens Vel. Forfatteren nævner Baſedow med stor Høyagtelse.

Jena. Af Hr. Hofr. Walchs Naturgeſchichte der Verſteinerungen, er udkommen den 3die Deels 2det Kap. paa 14 Ark, med dertil hørende illuminerte Kobber-Tavler. Det handler om Urterne i Steenriget saa vel i Almindelighed, som i Besynderlighed. Af Urternes Lage lader det sig ofte rimelig formode, ved hvad for en Tilfælde de ere komne i Steen-Riget. Om de forsteenede Urters Farve og Aarsagen til deres Underskiæl meddeeles forskiællige Bemærkninger.

Her

Her anføres de Egne, hvor man har fundet dem. I den beſynderlige Afhandling meldes om Planterigets forſkiellige enkelte Forſteenelſer. Endelig beſluttes med en Fortegnelſe paa Skrifter om de forſteenede vegetabiliſke Legemer, og Botanikens Hiſtorie i Forſteenings-Riget.

Nürnberg. Vitæ Profeſſorum Juris, qvi in Academia Altorfina, inde ab ejus jactis fundamentis vixerunt, ex monumentis fide dignis deſcripta a *Car. Sebaſt. Seidler*, perill. reip. Norimberg. Secretario & Civitatis Syndico. 1 Alph. 6 Ark i 4to. Dette er egentlig kun en Deel af et ſtørre Værk, ſom ſkal indbefatte de Juriſter, der har doceret til Altdorf. De Juriſter, ſom dette Bind indbefatter ere følgende: 1) Joh. Thomas Freigius; 2) Joh. Buſſereut; 3) Hubert Giphanius; 4) Hugo Donellus; 5) Matthias Indenius; 6) Scipio Gentilis; 7) Petrus Weſſenbecius; 8) Conradus Ritterhuſius.

Königsberg. D. Theod. Chriſt. Lilienthal, Commentatio critica, ſiſtens duorum Codicum Mſtorum Bibliæ hebraica continentium, qvi Regiomonti Boruſſorum, aſſervantur, præſtantiſſimorum notitiam, cum præcipuarum variantium lectionum ex utroqve Codice excerptarum Sylloge. 1770. 1 Alph. 4 Ark i 8vo. Det eene Haandſkrift er ſkreven i Begyndelſen af det 14de Aarhundrede, efter Hr. D. Lilienthals Formodning i Spanien, men derhos meget feylagtig, hvor ved det altſaa taber i ſin Anſeelſe i Henſeende til Kritiken. Det andet holder han for meget ældre.

Berlin. D. Anton Frid Büſching har i et Programma paa 24 Sider udgivet Grundriß der Redekunſt, hvor i han har ſammendraget Alting i den ſtørſte Kortheed, ſaa man ikke vel har kundet give nogen Udtog deraf. Han har tilforn udgivet til Skolers og Gymnaſiers Brug en Chronologiſk Grundridsning af den almindelige Verdens Hiſtorie, ſom anden Gang er oplagt, og hvori han inddeeler Verdens Hiſtorie i Millenaria eller Aartuſinde.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 24.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 11te Junii 1772.

Kiøbenhavn. Die richtige Freude der Chriſten über die göttliche Vergeltung des Böſen. Eine Predigt am 4ten Sonntage nach Neu Jahr, als einem von Ihrer Königl. Majeſtät zu einer öffentlichen Dankſagung für beſondere Wolthaten der Vorſehung verordnetem Tage vor dem Könige und den Königlichen Herrſchaften in der Chriſtiansburger Schloß-Kirche gehalten von H. F. Janſon. 1772. 2 Ark i 8vo. Med P. H. Hökkes Skrifter. — Texten er af Rom. XII. 19. Der ſtaaer ſkrevet: Hævnen er min: Jeg vil betale ſiger HErren. Vi finde her i en kort Indlednings-Tale et baade efter Skrift og Philoſophie fuldkommen rigtigt og grundigt Bevis for Guds ſtraffende Retfærdighed: „Saa „ſtræng og alvorlig den Sandhed er; ſaa ſkrækkeligt det og „maa være for vore Ører, at høre prædike om en GUD, „der er en retfærdig Dommer og en fortærende Ild; „en GUD der daglig truer; der har hvedſet ſit Sværd, „og ſpændt ſin Bue; der har tilrettet ſine Pile til „deres Fordervelſe, der ikke vil omvende ſig Pſalm. „VII. 12-14. ſaa er dog denne hans overdommerlige Straf-„retfærdighed en Egenſkab, der ikke kan feyle i hans Majeſtæts „Giands; uden hvilken GUD ikke ſkulde være en fuldkom-„men GUD, eller en viis og god Beherſker over den af ham „ſelv ſkabte Verden. Det kan vel ikke være mod hans

„ høyeste Viisdom og Godhed, at der fremkommer Ondt i „ denne Verden; thi fornuftige Væseners Natur og hans „ Absigt med dem udfordrer det, at han lader dem en vis „ Tid til at vælge og giøre hvad de ville. Men dersom det „ frivillige Onde aldrig skulde giengiældes med en sig værdig „ og retmæssig Straf; hvis der aldrig skulde kiendes nogen „ Forskiæl imellem den Retfærdige, og den Uretfærdige; „ imellem den, der tiener HErren, og der ikke tiener ham; „ Skulde Lasten, som bespotter baade Guds Navn og „ alle Love, altid og ævig triumphere; skulde Gudsfrygt „ og Dyd tvertimod altid staae beskiæmmet tilbage, og til„ sidst maatte fortvile; saa maatte GUd selv forhindre al „ Orden, al Fuldkommenhed og al sand Lyksalighed iblandt „ sine egne Skabninger; saa kunde ingen blandt de Skabte „ ønske at blive Guds, fordi ingen da med den reeneste „ Gudsfrygt og ivrigste Dyd havde mindste Sikkerhed. Der„ for maa man ligesaa vist vente Virkningerne af Guds „ dømmende og straffende Retfærdighed over alt Ondt, som „ det er vist, at det helligste Væsen maa have en inderlig „ Afskye derfor. Ja, omendskiøndt den fuldkomne og ende„ lige Giengiældelse er bestemt for en anden tilkommende „ Tidspunkt, da vi alle skal stilles for JEsu Christi „ Domstoel, Rom. XIV. 10. saa finder dog Guds algode „ Viisdom det ikke desto mindre nødvendigt, allerede i denne „ Verden ved dens Begivenheders ordentlige Løb at aaben„ bare Virkningerne af sin straffende Retfærdighed, for at „ lade den Ulykke, som onde Mennesker ere frugtsom„ melige med, komme paa deres egne Hoveder, „ Psal. VII. 17. Derved foranstalter Forsynet, at de „ mangfoldige Midler til den almindelige menneskelige Lyk„ salighed, som ved Lasternes udbredede Magt skulde vorde „ forstyrret, blive Menneskene erholdte, og med nye Op„ muntringer til Dyd og Retskaffenhed dem igien erstattede.“ Efter denne sær grundige og rigtige Forestilling af Guds straffende Retfærdighed, har Taleren vildet vise, hvorvidt alle Velsindede derover bør og maa glæde sig, og de velgrundede Aarsager de dertil kan have. Han har da til den Ende forestillet, hvilken den sande taknemmelige Glæde er, som Christne maa fatte over det Ondes Giengiældelse, som af GUd foranstaltes. Den lader sig bedst kiende af

de

de retmæssige Aarsager, som man ved en saadan Giengiæl-delse kan have til at glæde sig. Disse ere 1) det Ondes For-tyrrelse: 2) den gode Sags og dens Tilhængeres Red-ning og Frelse; 3) den Forbedring i det Ganske, som en saadan Giengiældelse giver Haab om. Disse Styk-kers Afhandling svarer overalt til den philosophiske og skrift-mæssige Nigtighed og Grundighed, som allerede i Begyndel-sen fremskinnede af det foranførte Beviis. I Anledning af første Stykke vises, at vi maa glæde os ikke over Synderes Elendighed, men over Syndens og Lasternes Forstyrrelse ved deres for det menneskelige Kiøns Velfærd fordervelige Virkninger. Den retfærdige og gode Sag, hvorpaa det for-emmelig kommer an, er Sandhedens, den almindelige Lykkeligheds og Guds Æres Sag. I Anledning af den 3die Post hedder det No. 18: „Strafferne skal virke Forbedring om ikke hos de Lastefulde og Forbryderne selv, saa dog hos dem, som ved deres Undergang blive tilovers. Den retfærdige Sag skal ey alene derved reddes, men endog be-fæstes og kraftigere end tilforn befordres. Guds straffen-de Retfærdighed er derfor altid en stor virksom Gudhed af hans Forsyn og Regiering, for det Ganske, for et heelt Selskab, et heelt Land, det ganske menneskelige Kiøn. Det Onde bliver derfor udryddet iblandt dem, det bliver derfor giort til et Mindemærke af Skam og af Ulykke, paa det alle Midler til almindelig Lykkelighed derved kan lættes, og paa nye blive virksomme og kraftige. Saa hedder det om de største Guds Domme, der indbryde blandt et Folk. **Du har prøvet og luttret os, ligesom Sølvet bli-ver luttret**, Psal. LXVI. 10. **Naar tvende Deele i et Land udryddes, saa skal den tredie Deel blive tilovers; og den samme tredie Deel vil jeg føre igiennem Ilden og luttre den**, Zach. XIII. 8. 9." —— Men denne Forbedring i det Ganske, som det Ondes Hiem-søgelse skal lætte og befordre, maa begynde fra vor egen Gemyts Forfatning, saa at Had til det Onde selv bliver levende og herskende iblandt os, og virksom med alle Be-møyelser til dets Forhindring, og ligesaa levende vor Iver i at befordre al Sandhed, Dyd og Lykkelighed." Talen luttes med Allusion til den skeete Statsforandring, samt med Taksigelse og Bøn til Gud for **Kongen og det ganske kongelige Huus.**

Kiøbenhavn. Et Angenemt Stille efter et stormende Uveyr. Foreſtillet i en Prædiken, holden paa den femte Søndag efter Nyt-Aar 1772. efter Kongel. Befaling, til en hellig Erindring om den guddommelige Beſkiærmelſe og Varetægt, ſom i denne Tid er vederfaret Kongen og det Kongel. Huus, og diſſe Riger og Lande, af Hans Henrich Möller, Præſt for Brønshøy og Rødoure Meenigheder. 1772. 2 Ark i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Til Indgang er taget af Viisd. XIV. 4. diſſe Ord: Du beviſer, at Du kan frelſe af alle Ting. Forfatteren har foreſtillet denne Satz, at Gud kan frelſe af alle Ting, ſom en Sandhed, der grunder ſig paa Guds Almagt, paa Guds Viishom, og paa Menneſkenes egen Erfaring. Det ſkal egentlig være de Seylende og Søefarende her tales om, at vor HErre beviſer den ſin guddommelige Frelſe, i det hans Forſyn ſtyrer Skibet, giver Vey endog i Havet, og tryg Stie iblandt Bølgerne. Dagens Evangelium handler juſt om det ſtormende Uveyr, ſom truede det Skib med Undergang, hvorpaa JEſus var med ſine Diſcipler, og beviiſte for dem at han kunde frelſe af alle Ting, i det han ſtod op, truede Veyret og Havet, ſaa det blev ganſke ſtille. Dette Uveyr har Talen betragtet ſom et Sindbillede paa det Modgangs Veyr der ofte reyſer ſig mod os i Livet, da Gud ogſaa beviſe at han kan frelſe: „ Vi ſkal i Dag (ſiger Prædikanten) er „ indre os en ſaadan Storm, et Uveyr, ſom havde begynd „ at reyſe ſig, ligeſom paa det ſtore Hav, og opløfte glad „ og takkende Hierter og Læber til den Gud, ſom kan frelſ „ af alle Ting, og ſom her beviiſte det, da han ligeſom ſto „ op, truede Veyret og Havet, at det blev blik ſtille. Det „ ſkal vi faae Leylighed til, naar vi med hverandre betragt „ et angenemt Stille efter et ſtormende Uveyr, o „ 1) et ſtormende Uveyr, ſom truede vor Skib me „ Undergang; 2) et angenemt Stille efter dette Uveyr. Man overſeer her af den hele Prædikens Indhold og de Sammenligning, Prædikanten overalt har giort imellem d Uveyr, ſom ved den ſkeete Statsforandring er bleven ſtille og den Storm ſom blev ſtillet ved Chriſti Almagts Trudſe „ Vor Reyſe giennem Verden (hedder det) kan lignes med „ Seylads. Er Havet et ſaa uroeligt Element, vælter d

„ ſi

„ ſine bruſende Bølger, og fører de Seylende ſnart op til „ Skyen, ſnart igien ned i Dybet: Har man der nu Med„ Vind og nu igien Mod-Vind: er der mange Skiær og „ Klipper, hvorpaa de Seylende ſtaaer Fare for at løbe an, „ og lide Skibbrud: Saa paſſer alt dette ſig paa Livet. „ Der gaaer det ſaa uroeligt til, ſnart op og ſnart ned. Nu „ trækkes en op paa Ærens Sæde, og nu igien kaſtes ned „ i Støvet. Nu blæſer Medgangs Vind en ſøye Tid, og „ nu ſtormer det igien med Modgangs Vinde. Man kom„ mer paa Livets Seylads til ſaa mange Skiær og Klipper, „ hvor man ſtaaer Fare for ar ſtrande og lide Skibbrud, ik„ ke alleneſte paa Ære, Sundhed, Velſtand og Jordens „ Gode, men det, ſom endnu er det allerværſte paa Troen „ og en god Samvittighed. Syrach giør os en rigtig Be„ ſkrivelſe over det menneſkelige Liv: **Stor Uroelighed**, „ ſiger han, **er ſkabt for hvert Menneſke og der er et „ tungt Aag paa Adams Børn. Fra den Dag, de „ udkomme af deres Moders Liv, indtil den Dag, „ de komme til alles Moder igien.** — **Fra den, ſom „ ſidder paa Ærens Throne, og indtil den, ſom er „ fornedret i Jord og Aske: Fra den, ſom bær blaat „ Silke og Krone, og til den, ſom er klædt i grovt „ Lærret.**“ Et ſaadant ſtormende Uveyr reyſer ſig ofte ſaa vel i det private, ſom almindelige Liv: „ Begge, baade „ **Staten og Kirken**, kan betragtes ſom et Skib, der kan „ tumles omkring paa vilde Bølger, være i Nød og Fare, „ der kan være nær ved endten at ſkiules af Bølger, eller „ ſønderſlaaes imod Skiær og Klipper.“ Mere behøve vi ikke at anføre. Enhver kan ſelv giætte ſig til Anvendelſen deraf. Forfatteren er bekiendt for en af vore beſte Prædikantere, og man vil ikke tvile om en ſaa bequem Sammenſignings lykkelige Udførelſe.

Kiøbenhavn. Fæminas Havnienſes inter Regiarum Nuptiarum Solemnia MCCCCLXXVIII. temere ſuſpectas Præſide *Bern. Møllmanno*, Ordinis Philoſophici h. t. Decano, publice tuebuntur Primæ Laureæ Philoſophicæ Candidati d. XXVII. Jul. 1771. — Forfatteren har forudſkikket en kort kritiſk Beretning om den Sachſiſke Prinſeſſe **Chriſtina**'s Fødſel, Forlovelſe og Formæling med Prinz

og ſiden Kong Johannes af Dannemark. Derpaa kommer han til Bryllups-Høytiden, paa hvilken de Kiøbenhavnſke Fruentimmer beſkyldes for, under Maſkers Bedækkelſe, at have ført ſig utugtig op. Beſkyldningen findes i den anden Tome af Annales Eccl. Dan. Diplomatici p. 342 og lyder ſaaledes: „Daß die Maſqveraden oder unzüchtige Mummereyen dermahlen allhier im Gebrauch geweſen, erſehe aus der Erzehlung Petri Alardi in Rebus Nordalbingicis ſo Hr. E. Joach. Weſtphal in denen ohnlängſt edirten Monum. Rerum Cimbricar. Tom. I. p. 1855 anführet. Da wird gedacht wie König Chriſtian I. Anno 1478. die Hochzeit ſeines Sohnes Johannes zu Copenhagen gehalten und alles dem Sachſiſchen Fürſten Alberto wohlgefallen ausgenommen, daß die Weibes-Perſohnen in denen unterirrdiſchen Gewölben, mit verhülleten Angeſichtern umherlieffen und züchtigen Perſohnen ihres Geſchlechts eine Anleitung zur Unzucht gaben, welcher Gebrauch, auf gedachten Fürſten Anſuchung durch ein Königl. Mandat verbothen ward. Placuere Cuncta Duci Alberto præter ſubterraneum fœminarum diſcurſum obvolutis vultibus &c." Herved anmærkes først den Feyltagelſe, at Alardus, ſom selv har givet ſig det Fornavn Lampertus bliver her kaldet Petrus. Dernæſt har han kun anført Begyndelſen af Alardi Ord derom, og ikke agtet paa de følgende. Tilhøbe lyde de ſaaledes: Placuere Cuncta Duci *Alberto* præter ſubterraneum fœminarum diſcurſum, obvolutis vultibus, qvem morem a Senatu petiit emendari ne fœminis pudicis anſam impudicitiæ præſtaret, idqv Senatus mox evulgato edicto perfecit. Denne Beretning har Alardus taget af Krantz, hvis Ord ere diſſe: Placuere Cuncta Alberto Principi, ſed diſplicuit ſubterraneus illi Diſcurſus fœminarum obvolutis vultibus, magnum Libertatis alimentum. Hortatur Senatum & commoneſacit, ut abuſum illum curent antiqvari, qvi multis aliqvin pudicis fœminis præſtaret audaciam, impudiciſuæ Stultitiæ præberet incrementum. Accepit eam Commonitionem Senatus perqvam benigne, interdixeruntqv illum abſconditorum vultuum diſcurſum. Servatum eſt Edictum aliqvot annis, ſed in antiqvum abuſum facile relabuntur. Det er her øyensynligt, at man har paadigte

den Nordalbingiſke Skribent det, ſom aldrig er falden ham eller den Sachſiſke ind, og at man har giort de tildækkede Anſigter, ſom de mælder om, til maſqverede Anſigter, og af det hele Spil en Maſqverade, ſom gik indtil Utugtigheders Bedrift. Men hvad ſom herved er endnu den ſtørſte Feyl, man har ikke givet Agt paa den næſt foregaaende Tale hos Alardum, hvoraf det er klart, at det har tildraget ſig i Lybeck, hvad man mælder om de Kiøbenhavnſke Fruentimmer, og dermed ſtemmer og Cranzius overeens med diſſe Ord: In Copenhaven Regum nuptiæ ſunt peractæ: qvibus principali ritu ſolenniter expletis, in Lubicam redierunt, avidi videre imperialem urbem, hvorpaa følger foranførte Ord Placuere cuncta &c. Hermed ſtemmer og overeens en Mich. Boemus, Georg. Fabricius, Jo. Regtmann. Forfatteren anfører og en H. V. von Lingens Vidnesbyrd, ſom giver god Oplysning om Sagen: „Die „ Loca Subterranea (ſiger han S. 247) oder Domus ſubterraneæ waren, mit einem Wort zu ſagen, der groſſe „ Raths Weinkeller — da ſind denn viele honette Weibes„ Perſonen des Abends hingegangen ſo viele anſehnliche „ frembde Fürſten, Grafen, Herren, und vornehmes Frauen„ zimmer zu ſehen, und weil ſie nicht jedem bekandt ſeyn „ wollen, ſo haben ſie Kappen aufgeſetzet.“ Vi ville til Slutning anføre hvad Forfatteren ſelv angiver ſom Aarſag til Skribentens Feyltagelſe og ſin Anledning til dens Opdagelſe: S. 22 Si qvis ſit, cui difficile videatur ad dijudicandum, qvi fieri potuerit, ut ſagacior ad proſqvicien-dum Scriptor adeo in Sole, qvod ajunt, caligaret? qvid ego qvidem cogitans ſentio, perorata jam cauſa ſubnectam. Omni procul Dubio nebulam objecerat primum non qvod dixerat *Alardus*, ſed qvod perplexe admodum & præter mentem ejusdem dictis adjecerat nota, qvæ l. c. Margini adſcripta ſic habet: *mos fœminarum Daniæ indecorus abrogatur:* ſemelqve ita fere imponi ſibi paſſus, qvum ſcenam deſtinatam præteriens ingrederetur non deſtinatam, ſic alienam culpam in non merentes impegit, ut mihi neceſſitatem demum impoſuit, qvicqvid hujus erat opellæ uno impetu profligandi; verenti, ne, ſi diutius premerem, qvæ tantum non ſepulta, pridem videbatur, fabula reviviſceret, novis offuciis inducta a

nugivendulo dictitante penes ſe eſſe Exemplum *Edicti*, *quo Rex Chriſtianus I. perſonatas fœminarum Havnienſium turbas* 1478. *abrogaverat*, juxta cum aliis Sapientiæ & Stultitiæ lexus Documentis propediem typis exſcribendum.

Frankfurt og Leipzig. Verſuch in freundſchaftlichen Briefen einer genauern Beſtimmung des Geheimniſſes Gottes und der Vaters und Chriſti ꝛc. Erſt. St. 1769. 10 A. Zw. St. 1771. 13 A. i 4to. Dette theologiſke Skrift, hvis Forfatter er Hr. M. Joh. Aug. Urlſperger, Diaconus til Auſpurg, fortiener ikke liden Opmærkſomhed. Foruden de virkelige nye Ideer, der saavel i Lærdommens Foredrag, ſom i mange Skrift-Steders Forklaring forandre de sædvanlige Foreſtillinger, underſkiller det ſig ſaaledes fra de nyere theologiſke Reformatorers Modetone ved Beſkeedenhed, og en modereret Orthodoxie, saa det allerede i den Henſeende fortiener Bifald. Dog havde man gierne ønſket mere Orden og Kiſt og her Tydelighed, mindre Aſpredelſe, samt en mærkeligere Forſkiæl imellem Hoved- og Bie-Spørsmaale, og lidt mere Tillid til ſine Læseres saavel Indſigt, ſom Bedømmelſe. Undertiden falder det vanſkeligt at begribe hans ſande Meening og fortælle den igien for andre. Men hvem der giver ſig den Taalmodighed at læſe Skriftet igiennem, vil dog finde, at Forfatteren har ſagt mange gode Sandheder, og at han, hvor man ikke kan bifalde ham, dog ikke har ſtødt an mod den ſande Orthodoxie. Forklaringen over de Pauli Ord, hvoraf Titlen er taget, hører aabenbar til Bie-Spørsmaalene, og det nye Syſteme kan beſtaae, lad være man ikke troer, at Paulus her har vildet lære en tredobbelt Hemmelighed. Det vigtigſte er det, at Hr. U. nægter, at de Navne Fader og Søn immer har Henſigt til Perſonernes indvortes Forſkiæl i det guddommelige Væſen, iligemaade, at det Navn GUd eller vor HErres JEſu Chriſti Fader betegner immer den første Perſon. Dersom man ellers har forſtaaet ham ret, saa ſkal han under Guds Hemmelighed forſtaae alle de Sandheder ſom betræffer de 3 Perſoners indvortes Forhold og deres Andeel i Skabelſen, alle ſaadanne Sandheder, ſom ſkulde have hørt til vor Theologie, omendſkiøndt Menneſket ikke var falden og ingen Forløſer havde været nødvendig, og her forekommer

ikke

ikke de Navne Fader og Søn. Til Faderens Hemmelighed regner han alle de Sandheder, som henhøre til den ævige Raadslutning om vor Forløsning. Formedelst dette Forhold hedder ikke denne første Person, men den treeenige Gud Fader, og ikke den anden Person, som guddommelig Person, men som Forløser, hedder Søn. Altsaa indbefatter Christi Hemmelighed alle de Sandheder i sig, som henhøre til Forløsningen og dens Anvendelse paa Menneskene. Og her alene forekommer Treenigheden selv under de Navne Fader, Søn og Hellig Aand. Ved Verdens Ende ophører saa vel Faderens som Christi Hemmelighed og Guds Hemmelighed forbliver, og da er Gud alt i Alle. Materien selv medfører sine Dunkelheder, og man vil da ikke meget forundre sig over, om en Afhandling derom er paa sine Steder vanskelig at forstaae. Men man har dog haft billig Aarsag at klage, at Forfatteren ikke paa mange Steder har bestræbet sig paa større Tydelighed, hvor den dog havde været muelig, og indtil han nøyere forklarer sig, som man virkelig har bedet ham om, har man forbeholdt sig sine Tanker over visse Punkter. — I det andet Stykke blive Forfatterens Hypotheser videre udførte og tildeels forandrede. I Guds Hemmelighed, hvorved forstaaes de 3 Personers indvortes Forhold i det guddommelige Væsen bliver han derved, at de Navne, Fader, Søn og Aand ikke har nogen Henseende dertil, og søger nærmere at udvikle den Sag. Man nægter ikke, at jo Forfatteren dermed har vist philosophisk Kundskab, Eftertanke og Skarpsindighed, om han end i Sagen selv ikke fortiener Bifald. Af en Aands Begreb udleder han de 3 Personers Characterer i dette indvortes Forhold, saa at den første er den indvortes Livskraft, den anden er Kundskab og Viisdom, den tredie er Kiærlighed og Glæde. Med alt dette har dog Forfatteren meer end een Gang forsikret, at han virkelig erkiender de 3 Personer for virkelige Personer, og meer end blot personificerede Egenskaber. I Foreſtillingen om Faderens Hemmelighed er skeet den største Forandring. Dette bliver derved, at de Navne Fader, Søn og Aand har Hensigt til de 3 Personers udvortes Forhold, men dette er nyt, at Skabnings- og Forløsnings-Værket blive nu forbundne, og at Fader-Navnet i alle Tilfælde bliver egentlig for den første Person. Her er og det Sted, hvor Forfatte-

rens Meening er meest vanskelig at fatte. Han antager ganske vist Sønnens ævige Fødsel, og den Hellig Aands ævige Udgang, men synes dog (hvilket man siger med Uvished) derunder at forstaae, den anden Persons ævige Bestemmelse til Verdens Skaber og Menneskenes Forløser og den tredie til Stifter af de moralske Øyemærker i Verden og Kirken hvorved dog en vis Meddeelelse af de dertil fornødne Kræfter skal have Sted. Man forundrer sig over de mange Steder i Skriften, som blive forklarede efter denne Hypothese. Ogsaa her ere nogle philosophiske Anmærkninger om Skabelsen foredragne, som fortiener Undersøgning. Man bifalder den Hoved-Sætning, at Verden, som endelig, ikke udfordrede en fuldkommen Anvendelse af en uendelig Kraft. I Sagen selv siger den det samme, som den anden bekiendte Satz, nemlig at Almagtens virkelige Anvendelse ikke har alt det, som er mueligt, men alt hvad GUD vil, til sin Gienstand, og deraf indseer man, at det Begreb om Guds uendelige Magt ikke saa lige frem og umiddelbar lader sig slutte af Verdens Skabning, endskiøndt det rigtige Begreb om Verdens Skabning af Intet synes at forudsætte hos Skaberen en uendelig Kraft, og man beklager, at Forfatteren herved ikke har taget dette i Betragtning. Overalt synes den Grundsatz om det Forhold, der maa finde Sted imellem en Aarsags Kraft og dens Virkning, at gielde alene om de nødvendige Aarsager og Virkninger, men ikke om ganske frie Handlinger. Det har vel sin Rigtighed, at Kraften ikke kan være mindre, men om man kan sige, at GUD har alene anvendt en Deel af sin uendelige Kraft paa Verdens Skabning, dette bliver et Hoved-Spørsmaal, som man endnu ikke holder for saa ganske afgiort. Endelig kommer Forfatteren til **Christi Hemmelighed**, hvortil henhører den Lære om Forløsningen med alle sine Følger. Ogsaa her afviger han ikke fra den orthodoxe Lære om Christi Person, men yttrer en Mængde nye Forestillinger, som tilsidst lede ham paa den Materie om Johannis Aabenbaring. Han laster de nye Forsøg man har giort til at fradømme denne Bog en guddommelig Anseelse, og søger i sær at igiendrive den haarde Beskyldning, at derudi foredrages gnostiske og kabalistiske Sværmerier. Denne Bemøyelse har givet ham Anledning til S. 145 at sammendrage sit heele Systeme i 9 Satzer, og, da han betragter

disse

diſſe Satzer, ſom foredragne i Aabenbaringen, at ſammenligne dem med de gnoſtiſke og kabaliſtiſke, og at vise Forſkiællen imellem begge. Her handles om det tuſindaarige Rige, og Aabenbaringens Lære om ſamme bliver ſammenlignet med nogle Steder i Evangelierne. Man har endnu det tredie Stykke at vente af dette Skrift, og førend dette kommer for Lyſet kan man ikke tilſtrækkelig dømme om det Hele.

Petersburg. Vollſtändige Anleitung zur Algebra von Hrn. Leonhard Euler. 1770. 1 Th. 356 S. 2 Th. 532 S. i ſtor 8vo. Ved ſit Syns Forliis ſattede Hr. Eulers geſkæftige Geiſt den Beſlutning at forfærdige en Lærebog over Algebra, hvoraf man uden anden Hiælp lær og grundig kunde lære den. Til at udføre dette Forſæt gierde han ſelv en Prøve med den, han dicterede Bogen i Pennen, et ungt Menneſke, ſom han havde taget med ſig fra Berlin til ſin Opvartning, af Haandværk en Skræder, kun et middelmaadig Hoved, der ikke havde noget Begreb om Mathematik, uden at han færdig kunde regne. Denne lærte i en kort Tid at føre vanſkelige Bogſtav-Regninger, og færdig at opløſe Algebraiſke Opgaver. Den første Deel indbefatter Bogſtav-Regningen, Proportionerne og Progreſſionerne, den anden Ligningerne, deres Opløsninger og de ubeſtemte Opgaver. Overalt viſes og Regningens Anvendelſer, ſaaſom ved Vexel-Regninger, Intereſſe o. d. g. Værkets Beſkaffenhed tillader vel ikke meget nyt, men den Tydelighed og Lethed i Foredrag, ſom er Hr. Euler egen, viſer ſig og her, og paa adſkillige Steder vil man dog finde noget mere, end i de ſædvanlige Anfangs Grunde for Ex. S. 183. 2 Th. en nye Opløsning af biqvadratiſke Ligninger derved, at dens Rødder blive ſammenſatte af Rødderne til en cubiſk. Men de cubiſke Rødder maa man finde paa de ſædvanlige Maader. Om de Regler, ſom Cardan har bekiendtgiort ſynes Hr. Euler at dømme ligeſaadan, ſom andre Algebraiſter, og har formodentlig, formedelſt deres ringe Nytte, ey engang givet ſig den Umage, meget fuldſtændig at afhandle deres Theorie. Da ingen almindelige Opløsninger ere bekiendte for høyere Ligninger end af fierde Grad, ſaa gaaer denne Algebra heller ikke derover. Det eneſte beſynderlige vil man desuden allerede vente i den ubeſtemte Analytik ſom i de ſædvanlige Anleitungen

kun

kun ganske kort kan afhandles. Iblandt andet bliver udførlig viist, under hvad for Omstændigheder en tredeelig Størrelse, som indbefatter den første og anden Potentz til den Ubekiendte og et Led foruden den Ubekiendte, har en rational Qvadrat-Rod. Saadan Størrelse bliver og forvandlet til en todeelig Qvadratisk, hvoraf udledes, hvad for Formular Qvadrater kan give eller ikke. Ligesaa bliver undersøgt, under hvad for Omstændigheder Qvadrat-Rødder af fiirdeelige eller femdeelige Størrelser, i hvilke den ubekiendte Potentz stiger til den 3die eller fierde, ere rationale, ogsaa naar Cubik-Roden af en saadan fiirdeelig Størrelse er rational; hvorledes en Formul, som indbefatter Qvadraterne og Productet af tvende ubekiendte Størrelser, bliver adskilt i Factorer, og naar nogle saadanne Formuler blive Qvadrater eller høyere Potentzer o. s. v. Disse vidtløftige og møysommelige Regninger føre dog til nogle mærkværdige Satzer for Ex. at af tvende Rødder Summen eller Differentzen aldrig kan blive nogen Rod. I øvrigt har Hr. E. tilforn erindret, at saadanne diophantiske Kunstgreb kan være yderst nyttige til at integrere, hvilket herved og havde fortient at erindres, da hvem der ikke veed det, vil anse det meeste for blot arithmetiske Spidsfindigheder.

Weymar. Sammlungen zu der Geschichte Thüringens, besonders der Stadt Weymar. Erste Samlung. 152 S. i 8vo. Weymars gamle Historie er meget dunkel og ufuldstændig. En dobbelt Brand, som traf Staden 1299. og 1424. og hver Gang fortærede den hele indvendige Stad med samt alle offentlige Bygninger, har næsten ødelagt alle Documenter til den ældre Historie. Man har givet Forfatteren Tilladelse til at bruge Archiver og Biblioteker, og at dømme efter dette Forsøg vil han vide vel at benytte sig af samme til Historiens Oplysning. Thi han viser en god diplomatisk Kundskab, Bekiendtskab med Historie-Skriverne, og saa vel megen Flid, som nødvendig Taalmodighed til at prøve og søge. Det første Stykke handler om den egentlige Oprindelse til Staden Weymars Navn. Han afleder samme fra Weihen, Wyhen, og troer, at Weymar er af den Aarsag kaldet en geweihete Mark eller Wyhemarca, fordi her er bleven bygt en Grændse-Fæstning imod

de

de paa hin Side Saalen boende Sarber og andre Vendiſke Folk. Det andet Stykke er en Hiſtorie om St. Jacobs Kirke, den ældſte Kirke til Weymar. Forfatteren troer, at Weymar har allerede været en Stad for Aar 933. Han har tilføyet nogle Documenter og forſynet dem med ſmaa Oplysninger. Uden for Kirken er den berømte Malers Lucas Cranachs den Ældres Begravelſe. Paa Liigſteenen ſtaaer: ANNO. CHRI. 1.5.5.3. OCTOB. 16. PIE OBIIT LUCAS. CRANACH. I. PICTOR. CELERRIMUS. (Dette ſidſte ſkal nok være en Forkortning af Celeberrimus.) ET. CONSUL WITTEBERQ. QVI. OB. VIRTUTT. TRIB. SAXON. ELECTORIB. DUC. FUIT. CARISSIMUS. ÆTATIS. SUÆ. 81. Iblandt de Prædikantere, ſom har ſtaaet ved denne Kirke, befinde nogle ſig, hvis Navne ere bekiendte i den lærde Hiſtorie: Johann Frid. Hebenſtreit, Johann. Chriſtoph. Colerus, hvortil man og billig kan regne Forfatteren ſelv.

Göttingen. Hr. General-Superintendent D. Förtſch har underſøgt i et Programma paa 20 Sider det theologiſke Problema: An Jeſus Ipſe, qvo tempore inter Judæos verſabatur, aperte falſus fuerit, ſe eſſe Meſſiam. Saa viſt ſom det er, at JEſus i de Dage, da han førte ſit Lære-Embede her paa Jorden, paa den kraftigſte Maade har viiſt, at han var den i det Gamle Teſtamente forjættede Meſſias, ſaa at alle Jøder derom kunde blive overbeviiſte; ſaa er dog ogſaa derimod giort en Indvending, at JEſus ſelv for ſin Død aldrig har bekiendt, at han var Meſſias. Nogle af Chriſtendommens Forſvarere, ſaaſom Lock og Tvells har ey alene tilſtaaet dette, men endog paaſtaaet, at Chriſtus forſætlig har dulgt dette for Jøderne, at han var Meſſias og det af viiſe Øjemed indtil han var bleven fangen og ſtillet for Sandhedrin. Om nu denne Foreſtilling er ſand, dette er det Spørsmaal, ſom her bliver underſøgt og beſvaret. Dette ſkeer i 3 Satzer. For det første viſes, at om det end og har feylet paa en udtrykkelig Bekiendelſe, ſaa følger det dog ikke, at Chriſtus forſætlig har fordulgt det for Jøderne, og har vildet efterlade dem i Tvil og Uviſhed om han var den ſande Meſſias. Dette ſkal ſtride imod Forløſerens Sandruehed og Helligheed, men ogſaa dette ſtrider derimod, at den-

denne Sandhed er bleven Jøderne bekiendtgiort ved de overordentlige Vidnesbyrd, ſom Englerne og de prophetiſke Perſoner har aflagt ved hans Fødſel, dernæſt ved Johannes og ved Chriſti Gierninger; hvorved altſaa hæves og den af Math. XVI. 13. 14. giorte Indvending. For det andet viſes, at Chriſtus til den Tid, da han førte ſit Lære-Embede, tydelig har ſagt, at han var Meſſias. Beviſet føres af Joh. V. 39. X. 24. 25. IV. 26. og Marc. XIV. 61. de derimod giorte Indvendinger beſvares, og i Beſynderlighed den, ſom har ſin Oprindelſe af Chriſti Forbud til ſine Diſcipler Math. XVI. 20. Forbudet er indſkrænket til viſſe Omſtænde af Tid og Sted, og giver ingen Grund til den Slutning, ſom Locke giør: Altſaa har Chriſtus ſelv aldrig ſagt det. Endelig og for det tredie prøves de foregivne Absigter, hvorfor Chriſtus ſkulde ikke have vildet lade Jøderne vide, at han var Meſſias. De ere tildeels lige det Modſatte af det, han virkelig har giort, til deels ilde ſammenhængende med det antagne Middel til deres Erlangelſe. Havde Chriſtus ſøgt at erholde ſaadanne Absigter, ſaa ſkulde han ey alene have ladet være at aflægge den Bekiendelſe, at han var Meſſias, men endog alle Mirakler, ſom, endog uden ſaadan Bekiendelſe, uden Modſigelſe maatte giøre en langt større Indtryk paa alle Slags Mennesker, end nogen Tid en nok ſaa beſtemt mundtlig Bekiendelſe uden Mirakler ſkulde have giort.

Berlin og Halle. **Verſuch einer neuen Geſchichte des Jeſuiter-Ordens von deſſen erſten Stiftung an bis auf gegenwärtige Zeiten.** Zw. Theil. 1770. 1 Alph. 7 A. i ſtor 8vo. Denne Deel indbefatter vel ikkun den 3die Bog eller Jacob Laynez Generalat fra Aar 1556 til 1565., altſaa kun en ganſke liden Periode, men er dog ikke mindre vigtig og riig paa Begivenheder end den førſte Deel. Denne liden Periode er i ſær mærkværdig af tvende Omſtændigheder. For det førſte er den indvortes Indretning i den hele Orden et Værk af Laynez, ſom han har begyndt under Loyola, men ſom General ved Politikens fineſte Kunſter med alle Forhindringers Overvindelſe har bragt til den næſte Grad ved Fuldkommenhed. Dernæſt har Sælſkabet udvendig meget udbredet ſig i og uden for Europa, og hvad ſom deraf var en nødvendig Følge, det lod ſig allerede da tydelig

ſee,

see, hvad for en stor Indflydelse Jesuiterne havde paa Kirkens og Statens store Begivenheder. Hvem deraf Historien og af de Jesuitiske Foretagenders Sammenhæng ønsker at kiende begge disse characteristiske Kiendemærker af Laynez Regiering, den vil finde sin Begiærlighed i denne Deel fuldkommen fornøyet. I denne Periode har Jesuiterne virkelig allerede insinueret sig ved Kongernes Hoffer, men dog paa den kiendeligste og virksomste Maade i Portugal, hvor de ret har været almægtige Herrer. Det er Skade, at Forfatteren har endnu ikke kundet bruge de nyeste i Portugal bekiendtgiorte Efterretninger om denne Periode, men han lover at indhente samme. Iligemaade toge Jesuiterne i denne Periode en stor Andeel i alle vigtige Religions-Handeler, ligesom i de offentlige Samtaler med Protestanterne til Worms, til Poißy o. a. fl., men allermeest i den efter 10 Aars Forløb atter fornyet Kirkeforsamling til Trident. Forfatteren er i den sidste Artikel saa vidtløftig, at han endog i Fortalen har fundet for godt at giøre Undskyldning derfor. Naar man vil dømme upartiesk, saa kan man sige, at Jesuiternes Taler kunde vel have bleven ude, men Historien vilde dog paa sin pragmatiske Side have tabt noget derved. De Bemærkninger, at Jesuiterne allerbedst forstaaer det Romerske Hofs politiske Theologie, at dette Hof just af den Aarsag betragter dem som den fornemmeste Støtte for Religionen, saaledes som den skal læres i Conformitet med dets Interesse, saa vel som og mod Fritænkerne i den Romerske Kirke, og at den Seyer, som Rom just til Trident har vundet over de høytraabende Spanier og Franzoser, har det Jesuiterne fornemmelig at tilskrive, alt dette skulde næppe have faldet Læseren saa tydelig i Øynene, hvis Forfatteren havde indskrænket sig noget mere. Endnu dette kommer dertil, at Laynez og til Trident har sørget for sin egen Orden, og at vor Forfatter har haft Leylighed til ved kritiske Anmærkninger at sætte mange Ting i et større Lys. I denne Periode blive Jesuiterne ogsaa først ulydige mod den Romerske Stoel, og vide mesterlig at forsvare deres Ulydighed. I disse mærkelige Begivenheder synes Forfatteren at have været noget kort. Begivenhederne selv ere, saavidt man indseer, fuldstændig og rigtig fortalte, men man havde ønsket, at de Aarsager, formedelst hvilke Paven paa den ene Side har trænget saa haardt paa

de

de Canoniſke Timers Beopagtelſe, men Laynez derimod og Jeſuiterne paa den anden Side har ſat ſig derimod med ſaa ſtor Haarnakkenhed, havde været noget mere udviklede. Man meener de maa ſøges i denne Jeſuiternes Grundſatz: Vi ere ingen Munke. Iligemaade opkommer i denne Periode indvortes Misforſtaaelſer iblandt de fornemmeſte Lemmer. Den ene ſøger at forfordeele den anden, dog uden Sælſkabets Skade. I denne Periode aabenbares og Sælſkabets Forfølgelſes-Geiſt imod foregivne Kiættere ved de gruſomſte og blodigſte Optrin, og de Vantroendes og Kiætteres voldſomſte Omvendelſer. Forfatteren er her meget fuldſtændig, nøyagtig og lærerig. Mangen vigtig Begivenhed bliver herredet fra Forglemmelſe, og fortiener det virkelig, da den tiener til at opvække vor Taknemlighed til Gud for Samvittigheds Frihed. I denne Periode begynder Ordenen ved ſine lærde Lemmers Flid at forſkaffe ſig en nye Art af Opmærkſomhed, dog endnu mere ved Tilberedelſe end i Udførelſen. I denne Periode formeres og Klagen over Jeſuiterne midt i den Romerſke Kirke, endnu ikke over de Vildfarelſer i Troens-Lære, ſom ſiden er bleven lagt dem ſaa ofte til Laſt, men over deres Bedragerier, utilladelige Kunſter i at berige ſig, Indgreb i andres Rettigheder og anſtødelige Levnets-Vandel, hvorpaa forekomme mærkværdige Exempler, der allerede har givet Anledning til at forjage deres Lemmer af Stæderne. Endelig bliver i denne Periode Grunden lagt til den vidtløftige Handel, hvorved Sælſkabet har giort ſig ſaa frygtelig, og tilſidſt ſelv forberedet ſit Fald. Forfatteren fortæller overalt med en ſtræng og koldſindig Kritik. I Fortalen fortſætter han ſine Kritiſke Efterretninger om de til Jeſuiternes Hiſtorie henhørende Skrifter.

Göttingen. **Nötige Erinnerungen an die Leſer der Voltairiſchen Schriften.** 36 S. i 8vo, er en fornuftig og velſkreven Advarſel til Voltaires Læſere ey at troe paa hans blotte Ord alt hvad han ſiger imod Religion og Bibel, men at efterſee Biblen ſelv, og ikke læſe Voltaire uden nøye Prøvelſe. Afhandlingen vil ſtifte ſaa meget ſtørre Nytte, ſom den er ſkreven med Beſkeedenhed, og Forfatteren har ladet Voltaires øvrige Fortieneſter vederfares al Ret.

No. 25.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 18de Junii 1772.

Sorøe. Taler paa vor allernaadigſte Konges Kong CHRISTIAN den Syvendes Fødſels Dag den 29de Januar. 1772, holdne paa Sorøe Ridderlige Akademie. — Den første af diſſe tvende Taler er holdt af Hr. Prof. Schønning paa Latin. Forfatteren foreſtiller i ſin Indledning den Lykſalighed, ſom en almindelig og beſtandig Fred, den, ſom efter Poeternes endten Fortælling eller Indbildning ſkal have herſket i den ældſte ſaa kaldte gyldne Alder, ſkulde ſtifte blandt Mennesker i Verden. Det er Fred og Sikkerhed vi har at takke for de fleſte og ſtørſte Velgierninger i det offentlige og private Liv, ligeſom det er Ufred der føder de fleſte og ſtørſte Ulykker. Naturen har ſelv indprændet alle Dyr en Drift til Fred og Sikkerhed, og forſynet og udruſtet dem med viſſe Redſkaber og Evner ligeſom Vaaben til deres Freds og Sikkerheds Forſvar. Samme Drift har den og indprentet Menneſkene, men nægtet dem næſten alle andre Vaaben til deres Forſvar, uden en langt høyere og ſtørre Forſtands Evne, hvorved de ſelv har hittet paa Midler til deres Freds Forſvar og Vedligeholdelſe. Den har iblandt andre lært dem at oprette og indrette Stater og Regieringer. Det ældſte og første Sælſkab man oprettede efter Syndfloden var ved det Babelſke Taarns Bygning, og de første Fiender man foreenede ſig imod, vare vilde og glubende Dyr. Endelig maatte Men-

neſker forcene ſig til deres Beſkyttelſe og Forſvar imod Mens neſkers raſende Vold og Overlaſt. Taceamne, an dicam, qvod dicere refugit animus, qvod ſilere juberet ipſa humanitas, niſi ſilere fruſtra eſſet? hominem hoc in furore longe pejorem factum ipſis belluis, qvæ in ſui generis belluas haud facile aut raro omnino ſæviunt. A primis temporibus, ab ultima retro memoria, coeptus hic furor, per totum ſparſus terrarum orbem, & forſan, proh pudor! proh dolor! non niſi cum rerum omnium interitu deſiturus, omnes pervaſit terrarum angulos, omnesqve eo usqve infecit mentes, ut non immerito homo dici poſſit homini Lupus, Urſus, Leo, & ſi qvid his pejus aut ferocius vel revera exiſtit, vel fingi poteſt. — Mira viderentur, (Aud. æſtum.) qvæ hic narro, qvæ loqvor, vix credenda, niſi mecum narrarent Annales, narrarent rerum geſtarum memoriæ, narrarentqve qvotidiana Exempla. Sunt etiam, qvæ mira videantur, ſi ſanæ rationis trutina rite fuerit ponderata. Sed qvid tamen erit magis mirandum, qvid dici unqvam, aut qvid fingi ineptius poſſit? qvam in dicto furore, in genere humano lacerando, inqve ipſa humanitate conculcanda, laudem atqve gloriam non qvæſiviſſe ſolum Principes viros, qvi præ aliis inſignes videri vellent, clari atqve conſpicui, ſed etiam qvæſitam inveniſſe Laudem, non apud vilem plebeculam, non inter homines nauci, ſed apud præcipuæ Auctoritatis viros, qvi prudentia, variarum rerum Cognitione, atqve Sapientia alios longo poſt ſe relinqvere intervallo ſunt viſi, apud Poetas puta, apud Oratores, apud rerum præteritarum fidos Cuſtodes atqve aſſertores, Hiſtoricos, Ninum, Semiramidem, Seſoſtrim, Cyrum, Alexandrum, Hannibalem, Cæſarem, ne plures dicam, in cœlum laudibus extulit Antiqvitas; qva de re, qvo ſuo merito? ob late partas præſertim Victorias, ob populos præcipue ubiqve fere terrarum triumphatos, aut ſi rem ſuo nomine dixeris, ob genus humanum ſtrenue laceratum, qvod regiones regna & loca, qvæ adiere, omnia cædibus, Sangvine, rapinis, incendiis, ſtupris, aliisqve hujuce modi malis, præ aliis fortiter miſcuerint: ob qvæ, egregia ſane facta, apud recentiores etiam Laudem meruerunt, meruerintqve

Magno.

Magnorum Nomen, Caroli, Otthones, Canuti, Haraldi, Waldemari, Ludovici, Petri. — Abſit invidia Verbis atqve odium! omnium, qvos recens dixi, Principum, Regum & Imperatorum Laudibus, qvotqvot veræ dici poſſunt Laudes, ego non detraho. Pacem & Jura Patriæ ſervarunt, laudo; Leges atqve Judicia Civitati deſcripſerunt, laudo; hoſtium vim vel minantem vel ingruentem a Civibus defenderunt, laudo; Artes atqve Scientias coluerunt, hæc & alia in Cives, in patriam merita laudo; ſi qvid humani paſſi ſint, ipſi homines, non carpo inqvus: rebus vero bellicis, niſi qvas Juſtitia juſſit atqve neceſſitas, detraham qvantum potero, triumphosqve & victorias, qvas in iis præcipue laudavere Poetæ, Oratores, Hiſtorici, adulatores, dicam, pro ut rei fert ratio, oſtenſurus, qvantum in me fuerit, *Principes hoſce omnes, præcipue qvos MAGNOS dixere, ſuis armis, bellis, victoriis, lateqve partis triumphis, humano generi, Patriæ, ſibiqve ipſis inter præcipuos nocuiſſe.* Vi har anført dette Stykke, ikke mindre for Veltalenhedens, end for Materiens Skyld. Det giver os og til Slutning Talens Indhold tilkiende. Forfatteren har kortelig viist, at de ſtore Erobrere, og ſtore Monarkiers Stiftere, har med de ſamme Krige og Seyervindinger, hvorved de har ſtiftet ſtore Regimenter, og forhvervet ſig ſelv Navn og Titel af Store, tillige befordret deres egen og deres Rigers Død og Undergang. Ninus, Cyrus, Alexander, Cæſar, Aſſyrien, Perſien, Grækenland, og Rom, ere de Regentere og Riger, ſom her anføres til Beviis for denne Gang. Nyere Exempler af den nyere Hiſtorie ſpares til anden Leylighed. Forfatteren har ſkildret diſſe Krigers og Erobringers ulykſalige Følger, saa livagtig, og med saa stör latinsk Veltalenhed, at man ey uden gyſende Skræk for hine, og Fornøyelſe ved denne, læſer hans Tale. Vi vil kun anføre hvad han melder om de Frugter Cæſar ſelv og Rom høſtede af ſine Seyervindinger. Te, Te ergo, J. Cæſar, Jure nominamus romanæ gentis, gloriæ, potentiæ, fortunæ aut reſtauratorem, aut vindicem; Te magnum, Te Tibi Patriæqve felicem tot victoriis, tot triumphis beatum! ſudices eſtote, Auditores æſtumatiſſimi, poſtqvam vobis lixero: totius fere Europæ, Africæ, ipſiusqve Romæ

Victorem Cæſarem, poſt tot terra mariqve victos hoſtes, inimicos, cives, poſt cæſa, ut ſive ſuam, ſive ſuæ gentis augeret gloriam, augeretqve potentiam, tot hominum millia, atqve regiones ſangvine ferro igneqve fœdatas, ut Capitolium ſcanderet *Victor*, ipſum a fœmina fuiſſe victum, victumqve a Libidine, avaritia, dominandiqve Cupiditate, odio atqve invidiæ tandem ſuccubuiſſe, amicorum ferro, ſub ora Patriæ cæſum. — Hi Tibi, Cæſar, omnium Victoriarum triumphatiqve totius fere Orbis fructus, hæc præmia. Aſt felix forſan tuis Victoriis Roma? Dicam paucis: Bellorum motuumqve civilium flamma, qvam tuæ excitavere Victoriæ, tuæ laudes, te vivo, te mortuo, arſit Roma, Italia, terrarum Orbis; nullus fere uſpiam reliqvus locus, nulla domus, nullæ aræ, ubi non fœdiſſima effuſi Sangvinis, cædium, proſcriptionum, violatiqve humani ac divini Juris relicta erant veſtigia; exſpiravit demum hoc fatali vulnere tentata toties atqve laceſſita Romana Libertas; feceruntqve tui, Cæſar, Triumphi, Tuorumqve ſucceſſorum, ut tuam æqvarent Laudem, fecerunt bella, ut Romanum Imperium, cui par vel robore vel amplitudine vel potentia nunqvam viderat terrarum orbis, invaderent, hinc inde, laceſſerent, fatigarent, & demum penitus conculcarent Romanorum victoriis partim, partim cæde & ſangvine laceſſitæ gentes feroces, ſub Septentrione poſitæ.

Til Slutning priſer Forfatteren den lykſalige Fred, vi ſaa længe har nydt her i Dannemark under vore tvende ſidſte Høyſalige, og endnu nyder under vor nu regierende allernaadigſte Konge. Men at man engang for alle maatte ſee en Ende paa alle Krige, og hele Verden forſikret om en beſtandig Fred, var vel at ønſke, men er vel aldrig at haabe. —

Den anden Tale er holdt paa Danſk af Hr. Adam Gottlob Lowzow, Page hos Hans Kongel. Høyhed Arve-Prints Friderich, og foreſtiller en Hofmands Pligter, ſom ſin Fyrſtes og ſine Medborgeres Ven. Den indbefatter egentlig en Samling af Klogſkabs Regler, ſom en Hofmand maa tage i Agt, for, ſom en dydig og god Mand vel og lykkelig at ſpille en Hofmands Rolle. Nogle iblandt dem ere korte og fyndige, for Ex.: „Det er ſaaledes beſkaffent i Verden, at den, der vil giøre ſin Lykke, maa holde ſig nær

„ til

„ til den, ſom er mægtig til at giøre den. Ikke dog for nær „ til Solen! den brænder; paa er afpaſſet Mellemrum var„ mer den. — At reyſe ſig ved en andens Fald, er imod „ Dydens Natur, ligeſom det er imod den forſigtige Klog„ ſkab, at fornærme. Mere end eengang i den ſtore Verden „ har den Uforſigtige en Dag fornærmet ſin Ligemand, og „ Dagen derefter fundet i ham en fornærmet Overmand, „ der allerede bevæbner ſig til Hevn. — Det er en Regel i „ den chriſtelige Sædelære, at ikke fornærme nogen. Den„ ne Regel gielder ſaa meget mere i den ſtore Verden, ſom „ man her opſkriver Fornærmelſer i Marmor, og Velgier„ ninger i Støvet. — Vær langſom til at troe og haabe. „ Beſkiemme Troe og Haab aldrig paa noget Sted i Verden, „ beſkiemme de dog alt for ofte paa denne Skueplads, der „ fra ſin Begyndelſe af altid har været en høy Skole for „ Misundelſe og Efterſtræbelſe.“ ꝛc.

Gøttingen. I det Kongel. Videnſkabers Sælſkabs ordin. Forſamling den 2den Februar. 1771. fremlagde Hr. Prof. **Büttner** en Begyndelſe til en **Vergleichung der Schriftarten verſchiedner Völker.** Sprog-Underſøgninger kan i ſær tiene til at beſtemme Folkenes Afſtammelſe og it berigtige de gamle Folks Hiſtorie. I Mangel af bedre og mere tilſtrækkelige Hiælpemidler til nøyere at lære kiende diſſe idſte, maa man føre ſig den Omſtændighed til Nytte, at de gamle Skribenterе undertiden har bevaret os Ord fra de da værende fremmede Folk. Ligner man dem med de Folks Ord, ſom endnu boe i de ſamme Lande, ſaa kan de tiene til it beſtemme Folkenes Herkomſt og Forvandtſkab. Maaſkee det og heraf lader ſig ſee, at færre Folk end man troer, ere iddsde, og man endnu let maatte kunne finde for Ex. de Iberier under Biſcayer, de Celter og Gallier under Irlæn„er og Bergſkotter, Cimbrer og Belgier under de Walliſke og Bretagner, Angler under Friſer, Maſſageter under Fin„ner og Ungarer, Geter og Paether under Gotherne og de tydſke, Sarmater og Eſtier under Lithauer og Letter, Meder og Thracier under Schlavonier, Illyrier under Arnauter og de Gaznewiſke Indoſtaner under Zigeuner. Det var viſt nok at ønſke, at de Gamle, da de overhovedet har været ſaa ubekymrede om udenlandſke Folkes Sprog, i det

mindste endog kun tilfældigviis havde efterladt os flere Ord af saadanne Folk. Dog det optaget, hvad de har efterladt os har Hr. Prof. Büttner vovet et Forsøg til at forfatte en harmonisk Sprog-Plan om Jordklodens Folk saavel de uddøde som dem, der endnu ere tilovers og efterat han dertil ha samlet en temmelig Forraad af Materialier, saa har han giort Begyndelse med en Sammenligning af alle disse Folke Skrift-Arter, og herom forelagde han Sælskabet for denn Gang 3 alt i Kobber stukne Tabeller, og Udkastene til en De andre, som endnu blive stukne. — De fleste Folk have visse Tegn, hvorved de giøre de Fraværende deres Ideer bekiendt i Henseende til Tid og Sted. Peruanerne betiene sig af e Strikke, som de havde slaaet Knuder paa. Mexicanerne a bildede Tingen selv, som de skulde forestille. De Nordame ricaniske saa vel som og nogle Siberiske Folk have deres Ba ben-Billeder. De Egypter havde afdraget Tingene visse Eger skaber, og søgt at indtrykke dem ved de hieroglyphiske Bi leder. Sineserne betegne enhver Ting ved et af lige og krum me Linier sammensat Tegn. Og de øvrige moraliserend Folk ere faldne paa ved Tegn at forestille Stemmen selv hvorved Tingene blive betegnede, eller have et saa kaldet Skrift og Bogstaver, snart for Stavelser, snart for blott Medlydende, snart for Medlydende og Selvlydende tillige Hvad det egentlig saa kaldte Skrift angaaer, da har Forfa teren, for at kunne bringe i Classer de Folk, som have noget sig egentlig tilhørende Skrift, og som ingen have, afdeelt al Jordklodens Folk efter visse Bezirker, som han forestiller sig paa Jorden efter de store Bierge og Floder. Saaledes ha han afdeelt Asien i følgende Landstrøg: 1) paa denne Side Tigris; 2) paa denne Side Ober-Euphrat; 3) paa hiin Side Aras; 4) paa hiin Side Tigris; 5) ved Indus; 6) ve Ganges, 7) Halvøen neden for Indus, 8) Halvøen nede for Ganges, 9) de østlige Indiske Øer, 10) de vestlig Ind ske Øer, 11) paa hiin Side det Caucasiske Bierg, 12) ve Wolga, 13) ved Ob, 14) ved Jenisei, 15) ved Lena, 16 paa hiin Side Amur, 17) paa hiin Side den Ørken Goby 18) de Japoniske Øer. Hvad Beboerne af disse Bezirker an gaaer, da ere ved Wolga de Mordviner, Scheremisser, Wo tacker, Siræner og Permecker, af Finsk Herkomst, og ha ikke noget sig egentlig tilhørende Skrift. De iblandt dem

for

ſom ere blevne Chriſtne maa betiene ſig af det Ruſſiſke Skrift. De Tſchuwaſcher tilligemed de Baſiſkirer og Caſaniſke Tatarer høre til den Tyrkiſke Hovedſtamme, og de ſidſte have med den Mohamedaniſke Religion det Arabiſke Skrift. Ved Ob boe de Woguler og Irtiſke Oſtiaker af Ungariſk Herkomſt; de ere Hedninger og har ingen Skrift. Ligeſaa de Samojeder, hvortil høre de Narimiſke og Surgutiſke Oſtiaker, og udgior en Hovedſtamme tilligemed dem. De Teleuter, Barabinzer, Kuſneziſke, Katſchiſche, Tſchatſchiſche, Tſchulimiſke, og Toboliſke Tatarer høre til den Tyrkiſke Hovedſtamme. De ſidſte ere Mahomedaner og have det Arabiſke Skrift. Ved Mundingen af Jeniſei opholde ſig og Samojeder, ved Midten af Strømmen leve de Heſt-Tinguſer, ſom ere af den Manſuriſke Stamme, og ved dens Udſpring boe de Burater, ſom høre til Mungalerne. Neden ved Lena leve de Jakuter, ſom høre til den Tyrkiſke Hovedſtamme, og oven til de Rensdyrs-Timguſer, ſom iligemaade er til Herkomſt Manſurer. Begge ere Hedninger og har ingen Skrift. Paa hiin Side Amur ved Iishavet befinde ſig de Jakugirer, ſom ſynes til Herkomſt at være Finner; og hen imod Amur de Hund-Timguſer, hvilke hører og til de Manſurer. Den yderſte nordoſtlige Ende af Aſien beboe de Tſchicktſchi, ſom udgiøre en beſynderlig Hovedſtamme med Koriakerne. Diſſe, nemlig Koriakerne, deele ſig i Rensdyrs-Koriaker og boeſatte Koriaker. De ſidſte hedde og Olutorer og beboe den nordlige og veſtlige Deel af Halvøen Kamſchatka. Hen imod Midten af ſamme boe de Kamtſchadaler, og ved den ſydlige Ende, ſom og paa de derved næſtliggende Øer, de Kuriler. Ethvert af begge diſſe ſidſte Folk har ſit eget beſynderlige Sprog, men ingen Skrift. Paa hiin Side det Caucaſiſke Bierg boe de Tibetaner. Diſſe have deres eget ſær eenſtavelige Sprog og beſynderlige Skrift. Veſten oven for dem, boe de Bucharer, Turkomanier, Karakabpacker, og Kirgiſer. Diſſe høre alle til den Tyrkiſk-Tatariſke Hovedſtamme, ere Mahomedaner, have det Arabiſke Skrift, og blive tilhobe af Perſerne kaldte Uzbeck. Imod Øſten ſlutter ſig til ſamme den Mungaliſke Hovedſtamme. Denne indbefatter de egentlige Mungaler, de Kalkas-Mungaler og de Kalmucker. Diſſe have tilfælles med hinanden et beſynderligt Sprog og Skrift, ſom er det Oiguriſke. Videre mod Øſten, hen til Mungalerne, indtil Amur, boe de

Manſurer. Diſſe ere de nærværende Beherſkere af Sina, der udgiøre en beſynderlig Folkeſtamme, og have deres eget Sprog, men deres Skrift er det Mungaliſke. Hen omkring Indus ligger det Land, ſom deraf har bekommet det Navn Indoſtan, og hvis Beherſker man i Almindelighed kalder Mogol. Indvaanernes Sprog bliver derfor kaldet det Indoſtaniſke eller det Mogoliſke. Der befindes derudi mange Perſiſke og Sigeuneriſke Ord. Af de Mahomedaniſke Indoſtaner bliver det ſkrevet med Arabiſk Skrift. Paa hiin Side Aras boe de Armenier og Georgier. Begge have hver deres eget Sprog og Skrift, ſom ikke ſtaaer i Forvandtſkab med noget andet. Oven for dem boe iblandt Biergene af Landegnen, mange Slags ſmaa Folk. Af dem kiender Forfatteren, ſom ganſke forſkiællige i Henſeende til deres Sprog, de Melitiaer, Komucker eller Leſkier, Abgaſer, Avarer, Kubatſchaner, Kuraler og Tſcherkaſer. De ere for den ſtørſte Deel Mahomedaner og have ingen beſynderlig Skrift. Paa denne Side af Ober-Euphrat ligger Natolien. Dette Land, ſom i gamle Dage var deelt i ſaa mange Riger, indbefatter for nærværende Tid ingen beſynderlig Folk. Dets Beboere ere endten Tyrker eller Jøder, eller Græker og Armenier. I de ældſte Tider har maaſkee det Mediſke og Schlavoniſke Sprog haft Overhaand derudi, hvoraf Strabo ſynes at angive nogle Spor. Paa hiin Side Tigris ligger det Perſiſke Rige. Dette Land har, i Henſeende til ſine Beboere, lidt mangfoldige Forandringer. De førſte, nemlig de Elamitter, maa vel have været af Chaldæiſk Oprindelſe. Men da de ere blandede med Meder og Parther, ſaa kan det vel komme deraf, at der i Perſernes Sprog befinder ſig ſaa mange Schlavoniſke og Tydſke Ord, hvilket ſiden ved de Græſke, Arabiſke og Tatariſke Herſkaber er endnu bleven beriget med flere fremmede Ord. Imidlertid er det dog bleven et almindeligt Sprog, og bliver ſkreven med Arabiſk Skrift. Alene i Provinzerne ved det Caſpiſke Hav bliver meſtendeelen taelt Tyrkiſk. Kurderne ſkal og have et eget Sprog. En ringe Deel af Folket har endnu beholdt ſin gamle Religion og Skrift, ſom er ikke ulig det Palmyreniſk-Chaldaiſke. Dette bliver foreſtillet ved de Perſepolitaniſke Indſkrifter. Paa denne Side Tigris er den Kreds, ſom indbefatter de Lande Chaldæa, Syrien, Palæſtina og Arabien; Lande, ſom tilhobe-

tagne

tagne indbefatte kun et eeneſte Stamfolk, hvis beſynderlige Mund-Arter bliver gemeenlig kaldet med et Navn, der lover meget, nemlig de Oſterlandſke Sprog. Da Beboerne af diſſe Lande have leveret de første Grunde til de vigtigſte og nyttigſte Kunſter og Videnſkaber, og ſynes at have været de første Opfindere af Bogſtaverne, saa har Forfatteren opofret de tvende første Tabeller til deres Skrift. De indbefatter altſaa en harmoniſk Foreſtilling af det saa kaldte Orientalſke Alphabet tagen af de ældſte Oldſkrifter. Deres Opſkrift er: Figuræ variæqve Formæ litterarum: 1) hebraicarum, 2) Syriacarum, 3) Sabbiarum, 4) Arabicarum, 5) Phœniciarum, 6) Ægyptiarum, og 7) Heſpericarum. Bogſtavernes Orden er efter Ordenen af det Hebraiſke Alphabet, og de ere ſatte ſaaledes ved Siden paa hinanden, at man deraf kan ſee deres Forvandtſkab og Afledning. — Paa denne indbefatte Hoved-Afdeelingerne: 1) det ældſte chaldæiſke eller hebraiſke Skrift. Det har 3 Under-Afdeelinger: Den eene foreſtiller de af de Palmyreniſke Steenſkrifter tagne Bogſtaver; den anden Alphabetet af et af de ældſte Haandſkrifter af Pentateuch; den tredie af et i Sichem i forrige Aarhundrede ſkreven Haandſkrift. 2) Det Syriſke Skrift; først det Eſtrangelo, ſat ned ad, da det i denne Stilling er bleven Moder til det Oiguriſke Sprog; dernæſt juſt det Eſtrangelo, ſat ret op; for det tredie Neſtorianernes og for det fierde Maronitternes Skrift. 3) Sabbiernes Skrift, ſom iligemaade er chaldæiſk, men hvor Arabernes 3 Vocaler ere hverken ſatte for oven eller neden, men ere ved rette Vinkler, ſkraa Vinkler og Trevinkler dragne ind i Conſonanterne. Altſaa er det et Stavelſe-Skrift. 4) Det Arabiſke Skrifts Afændringer; først det Kufiſke, hvilket man finder paa gamle Mynter og Mindeværker, i ſær i Oſterlandene; for det andet det Karmathiſke, hvilket man hiſt og her endnu bemærker paa Mindeværkerne i de Lande, ſom Saracenerne har beſiddet i Occidenten; for det tredie det Maneitaniſke, ſom Beboerne af Marocco betiene ſig af; for det 4de det Arabiſke Skrift, hvormed Koran bliver ſkrevet; for det 5te Perſernes Skrift, og for det 6te Tyrkernes Skrift, hvormed begge ſkrive i deres eget Sprog. 5) Det Phoeniciſke Skrift, hvilket Forfatteren anſeer for en Afændring af det Chaldæiſke. I den femdobbelte Afdeeling ere Skrifterne tagne først af

de paa Cypern opfundne Steene; for det andet af de Phoeniciske Mynter; for det tredie af et paa Malta fundet Steenskrift; for det fierde af et Steenskrift til Carpentras; og for det femte af det forbemældte til Sichem skrevne Samaritaniske Haandskrift. 6) Det ældste Ægyptiske Bogstave-Skrift. Dette er taget af Mumiernes Opskrifter, og synes ligeledes at være af chaldæisk Oprindelse. Endskiøndt han endnu ikke saa nøye tør bestemme ethvert Tegns Betydning, saa synes ham dog, at deres Antal er ligesaa stor som det hebraiske, og at Vocalerne har været dem tilføyede, en Omstændighed, som er mærkværdig for Vocalernes Ælde. Næst dem befindes derunder vore Tal-Tegn, og derforuden endnu de tre første Sinesiske. 7) De ældste Spanske Skrifter. De ere alle tagne af Mynter og det fra forskiællige Deele af Spanien. Det første af de underste er Phoeniciske; det andet af den Midlere, og det tredie af den øverste Deel; begge disse sidste synes at være gammel Græsk, og nærme sig til det Nordiske Runeskrift. Endelig viser den tredie Tabel det Phoeniciske Skrifts Overgang mod Norden til Europa. Dens Afdeelinger indbefatte 1) det ældste græske Skrift, som det er kommen af det Phoeniciske; først det fra høyre til venstre, og dernæst det fra venstre til høyre Haand førte Skrift. Man veed Benævnelsen af det der er først Bustrophedon. 2) De ældste Italiske Skrifter. Den første Afdeeling indbefatter det Hetruriske Skrift. Det er i sig selv det ældste græske Skrift, kun at alle blot Consonanter, som og F og O fattes derudi. Det gaaer fra høyre til venstre Haand, og er taget af de i Gubbio fundne Tavler. Den tredie indbefatter det latinske Skrift, som det staaer paa et andet af de ældste Mindeværker. Endelig 3) det ældste Nordlandske Skrift, som kaldes Runeskrift. I den første Afdeeling staaer Tegnene af Islandske, i den anden af Norske, i den tredie af Danske, i den fierde af Svenske Steenskrifter. Den femte indbefatter de Helsingiske Rune-Tegn. og den siette Bogstaverne af et fransk Normandisk Haandskrift. Da Tydskland, Frankerige og Engeland, foruden de Schlavoniske Lande, har intet at opvise af deres ældste Beboeres Skrifter, saa maatte dette Afsnit slutte med de 3 Tavler, som allerede ere at bekomme i den Dietrichske Bog-handling, og skal engang komme for Lyset i det Kongelige

Sæls

Sælskabs Commentarier, med videre Forklaringer og Følger, som kan uddrages af disse Skrift-Sorters Natur og Sammenligning. Man seer lættelig, hvad for møysommelige Undersøgninger, der maa ligge til Grund ved dette Arbeyde.

Frankfurt og Leipzig. Joh. Conrad. Fueslins, Cammerers des Capitels zu Wintherthur, neue und unparthejische Kirchen- und Ketzer-Historie der mitlern Zeit. Erster Theil. 1771. 1 Alph. 7 A. i stor 8vo. Det er Begyndelsen til et meget nyttigt Foretagende som fortiener Opmærksomhed formedelst den Flid, som Hr. F. for nogle Aar siden med Bersmmelse skal have anvendt paa denne Deel af Kirke-Historien. Det er vanskeligt at give endog et kort Udtog af dette Bind, hvorfor man alene har meddeelt os et almindeligt Udkast af Forfatterens Plan, og i sær udmærket hvad som er ham eget. Hvad Planen angaaer, da vil man ikke i denne Bog finde alt hvad man maaskee af Titlen kunde forledes til at ville søge derudi. Den midlere Tid begynder han egentlig i det 12te Aarhundrede, og handler altsaa om de Personer og Partier, hvilke, efter at det Pavelige Monarchie var steget til den høyeste Grad af Magt og en voldsom Samvittigheds Tvang, har sat sig imod samme, afsondret sig fra den Romerske Kirke, og derfor af samme ere blevne forkiættrede og forfulgte paa det grusomste. Altsaa ere ældre Stridigheder, naar de ikke har staaet med hiin i en sand eller formeent Forbindelse, og saadanne, som vel og ere opkomne siden det 12te Aarhundrede, men ikke befandt sig i det Forhold til den herskende Kirke, som hine havde, heller ikke her blevne henførte. I sig selv fortiener denne Indskrænkning ikke at lastes, efterdi et saadant Arbeyde vinder mere, end det taber ved saadan sit Omfangs ængre Grændser. Dernæst da Forfatteren har levet i Schweitz, saa har denne Stedets Omstændighed haft den Indflydelse i hans Plan, at han har valgt dette, vel ikke alene men dog fornemmelig til sine Begivenheders Hoved-Skueplads. Derved synes Fuldstændigheden vel ikke at tabe noget, meget mere maa man forundre sig over, hvorledes saa mange Slags Partier i Italien og Frankerige o. s. v., hænge tilsammen med den Schweizerske Kirke-Historie, men det hele Foredrag og Ordenen har derved bekommet noget eget, som ventelig ikke er

alle

alle behageligt, og det har tillige foranlediget viſſe Udſvævelſer i den Borgerlige Hiſtorie om Schweitz, hvor man ikke havde ventet det. De forkiættrede Partier og Perſoner, ſom der handles om i dette Bind følge paa hinanden i denne Orden: Manichæer og Arianer, Brødre af Orleans, Katharer, Bogomiler, Synderlinger i Veſtphalen, Turlepins, Publicaner, Peter von Bruis, Henrich Arnold af Breſcia, Tanqvelin, Waldenſer og Albigenſer, Wilhelmine til Mayland, Abt Joachim, de Geiſtlige iblandt Franciſcanerne, Begharder og Beguiner. Hvis ikke om alle, ſaa dog om de fleſte af dem har Foreſtillingerne gemeenlig ſaaledes været deelte, at de romerſk-catholſke Skribentere holde dem for Kiættere, ſom har lært de Vildfarelſer, der lægges dem til Laſt, da derimod de fleſte Proteſtantere anſee dem ſom Sandheds Vidner formedelſt deres Modſigelſe mod Pavedommet, og meſtendeels nægte Beſkyldningerne. Meget er vel paa begge Sider overdreven. I ſær har de ſidſte vel tiltroet diſſe gamle Fiender af den romerſke Kirke alt for megen Orthodoxie, og begge har maaſkee ikke nøye nok underſkillet de angivne Vilfarende. Denne Feyl har Hr. F. vel meeſt ſøgt at undgaae, og derudi ſynes han og at have været lykkelig, at han nøye underſkiller Partierne fra hinanden, ſaaſom naar han viſer Forſkiællen imellem de Waldenſers og Albigenſers Lærebegreb. Han er og at roſe, for han er upartieſk og hverken undſkylder dem eller fortier deres Vildfarelſer, ſom han holder for grundede, hvilken Upartieſkhed han dog ſynes at have drevet lidt for vidt. Man har desværre om ſaadanne mærkværdige Folk ſielden andre Vidner, at høre, end deres haarde Dommere og lærde Modſtandere, og diſſe ſynes Hr. F. undertiden at have ſat for megen Troe til. At ſaadanne Skribentere ſige, hine ere Manichæer, og tillægge dem ogſaa Manichæiſke Vildfarelſer, der har ingen Tvil. Men over Hovedet kan man dog ikke altid troe Beſkyldningen. Imidlertid fortiener Forfatterens ſtore Flid i at ſamle gamle Efterretninger al Tak endogſaa der, hvor deres Troværdighed ikke maatte ſynes ſaa aldeles upaatvivlelig. End mere angenemme ere nogle Forfatterens nye Udſigter og Betragtninger, ſom kan give Anledning til videre Underſøgninger ſor Ex. at viſſe Anſtalter af Bettel-Ordenen har egentlig kun været Efterabelſer efter viſſe fanatiſke Folk, ſor ikke at

være mindre fromme end diſſe. Med Fornøyelſe har man bemærket, at Forfatteren har betient ſig endog af de nyeſte Forgængeres Arbeyder, ſaaſom Hiſtorien om Langvedoc og Muratori, dog ſynes nogle at have undgaaet hans Opmærkſomhed der, hvor de kunde have været ham nyttige, ſaaſom naar han S. 42 er i Uvished om, hvorfra Patarenerne til Mayland har faaet dette deres Navn. Af en liden Anmærkning hos Hr. le Bret i hans tydſke Giannone IV Th. S. 98. lærer man ikke alene, at dette Navn er kommen af den gode Patarea til Mayland, men endog at Lami og Giulini har ſagt noget Tilforladeligere om diſſe Folk, end deres Fiende Ricchini, ſom Forfatteren har uden Tvil troet alt for meget. Allerede Mosheims Kirke-Hiſtorie, ſom man ikke mærker han har brugt, ſkulde have hævet nogen Tvil og ſkiænket ham noget Lys for Ex.: Det er ganſke ſandt hvad Bogens Slutning ſiger, at Beguiner vare Bedeſøſtre og Begharder Bedebrødre, det er, Betlere og Betlerinder. Men den Tilſatz, at Oprindelſen til Navnet er vanſkelig at afgiøre, lader ſig læt afgiøre af Mosheim S. 531. Det gamle tydſke Ord Beggen (betteln bitten) er endnu tilovers i det Engelſke Sprog. Men allermeeſt ſkulde den Efterretning S. 473 om den Bog det ævige Evangelium, have bekommet vigtige Forbedringer og Oplysninger ved Mosheims moyſommelige Underſøgninger S. 523 o. f. Dog blive ſaadanne Mangler rigelig erſtattede ved en Mængde andre Bemærkninger, og Hr. S. kan altid med Ret tilegne ſig den Ære, at han bearbeyder en endnu ikke nok dyrket Mark, og at hans Bog er et vigtigt Hiælpemiddel til at finde Lys i diſſe dunkle Egne, og at gaae videre frem paa den banede Vey.

Gøttingen. Her er udkommen den Anden Deel af Hr. Hof-Raad Michaelis Moſaiſches Recht, 462 S. i 8vo, ſom indbefatter Begyndelſen til den private Ret og afhandler i Beſynderlighed de Love om Jubel- og Sabbats-Aar, Arv, Ægteſkab, Livegenſkab, Blod-Hævner, Naturaliſation, Fattige og de hermed forvandte Materier. Man maa forundre ſig over, at der ved ſaa gamle Love kan endnu ſiges ſaa meget, tildeels hidindtil ubemærket, og ſom tiener til at oplyſe og udvikle Lovgiverens viſe Abſigter. Oſte ſpø-

rer

rer man hos Moſes denne en viis Lovgivers Klogſkab, der endogſaa taaler umoralſke Ting, ſom han ikke kan ændre, men ved allehaande andre Forordninger ſøger at giøre dem ſaa uſkadelige for Staten, ſom mueligt. Dette falder i ſær i Øynene ved Polygamien og Ægteſkabs-Skilsmiſſe. Af Anmærkningerne S. 137. over den Lov om Jomfruedommens Tegn, hvilken endog Bibelens Fiender ſaa ofte har angivet for ufornuftig, ſeer man ey uden Beundring, at den er fuldkommen overeenſtemmende med der, ſom de ſtørſte Anatomici, ſaaſom en von Haller, har befundet. Saadanne mange flere den berømte Forfatter værdige Anmærkninger vil man finde overalt i dette Skrift.

Hamburg. Obſervation du Droit de la Nat. & des Gens touchant la Capture & la Detention des Vaiſſeaux & Effects neutres en tems de guerre; juſqu'a quel point elle doit être cenſée licite? tirée du Nouveau Droit Controverſé de F. Behmer. 1771. i ſtor 8vo. Vi har tilforn anført Forfatterens Novum Jus Controverſum. Af dette ſtørre Værk har Forfatteren her udgivet for ſig ſelv i det Franſke Sprog den første Obſervation, paa det at og flere end de, ſom ere Lærde af Profeſſion, kan have Nytte deraf, da der iblandt dem ere mange, for hvilke ſaadanne Kundſkaber ere ganſke nødvendige. Ja denne for ſig ſelv udgivne enkelte Obſervation, vil end ikke være ganſke overflødig for dem, ſom beſidde det ſtørre Værk; deels fordi den her er forfattet i et Sprog, ſom er brugelig i deſlige Forretninger, deels fordi det heller ikke er en blot Overſættelſe, men findes S. 66. og S. 86. o. fl. forøget med nogle Tilſatzer, ſom ikke befindes i det ſtørre Værk. Fortalen til det ſtørre Værk er ogſaa her aftrykt foran i det Franſke Sprog.

Zürich. Reiſe durch Sicilien und Großgriechenland. 1771. 272 S. i 8vo. Forfatteren, Hr. Riedeſel, har tiltrædet ſin Reyſe i Mart. 1767. og har giennemreyſt en anſeelig Deel af Sicilien og Neapel. Palermo ſkal have 120000 Indvaanere. Med Vogne kan man ikke komme fort i Sicilien. Veyene ere for ſlette. Dog er man uden Fare for Røvere. Men Søekyſterne blive giorte uſikkre af de Africaniſke Søerøvere. Templen til Girgenti foredra-

ger

ger Forfatteren for St. Peters Kirke til Rom. Landet er meget frugtbar, men bliver kun lidet dyrket, saasom det meeste hører Munkene til. Munkene forstaaer dog ellers den Kunst vel at nytte deres Jorder. Vi forundrer os derfor over, at de gjøre det ikke ogsaa i Sicilien. Ghozzo og Maltha giver han 100000 Indvaanere. Ridderne forføre Borger-Døttrene, men Søemanden og Bonden holde ved deres uforsonlige Hevngjærrighed Ridderen selv tilbage. Fruentimmerne ere kloge, men de have, ligesom endnu og mere Mændene, Afrikanske Ansigts-Træk og Haar. Ved Marzemmi i Sicilien voxer vild Havre og Byg. Sukker-Rør dyrker man i Medilli og paa andre Steder. Med Ætna, som Forfatteren har besteget, kommer Vesuv i ingen Sammenligning. Ste Italienske Miile har man at stige paa frossen Snee. Paa Toppen er et lidet Taarn. Sicilianerne ere Gjæstfri, og dermed erstattes Mangelen af Vertshuse. Messina tæller 25000 Indvaanere, og den hele Ø 1200000. Marqvis Squillaca, som ved de oprørte Spanier og er bleven nødt til at forlade Spanien, giver man Skyld for, at han ved svære Paalæg har ødelagt Kongeriget Neapel.

Leipzig. Her ere atter udkomne tvende Samlinger af Prædikener, hvis Forfattere ere bekiendte som opbyggelige og veltalende Lærere. I. Predigten von G. J. Zollikofer. Zweyter Band. 522 S. De fem første Prædikener angaaer Børne-Optugtelsen og ere fortræffelig vel udarbeydede. Forfatteren viser, hvorledes Børnenes Forstand og Hierte maa være dannet, og hvorledes man skal anføre dem saa vel til de fornemmeste Dyder, som og til Religion og Christendom. Den rette Middelvey findes anviist i den niende Prædiken om Skaden og Faren af de alt for hyppige Adspredelser og Forlystelser, ligesom og i de Prædikener om Velgierningers Salighed hersker en reen Morale. Den Prædiken, som giver Anviisning til at bede ret af Hiertet, er ligesaa langt fra Sværmerske Forestillinger, som tvende andre der handle om Kiærlighed til Gud. De ere tilsammen 18 Prædikener. II. Herm. Dietr. Pörtners, weil. Pred. der Ewang. reform. deutsch. Gemeinde zu Frankf. am Mayn, Passions und Fest-Predigten, herausgegeben von G. J. Zollikofer. 758 S. Denne Samling af 25 Prædikener under-

underſkiller ſig mærkelig fra forbemældte. Hine ere meer tankerige, mere kiernefulde og forfattede i en ædlere Stiil. I diſſe er Foredraget mere jævnt og fatteligt, og Stilen mere ſimpel, og overalt har Forfatteren haft den Gave, at foredrage de vigtigſte Sandheder paa en for alle ſine Tilhørere fattelig Maade.

Paris. Voyage fait par l'ordre du Roi en 1768. pour éprouver les Montres marines inventées, par M. le Roy, par M. Caſſini le Fils: avec le Mémoire ſur la meilleure maniére de meſurer le Tems en Mer, qui a remporté le prix double du Jugement de l'Académie Royale des Sciences, contenant la Deſcription de la Montre a Longitudes, préſentée a Sa Majeſté le 5 Aout 1766., par M. le Roy l'aine, Horloger du Roi. 4to. Dette Værk beſtaaer egentlig af følgende Deele. Først fortælles den Reyſe, ſom Hr. le Roy og Caſſini har giort til America paa Hertugens af Praslin Foranſtaltning, for derved at prøve den førſtes Uhrer. Her beſkrives da de Prøver, ſom Hr. Caſſini dermed har giort. Man har og tillige giort nogle Anmærkninger over de Steder, hvor de Reyſende har været, i ſær over den De St. Pierre. For det andet følge Aſtronomiſke Obſervationer, ſom Hr. Caſſini har giort paa forſkiællige Steder, og for det tredie Bemærkninger over Nytten af deſlige Uhrer, deres Brug, og ſaa vel deres Lættelſe, ſom deres Almindelighed. Her er og tilføyet en Beſkrivelſe paa Hr. le Roy's Uhr, og alle de Deele, hvoraf det er ſammenſat.

Leipzig. Briefe eines Arztes an die Frauenzimmer oder Regeln der Kunſt die Geſundheit und Schönheit zu erhalten aus dem Engl. 1771. 150 S. i 8vo. Dette Skrift meddeeler Fruentimmer gode medicinſke Regler til at vedligeholde deres Sundhed og Smukhed, ſom ſtaae med hinanden i en nøye Forbindelſe. Forfatteren ſkal have foredraget ſamme i en læt, fattelig og overbeviſende Skrivemaade, og man fordrer juſt ikke ſom en Nødvendighed af ſaadanne Skrifter, at de ſkal indbefatte nye Sandheder.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 26.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 25de Junii 1772.

Kiøbenhavn. **Plan til et Typographiſk Sælſkabs Oprettelſe for Danmark og Norge.** — En ſtor Hindring for Videnſkabernes og Literaturens Opkomſt i Danmark og Norge, hvori diſſe ſnart vilde overgaae mange andre, har hidindtil været, at paa den eene Side en lærd og vittig Forfatter tit ikke finder nogen Forlægger, og ved eget Forlag meſtendeels lider Skade, og paa den anden Side Elſkere af Læsningen, næſten i alle Steder uden for Kiøbenhavn, ikke læt faae en tilſtrækkelig Kundſkab om de nyſudkomne Skrifters Beſkaffenhed, og om de end faae den, ikke uden Bekoſtning og Umage, og næſten alene formedelſt egne Commiſſionairer, have Leylighed at ſkaffe ſig dem. Deraf kommer det fornemmelig, at i alle Danſke Provinzer, og i den ſtørſte Part af Norge, Lyſt til Læsning og Smag paa nyttige og gode Skrifter ey er ſaa udbredet, ſom det var at ønſke; og efter mange Retſindiges Omdømme ſnart mere forfalder, end tiltager. Deraf kommer det ogſaa, at Mænd af Genie og udmærkede Indſigter, ſom Nationen har at fremviſe, maa lade henligge deres til Trykken beſtemte Skrifter; da de hverken kan finde Forlæggere eller Subſcribenter, og ikke uden Fare ſelv kan bekoſte et i diſſe Omſtændigheder tit uafſætteligt Oplag. Ved det ſamme afſkrækkes andre, ſom ved Lærdom og Vittighed vare i Stand til at befordre Nationens Ære; de vove ikke engang et Arbeyde, ſom dog vil blive ubelønnet og

næsten ubekiendt, de nedgrave heller det Pund, som er dem anbetroet. — Dette Onde, hvorover længe er klaget, er endnu steget høyere i de nyere Tider, siden den i ganske anden Hensigt forundte Trykkefrihed. Thi en Mængde slette, ja forargelige Skrifter har overswømmet Publikum; ved forførske og prunkende Titler have de opvakt Nysgierigheden, de blive i en Hast opkiøbte og meer end engang oplagte; da gode og nyttige Skrifter henligge derimod uefterspurgte, til Forfatterens eller Forlæggerens Tab, og til Affræk fra nye Forsøg. — Et typographisk Selskab vilde være det lætteste og virksomste Middel, til at afhiælpe disse betydelige Mangler, at opmuntre Geniet, at forbedre Smagen, og at udbrede i det Almindelige en Lyst til at læse, ikke allene hvad der tiener at fordrive Tiden, men ogsaa hvad der forøger Indsigten og ophøyer Siælen. Man finder saadanne Selskaber i Hamborg, i Schweiz og paa flere Steder; men man tager sig dem ikke til Mynster, uden saa vidt Hovedsagen angaaer. Stiftelsen af et eget Selskab i denne Hensigt er ogsaa af langt større Nytte for Danmark og Norge, hvor næsten ingen Boghandel er uden for Hovedstaden, end i de Lande, hvor endog maadelige Kiøbstæder have Boghandling, og andre Hiælpemidler til at udbrede Kundskaben om nyttige Skrifter. — 1) Selskabets Hensigt er, at give gode Danske Skrifter, større eller mindre, i Trykken, naar de kan vente det Almindeliges, eller dog oplyste og veltænkende Læseres Bifald, og at befordre deres Afsætning ved alle enstændige Midler. Dog skal, saasnart Omstændighederne tillade at gaae videre, Bøger i de lærde Sprog ikke være udelukte. — 2) Selskabet inddeeles i Actier, og i Portioner, uden for det første at indskrænke dem paa et vist Tal. Thi det er just ved Interessenternes Mængde at Selskabet best kan opnaae sit Øyemeed og paatage sig Udgivelsen af betydelige Værker. Ligesom i andre Compagnier, staaer det enhver Interessent frit for, at tage meer end een Actie eller meer end een Portion. Omendskiøndt der ventelig en stor Deel Interessenter vil findes i Kiøbenhavn, saa antages dog ligesaa gierne de, som vil melde sig fra alle Danske og Norske Provinzer, fra Kongens Tydske Stater, ja og udenlandske, i sær fra Sverrig, for saavidt, som mueligt, at bekiendtgiøre gode Danske Skrifter. — 3) Alle de Skrifter, hvis Trykning af

Sæl-

Sælskabets Fonds bekoſtes, (hvilket hver gang paa Titelen ſkal tilkiendegives,) anſættes og ſælges for ſaa billige Priſer, ſom nogenlede ſkee kan og brugeligt er. Denne faſtſatte Priis bekiendtgiøres i Bogen ſelv, ſaa og i Addreſſe-Contoirets-Efterretninger og andre Aviſer. Efter den betales de udgivne Skrifter af alle dem, ſom ere uden for Sælskabet. Men Intereſſenter faae alle paa deres Bekoſtning trykte Skrifter med en anſeelig Rabat under den faſtſatte Priis. — 4) En patriotiſk Nidkiærhed for Sprogets og Nationens Ære vil uden Tvivl tilſkynde og beſtemme de fleſte Intereſſenter i det typographiſke Sælskab. Dog da ingen er at fortænke, ſom vil føre ſig ſine Penge paa en billig Maade til Nytte, ſaa forſikkres Intereſſenterne af deres Indſkud ikke alene en høyere Rente, end ſædvanlig, men dem lades ogſaa fuldkommen Frihed, at indtræde i Sælskabet paa en dobbelt Maade, da enhver Intereſſent vælger, hvilken ham beſt ſynes. — 5) Den første Maade, paa hvilken man kan indtræde i Sælskabet, er at lade ſig tegne for en Actie, for hvilken der betales engang for alle, uden videre Efterſkud, 20 Rigsdaler. Ved Betalingens Annammelſe udſtædes under Sælskabets Segl et Actiebrev, ſom af tvende Directeurer og Forſtanderen er paategnet. Indehaveren af en Actie nyder deraf ſin aarlige Rente i de ved Sælskabet til Trykken befordrede Bøger, med denne Fordeel; at da den ſædvanlige Rente af 20 Rdlr. er 1 Rdlr. om Aaret, faaer han i Steden for ſamme, uden Betaling, ſaa meget i de af Sælskabet udgivne Skrifter, ſom efter den faſtſatte Priis udgiør 8 Mark Danſke, og altſaa en Rente af næſten 7 pro Cent. Derforuden er han berettiget, efter eget Gotbefindende, at kiøbe et Exemplar af de øvrige ved Sælskabet udgivne Bøger med en Rabat af 25 pro Cent, eller en Fierdedeel under den faſtſatte Priis. Denne Fordeel vil, ved Sælskabets lykkelige Fremgang, beløbe ſig til noget anſeeligt, og kan læt tilveyebringe et Udbytte af 12, 16 og flere pro Cent af de indſkudte 20 Rigsdaler. Hvem der har flere Actier, nyder Renten af dem paa ſamme Maade i de af Sælskabet udgivne Bøger, da han kan tage af enhver med ommelte Fordeel, ligeſaa mange Exemplarer, ſom han har Actier. — 6) Den anden Maade at intereſſere Sælskabet er, at lade ſig tegne for en **Portion**, eller et Indſkud af 4 Rigsdaler. Det ſtaaer enhver Intereſſent frit

for, at tage en eller flere Portioner, hver til 4 Rdlr. da til Beviis for Pengenes Annammelſe meddeeles for hver Portion en gienneмtrukken og ved Sælſkabets Segl autoriſeret Bog, hvorudi optegnes; hvad aarlig af Intereſſenten imodtages. Enhver Portion giver ham Ret til, aarlig at udvælge ſig ſaa meget af de ved Sælſkabet udgivne Bøger, ſom efter den faſtſatte Priis beløbe ſig til 2 Rdlr. 3 Mk., og han betaler dem kuns med 1 Rdlr. 4 Mk. Uden videre Indſkrænkning tilſtaaes ham fuldkommen Frihed, at tage, enten af de nylig udkomne Skrifter, eller, naar Forraad fra flere Aar haves, af de ældre; enten flere Exemplarer af den ſamme Bog, eller flere Bøger. Og da denne Fordeel tilveyebringer af de indſkudte 4 Rdlr. et aarligt Udbytte af 5 Mk., og altſaa en Rente af næſten 21 pro Cent; ſaa anſees enhver, ſom i tre Aar ey benytter ſig af den ham tilkommende aarlige Fordeel, for at være udgaaet af Sælſkabet, da hans indſkudte 4 Rdlr. beregnes Caſſen til Beſte. —— 7) Begge Maader at intereſſere i Sælſkabet have hver ſit Fortrin. Den ved Actier er mere bequem for formuende Elſkere af Literaturen, da de, ved engang for alle at betale 20 Rdlr. ikke forbindes til nogen videre Udgift, og dog efter Gotbefindende have Adgang til en anſeelig Fordeel, foruden den faſtſatte Rente af næſten 7 pro Cent; og da denne Rente hvert Aar beſørges dem overleveret, uden Umage eller Bekoſtning paa deres Side. —— Den anden Maade, at intereſſere ved Portioner, giver ogſaa de mindre formuende Elſkere af Læsning en fordeelagtig Leylighed, at forſyne ſig med gode Danſke Bøger, naar de engang for alle betale 4 Rixdaler, og ſiden aarlig dertil beſtemme 1 Rdlr. 4 Mk. Denne Maade er i ſær ſkikket til, at udbrede hos det Almindelige Lysten til nyttige Skrifters Læsning, ſom er det vigtigſte af Sælſkabets tvende Øyemærker. —— 8) Betalingen ſkeer til 11te Junii næſtkommende af alle de Intereſſentere, ſom tegne ſig inden denne Tid for Actier eller Portioner. Ved Betalingens Annammelſe udſtædes, ſom Qvittering derfor, Actiebrevet, eller i Henſeende til Portioner, den autoriſerede Regnſkabsbog. Den aarlige Rente regnes fra Indſkuds Terminen af. For alle dem, ſom efter den 11te Junii næſtkommende vil indtræde i Sælſkabet, regnes den ligeledes fra den Termin af, hvori Indſkuddet er ſkeet, ſom 11te Septbr., 11te Decbr.,

11te

11te Mart. og 11te Junii. Og naar en Actie eller Portion tages uden for disse sædvanlige Terminer, hvilket enhver efter sin Leylighed kan giøre, saa regnes Renten fra den næstpaafølgende Termin, for at undgaae besværlige og ubetydelige Regninger. — 9) Actier og Portioner kan, ligesom i andre Compagnier, af Eyerne overdrages til andre, eller i Stervboer afhændes, og tabe derfor ikke noget af deres Værd og Rettighed. Transporten tegnes alene paa Actiebrevet, og i Henseende til Portioner, i Regnskabsbogen. Dog maa, for at kunne indrette Correspondenzen og Exemplarernes Uddeeling derefter, Forandringen anmeldes i Kiøbenhavn hos Forstanderne, og i de andre Steder hos Sælskabets antagne Commissionairer. Det samme skeer ogsaa, naar en Interessent forandrer sin Boepæl. — 10) Da det er en af Sælskabets Hovedhensigter, at udbrede gode Skrifters Læsning i alle Danske og Norske Provinzer; saa nyde de uden for Kiøbenhavn boende Interessenter ikke alene de Fordeele, som dem efter §. 5 og 6 tilkommer, men Sælskabet sørger ogsaa for, at lade dem aflevere de udgivne Skrifter, saa vidt mueligt, uden nogen Bekostning paa deres Side for Fragten og Commissionen. Dette skal aldeles efterkommes i de Danske og Norske Kiøbstæder, hvor der findes i Kiøbstæden selv, eller og i den omliggende Egn, ti Interessenter, det maa være ved Actier, eller ved Portioner. Thi i saa Fald antages paa Sælskabets Regning en paalidelig Commissionair. Hvor der findes et mindre Tal Interessenter, kan dog Bekostningen næsten ganske bortfalde, naar de foreene sig om en fælles Commissionair, enten i Kiøbenhavn, eller nogen af de andre store Stæder. — 11) Sælskabets Beste besørges af en bestandig Direction i Kiøbenhavn, og af Sælskabets Forstandere. For at opvække hos alle tilkommende Interessenter des større Tillid til Sælskabets gode Bestyrelse, bekiendtgiøres hermed Directeurernes Navne. De ere Hr. Conference-Raad **Suhm**, Hr. Etats Raad **Guldberg**, Hr. Finanz-Raad **Oeder**, Hr. Justice-Raad **Dons**, Hr. Prof. **Riisbrigh**, Hr. Schønheyder Sogne-Præst ved Trinitatis-Kirke, Hr. Agent **Holck**, som, efterat have giort sig fortient af Fædrenelandet ved flere berømmelige Indretninger, til den nærværende har givet den første Anledning, og Hr. Kammer-Secretair **Trant**, saa og **Prof. Schlegel** og **Prof. Kall**.

Kall, ſom Sælſkabets Forſtandere. Directeurerne have alene af patriotiſk Nidkiærhed, uden nogen Belønning, paataget ſig at giennemſee og bedømme de til Sælſkabet indſendte Skrifter, førend de til Trykken antages. Det er for ikke at forbigaae nogen Deel af den ſande og nyttige Lærdom, ligeſom Leyligheden gives, og ſaa vidt det ſtaaer i Sælſkabets Eyne, at Mænd af bekiendte Indſigter i adſkillige Slags Videnſkaber have foreenet ſig. Directeurerne efterſee ogſaa Forſtandernes aarlige Regnſkab, og qvittere dem paa Sælſkabets Vegne. De forſamle ſig hver Maaned eengang, for at overveye, hvad der henhører til Sælſkabets Beſte; ſom Manuſcripters Antagelſe og Trykning, Priſernes Faſtſættelſe og Correſpondenzens fordeelagtigſte Indretning. Eengang om Aaret holdes en General-Forſamling, hvilken alle Intereſſenter efter Behag kan bivaane, og hvor de underrettes om Sælſkabets Foretagender og Tilvext. —— 12) For des lættere, uden Hindring og Forvirring, at overkomme det nøye Opſyn, den vidtløftige Correſpondenz og de mange andre Forretninger, ſom det typographiſke Sælſkabs Oprætning og Fremgang vil udkræve, ſaa have begge Forſtandere foreenet ſig, at deele Forretninger ſaaledes: at Prof. Johann Heinrich Schlegel antager ſig alt hvad Actie-Intereſſenter vedkommer, og Prof. Abraham Kall hvad Portion-Intereſſenter vedkommer. De imodtage Indſkuddet hver af ſin Deel, og Indtægten ved Bøgernes Affætning, dog ſaa, at alt ſamles i en Caſſe, til Sælſkabets almindelige Beſte; de udſtæde derimod de fornødne Actiebreve og Portions-Beviſer, ſom tillige af tvende Directeurer ere undertegnede. For det øvrige arbeyde de i et Sælſkab, med fælles Overlæg, og i fælles Henſigt, til ſamtlige Intereſſenters Nytte, og til Literaturens Opkomſt. De imodtage begge de til Sælſkabet indgivne Manuſcripter, og beſørge efter beſte Indſigt Trykningen af dem, ſom Directeurerne have erklæret for antagelige, de have Opſyn med Exemplarernes Uddeeling og Affætning, de føre Correſpondenzen og Regning over Indtægt og Udgift. —— For denne møyſommelige og vidtløftige Forretning nyde de ingen faſtſat Gage, men alene hver 5 pro Cent af de til Sælſkabets Beſte affatte Bøger. —— 13) Sælſkabets Meening er aldeles ikke, at giøre Boghandlerne i Kiøbenhavn nogen Afbræk i deres beſværlige og for Staten nyt-

nyttige Næring. Forfatterne ombedes derfor udtrykkelig, først at henvende sig med deres Arbeyder til de offentlige Boghandlere. Men da næppe i noget Land, mere end i Danmark, Forfatterne nødes til at være deres egne Forlæggere, kan vel og, for at befrie dem fra denne Byrde, ingensteds med bedre Føye, end her i Landet, et typographisk Selskab oprettes. Boghandlerne vil derved ikke savne noget i den Frihed, som dem tilkommer, at tage herefter, ligesom forhen, i Forlag eller i Commission alt, hvorved de finde deres Regning. Man haaber langt mere, at det typographiske Selskabs Fremgang, naar Smagen paa Læsning udbredes og Correspondenzen lættes, vil befordre den almindelige Boghandels Opkomst. Selskabet er og stedse villig, at overlade Boghandlerne, med en billig Rabat, endeel Exemplarer af de udgivne Skrifter, som i disse Riger eller ogsaa udenlands kan afsættes. For endnu mere at vise, hvor høyligen Selskabet ønsker Boghandlernes Nytte og Velstand, saa tilstædes dem, som i Selskabet vil indtræde, et mærkeligt Fortrin frem for alle Interessenter, da disse desuden ikke lættelig kan være tiente med mere end eet Exemplar af samme Bog. En Boghandler, som i Selskabet interesserer ved en Actie, bliver derved berettiget at tage flere og indtil 10 Exemplarer af samme Bog, med den §. 5. ommelte Rabat. Og den, som interesserer ved Portioner, kan tage saa meget, som han af Selskabets Forlag begiærer, indtil Beløbet af 25 Rdlr. for hver Portion, med den §. 6 ömmeldte Fordeel, da han kuns betaler de to Trediedeele af den fastsatte Priis. Samme Rettighed skal ogsaa udstrække sig til dem, der i de andre store Stæder, som Odensee, Wiborg, Aalborg, Christiania, Bergen, Tronhiem, drive nogen Handel med Bøger, eller pleye at tage dem i Commission. — 14) Forfatterne, hvis Skrifter af Selskabet til Trykken antages, faae, efter Omstændighederne og efter deres Begiæring, en anstændig Belønning, enten i et fastsat Antal Exemplarer, eller ogsaa i Penge. — 15) Forstanderne have allerede foreenet sig med de samtlige Directeurer om de tienligste Midler til Selskabets Opretning og Vedligeholdelse, og til en nøyagtig Opfyldelse af alt, hvad Interessenterne ved denne Plan bliver tilsagt; ja og for at befordre ved det samme, saa vidt det staaer i Selskabets Kræfter, Videnskabernes Flor og det

Almindeliges Nytte og Fornøyelse. —— Undertegnelsen for begge Maader at interessere i Sælskabet skeer hos samtlige Directeurer og begge Forstandere, saa og paa Addresse-Contoiret.

P. F. Suhm. O. Guldberg. G. C. Oeder.
J. B. Dons. B. Riisbrigh. J. C. Schønheyder.
H. Holk. F. C. Trant.
J. H. Schlegel. A. Kall.

Manheim. Den 11te Otobr. 1771. besøgte Enke-Frue Churfyrstinden af Sachsen, en bekiendt Kienderinde og Veninde af Videnskaber, det Churfyrstl. Bibliothek. Academiets Præsident, Hr. General-Lieutenant, Baron af Hohenhausen, overleveerte Høystsamme det Akademiske Diplom, med en paa Academiets Stiftelse præget Guld-Medaille, og den bestandige Secretair, Hr. Hofraad Lamey, begge de forher ved Tryk bekiendtgiorte Bind af Afhandlinger. Den 14de Octobr. var Academiets Forsamling, og det nød den Ære af det nye Høyfornemme Medlems Nærværelse. Hr. Hofr. Lamey aabnede Academiet med en kort latinsk Tale, hvor i han besynderlig endnu beklager den fortiente Sal. Schöpflins Tab, som har været Academiets Ære-Præsident. Hr. Geh. Secretair Colini oplæste i Franzøsisk Sprog en Afhandling om Videnskabernes Forbindelse med den borgerlige Statsforfatning. Tillige bleve følgende Priis-Spørsmaale opgivne. 1) For Aaret 1772. Wird eine gründliche genealogische Ausführung der Voráltern Otto des Grossen, gebohrnen Pfalzgrafen von Wittelspach, welcher im Jahr 1180 den Herzogl. Thron von Bayrn bestiegen, aus den glaubwürdigsten Quellen verlangt. 2) For Aaret 1773. Welches sind in den Farrenkräutern die wesentlichen Kennzeichen beyder Geschlechter, vorzüglich in dem Eqviseto uruensi, palustri, ormunda regali, und in der pteli aqvilina Linnæi. Kan man mit ächten Gründen und entscheidenden Erfahrungen entweder das Keimen des in den Kügelchen oder sonstigen Vertiefungen befindlichen saamenartigen Staubes ohne fernere Befeuchtung bewiesen, oder ist derselbe alles Keimens unfähig? Prisen er en Medaille af 50 Ducater.

Gøttin-

Göttingen. Det Kongel. Videnſk. Societet har opgivet følgende Priis-Spørsmaale: 1) For Aar 1772. Quænam eſt vaporum ſetiferorum in cavernis nonnullis prope ocidulas natura? num ſubducta aeri elaſtica vi reſpirationem intercludunt? an illi acidam naturam habent, & veſiculis pulmonalibus contractis mortem inferunt? an ad cerebrum tendunt & facultates animales ſubito ſupprimunt? 2) In wiefern und unter welchen Umſtänden iſt die Anlegung beträchtlicher öffentlicher Kornmagazine dem Kornhandel und dem Lande überhaupt nachtheilig, oder nützlich, oder gleichgültig? wie ſind dieſe Magazine mit den wenigſten Koſten anzulegen und zu erhalten, auch dergeſtalt zu verwalten, das dem Lande daraus der meiſte Nutzen zuwachſe? und welche Folgen ſind aus den öffentlichen Korn-Magazinen in den Ländern, wo dergleichen befindlich ſind, entſtanden? und welche Folgen hat deren Mangel veranlaſſet? 3) Iſt es rathſam in einem Lande die Frohndienſte abzuſchaffen? und welches ſind die vortheilhafteſten Mittel ſo wohl die Abſchaffung einzurichten, als den Unbequemlichkeiten, welche die Sache habe kan, und den Folgen davon zu begegnen? — Iligemaade har Societetet for Aar 1773. opgivet følgende Spørsmaal: Refractio Aſtronomica, num ita calore diverſo variatur, ut alia aliaqve illi correctio adhibenda ſit, pro alio alioqve thermometri gradu? Qvod, ſi adſeratur, qværitur lex, qva refractionis correctio ex gradu thermometri definitur, ejusqve legis tum theoria ex cauſſis phyſicis, tum inveniendæ & examinandæ methodus ope obſervationum. — Hr. Doctor Georg Auguſt Spangenberg er den 4de Novbr. f. A. bleven udnævnt til Prof. Juris Extraordinarius. — Ved det Kongel. Videnſkabers Soc. Forſamling den 7de Decbr. f. A. foreviſte Hr. Hofr. Käſtner en Guld-Medaille af 50 Ducaters Værdie, ſom efter Hans Kongel. Majeſt. til Dannemark høye Ordre var bleven ham overſkikket. Denne Skiænk var foranlediget ved en til deels mathematiſk Gienſtand, hvorover Hr. Hofr. K. Tanker var bleven forlangt.

Bourdeaux. Videnſkabernes og Kunſternes Acade-

mie har udſat en dobbelt Priis af en Guld- og Sølv-Medaille, hver 300 Livres af Værdie, til Aaret 1774., og beſtemt dem for den, welcher eine einfachere, wohlfeilere und geſundere Verfahrungs-Art der Zucker-Raffinirung angeben kan, als man bisher kennet, vermittelſt welcher man das Zucker in der möglichſten Güte und größten Menge erhalten kan. — For Aaret 1772. udſætter det og nok en dobbelt Priis paa følgende Spørsmaal: Quels ſont les principes, qui conſtituent l'argile, & les différens changemens qu'elle éprouve; & principalement quels ſeroient les moyens de la fertiliſer? — Det beſtemmer den ordentlige Priis for Aar 1772. til følgende Opgave: Que l'on donne des notions claires & préciſes des proprietés médicinales du regne animal; que l'on indique les eſpeces vraiment médicamenteuſes; & qu'en particulier on étende ſes recherches ſur les viperes, les écrevilles, les tortues & le blanc de baleine; qu'on donne l'analyſe chymique de chacune de ces ſubſtances & qu'on l'appuye d'Obſervations exactes & faites avec ſoin dans les maladies, pour les quelles on les aura employées. Paqvetterne maa indkomme før den 1ſte April franqverte under følgende Adreſſe: à M. de Lamontaigne, Fils, Secretaire perpetuel de l'Academie.

Berlin. Den af ſine ſtore Fortieneſter bekiendte Hr. Geheime-Tribunals-Raad Behmer, ſom har giort ſig færdeles berømt ved hans fortræffelige Jus controverſum novum, ſaa vel ſom ved andre Skrifter, er af Hendes Majeſtæt Keiſerinden af Rusland den Store Catharina bleven kaldet til en af de fornemmeſte Medlemmer i den ſtore Commiſſion, ſom ſkal giøre Udkaſt til den beſtandige Lov-Bog og en bedre Indretning i Juſtice-Forvaltningen i det Ruſſiſke Rige, med en anſeelig ſtor Gage, og ſkal, efter erholdte Kongel. Tilladelſe, om nogle Uger afgaae til Petersborg. Tydſkland miſter derved en Retslærd af første Rang, og dette Tab er betragtelig. Men hvor meget kan ikke det Ruſſiſke Rige love ſig af denne vigtige Mand, ſom den udødelige Baron af Cocceji ſelv brugte ved den Preuſſiſke Juſtice-Forbedring, ved en Reformation, ſom alle Tider vil være et fuldkommen Mynſter for andre Riger.

Wien.

Wien. Keiserinden Dronningen har for dette Aar udsat en Priis af en Guld-Medaille paa 36 Ducaters Værdie for den bedste Besvarelse paa følgende Spørsmaal: Ob, und durch was für eine pragmatische Gesetzgebung in einem grossen Staate, welcher an einander hängt und fahrbare Strassen sowol, als schifreiche Flüsse hat, der Gefahr des Abganges und der übermässigen Preissteigerung der zum täglichen Lebensunterhalt erforderlichen Körner am sichersten und standhaftesten vorgebogen werden möge, daß damit der Ackerbau am lebhaftesten befördert und der billigste Mittelpreis erwirkt werde; dann, ob und wie die allenfals in einem oder andern Theile des Staats anhangende See in einem oder andern Theil einen Einfluß haben könne. Afhandlingerne over denne Materie maa indskikkes til den 15de Septbr. i dette Aar, endten til Societetet eller til Kanzler Baron von Reigersfeldt.

Mantua. Videnskabernes og Kunsternes Academie har dette Aar af dets 4re Classer bekiendtgiort følgende Priis-Opgave: 1) Den Philosophiske Classe spørger, hvorledes Børne-Tugten kan indrettes hos almeene Folk, og paa hvad Maade samme til det Almindeliges største Nytte kan indføres? 2) Den Mathematiske Classe spørger, om Mariottes Forsøge, i den Tractat om Vandets Bevægelse, 2 D. 3 Disc. 5te Regel, ere tilstrækkelige til at bevise, at Vandet i nogle Canaler har en større Geswindighed i Overfladen end under Overfladen; om der gives saadanne Canaler; hvilken Afhængighed og hvilken Dybde de maa have i Forhold til Gienstanden? 3) Den Physiske Classe: Hvilke ere Hoved-Aarsagerne, hvorfor de fleste Mennesker døer i Barndommen; og hvilke ere de enkelste og kraftigste Midler til at opholde Børnenes Liv? 4) De smukke Kunsters Classe: Hvad var Aarsagen til Musikens Brug ved de gamle Grækers Opdragelse? Hvilken Deel udgiorde den deraf? Hvad for Fordeel kunde man drage af den gamle Børne-Tugtens forskiællige Deele, naar man indførte dem i den nu brugelige Plan,

Altona.

Altona. Fra Wien har man Efterretning, at Hr. Prof. Riedel er kaldet fra Erfurt til Lærer i de ſmukke Videnſkaber ved det der nye ſtiftede Videnſkabers og Kunſters Academie, med en Gage af 1500 Gylden. —— Videnſkabernes Societet til Harlem bekiendtgiør iblandt andre følgende Priis-Opgave, hvorpaa det antager Beſvarelſe indtil 1ſte Januar. 1774. Quel eſt le principe ou le fondement du Commerce de la Hollande auſſi bien que de ſon accroiſſement, quelles ſont les cauſes & les accidens qui ont produit ſes viciſſitudes & ſa décadence? —— Quels ſont les moyens les plus propres & les plus faciles pour le conſerver dans ſon état préſent, l'améliorer & le porter a ſon plus haut point de perfection? Afhandlingerne indſendes poſtfrie til Sælſkabets Secretair Hr. van der Aa, i det Franſke, Latinſke eller Hollandſke Sprog. Priſen er en Guld-Medaille.

Regensburg. Følgende Efterretning er bleven os meddeelt: Forſtanderne for Gymnaſio har efter de aarlige Priſers ſædvanlige Uddeeling ſIKKet 36 unge Mennesker tilbage til deres Forældre, efterſom de af Mangel paa Dueligbed IKKe gav nogen Forhaabning til at blive nyttige til Studeringer, og endnu IKKe vare for gamle til at lære et nyttigt Haandværk. Forſtanderne vil alle Aar ſaaledes forfare.

Rotterdam. Her er ſtiftet et nyt Videnſkabers Sælſkab og bleven privilegeret af Staterne af Holland. Stifteren er en i denne Stad bedaget Uhrmager og berømt Mechanicus Hr. Stephan Hogendyk. Den af ham dertil beſtemte Capital, hvoraf han allerede har givet en Deel, ſkal efter hans Død vore til en Fond paa 150000 Hollandſke Gylden.

Paris. Det Kongel. Inſcriptions og ſmukke Kunſters Academie bekiendtgiør følgende Priis-Opgave: Pourquoi les Deſcendans de Charlemagne, Princes ambitieux & guerniers, ne purent ſe maintenir auſſi longtems ſur le trone des François, que les foibles ſucceſſeurs de Clovis? Til Paaſke 1773. bliver Priſen uddeelet.

Languedoc. Stænderne her har udſat en Præmie af

600

600 Livres paa den bedſte Oplsning af følgende Spørsmaal: Ved det ſikkerſte og tillige enkelſte Middel, og ſom ved Handlings Forfælde er letteſt at anvende, at beſtemme de forſkiællige Grader af Brændeviinens og Viinſpiritusens Spirituoſitet.

Halle. Hans Kongel. Majeſtæt til Dannemark har allernaadigſt behaget at overſende Hr. Geheime-Raad Kloz en ſtor og koſtbar Guld-Medaille, ſom et Beviis paa Høyſtſammes Naade. Paa den eene Side ſtaaer Hans Majeſtæts Billede fortræffelig ophøyet med Omſkrift: CHRISTIANUS VII. D. G. DAN. NORV. V. G. REX. Paa den anden Side en dobbelt Krantz med 2de krydsviis lagte Overflsdigheds-Horn, derover PRO MERITIS, neden under MDCCLXXI. og derunder ADZER. FE. —— Hans Kongel. Preusſiſke Majeſtæt har udnævnt den hidindtil værende Hr. Prof. extraord. Freylinghauſen til Prof. Theologiæ ordinarius, og den hidtil værende Prof. ordinar. Philoſ. Carl Renatus Hanſen til Prof. ordinar. hiſtoriarum og Bibliothecarius paa Univerſitetet til Frankfurt.

Stockholm. Det her oprettede Svenſke Societet pro Fide & Chriſtianismo har nu ved Trykken offentlig bekiendtgiort dets Absigter og Grundsatzer. Det vil underholde Brevvexling med de meeſt bekiendte udenlandſke Lærde, og hernæſt udgive Skrifter til Religionens og Chriſtendommens Befordring.

Abo. Grev Stackenſtrom, Rigs-Raad, Ridder og Commandeur af den Kongel. Orden, er bleven Kanzler herved Univerſitetet.

*** *** ***

Altona. Den 21de April h. a. døde her Hr. Mag. Carl Chriſtoph. Plüer, ſom var fød i Aaret 1725. til Hiddesdorf ved Hannover. I en af ham efterladte Afhandling berømmer han med en ſønlig Taknemmelighed den Opdragelſe, ſom hans Forældre efter deres Formue haver givet ham. I hans 10de Aar kom han paa Gymnaſium til Hannover, og derpaa i Aaret 1764 til Gottingen, hvor han ſtudeerte Theologien, Philoſoph en og Geometrien under

de

de berømmelige Mænds Anføring, Holmann, Stromayer, Wähner, Heumann, Mosheim og Ribow. Efter at han havde opholdt sig her i 3 Aar, gik han i Aaret 1750 til Kiøbenhavn, og nød der de berømmelige Læreres, Ziegenbalgs, Horrebows, Kalls og Kratzensteins Undervisninger. Efter 3 Aar tog han Magistergraden, og skrev ved den Leylighed en Dissertation: Historia Barometri, og nogle Programmata. Han begyndte herpaa at holde offentlige Forelæsninger over den reene Mathematik, Geographien og Statistiken og var den første, som der paa Universitetet lærte i Huusholdnings-Videnskaben. Han blev i Aaret 1758 kaldet fra disse Forretninger efter Kong Friderichs V. Befaling, som udnævnte ham til Præst ved Gesandtskabet til Spanien, hvilket Sted han forestod til paa 7de Aar og har udrettet mange vigtige ham anbetroede Sager til sit Hoffes største Fornøyelse. Imens han opholdte sig i Spanien har han erhvervet sig en ganske overordentlig Kundskab, saa vel ved den stærke Brevvexling, som han underholdte med de fornemmeste Lærde i Landet, besynderlig den store Majansius, som og ved en Reyse, han giorde med en fornem Herre igiennem den største Deel af Spanien. I Aaret 1765 blev han udnævnt til 3die Præst ved den her værende Lutherske Meeninghed, hvilket Embede han indtil hans Død troelig forestod. For 2 Aar siden paatog han sig at skrive den Altonaiske Lærde Mercur, hvilken kan være Læseren et Bevis paa hans vidtudbredede Videnskab. Ikke længe for hans Død blev han optagen som Medlem i det Kongel. Danske Landhuusholdnings-Selskab. Han efterlod sig den Berømmelse, som en Mand af et sagtmodigt Hierte af en utrættet Flid i sine Pligter og en Stytte for de Arme, Forladte og Faderløse. Foruden ovenanførte Dissertation har han skreven nogle andre smaa Afhandlinger, om Manufacturer og Silke-Avlingen i Dannemark, om Jesuiternes Missioner i Paraguay, og andre dermed forbundne Begivenheder i det Spanske Monarchie, og leveret mange Afhandlinger i det Büschingiske Magazin for den nye Historie og Geographie.

Halle. Her døde til ubodelig Tab for Litteraturen den 31te Decembr. h. a. Hr. Christian Adolph Klotz, Kongel. Preussisk Geh. R. offentlig ordentlig Lærer i Philosophien og

Vel-

Veltalenheden, Bibliothecarius paa det her værende Universitet. Medlem af det Keyserl. Kongel. Kobberſtikker Sælſkab til Wien, det Keyserl. Akademie til Roboredo, det Churfyrſtlige-Mayntziſke, det hiſtoriſke Inſtituts til Göttingen, det latinſke Sælſkab til Jena og Baden, det oeconomiſk-phyſiſke Sælſkab til Lausnitz, og det tydſke Sælſkab til Altdorf, ſom og Canonicus til Stiftet Würzen. Hans Svaghed begyndte med en tre Dages Forſtoppelſe, hvormed fulgte den røde og hvide Frieſel, og han døde den 13de Dag i hans Svaghed med fuldkommen chriſtelig Sinds-Forfatning i hans berømmelige Alders 34te Aar.

IN OBITUM KLOTZII
ſcriplit *Mangelsdorfius.*

Cur funebrem pompam gemebundæ ducitis Horæ?
Cujus ob interitum ſangvinolenta dies?
Fletibus & luctu trepidæ cur clauditis annum?
Pallida cur tenera tunditis ora manu?
Percita qvo circum diffuſo ſangvine coeli
Templa rubent? mœſtos qvos datis ore ſonos?
Ah! cecidit! riget ante diem communis & ingens
Gloria Muſarum perpetuumqve decus.
Morte repentina cunctum memorandus in ævum
Abripitur Phæbi non redivivus honos
Qvi tenuit metam juvenis, primordia cujus
Pauci decrepiti vix meruere ſenes,
Conditur heus! tumulo; ducunt Germania funus,
Anglia, Romanæ Grajugenæqve Deæ.
Cujus inoblitum ducent in ſæcula nomen
Faſti perpetui, mollitet oſſa cubent.

Følgende Digt over den Sal. Geheime-Raad Klotz fortiener her og at anføres.

Hinweg, du Schwärm verhaßter Thoren!
Entweich aus dem geweihten Häyn!
Dies Grab, zum Heiligthum erkohren,
Deckt Klotzens ehrenvoll Gebein.
Hier ſchlagen den entblößten Buſen:
Hier weinen laut die Griech'ſchen Muſen;
Der Gott der Dichtkunſt ſieht herab,
Und ſeufzt, und ſchweigt, und weint hinab.

Hier

Hier ſchlingen auf beblühmten Matten
Sich Hand an Hand der Nymphen Reihn.
Auch winden die berühmten Schatten
Bluhm-Bänder um den Marmor-Stein.
Horaz beklagt, voll Schmerz und Feuer,
Den ächten Erben römſcher Leyer,
Und Pindar nimmt mit düſterm Blick
Sein hohes Sayten-Spiel zurück.
Hier öffnen nächtlich ſich die Rinden,
Und die Dryaden gehn hervor,
Aus des bejahrten Waldes Linden;
Urania ſelbſt führt das Chor.
Sie grüſſen bey dem Licht der Sterne
Voll Ehrfurcht ſeine Gruft von ferne,
Und brechen weinend Lorbeern ab,
Und ſtreuen ſie aus werthe Grab.
Dann ſtimmen ſie die fromme Laute
Hinab zum Schwermuth und zum Schmerz.
Ihr Lied, das ſonſt Paläſte baute,
Senkt ſcharfen Gram tief in das Herz.
Jetzt ächzt das ſehnlichſte Verlangen;
Die Zähren flieſſen von den Wangen
Herab aufs Spiel und auf die Au,
So häufig wie der Morgen-Thau.
Die Wahrheit gräbt mit ſcharfem Meiſſel
Sein Lob in ewigen Porphyr.
Der Satyr wirft voll Zorn die Geiſſel
Aufs Grab und ruft: Nun ruhe hier!
Wer wird dich künftig würdig tragen,
Und Thoren vom Parnaß verjagen?
Nun dringe zu, du Midas-Heer,
Der, den du ſcheuteſt, lebt nicht mehr.
Doch ſcheue dieſes Grabmals Schwelle,
Und dieſen ihm geweihten Häyn.
Dann die den Muſen heilge Stelle
Soll nicht durch dich entehret ſeyn.
Hier ſoll ein reines Lied nur thönen;
Hier ſchall von jungfräulichen Schönen
Sein hohes Lob, und manches Ach
Und Echo ſprech es ewig nach.

Forſte Regiſter

over

Forfatternes Navne og Skrifter,

ſom findes anforte i de

Kiøbenhavnſke

Efterretningers

Førſte Hæfte

for Aaret 1772.

A.

Side

Abhandlungen und Erfahrungen der Frankiſch-phyſicaliſch-oeconomiſchen Bienen-Geſellſchaft 32

Adverſaria medico-practica 350

Ahlemann (Georg Lud.) Sammlung einiger Reden 95

Allgemeine deutſche Bibliothek des 14ten Bandes, Erſtes Stück 206

Almanach der deutſchen Muſen auf das Jahr 1771. 159

Anecdotes des Republiques, aux quelles on a joint la Savoje la Hongrie & la Boheme 271

Anhang zu dem erſten bis zwölften Bande der algemeinen deutſchen Bibliothek 352

Anmerkungen über den Anakreon 222

Antwortſchreiben an den Herrn Verfaſſer der Abhandlung: Was für einen Werth kan man nach der Schrift und Vernunft den ſchnellen Bekehrungen, beſonders auf Sterbebetten zueignen, und was iſt rathſam öffentlich darüber zu lehren 141

Der Arzt der Frauenzimmer 78

Auteroche (M. l'Abbe Chappe d') Antidote ou Examen du mauvais livre ſuperbement imprimé 285

B.

Side

Baldinger (C. G.) Biographien jetzlebender Aerzte und Naturforſcher. 1ſte Bind 3die Stk. 142

Balle (Nic. Edinger) En Evangeliſk Lærers Egenſkaber og Pligter : 290

—— —— De nærmeſte Aarſager, ſom forvolde Religionens Foragt, tilligemed de deraf flydende ſkadelige Følger : 322

Baronen af Bratingshøy og Sælſkab : 136

Baumans (L. A.) forvgede og forbedrede Geographie 218

Baumgartens (Heinr. Albr.) Theophraſtus von den Stienen aus dem Griechiſchen 175

Behmer (F.) Plan du nouveaux Droit Controverſe 26

—— —— Obſervation du Droit de la Nat. & des Gens touchant la Capture & la Detention des Vaiſſeaux & Effects neutres en tems de guerre - - 398

Behrens (Joh. Adolph.) Der Einwohner i Frankfurt am Mayn, in Abſicht auf ſeine Fruchtbarkeit, Mortalität und Geſundheit 62

Bel (Hofr.) De Barbarie fanaticismi filia - 44

—— —— De optimis contra fanatiscismum in litteras graſſantem remediis - 44

—— —— Tireſiæ de Poetis Futuris Divinatio 44

Bemerkungen der phyſicaliſch-oeconomiſchen und Bienen-Geſellſchaft : : 32

Bergmann (Torbern) Phyſiſk Beſkrivelſe over Jordkloden : : 81

Berkenhout (John) Outlines of the natural Hiſtory of Great Britain and Ireland - 12

Bezout, Cours de Mathematiques à l'uſage du Corps Royal de l'Artillerie - 48

Bie (J. C.) Emilia eller Elſkovs og Venſkabs Virkninger 22

Boehmeri (Friderici) Novum Jus Controverſum 349

Bolten (Joach. Frid.) Epiſtola de novo qvodam Zoophytorum genere - 224

Boyſen, Auszug aus der algemeinen Welthiſtorie, 8de Bind : : 112

Side

Boyſen (Frid. Eberh.) Algemeines hiſtoriſches Magazin, 6te Stykke : 162
le Bret (Joh. Frid.) Magazin zum Gebrauch der Staaten- und Kirchen-Geſchichte : 265
Briefe zur Bildung des Geſchmacks : 64
Briefe über das Mönchsweſen. Erſtes Bändchen 121
Briefe eines Arztes an die Frauenzimmer oder Regeln der Kunſt die Geſundheit und Schönheit zu erhalten, aus dem Engl. : 400
Brünnich (Th.) Zoologiæ Fundamenta Prælectionibus Academicis accommodata 82
Buchoz (M.) Dictionaire raiſonne univerſel des plantes arbres & arbuſtes de la france 284
von Buffons algemeine Naturgeſchichte : 208
Bull (Hans) Om Landmandens Lykſalighed ved Friheds og Eyendoms Nydelſe : 209
Burnet (Gilbert) Reformations Geſchichte der Kirche von England. Zweyter Band : 48
Bülow (Joh.) Tale paa vor allernaadigſte Konges Kong Chriſtian den Syvendes Fødſels Dag den 29de Januar. 1771. : 229
Büſchings (D. Ant. Frid.) Chronologiſcher Grundriß der algemeinen Weltgeſchichte 236
—— —— Magazin für die neue Hiſtorie und Geographie, 5ter Theil : 282
—— —— Grundriß der Redekunſt : 368
Büttner (Prof.) Vergleichung der Schriftarten verſchiedner Völker : 389

C.

Carlier Traite des betes a laine 11
de Caſtres (M. l'Abbé Sabatier) Dictionaire de Literature 48
Charondæ (Ludovici) de Jurisdictione & Imperio Libellus 208
Choffin, Hiſtoire des bons Empereurs Romains, aux quelles on a joint celle de Agricola & de Pline le Jeune 319
Chrichtoni (Guilielmi) de Fide humana libri qvatuor 143

Side

Christensen (Anders) Betænkninger over de i Aaret 1768. fra General-Landvæsenets Collegium forelagte Spørsmaale = 113
—— —— Brev til, om Korn-Priser = 337
Chrysander (Wilh. Christ. Just) Betrachtungen über die größten Wohlthaten im Reich der Gnaden = = 31
Constantini (Frid. Gerh.) Abhandlung vom Coffee 300
Cramer (Joh. Andr.) Luther. Eine Ode = 247
—— —— —— —— Melanchthon —— 251
—— —— Das wahre Christenthum als die beste und vollkommenste Weisheit = 276
Crüger (Sam. Gottl.) Neue Sammlung einiger Predigten = = 334

D.

Dalrymple (Alexandre) The Historical Collection of the several Voyaces and Discoveries in the south Pacific Ocean - 284
Hr. **Deguignes** allgemeine Geschichte der Hunnen und Türken, der Mogols und anderer occidentalischen Tartarn vor und nach Christi Geburt bis auf itzige Zeiten. 4te Band 315
Delormais, L'Art de faire l'indienne a l'instar d'Angleterre, & de composer toutes les couleurs bon teints, propres a l'indienne 336
Hr. Demna's Revolutions d'Italie oversat ved **Jardin** 169
Den Danske Landsmands Ven = 165
Denny Illustrations of natural historiæ = 111
Der rechtschaffene Prediger = = 351
Dietrichs (Carl Frider.) Anfangsgründe zu der Pflantzenkenntniß = 351
Dood (William) Sermons to Young Men - 191
Dreyers (Joh. Math.) vorzüglichste deutsche Gedichte 176
Duhamel, Traité des Peches & Histoire des Poissons 111

E.

Ehlers (Martin) De Habitu bonarum Artium ad Religionem & Virtutem - 112
Eisenharts (J. F.) Erzählungen von besondern Rechtshändeln, 5ter Theil = 240

Side

Eixleben (Joh. Chriſt. Polyc.) Practiſcher Unterricht in der Vieharzneykunſt : 144
Erklæring paa de Poſter, ſom 1768. af General-Land-Væſenets Collegium bleve forelagte Proprietairerne at give ſin Betænkning over 97
Eeuler (Leonard) Vollſtändige Anleitung zur Algebra 379

F.

Faber (Prof.) Die Vereinigung des Civil- und Militair-Standes : : 238
de la Faille, Eſſai l'hiſtoire naturelle de la Taupe & ſur les differens moyens - 56
Ferguſons (Jacob) Anfangsgründe der Sternſeherkunſt für die Jugend in Zehn Geſprächen, aus dem Engliſchen überſetzt : 332
Fidler (Ferd. Ambr.) Antipapiſtiſches Journal oder der unparthejiſcher Lutheraner, als das Supplement und der Anhang zum Proſelyt. 330
—— —— der Proſelyt : : 360
Flor (Matth. Joh.) Die eigentliche Schriftmäſſige Lehre der Evangeliſch-Lutheriſchen Kirchen von heiligen Abendmahl : 31
Foigny (M. Gondoger de) Traité de vertus des plantes 284
Fordyce (George) Elements of Agriculture and Vegetation - - 223
Forſlag til en forbedret Indretning ved de latinſke Skoler 145
Forſøg i de ſkiønne og nyttige Videnſkaber, 5te Bind 9de Stykke : : 193
—— —— Fortſættelſen deraf : : 209
Frommann (Erh. Andr.) Opuſculorum philologici atqve hiſtorici Argumenti. Tomi duo 48
Füßlin (J. C.) Geſchichte der beſten Künſtler in der Schweitz : : 96
—— —— Neue und upartheiſche Kirchen- und Ketzer-Hiſtorie der mitlern Zeit. Erſter Theil 395
Förſters (Joh. Chriſt.) Verſuch einer Einleitung in die Cameral-Policey- und Finanz-Wiſſenſchaften : : 286
Förtſch (D.) An JEſus Ipſe, qvo tempore inter Judæos verſabatur, aperte faſſus fuerit, ſe eſſe Meſſiam - - 381

G.

Seite

Gatzert (Chriſt. Hart. Sam.) Tractatus Juris Germanici de Judæorum in Haſſia, præcipue Darmſtadina, juribus atqve Obligationibus 96

Giannone Geſchichte des Königreichs Neapel, Vierter und letzter Band 112

Giørup (P. B.) En moralſk Betragtning over Kiærligheden, adſkilt fra den løsagtige Elſkovs Bellyſt 356

Goeze (Joh. Melch.) Eine Predigt von dem wahren und dem falſchen Frieden 336

—— —— Eine Probe von der Art, wie der Hr. D. Semler ſeine Zeugen anzuführen pflegt 95

Gorio (Anton. Franc.) Antiqvitates Etruſcæ 14

Gottleber (Joh. Chriſt.) Animadverſiones ad Platonis Phædonem & Alcibiadem Secundum 366

de Gourey (M. l'Abbé) Quel fut l'Etat des perſonnes en France ſous la prémiere & ſecunde Race de nos Rois 62

les Graces 127

Green, Critical Eſſays 301

Grimms (Joh. Frid. Carl) Abhandlung von den Mineralwaſſern zu Ronneburg, und der Art dieſe und andere eiſenhaltige Brunnen wieder langwierige Krankheiten zu gebrauchen 174

Gualdi (l'Abbé) La vie de Olympe Maldachini, Princeſſe Pamfili 352

H.

Hahn (Georg) Kiærlighed, den ſtørſte Dyd i ſin Natur og det ſtørſte Gode i ſine Følger 324

von Haller (Albert) Bibliotheca Botanica, qva Scripta ad rem herbariam facientia a rerum initiis recenſentur 109

Harboe (L.) HErren vor Guds Tale om Fred og Frelſe til et Folk, der ſøger ham 321

Harenberg (Joh. Chriſtoph) Der erſte Theil der Aufklärung des Buchs Daniels 173

Seite

Harles (Theoph. Chriſtoph.) Jacobi Perizonii Animadverſiones Hiſtoricæ - 333

Haſſencamp (J. M.) Erinnerungen wieder die gezwungene Auslegung des Herrn Kennicott in den Obſervations on the firſt Book of Samuel - 47

Haygold (Joh. Joſeph) Beylagen zum neuveränderten Rußland. Zweiter Theil - 12

Häſelers (J. F.) Heilige Reden über wichtige Wahrheiten des Chriſtenthums - 224

Hee (Jørgen) Forſtyrrernes Forſtyrrelſe og Mangelens glædelige Forandring - 353

Hersleb (Petrus) Sis Prædikanar - 83

Heyne (Chriſt. Gottl.) P. Virgilii Maronis Opera, Varietate Lectionis & perpetua adnotatione illuſtrata - - 366

Hirſchfelt (C. C. L.) Betrachtungen über die Heroiſchen Tugenden - - 79

Hiſtoire de la Guerre des Bataves & des Romains, d'apres Cæſar, Corn. Tacite - 32

Hiſtoire de moderne des Chinois, Japonois, Indiens, Perſans, Turcs & Ruſſiens det 17de og 18de Stk. - 272

Hofmann (Joh. Andr.) Abhandlung von dem vormaligen und heutigen Kriegsſtaate - 14

Huusfeld (D.) Patriotiſke Breve til Adſkillige 150

Hyæne Jagden. Komoedie - - 245

J.

James (Thom.) The Hiſtory of the Herculean Straits 320

Janſon (H. F.) Die richtige Freude der Chriſten über die göttliche Vergeltung des Böſen 369

Jardin (Hr. Abbed) Demna's Revolutions d'Italie 169

Die Inoculation der Liebe - - 189

Inſtitutione Antiqvaria lapidaria - 64

von Joch (Alexander) bey der Rechte Doctor über Belohnungen und Strafen nach Türkiſ. Geſetze - - 192

Journal für Prediger - - 64

Iſelins (Iſ.) vermiſchte Schriften, 1ſter u. 2ter B. 233

Seite

Juſti (Joh. Henr. Gottlob von) Geſchichte des Erdkörpers aus ſeinen äuſſerlichen und unterirdiſchen Beſchaffenheiten hergeleitet und erwieſen : : 346

K.

K. (D. F S.) Irthümer, Warnungen und Lehren in Anſehung der practiſchen Arzneykunſt 47
Karſten (Vencesl. Joh. Guſt.) Lehrbegriff der geſamten Mathematik : 13
Kæſtner (Abr. Gotthelf) Diſſertationes Mathematicæ & Phyſicæ - 110
—— —— Der Königl. Schwediſchen Akademie der Wiſſenſchaften Abhandlungen aus der Natur-Lehre, Haushaltungs-Kunſt und Mechanik auf das Jahr 1768., aus dem Schwediſchen überſetzt : 223
Klauſing (Ant. Ernſt) A compleat Engliſh Dictionary 174
Klotzius (Chriſt. Adolph.) Saxonis Grammatici Hiſtoriæ Danicæ Libri XVI. edidit 296
Krachninnikov Hiſtoire & Deſcription du Kamtchatka 12
Kruſe (Jürgen Elert) Zuverläſſiger und geſchwinder Wechſelentſcheider : 281
die Kunſt Zeichnen zu lernen : : 64

L.

L. (Or.) Erklärende Umſchreibung des Evangelii Johannis 80
de Lafond (M. Sigaud) Traité de l'Electricite 190
Land-Bibliothek zu einem angenehmen und lehrreichen Zeitvertreib : : 63
Lavater, Nachdenken über mich ſelbſt : 111
—— —— Rede bey der Taufe zweyer Berliniſche Iſraeliten : : 268
Laws (Emund) Betrachtungen über die Geſchichte der Religion, aus dem Engliſchen überſetz 358
Les Loiſirs du Chevalier d'Eou en Angleterre, ſur diverſes Sujets importans - 32
Lettres from Snowdon - - 112
Lettres de l'Auteur des recueils de Medailles de Rois de peuples & de villes - 298

Side

Lilienthal (D. Theod. Chriſt.) Commentatio critica, ſiſtens duorum Codicum Mſtorum Biblia hebraica continentium, qvi Regiomonti Boruſſorum, aſſervantur, præſtantiſſimorum notitiam - 368

Lindner (Rector) De Ellipſium latinanum ratione 160

Lowzows (Ad. Gottlob) Tale paa vor allernaadigſte Konges Kong Chriſtian den Syvendes Fødſels Dag : 388

Lund (Jac. Joh.) Religionen, en Læredigt efter L. Racine : : 305

Lüdeke (Chriſtoph. Wilh.) Nachrichten von dem Türkiſchen Reiche : : 27

M.

Mangelsdorph (C. Ehregott) De Ritu veterum Germaniæ Populorum Jurandi per Gladium 13

Mannigfaltigkeiten : : 64

Mannſtein (Chriſtoph Herm.) Politiſche und Militäriſche Nachrichten von Rußland von dem Jahre 1727. bis 1744. : 203

Martfelt (Chriſt.) Islands Huusholdning og Handel med ſeede Vahre, ſamt Hamborgs Kiød-Røgning : : 20

Marc (M. de St.) Abrégé chronologique de l'hiſtoire générale d'Italie depuis la chute de l'Empire Romain en Occident - 207

Maſcho (Frid. Wilh.) Vorſchläge wie der Religions Unterricht den nachdenkenden Jugen einzurichten iſt : : 60

Mayer (Joh. Frid.) Catechismus der Feldbaues 93

Mejers (J. J.) Auflöſung der Preißfrage: Wie kömts das die Oeconomie bisher ſo wenig Vortheile von der Phyſik und Mathematik gewonnen hat? : : 285

Menkenii Ludovici Opuſcula - 58

Mezerai (M. Joly) Inſtitutions militaires de l'Empereur Leon le Philoſoph - 239

Michaelis (Hofraad) Moſaiſches Recht : 397

Side

Millot (the Abbé) Elements of the Hiſtory of England from the Invaſion of the Romans to the Reign of George II. 364
Milne (Collin) A Botanical Dictionnary 302
Monro (Donald) Kriegs-Arzneywiſſenſchaft 157
Moſcati (Peter) Von dem Körperlichen weſentlichen Unterſcheide zwiſchen der Structur der Thiere und Menſchen 158
Moſer (J. J.) von dem neueſten Zuſtande des beſondern deutſchen Staatsrechts 271
von Mosheim (Joh. Lor.) exegetiſche Einleitung in den Brief Pauli an die Römer 138
Mureti (Marci Ant.) Commentarii in Titulos 128
Münter (Balth.) Dank-Predigt über die dem Könige und ſeinem Volke erzeigte Hülfe GOttes 355
Møller (H. Henr.) Et angenemt Stille efter et ſtormende Uveyr 372
Möllmann (Bernh.) Fœminas Havnienſes inter Regiarum Nuptiarum Solemnia MCCCC. LXXVIII. temere ſuſpectas &c. 373

N.

Nannestad (Nicolay) Oplysning over de Forvandtskabs Led i hvilke Ægteskab efter Guds Lov er forbudet 33
Naufrage & Avantures de Pierre Viaud 31
Neue Sammlung auserlesener Wahrnehmungen aus allen Theilen der Arzneywiſſenſchaft, aus dem Franzöſiſchen, 5te Bind 364
En Normands Beſvarelſe paa nogle nyere Indvendinger imod et Akademiets Oprettelſe i Norge 148
Nötige Erinnerungen an die Leſer der Voltairiſchen Schriften 384

O.

Obſervation ou modern Gardening 112
Oelrichs (Eberh.) Theſauri novi diſſertationum juridicarum ſelectiſſimarum in Academiis Belgicis habitarum 192
Ophellot (Heurich) Hiſtoire des douze Ceſars de Svetone 112

P.

	Side
Pallas (P. S.) Specilegia Zoologica	223
v. Palm (Carl Jon Baron) Opes gentis cujus piam qvamtumvis crescentes in causis belli non esse numerandas	125
Patriotens billige Klagemaal over utemmet Horeriets farlige Virkning	116
Pauli (Georg Jac.) Das innere und thätige Christenthum	301
Pemberton (Steph.) Plutarchi Chænonensis Liber de Regum atqve Imperatorum scite dictis, qvæ Apophthegmata nuncupantur	62
Pensées Antiphilosophiqves	64
Le Pere avare	31
Philocosmi Brev til Philodanus	138
Pyilodani Tanker over Philocosmi Betænkninger	138
Philodani Fuldstændige Veyviisning, for alle og enhver til at kunde gaae selv i Rette efter Lov og Forordninger samt Praxis i alle Tilfælde	216
Philokalus nærmere Betragtninger om Studeringers nærværende Tilstand og bedre Indretning	129
Platon (Jeromonach) Rechtgläubige Lehre, oder kürzer Auszug der Geistlichen Theologie	160
Plenk (Joseph Jacob) Materia Chirurgica	363
Pocockische Beschreibung des Morgenlandes	350
Pontopidan (Joh. Lud. Christ.) Tale paa vor allernaadigste Konges Kong Christian den Syvendes Fødsels Dag den 29 Jan. 1771.	225
Porte (l'Abbe de la) Le Voyageur François	301
Poulsens (Herm. Christ.) Betrachtungen übes die Wahrheiten der christlichen Religion	256
Prescot (R.) St. Paul of Athen	64
Proben Morgenländischer Poesien aus dem Hebräischen und Arabischen übersetzt	128
Puffendorf (Fr. El.) Observationes Juris Universi, Tom. IV.	48
Püttmanni (J. L. E.) Memoria Gottfridi Mascovii	156
Pörtners (Herm. Dietr.) Passions- u. Fest-Predigten	399

R.

R. (M. L. A.) Hiſtoire générale de l'Aſie de l'Afrique & de l'Amérique = Side 234
Rambachs (Jac. Theod. F.) Vollſtändigen und ſehr erleichterte lateiniſche Grammatik 176
—— —— (Joh. Jac.) Vermiſchte Abhandlungen aus der Geſchichte und Litteratur 187
Rau (D.) De Claudio Tryphonino JCto Romano 172
—— Hiſtoria Juris civilis de peculiis - 173
Retzio (Andr. Joannes) Primæ Lineæ Pharmaciæ in uſum Prælectionum Suecico idiomate 224
A Review of the Characters of the principal Nations in Europe - - 96
Richters (A. G.) chirurgiſche Bibliothek = 320
Riedeſels Reiſe durch Sicilien und Großgriechenland 398
Rowe (Elisabeth) Die Freundſchaft in Leben, aus dem Engliſchen überſetzt = 155

S.

Sammlung einiger neuen Schriften und Verordnungen 94
—— —— einiger Nachrichten Hrn. Emanuel Swedenborg betreffend = 272
Sammlungen zu der Geſchichte Thüringens, beſonders der Stadt Weymar. Erſte Samlung 380
Sarcone (Michael) Geſchichte der Krankheiten, die durch das ganze Jahr 1764. in Neapel ſind beobachtet worden = 79
Sauri Inſtitutions mathematiques - 11
Schæffer, Erſtere und fernere Verſuche mit Schnecken zweite Auflage = = 15
—— —— (D.) Empfehlung, Beſchreibung und erweiterter Gebrauch des ſogenannten und zur Erſparung des Holzes höchſt vortheilhaften Bachofens = = 47
Scheidemantels (Henr. Gottf.) Staatsrechte nach der Vernunft und der Sitten der vornehmſten Völker = = 329
Schirach (Gottl. Bened.) Biographie der Deutſchen 25
—— —— Biographie der Deutſchen, Zweyter Theil 362
Schönnings (Gerh.) Norges Riges Hiſtorie 1ſte Deel 161
—— —— Fortſættelſe af Norges Riges Hiſtorie 177

Schønnings (Prof.) Tale paa vor allernaadigſte Konges Kong Chriſtian VII. Fødſels Dag Side 385
Schlegel (Joh. Henr.) Samlung zur Däniſchen Geſchichte Münzkenntniß, Oeconomie und Sprache 49
Schlegels (Theod. Aug.) Verſuche mit dem Mutter-Korn 270
Schmids (Chriſt. Henr.) Engliſches Theater, 4de D. 159
Schmidlins, Catholicon ou Dictionnaire univerſelle de la Langue Françoiſe 365
Schroter (Joh. Sam.) Verſuch einer ſyſtematiſchen Abhandlung über die Erdkonchylien 335
Schulz (Joh. Chriſtoph. Frid.) Tydſke Overſættelſe af den Harwoodiſke Indledning til det Nye Teſtamente 224
Schulze (Prof.) Udgave af Theodoreti Værker 3die D. 334
Schütz (Chriſt. Godof.) Ariſtophanis Nubes in uſum Seminarii Regii Theol. 223
Segners (Geheime-Raad) Einleitung in die Natur-Lehre 80
Seibt (Carl Henr.) Von dem Einflüſſe der Erziehung auf die Glückſeeligkeit des Staats 367
Seidler (Car. Sebaſt.) Vitæ Profeſſorum juris, qvi in Academia Altorfina, inde ab ejus jactis fundamentis vixerunt 368
Selig, Der Jude, 7de Bind 256
Semler (D. J. S.) Abhandlung über die rechtmäßige Freyheit der Akademiſchen theologiſchen Lehr-Art 63
—— — (Prof.) Udgave af Tertullians Værker, 2det og 3die Bind 110
Semler, Paraphraſis in primam Pauli ad Corinthios Epiſtolam 192
Serane Tableau du Globe 12
Simonis (Joh.) Lexicon manuale hebraicum & chaldaicum 94
Sinceri Tanker om de mange latinſke Skoler i Danmark og Norge, ſom hindre Studeringers Fremgang og ere ſkadelige for det almindelige Bedſte 149
Sleidans (Joh.) Reformations Geſchichte aus dem Lateiniſchen überſetzt 154

Side

Smiths (Ad.) Theorie der moraliſchen Empfindungen 171
Stein (D. & Prof.) De Præſtantia forcipis ad ſervandam fœtus in partu difficili vitam 144
Sternheim, Geſchichte des Fräuleins : 270
Stockhauſen (Joh. Chriſtoph) Critiſcher Entwurf einer auserleſener Bibliothek : 46
Struenſe (Ad.) Guds Villie efter det Siette Bud 17
Sue (M. le Jeune) Dictionnaire portatif de Chirurgie 352
Suhms (Pet. Frid.) Samlinger 1ſte Bind 3die Stykke 257
— — — — Beſlutning af 3die Stykke 273

T.

de Taillis (M. Hue) Memoire & Conſultation tendant a faire ordonner la reviſion d'un proces : : 253
Tanker fra en berømt Hedning : : 24
Teller (Joh. Fr.) Die Kunſt zu Predigen : 63
Thalemanni (Guilielmi Chriſti.) Tractatus de Nube ſuper Arca Foederis : 140
Theuthorn, ausführliche Geſchichte von Heſſen 2det Bind : : : 299
Tiſſots (S. A. D.) Abhandlung von der Fallenden Sucht, overſat : : 268
— vertheidigte Einfropfung der Blatern wieder den Graf Roncalli : : 269
Treu (Ferd. Ulrich Frid.) Den Forſængelighed, der er i Verden : : 65
Trinius (M. Joh. Ant.) Altes und Neues zur Erweiterung und Verbeſſerung theologiſcher Kentniſſe : : : 351
Tullin (Chriſtian Brauman) ſamtlige Skrifter 1
Tøllner (Joh. Gottl.) Kårze vermiſchte Affåtze, forſte Bind forſte Samling : 68
— — — — anden Samling : 83
— — — — tredie Samling : 92
— — andet Bind forſte Samling : 101
— — — — anden Samling : 105
— — Die Gottliche Eingebung der heil. Schrift 325

U.

Ueber die ſchönen Geiſter und Dichter des Achzehnten Jahrhunderts : Side 144
Ulrich (Joh. Henr. Frid) Obſervationes generaliores in hiſtoriam Creationis & philologcæ in primam ejus particulam . : 109
Unterweiſung in den vornemſten Kunſten und Wiſſenſchaften zum Nützen der niedern Schulen 297
Upartieſke Tanker om Land-Oeconomien i Danmark og Forſlag til ſammes ufeylbare Forbedring 119
Urlſperger (Joh. Aug.) Verſuch in Freundſchaftlichen Briefen einer genauern Beſtimmung des Geheimniſſes Gottes und der Vaters und Chriſti : : : 376

V.

Wagners (Chriſt. Gott. Dan.) Commentationes juris publici : : 14
Walch Uberioris Commentationis de Claudiani Carmine de Raptu Proſerpinæ, Specimen 28
Walchs (D.) kritiſche Nachricht von den Quellen der Kirchenhiſtorie : : : 221
Walchs (Hr. Hofr.) Natur Geſchichte der Verſteinerungen : : 367
Warner (Frid.) vollſtändige und deutliche Beſchreibung der Gicht : : 61
Warnety (Mr. de) Remarqves ſur le Militaire des Turcs & des Ruſſes : 319
von Wauban, Abhandlung von der Vertheidiung der Veſtungen : : 320
Weitz (D.) der Chur-Sachſiſche Land-Phyſicus 272
—— —— vollſtändige Auszüge aus dem beſten chirurgiſchen Diſpüten aller Akademien, nebſt Anzeigen der neueſten chirurgiſchen Bücher und einem Anhange chirurgiſchen Neuigkeiten, 3 B. : : 335
Wench Hiſtoria Alberti Secundi, Romanorum Hungariæ & Bohemiæ Regis &c. : 153
Verbindung der natürlichen Religion, mit der Chriſtlichen Offenbarung : : 30
Verſuch einer Ueberſetzung der 12 erſten Oden von Horaz 63

Verſuch einer neuen Geſchichte de Jeſuitter Ordens von deſſen erſten Stiftung an bis auf gegenwärtigen Zeiten. Zw. Theil Side 382
Weſtphal (Ernſt Chriſtian) Verſuch einer ſyſtematiſchen Erläuterung der ſämtlichen Römiſchen Geſetze vom Pfandrecht 47
Weyde (Joh. Maria) Kisbenhavns Beleyring, en Tragoedie : : 241
Wieland, der neue Amazis: ein comiſches Gedicht in Achtzehn Geſangen der erſte Theil 237
Willebrant (Juſtitz-Rath) Grundregeln und Anleitungs Sätze zur Beförderung der Geſellſchaftlichen Glückſeligkeit in den Städten mit Verzeichniß der zur Erläuterung erforderlichen Hülfsmittel : 331
Winklern (Joh. Diets) Der Chriſt auf dem Rathhauſe : : : 78
Vocabulaire François (le Grand) : 96
Vogelius (Peder) Lovtale over Kund den Store 193
Vogeln (Joh. Lud.) Freye Unterſuchung über einige Bücher des Alten Teſtaments 42
Wolkman (D.) Hiſtoriſch-Kritiſche Nachricht von Italien 3die Deel : : 123
Vollſtändige Samlung erbaulicher Canzel-Reden 15
Voltaire Dieu, Reponſe au Syſteme de la Nature 46
Voyage fait par l'ordre du Roi en 1768. pour éprouver les montres marines inventées par M. le Roy, par M. Caſſini le Fils: avec le Mémoire ſur la meilleure maniére de Meſurer le Tems en Mer &c. 400

Z.

Zeibich de Conſtantia Mucii Scævolæ, dextram urentis defenſa : : 59
—— —— de Manna, admirabili Abrahami poſterorum in Solitudine Nutrimento 60
Zollikofers (G. J.) Predigten Zweiter Band 399

Ø.

Østrup (Jørgen) HErrens viſſe Hevn, Guds Folk til Advarſel og Troſt : : 353

An-

Andet Register
over
de vigtigste Materier,
som forekomme i det
Første Hæfte.

A.

	Side
Aabenbaring, Guds, naturlige, bevægelig Bøn til alle evangeliske Lærere at Prædike samme	107
Adel, den Danske, sin Oprindelse	261
Agerbrug, dets Feyl og Mangeler	119
Agerdyrkning, den Danske fra de ældste Tider, Afhandling derom	257
Alder, Patriarchernes høye, Aarsag dertil	3
Algebra, fuldstændig Anviisning dertil	379
Allegorier, Betænkninger over deres Brug	4
Anviisning, Rettergangs i sin egen Sag, Afhandling derom	216
Ark, Pagtens, Afhandling derom	141
Atheister, om de ere taalelige i en Stat	329
Autorer, Betænkning over deres Brug i Skolerne	4

B.

Beblandelse, den Legemlige, i Familier ikke tilladt, Grund derfor	40
Beboelse, Norges første, Afhandling derom	172
Begravelse i Kirken, Tanker derom	364
Bie-Avling, dens Ælde, Vidnesbyrd derom	258
Bonde, Aarsag til hans slette Vilkaar og Middel derimod	167
Børne-Mord, Betænkning derover	7

C.

Christen, en retskaffen, hvorvidt maa, og kan glæde sig over det Ondes retfærdige Bestraffelse	369
Christne, deres retmæssige Glæde over det Ondes Giengiældelse og Aarsager til samme	369

Christus, om han selv har bekiendt for Jøderne at han var Messias : Side 381

D.

Dannemand, Oprindelse dertil : 54
Disputatzer hvorledes de bør være : 9
—— —— —— Betænkning derover : 9
Dyd, dets Oprindelse : : 55
Døden, dens Beskaffenhed og Øyemærke : 360

E.

Eder, Embeds-Eder, Betænkning over deres Brug 5
Erobrere, at de med de samme Krige og Seyervindinger, hvorved de har stiftet store Regimenter, og forhvervet sig Navn af Store, tillige har befordret deres egen og deres Rigers Død og Undergang, Afhandling derom : : 385
Evangelisterne, deres Eenfoldighed i at forklare Christum 311

F.

Fanaticismus, dens Skadelighed : 44
—— —— —— Middel derimod : 45
—— —— —— dens Beskrivelse : ibd.
Fællesskab, Hindringer imod dets Ophævelse 100
Fælledskab, dets Ulejligheder, Beskrivelse derover 136
—— —— —— Vanskeligheder, som hindre sammes Ophævelse : : 137
—— —— —— Midler derimod : ibd.
Fæstebønder, Oprindelse dertil : 261
Folk, de nordiske, deres Udvandringer i andre Europæiske Stater, Afhandling derom 162
Folkemængden, i Forhold mod Nærings-Veyene, Betragtning derover : 343
Forening, Menneskets med Gud, Afhandling derom 255
Forbyttelse, det danske og nordiske Navns, Aarsag dertil : : : 186
Forfængelighed, betragtet i enhver menneskelig Alder 67
Forhold, en Dommers, i og uden Retten 217
Fornuften, betragtet i større og mindre Grad hos Mennesker og Dyr : 6
Forvandtskabs-Led, hvori legemlig Omgiængelse forbydes 34

Franc.

Regiſter.

Franc. i Anecdote om ham : Side 330
Fred, hvad det indbefatter i ſit Begreb : 322
Fred, en almindelig og beſtandig, hvad Lykſalighed den ſtifter iblandt Menneſkene : 385
Fredning, Skovenes Opmuntring dertil : 214
Friehed, dens gode Følge i Landvæſenet, Afhandling derom : : 212
Fruentimmer, de Kiøbenhavnſke, falſkelig beſkyldte for Ukydſkhed under Maſkers Bedækkelſe, ved Kong Johannis Bryllups-Færd 374

G.

Det ganſke, hvorvidt har alle ſine Deeles Beſkaffenhed 85
Genie, det Poetiſke Original hvorfor det i de raae Tider har viſt ſig i ſaa ſtor en Styrke ſom næſten aldrig ſiden i de meeſt poleerte Tider, Afhandling derom : 188
Gierning, Guds, at han ikke giør overnaturlig, hvad ſom kan ſkee naturlig, Grunde derfor 106
Godhed, den moraliſke, om Religionen dertil er nødvendig og hvorfor : : 103
Gud, Beviis for hans Tilværelſe : 307
Gud, hans Hemmeligheders nøyere Beſtemmelſe 376
Gud og Mand i en Perſon, Betragtning over den Hemmelighed : : 312
Guds Søn, ſom et blot Embeds Navn 138
Gudstieneſten, ſom det væſentlige i Religionen, Beviis derfor : : 108

H.

Helligholdelſe, Juulens, hos de gamle Norſke, Aarſag dertil : : 179
Helvedes Plage, Tanker derover : 10
Hemmelighed, Guds og Faderens og Chriſti, Afhandling om dens nøyere Beſtemmelſe 376
Hiſtorie, den ældre Norſke, giver frem for andre ſtørre Lys i den ældre Europæiſke Hiſtorie, Beviis derfor : : : 163
Horerie, paa hvor mange Maader det kan begaaes 17
—— —— Hvad der udfordres til at undflye ſamme 18
—— —— Klage over den Synd : ibd.

Horerie, det naturlige og det borgerlige, Forſkiæl derimellem = Side 117
Horerie, Afhandling derom = = 167
Horerie, om dets Afſkaffelſe er til meer eller mindre Fordeel for Hosbonden eller Bonden, Afhandling derom = 113
Horerie, Indvendinger derimod = 337
—— —— Oprindelig Afbildning deraf = 339
Horerie og Vaarneſtand, Forſkiæl imellem deres Begreb 151
Horerie, paa hvad Maade det beſt kan beſtemmes og reguleres, Afhandling derom = 97

J.

Indbyggere, Nordens ældſte, og ældſte Navne, Afhandling derom = = = 177
Jordkloden, Hiſtorie om den = = 347
—— —— At den engang har været i Brand, Beviis derfor = = 348
Jordſkrid, Aarſag dertil = = 3
Iver, Jødernes i Religionen, Aarſag dertil 89

K.

Kirken, og Religionen, dens Tilſtand i vort Fædreneland frem for andre Steder, Betragtning derover = = 291
Kiærlighed, den ſtørſte Dyd i ſin Natur og ſtørſte gode i ſine Følger, Prædiken derom 324
Kiærlighed imellem begge Kiøn, hvorledes den bør ſøges og være = = = 357
Klipper og Bierge, deres forſkiællige Oprindelſe 347
Kornpriſer, høye, Aarſag dertil = 337
Kreatur, det ſukkende, hvad derved forſtaaes 139
Kundſkab, den ſande, om Gud vil den for ſin egen Skyld = = = 102
Kunſter og Videnſkaber, om de formedelſt deres Misbrug bør holdes for ſkadelige = 3

L.

Laſter, ſkadelige for Staten, Afhandling derom 226
Lærdom, om derved erlanges mere Viished eller Uviished om alting = = 10
Lære om Tre-Eenigheden om den er en Troens Grundlære 101

Side

Lære om Arvesynden, hvormeget derom hører til den almeene Christens Kundskab 105
Lærer, en Evangelisk, Afhandling om hans Pligter 290
Læsning, de Studerendes, Feyl som blander sig deri 188
Lærsatz, den Baumgartenske, Theologia Exemplaris est suavissima 104
Lehn arvelig, den høye Adels, Oprindelse dertil 264
Levemaade, de gamles simple som en Aarsag til deres høye Alder, Afhandling derom 178
Ligevægt, Folkenes Afhandling derom 126
Liv, det menneskelige, Beskrivelse derover 373
Lydighed, den giørende, JEsu Christi, Betragtning derover 108
Lykkalighed, Landmandens, ved Frieheds og Eyendoms Nydelse, Afhandling derom 209
Løsagtighed dens Indflydelse paa en Stats Fordervelse 226

M.

Mangel, Vinens, ved Brylluppet i Cana og Religionens i en Stat, Lighed der imellem 354
Martyrer, enhvers Fortieneste 104
Meeninger af ulige Tænkemaade og Smag, Betænkning derover 69
Messias, om JEsus i hine Kiøds Dage har dulgt for Jøderne at han var den rette 381
Moder, nye, umueligt at faae udrydded 8
Moder-Korn, Afhandling derom 270
Moradser, de Pomptenske, Beskrivelse derover 124
Munkvæsenet, Breve derom 121

N.

Natur, Menneskenes og den naturlige Religion, Forskiæl der imellem 102
Nisser, Betænkning om dem 2
Norges første Opkomst, Afhandling derom 182

O.

Omvendelse og Troe, Menneskenes 142
Omstændigheder, kummerlige ved Brylluppet i Cana, hvor Vinen manglede, og i en Stat, hvor Religionen mangler, Lighed der imellem 354

Onde, dets Afſtraffelſes Virkning : Side 371
Onde, det moraliſke, om det er fornøden til Guds Æres Udbredelſe : : 76
Opførſel, en Lærers ſlette, Følger deraf 293
Ord, Guds, at ikke dermed maa forſtaaes den Hellige Skrift, Grunde derfor : 88
—— —— Indſtiftelſens Betænkning derover 90
—— —— Guds og den Hellige Skrift, Forſkiæl der imellem : : 88
Ord, Sandheds, hvorledes en Lærer bør rettelig deele 294
Orden, Jeſuiternes, Hiſtorie derom : 382
Overdaadighed, hvor ſkadelig for Staterne 229

P.

Patriarchernes høye Alder, Aarſag dertil : 3
Philoſophie, den practiſke, Afhandling om dens Grundſatz perfice te ipſum : 92
Plage, Helvedes, Tanker derover : 10
Plan til et typographiſk Sælſkabs Oprettelſe i Kiøbenhavn 401
Pligter, en Evangeliſk Lærers, Afhandling derom 290
Pligter, en Hofmands, ſom ſin Fyrſtes og ſine Medborgeres Ven, Afhandling derom 388
Politie-Væſenet, hvad dertil hører : 330
Prædiken, Begreb om den : : 334
Proteſtanterne, deres Kirkelige Foreening 89

R.

Ræenker og Kunſtgreb til Bønders Udſuelſe : 245
Religion, hvad deri er mindre ſkadelig at troe for lidet eller for meget : : 106
—— —— at den af mange modtvillig foragtes, Aarſag dertil : : 323
—— —— Skadelige Følger deraf : Ibd.
—— —— Den Aabenbarede, Tiden og Maaden paa hvilke Gud har meddeelt den : 359
Reyſe, vort Livs giennem Verden, lignet ved en Seylads : : 372

S.

Saxo Grammaticus, Kritik over ham : 296
Sædelære, Fornuftens og Religionens Sammenligning der imellem : : 313

Register.

Selskab, et typographisk, i Kiøbenhavn Side 101
Siælen, dens Immaterialitet beviist af Guds Immaterialitet 86
Siælens Udødelighed, Anmærkning derover 7
Skabninger, betragtede hver for sig, som et fuldkommen Ganske 30
Skifte-Behandling, Bondens, Afhandling derom 168
Skoler, de Latinskes, bedre Indretning, Afhandling derom 145
—— de mange hindrer Studeringers Fremgang 150
Skiøde dets Bemærkelse 55
Skriften, den Hellige, i hvad Orden den best kan og bør læses 74
Skrift, den Hellige, dens guddommelige Indgivelse Beviis derfor 326
Skrivearter, forskiællige Folkes, Sammenligning der imellem 389
Sokrates og Christus, Sammenligning imellem dem 312
Sprog, de Lærde, som nødvendige til Lærdom 274
—— Anmærkning derover 275
Stille, et angenemt efter et stormende Uveyr, i Naturen, Staten og Kirken 372
Stolthed, den ædle, som et Grundlag til en ophøyet Tænkemaade 25
Stolthed, dens skadelige Følger 228
Storax, den flydende Beskrivelse derpaa 303
Strids Skrifter, hvorledes de bør være 9
—— Betænkning derover ibd.
Structur, Dyrenes og Menneskenes legemlige, Væsentlige Forskiæl der imellem 158
Studeringer, deres nærværende Tilstand, Afhandling derom 129
—— Forslag til deres bedre Indretning 133
—— Betænkning over samme 135
Sympathie Beskrivelse derover 171
Syn, Pauli, paa Veyen til Damascus, Betragtning derover 106
Synd, om Adams Efterkommere alle have syndet i lige Grad med ham 139

T.

T.

Tamerlan, hans Carachter = Side 317
Tiender, paa hvad Maade bedſt kan ydes 100
Trældom, dens onde Følger i Landvæſenet, Afhandling derom = = = 212
Troe paa JEſum Chriſtum, GUd vil have den, Grund hvorfor = = = 107

U.

Uleylighed, Fælledſkabets, Afhandling derom 136
Umueligheed, den Bibelſke Hiſtories ſkinbare, Anmærkning derover = = 106
Underviisning, Ungdommens i den hellige Skrift 61
Uveyr, et angenemt Stille derefter, i Naturen, i Staten og Kirken = = 372
Uvished, Dødens, Afbildning derpaa = 67

V.

Vaaben, deres Dyrkelſe hos Tydſkerne = 13
—— Om vore nordiſke Forfædre, og kan have dyrket dem ſom Guder = = ibd.
Vaarne-Rettighed, Forſlag til dens Ophævelſe 152
Vantroe, Jødernes, til Chriſti Tid, hvorvidt den undſkyldes = = 105
Verden, den bedſte, om den var den eneſte = 91
Weymar, Oprindelſe til den Stads Navn, og dens Elde = = = 380
Videnſkaber og Kunſter, om de formedelſt deres Misbrug, kan holdes for ſkadelige 3

Æ.

Ægteſkab, hvor høyſtnødvendig for den borgerlige Orden 19
—— imellem Sødſkende, om det er vederſtyggeligt for GUd = = = 38

Ø.

Øre, et mærkende, hvorledes det bør anvendes efter Skaberens Øyemærke = 321
Øyemærke, om GUd kan have det, han ikke erholder 84